

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА**

МАТЕРІАЛИ

**Усеукраїнської науково-практичної конференції
«Актуальні питання економіки та права:
регіональний, міжнародний та
глобалізаційний аспекти»**

24 квітня 2025 року

Івано-Франківськ, 2025

УДК: 330.34:332.135 (477)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 30 червня 2025 р. № 17)

Голова редакційної колегії:

Мельникова К.В. – к.е.н., деканеса факультету бізнесу і права, Херсонський державний університет.

Члени редакційної колегії:

Ключевський В.І. – к.н. держ.упр., доцент, заступник голови Херсонської обласної військової адміністрації;

Соловйов А.І. – д.е.н., професор, професор кафедри економіки, менеджменту та адміністрування, Херсонський державний університет;

Стратонов В.М. – д.ю.н., професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, заслужений юрист України, почесний член спілки "Союз юристів", керівник Південно-регіонального центру "Конгрес криміналістів";

Мохненко А.С. - д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку та підприємництва, Херсонський державний університет;

Сотула О.С. - д.ю.н., професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет;

Ушкаренко Ю.В. – д.е.н., професор, завідувачка кафедри економіки, менеджменту та адміністрування, Херсонський державний університет;

Бурак В.Г. – д.п.н., професор, завідувачка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Херсонський державний університет;

Петренко В.С. – д.е.н., доцент, завідувачка кафедри фінансів, обліку та підприємництва Херсонський державний університет.

Гавловська А.О. - к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонський державний університет;

Капарулін Ю.В.. – к.і.н., доцент, доцент кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет; запрошений дослідник і лектор Центру Вайзера з дослідження Європи та Євразії, Університету Мічигану (США).

Упорядник: Адвокатова Н.О., к.е.н., доцент, доцентка кафедри економіки, менеджменту і адміністрування факультету бізнесу і права, Херсонський державний університет.

Рецензенти:

1. **Тюхтенко Н.А.,** д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України, професорка кафедри менеджменту та інновацій Одеського національного університету імені І.І.Мечникова;

2. **Карнаушенко А.С.,** к.е.н., доцент, доцентка кафедри підприємництва, обліку та фінансів Херсонського державного аграрно-економічного університету.

ISBN 978-617-8670-21-4

Актуальні питання економіки та права: регіональний, міжнародний та глобалізаційний аспекти: матеріали Усеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2025 р.) / за ред. К.В. Мельникової. Івано-Франківськ: ХДУ, 2025. 750с. ©ХДУ, 2025

ЗМІСТ

Секція 1. Інноваційні аспекти фінансів, обліку та підприємництва в контексті сталого розвитку		
Беновська Л. Я., Карвацький Р.В.	ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	17
Білявський В.М., Миколаєнко О.А.	ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК	20
Вербицька Г.Л.	ВРАХУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	24
Гладишевський А. В.	ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ	28
Гринчишин Я.М., Огребчук В.А.	СТРАХОВЕ ШАХРАЙСТВО В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	32
Гуть Є. М.	ПОСТКРИЗОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ: ПРІОРИТЕТИ ТА РИЗИКИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ	37
Дров'яніков М.Р., Піхняк Т. А.	ПОНЯТТЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ОЦІНКА ВПЛИВУ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ НА НЕЇ	39
Корват О. В.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ	45
Куліш І.М.	ІНКЛЮЗИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	49
Курагеу Я.Г	ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	54
Кушнір Р. Я., Ткачук Н. В.	РОЛЬ ФІНАНСОВИХ СТРАТЕГІЙ В БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	57
Кішка І.О.	ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ	62

Леван Д. М.	ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	65
Levkovets N.P.	ACCOUNTING FOR CORPORATE INCOME AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	68
Лиса В.В.	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАЛІЙ РОЗВИТОК	73
Лисий В. І.	ВПЛИВ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	77
Мельник О.В.	ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ	83
Михальчук Б.О.	ЦИФРОВІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ: ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ГРОМАДЯН	85
Новосьолова О.С., Кравчук Ю.О.	РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	88
Озімок К. В.	НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	91
Райковська І.Т., Костенко О. М.	СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ДОКУМЕНТУВАННЯ ЯК МЕТОДИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ОБҐРУНТУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ТА ПОДАТКОВО-АУДИТОРСЬКОЇ РОБОТИ	94
Ревунова О.Л., Скиба Г.І.	РОЗРОБКА ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ	98
Родзевич А.С	ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	103
Serazhym V.J., Belianko L.L.	INTEGRATION OF ESG PRINCIPLES INTO INTERNATIONAL FINANCIAL STATEMENTS OF COMPANIES	108
Скиба Г.І.	БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ АСПЕКТІВ	112

Скорик В. С.	ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ДО ПІСЛЯВОЄННОГО ФІНАНСУВАННЯ	116
Соколюк І. І.	РЕСУРСНА МОБІЛІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ	120
Солодовник О.В.	ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ	122
Солоненко Ю.В., Маєр Н.В.,	РИНКОВА КАПІТАЛІЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ФОНДОВИХ БІРЖ СВІТУ: ДИНАМІКА, РИЗИКИ ТА ІНДИКАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	126
Степанян Н., Дугієнко Н. О.	ЕКОІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	131
Фімяр С.В., Гнатюк О.П., Майстат Ю.В.	СТИМУЛЮЮЧА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ПІДТРИМКИ МАЛИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ	133
Фролов А. Ю.	ДУАЛІСТИЧНА ПРИРОДА ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ	136
Харченко І. О.	ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО БОРГОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ	139
Шевчук Я.В., Бойко В.Р.	ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	141
Шпак В.А.	РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	145
Ярошук В.О., Крушинська А.В.	ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРАХУВАННІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ	148
Секція 2. Економіка та менеджмент: синергія для сталого розвитку		
Андріюк Е.І.	ЗМІНИ МОДЕЛЕЙ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	154

Біла І.С., Адвокато́ва Н.О.	THE IMPACT OF INNOVATIONS ON UKRAINE'S ECONOMIC DEVELOPMENT AND PROSPECTS FOR THE SOUTHERN REGION	157
Борисюк О.В.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	161
Борисюк О.В.	ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	164
Брагіна О.С.	ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	168
Вовк А.В.	БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	173
Волобоєв В.Д.	МЕНЕДЖМЕНТ БЕЗ МЕНЕДЖЕРІВ: ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ	178
Вонберг Т.В., Жебель А. В.	ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕКРУТИНГУ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ	183
Івашук Ю.П., Герасимець А.Ю.	РИНОК МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В КОРПОРАТИВНОМУ СЕКТОРІ	186
Головчук Ю.О.	УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	189
Горнєва Д.Я., Шуба М.В.	ПЕРСПЕКТИВИ КИТАЮ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ВУГІЛЛЯ	194
Дашко І.М.	РОЗВИТОК КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ: СТРАТЕГІЯ УСПІХУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	197
Демедюк М.С.	КОРУПЦІЯ ЯК ОСНОВНА ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ	200
Длугопольський О.В., Герасимець А.Ю.	СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В ДОБУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПРИКЛАД УКРАЇНИ	206
Завадських Г.М.	ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	211
Завгородня С.П.	ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	216

Ільєнко А.В., Бондар І.С.	WELL-BEING ПІДХІД В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИМИ ВІДНОСИНАМИ	222
Ільєнко А.В., Заволович Я.Ю.	СТРАТЕГІЯ ПОСИЛЕННЯ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ	227
Ільєнко А.В., Брікс А.В.	ДОВІРА ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ	231
Ісаєва В.С.	РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	235
Коржук В.В., Трибусовська Н.І.	ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДРАЙВЕР ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	240
Костак К.І., Шиманська О.П.	ІНТЕГРАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ДОСВІД ГРУПИ КОМПАНІЙ DVL	245
Kudria Y.V.	APPLYING OPERATIONAL CAPABILITIES AND SYNERGISTIC EFFECTS OF REGIONAL RESTITUTION POLICY IN THE SUPPORT SYSTEM OF SUSTAINABLE INDUSTRIAL DEVELOPMENT	250
Кучмійова Т.С., Шевчук Д.В.	РОЛЬ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	255
Малтиз В. В.	ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ HRIS (HUMAN RESOURCE INFORMATION SYSTEM) ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ	258
Нечипоренко Т.Д.	ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ: СИНЕРГІЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	261
Никончук Г.Н.	ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	265
Ніколайчук О.А., Власова С.О.	ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ КІБЕРЗАГРОЗ	269
Оганян А.Т.	ВПЛИВ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ	274
Омеляненко Д.О.	АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНСАЛТИНГ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	277

Осінська І.О.	СТАТИСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ БЕЗРОБІТТЯ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗРІЗІ: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД	282
Пастернак А.В.	ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЗМІН БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ	286
Процевят О.С.	ДИНАМІКА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄС В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ	289
Івашук Ю.П., Піх І.І.	ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬ У МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ	294
Podshyvalov Illia	IMPACT OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT ON THE POTENTIAL OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE	296
Попрійчук Н.Р., Кириленко Є.О.	УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ	301
Присяжна О.С.	ВПРОВАДЖЕННЯ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	305
Пушкар О.А.	ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ	310
Романенко О.Б.	ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРАНТОВИХ КОШТІВ ДО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	314
Rudenko Elizabeth	FRANCHISING AS A BRAND SCALING STRATEGY	319
Савонік Т.П., Мармонтов М.М., Гаврилюк М.І.	ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСВІТИ ЮНАЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	323
Сорокін В.В.	ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА СТИЛЬ ЛІДЕРСТВА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ	327
Сорокіна А.М.	ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОНДИТЕРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	333
Soloviov A.I.	THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MARKETING COMMUNICATIONS	339
Стефаник С.М.	ВПЛИВ СТАЛИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ У ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ	343

Стефанишин О.Б., Сеник М. Я.	НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРИКЛАДІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	348
Сушарник Я.	ТВАРИННИЦТВО ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО РОЗВИТКУ: РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ	355
Спічак В.А.	СТРАТЕГІЧНІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	359
Тюріна А.О.	ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РІШЕННЯ МІКРОЕКОНОМІЧНИХ АГЕНТІВ	362
Ushkarenko I.V.	PRINCIPLES OF MANAGING THE INTERNAL CORPORATE TRAINING SYSTEM: PERSONNEL AND BUSINESS DEVELOPMENT STRATEGY	366
Чістякова С.А.	ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	369
Чмут А.В.	СИНЕРГІЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ І УПРАВЛІННЯ ПРОДАЖАМИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ	373
Чмут О.О.	ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	375
Шевченко І.В.	ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ НА СПОЖИВАЧІВ	377
Шиманська О.П., Барановський Ю.С.	ОВДП ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	379
Ясногор Л. Ю.	БАЛАНС СИСТЕМ: ЕКОНОМІКА І СТАЛІСТЬ	385
Секція 3. Індустрія гостинності: інтеграція бізнесу та культурних аспектів		
Беженар І.М.	ВИННИЙ ТУРИЗМ І ДЕГУСТАЦІЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ВИНА	391
Голубєв С.П.	ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК	396

Данцева А.О.	РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧА ГАЛУЗЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ ХЕРСОНЩИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	398
Дудка К.О.	КАВОВИЙ БРЕНД В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В М.ХЕРСОН	403
Маркарян Н.Е.	ВИКОРИСТАННЯ ФРАНЧАЙЗИНГУ У ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ	406
Мироненко Д.С.	ФРАНЧАЙЗИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ У РЕСТОРАНІ «RUBA HUB»	409
Музика К.М.	МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА «RUBA HUB»	412
Павленко А.І.	ГАСТРОНОМІЧНА СПАДЩИНА ПІВДНЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ	416
Подольян М.І.	ОСОБЛИВОСТІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ НА ІВАНО-ФРАНКІВщині	419
Сорокіна А.М.	ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ	422
Черепій М.М.	МОДЕЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	428
Шинкаренко А.К.	САНАТОРНО-КУРОРТНА БАЗА УКРАЇНИ: ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА	431
Юдін Д.	СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕСТОРАНУ “ТЕРАСА”	434
Секція 4. Актуальні проблеми права та правозастосування у воєнний та післявоєнний час		

Акулова О. Ю., Федорюк Л.В.	ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	440
Алябов Ю.В.	ДЕЯКІ ЗМІНИ В АГРАРНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	444

Андрійчук М.І.	СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ	449
Андрухів О.І.	ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: НЕДОСКОНАЛІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ НОРМ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ	454
Антоненко А.Д.	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ	458
Барсук В. М.	НОРМАТИВНІ ЗАСОБИ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	463
Березніков О.В.	ДІАЛЕКТИКА МОРАЛІ ТА МОРАЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ	468
Бібленко В. С.	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	472
Бровченко Ю. В.	ОСНОВНІ ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗА ВЧИНЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	477
Бухтоярова В.В.	ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЇ З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОСОБИ: КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ	483
Бухтоярова В.В. Куш В.Г.	ПРАВОВА ПРИРОДА ЗГОДИ ЯК МЕЖА МІЖ ЗАКОННОЮ ТА НЕЗАКОННОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	489
Буша А.В.	ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	496
Васильєв С. В.	ПРИВАТНЕ СУДОЧИНСТВО: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	500
Гавловська А. О.	ПРЕДМЕТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ОХОРОНИ МІСЦЬ ПОХОВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	505
Гладинець І.В.	ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЇ	508

Гончар В.Р.	ФОРМИ ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	513
Гришкова А.М.	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ МЕДІА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЦЕНЗУРИ ТА СВОБОДИ СЛОВА	517
Грищук В.Р.	ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК САМОСТІЙНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ	520
Гузенко О.П.	УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	525
Дем'янчук Т. Д.	РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ТОТАЛІТАРИЗМУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	530
Довганич В.А.	ПРАВОВА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДЯН	533
Дракохруст Т.В. Турчинов К.О.	ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМАХ	537
Дроб'язко А.О.	ПРАВО НА ОСВІТУ І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	542
Дуб І.В.	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАН	548
Забарін А.Ф.	ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ АКТИВІВ БОРЖНИКА У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА, ЯКІ НЕЗАКОННО ВИБУЛИ З ЙОГО ВОЛОДІННЯ	552
Загурський О.Б.	ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗМІНА ПАРАДИГМИ	555
Загребасєва А.Ю.	ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОТРИМАННЯ ДОКУМЕНТУ УКРАЇНСЬКОГО ЗРАЗКА ПІСЛЯ ВИЇЗДУ АБО ДЕОКУПАЦІЇ	560

Іваненко Д.Д.	ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБІГУ КРИПТОАКТИВІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗ	565
Іванова Р.Ю.	РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	570
Іванченко Е.П.	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ МИТНИМИ ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗА ОКРЕМИМИ РЕЖИМАМИ В УМОВАХ ЗМІН ДО МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	573
Кадала В.В.	ОГЛЯД ПРАВОВИХ ІНІЦІАТИВ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО КРИТИЧНУ ІНФРАСТРУКТУРУ» В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	578
Кілочек А.А.	ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖВІДОМЧОЇ КОМІСІЇ З МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	583
Коваленко М. С.	КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	588
Коваль А.О.	РЕПАРАЦІЇ. МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ	593
Коржов С. С.	ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ	598
Латіна Н.А.	ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ	603
Лемещук В.І.	ОКРЕМІ ПИТАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	608
Літвінов Н.О.	ЯК УКРАЇНА ВТРАТИЛА ЯДЕРНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ ДО БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ	611
Літніх М. С.	ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВІЙСЬКОВИХ НА ПСИХОЛОГІЧНУ ДОПОМОГУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЮ В УКРАЇНІ	616
Лубська М.О., Лістунова А.О.	ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	621

Лупак Ж.П. Доянська А.В.	ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ШЛЯХОМ НАКЛАДЕННЯ СТЯГНЕННЯ НИЖЧЕ МЕЖІ САНКЦІЇ, ВСТАНОВЛЕНОЇ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	626
Любарська Д.О.	МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	631
Марищук В.О.	РОЛЬ РАДИ ЄВРОПИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	636
Павко Я.А.	ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА АДАПТАЦІЇ ДО НАСЛІДКІВ ЗМІНИ КЛІМАТУ	642
Пархонюк Ю.О.	ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	647
Позняк К.Ю.	АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ДОВІРА ТА ОБОВ'ЯЗКИ	651
Політанський В.С.	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	654
Полякова К.К.	ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	658
Припхан І.І. Горошко В.О.	МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАХИСТ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ НА ВІЙНІ	663
Розгон О. В.	ПРІОРИТЕТНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНИХ НАРАТИВАХ НА ЕНЕРГЕТИЧНЕ ДОМІНУВАННЯ ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	668
Романюк Г. О.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ	673
Савицький В.В.	СПІВПРАЦЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ	676
Садовський І.І.	ВОЄННА СИЛА ЯК ЧИННИК СТРИМУВАННЯ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	682

Свінціцька Ю.С., Полюхович І. І.	РЕЖИМ СЕКРЕТНОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ	687
Сидоренко В.В., Волков С.С.	КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПОДАТКОВОГО ПРАВА У СУЧАСНОМУ МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	691
Сотула О.С., Сагайдак А. М.	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГЕНОЦИД: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ	696
Сотула О.С.	ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДІТЕЙ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	701
Стратонов В.М. Малишко А.В.	ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	706
Стечишин А.В.	МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ	712
Тимошенко А.А.	ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	716
Федоренко Д.В.	ВПЛИВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	721
Фокша Л.В.	ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	724
Франко І.Ю. Свінціцька Ю.С.	ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	729
Черкунов О.В.	АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В МИТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ: ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИХ МЕХАНІЗМІВ	734
Шевченко О.О.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ У ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС	740

Шинькович А.В.	НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ АСЕКУРАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ	743

**СЕКЦІЯ 1. Інноваційні аспекти фінансів, обліку та
підприємництва в контексті сталого розвитку**

Беновська Л. Я.,

Кандидат економічних наук, старший дослідник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України», м.Львів, Україна

Карвацький Р.В.,

Аспірант,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України», м.Львів, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення рф стало безпрецедентним випробуванням для місцевого самоврядування територіальних громад. Значна частина розвинених територіальних громад Харківської, Запорізької областей з високим індексом податкової спроможності перетворились у дотаційні. В умовах війни вдвічі збільшилася кількість громад із критичним рівнем фінансової стійкості 84% громад отримують базові дотації з центрального бюджету для фінансування дефіциту та подолання наслідків збройної агресії Росії. Водночас 2023 року попри війну чимало місцевих бюджетів особливо громад у західному регіоні, зокрема Львівщини, були профіцитними [1].

Основним показником фінансової спроможності місцевих бюджетів є обсяг власних доходів місцевих бюджетів в розрахунку на одного мешканця. Попри те, що обсяг власних доходів місцевих бюджетів Львівської області в розрахунку на одного мешканця у 2018 році був нижчим середнього по країні, місцеві бюджети області в період коронакризи та період війни з рф продемонстрували високу стресостійкість та показали вищу фінансову спроможність та вищий рівень власних доходів на одного мешканця, зокрема у 2023 році цей показник становив - 14230,0 грн на одного мешканця у Львівській області проти - 11548,9 грн на одного

мешканця в цілому по країні (рис.1). Безумовно, що на економічне зростання вплинули відносно стабільні умови функціонування економіки в західних регіонах, релокація підприємств зі сходу тощо.

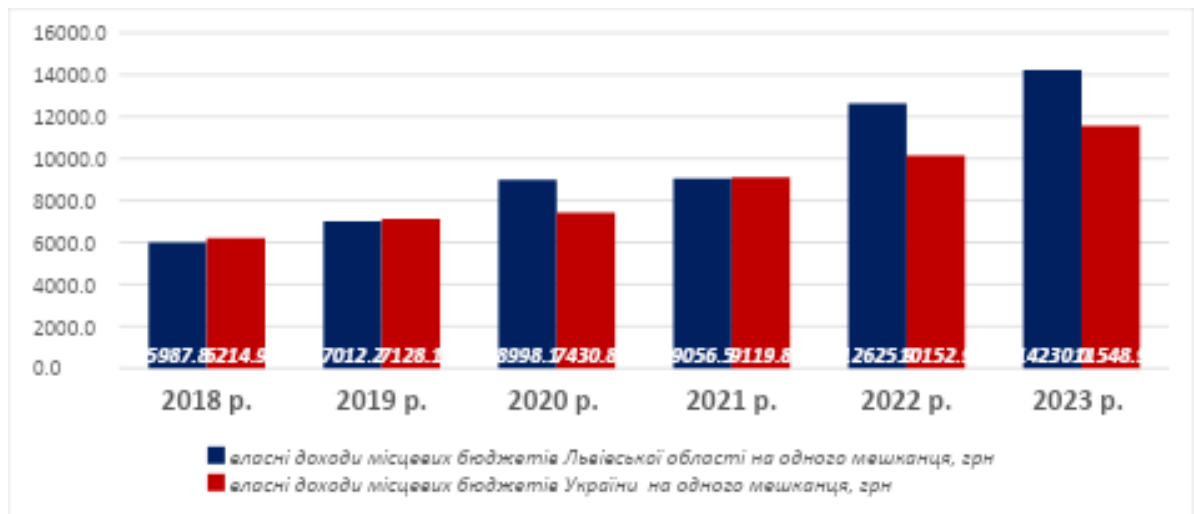

Рис.1. Власні доходи місцевих бюджетів 2018-2023 рр.

У 2022 році порівняно з попереднім відбулись значні зміни в структурі податкових надходжень за рахунок зростання частки надходжень від ПДФО та скорочення частки акцизних податків, місцевих податків та зборів (рис.2). Зростання обсягів основного бюджетоутворюючого податку ПДФО у перший рік війни порівняно з попереднім роком у Львівській області, як і по країні в цілому, відбулось за рахунок зростання ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців – у 8 разів, тоді ж як приріст ПДФО за виключенням ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців становив лише +7,4 % [2].

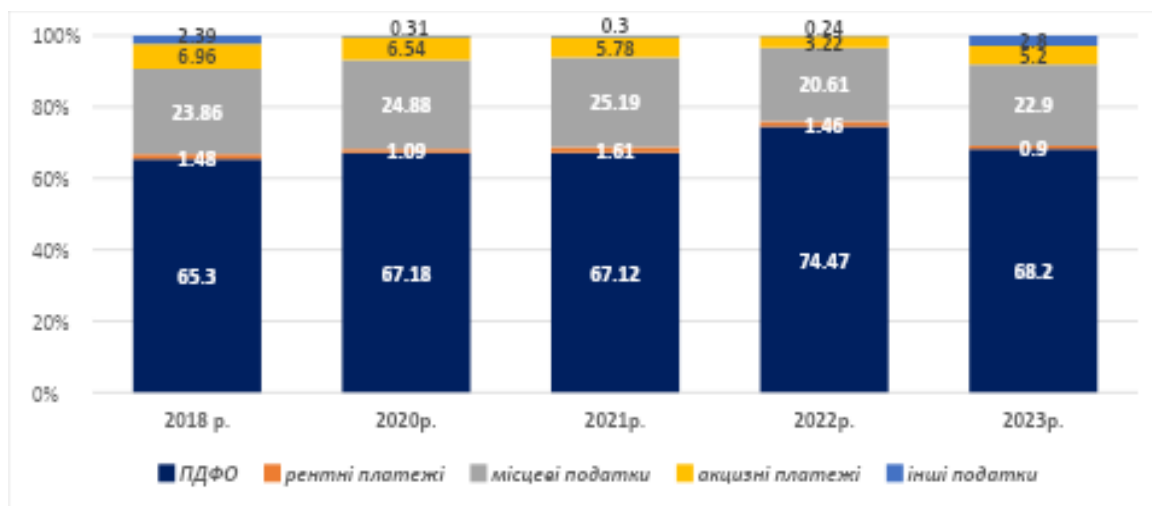

Рис.2 Структура податкових надходжень місцевих бюджетів Львівської області 2018-2023 рр., %

Основним чинником посилення внутрірегіональної диференціації стали наявність у територіальній громаді військових частин та підвищення заробітної плати військовослужбовців. Надходження від ПДФО з грошового забезпечення військових у 2022 році порівняно з попереднім роком у кожній п'ятій громаді Львівської області зросли у 5-10 разів, а у кожній четвертій громаді більше, ніж у 10 разів, негативним темп зростання був лише у двох громадах. Однак, розрахунки динаміки обсягів доходів від ПДФО без грошового забезпечення військових показали, що темп зростання 120 % та вище мали місце лише у 17 з 73 громад Львівської області, а з врахуванням річного індексу інфляції (у 2022 році він становив 26,4 % річних) середній темп зростання по області склав 89,1% і позитивний приріст мали лише 7 громад. Посилення залежності індексу податкоспроможності від надходжень ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців сприяло зміні позицій лідерів рейтингів податкоспроможності територіальних громад області.

Отже в умовах війни значно посилились внутрірегіональні диспропорції розвитку регіонів. Одним з чинників посилення стало формування нових та розширення діючих військових частин та «боротьба» місцевих органів влади за можливість зареєструвати новостворену

військову частину на своїй території, що дозволяє отримати додаткові надходження до місцевого бюджету з ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців, обсяги якого зросли за рахунок стрімкого підвищення рівня кількості військовослужбовців та вищого рівня заробітних плат військовослужбовців[2].

Така тенденція стала новим викликом системи фінансового вирівнювання, викликала питання доцільності розширення переліку податкових надходжень, що враховуються при горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності місцевих бюджетів за всіма податками, за виключенням місцевих податків, зміни підходів до розрахунку додаткової дотації тощо

Список використаних джерел

1. Березюк К. Бюджети розвитку чи війни: як змінилася фінансова спроможність громад <https://www.chesno.org/post/5880/>.
2. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Зміни у розподілі доходів від ПДФО як виклик для системи фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах війни. *Регіональна економіка*. 2023. №3(109). С. 110-120. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-3-10>

Білявський В.М.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств,
Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ

Миколаєнко О.А.,

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти групи Б-073-21-1-МА
Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК

У транспортній індустрії, що швидко змінюється, бути попереду сьогодні означає використовувати всі переваги, які можуть запропонувати

технології. Штучний інтелект і великі масиви даних більше не є футуристичними концепціями – вони прямо зараз змінюють логістику та управління автопарком. Від оптимізації маршрутів до прогнозування потреб у технічному обслуговуванні та скорочення експлуатаційних витрат, інструменти штучного інтелекту змінюють роботу автопарків [1].

Штучний інтелект змінює спосіб управління логістикою та ланцюгами поставок. Аналізуючи великі обсяги даних про рівень запасів, транспортні маршрути та прогнози попиту, штучний інтелект може оптимізувати логістику та операції щодо управління ланцюгами поставок, які призводить до значної економії коштів й підвищення ефективності роботи підприємства. Штучний інтелект також може допомогти у вирішенні питань: зменшення кількості відходів й підвищення стійкості підприємства, визначивши сфери, де можна ще зробити покращення. Загалом, штучний інтелект відіграє вирішальну роль у тому, щоб зробити управління ланцюги поставок більш: ефективним, стійким та рентабельним [2]. Зокрема, аналіз *Big Data* допомагає оптимізувати: використання складських площ, планування маршрутів й завантаження транспорту, що сприяє зниженню логістичних витрат на 15-25 %. Наприклад, компанія *Walmart* досягла подібних результатів, за рахунок покращення своїх ланцюгів постачання завдяки інструментам цифрових технологій [3].

Штучний інтелект може реагувати на зміни умов, автоматизувати завдання, приймати рішення на основі обробки даних і передбачати майбутні події, дозволяючи командам бути проактивними, а не реактивними. Завдяки алгоритмам машинного навчання можливо виявляти приховані тенденції та прогнозувати майбутній розвиток подій з більшою вірогідністю, аніж це можуть зробити люди. Системи управління автопарком на основі штучного інтелекту можуть аналізувати дані з: датчиків, камер, баз даних і систем GPS у режимі реального часу, щоб контролювати поведінку водія, пропонувати рекомендації та виявляти потенційні небезпеки. Окрім цього, машинне навчання постійно аналізує

нову інформацію, що дозволяє йому самонавчатися та вдосконалювати свої прогнози з плином часу.

Згідно з останніми опитуваннями, близько 2/3 осіб, які приймають рішення у сфері транспорту та логістики, стверджують, що штучний інтелект буде «дуже важливим» для їхніх компаній, а 67 % використовуватимуть його протягом наступних 5 років. Впровадження сучасних технологій компаніями залежить також від: управління ризиками, управління робочими процесами та оптимізації вантажів. Вже зараз штучний інтелект може скоротити операційні витрати в логістиці до майже 50 %. *McKinsey* виявив, що штучний інтелект наразі допоміг компаніям (не лише тим, що спеціалізуються на логістичних процесах) покращити свої витрати на логістику на 15 % [4].

Попри значний потенціал, впровадження штучного інтелекту в транспортну сферу супроводжується низкою викликів:

- Забезпечення конфіденційності та безпеки даних, зокрема в процесі їх збору й обробки. Зростаючий попит на надійні логістичні рішення на основі штучного інтелекту стимулює розвиток кібербезпеки та удосконалення методів захисту інформації.
- Необхідність модернізації застарілих технологій і значні інвестиції в оновлення інфраструктури підприємства, що потребує, як фінансових вкладень, так і часу на підвищення кваліфікації персоналу.

Такі події, як: пандемія, природні катастрофи чи геополітичні конфлікти, можуть суттєво вплинути на оптимізацію логістичних процесів. Завдяки сучасним технологіям штучного інтелекту можливе прогнозування таких збоїв і оперативне коригування ланцюгів постачання. Наприклад, під час блокування Суецького каналу логістичні компанії, що використовують штучний інтелект, змогли швидше змінити маршрути перевезень, ніж більшість їх компаній конкурентів. Це доводить критичну роль штучного інтелекту у прийнятті оперативних рішень під час виникнення кризових ситуацій [5].

1. Штучний інтелект у сфері транспорту та логістики працює за рахунок:
2. Аналізу великих масивів даних для виявлення певних закономірностей.
3. Використання прогнозування для передбачення можливих проблем.
4. Оптимізації операцій завдяки інтелектуальним алгоритмам.
5. Автономного прийняття управлінських рішень у режимі реального часу.
6. Постійного самонавчання та удосконалення для підвищення ефективності й надійності системи управління.

Таким чином, аналітика великих масивів даних й штучний інтелект відіграють велику роль у розвитку розумних транспортних систем. Використовуючи ці технології, транспортні підприємства можуть підвищити: ефективність роботи, безпеку операційних процесів та сприяти сталому розвитку. Аналітика великих масивів даних може допомогти оптимізувати транспортні мережі, зменшити затори та покращити прийняття управлінських рішень, тоді як штучний інтелект може допомогти запобігти аварійним ситуаціям та покращити ефективність роботи окремих транспортних засобів. Зрештою, інтеграція сучасних технологій й методів аналізу даних може допомогти створити більш: ефективну, безпечну та стійку транспортну систему, яка принесе користь як постачальникам, так і користувачам.

Список використаних джерел

1. AI and big data are enabling the transport industry to stay ahead.
URL: <https://www.yourtravis.com/knowledge/ai-big-data-transport-industry/>

2. The Role of Big Data Analytics and Artificial Intelligence in Smart Transportation. URL: <https://ptnevents.com/the-role-of-big-data-analytics-and-artificial-intelligence-in-smart-transportation/>

3. Як правильне використання Big Data покращує ефективність бізнесу. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/yak-pravilne-vikoristannya-big-data-pokraschuje-efektivnist-biznesu>

4. Pre-emptive logistics – the road ahead. Ericsson IndustryLab. URL: <https://www.ericsson.com/4a1ed6/assets/local/reports-papers/industrylib/doc/pre-emptive-logistics-report.pdf>

5. Chatgpt і штучний інтелект у логістиці, 30 прикладів використання. URL: <https://www.zfort.com.ua/blog/chatgpt-i-shtuchnii-intelekt-u-logistici-30-prikladiv-vikoristannya>

Вербицька Г.Л.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри

менеджменту персоналу та адміністрування,

Національний університет «Львівська політехніка»

ВРАХУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Інноваційний розвиток є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності та сталого зростання сучасних підприємств. Застосування передових технологій, створення оригінальних продуктів і удосконалення бізнес-процесів допомагають компаніям оперативно реагувати на динамічні зміни ринкового середовища та підтримувати стабільність у довгостроковій перспективі.

Систематичне здійснення інноваційної діяльності промисловими підприємствами стає головною рушійною силою, здатною забезпечити

належний рівень конкурентоспроможності підприємств та їх продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Економічний розвиток на усіх рівнях функціонування економіки забезпечується ефективною інноваційною стратегією. В умовах економіки, що постійно розвивається, забезпечення переходу на якісно новий тип розвитку, що, у свою чергу, сприяє покращенню економічної стійкості та конкурентоспроможності, здійснюється за допомогою запровадження та ефективного використання інноваційних ресурсів [4, с. 149]. Інноваційний розвиток передбачає певний технологічний монополізм, впровадження останніх передових науково-технічних розробок [2].

Дієва інноваційна стратегія підприємств повинна передбачати зменшення енергоспоживання, оновлення виробничих потужностей і впровадження енергоощадних технологій. Організації, що роблять акцент на цифровій трансформації, автоматизації виробничих процесів і використанні відновлюваних джерел енергії, здобувають вагомі конкурентні переваги та здатні швидше пристосовуватись до змін у ринкових умовах.

Кожне підприємство є унікальним, відповідно процес розробки стратегії для кожного теж є унікальним, оскільки безпосередньо пов'язаний з положенням на ринку, потенційними можливостями, конкурентами, характеристикою продукції, культурою, традиціями ринку та іншими факторами [3, с. 114]. Стратегії інноваційного розвитку визначають напрями, за якими компанії реалізують впровадження інновацій та забезпечують їхнє ефективне використання. Вони охоплюють аспекти фінансування науково-дослідної діяльності, співпраці з науковими організаціями, впровадження цифрових рішень і управління об'єктами інтелектуальної власності. Вибір найбільш відповідної стратегії обумовлюється специфікою галузі, наявними ресурсами підприємства та його стратегічними цілями.

Вибір інноваційної стратегії підприємства залежить не лише від внутрішніх факторів, таких як наявні ресурси, технологічні можливості чи ринкові умови, але й від впливу органів публічного управління, які створюють сприятливе середовище для інноваційного розвитку. Результативна взаємодія бізнесу з державними структурами сприяє прискоренню технологічного прогресу, залученню інвестицій, виходу на нові ринки та посиленню конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Важливу роль у цьому процесі відіграють стратегічні державні ініціативи, спрямовані на стимулювання інноваційної активності та формування необхідної інфраструктури для впровадження передових технологій.

Одним із ключових документів, що визначає державну політику у сфері інновацій, є Стратегія цифрового розвитку, інновацій та технологій України (WinWin) до 2030 року [1]. Дана стратегія передбачає цілісне бачення формування інноваційного середовища, удосконалення регуляторної бази та відкриття нових ринкових можливостей, що є невід'ємною складовою ефективного державного управління. Її основна мета полягає у створенні сприятливих умов для активної взаємодії між підприємствами, стартапами, науковими установами, інвесторами та міжнародними партнерами з метою динамічного розвитку інноваційної економіки.

Впровадження стратегії WinWin відкриває для України перспективи економічного прориву завдяки впровадженню інноваційних технологій і створенню конкурентоспроможних продуктів і послуг. Одним із ключових пріоритетів є утвердження України як регіонального інноваційного центру та посилення її позицій на європейському ринку. Важливу роль у цьому процесі відіграє держава, яка формує інструменти підтримки технологічного підприємництва, стимулює комерціалізацію наукових досліджень і сприяє виходу українських інноваційних компаній на міжнародну арену.

Успішна інноваційна стратегія підприємства має базуватися на чітко окреслених цілях, враховувати актуальні ринкові тенденції, демонструвати гнучкість до змін і отримувати належну підтримку з боку державних інституцій. Такий комплексний підхід не лише підсилить конкурентоспроможність компанії, але й закладе підґрунтя для її сталого розвитку в умовах динамічної економіки. У цьому контексті особливо важливою є роль публічного управління, яке забезпечує створення сприятливого середовища для інновацій, надає фінансову, інфраструктурну та регуляторну підтримку, а також формує стратегічне бачення цифрової трансформації держави. Партнерство між державою та бізнесом у сфері інновацій відкриє для України шлях до подолання сучасних економічних викликів і зміцнення її позицій як одного з лідерів інноваційного розвитку в Європі.

Список використаних джерел

1. WINWIN: Україна затвердила Стратегію цифрового розвитку інновацій до 2030 року. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/news/winwin-ukraina-zatverdyla-stratehiiu-tsyfrovoho-rozvytku-innovatsii-do-2030-roku>. (дата звернення: 06.03.2025).
2. Грабчук І.Ф., Бугайчук В.В., Аляб'єва В.М. Стратегія інноваційного розвитку підприємства. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-84>. (дата звернення: 01.03.2025).
3. Дворський В.О., Пономаренко М.М., Верхуша О.О. Інноваційні стратегії для підвищення конкурентоспроможності підприємств у цифрову епоху: від аналізу ринку до впровадження технологій. Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY». 2024. Вип. 3. С. 109-120.
4. Літвінов О.С., Куманова П.В. Інноваційна діяльність, як засіб підвищення конкурентоспроможності продукції суб'єктів підприємництва. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2021. №9-10. С. 147-154.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Інвестиції, які використовуються, завжди мають оцінюватися на етапі ще доцільності їх вкладення. В процесі інвестування, особливо довгострокового, – з врахуванням як ймовірних ризиків, так і ймовірної удачі проєкту.

Слід зазначити, що якщо в минулому ще навіть десятилітті ХХІ століття інвестування було прерогативою бізнесу, а тому оцінка відбувалась лише з врахуванням економічних вигід та врахуванням фінансових та загальних економічних втрат. То нині кожен інвестиційний проєкт розглядається з низкою умов, які передбачають соціальні чи суспільні вигоди. Це можуть бути соціально відповідальні наслідки щодо різних верств населення; врахування інклюзивного простору і дотримання його вимог; збереження навколишнього природного середовища; збереження культурної, історичної спадщини; участь в обороноздатності країни; підтримка наукових розробок тощо. Тобто, ефективність інвестиційного вкладення тепер передбачає не лише ріст фінансової вигоди, а й супутній суспільний ефект для задоволення неекономічних потреб користувачів, підтримки іміджу, вкладу в збереження оточення, в якому здійснюється бізнес.

Для оцінки ефективності інвестиційних вкладень з такої позиції розроблено кілька методик, які носять варіативний характер і можуть змінюватись від ситуації і наявних даних.

У методиці «Матриця ефективних інвестицій і соціального партнерства (ESIP)» відображено комплексну оцінку ефективності інвестицій. Ця методика була розроблена в 2012 році Г. Тульчинським, О.

Олейніком, Л. Тульчинською, А. Векслер в рамках проекту «Програма успішного інвестування та соціального партнерства» [1, с. 6].

Методологія ESIP заснована на оцінці ефективності соціальних інвестицій суспільством і самим бізнесом. Показники соціальної ефективності інвестиції розглядаються в чотирьох аспектах (рис. 1).

Рис. 1. Матриця ефективних інвестицій і соціального партнерства (ESIP)

Складено автором за [2, с. 94]

Існує інша методика оцінки інвестицій, яку можна використати при інвестуванні проєктів розвитку територіальних громад. Вона полягає у визначенні інтегрального показника чи індексу ефективності публічних напрямків діяльності шляхом бальної оцінки рівня їх реалізації за ключовими показниками. Публічна діяльність, в тому числі і інвестування в

розвиток громади, розглядається з погляду відтворення людського потенціалу (ВПЛ). У методиці відображено основні сфери публічної діяльності влади на місцях, визначено напрями сфер, що розглядаються, їх ключові показники, а також запропоновано шкали бальної оцінки цих індикаторів.

Виділяємо 4 сфери і 13 напрямків оцінки рівня відтворення людського потенціалу території громади (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка ефективності розвитку території громади

Індикатори	Зміст індикаторів
Відтворення людини як працівника громади	Оплата праці
	Організація і дотримання охорони праці та її умов
	Виробниче навчання та планування кар'єри
	Соціальне партнерство
Відтворення людини як споживача	Реальна заробітна плата
	Розмір соціального пакету
	Базові соціальні блага та послуги
Відтворення людини як суб'єкта дозвілля і вільного часу	Фізична культура і спорт
	Масові культурні заходи
	Активний відпочинок і туризм
Відтворення людини як жителя громади	Охорона навколишнього середовища
	Розвиток соціальної інфраструктури
	Збереження регіональних традицій та звичаїв

Для кожного показника розроблено бальну шкалу оцінки від 0 до 10 балів. Після підрахунку показників напрямів публічної роботи йде розрахунок інтегральних показників. Автор методики [3] пропонує три варіанти:

1. Інтегральний показник на рівні напрямку публічної діяльності (формула 1):

$$I_p = \frac{\sum_{i=1}^n bp_i}{n}, \quad (1)$$

де I_p – індекс за напрямом КСВ; n – кількість показників напрямку; bp_i – бальна оцінка i -го показника напрямку.

2. Інтегральний показник на рівні сфери публічної роботи, наприклад, напрямки інвестиційних вкладень на території (сферовий індекс) (формула 2):

$$I_s = \frac{\sum_{i=1}^m bps_i}{m}, \quad (2)$$

де I_s – сферовий індекс; m – кількість напрямків розвитку із залученням інвестицій; $Ipsi$ – індекси за напрямками публічної діяльності розвитку громади.

3. Інтегральний показник на рівні територіальної громади в цілому. Цей показник є індексом ефективності публічної роботи місцевої влади, зокрема в сфері інвестування усіх проектів. Розрахунок цього показника представлений у (формулі 3):

$$I_{cs} = \frac{\sum_{i=1}^k I_{si}}{k}, \quad (3)$$

де I_{cs} – індекс ефективності КСВ; k – кількість сфер інвестування; I_{si} – сферові індекси конкретних напрямків проінвестованих проектів розвитку громади.

Перевагою методики є те, що вона дозволяє отримати якісні значення інтегральних та часткових оцінок ефективності публічного інвестування, що підтверджує об'єктивну оцінку рівня публічної роботи місцевої влади загалом. З іншого боку, з допомогою методики можна порівняти напрями публічного інвестування незалежно від обсягу планів розвитку громади.

Таким чином, розглянувши кілька методів оцінки ефективності інвестування, можна отримати найбільш зручний метод оцінки інвестиційних вкладень в окремі сфери розвитку громади або кількох суміжних проектів інвестування на території. Методи можна комбінувати різними способами або дотримуватися одного з розглянутих.

Список використаних джерел

1. Благоев Ю. С. Бізнес та суспільство: нова парадигма досліджень. Рецензія на книгу: Post J. E., Preston L. E., Sachs S. Redefining the corporation: stakeholder.

2. Гулло А. А., Філімонова Н. Г. Аналіз методик оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Управління та бізнес*. 2018. № 1. С. 92-106.

3. Захарченко В. І., Метіль Т. К., Максимчук І. А. Комплексна оцінка ефективності діяльності господарського суб'єкта на основі аналізу його фінансової звітності за допомогою збалансованої системи показників. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. Том 20. Вип. 3(49). С. 61-83.

Гринчишин Я.М.,

к.е.н., доцент кафедри фінансового менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Огребчук В.А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління фінансами та бізнесу,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТРАХОВЕ ШАХРАЙСТВО В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Зростання складності та динаміки сучасних фінансових ринків супроводжується розширенням спектру ризиків, пов'язаних з фінансовим шахрайством, зокрема у сфері страхування. Цей вид злочинної діяльності не лише завдає значних економічних збитків страховим компаніям та їх клієнтам, але й підриває довіру до страхової системи в цілому. Фінансове шахрайство у сфері страхування набуває різноманітних форм, від фальсифікації страхових випадків до створення фіктивних страхових компаній, що вимагає комплексного підходу до його вивчення та протидії.

У контексті глобалізації та розвитку цифрових технологій спостерігається тенденція до ускладнення методів фінансового шахрайства, що суттєво утруднює їх виявлення.

До недавнього часу вітчизняні страхові компанії не оприлюднювали інформацію щодо внутрішніх механізмів протидії страховому шахрайству, що пояснювалося прагненням уникнути репутаційних ризиків, пов'язаних з публічним розголошенням фактів шахрайства. З метою ефективної боротьби з цим явищем, окремі страховики ініціювали створення спеціалізованих підрозділів, відповідальних за виявлення та розслідування підозрілих страхових випадків. До складу цих підрозділів входять невеликі команди, що співпрацюють з кваліфікованими слідчими, включаючи юристів, колишніх співробітників правоохоронних органів, експертів та аудиторів. Їх першочерговим завданням є навчання персоналу страхових компаній методам превенції шахрайських дій.

Наразі українські страхові компанії не мають доступу до точних статистичних даних щодо страхового шахрайства. Проте, на мою думку, ця проблема в Україні ще не набула такого гострого характеру, як у країнах Західної Європи чи Сполучених Штатах Америки. Згідно з попередніми оцінками, випадки шахрайства становлять близько 5% від загальної суми страхових виплат. Однак, на українському ринку вже спостерігається тенденція до збільшення як кількості шахрайських страхових випадків, так і розміру заявлених претензій.

В Україні страхове шахрайство найчастіше виявляється в сегментах медичного страхування, автострахування, страхування подорожуючих за кордон, а також у випадках страхування від нещасних випадків. Ці галузі характеризуються масовістю страхових випадків, що ускладнює для страховиків самостійний контроль за процесом оформлення документів та проведення експертиз, що змушує їх залучати сторонні організації. За кількістю зафіксованих страхових злочинів лідерами на українському ринку є медичне страхування та страхування подорожуючих за кордон. Однак, з

точки зору фінансових втрат, найбільші збитки страхові компанії зазнають від шахрайства в галузі автострахування [1].

Наразі, в Україні страхові компанії відносно рідко стикаються з шахрайством у сфері страхування майна, що зумовлено недостатньою поширеністю цього виду страхування. Проте, цей тип злочинів є досить поширеним у західних країнах. Страхове шахрайство у цій сфері зазвичай зводиться до двох основних схем: отримання неправомірного відшкодування (страхувальник фальсифікує документи або навмисно створює обставини, що імітують страховий випадок, з метою отримання виплати); завищення розміру збитків (страхувальник штучно збільшує оцінку завданої шкоди, щоб отримати більшу страхову виплату). Як показує практика, в Україні найчастіше застосовується друга схема.

Впровадження цифрових технологій у страхову сферу є одним із ключових факторів у боротьбі зі страховим шахрайством. Цифрові технології дозволяють значно скоротити час, необхідний для виявлення та розслідування випадків шахрайства, що є критично важливим в умовах постійного розвитку нових шахрайських схем.

Рис.1. Ключові аспекти застосування цифрових технологій у протидії страховому шахрайству

Джерело: розроблено авторами

Штучний інтелект (ШІ) став невід'ємною частиною сучасного суспільства, проникаючи в усі сфери діяльності, і страхова галузь не є

винятком. Штучний інтелект демонструє значний потенціал у страховій галузі, зокрема, через аналітику голосу, яка дозволяє на ранніх етапах розгляду страхових випадків оцінювати емоційний стан та правдивість заяв за інтонацією застрахованої особи або потерпілого, що сприяє істотному скороченню шахрайських виплат. Крім того, ШІ, використовуючи аналіз великих обсягів даних та алгоритми машинного навчання, здатний виявляти складні мережі шахрайства, розкриваючи закономірності, які можуть залишатися непоміченими для людського ока. Застосування машинного навчання для обробки масштабних даних, що раніше вважалося неможливим, відкриває перед страховиками нові можливості для ефективного аналізу та протидії шахрайству [1].

Використання біометричних даних, таких як відбитки пальців або розпізнавання обличчя, може допомогти підтвердити особу клієнта та запобігти шахрайству з ідентифікацією. Цифрові підписи та блокчейн забезпечують безпечне та незмінне зберігання даних, що ускладнює фальсифікацію документів. Також, цифрові системи можуть відстежувати страхові випадки в режимі реального часу, виявляючи підозрілу активність та надаючи дані для розслідування. У випадках шахрайства цифрова криміналістика може використовуватися для відновлення та аналізу цифрових доказів, таких як електронні листи або дані з мобільних телефонів.

Спільні бази даних, у яких страховики обмінюються інформацією про відомі випадки шахрайства, можуть допомогти запобігти повторним злочинам. Цифрові технології полегшують обмін інформацією між страховиками та правоохоронними органами, що сприяє ефективнішому розслідуванню шахрайських дій.

Однак, слід зазначити, що розвиток цифрових технологій також створює нові виклики, оскільки шахраї стають все більш винахідливими. Тому страховикам необхідно постійно вдосконалювати свої системи безпеки та адаптуватися до нових загроз. З метою мінімізації збитків

страхового ринку, зумовлених зростанням страхового шахрайства, доцільно створити та запровадити комплекс заходів, спрямованих на його запобігання (рис.2).

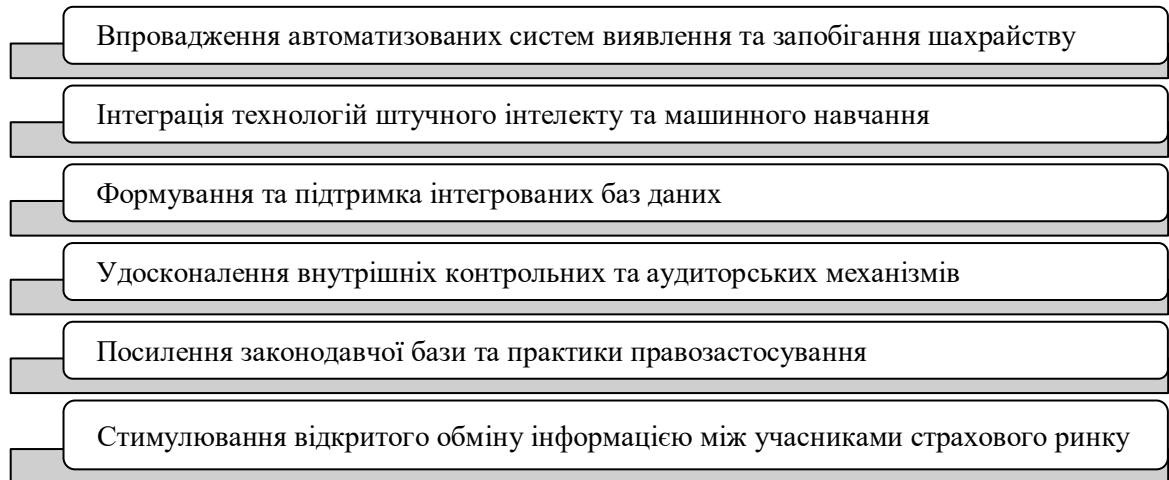

Рис. 2. Комплекс заходів для запобігання страховому шахрайству в умовах розвитку цифрових технологій

Джерело: складено авторами на основі [2]

Отож, зростання страхового шахрайства становить серйозну загрозу для фінансової стабільності страхового ринку України. У відповідь на цю проблему необхідно впроваджувати комплексні заходи, що включають автоматизацію, використання штучного інтелекту та посилення законодавства. Цифрові технології відіграють ключову роль у виявленні та запобіганні шахрайству, дозволяючи аналізувати великі обсяги даних і виявляти підозрілі закономірності. Ефективна боротьба з шахрайством вимагає співпраці між страховими компаніями, правоохоронними органами та іншими зацікавленими сторонами. Важливо також підвищувати обізнаність громадськості про ризики та наслідки страхового шахрайства.

Список використаних джерел

1. FORINSURER. Журнал про страхування, перестрахування та InsurTech. URL: <https://forinsurer.com/>

2. Bohrinovtseva L., Bondaruk O., Kliuchka O. Шляхи протидії страховому шахрайству в сучасних умовах розвитку. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 2024. Т. 1, № 13. С. 107–117. URL: <https://doi.org/10.32750/2024-0111>

Гуть Є. М.

здобувач ступеня доктора філософії

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ПОСТКРИЗОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ: ПРІОРИТЕТИ ТА РИЗИКИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ

Після завершення активної фази воєнного конфлікту Україна зіткнеться з надзвичайно складним завданням – відновлення економіки, модернізації державних інституцій і повернення до стійкої моделі розвитку. У цьому процесі провідну роль відіграватиме система публічних фінансів, зокрема бюджетна політика, яка виступає інструментом реалізації стратегічних цілей держави, підтримки стабільності, мобілізації ресурсів та управління ризиками. Умови посткризового періоду обумовлюють необхідність переосмислення підходів до бюджетування як такого: від реактивного та ресурсно-орієнтованого – до проактивного, результативного та антикризового.

Посткризове бюджетування має забезпечити одночасне досягнення кількох критично важливих цілей: підтримання макрофінансової стабільності, реструктуризацію та зниження боргового навантаження, збалансування поточних і капітальних видатків, відновлення інфраструктури, стимулювання економічної активності та гарантування базових соціальних зобов'язань. У цьому контексті особливої ваги набуває проблема визначення бюджетних пріоритетів, які б відповідали як короткостроковим викликам, так і довгостроковим цілям відновлення та зростання.

Серед таких пріоритетів, з огляду на сучасну ситуацію, можна виокремити: відбудову зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури; підтримку обороноздатності; інвестиції у відновлення людського капіталу (освіта, охорона здоров'я, соціальні програми); стимулювання інноваційного підприємництва; діджиталізацію публічних послуг. Водночас кожен із цих напрямів має бути фінансово обґрунтованим, враховувати фінансові обмеження і бути прив'язаним до чітких індикаторів результативності.

Разом із тим, посилення ролі держави у процесах відновлення супроводжується ризиками надмірного фінансового втручання, що може порушити баланс між публічним і приватним секторами, знизити ефективність витрат, посилити залежність економіки від державних програм і стимулів. Особливе занепокоєння викликає тенденція до збільшення видатків без відповідного зростання доходів бюджету, що створює загрозу хронічного дефіциту, накопичення боргу і втрати довіри інвесторів.

Додатковим викликом є непрозорість бюджетного процесу, ризики нецільового використання коштів, слабка координація між рівнями управління та політичний популізм у прийнятті фінансових рішень. Це знижує ефективність державного впливу на економіку та поглиблює асиметрію між задекларованими програмами і реальними результатами.

У відповідь на зазначені виклики посткризове бюджетування має базуватися на таких принципах, як: середньострокове планування, програмно-цільовий підхід, оцінка ефективності витрат, публічна прозорість, фінансова децентралізація, підкріплена відповідальністю. Необхідним є розвиток інструментів «гнучкого бюджетування», що дозволятимуть оперативно реагувати на зміну обставин без втрати стратегічної логіки. Важливою також є інтеграція бюджетної політики з політикою відновлення – через індикативне фінансування, проектне управління, співфінансування з приватними та міжнародними структурами.

Таким чином, посткризове бюджетування в Україні має виконувати не лише функцію розподілу ресурсів, а й бути інструментом структурної трансформації, економічної стабілізації та довгострокового зростання. Збалансованість між активною роллю держави та розвитком ринкових механізмів є ключовою умовою успішного відновлення і зміцнення національної фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Фіскальна політика в умовах воєнного стану як фактор економічного розвитку територій. *Ефективна економіка*. 2022. №12. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.2>
2. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20–28

Дров'яніков М. Р.,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні

факультету управління та економіки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Піхняк Т. А.,

к.е.н., доцент, доцентка кафедри менеджменту,

економіки, статистики та цифрових технологій,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ОЦІНКА ВПЛИВУ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ НА НЕЇ

У сучасних умовах господарювання, що характеризуються жорсткою конкуренцією, підприємства змушені постійно вдосконалювати свою

діяльність, шукаючи ефективні способи зменшення витрат. Один із ключових напрямів підвищення конкурентоспроможності – зниження собівартості продукції, адже споживачі очікують якісну продукцію за доступною ціною. Це вимагає від підприємств раціонального використання ресурсів і оптимізації виробничих витрат.

Собівартість продукції – ключовий економічний показник, що впливає на ціноутворення, оцінку ефективності виробництва та управлінські рішення. У науковому середовищі існують різні підходи до її визначення, інколи її ототожнюють із загальними виробничими витратами. Проте, незважаючи на їх схожість, ці поняття не є тотожними: собівартість фіксує завершення виробничого процесу, визначаючись після виготовлення продукції, тоді як витрати на виробництво формуються на всіх етапах діяльності підприємства незалежно від стадії виготовлення продукції [1].

Тому, собівартість продукції відображає грошовий вимір сукупних витрат підприємства, пов'язаних із її виробництвом та реалізацією. Водночас витрати на виробництво охоплюють усі витрати, що виникають у процесі виготовлення продукції, зокрема: витрати на сировину, матеріали, паливо, електроенергію, оплату праці, обов'язкові державні відрахування, податки, інші платежі та додаткові витрати підприємства.

Витрати на виробництво безпосередньо та опосередковано впливають на собівартість продукції. Прямий вплив проявляється у тому, що ці витрати включаються до загальної собівартості. До них відносяться: вартість сировини і матеріалів, оплата праці, амортизаційні відрахування на основні засоби і нематеріальні активи, а також витрати на електроенергію, водопостачання та інші ресурси, що необхідні для виробничого процесу.

Непрямий вплив виробничих витрат на собівартість продукції здійснюється через їх ефект на ефективність праці, організацію виробничих процесів та інші чинники. Наприклад, витрати на рекламу та маркетинг - сприяють збільшенню продажів, що дає змогу виробляти більше продукції

за менших витрат. Також витрати на навчання працівників підвищують їх продуктивність, що в свою чергу сприяє зниженню собівартості продукції.

Варто зазначити, що виробничі витрати є ключовим стратегічним чинником, що впливає на собівартість продукції та прибутковість підприємства. Важливо аналізувати їх взаємозв'язок і вплив на фінансові результати. Наприклад, у табл. 1 подано класифікацію витрат за способом включення до собівартості (прямі й непрямі), за реакцією на зміну обсягів виробництва (змінні й постійні) та за можливістю планування (планові й позапланові) [2].

Таблиця 1

Характеристика витрат та їх вплив на собівартість

Витрати	Характеристика	Вплив на собівартість
Прямі	Залежать безпосередньо від виготовлення певного виду продукції.	Складова основної частини собівартості, яку можна точно віднести до конкретного виробничого процесу.
Непрямі	Менш явні та не завжди безпосередньо пов'язані з конкретним видом продукції.	Є значущими для загальної ефективності виробництва, але їхнє віднесення до конкретного продукту може бути складнішим.
Змінні	Змінюються пропорційно до зміни обсягу виробництва продукції.	Збільшуються при рості обсягу виробництва і зменшуються при його скороченні.
Постійні	Залишаються незмінними, незалежно від обсягу виробництва.	Не залежать від обсягу виробництва.
Планові	Враховуються в плановому розрахунку собівартості продукції.	Є основою планової собівартості продукції, заздалегідь передбачені.
Позапланові	Не враховуються в плановому розрахунку собівартості продукції.	Підвищують фактичну собівартість продукції та є непередбаченими.

Джерело: складено авторами за даними [2; 3; 4; 5]

Прямі витрати (сировина, матеріали, праця, енергія) визначають якість кінцевого продукту, адже якість використаних ресурсів безпосередньо впливає на характеристики продукції. Для зниження собівартості доцільно оптимізувати постачання, обирати вигідних постачальників без втрати якості та вдосконалювати управління запасами.

Непрямі витрати (витрати на адміністративне управління та обслуговування) впливають на ефективність виробництва і здатність підприємства реагувати на ринкові зміни. Високі витрати на управління можуть підвищити собівартість, тоді як їх оптимізація підвищує конкурентоспроможність. Скорочення витрат можливе через впровадження нових технологій, автоматизацію та вдосконалення структури.

Змінні витрати змінюються разом із обсягом виробництва: його зростання сприяє економії на масштабах і зниженню собівартості за одиницю продукції, тоді як зменшення виробництва, навпаки, підвищує витрати на одиницю. Максимізація виробничого потенціалу допомагає ефективно використовувати ці переваги.

Постійні витрати не залежать від обсягу виробництва, але їх розподіл на одиницю продукції змінюється. При збільшенні випуску вони знижують собівартість, а при зменшенні – підвищують, оскільки витрати на оренду, амортизацію та заробітну плату залишаються незмінними.

Планові витрати передбачаються заздалегідь і підлягають управлінню. Їх ретельне планування та контроль допомагають оптимізувати собівартість, запобігаючи зайвим витратам.

Позапланові витрати виникають унаслідок непередбачуваних обставин і можуть значно підвищити собівартість. Їх можна мінімізувати шляхом впровадження ефективних систем управління ризиками.

Варто відзначити, що витрати на виробництво тісно взаємопов'язані та впливають на рівень собівартості. Аналіз цих зв'язків дозволяє підприємству визначити ключові фактори, що впливають на собівартість, та впроваджувати заходи для стримування зростання цін, підвищення

стабільності й конкурентоспроможності. Важливим аспектом оцінки є ідентифікація факторів, що визначають рівень виробничих витрат, які можуть змінюватися залежно від галузі, специфіки продукції та умов діяльності підприємства, наприклад, деякі з них наведені у табл. 2.

Отже, на кожному підприємстві фактори можуть бути різними, що вимагає індивідуального підходу до їх виявлення. Для оптимізації цього процесу важливо впровадити автоматизацію, яка дозволить зекономити ресурси і забезпечує швидке та точне виявлення необхідних факторів.

Таблиця 2

Фактори, що впливають на рівень виробничих витрат та собівартість
продукції

Собівартість		Витрати на виробництво	
Фактор	Характеристика	Фактор	Характеристика
Сировина та матеріали	Підвищення вартості сировини або зміни у постачанні можуть призвести до зростання собівартості.	Технологічні зміни	Нове технологічне обладнання або вдосконалення процесів здатні знизити витрати, покращити ефективність і збільшити продуктивність.
Трудові витрати	Оплата праці, а також супутні витрати, зокрема соціальні виплати та страхові внески, безпосередньо впливають на загальну собівартість. Будь-які зміни в рівні заробітної плати чи витрат на персонал можуть спричиняти коригування виробничих або операційних витрат підприємства.	Обсяг виробництва	Виробництво великих обсягів зазвичай дозволяє досягти економії масштабу та зменшити витрати на одиницю продукції.

Витрати на енергію	Вартості енергоресурсів, таких як електрична енергія, газ чи паливо, можуть суттєво впливати на собівартість виробництва через зростання витрат на їх використання.	Ціни на ресурси	Коливання цін на сировину, матеріали та енергоресурси можуть впливати на загальні витрати виробництва.

Джерело: складено авторами за даними [6, 7]

Таким чином, оцінка впливу виробничих витрат на собівартість продукції є ключовим елементом для досягнення ефективності та конкурентоспроможності підприємства. Оптимізація витрат дозволяє не лише знизити собівартість продукції, але й підвищити рентабельність, що має прямий вплив на фінансові результати. Регулярний моніторинг витрат, стратегічне управління ними, впровадження інноваційних технологій та адаптація до змінюваних ринкових умов допомагають підприємствам ефективно використовувати ресурси, виявляти резерви для зниження витрат і зміцнювати свої позиції на ринку. Це забезпечує сталий розвиток і підвищення прибутковості підприємства в умовах конкурентного середовища.

Список використаних джерел

1. Стемковська І. Собівартість продукції, як економічна категорія. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*. 2019. Т. 2. № 4. С. 57–61.
2. Копотієнко Т. Ю. Економічна сутність та класифікація витрат як об'єкта внутрішнього аудиту. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 627–635.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
4. Сук Л. К., Сук П. Л. Облік витрат за елементами і статтями. *Облік і фінанси*. 2019. № 3 (85). С. 49–54.
5. Мезенцева Н. М., Павликівська С. Г., Янчилєнко Я. О. Витрати виробництва в умовах обмеженості ресурсів. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 3 (2). С. 208–215.

6. Гармідер Л. Д. Системний аналіз факторів, що впливають на ефективність діяльності підприємства. *Світ наукових досліджень: Міжнар. мультидисциплінарна наук. інтернет-конф.*, м. Тернопіль, 24–25 листопада 2022 р. 2022. С. 44–47.

7. Гусаренко Н. Ю., Яловега Л. В. Собівартість продукції та шляхи її зниження. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: IV Всеукраїнська Науково-практична Інтернет-конференція*, м. Полтава., 2021. С. 71–72.

Корват О. В.

к. е. н., доцент, п. н. с. відділу правового
забезпечення інноваційної діяльності
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

З підписанням Договору про заснування Енергетичного Співтовариства [1] та Меморандуму про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі з ЄС [2] Україна ще у 2005 році погодились сприяти впровадженню й використанню відновлюваної енергії та встановлювати умови торгівлі нею в єдиному регуляторному просторі [1, ст. 2; 2]. Актуальні на сьогодні заходи з розвитку відновлюваної (альтернативної) енергетики в Україні були визначені урядом у Національному плані дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року [3]. Цей стратегічний документ закріпив альтернативну енергетику як важливий напрям енергетичної політики, зважаючи на доцільність заощадження традиційних джерел енергії, збереження природного середовища, запобігання кліматичним змінам, а також необхідність забезпечення незалежності та безпеки держави в енергетичній сфері [3].

Вирішальне значення для розвитку відновлювальної енергетики має інноваційна діяльність. Більше того, створення та впровадження інновацій являється єдиним способом безпечно задовольнити величезний попит на енергію у майбутньому [4, с. 2]. Значну роль у регулюванні інноваційних процесів виконують уряди, реалізуючи державну інноваційну політику в своїй країні шляхом стимулювання енергетичних інновацій, їх стандартизації, оподаткування, спрощення дозвільних процедур або посилення контролю, фінансування витрат, інформування громадськості тощо.

Натепер державна політика України в сфері відновлювальної енергетики закріплена у відповідному Національному плані дій та плані заходів з його виконання [3], де встановлені відсоткові індикативні цілі використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у валовому кінцевому споживанні та заходи з їх розвитку в системах тепло- і холодопостачання, у виробництві електричної енергії та в транспортному секторі. Слід зауважити, що у зазначених документах [3] взагалі відсутні будь-які заплановані дії з розвитку енергетичних інновацій в Україні. Така необачливість держави негативно вплине на інноваційний потенціал країни та її конкурентоспроможність.

Крім того, відсутність затверджених заходів з інноваційної політики в сфері відновлювальної енергетики не відповідає умовам співробітництва України з ЄС. Згідно з укладеними міжнародними договорами, меморандумами й іншими міжнародними домовленостями Україна має здійснювати імплементацію енергетичних стратегій і політик ЄС, розвивати енергетичні ринки, формувати національні політики та нормативно-правову базу відповідно до європейських правил і стандартів [5].

Яскравим прикладом політики ЄС у сфері відновлюваних джерел є остання Директива RED III, ухвалена в жовтні 2023 року [6]. Директива RED III визначає більш суворі цілі з ВДЕ та заходи щодо їх реалізації у секторах опалення та охолодження, будівельному секторі,

електроенергетичній системі, промисловості, транспорті, біоенергетиці й інноваційних технологіях. Інноваціям відводиться ключова роль у забезпеченні конкурентоспроможності відновлюваної енергетики. Директивою RED III встановлена вимога до держав-членів ЄС доповнити національні цілі індикативним показником використання інноваційних технологій відновлюваної енергії на рівні щонайменше 5 % потужностей нових об'єктів ВДЕ до 2030 року. Слід додати, що в ЄС діє важливий стратегічний документ – План SET, який підтримує розвиток енергетичних технологій шляхом координації та співпраці в дослідженнях й інноваціях Енергетичного союзу [7]. Дії підтримки Плану SET стосуються всього інноваційного ланцюга починаючи з досліджень до виходу інновацій на ринок.

Проблема відсутності політичного бачення уряду України щодо розвитку інноваційних технологій відновлюваної енергетики посилюється недоліками національного законодавства з інноваційної діяльності й недосконалістю обліку зелених інновацій [8]. Хоча основний Закон України «Про альтернативні джерела енергії» [9] декларує як напрям державного регулювання всебічну підтримку та заохочення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, що спрямовані на розвиток виробництва та використання ВДЕ, проте системних державних заходів з дієвого стимулювання інновацій в альтернативній енергетиці України поки що не здійснюється. Отже, для забезпечення конкурентоспроможності в сфері відновлювальної енергетики Україні доцільно розробити власну інноваційну політику та узгоджений план дій з її реалізації, враховуючи досвід не лише країн Енергетичного союзу, але й інших провідних країн Глобальної інноваційної системи чистої енергії [4].

Список використаних джерел

1. Treaty establishing Energy Community. URL: <https://www.energy->

community.org/legal/treaty.html.

2. Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі. 01 грудня 2005 р. (втратив чинність 24 листопада 2016 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_694.

3. Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання : розпорядження КМУ від 13 серпня 2024 р. № 761-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#Text>.

4. Smith C. A., Hart D. M. The 2021 Global Energy Innovation Index: National Contributions to the Global Clean Energy Innovation System. *Information Technology & Innovation Foundation*. October 18, 2021. URL: <https://itif.org/publications/2021/10/18/2021-global-energy-innovation-index-national-contributions-global-clean/>.

5. Співробітництво в енергетичній сфері. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/energetika>.

6. Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. 31.10.2023. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202302413.

7. About the SET Plan. An official website of the European Union. URL: https://setis.ec.europa.eu/about-set-plan_en.

8. Корват О. В. Види інновацій у відновлювальній енергетиці. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. (м. Полтава, 25 березня 2025 року). Полтава: Полтавський державний

аграрний університет, 2025. Ч. 1. С. 845-846.

9. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 555-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>.

Куліш І.М.,

к.держ.упр., с.н.с., старший науковий дослідник відділу
регіональної екологічної політики та природокористування,

ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України»

ІНКЛЮЗИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сьогодні усе частіше лунають заклики до пошуку альтернативних шляхів вирішення проблеми бідності в країнах, що розвиваються та в країнах з перехідною економікою. Замість допомоги та благодійності, що домінували впродовж останніх кількох десятиліть на перший план виходить альтернативний напрямок – дискусія ведеться навколо інклюзивних економічних моделей, підкреслюється роль інновацій та підприємництва, орієнтованого на малозабезпечені верстви населення [1, р. 743-744].

У ХХІ столітті сталий розвиток перетворився на домінантну парадигму глобальної соціально-економічної трансформації. Його ключовими компонентами є економічне зростання, соціальна справедливість та екологічна рівновага. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток інклюзивного підприємництва, зокрема в сільських громадах. Така форма підприємництва, яка залучає до економічної діяльності представників соціально вразливих груп населення, є не лише інструментом зменшення нерівності, а й потужним чинником

локального розвитку.

Інклюзивне підприємництво виступає як нова парадигма розвитку сільських територій, адже це діяльність, що передбачає створення умов для участі в економічному житті осіб, які традиційно мають обмежений доступ до ринку праці та підприємництва. Особливо це стосується жінок, молоді, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та представників національних меншин. У сільських громадах така діяльність стає основою для подолання багаторічної соціально-економічної вилученості, забезпечуючи людям можливість реалізовувати свій потенціал.

Військові інваліди мають значний потенціал для участі в інклюзивному підприємстві, адже їхній досвід, навички та внутрішня мотивація можуть стати основою для створення соціально значущих ініціатив. Залучення таких ветеранів до підприємницької діяльності не лише сприяє їхній соціальній та економічній реінтеграції, а й допомагає подолати почуття самотності та ізоляції, повертаючи відчуття приналежності до суспільства. Підприємництво може стати для них не лише джерелом доходу, а й способом адаптації до нових реалій життя та реалізації особистісного потенціалу.

Інклюзивне підприємництво вирізняється інноваційним підходом до вирішення комплексних проблем села. Воно поєднує бізнес-моделі з соціальною місією, сприяє формуванню нових форматів економічної участі, таких як соціальні підприємства, кооперативи, майстерні та освітні платформи. На особливу увагу заслуговує використання цифрових технологій, серед яких значне місце займають: онлайн-торгівля, дистанційне навчання, використання е-інструментів для ведення господарства (для малих підприємств поки що не дуже поширено).

Дослідники визначають види регіональних передумов для інноваційного розвитку [2, р. 65]:

- інноваційні лідери: регіони з високим інноваційним потенціалом, диверсифікованою економічною структурою та високим рівнем системної

диференціації мають найбільший потенціал для розвитку за новим індустріальним шляхом (наприклад, столичні регіони та міста Північної та Західної Європи);

- сильні інноватори: спеціалізовані регіони з високим інноваційним потенціалом та високим рівнем системної диференціації (наприклад, промислові райони в Північній та Західній Європі);

- середні інноватори: диверсифіковані регіони з низьким інноваційним потенціалом та високим рівнем системної диференціації (наприклад, великі міста в Південній та Східній Європі).

- помірні інноватори: спеціалізовані регіони з низьким інноваційним потенціалом та низькою системною диференціацією (наприклад, периферійні регіони Південної та Східної Європи).

Сільські території, попри економічну вразливість, мають значний потенціал для розбудови інноваційного середовища. Саме у громадах, де збереглися традиції взаємодопомоги та довіра до локальних лідерів, бажання змін, інклюзивне підприємництво знаходить сприятливе середовище для розвитку. Важливу роль у цьому відіграють місцеві громадські організації, органи самоврядування, освітні установи, що можуть виступати партнерами підприємців.

Інклюзивні підходи до розвитку підприємництва сприяють досягненню цілей сталого розвитку (ЦСР) [3]:

- ЦСР 1: Подолання бідності – через створення робочих місць;
- ЦСР 5: Гендерна рівність – через підтримку жіночого підприємництва;
- ЦСР 8: Гідна праця та економічне зростання – через розвиток малого та середнього підприємництва;
- ЦСР 10: Скорочення нерівності – через залучення соціально вразливих груп;
- ЦСР 11: Сталий розвиток міст і громад – через розвиток

локальної економіки;

– ЦСР 12: Відповідальне споживання та виробництво – через підтримку екологічно орієнтованих ініціатив.

Однак, незважаючи на наявний потенціал, на шляху розвитку інклюзивного підприємництва усе ще існує ряд бар'єрів, серед них у першу чергу слід назвати обмежений доступ до фінансування (відсутність гарантій, низька кредитоспроможність). Крім того, зазвичай, у сільського населення спостерігається недостатній рівень знань щодо організації бізнесу та цифрових навичок. Державні та регіональні програми підтримки існують, але їх мало і немає охоплення усіх потребуючих громад. Завдяки мобільній телефонії практично усі населені пункти України мають зв'язок, а от транспортне забезпечення залишається на доволі низькому рівні. Військовий стан додав ще один непередбачений виклик, ним став відтік молоді за кордон. Хоча слід зауважити, що і раніше спостерігалась тенденція до трудової міграції до міст та у інші країни, але вона мала менші масштаби.

Для підтримки інклюзивного підприємництва необхідне поєднання зусиль ключових акторів, від яких залежить успіх або поразка його розвитку, це державна політика у відповідній сфері, громадські ініціативи та підтримка міжнародних організацій шляхом: створення грантових і мікрофінансових програм для інклюзивних бізнесів; розвитку освітніх та інкубаційних осередків, до яких мають доступ жителі сільських територій; забезпечення масової цифрової грамотності населення; популяризація та стимулювання соціальних підприємств; розробка національних та регіональних стратегій підтримки інклюзивного підприємництва в державі.

Висновки. Інклюзивне підприємництво – це не просто новий формат економічної діяльності, а стратегія сталого розвитку, що трансформує сільські громади, підсилює їхню стійкість та відкриває нові можливості для соціальної згуртованості. За умови належної підтримки воно здатне перетворити сільські території на простори гідного життя, інновацій та

взаємодії.

Майбутнє інклюзивного підприємництва на сільських територіях залежить від спроможності держави і громад створити сприятливі умови для самореалізації ініціативних людей. Пріоритетом має стати інтеграція соціальних, екологічних і економічних підходів у політику розвитку сільських територій, з акцентом на підтримці локальних ініціатив.

Завдяки участі у інклюзивному підприємстві військові інваліди зможуть не лише покращити власне життя, а й зробити вагомий внесок у поліпшення життя сільських громад. Їхня активність сприяє створенню нових робочих місць, розвитку локальної економіки, зміцненню соціальної згуртованості та формуванню культури підтримки й солідарності. Успішні приклади підприємницької діяльності ветеранів можуть стати джерелом натхнення для інших членів громади, зокрема для молоді та соціально вразливих категорій населення, формуючи нову модель лідерства та сталого розвитку на місцях.

Список використаних джерел

1. Halme M, Lindeman S, Linna P. Innovation for Inclusive Business: Intrapreneurial Bricolage in Multinational Corporations. *J Manage Stud.* 2012;49(4):733–784. doi:10.1111/j.1467-6486.2012.01045.x
2. Tartaruga IGP. Tradition, Inclusive Innovation, and Development in Rural Territories: Exploring the Case of Amiais Village (Portugal). In: *Innovation Management and Growth in Emerging Economies*. IGI Global; 2020. p. 62–74. doi:10.4018/978-1-7998-6701-2.ch004
3. Кабінет Міністрів України. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні: розпорядження від 29 листопада 2024 р. № 1190-р [Internet]. Верховна Рада України; 2024 [cited 2025 Apr 14]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-p#Text>

Курагеу Я.Г

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Інвестиційний розвиток є ключовим фактором економічного зростання країни. В умовах війни Україна стикається з численними викликами: руйнуванням інфраструктури, відтоком капіталу, зниженням довіри інвесторів. Проте, навіть у таких складних обставинах, країна залишається привабливою для інвестицій завдяки стратегічному розташуванню, природним ресурсам, людському капіталу та міжнародній фінансовій підтримці.

Інвестиційний розвиток України в сучасних умовах є надзвичайно важливим аспектом, що безпосередньо впливає на економічне зростання, соціальну стабільність та інтеграцію країни в світову економіку. В умовах глобалізації та стрімких змін у світовій економіці, Україні необхідно адаптувати свої інвестиційні стратегії до нових реалій.

Однією з ключових особливостей інвестиційного розвитку України є наявність значного потенціалу для залучення іноземних інвестицій. Україна володіє багатими природними ресурсами, розвиненою аграрною сферою, а також висококваліфікованою робочою силою. Проте, незважаючи на ці переваги, країна стикається з численними викликами, які стримують інвестиційний процес [2, с. 58].

Перш за все, важливим фактором є політична і економічна стабільність. В Україні протягом останніх років спостерігалися значні політичні зміни, які часто супроводжувалися соціальними протестами та економічними кризами. Це створює невизначеність для інвесторів, які

прагнуть передбачити ризики своїх вкладень. Політична стабільність є основою для формування довгострокових інвестиційних стратегій.

Крім того, корупція залишається однією з найбільших перешкод для інвестиційного розвитку. За даними міжнародних організацій, Україна займає низькі позиції в рейтингах сприйняття корупції. Це створює негативний імідж країни на міжнародній арені і відлякує потенційних інвесторів. Для покращення інвестиційного клімату необхідно реалізувати реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією та підвищення прозорості державних інститутів [4, с. 32].

Ще однією важливою особливістю є необхідність модернізації інфраструктури. В Україні існує потреба у значних інвестиціях у транспортну, енергетичну та соціальну інфраструктуру. Це не лише сприятиме поліпшенню бізнес-клімату, але й забезпечить створення нових робочих місць та підвищення якості життя населення.

У контексті сучасних умов важливо зазначити вплив глобальних тенденцій на інвестиційний розвиток України. Зокрема, зростання уваги до екологічних питань та сталого розвитку спонукає країни шукати нові рішення для залучення "зелених" інвестицій. Україна має потенціал для розвитку відновлювальних джерел енергії, що може стати привабливою можливістю для іноземних інвесторів [1].

В умовах війни та військових конфліктів в Україні, зокрема через російську агресію, інвестиційний клімат зазнав значних змін. Багато міжнародних компаній призупинили свою діяльність або скоротили обсяги інвестицій через ризики, пов'язані з безпекою. Однак, водночас, війна відкрила нові можливості для залучення інвестицій у відновлення інфраструктури та економіки після закінчення конфлікту.

Уряд України вживає заходів для покращення інвестиційного клімату. Реалізація законодавчих ініціатив, спрямованих на захист прав інвесторів, спрощення процедур ведення бізнесу та створення спеціальних

економічних зон, може позитивно вплинути на залучення капіталу [3, с.260].

Загалом, особливості інвестиційного розвитку України в сучасних умовах вимагають комплексного підходу до вирішення існуючих проблем. Важливо не лише залучити іноземні інвестиції, але й забезпечити їх ефективне використання для досягнення сталого економічного зростання. Інвестування в людський капітал, технологічні інновації та екологічну сталий розвиток стане запорукою успішного майбутнього України в глобальному контексті.

Таким чином, для досягнення успіху Україні необхідно подолати існуючі виклики та використати свій потенціал для залучення інвестицій у різні сектори економіки. Це вимагатиме зусиль з боку держави, бізнесу та суспільства в цілому, а також активної співпраці з міжнародними партнерами.

Список використаних джерел

1. Борисюк, О., Матвійчук, Н., Хмелярська, Л. Особливості розвитку фінансового ринку під час війни. *Економіка та суспільство*. (60). (2024). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-76>.
2. Карлін М. І., Проць Н. В., Борисюк О. В. Публічні фінанси: навчальний посібник; за ред. д. е. н., проф. М. І. Карліна. Електронне видання. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 358 с.
3. Крихівська Н. О., Чернишова Г. М. Інвестиційна привабливість України: основні проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка і суспільство*. 2022. Випуск № 9. С. 260–264.
4. Небрат В. В., Корніяка О. В. Особливості механізмів капіталоутворення та інвестування в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах війни та післявоєнного періоду. *Грааль науки*. 2022. № 16. С. 31–34.

Кушнір Р. Я.,

аспірант 1 курсу факультету економіки та управління,

ВНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: Ткачук Н. В.,

к. е. н., доцент кафедри фінансів,

ВНУ імені Лесі Українки

РОЛЬ ФІНАНСОВИХ СТРАТЕГІЙ В БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Безпекоорієнтований розвиток підприємства в сучасному бізнес-середовищі передбачає такий курс розвитку, за якого пріоритетом є фінансова безпека та здатність протистояти негативним чинникам. Фінансова безпека – це окремий напрям розвитку фінансової діяльності підприємства, спрямований на зміцнення економічної стійкості, надійності та захищеності компанії, що свідчить про налагоджену систему ефективного фінансового менеджменту [1].

У цьому контексті фінансова стратегія підприємства виступає ключовим інструментом, який визначає напрямки фінансової діяльності, розподіл ресурсів та заходи для досягнення як фінансових цілей, так і належного рівня фінансової безпеки. Правильно сформульована фінансова стратегія допомагає підприємству не лише досягати прибутковості, але й підтримувати належний рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, необхідний для безпечного довгострокового розвитку. Актуальність теми зумовлена потребою підприємств адаптувати свої фінансові стратегії до сучасних умов невизначеності, враховуючи ризики та загрози, щоб забезпечити стає і безпечне зростання бізнесу.

Мета роботи – обґрунтувати роль фінансових стратегій у забезпеченні безпекоорієнтованого розвитку підприємства.

Питання фінансової стратегії підприємства досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. У науковій літературі немає єдиного

підходу до визначення цього поняття. У таблиці 1 подано декілька визначень «фінансова стратегія», сформульованих різними науковцями.

Таблиця 1

Сутність поняття "фінансова стратегія" згідно формулювання різними науковцями

№	Автор (рік)	Визначення фінансової стратегії
1	Хринюк О.С., Крижня В.О. (2018)	Довгострокова узагальнена фінансова програма, спрямована на забезпечення стійкого розвитку підприємства та підвищення його фінансового потенціалу через раціональне залучення й використання ресурсів [2].
2	Роганова Г.О., Ярина В.В. (2021)	Система довгострокових цілей фінансово-господарської діяльності і вибір найефективніших способів їх досягнення з урахуванням тенденцій і ризиків фінансового ринку [3].
3	Зянько В.В., Рибаченко Т.С. (2022)	Комплексна багатофакторна модель дій і заходів щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, орієнтована на реалізацію загальної стратегії підприємства та адаптацію до змін зовнішнього середовища [4].
4	Зеленецький В.І. (2022)	Система довгострокових цілей і програма формування та використання фінансових ресурсів, що узгоджує потреби у фінансуванні з очікуваними результатами та факторами ризику [5].

Узагальнивши подані вище твердження можна зробити висновок, що фінансова стратегія – це довгостроковий план дій у фінансовій сфері, спрямований на досягнення фінансових цілей підприємства з урахуванням внутрішніх можливостей та зовнішніх загроз.

Як зазначалося в дослідженнях Купира М.І., фінансова безпека – це стан, за якого підприємство захищене від фінансових потрясінь і здатне стабільно функціонувати. Фінансова стратегія виступає інструментом досягнення такого стану. Зокрема, стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства передбачає встановлення цільових орієнтирів щодо фінансової стійкості (рівня ліквідності, платоспроможності, запасу фінансової міцності, диверсифікації джерел фінансування тощо) і визначення шляхів їх досягнення [1]. Халатур С. Та співавтори наголошують, що оптимальний рівень фінансової безпеки досягається через

оцінку загроз і їх нейтралізацію, підтримання балансу між ефективністю та безпекою, а вибір типу фінансової стратегії має ґрунтуватися на показниках, які підсилюють безпековий статус підприємства [6].

Спираючись на аналіз літератури, можна запропонувати кілька підходів та принципів, які, на нашу думку, є важливими для фінансової стратегії, орієнтованої на фінансову безпеку:

- Принцип пріоритетності фінансової стійкості над миттєвим прибутком. Фінансова стратегія має закладати прийнятний баланс між прибутковістю і ризиком.
- Довгострокова орієнтація і гнучкість. Фінансова стратегія розробляється зазвичай на 3-5 і більше років. При цьому вона повинна бути гнучкою: світ змінюється, і стратегія має передбачати можливість коригувань. Безпекоорієнтований підхід означає, що стратегія регулярно переглядається з урахуванням нових загроз.
- Комплексність і системність. Фінансова стратегія охоплює всі аспекти фінансової діяльності: інвестиційну, фінансову, операційну. Усі ці компоненти повинні координуватися між собою. Безпека досягається лише за умови, що рішення в одній сфері не створюють надмірних ризиків в іншій.
- Врахування галузевої специфіки і зовнішніх умов. Для підприємств різних галузей критерії фінансової безпеки можуть відрізнятися. Стратегія має враховувати ці особливості.
- Організація контролю за реалізацією стратегії. Зокрема, йдеться про регулярний аналіз фінансових результатів і ризик-профілю підприємства: чи відповідають фактичні показники запланованим, чи не зростає ризиковість бізнесу понад допустимий рівень.

Отже, на нашу думку, фінансова стратегія, яка забезпечує безпекоорієнтований розвиток, має поєднувати в собі стратегічне бачення з

консервативними елементами фінансової політики. Така стратегія є живим документом, який еволюціонує разом із розвитком.

Таким чином, фінансова стратегія, орієнтована на фінансову безпеку, повинна враховувати такі аспекти:

- **Фінансова стійкість та ліквідність:** стратегія має забезпечувати достатній рівень обігових коштів та резервів, аби підприємство могло виконувати зобов'язання у будь-яких ринкових умовах.
- **Ризик-менеджмент:** фінансова стратегія повинна містити оцінку фінансових ризиків (валютних, кредитних, інвестиційних) і плани дій на випадок їх реалізації. Проактивне управління ризиками (через хеджування, страхування, створення резервів) є невід'ємним елементом безпекоорієнтованої стратегії.
- **Диверсифікація джерел фінансування:** для зменшення залежності від окремих каналів фінансування, стратегія передбачає оптимальний баланс власного і позикового капіталу, пошук альтернативних джерел інвестицій та підтримання кредитоспроможності.
- **Фінансова гнучкість:** можливість швидко залучити додаткові кошти або скоригувати витрати. Стратегія повинна передбачати створення фінансового “буфера” (резерви ліквідності, невикористані кредитні лінії) на випадок форс-мажорів.
- **Контроль та моніторинг безпеки:** встановлення системи показників фінансової безпеки (наприклад порогових значень ключових фінансових коефіцієнтів) і регулярний моніторинг їх дотримання.

Висновки. Фінансова стратегія відіграє визначну роль у забезпеченні безпекоорієнтованого розвитку підприємства. В ході дослідження з'ясовано, що фінансова стратегія є не просто планом досягнення фінансових цілей, але й базовим фундаментом фінансової безпеки підприємства. Вона окреслює

довгостроковий шлях управління фінансами, поєднуючи прагнення до зростання з необхідністю захисту від ризиків. Фінансова стратегія в безпекоорієнтованому розвитку – це стратегічний фінансовий курс, який забезпечує збалансований рух підприємства вперед, мінімізуючи загрози на цьому шляху. Вона поєднує амбіції з обачністю, інновації з контролем ризиків. Наукові підходи, розглянуті в роботі, підтверджують: інтеграція фінансової стратегії і системи фінансової безпеки може гарантувати підприємству стабільність і процвітання у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Купира М.І., Іванісік С.В. Фінансова безпека підприємства: вектор менеджменту // *Економічний форум*. – 2021. – № 4. – С. 79–84.
2. Хринюк О.С., Крижня В.О. Фінансова стратегія підприємства як головний інструмент його сталого розвитку // *Економіка і суспільство*. – 2018. – № 18. – С. 581–587.
3. Роганова Г.О., Ярина В.В. Визначення фінансової стратегії підприємства кондитерської промисловості в рамках аналізу його фінансової стійкості // *Бізнес Інформ*. – 2021. – № 2. – С. 286–292.
4. Зянько В. В., Рибаченко Т. С. Суть та завдання фінансової стратегії підприємства. LI наук.-техн. конф. підрозділів ВНТУ (м. Вінниця, 30-31 травня 2022 р.) [Електронне видання] PRL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2022/paper/view/15061/12698>
5. Зеленецький В.І. Фінансова стратегія підприємства // *Подільський науковий вісник*. – 2022. – № 2(22). – С. 12–18
6. Халатур С.М., Масюк Ю.В., Карамушка Д.К., Губаренко І.С. Фінансова стратегія в контексті ефективного менеджменту підприємства // *Агросвіт*. – 2023. – №2. – С. 9–15.

Кішка І.О.,

аспірант кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,

Херсонський державний університет

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ

В умовах відновлення економіки постконфліктних територій цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств. Вони сприяють відновленню інфраструктури, підвищенню ефективності бізнес-процесів та інтеграції локальних підприємств у глобальну економіку.

Розглянемо основні аспекти впливу цифрових технологій на конкурентоспроможність підприємств у таких регіонах.

1. Відновлення інфраструктури за допомогою цифрових рішень.

Після конфліктів інфраструктура часто знаходиться в руїнах. Цифрові технології, такі як IoT (Інтернет речей), хмарні сервіси та штучний інтелект, дозволяють швидко відновити комунікації, енергопостачання та логістику. Наприклад:

- Smart Grids – для ефективного управління енергопостачанням.
- Цифрові платформи – для моніторингу та управління інфраструктурою [1, с. 22].

2. Підвищення ефективності бізнес-процесів.

Цифрові технології дозволяють підприємствам оптимізувати виробництво, знизити витрати та підвищити якість продукції. Основні інструменти:

- ERP-системи – для управління ресурсами.
- CRM-системи – для ефективної роботи з клієнтами.
- Автоматизація виробництва – за допомогою роботів та AI [2, с. 92].

3. Розвиток електронної комерції.

Для підприємств постконфліктних територій електронна комерція стає ключовим каналом збуту. Цифрові платформи дозволяють вийти на нові ринки без значних інвестицій у фізичну інфраструктуру. Наприклад:

- Використання маркетплейсів (Amazon, eBay, Rozetka).

– Створення власних інтернет-магазинів [3, с. 24].

4. Фінансова інклюзія та доступ до інвестицій.

Цифрові технології спрощують доступ підприємств до фінансування.

Наприклад:

- Краудфандингові платформи для залучення коштів.
- Блокчейн для забезпечення прозорості транзакцій.
- Фінтех-рішення для швидких мікрокредитів [4, с. 310].

5. Розвиток людського капіталу.

Підвищення цифрової грамотності населення є ключовим фактором успіху. Навчання працівників роботі з новими технологіями дозволяє підприємствам ефективніше використовувати цифрові інструменти.

Наприклад:

- Онлайн-курси з цифрових навичок.
- Програми підтримки підприємництва [5, с. 48].

6. Інтеграція у глобальну економіку.

Цифрові технології дозволяють підприємствам постконфліктних територій інтегруватися у міжнародні ланцюжки поставок. Наприклад:

- Використання платформ для міжнародної торгівлі (eBay) [6, с. 3].
- Участь у глобальних цифрових екосистемах [7, с. 18].

7. Підтримка з боку держави та міжнародних організацій.

Для успішного впровадження цифрових технологій важлива підтримка з боку держави та міжнародних організацій. Наприклад:

- Створення інноваційних хабів [8, с. 245].
- Фінансування програм цифровізації [9, с. 142].
- Розробка нормативно-правової бази для цифрової економіки [10,с.3].

Цифрові технології є ключовим інструментом для відновлення та підвищення конкурентоспроможності підприємств постконфліктних територій. Вони дозволяють не лише відновити економіку, але й створити нові можливості для розвитку, інтеграції у глобальну економіку та

підвищення добробуту населення. Для успішного впровадження цифрових рішень важлива комплексна підтримка з боку держави, міжнародних організацій та бізнесу.

Список використаних джерел

1. Наумов О.Б., Мохненко А.С., Чмут О.О. Модель організаційно-економічного механізму логістичної системи підприємства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". Херсон, 2023. № 48. С. 19-24. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-48-3>

2. Tyukhtenko N., Churkina I., Pavlovych O., Mokhnenko A., Burak V. Foreign market entry strategy as a key to the competitiveness of enterprises / // Ekonomika APK. 2024. №31(5). P. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/5.2024.86>

3. Антонов Р.А., Мохненко А.С., Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". Херсон, 2023. № 49. С. 25-29. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-49-4>

4. Мохненко А.С. Стратегія соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації *Фінансово-облікова політика України в умовах європейської інтеграції: нові можливості та перспективи*: монографія / за заг. ред. Л. П. Сідельникової. Херсон, Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2024. С. 300–316.

5. Мельникова К.В., Мохненко А.С. Особливості корпоративної культури на ІТ-підприємствах в сучасних умовах ведення бізнесу // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". Херсон, 2021. № 42. С. 45-49. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-42-7>

6. Антонов Р.А., Мохненко А.С. Підвищення конкурентоспроможності ІТ-підприємства в умовах трансформаційних змін: вплив виходу на міжнародні ринки // Здобутки економіки: перспективи та інновації. Серія "Економіка". 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14897037>

7. Казакова А.Ю., Мохненко А.С., Антонов Р.А. Розробка моделі організаційно-економічного механізму управління системою конкурентоспроможності підприємства // Економіка. Фінанси. Право. Київ, 2024. № 6. С. 17-20. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.6.3>

8. Гайдичук А.М., Мохненко А.С., Сергієнко М.В. Marketing tools for the development of tourism enterprises in de-occupied territories. *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України*. матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 26-27 листопада 2024 р. Харків: НТУ ХП, 2024. С. 244-247.

9. Чмут О.О., Мохненко А.С. Маркетинг як інструмент ефективного функціонування логістичної системи підприємства. *Маркетинг у підприємництві, біржовій діяльності та торгівлі в smart-суспільстві: управлінський, інноваційний та методичний виміри*: колективна монографія / За наук. ред. І.В. Перезової. Львів, 2023. С. 136–160.

10. Мохненко А.С., Антонов Р.А. Характеристика основних факторів конкурентоспроможності підприємств ІТ сфери в умовах воєнного стану // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. Чернігів, 2025. № 17. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-04-07>

Леван Д. М.,

здобувач освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа,

страхування та фондовий ринок,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Фінансова безпека суб'єктів господарювання є одним із ключових факторів його стабільного функціонування та розвитку. В умовах економічної нестабільності, глобальних криз та посилення конкурентного середовища ефективне управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання стає критично важливим не лише для останніх, а й для забезпечення стабільного розвитку територіальних громад й фінансової системи загалом. Основною метою управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання є забезпечення його стабільного функціонування, фінансової стійкості та захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз. Це дозволяє підприємству ефективно протидіяти економічним ризикам,

зберігати ліквідність, уникати фінансових криз і забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність.

Воєнний стан став для вітчизняних суб'єктів одним із найбільших та найскладніших викликів після пандемії коронавірусу та найбільшою загрозою їх ефективного функціонування, що призвів до порушення логістичних шляхів, зростання витрат, зниження платоспроможного попиту на товари, роботи, послуги. Значних змін зазнала й стабільність фінансової системи, зокрема відбулося зростання валютного курсу, здорожчали позикові ресурси та ускладнився доступ до них, що призвело до порушення прибутковості суб'єктів господарювання, а отже й до можливостей фінансувати бізнес за рахунок власних фінансових ресурсів.

Проблематикою безпечного функціонування суб'єктів господарювання, пошуку шляхів зміцнення фінансової безпеки та ідентифікації загроз й ризиків фінансовій безпеці підприємств присвятили свої наукові праці такі дослідники, як: Г. Азаренкова, О. Барановський, І. Бланк, З. Варналій, І. Журавльова, М. Забаштанський, М. Карлін, О. Марченко, О. Рожко, О. Стащук, Ю. Шопська та інші. Проте, з виникненням нових загроз фінансовій безпеці суб'єктів господарювання в Україні, з'являється об'єктивна необхідність у розробці адекватних підходів до зміцнення фінансової безпеки підприємств.

Отже, вивчення теоретичних основ управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання дозволяє стверджувати, що дана проблематика не є новою у фінансовій науці, проте поява нових викликів зумовлює необхідність її постійного розвитку. Аналіз відповідної наукової літератури свідчить про різноманітність підходів вчених-економістів до розуміння сутності фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

О. Рожко зазначає, що фінансова безпека підприємства виступає в якості такого стану фінансової системи, в якому забезпечується фінансова рівновага і ефективна протидія існуючим загрозам, що сприяє виконанню поставлених завдань та реалізації стратегій його розвитку

[1]. Разом з тим, О. Стащук зазначає, що фінансова безпека акціонерних товариств є ієрархічною та багатоаспектною системою забезпечення стану найбільш ефективного формування та використання їх фінансових ресурсів, що здатний мінімізувати негативний вплив зовнішніх та внутрішніх загроз й спрямований на максимізацію ринкової вартості суб'єкта господарювання [2; 3].

О. Марченко стверджує, що фінансова безпека підприємства полягає у захищеності фінансових інтересів та потенціалу його розвитку від ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, що спрямовано на забезпечення фінансової стабільності та оптимального рівня фінансування бізнес-процесів у коротко- та довгостроковій перспективі [4].

На наш погляд, фінансова безпека суб'єктів господарювання – це стан захищеності суб'єктів господарювання від внутрішніх і зовнішніх фінансових загроз, що забезпечує їхню стабільність, ліквідність, платоспроможність і здатність до сталого розвитку.

Виходячи із запропонованого бачення сутності фінансової безпеки суб'єктів господарювання можемо виокремити такі її характеристики: фінансова стійкість, ліквідність і платоспроможність, мінімізація фінансових ризиків, ефективне фінансове управління, боротьба з фінансовими злочинами, інвестиційна привабливість.

Разом з тим, ми вважаємо, що фінансовій безпеці суб'єктів господарювання в сучасних умовах господарювання притаманні такі ризики, як: нестача фінансових ресурсів та їх висока вартість, втрата частини активів та інвестицій, порушення фінансових потоків, що призводить до невиконання зобов'язань перед партнерами та споживачами, високий рівень фінансових та інфляційних ризиків, погіршення умов для інвестицій та бізнес-розвитку, руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, втрата кваліфікованих працівників через мобілізацію та міграцію.

Основними напрямками подолання означених вище загроз, вважаємо, можуть стати: диверсифікація джерел фінансування, оптимізація витрат, формування фінансових резервів, використання механізмів страхування, впровадження ефективного фінансового контролю на підприємстві та мінімізація фінансового шахрайства, використання державних фінансових інструментів для диверсифікації діяльності. Грамотне застосування цих інструментів допоможе підприємствам адаптуватися до викликів, мінімізувати ризики та забезпечити стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Рожко, О., & Нестеров, Є. (2024). ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА. Економіка та суспільство, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-79>
2. Стащук, О. (2022). ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (26.08.2022; Чернівці, Україна), 54–55. Вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/204>
3. Стащук О. В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 398 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/19977> (дата звернення 25.10.2024)
4. Марченко О. С. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. Харків : Право, 2022. 246 с.

Levkovets N.P.,

candidate of economic sciences, associate professor,
associate professor of the department of finance, accounting and audit,
National Transport University

ACCOUNTING FOR CORPORATE INCOME AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In today's economic environment, enterprises face the challenge of not only managing their finances efficiently but also ensuring sustainable growth. Income accounting plays a crucial role in this process, as it enables companies to monitor their financial status, assess operational efficiency, and make strategically significant decisions.

The accuracy and transparency of income accounting determine a company's ability to attract investments, optimize expenses, and comply with regulatory requirements. Furthermore, integrating sustainable development principles into financial reporting helps create a business model that considers environmental, social, and economic aspects, fostering long-term growth and stability.

A company's income reflects its financial performance and serves as the primary source of profit generation. Depending on their origin, income can be categorized into:

- operating income (revenue from sales of goods, services, and completed projects);
- financial income (interest, dividends, investment returns);
- other income (rental payments, income from asset sales, etc.).

Income accounting follows national and international financial reporting standards such as GAAP and IFRS. Key principles of income accounting include accrual and matching of revenues and expenses.

Sustainable enterprise development requires balancing economic, environmental, and social aspects of business activities. Integrating sustainability principles into income accounting allows companies to:

- ensure financial transparency;
- establish responsible resource management practices;
- build investor and partner trust;
- promote environmentally responsible operations (e.g., through environmental taxation or investments in green technologies).

Integrating sustainability into accounting practices:

1. ESG reporting – disclosing environmental, social, and governance aspects of a company's operations alongside financial indicators.
2. Implementing innovations – utilizing financial mechanisms to support sustainable initiatives, such as issuing green bonds.
3. Assessing non-financial risks – considering environmental and social risks when analyzing income and developing strategic plans.

In accounting, the Chart of Accounts includes the 7th class of accounts, labeled "Income and Results of Activity." This class can be considered temporary since it is closed at the end of each reporting period. These accounts reflect the income state for a specific reporting period. [3]

Temporary accounts reset with a zero balance at the start of a new period, accumulating income information for that period, which is then used for interim reports (quarterly, semi-annual, or nine-month). At the period's close, income accounts, along with expense accounts, are closed by debiting their balances to account 79 "Financial Results." The new Chart of Accounts instructions permit the closing of income and expense accounts either monthly or by the end of the reporting year. [2]

Class 7 is designated for summarizing information about the income and performance of an enterprise. Accounts numbered 70 to 78 are income accounts, and account 79 is for summarizing the overall financial results. Accounts in this class are mostly passive, except for account 79 ("Financial Results") and subaccount 704 ("Deductions from Income"). [1]

The material, technical, and organizational support issue revolves around how well-equipped the enterprise is with modern materials and technical resources and the level of organization and effectiveness of primary and accounting documentation, as well as internal and corporate accounting monitoring and reporting.

The general problems in accounting for an enterprise can be categorized as theoretical, methodological, technological, organizational, personnel, and financial.

Theoretical problems concern the broad issues of accounting, such as terminology, the subject and methods of accounting, the construction of the Chart of Accounts, accounting registers, and modern accounting practices, as well as national and international reporting standards and regulations, and the development of accounting in Ukraine, Europe, and globally.

Methodological problems are related to the development, selection, and application of accounting methods.

Technological problems focus on the methods and forms used to maintain accounting records and ensure their proper functioning as part of a comprehensive system.

Organizational problems relate to the practical application of theoretical, methodological, and technological advances, as well as progress in computer technology and communications.

Personnel problems pertain to the training and development of specialists, the level of culture and morale, educational background, work experience, and work-life balance.

Financial problems involve the funding required to maintain the current level of accounting practices, support dynamic development, and foster continuous improvement.

There are several approaches to solving the problems in income accounting:

- enhancing the operational efficiency and analytical capabilities of the company's income data.
- focusing on reducing unaccounted income.
- developing a strategy for enterprise growth, which includes renewing, purchasing, and using material and technical

resources, along with organizational measures to improve competitiveness. [4]

Implementing these solutions at the income accounting stage will help quickly and accurately determine the financial outcomes of the enterprise's activities. Income accounting is a crucial financial management tool that directly impacts sustainable development. A well-organized income accounting system ensures financial stability and encourages responsible business practices.

Integrating sustainability principles into accounting improves a company's long-term competitiveness, boosts its reputation, and strengthens its financial resilience. By considering environmental and social factors, businesses can achieve profitability while contributing to improved quality of life, environmental protection, and societal progress. Thus, integrating financial accounting with sustainable development principles is essential for achieving success in today's business world.

References

1. Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" dated 16.07.99 № 996-XIV, revised from 01.01.2007 on the basis of 3422-15.
2. P(S)BO 15 "Revenue" [Electronic resource]: order of the Ministry of Finance of Ukraine No. 318 dated 12.31.99 (with changes and additions). – URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. International Accounting Standard № 18 "Income" [Electronic resource]. – URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Paraskevich L.V. Improvement of income accounting and their display in financial reporting/ L.V. Paraskevich//*Sustainable economic development*. – 2021. - № 2. - p. 89-95.

Лиса В.В.,

Студентка факультету фінансів та обліку,

Державний торговельно-економічний університет

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
СТАЛИЙ РОЗВИТОК**

Цифровізація фінансових послуг є важливим компонентом сталого розвитку, сприяючи фінансовій інклюзії, зниженню операційних витрат та підвищенню прозорості. Використання фінтех-рішень, блокчейну та штучного інтелекту дозволяє оптимізувати банківські операції, зменшити паперовий обіг і зробити фінансові послуги доступнішими.

В наш час цифровізація на ринку фінансових послуг є процесом трансформації традиційних сервісів шляхом впровадження новітніх технологій, що забезпечують їх функціонування в електронному вигляді.

У контексті трансформації традиційних фінансових сервісів, основну роль відіграють технології, які забезпечують їх ефективне функціонування в цифровому середовищі.

Фінтех – це галузь, що об'єднує інноваційні технології та фінансові послуги з метою покращення, автоматизації та оптимізації традиційних фінансових послуг [1, ст. 5-6]. Вона включає в себе різноманітні технологічні рішення для управління фінансами, такі як мобільні платежі, цифрові гаманці, онлайн-банкінг, кредитування, страхування, а також інші платформи та сервіси, що дозволяють надавати фінансові послуги більш зручним, швидким та доступним способом для користувачів та дає змогу підтримувати сталий розвиток економіки.

Блокчейн на ринку фінансових послуг – це технологія розподіленого реєстру, яка забезпечує збереження та перевірку транзакцій без необхідності центрального посередника (банку, платіжної системи чи інших організацій). Кожна транзакція записується в блок, який зашифрований і приєднується до попереднього, створюючи ланцюг блоків. Цей процес забезпечує прозорість, захист від змін та високу безпеку фінансових операцій. Впровадження блокчейн-технологій в фінансові послуги дозволяє знизити витрати на транзакції, пришвидшити обробку операцій і зменшити ризик шахрайства, оскільки всі дані зберігаються в дистрибутивному реєстрі, доступному для перевірки, але незмінному після запису. Блокчейн

прискорює цифровізацію фінансових послуг, стимулюючи інновації та глобальну інтеграцію.

Штучний інтелект частіше використовується для підвищення точності прогнозів, що включають зміни валютних курсів чи коливання на фондовому ринку, та покращення обслуговування клієнтів. Наприклад, він застосовується в чат-ботах для надання консультацій, в персоналізованих фінансових рекомендаціях та для автоматизації кредитних оцінок. Вплив штучного інтелекту на цифровізацію фінансових послуг полягає в підвищенні швидкості та ефективності операцій, зниженні витрат на управління ризиками, покращенні точності фінансових прогнозів і забезпеченні кращого користувацького досвіду [4]. Це, в свою чергу, прискорює адаптацію фінансових інститутів до нових технологічних стандартів і сприяє розвитку інноваційних фінансових продуктів та сервісів.

Світовий ринок фінансових послуг демонструє високі темпи розвитку та інвестиційну привабливість. Ключовими тенденціями є швидке зростання фінансування фінтех-стартапів, зокрема в таких напрямках, як електронні платежі, альтернативне кредитування, кібербезпека та блокчейн. Інвестиції в кібербезпеку зростають, що підкреслює важливість забезпечення безпеки фінансових транзакцій. Північна Америка є найбільш розвиненим регіоном у світі в цій галузі, забезпечуючи лідерство в інноваціях фінансових послуг [3, ст. 8-9].

Український ринок фінансових послуг має ряд особливостей, що відрізняють його від світових тенденцій. Основними характеристиками є активна роль банків у впровадженні фінансових технологій, однак більшість вітчизняних фінтех-компаній знаходяться на початкових етапах розвитку. Український ринок характеризується обмеженим розвитком формальної венчурної інвестиційної системи та високою волатильністю сектору фінтеху. Зниження інтересу до блокчейн-технологій серед українських компаній і високий рівень концентрації у сферах платіжних сервісів та інноваційних фінансових технологій також є важливими чинниками.

Фінансування стартапів в Україні переважно здійснюється за рахунок особистих заощаджень засновників.

Цифровізація фінансових послуг сприяє сталому розвитку, інтегруючи економічні, соціальні та екологічні аспекти. Вона трансформує фінансову систему, забезпечуючи рівномірний розподіл ресурсів і надаючи доступ до послуг раніше виключеним категоріям населення. Особливо це важливо для малого та середнього бізнесу, який отримує можливість швидко залучати фінансування, страхування та інші сервіси. Це стимулює економічне зростання, створює нові робочі місця та зменшує фінансову нерівність, допомагаючи досягати цілей сталого розвитку, визначених ООН.

Соціальний вплив цифровізації фінансів виявляється через розширення фінансової інклюзії, особливо для мешканців віддалених регіонів і людей з низькими доходами. Мобільні банкінгові додатки, електронні гаманці та платіжні системи спрощують управління фінансами без відвідування банків, підвищуючи фінансову грамотність користувачів. Крім того, цифрові сервіси забезпечують прозорість операцій, захищають права споживачів і знижують ризики шахрайства.

Екологічний аспект цифровізації фінансових послуг також заслуговує на увагу. Перехід до електронних документів, цифрових підписів та безготівкових платежів значно зменшує використання паперу, що позитивно впливає на збереження природних ресурсів. Крім того, цифрові транзакції, як правило, є більш енергоефективними порівняно з традиційними банківськими операціями. Наприклад, використання блокчейн-технологій дозволяє скоротити витрати на обробку транзакцій і зменшити вуглецевий слід, особливо якщо використовуються енергоефективні алгоритми консенсусу. Це робить цифрові фінансові послуги не лише зручними, але й екологічно відповідальними.

Одним із найяскравіших прикладів цифровізації фінансових послуг в Україні є розвиток мобільних банкінгових додатків. Такі банки, як Monobank та ПриватBank, стали піонерами у впровадженні інноваційних

рішень, які дозволяють клієнтам керувати своїми фінансами через мобільні додатки. Ці платформи надають зручний доступ до рахунків, можливість здійснювати платежі, перекази та навіть інвестування коштів. Monobank, наприклад, став першим в Україні банком без філій, який повністю працює через мобільний додаток. Це дозволило значно знизити операційні витрати та зробити фінансові послуги доступними для мільйонів українців.

Важливим кроком у розвитку цифрових фінансових послуг є ініціатива Національного банку України щодо впровадження електронної гривні (е-гривні). Е-гривня – це цифрова форма національної валюти, яка дозволить здійснювати швидкі та безпечні платежі, знизити витрати на обробку транзакцій та підвищити фінансову інклюзію. Цей проект знаходиться на етапі розробки, але вже зараз викликає значний інтерес як серед бізнесу, так і серед населення.

Україна демонструє значний прогрес у цифровізації фінансових послуг, активно впроваджуючи інноваційні рішення та адаптуючи світовий досвід до своїх умов. Розвиток фінтех-рішень робить український ринок фінансових послуг більш сучасним, доступним та ефективним, що створює передумови для подальшого розвитку цифрової економіки та інтеграції України у світовий фінансовий простір.

Однак цифровізація фінансових послуг в Україні стикається з низкою викликів, таких як недостатньо розвинена регуляторна база, відсутність чітких правил для нових технологій та зростання ризиків кіберзлочинності [1]. Для подолання цих бар'єрів необхідно впроваджувати сучасні засоби захисту даних, адаптувати законодавство до міжнародних стандартів та підвищувати обізнаність користувачів щодо кібербезпеки.

Перспективи розвитку цифрових фінансових послуг залишаються значними, зокрема завдяки розвитку фінтех-екосистеми, впровадженню інноваційних платіжних рішень та потенціалу блокчейн-технологій. Для реалізації цих можливостей важливо створити сприятливий інвестиційний клімат, підтримувати стартапи та розвивати цифрову інфраструктуру.

Список використаних джерел

1. Гапонюк М. Вплив цифровізації на фінансову систему: переваги, виклики та ризики. *Фінансові аспекти підтримки економіки в умовах глобальних конфліктів*, м. Київ, 4 трав. 2023 р. С. 36–37. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9b0230d6-8d78-4bd3-823a-9818def41492/content> (дата звернення: 13.03.2025).
2. Державний торговельно-економічний університет / Київський національний торговельно-економічний університет. Елітна освіта - престижна робота! URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/51fc80b252c915d758b72b2739f7035c.pdf> (дата звернення: 13.03.2025).
3. Журнал «Ефективна економіка»: Наукове фахове видання з питань економіки. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/88.pdf (дата звернення: 13.03.2025).
4. Фокін О. Етичні аспекти використання ші в економіці: дослідження етичних проблем і викликів, пов'язаних з автоматизацією та роботизацією через технології ші. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 8(36). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8\(36\)-386-397](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8(36)-386-397) (дата звернення: 13.03.2025).

Лисий В. І.,

студент 4 курсу спеціальності “Фінанси, банківська справа та страхування”,

Державний торговельно-економічний університет,

Науковий керівник: Любчак І.С.,

асистентка кафедри фінансів страхування”,

Державний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Стрімкий розвиток фінансової науки та виникнення великої кількості суб'єктів господарювання у світовій економіці протягом останнього періоду призвели до появи тісного синергетичного взаємозв'язку між економічними агентами та динамічними процесами розвитку світового фінансового

середовища. Дослідження впливу макроекономічних чинників, таких як інфляція, облікова ставка, рівень безробіття, ріст ВВП та валютний курс на функціонування світового господарства та характер інвесторів сприяє вдосконаленню інструментів державної фінансової політики, а також забезпечує формування деталізованого аналізу та прогнозу вигоди інвесторів від здійснення інвестиційних заходів.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є основним економічним показником, який вказує на загальний рівень виробництва в державі. Зростання ВВП свідчить про розвиток економіки, а це додає позитивних очікувань з боку інвесторів та дає їм стимулу інвестувати. Натомість спадна динаміка ВВП відображає негативні тенденції у економічному середовищі, що вказує на ризики інвестування та стримує інвестиційні рішення. Найбільше зростання прямих іноземних інвестицій в Україну та ВВП припало на кінець 2019 року, а також 2021 рік. Збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій позитивно впливає на динаміку ВВП [2].

Інфляція являє собою загальне зростання рівня цін на товари та послуги, що призводить до зниження купівельної спроможності грошей, за рахунок чого може зменшитися реальне споживання населення та скорочення інвестицій. Внаслідок неочікуваної інфляції втрачається реальна вартість готівки, що впливає на вартість заощаджень. Задля того, щоб захеджувати себе від інфляційних втрат, інвестори шукатимуть можливість вкладень у активи з більшою дохідністю, які водночас можуть володіти вищим ризиком. До поширених активів, які дозволяють захиститися від збитків належать: нерухомість, золото, коштовності та ін [5, с. 29].

Пов'язаним з інфляцією показником є облікова ставка центрального банку, яка показує під який відсоток центральний банк надає кредити комерційним банкам та фінансовим установам. Від відсоткової ставки на кредит залежать обсяги залучення кредитів як фізичними, так і юридичними особами. Загальновідомим є те, що відсоткова ставка безпосередньо

залежить від показників інфляції. При високій інфляції центральний банк встановлює високі відсоткові ставки, щоб обмежити попит на гроші, який при незмінній пропозиції товарів та послуг в економіці призведе до скорочення темпів інфляції, і навпаки — низька інфляція дозволяє зменшити відсоткову ставку, щоб стимулювати залучення кредитних ресурсів, що в свою чергу приведе до збільшення витрат в економіці та стимулювання економічних процесів. Окрім інфляції, на встановлення відсоткової ставки впливають і інші показники, серед яких важливе місце посідає рівень безробіття. Даний індикатор не має прямого впливу на вартість інвестицій, але коли даний показник набуває високого значення, регулятор намагається знизити його внаслідок зниження відсоткової ставки, а це впливає на реальну вартість фінансових інструментів.

Вплив відсоткової ставки на інвестиції є непрямим, але при оптимальних умовах відсоткові ставки та ціни на фондовому ринку рухаються у протилежних напрямках. При підвищенні відсоткових ставок центральний банк намагається обмежити надання кредитів банкам та фінансовим установам, роблячи кредити менш привабливими, внаслідок високих витрат на обслуговування боргу. Банки та фінансові установи в свою чергу підвищують відсоткові ставки на кредити для підприємств та населення. Внаслідок «дорогих» кредитів підприємства зменшують їх залучення та скорочують власні витрати, від чого скорочуються і доходи. Це безпосередньо впливає на ціну акцій підприємств та призводить до зменшення їх вартості. При зниженні відсоткових ставок вартість кредитів лібералізується, що призводить до більшої кількості залучених кредитів в економіці, а це в свою чергу сприяє витратам підприємств та зростанням цін на їхні акції [7].

Окрім того, від зміни відсоткової ставки залежать очікування на фондовому ринку, що є психологічним аспектом ціноутворення. При оголошенні про підвищення ставок суб'єкти господарювання скорочують витрати, що знижує їх прибутки та скорочує ціни на акції. І навпаки – за тим ж самим принципом очікування щодо зниження відсоткових ставок позитивно впливають на ціни акцій підприємств. Ринок реагує на вихід новин в очікуванні. Наприклад, у вересні 2024 року, після скорочення відсоткової ставки ФРС США на 50 базисних пунктів (коли очікування становили 25 б.п.), ціни базових індексів на фондовому ринку зросли – у четвер S&P 500 зріс на 1,7%, а Dow Industrial Average підскочив на 1,2%, піднявши обидва індекси до рекордних максимумів через день після того, як ФРС знизила процентну ставку на 50 б. п. [6].

Щодо ринку боргових фінансових інструментів, то облігації з вищими річними відсотками виплати є більш привабливими. Тому, коли відсоткова ставка зростає, то старі облігації з нижчими відсотками будуть втрачати в ціні та торгуватимуться з дисконтом, а при зменшенні відсоткової ставки старі облігації, у яких вищий відсоток нарахування – торгуватимуться з премією на ринку.

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники України 2014 – 2023 рр.

Період	Реальний ВВП, %	Приріст прямих іноземних інвестицій в Україну, %	Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року), %	Середньозважена річна облікова ставка НБУ, %
2014	93.83	-90.89	124.9	12.00

2015	91.29	-211.71	143.3	26.59
2016	102.78	931.88	112.4	17.33
2017	102.62	-3.10	113.7	13.22
2018	103.37	20.67	109.8	17.31
2019	103.29	31.54	104.1	16.69
2020	96.07	-114.81	105.0	7.38
2021	104.04	870.39	110.0	7.94
2022	70.81	-82.77	126.6	20.71
2023	106.30	268.66	105.1	21.63

Джерело: побудовано автором на основі даних [3, 4]

На основі аналізу основних макроекономічних показників за 2014-2023 рр., до яких входять: реальний ВВП, приріст прямих іноземних інвестицій, індекс споживчих цін, середньозважена річна облікова ставка НБУ, можна підкреслити помітну кореляцію між даними показниками. Збільшення ППП супроводжується підвищенням темпів економічного зростання, що безпосередньо відображується на реальному ВВП. В періоди високої інфляції уповільнюються темпи зростання ВВП. Підвищення облікової ставки НБУ стримує цінову нестабільність, що в майбутньому призводить до зниження інфляції (Таблиця 1).

Ще одним важливим показником, що може мати вплив на інвестиції є зміна валютного курсу. Знецінення національної одиниці погіршує довіру інвесторів, призводить до невизначености та несе курсові ризики, через які вартість інвестицій в національній грошовій одиниці можуть зменшитися. Для підприємств, які займаються імпортною діяльністю зменшення вартости національної валюти може збільшити витрати на імпортовану продукцію. Лише стабільність валютного курсу може забезпечити сприятливу інвестиційну активність як для малих, так і для великих інвесторів [1].

Отже, для досягнення максимального ефекту від інвестиційної діяльності, кожен інвестор повинен враховувати зовнішні чинники, які можуть мати прямий чи непрямий вплив на його інвестиційну діяльність. Зростання ВВП та збільшення прямих іноземних інвестицій напряду

залежать один від одного. За рахунок монетарної політики центрального банку, яка значною мірою полягає в регулюванні відсоткової ставки, здійснюватиметься вплив на економічну діяльність суб'єктів господарювання, що призведе до зміни ціни на фінансові інструменти на фондовому ринку. Важливим також виступає валютний курс, вплив якого може здійснюватися через різні механізми. Найефективнішого результату від інвестування можна досягнути при глибокому аналізі та поєднанні великої кількості макроекономічних показників, які значною мірою є пов'язані між собою.

Список використаних джерел

1. Біляк Ю. В. Вплив валютного курсу на фінансову безпеку держави. *Агросвіт*. 2024. № 14. С. 62–68. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/4173>.
2. Кондрат І. Ю., Антощук І. А. Вплив прямих іноземних інвестицій та інфляції на економічне зростання в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 5 (5). С. 87–97. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-87-97](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-87-97).
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
5. Понедільчук Т.В. Теоретично-емпіричні дослідження взаємодії інфляції та економічного зростання. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 23–30.
6. Fed's rate cut sends stocks to record highs. Where are markets headed from here? *ABC News*. URL: <https://abcnews.go.com/Business/feds-rate-cut-sends-stocks-record-highs-markets/story?id=113868539>
7. Hall M. How Do Interest Rates Affect the Stock Market? *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/investing/how-interest-rates-affect-stock-market/>.

Мельник О.В.,
аспірант кафедри фінансів,
факультету економіки та управління,
Волинський національний університет імені Лесу Українки

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ

Ринок житлової нерухомості в Україні є важливою складовою національної економіки, оскільки він впливає на добробут населення, рівень інвестицій та стабільність фінансової системи. В останні роки цей ринок зазнав значних змін під впливом макроекономічних факторів, війни, інфляції, державного регулювання та зміни попиту.

Водночас ринок нерухомості в Україні є важливим компонентом національної економіки, забезпечуючи інвестиційний клімат і сприяючи зростанню ВВП. За даними європейських країн, витрати на придбання та утримання об'єктів нерухомості становили в 2024 р. близько 20% ВВП, хоча в Україні ця цифра може бути нижчою через низький рівень доходів населення [1]. Повномасштабна війна в Україні внесла суттєві корективи в усі сфери життя, зокрема, і в ринок нерухомості. Зруйновані міста, вимушена міграція мільйонів людей, нестабільна економічна ситуація – все це створює безпрецедентні виклики для цього сектору. Однак, незважаючи на всі труднощі, ринок нерухомості продовжує функціонувати, демонструючи динаміку та адаптацію до нових умов [3].

Фінансування ринку нерухомості в Україні здійснюється переважно за рахунок зовнішніх джерел, таких як банківські кредити та інвестиції. Кредитування нерухомості включає іпотечне кредитування для будівництва або придбання житла, а також короткострокове кредитування під заставу

нерухомості. Однак роль фінансового ринку України у фінансуванні нерухомості залишається обмеженою через низький рівень фінансової грамотності населення та недовіру до фінансових інститутів.

До основних факторів, які впливають на ринок житла в Україні можна віднести [4, с. 511]:

- макроекономічна ситуація: висока інфляція, зростання курсу валют та зміни рівня доходів населення впливають на попит і пропозицію житла;

- державна політика: регулювання будівництва, оподаткування нерухомості, програми підтримки купівлі житла (наприклад, "єОселя" та а єВідновлення.) визначають доступність житла для громадян;

- демографічні зміни: урбанізація, внутрішня міграція та зміни в структурі домогосподарств впливають на попит на різні типи житла;

- військові дії: знищення житла, зниження платоспроможності населення та переміщення людей суттєво змінюють попит на житло в різних регіонах.

Водночас вартість житла в Україні залежить від низки чинників, зокрема [2, с.88]:

- локації. Житло в Києві та великих містах дорожче, ніж у невеликих населених пунктах.

- собівартості будівництва. Вартість матеріалів, роботи та підключення до комунікацій визначають кінцеву ціну житла.

- кредитної політики банків. Доступність іпотечного кредитування впливає на купівельну спроможність населення.

Незважаючи на наявні проблеми, ринок нерухомості залишається привабливим для інвесторів через можливість збереження та примноження капіталу. Забудовники пропонують різні рішення для інвесторів, спрямовані на мінімізацію ризиків та максимізацію прибутків. Очікується, що після стабілізації економіки та завершення війни ринок житла отримає новий імпульс до розвитку через програми відновлення житлового фонду.

Отже, фінансові аспекти ринку житлової нерухомості в Україні є надзвичайно важливими для розуміння його динаміки. Серед ключових факторів, що впливають на ринок, – макроекономічна ситуація, державне регулювання, рівень доходів населення та доступність іпотечного кредитування. Незважаючи на наявні проблеми, ринок залишається привабливим для інвесторів. Підвищення фінансової грамотності населення та розвиток фінансового ринку можуть суттєво покращити ситуацію на ринку нерухомості в Україні.

Список використаних джерел

1. Борисюк, О., Матвійчук, Н., & Хмелярська, Л. Особливості розвитку фінансового ринку під час війни. *Економіка та суспільство*. (60). (2024). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-76>.
2. Карлін М.І. Борисюк О.В. Звірко А. Проблеми і перспективи розвитку банківських установ на фінансовому ринку в контексті забезпечення фінансової безпеки. *Економічний часопис ВНУ*. №1. 2024. С.88-96.
3. Красневич О.А., Павлов К.В., Ющак А.В. Теоретичні аспекти дослідження ринку житлової нерухомості України під час воєнної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2222>.
4. Поморцева О., Кобзан С., Євдокімов А. Дослідження впливу базових факторів на вартість нерухомості в умовах війни. *Grail of Science*. 2023. № 31. С. 511-517.

Михальчук Б. О.,

аспірант 2 курсу

факультету економіки та управління,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк

ЦИФРОВІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ: ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ГРОМАДЯН

Сучасні цифрові платіжні системи відіграють ключову роль у забезпеченні доступності державних послуг та сприяють фінансовій інклюзії громадян. Впровадження цифрових технологій у сферу державних платежів дозволяє підвищити ефективність, знизити витрати та забезпечити прозорість фінансових операцій.

Цифрові платіжні системи охоплюють широкий спектр рішень: мобільні платежі, інтернет-банкінг, електронні гарантії, криптовалюти та CBDC (цифрові валюти центральних банків). Їхнє застосування у сфері державних послуг дозволяє:

- оптимізувати процеси сплати податків, зборів, штрафів та інших платежів;
- підвищити доступність соціальних виплат і субсидій для громадян, особливо вразливих категорій населення;
- зменшити рівень корупції та тіньових схем завдяки прозорим цифровим транзакціям;
- сприяти залученню громадян до офіційного фінансового сектору.

До переваг цифрових платіжних систем можна віднести:

1. Доступність – можливість здійснення платежів у будь-який час і з будь-якого місця через смартфони, комп'ютери або термінали самообслуговування.
2. Швидкість – миттєве або значно швидше проведення платежів порівняно з традиційними банківськими операціями.
3. Зниження витрат – зменшення витрат на обробку платежів та адміністрування завдяки автоматизації процесів.
4. Безпека – використання сучасних технологій шифрування та двофакторної аутентифікації знижує ризики шахрайства.
5. Прозорість – цифровий слід кожної транзакції сприяє відкритості та контролю з боку держави і громадян.

Попри численні переваги, цифровізація державних платежів стикається з певними викликами, зокрема:

- цифрова нерівність – не всі громадяни мають доступ до інтернету або смартфонів;
- кібербезпека – ризики зламу систем, шахрайства та втрати персональних даних;
- низький рівень фінансової грамотності – необхідність навчання населення користуванню цифровими фінансовими інструментами;
- правове регулювання – потреба у створенні чітких нормативних актів, що регулюють цифрові платежі.

Багато країн активно впроваджують цифрові платіжні системи у державному секторі. Наприклад, у Швеції та Естонії переважна більшість державних платежів здійснюється в електронному форматі. Індія успішно реалізувала систему UPI (Unified Payments Interface), що дозволяє громадянам здійснювати державні платежі швидко і безпечно. Україна також робить кроки у цьому напрямку, зокрема через розвиток Дія.Підпису та цифрових сервісів.

Стратегії розвитку цифрових платіжних систем для державних послуг передбачають:

- активне впровадження освітніх програм з цифрової грамотності для громадян;
- розширення інфраструктури інтернет-покриття та безкоштовного доступу до онлайн-сервісів;
- запровадження єдиних державних платформ для цифрових платежів;
- співпраці держави з фінтех-компаніями та банками.

Отже, цифрові платіжні системи мають значний потенціал для підвищення фінансової інклюзії громадян та ефективності державних послуг. Однак їхнє впровадження потребує комплексного підходу: розбудови інфраструктури, підвищення рівня цифрової грамотності, забезпечення кібербезпеки та створення сприятливого правового середовища. Впровадження інноваційних фінансових технологій у

державний сектор є важливим кроком до більш прозорості, доступності та ефективної фінансової системи.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 (дата звернення 26.03.2025).

2. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія : можливості та обмеження для України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2020. № 1-2 (274-275). С. 133–149. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/274-275/pdf/133-149.pdf> (дата звернення 26.03.2025)

Новосьолова О.С.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування,

Кравчук Ю.О.,

здобувач вищої освіти,

Херсонський національний технічний університет

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Впродовж багатьох років у фінансовому секторі України превалюють банківські установи, які дедалі більше нарощують обсяги своїх активів, за 7 останніх років активи банків зросли у понад 2 рази. Значний приріст спостерігався і у розмірах активів фінансових компаній, в той же час страховий сектор, посідаючи третє місце за потужністю, наростив портфель активів лише на 29,4% (рис. 1).

Суттєве зростання банківських активів у 2022-2023 роках можна пояснити припливом короткострокових коштів клієнтів. Фундаментальною

причиною цього на початкових етапах війни стала вимушена емісія гривні з боку Національного банку для покриття бюджетних потреб, а пізніше – фінансова підтримка західних союзників, яка також здебільшого спрямовувалася до бюджету для здійснення оборонних та соціальних видатків.

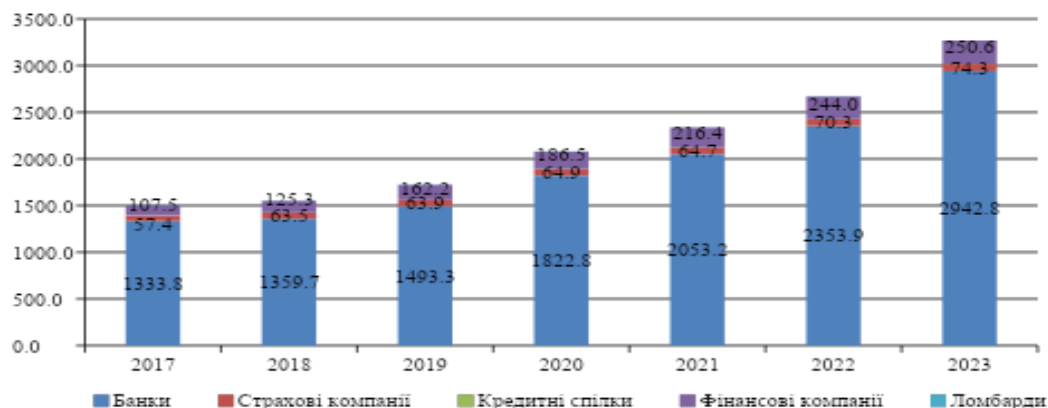

Рис. 1. Динаміка структури активів фінансового сектору України, млрд. грн.

*Джерело: складено автором за даними джерел [1; 2]

Так, у 2023 році обсяг коштів, що перерозподілявся через бюджетну сферу зріс у понад 2,5 рази порівняно із 2021 роком, частина із цих коштів осіла на рахунках фізичних та юридичних осіб у банківських установах. В свою чергу, банки віддавали перевагу розміщенню наявних ресурсів у депозитні сертифікати НБУ, а ніж проведенню кредитних операцій чи купівлі державних облігацій.

У таблиці 1 наведено структуру активів банків України у 2021-2023 роках.

Таблиця 1

Структура чистих активів банків України у 2021-2023 роках

Показник	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Грошові кошти та їх еквіваленти	110,6	5,4	156,7	6,7	292,7	9,9

Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	178,5	8,7	192,3	8,2	194,9	6,6
Кошти в інших банках	232,4	11,3	364,7	15,5	403,1	13,7
Кредити та заборгованість клієнтів	766,8	37,3	686,9	29,2	688,4	23,4
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	336,0	16,4	270,7	11,5	456,5	15,5
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	315,4	15,4	554,7	23,6	793,8	27,0
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0,3	0,0	0,3	0,0	0,3	0,0
Інвестиційна нерухомість	8,4	0,4	5,8	0,2	6,1	0,2
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	10,7	0,5	15,6	0,7	2,3	0,1
Відстрочений податковий актив	3,2	0,2	5,0	0,2	4,4	0,1
Основні засоби та нематеріальні активи	48,3	2,4	44,5	1,9	48,4	1,6
Інші фінансові активи	30,2	1,5	41,9	1,8	37,7	1,3
Інші активи	12,4	0,6	12,8	0,5	14,4	0,5
Усього активів	2053,2	100,0	2351,7	100,0	2942,8	100,0

*Джерело: складено автором за даними джерел [1]

Структура активів банків України за останні роки зазнала суттєвих змін. У 2021-2022 роках найвагомішою складовою чистих активів були кредити та заборгованість клієнтів – 37,3% та 29,2%. Але у 2023 році кредити втратили своє першочергове значення у формуванні активів і на перше місце вийшли цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю із часткою у 27,0%. Загальний обсяг цінних паперів, утримуваних банками, займав 42,5% усіх активів у 2023 році, тоді як кредити становили 23,4%. Переорієнтація банків на операції із цінними паперами є способом уникнення кредитних ризиків.

Порівнюючи структуру активів та пасивів банків України, можемо зробити висновки, що попри накопичення значної суми ресурсів, банківські установи проводять доволі обережну політику щодо кредитування та інвестування, а значний розмір накопичених коштів осідає на рахунках у вигляді високоліквідних банківських активів, які не здатні принести банку

доходи.

Список використаних джерел

1. Основні показники діяльності банків України. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1> (дата звернення: 01.04.2025).

2. Основні показники діяльності банків. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення: 20.04.2025).

Озімок К. В.,

здобувач освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа,

страхування та фондовий ринок,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану українські підприємства стикаються зі значними викликами у забезпеченні фінансової стійкості. Дефіцит ліквідності, обмежений доступ до кредитних ресурсів, порушення логістичних ланцюгів та макроекономічна нестабільність вимагають нових підходів до формування фінансових ресурсів. Оптимізація фінансових потоків та залучення альтернативних джерел фінансування є критично важливими для підтримки операційної діяльності підприємств.

Дослідженням проблем формування та ефективного управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання, особливостям їх формування та використання в умовах невизначеності займалися такі вчені-економісти, як: І. Бланк, І. Бондарук, Дж. К. Ван Хорн, О. Вінницька, Н. Гвоздеї, О. Лопатовська, Ю. Нікольчук, О. Непочатенко, Ю. Нікольчук, С.

Плетенецька та інші. Проте, нові умови господарювання підприємств, пов'язані із воєнним станом та іншими загрозами, що з нього виникають, зумовлюють потребу у пошуку відповідних шляхів підвищення ефективності формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

Метою нашої роботи є визначення ефективних напрямів формування фінансових ресурсів підприємств з урахуванням умов воєнного періоду, а також запропонувати практичні рекомендації для підвищення їх фінансової стійкості.

Аналіз теоретичних напрацювань науковців свідчить про різноманітність підходів як до трактування поняття фінансових ресурсів, так і до встановлення критеріїв, за яких їхнє формування та використання є найбільш ефективним. Так, колектив авторів Гвоздєй Н.І., Бондарчука І.С. та Вінницької О.А. стверджують, що такими критеріями є не лише рівень віддачі від кожного виду ресурсу, а й оптимальне їх співвідношення [4]. Ю. Нікольчук та О. Лопатовська у своїх наукових працях зазначають, що ефективність використання фінансових ресурсів підприємства доцільно оцінювати з використанням показників ділової активності, рентабельності та фінансової активності [1]. Разом з тим, більшість науковців схиляється до того, що ефективність формування фінансових ресурсів підприємств залежить від багатьох чинників (зовнішніх та внутрішніх), а також від здатності підприємства до гнучкості у реагуванні на нові виклики.

На наш погляд, основними напрямками підвищення ефективності формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання можуть стати:

1) диверсифікація джерел фінансування: використання кредитних програм із державними гарантіями; грантове фінансування від міжнародних організацій; розширення механізмів краудфандингу та корпоративних облігацій;

2) оптимізація фінансового менеджменту на підприємстві: запровадження антикризового бюджетування; перехід до цифрових

фінансових рішень для управління грошовими потоками; скорочення непродуктивних витрат та підвищення ефективності використання капіталу;

3) підвищення фінансової ліквідності та стійкості підприємства: використання механізмів страхування ризиків; формування резервних фондів на випадок непередбачуваних ситуацій; перехід на гнучкі фінансові стратегії для швидкого реагування на зміни ринкового середовища;

4) залучення інвестицій та участь у партнерських програмах: посилення співпраці з міжнародними інвесторами та фінансовими фондами; використання механізму військових облігацій; створення державно-приватних партнерств для реалізації стратегічних проєктів.

Отже, підвищення ефективності формування фінансових ресурсів підприємств у воєнний період вимагає комплексного підходу. Використання альтернативних джерел фінансування, оптимізація витрат, стратегічне планування ліквідності та активне залучення інвестицій сприятимуть фінансовій стійкості підприємств. Застосування зазначених заходів дозволить українським компаніям адаптуватися до сучасних викликів і забезпечити стабільний розвиток навіть у складних економічних умовах.

Список використаних джерел

1. Нікольчук, Ю., & Лопатовська, О. (2023). ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ. *Трансформаційна економіка*, (4 (04), 59-65. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-4-11>

2. Стащук О., Савчук А. Управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах воєнного стану. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/171>

3. Стащук О. (2022). ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (26.08.2022; Чернівці, Україна), 54–55. Вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/204>

НІКОЛЬЧУК, Ю. (2024). ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*, (2), 215–223. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-28>

4. Гвоздей Н.І., Бондарук І.С., Вінницька О.А. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. No 1. С. 216–221. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1480/6565656606>

Райковська І.Т.,

к.е.н., доцент, завідувачка кафедри обліку і оподаткування,

Київський кооперативний інститут бізнесу і права,

Костенко О. М.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ДОКУМЕНТУВАННЯ ЯК МЕТОДИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ОБҐРУНТУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ТА ПОДАТКОВО-АУДИТОРСЬКОЇ РОБОТИ

Постійні зміни у законодавстві та стандартах бухгалтерського обліку потребують регулярного оновлення процесів спостереження і документування для відповідності нормативним вимогам. Зростаюча складність господарських операцій та прийнятих щодо них управлінських рішень вимагає більш детального та прозорого контролю з боку бухгалтерських служб. Сучасні підприємства потребують точної та надійної інформації для прийняття виважених рішень. Ефективна система спостереження і документування забезпечує необхідну основу для аналізу та аудиту. Умови конкурентного бізнес-середовища стають все складнішими, що може привести до збільшення ризиків для підприємств.

Якісна система спостереження і документування допомагає зменшити ці ризики шляхом раннього виявлення проблем та оперативного реагування на зміни. Застосування сучасних технологій, зокрема, хмарних сервісів, інструментів аналізу даних та штучного інтелекту створює нові перспективи для автоматизації й підвищення ефективності процесів спостереження та документального забезпечення.

Загалом на теперішньому етапі суттєвого поширення набуває використання хмарних технологій, розумних аналітичних інструментів та штучного інтелекту щодо впливу на ефективність систем бухгалтерського обліку. Автоматизація процесів спостереження і документування потрібна для того, щоб зменшити ризики помилок та забезпечити швидке та ефективне виконання облікових завдань. Деякі дослідження можуть аналізувати різні стандарти та найкращі практики в галузі спостереження і документування, а також їх вплив на підприємства. Інші дослідження можуть зосереджуватися на вивченні методів управління ризиками у бухгалтерському обліку через систему спостереження та документування. Оскільки цифрові технології стають все більш поширеними, дослідження можуть також охоплювати питання забезпечення безпеки даних у системах бухгалтерського обліку.

В умовах зростаючих вимог до прозорості та достовірності фінансової інформації методи спостереження та документування набувають особливого значення. Вони слугують не лише базисом для підтвердження даних бухгалтерського обліку, але й є ключовими інструментами аналітичної обробки інформації у процесі податкової перевірки та аудиту. Їх правильне використання сприяє формуванню доказової бази, що забезпечує обґрунтованість управлінських рішень і висновків аудитора.

Багато підприємств здійснюють перехід від традиційних паперових документів до електронних систем управління документацією. Це дозволяє підвищити ефективність обробки і зберігання інформації, а також зменшити ризик втрати даних. Також відбувається автоматизація процесів, активне

використання хмарних технологій і удосконалення внутрішнього контролю, що включає розробку та впровадження політик та процедур контролю, а також використання спеціалізованих програмних засобів для моніторингу та аналізу господарських операцій. Ефективність системи внутрішнього контролю оцінюється за адекватністю процедур контролю, розподілом обов'язків, моніторингом і аналізом таких операцій, регулярністю внутрішніх аудитів, швидкістю реагування на проблеми та здатністю до постійного удосконалення. Необхідність відповідності законодавчим вимогам та стандартам бухгалтерського обліку вимагає від підприємств постійного оновлення та адаптації своїх систем та процедур до змін у законодавстві.

Таким чином, методи спостереження і документування виконують підґрунтя для подальшої обробки інформації, зокрема:

- у фінансовому аналізі: фіксація динаміки обігових коштів, рівня дебіторської заборгованості, тенденцій витрат;
- в управлінському аналізі: вивчення ефективності використання ресурсів, поведінки персоналу, структури витрат;
- у стратегічному аналізі: моніторинг зовнішнього середовища, документування SWOT- і PEST-результатів;
- у внутрішньому аудиті: контроль за процедурою та оформлення аналітичних висновків.

Наведемо деякі практичні приклади застосування спостереження, зокрема, фінансовий аналітик фіксує за допомогою таблиці спостережень щоденні залишки грошових коштів на рахунках для побудови трендової моделі ліквідності; інженер-аналітик здійснює спостереження за роботою обладнання та документує час простоїв для оцінки втрат у виробництві; менеджер з персоналу проводить неформальне спостереження за поведінкою працівників у команді та документує результати для HR-аналітики.

На сьогодні залишаються актуальними проблемами наступні:

–Недосконалість внутрішньої документації – формальне оформлення актів без фактичного підтвердження.

–Фальсифікація первинних документів – проблема як для контролю, так і для податкової відповідальності.

–Відсутність практики цифрового документування, особливо серед малих підприємств.

–Формальний підхід до спостереження в аудиті – спостереження виконується як формальність.

Для їх вирішення наведемо пропозиції для підвищення ефективності використання спостереження та документування. По-перше, стандартизація документування: запровадження шаблонів з обов’язковими реквізитами для ключових операцій. По-друге, використання відеофіксації під час спостереження (інвентаризація, перевірка поставок). По-третє, інтеграція цифрових інструментів: електронні документи з підписами, блокчейн-реєстрація господарських подій. По-четверте, підвищення кваліфікації бухгалтерів та аудиторів щодо методів збору доказової інформації. По-п’яте, впровадження внутрішніх аудитів із фото- та відео-доказами як доказової бази для податкових спорів.

Підсумовуючи вищенаведену інформацію, можемо зробити наступні висновки, які включають декілька аспектів щодо покращення і актуалізації спостереження та документування в системі бухгалтерського обліку і, на цій основі, обґрунтованої ідентифікації поточних проблем в обліково-аналітичній та податково-аудиторській роботі. Сюди ж можна віднести й виявлення недоліків та слабких місць в обліково-інформаційній системі, таких як недостатня точність звітності чи неадекватний рівень внутрішнього контролю.

Для розв’язання зазначених проблем необхідно запровадити формулювання конкретних рекомендацій щодо підвищення ефективності обліково-інформаційної системи, а саме налагодження системи підтримки прийняття рішень, надання обґрунтованих рекомендацій для прийняття

рішень щодо удосконалення системи внутрішнього контролю та спостереження в бухгалтерському обліку, вивчення впливу зовнішніх чинників, дослідження впливу глобальних економічних та політичних подій.

Підкреслимо, що методи спостереження і документування є фундаментом доказовості аналітичної діяльності. Саме через ці інструменти забезпечується якісний зв'язок між реальною господарською діяльністю та результатами аналітики. Їх активне використання дозволяє підвищити обґрунтованість управлінських рішень, розширити джерела інформації для аналізу та забезпечити ефективний контроль за виконанням бізнес-процесів. Для України актуальним є впровадження цифрових форм документування спостережень та інтеграція цих методів у щоденну практику підприємств різних форм власності.

Вказівки на можливі напрями подальших досліджень у цій сфері допоможуть підприємствам суттєво актуалізувати роль та якісний рівень спостереження і документування в сучасних умовах, які є не лише традиційними методами, а й потужними інструментами аналітики, доказовості та контролю. У поєднанні з сучасними технологіями вони формують основу для ефективної фінансової звітності, податкового обґрунтування і прозорості управління підприємством. Для України особливо важливо закласти нову якість у використання цих методів через цифрову трансформацію, стандартизацію процедур і підвищення професійного рівня фахівців.

Ревунова О.Л.,

здобувач вищої освіти Навчально-науковий Інститут управління,

економіки та бізнесу,

ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

науковий керівник: Скиба Г.І.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської та страхової
справи Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу,
ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна

РОЗРОБКА ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

У сучасних умовах ведення бізнесу дебіторська заборгованість відіграє важливу роль у фінансово-господарській діяльності підприємств, оскільки безпосередньо впливає на їхню ліквідність, платоспроможність та фінансову стійкість. Відсутність ефективного контролю за дебіторською заборгованістю може призвести до негативних наслідків, таких як брак обігових коштів, необхідність залучення додаткового фінансування, погіршення фінансових показників і навіть банкрутство.

Реалії сучасної економіки, зокрема зростаюча конкуренція, нестабільність ринкового середовища, вплив глобальних економічних криз та інфляційні процеси, посилюють актуальність розробки ефективної облікової політики, яка дозволить мінімізувати фінансові ризики, пов'язані з дебіторською заборгованістю. Особливої уваги потребують питання оцінки кредитоспроможності контрагентів, визначення політики надання комерційного кредиту, створення резерву сумнівних боргів, управління строками погашення заборгованості та контроль за її поверненням.

Важливим є також відповідність облікової політики підприємства чинним законодавчим нормам та міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ). Належне документування та впровадження єдиних підходів до обліку дебіторської заборгованості сприяє підвищенню довіри інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін.

Таким чином, питання формування облікової політики для ефективного управління дебіторською заборгованістю є надзвичайно актуальним, оскільки впливає не лише на фінансовий стан підприємства, а й на його конкурентоспроможність, стратегію розвитку та стабільність у довгостроковій перспективі.

Питання теоретичних та практичних аспектів, а також методології й організації облікової інформації для ефективного управління дебіторською заборгованістю стали предметом досліджень багатьох українських науковців. Вагомий внесок у розробку цих питань зробили вітчизняні вчені, серед яких можна виокремити Я.П. Іщенка, О.А. Подолянчука, Н.М. Ковалю [1], Л.М. Яременка [4], Н.Л. Шишкова [3], О.В. Костюнніка [2] та Ф.Ф. Бутинця. Їхні наукові праці сприяли формуванню сучасних підходів до обліку та аналізу дебіторської заборгованості, що дозволяє підприємствам підвищувати рівень фінансового управління й мінімізувати ризики неплатежів.

Облікова політика підприємства визначає правила ведення бухгалтерського обліку, методи оцінки та визнання дебіторської заборгованості. Вона забезпечує узгодженість облікових процесів та їх відповідність чинним нормативно-правовим актам. Основні аспекти облікової політики щодо дебіторської заборгованості включають:

- Методи оцінки та визнання дебіторської заборгованості (за номінальною вартістю, з урахуванням дисконтування, з використанням резервів сумнівних боргів).
- Порядок нарахування резерву сумнівних боргів (метод абсолютної суми сумнівних боргів, метод коефіцієнта сумнівності).
- Критерії визнання заборгованості безнадійною та порядок її списання.
- Методи контролю за станом розрахунків з дебіторами (аналіз дебіторської заборгованості за строками погашення, оцінка фінансового стану контрагентів).

Щоб уникнути надмірного накопичення дебіторської заборгованості, підприємство має впроваджувати ефективні методи управління, які забезпечать своєчасне повернення коштів і зменшать фінансові ризики. Серед таких методів можна виокремити:

- Регламентацію умов надання товарного кредиту – чітке визначення максимально допустимих строків і сум кредиту для різних груп контрагентів дозволяє контролювати рівень заборгованості та запобігати її критичному зростанню.
- Запровадження системи оцінки платоспроможності клієнтів – аналіз фінансової звітності, перевірка кредитної історії та моніторинг ділової репутації контрагентів сприяють мінімізації ризику співпраці з ненадійними партнерами.
- Використання факторингу та страхування кредитних ризиків – ці інструменти дають змогу не лише забезпечити стабільний грошовий потік, але й знизити ризики втрати коштів у разі неспроможності боржника виконати зобов'язання.
- Автоматизацію обліку дебіторської заборгованості – використання спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє оперативно контролювати стан розрахунків, виявляти прострочені борги та своєчасно реагувати на можливі проблеми з їх погашенням.

Комплексне застосування цих заходів допоможе підприємству не лише ефективно управляти дебіторською заборгованістю, а й покращити фінансову дисципліну, забезпечити безперебійність операційної діяльності та зміцнити довіру з боку партнерів і інвесторів.

Грамотно сформована облікова політика дозволяє підприємству:

- Зменшити ризик виникнення простроченої дебіторської заборгованості.
- Підвищити прозорість фінансової звітності.
- Поліпшити управління грошовими потоками та забезпечити фінансову рівновагу.

- Мінімізувати податкові ризики, пов'язані з коригуванням доходів і витрат при списанні безнадійної заборгованості.

Розробка ефективної облікової політики щодо управління дебіторською заборгованістю є ключовим елементом фінансової стратегії підприємства, що сприяє зміцненню його фінансової стабільності та забезпеченню сталого розвитку. Грамотно сформована політика дозволяє не лише здійснювати своєчасний контроль за станом розрахунків із контрагентами, а й запобігати виникненню простроченої заборгованості, що може негативно позначитися на оборотному капіталі та фінансовій гнучкості компанії.

Одним із найважливіших аспектів управління дебіторською заборгованістю є мінімізація кредитних ризиків. Завдяки впровадженню системи оцінки платоспроможності контрагентів, застосуванню механізмів страхування кредитних ризиків і розробці ефективних методів контролю заборгованості, підприємство може значно зменшити ймовірність неповернення боргів. Важливу роль у цьому відіграє також створення резерву сумнівних боргів, що дозволяє завчасно передбачити можливі втрати та мінімізувати їхній вплив на фінансовий результат компанії.

Крім того, належна організація облікового процесу сприяє підвищенню ліквідності підприємства, оскільки забезпечує своєчасний облік, аналіз і контроль дебіторської заборгованості. Чітко визначені правила її визнання, оцінки, класифікації та списання дають змогу підприємству більш ефективно планувати грошові потоки, оптимізувати структуру активів та покращувати фінансову звітність.

Впровадження комплексної системи управління боргами також позитивно впливає на ефективність фінансового менеджменту підприємства. Завдяки автоматизації облікових процесів, використанню сучасних програмних засобів для моніторингу та аналізу дебіторської заборгованості, а також запровадженню чітких внутрішніх регламентів,

компанія може значно підвищити рівень контролю за своїми фінансовими ресурсами та зменшити ризики втрати коштів.

Таким чином, облікова політика щодо управління дебіторською заборгованістю є невід’ємною складовою ефективною фінансової діяльності підприємства. Її розробка та впровадження дозволяють не лише уникнути негативних наслідків, пов’язаних із несвоєчасним поверненням коштів, а й підвищити фінансову стійкість компанії, сприяти її довгостроковій стабільності та конкурентоспроможності в ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік II: підручник. Видавництво ФОП «Кушнір Ю.В.», 2021. 396 с.
2. Костюннік О.В., Павлюк К.П. Класифікація дебіторської заборгованості. Агросвіт. 2014. № 10. С. 73-76.
3. Шишков Н.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління розрахунками з контрагентами підприємства. Ефективна економіка. 2023. №3. С. 57-61.
4. Яременко Л.М. Формування обліково-аналітичної інформації в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 32(1). С. 123- 129 . URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2017_32\(1\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2017_32(1)__19)

Родзевич А.С.,

Студентка Бердичівського фахового
коледжу промисловості, економіки та права

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження проблем і перспектив розвитку фінансової системи України є надзвичайно актуальним у контексті сучасних викликів, оскільки від стабільності цієї системи залежить економічне майбутнє країни та добробут населення.

По-перше, в умовах постійних економічних криз, як глобальних, так і внутрішніх, особливо важливо розуміти механізми стабілізації фінансової системи для забезпечення сталого розвитку держави.

По-друге, війна, яка триває на території України, призвела до значних руйнувань інфраструктури та втрат економічного потенціалу. Вивчення фінансових інструментів для залучення інвестицій і відбудови є критично важливим для подальшого відновлення країни.

По-третє, враховуючи високий рівень зовнішньої заборгованості та постійну потребу в кредитах від МВФ та інших міжнародних структур, дослідження шляхів зниження цієї залежності має велике значення.

По-четверте, успішне подолання корупційних схем у фінансовому секторі та впровадження ефективних реформ — одна з головних умов економічного зростання і стабілізації фінансової системи.

По-п'яте, процес євроінтеграції та інтеграції до світових фінансових ринків вимагає аналізу впливу глобальних тенденцій та адаптації української фінансової системи до сучасних вимог. Крім того сучасні фінансові технології (FinTech), цифровізація банківських послуг та впровадження цифрової валюти є важливими напрямками для розвитку фінансового ринку, що потребують дослідження та впровадження.

Дослідження проблем становлення та розвитку фінансової системи України визначається низкою ключових факторів. Становлення та розвиток фінансової системи України на даний момент стикається з низкою проблемних питань, які є важливими для стабільного економічного розвитку. [1]

До основних проблем можна віднести:

1. Інфляційні ризики. Високий рівень інфляції знижує купівельну спроможність населення, негативно впливає на вартість національної валюти та робить складнішим довгострокове планування для бізнесу.

2. Зовнішній борг та залежність від МВФ. Велика частка державного боргу та залежність від міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ, обмежує економічну самостійність і примушує Україну виконувати жорсткі економічні умови для отримання фінансування.
3. Сірий сектор економіки. Значна частина економічної діяльності все ще знаходиться у тіні, що ускладнює процес податкового адміністрування та знижує рівень доходів бюджету.
4. Банківський сектор. Після банківської кризи попередніх років банківська система залишається нестійкою. Рівень недовіри до банківських установ серед населення високий, що обмежує кредитування та інвестиції.
5. Корупція та слабкість інституцій. Незважаючи на проведені реформи, корупція залишається серйозною проблемою, що впливає на ефективність роботи фінансових установ та розподіл бюджетних коштів.
6. Фінансування відбудови після війни. Україна потребує значних ресурсів для відбудови інфраструктури та економіки після війни. Це створює додаткові виклики для залучення іноземних інвестицій та надання міжнародної допомоги.
7. Недостатня фінансова грамотність. Брак фінансової освіти серед населення та бізнесу перешкоджає розвитку внутрішнього ринку капіталу та ефективного управління особистими фінансами.
8. Валютна політика та резерви. Коливання курсу гривні та недостатній рівень валютних резервів створюють ризики для стабільності національної валюти та економіки загалом.

Ці питання вимагають скоординованих дій з боку уряду, фінансових інститутів і міжнародних партнерів для забезпечення стабільного розвитку економіки та фінансової системи України. [2]

У 2023 році, за прогнозами Світового банку, економіка України скоротилася приблизно на 29-30% [2] через війну. Однак очікується

поступове відновлення, яке буде залежати від зовнішньої допомоги та внутрішніх реформ. У 2024 році МВФ прогнозував незначне зростання ВВП на рівні 1-3% [2] , що свідчить про поступове відновлення економіки.

Інфляція. У 2022 році рівень інфляції в Україні досяг майже 26,6% [2] через воєнні дії та розбалансованість економіки. У 2023 році інфляція залишалася високою, хоча уряд і Національний банк України проводять політику її стримування. У порівнянні з довоєнними роками, наприклад, у 2021 році інфляція була на рівні 9,6% [3] , що демонструє величезний вплив війни на стабільність національної валюти та цін.

Станом на 2023 рік, державний борг України становив близько \$145 мільярдів (78% від ВВП). [4] Це один з найвищих рівнів за останні роки, що підкреслює важливість зовнішнього фінансування для підтримки економіки. За прогнозами, цей борг буде зростати через необхідність залучення додаткових коштів для відбудови країни після війни.

За оцінками Мінекономіки України, обсяг тіньової економіки в Україні у 2021 році складав близько 31% від офіційного ВВП. [3] У воєнні роки ці показники могли збільшитися через складність контролю економічної діяльності. Це свідчить про необхідність податкових реформ і боротьби з корупцією для покращення надходжень до бюджету.

Після банківської кризи 2014-2016 років, кількість банків в Україні суттєво скоротилася. За даними НБУ, на початок 2024 року в Україні діяло 65 банківських установ, порівняно зі 180 у 2013 році [4]. ПриватБанк, націоналізований у 2016 році, залишається найбільшим банком в Україні, обслуговуючи понад 20 мільйонів клієнтів[3].

З початку війни у 2022 році, Україна отримала фінансову допомогу від міжнародних організацій та країн на суму понад \$35 мільярдів [3] . Основними донорами є США, ЄС, МВФ, Світовий банк та інші міжнародні партнери. Одним із найбільших пакетів допомоги став

кредит від МВФ у розмірі \$15,6 мільярдів [2] , який спрямований на підтримку макроекономічної стабільності та реформ.

Україна займає провідні позиції у розвитку FinTech сектору в Європі. За даними Української асоціації FinTech, станом на 2023 рік в країні налічувалося понад 200 FinTech компаній, що активно розвивають послуги електронних платежів, онлайн-банкінгу та цифрових активів. Національний банк України також активно працює над впровадженням цифрової гривні (CBDC), що може стати новим етапом у розвитку фінансової системи.

Ці дані підкреслюють як виклики, так і перспективи для розвитку фінансової системи України, показуючи необхідність ефективних реформ та залучення інвестицій для відновлення економіки. [2]

Станом на 2024 рік, фінансова система України продовжує розвиватися в умовах викликів, пов'язаних із війною, економічними кризами та реформами. Станом на 2024 рік, державний борг України залишається високим — понад \$130 мільярдів [4] , що становить близько 78% ВВП. Це включає як внутрішні, так і зовнішні запозичення.

Станом на 2024 рік, Україна є одним із лідерів у розвитку фінансових технологій у Східній Європі. Кількість FinTech компаній перевищує 250, а послуги онлайн-банкінгу стають все популярнішими серед населення.

Банківський сектор продовжує адаптуватися до нових викликів. Станом на 2024 рік в Україні працює 65 банків, з яких 47 – комерційні [4] . ПриватБанк, Ощадбанк та Укрексімбанк залишаються найбільшими державними банками. Водночас, активно зростають онлайн-банки та фінансові технології. За перше півріччя 2024 року банківська система зафіксувала прибуток у розмірі близько 79 мільярдів гривень[3], що свідчить про відновлення фінансової стабільності після кризи.

Відновлення після війни потребує значних інвестицій. За оцінками Світового банку, для повної відбудови України необхідно близько \$411 мільярдів[5]. Уряд України працює над створенням інвестиційних фондів та державно-приватних партнерств для залучення коштів на відновлення інфраструктури та створення нових робочих місць.

Загалом, попри численні виклики, фінансова система України має потенціал для подальшого розвитку та стабілізації за умов ефективного управління, підтримки міжнародних партнерів та проведення структурних реформ.

Список використаних джерел

1. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України : аналіт. доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла – Київ : НІСД, 2021. – 104 с.
2. Стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах невизначеності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22 лютого 2023 р.) – Київ: Інтерсервіс. – 2023. – 121 с.
3. Minfin.gov.ua [Інтернет-ресурс]: сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
4. Index.minfin.com.ua [Інтернет-ресурс]: сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua>
5. Worldbank.org [Інтернет-ресурс]: сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <https://www.worldbank.org>

Serazhym V.J.

Bachelor 2nd year of study

State University of Trade and Economics

Supervisor - **Belianko L.L.**

INTEGRATION OF ESG PRINCIPLES INTO INTERNATIONAL FINANCIAL STATEMENTS OF COMPANIES

In today's globalised world, more and more attention is being paid to sustainable development, which necessitates a rethinking of financial reporting and its supplementation with non-financial criteria. One of the most relevant approaches is the implementation of ESG (Environmental, Social, Governance) principles in the practice of international financial reporting. ESG is an acronym that stands for three key aspects of sustainable development: environmental, social and governance. The environmental aspect includes an assessment of the environmental impact of a company's operations, including greenhouse gas emissions, energy efficiency, waste management and the use of natural resources. The social component covers issues of social responsibility, respect for employee rights, equality, working conditions, health and safety, and interaction with local communities. The governance aspect involves assessing the effectiveness of corporate governance, compliance with ethical standards, anti-corruption and transparency of decision-making.

In the international business environment, compliance with ESG principles is increasingly seen as a prerequisite for attracting investment, especially in the area of sustainable finance. At the heart of this convergence lies the recognition that ESG factors can have a significant impact on a company's financial performance. Environmental risks, such as climate change and resource scarcity, can disrupt supply chains, increase costs, and damage brand reputation [1]. According to the Global Sustainable Investment Alliance, as of 2022, more than USD 35 trillion was invested in assets that meet ESG criteria. This demonstrates the growing demand for transparent, responsible and environmentally friendly business models. Stock exchanges in developed countries (including London, Frankfurt, and Tokyo) are increasingly requiring disclosure of non-financial

information as part of their annual reports, which allows investors to assess the risks and prospects of companies in a more comprehensive manner.

There are a number of international standards and initiatives that promote the implementation of ESG reporting in international practice. In particular, the Global Reporting Initiative (GRI) is the most widespread voluntary non-financial reporting system that covers a wide range of social and environmental indicators. SASB (Sustainability Accounting Standards Board) provides industry-specific indicators for integrating ESG into accounting. Another important initiative is the TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures), which provides recommendations for disclosing climate risks. At the European Union level, the CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) was adopted, which makes ESG reporting mandatory for large businesses and, eventually, for medium-sized enterprises.

As we have seen, in recent years, ESG (Environmental, Social, Governance) factors have become increasingly important for the financial performance of companies around the world. Investors, regulators and the public are increasingly paying attention to environmental, social and governance indicators when assessing business performance. According to a study by the Global Sustainable Investment Alliance, total assets under management that take into account ESG factors exceeded \$35 trillion in 2023, accounting for 36% of total assets globally. For example, Tesla invested \$1.5 billion in the development of environmentally friendly technologies in 2022, which allowed it to increase sales by 40% in 2023, reaching \$53.8 billion in revenue. The production of electric vehicles has helped Tesla to significantly reduce CO₂ emissions, which has become an important competitive factor in the market of growing demand for green technologies. In addition, Tesla's high standards of environmental responsibility allowed the company to attract large investments from ESG funds, which had a positive impact on the company's market capitalisation [2].

The integration of ESG principles into reporting changes approaches to risk management, investment analysis and strategic planning. Companies with high

ESG ratings usually enjoy greater investor confidence, have access to cheaper capital, more loyal customers, and are more effective in responding to global challenges. ESG reporting also plays a key role in shaping a company's positive image, as it demonstrates its transparency, ethics and responsibility to society. Such reporting is becoming increasingly important in cross-border transactions, when attracting grants, loans and investments.

Despite its many benefits, the implementation of ESG reporting is accompanied by a number of challenges. Firstly, there is still no single mandatory ESG reporting standard globally, which makes it difficult to compare data between companies from different countries. Secondly, many non-financial indicators are difficult to measure or quantify, especially when it comes to social aspects. Thirdly, to prepare such reports, companies need to have qualified specialists, spend time and resources on data collection, audit and verification. In addition, many countries do not yet have a culture of transparent reporting or institutional support for such initiatives [3].

These challenges are particularly relevant for developing countries such as Ukraine. However, in the context of European integration and participation in global economic processes, Ukrainian companies have an opportunity to adapt to new standards, which, in turn, will help to increase their competitiveness. Attracting foreign investors, accessing financial resources from international institutions (e.g., the EBRD, World Bank, EIB) and entering new markets is only possible if they meet ESG criteria.

Therefore, the integration of ESG principles into international financial reporting is not only a current trend, but also a necessity in light of new economic, environmental and social challenges. Companies that implement ESG reporting gain a strategic advantage, enhance their reputation, strengthen investor confidence and make a significant contribution to sustainable development. It is important for Ukrainian businesses to adapt to the new requirements as soon as possible in order to maintain their place in the global economic space and become

part of global changes focused on long-term stability, responsibility and transparency.

References

1. The Intersection of ESG and Financial Reporting: A New Era of Transparency. *IRIS CARBON®*. URL: <https://iriscarbon.com/the-intersection-of-esg-and-financial-reporting-a-new-era-of-transparency/> (date of access: 20.04.2025).
2. Zhytar, M. (2024). ESG ТРЕНДИ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ: КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. <https://doi.org/10.32750/2024-0209> (date of access: 20.04.2025).
3. Bridging the gap: best practices for integrating ESG and financial reporting. *Home | EPM Technology Consulting | Concentric Solutions*. URL: <https://concentricsolutions.com/blog-article/best-practices-for-integrating-esg-and-financial-reporting> (date of access: 20.04.2025).

Скиба Г.І.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської та страхової справи Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу
ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ Україна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ АСПЕКТІВ

Сталий розвиток є стратегічним пріоритетом для сучасних підприємств, які прагнуть досягти гармонійного поєднання економічного зростання, соціальної відповідальності та екологічної безпеки. У сучасних умовах глобалізації та посилення екологічних викликів саме дотримання принципів сталого розвитку стає ключовим фактором довгострокової стабільності бізнесу. В цьому контексті бухгалтерський облік відіграє

критично важливу роль, оскільки забезпечує підприємства необхідною інформацією для оцінки їхнього впливу на довкілля, ефективного використання ресурсів та дотримання соціальних стандартів.

Зокрема, інтегрована звітність, що поєднує фінансові, екологічні та соціальні аспекти діяльності, дозволяє формувати цілісне уявлення про результати роботи компанії, сприяючи підвищенню рівня довіри з боку інвесторів, партнерів та громадськості. Важливим інструментом є також екологічний облік, який допомагає оцінювати витрати, пов'язані із впливом на навколишнє середовище, та впроваджувати заходи для їхнього зменшення. Крім того, облік корпоративної соціальної відповідальності дозволяє підприємствам демонструвати свою прихильність до сталого розвитку, що позитивно позначається на їхній репутації та конкурентоспроможності [2, 3].

Таким чином, запровадження сучасних підходів до бухгалтерського обліку в контексті сталого розвитку не лише сприяє підвищенню ефективності управління підприємством, а й допомагає формувати відповідальний бізнес, орієнтований на майбутнє.

Вагомий внесок у наукову площину удосконалення обліку і звітності, зокрема в контексті забезпечення сталого розвитку, зробили такі науковці, як Бруханський Р.Ф., Жук В.М., Грабчук І.Л., Гуцаленко Л.В. [1], Марчук У.О. [1], Жиглей І.В., Лоханова Н.О., Ляхович Г.І., Назаренко І.М., Плаксієнко В.Я., Потриваєва Н.В. [6], Соколенко Л.Ф., Спільник І.В. та інші дослідники. Їхні наукові праці спрямовані на інтеграцію екологічних, соціальних та управлінських аспектів у бухгалтерський облік, що дозволяє трансформувати систему обліку відповідно до сучасних викликів сталого розвитку. Завдяки їхнім дослідженням розробляються нові методичні підходи до оцінки екологічних витрат, відображення соціальної відповідальності підприємств у фінансовій звітності, а також формування управлінських рішень, що сприяють збалансованому розвитку економіки, суспільства та навколишнього середовища.

Екологічний облік є важливим інструментом для відображення витрат і доходів, пов'язаних із природоохоронною діяльністю підприємства [3, 4]. До його основних елементів належать:

- Облік екологічних витрат, зокрема витрат на утилізацію відходів, модернізацію виробничих потужностей та впровадження екологічно чистих технологій.
- Облік екологічних зобов'язань, які включають платежі за забруднення навколишнього середовища, відшкодування збитків та інші екологічні податки.
- Оцінка екологічних ризиків, що дозволяє визначити фінансові наслідки можливих екологічних інцидентів та запровадити механізми їх мінімізації.

Облік соціальної відповідальності підприємства охоплює:

- Облік витрат на соціальні програми – це включає фінансування додаткового медичного страхування для працівників, програм психологічної підтримки, заходів з покращення умов праці, корпоративної благодійності, підтримки соціальних ініціатив та екологічних проєктів. Такі витрати відображають соціальну спрямованість бізнесу та його внесок у добробут працівників і суспільства загалом.
- Облік інвестицій у розвиток людського капіталу – охоплює витрати на навчання персоналу, організацію тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, участь у професійних конференціях, а також впровадження програм наставництва. Важливим аспектом є створення безпечних та комфортних умов праці, що передбачає витрати на покращення робочого середовища, закупівлю сучасного обладнання, засобів індивідуального захисту та дотримання стандартів охорони праці.
- Відображення соціальних зобов'язань у фінансовій звітності – це включає розкриття інформації про витрати на соціальні

програми та ініціативи у нефінансовій звітності, інтегрованій звітності або окремих розділах річного звіту підприємства. Така прозорість сприяє підвищенню довіри з боку інвесторів, партнерів і громадськості, зміцнює репутацію компанії та відкриває можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема через ESG-інвестування.

Для забезпечення сталого розвитку підприємствам необхідно адаптувати систему управлінського обліку, зокрема:

- Впровадження системи нефінансової звітності, такої як GRI (Global Reporting Initiative) та ESG (Environmental, Social, Governance).
- Розширення облікових аналітичних показників, що дозволяють оцінювати не лише фінансову ефективність, а й екологічний та соціальний вплив діяльності компанії.
- Використання інтегрованої звітності, яка поєднує фінансові та нефінансові показники, забезпечуючи комплексне уявлення про діяльність підприємства.

Бухгалтерський облік відіграє ключову роль у формуванні стратегії сталого розвитку підприємств, забезпечуючи інформаційну підтримку для прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на досягнення балансу між економічною ефективністю, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю. Інтеграція екологічних, соціальних та управлінських аспектів у систему обліку сприяє підвищенню прозорості бізнес-процесів, що дозволяє підприємствам знижувати ризики, пов'язані з екологічними загрозами, регуляторними змінами та суспільними очікуваннями [5].

Запровадження екологічного та соціального обліку, а також використання нефінансової звітності допомагає підприємствам краще оцінювати власний вплив на довкілля, ефективніше використовувати ресурси та впроваджувати стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Управлінський аналіз даних, отриманих у межах

інтегрованої системи обліку, дозволяє підприємствам не лише відповідати сучасним регуляторним вимогам, а й знаходити можливості для оптимізації витрат, підвищення операційної ефективності та зміцнення довіри з боку інвесторів, партнерів і споживачів.

Крім того, ефективне застосування інструментів сталого обліку сприяє створенню довгострокової доданої вартості для всіх зацікавлених сторін – від власників бізнесу до місцевих громад. Завдяки прозорості фінансової та нефінансової інформації підприємства можуть успішніше інтегруватися у глобальні ланцюги постачання, залучати стійке фінансування та розширювати ринки збуту. Отже, розвиток бухгалтерського обліку в контексті сталого розвитку є не лише вимогою часу, а й стратегічним інструментом для забезпечення конкурентоспроможності та довгострокового успіху підприємств.

Список використаних джерел

1. Гуцаленко Л.В., Марчук У.О. Інтегрована звітність – концепції та парадигми обліку в досягненні цілей сталого розвитку. Ефективна економіка. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9069>
2. Кріль Я.Я., Бандура З.Л., Москаль Н.В. Передумови впровадження бухгалтерського обліку соціальної відповідальності: ключові аспекти та виклики для підприємств. Економіка і суспільство. Випуск №62. 2024.
3. Крюкова І.О. Інноваційні інструменти у бухгалтерському обліку та їх імплементація в аграрній сфері. Економічний Вісник Причорномор'я. 2021. № 1. С. 51–59.
4. Макаренко І.О. Інтеграція сучасних видів та концепцій бухгалтерського обліку для цілей сталого розвитку. Фінансовий простір. 2017. № 1 (25). URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/504>
5. Назаренко І.М. Цифровізація як вектор модернізації системи бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік як наука: від основ до наукової картини світу: колективна монографія / за заг. ред. В.Я. Плаксієнка. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. С. 196–208.
6. Потриваєва Н.В., Козаченко Л.А., Лугова О.І. Адаптація бухгалтерського обліку до цифровізації економіки. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи

розвитку: VI Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 27 листопада 2020 р.): тези доповідей. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 98–99.

Скорик В. С.,

здобувач ступеня доктора філософії

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ МАЛОГО

БІЗНЕСУ ДО ПІСЛЯВОЄННОГО ФІНАНСУВАННЯ

Післявоєнний період в Україні буде критичним у контексті відновлення підприємницької активності, стабілізації ринку праці, відродження локальної економіки та формування нової економічної моделі. Важливо розуміти, що саме малий бізнес – як найбільш гнучкий, мобільний та інноваційно спроможний сектор – виступатиме ключовим драйвером цих процесів. Проте ефективність його участі у післякризовій трансформації наряду залежатиме від доступу до фінансових ресурсів. У цьому зв'язку пріоритетною політикою стає створення ефективного інституційного середовища, що забезпечить сталі, прозорі, інклюзивні та результативні механізми фінансування малого бізнесу.

Проблема обмеженого доступу до фінансування традиційно є однією з головних перешкод для розвитку МСП в Україні. В умовах повоєнної економіки вона набуде ще більшої гостроти, адже малий бізнес масово втрачав основні засоби, канали збуту, персонал, а іноді – і фізичну можливість функціонування. Крім того, зросли ризики для кредиторів, обмежені гарантійні інструменти, ускладнився доступ до застав, а самі фінансові установи частково втратили операційні потужності. Як наслідок – навіть за умов наявності певного фінансового ресурсу (у вигляді грантів, пільгових кредитів, субсидій) – цей ресурс не доходить до реального сектора через інституційну неготовність забезпечити його ефективне використання.

Інституційне забезпечення доступу до фінансування – це не лише наявність банків або донорських програм, а цілісна екосистема, що охоплює

регуляторну базу, інфраструктуру підтримки бізнесу, кредитно-гарантійні механізми, цифрові платформи, механізми супроводу та моніторингу. Для післявоєнного періоду необхідним є створення нової інституційної моделі, в якій ключову роль відіграватимуть публічно-приватні партнерства, міжмуніципальна кооперація, міжнародні фінансові інституції, регіональні офіси розвитку підприємництва та цифрові фінансові інструменти.

Насамперед, слід реформувати державну політику доступу до фінансів: замість фрагментарних ініціатив має бути створена єдина архітектура державного фінансового стимулювання МСП, що включатиме державні гарантії, програми субсидування процентних ставок, механізми співфінансування та інституційно посилену участь державного банківського сектору. Важливо при цьому враховувати потребу в диференціації інструментів – залежно від розміру бізнесу, регіону, галузі, статусу підприємця (наприклад, ветеранський бізнес, підприємства з реінтегрованих територій, жіноче підприємництво тощо).

Ключову роль має відігравати інституційна підтримка на місцевому рівні, що базується на децентралізованій моделі економічного розвитку. Йдеться про створення в громадах і регіонах центрів підтримки підприємництва нового типу – з мандатом не лише консультування, а й адміністрування програм мікрофінансування, надання супроводу у підготовці бізнес-планів, допомоги в доступі до грантових та кредитних інструментів. В умовах обмеженого кадрового потенціалу місцевих органів влади, таку роль можуть виконувати незалежні регіональні агенції, бізнес-асоціації чи платформи громадсько-приватного партнерства.

Ще один напрям – посилення гарантійної та страхової інфраструктури. Малий бізнес не в змозі забезпечити належні застави чи довести кредитоспроможність у класичному форматі. Тому інституції, які надаватимуть часткові гарантії, страхуватимуть ризики кредиторів або компенсуватимуть втрати в разі форс-мажору, мають стати невід’ємним елементом системи. Важливим кроком у цьому напрямі є створення

національного Фонду гарантування доступу до фінансування МСП, який працюватиме за принципом відкритої партнерської моделі.

Не менш важливо забезпечити цифрову інтеграцію фінансових інструментів. Єдина електронна платформа з каталогом програм підтримки, можливістю подання заявки, моніторингу статусу, звітності та зворотного зв'язку з боку користувачів дозволить усунути інформаційний бар'єр, спростити доступ до фінансування та підвищити рівень довіри бізнесу до інституцій. Тут також актуально інтегрувати інструменти електронної ідентифікації, бізнес-рейтингів, верифікації статусу підприємця та попередньої оцінки ризиків.

Водночас необхідним є і нормативно-правовий супровід нової інституційної моделі. Йдеться про оновлення законодавства про мікрокредитування, податкові стимули для інвесторів у МСП, запровадження гнучких регуляторних «пісочниць» для фінансових інновацій, а також адаптацію підзаконної бази до нових форматів грантів, відстрочок, форвардних контрактів тощо.

Таким чином, забезпечення післявоєнного доступу малого бізнесу до фінансування – це складний інституційний виклик, що потребує узгодженої політики, нових організаційних рішень і мультифакторної взаємодії. Без належної інституційної архітектури навіть значні фінансові ресурси не зможуть бути ефективно трансформовані у відновлення малого підприємництва. Саме інституційна якість системи підтримки стане визначальним чинником того, чи зможе малий бізнес відіграти свою ключову роль у відбудові країни.

Список використаних джерел

1. Буряченко А. Є., Служенко А. Ю. Фінансова інклюзія та соціальна стабільність в Україні в умовах глобальних турбулентностей. *Бізнесінформ*. 2024. № 10. С. 356–363

2. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 2. С. 8–13

3. Кошелєв І. О. Вбудоване фінансування як інструмент забезпечення фінансової інклюзії для мікро-, малих та середніх підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-40>

Соколюк І. І.

здобувач ступеня доктора філософії

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

РЕСУРСНА МОБІЛІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ

Після завершення активної фази збройного конфлікту перед територіальними громадами України постає завдання масштабного, довготривалого і надзвичайно складного процесу – відновлення інфраструктури. Зруйновані об'єкти водо-, енерго- та теплопостачання, дороги, школи, лікарні, адміністративні приміщення, культурні заклади – усе це не лише потребує колосальних інвестицій, а й створює серйозні управлінські виклики. Центральним питанням цього процесу є здатність громад самотійно або у взаємодії з державними та міжнародними партнерами мобілізувати необхідні ресурси, тобто не просто акумулювати фінанси, а й організувати, залучити, ефективно використати всі доступні матеріальні, фінансові, людські та організаційні засоби.

Ресурсна мобілізація в умовах повоєнного відновлення не може розглядатися лише як пошук коштів. Йдеться про створення інституційної спроможності громад акумулювати та управляти різними типами ресурсів: фіскальними, грантовими, інвестиційними, технічними, людськими, управлінськими. Особливістю ситуації в Україні є те, що інфраструктурні

втрати різняться за масштабами й характером у різних регіонах, тому моделі мобілізації ресурсів мають бути гнучкими, адаптивними до конкретного контексту кожної громади.

Фінансовий аспект мобілізації передбачає максимізацію місцевих доходів, зокрема податкових надходжень, впровадження ефективного адміністрування місцевих зборів, а також використання міжбюджетних трансфертів, спеціальних цільових субвенцій та грантової допомоги. Після війни громади зіштовхнуться з ситуацією, коли внутрішні ресурси будуть недостатніми, а тому зросте потреба в механізмах співфінансування проєктів відновлення – з державним бюджетом, міжнародними донорами, приватними партнерами. Особливої уваги заслуговує розвиток державно-приватного партнерства, яке дозволяє долати бюджетні обмеження через залучення приватних інвесторів до реконструкції соціальної, інженерної та комунальної інфраструктури.

Водночас важливим джерелом мобілізації є нематеріальні ресурси, зокрема організаційна активність мешканців, волонтерські ініціативи, місцева підприємницька ініціатива, мережі громадських об'єднань. У кризовий період багато громад вже продемонстрували здатність до самоорганізації, ефективного прийняття рішень і солідарної взаємодії. Саме ці форми соціального капіталу можуть бути трансформовані у сталі формати управління відновленням – через громадські ради, публічні консультації, відкриті конкурси на фінансування локальних ініціатив.

Іншою важливою складовою ресурсної мобілізації є людський капітал. Частина кваліфікованих працівників виїхала за межі країни, частина змінила місце проживання, інші втратили роботу або фахову зайнятість. Тому громадам необхідно формувати програми зворотного залучення людського потенціалу, створення нових робочих місць, професійної перепідготовки та стимулювання молоді залишатися і працювати в громаді. Особливо це актуально в контексті реалізації інфраструктурних проєктів, що потребуватимуть інженерів, енергетиків,

дорожників, менеджерів проєктів, бухгалтерів, спеціалістів з держзакупівель тощо.

Окрему увагу слід приділити інституційному аспекту ресурсної мобілізації. Далеко не всі громади мають кадрову, аналітичну чи управлінську спроможність писати заявки на фінансування, адмініструвати великі проєкти, проводити публічні закупівлі згідно з міжнародними процедурами. У зв'язку з цим необхідно посилювати фінансову грамотність управлінців, створювати проєктно-інвестиційні офіси при місцевих радах, залучати зовнішніх експертів, формувати міжмуніципальні команди відновлення. Цифровізація процесів бюджетування, геопросторового аналізу пошкоджень, обліку ресурсів також має стати частиною інституційного оновлення.

Таким чином, ресурсна мобілізація в умовах відновлення інфраструктури – це комплексний, багаторівневий процес, що вимагає поєднання фінансової гнучкості, соціальної згуртованості, інституційної зрілості та стратегічного бачення розвитку громад. Успішне відновлення залежатиме не стільки від зовнішніх потоків допомоги, скільки від здатності громад ефективно залучати, розподіляти й використовувати всі доступні ресурси – прозоро, відповідально й на основі партнерства. Саме від якості місцевих рішень залежить, якою буде Україна у післявоєнному майбутньому – відновленою не лише фізично, а й соціально та економічно.

Список використаних джерел

1. Пасічний М. Д, Обухов Р. О. Фінансова спроможність територіальних громад у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. №4. С. 221–229
2. Скорик М. О. Фінансове забезпечення об'єднаних територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 174–178

Солодовник О.В.,

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

В умовах сучасної економіки процеси діджиталізації набувають стрімкого розвитку, що суттєво впливає на трансформацію фінансового контролю підприємств. Традиційні методи фінансового контролю поступово втрачають свою ефективність через зростаючі обсяги даних, ускладнення бізнес-процесів та підвищення вимог до швидкості прийняття управлінських рішень. Тому впровадження інноваційних технологій у сферу фінансового контролю стає не просто конкурентною перевагою, а необхідною умовою успішного функціонування бізнесу в епоху цифрової економіки.

За даними Forbes, близько 78% фінансових керівників визнають, що цифрова трансформація процесів фінансового контролю є критично важливою для підтримки конкурентоспроможності їхніх підприємств у найближчі п'ять років[1]. Діджиталізація фінансового контролю охоплює кілька ключових напрямів: автоматизацію рутинних операцій, впровадження інтелектуальних систем аналізу даних, використання хмарних технологій та забезпечення кібербезпеки фінансових транзакцій.

Одним з найперспективніших напрямів інноваційного розвитку фінансового контролю є впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання. Згідно з дослідженням EdStellar, використання ШІ у фінансовому контролі дозволяє знизити кількість помилок на 85% та прискорити обробку фінансових даних у 3-4 рази порівняно з традиційними методами[2]. Інтелектуальні системи здатні автоматично виявляти аномалії в фінансових транзакціях, прогнозувати можливі ризики та надавати рекомендації щодо оптимізації фінансових процесів.

Револьюційні зміни у сфері фінансового контролю пов'язані також із впровадженням технології блокчейн. Ця технологія забезпечує прозорість, безпеку та незмінність фінансових записів, що є особливо важливим для контролю за рухом фінансових активів. Блокчейн дозволяє створювати розподілені реєстри транзакцій, доступ до яких мають усі уповноважені учасники процесу, що суттєво підвищує ефективність аудиту та мінімізує ризики шахрайства.

Важливим аспектом інноваційного розвитку фінансового контролю також є впровадження систем безперервного моніторингу та безперервного аудиту. На відміну від традиційного підходу, коли фінансовий контроль здійснюється періодично, ці системи забезпечують постійний аналіз фінансових операцій у режимі реального часу. Це дозволяє оперативно виявляти відхилення від встановлених параметрів та приймати відповідні управлінські рішення.

Згідно з дослідженням, опублікованим на AOL, "велика четвірка" аудиторських компаній активно інвестує в розробку та впровадження ШІ-агентів, які спеціалізуються на фінансовому контролі та аудиті[3]. Ці ШІ-агенти здатні обробляти великі масиви фінансових даних, виявляти нестандартні транзакції та проводити комплексний аналіз фінансової звітності. При цьому вони постійно навчаються на нових даних, що дозволяє підвищувати точність їх прогнозів та рекомендацій.

Одним із перспективних напрямів розвитку фінансового контролю є впровадження технології RPA (Robotic Process Automation). За даними EdStellar, використання RPA у фінансовому департаменті дозволяє автоматизувати до 70% рутинних операцій, таких як звірка рахунків, формування звітності та обробка платежів[2]. Це не лише підвищує ефективність роботи фінансових спеціалістів, але й знижує ризик людської помилки.

Важливим аспектом інноваційного розвитку фінансового контролю є впровадження систем бізнес-аналітики та великих даних. Ці технології

дозволяють аналізувати великі обсяги структурованих та неструктурованих даних, виявляти приховані залежності та тренди, що є критично важливим для прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

У контексті глобальної діджиталізації бізнесу особливу увагу слід приділити питанням кібербезпеки фінансового контролю. За даними Forbes, кількість кібератак на фінансові системи підприємств зросла на 300% за останні два роки[1]. Тому впровадження інноваційних систем захисту фінансової інформації, таких як багатофакторна автентифікація, шифрування даних та системи виявлення вторгнень, стає невід'ємною частиною сучасного фінансового контролю.

Впровадження інноваційних методів фінансового контролю в умовах діджиталізації бізнесу супроводжується рядом викликів, серед яких: висока вартість впровадження нових технологій, необхідність підвищення кваліфікації персоналу, ризики кібербезпеки, а також регуляторні та правові аспекти.

Проте, незважаючи на вказані виклики, переваги від впровадження інноваційних методів фінансового контролю є суттєвими. За даними EdStellar, підприємства, які успішно впровадили технології цифрового фінансового контролю, демонструють підвищення ефективності фінансових процесів на 40-50% та скорочення операційних витрат на 25-30%[2].

Важливо зазначити, що впровадження інноваційних методів фінансового контролю повинно відбуватися системно та комплексно, з урахуванням специфіки діяльності підприємства, його розміру та галузевої приналежності. При цьому необхідно забезпечити інтеграцію нових технологій з існуючими системами управління підприємством.

В умовах сталого розвитку інноваційні методи фінансового контролю повинні не лише підвищувати ефективність фінансового управління, але й сприяти досягненню цілей сталого розвитку, зокрема через забезпечення

прозорості фінансових операцій, зниження ризиків шахрайства та підвищення соціальної відповідальності бізнесу.

Таким чином, діджиталізація фінансового контролю є невід'ємною складовою сучасного бізнес-середовища. Впровадження інноваційних методів фінансового контролю, таких як технології штучного інтелекту, блокчейн, RPA, системи безперервного моніторингу та бізнес-аналітики, дозволяє підприємствам підвищити ефективність фінансового управління, знизити операційні ризики та забезпечити конкурентні переваги в умовах цифрової економіки.

Список використаних джерел

1. How Technology Is Revolutionizing Financial Processes And Empowering Business Leaders. Forbes. URL : <https://www.forbes.com/councils/forbestechcouncil/2025/02/05/how-technology-is-revolutionizing-financial-processes-and-empowering-business-leaders/> (дата звернення: 17.04.2025).
2. EdStellar. Digital Transformation in Finance and Accounting. URL : <https://www.edstellar.com/blog/digital-transformation-in-finance-and-accounting> (дата звернення: 15.04.2025).
3. Big Four Bet On AI Agents To Transform Accounting. AOL. URL : <https://www.aol.com/big-four-bet-ai-agents-134303569.html> (дата звернення: 16.04 .2025).

Солоненко Ю.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Маєр Н.В.

студентка економічного ф-ту, 3 курсу,
спец. 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

РИНКОВА КАПІТАЛІЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ФОНДОВИХ БІРЖ СВІТУ: ДИНАМІКА, РИЗИКИ ТА ІНДИКАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Глобальна стабільність залежить від здатності провідних фондових платформ підтримувати сталу капіталізацію, оскільки її зміни можуть вказувати на системні ризики. Проблема полягає в недостатньому дослідженні того, як коливання цього показника слугують індикаторами потенційних загроз для фінансової рівноваги на міжнародному рівні. Внутрішні дисбаланси, банкрутства великих компаній та зовнішні шоки, такі як геополітичні конфлікти або зміни монетарної політики, здатні спричинити різкі зміщення вартості активів, що знижує довіру інвесторів, посилює відтік капіталу і дестабілізує фінансові системи окремих країн та регіонів.

Метою цієї роботи є виявлення ключових закономірностей у зміні ринкової оцінки провідних бірж, аналіз спричинених цим ризиків та визначення ролі показника як індикатора економічної стійкості шляхом вивчення фактів, факторів впливу та їх наслідків.

Наукова новизна полягає в розробці авторського рейтингу головних фінансових ринків, побудованого на основі зіставлення фіксованих позицій з обсягами вартісних операцій. На відміну від традиційних методів, запропонована методика враховує не лише загальну капіталізацію активів, а й динаміку її змін, що дозволяє точніше виявити структурні зрушення. Оригінальність підходу полягає у самостійному ранжуванні бірж за темпами зростання та змін вартості оборотів у 2021–2023 рр. на основі даних World Federation of Exchanges (WFE) [1] та Bloomberg World Exchange Market Capitalization [2].

Порівняльний аналіз буде здійснюватися з урахуванням провідних фондових платформ світу, таких як Нью-Йоркська (NYSE), що лідирує за капіталізацією та формує основні економічні тренди, а також NASDAQ, орієнтована на технологічний сектор і розвиток інновацій, і Euronext, що

інтегрує кілька європейських ринків. Крім того, аналізуватиметься Японська фондова біржа, яка демонструє високу стабільність, та London Stock Exchange, що зберігає значущість на міжнародній арені. Не менш важливими є Гонконзька біржа, що укріплює позиції Азії та забезпечує доступ до китайських компаній, а також Shanghai і Shenzhen Stock Exchange, що приваблюють іноземні інвестиції завдяки гнучкості валютних операцій і фокусу на технологіях та виробництві. Зокрема буде розглянута National Stock Exchange of India, відзначена високою ліквідністю, та TMX Group, яка доповнює картину Північноамериканських ринків.

Наступним етапом дослідження є оцінка змін у вартості ключових фінансових майданчиків та їхніх позицій у світових рейтингах з метою аналізу реального впливу на формування поточних ринкових процесів. Це дозволить точно відстежити тенденцію протягом останніх кількох років (див. табл. 1).

Протягом досліджуваного періоду на основних фондових ринках світу спостерігалася варіативна динаміка, що була обумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Наприклад, Гонконзька фондова біржа втратила дві позиції в рейтингу, перемістившись з 6-го на 8-е місце. Причиною цього стало різке скорочення її фінансової ваги на понад 1,5 трлн доларів США. Це можна пояснити зростанням політичної нестабільності в регіоні, посиленням регуляторних вимог у Китаї, а також падінням довіри інвесторів.

Таблиця 1 - Динаміка ринкової капіталізації та рейтингових позицій провідних фондових бірж світу у 2021–2023 роках [1; 2; 3]

Найменування фондової біржі	Місце у рейтингу			Ринкова капіталізація (трлн доларів США, \$)			Авторська методика рейтингування
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	
Hong Kong Stock Exchange (Китай)	6	7	8	5,43	4,56	3,97	8
Euronext (Європейський Союз)	4	4	3	7,33	6,06	6,88	3
London Stock Exchange (Великобританія)	8	8	9	3,79	3,09	3,02	10
New York Stock Exchange (США)	1	1	1	27,68	22,76	25,56	1

National Association of Securities Dealers Automated Quotation (CІІА)	2	2	2	24,55	16,23	23,41	2
National Stock Exchange of India (Індія)	10	9	6	3,54	3,34	4,34	6
TMX Group (Канада)	12	10	10	3,26	2,67	3,08	9
Shanghai Stock Exchange (Китай)	3	3	4	8,15	6,72	6,52	4
Shenzhen Stock Exchange (Китай)	7	6	7	6,21	4,70	4,28	7
Japan Exchange Group (Японія)	5	5	5	6,54	5,38	6,14	5

Для візуалізації представлених даних було застосовано порівняльний аналіз динамічних рядів ринкової вартості, що забезпечує чітке та коректне відображення амплітуди змін у грошовому еквіваленті та їхньої питомої ваги (див. рис. 1).

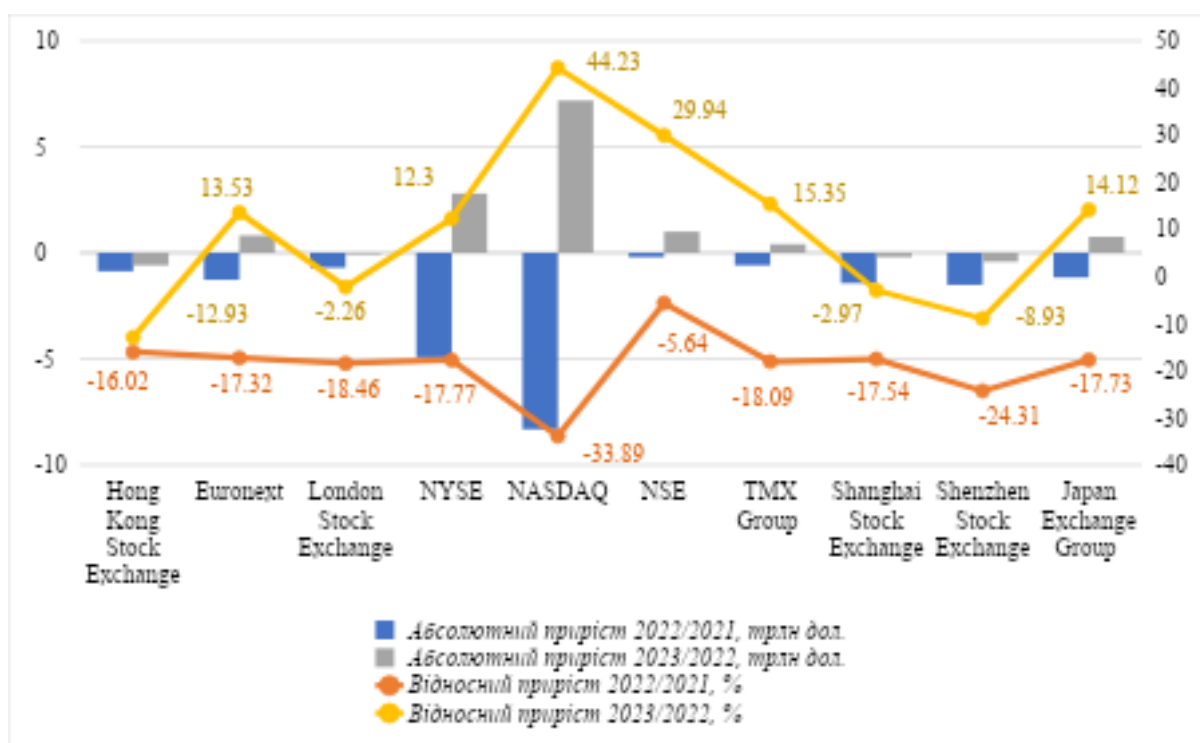

Рисунок 1 - Порівняльний аналіз змін обсягів ринкової вартості провідних фондових бірж світу за період 2021-2023 рр.

Euronext показала позитивні результати, зберігши стабільність та поступово укріпивши своє становище, піднявшись на 3-у сходинку в 2023 році. Це свідчить про підвищення привабливості європейських фінансових інструментів. Лондонська фондова біржа, навпаки, продовжила демонструвати негативні параметри. Її капіталізація скоротилася на 18,46% у 2022 році та ще на 2,26% у 2023 році, що пов'язано з економічними наслідками Brexit і підвищеною волатильністю.

Водночас, NYSE, попри невелике скорочення обсягів, залишилася світовим лідером. Це підтверджує стійкість американського ринку, який, всупереч незначним коригуванням, продовжує визначати вектор глобальної ділової активності. У 2022 році NASDAQ, зберігаючи друге місце, втратила 33,89% ринкової вартості. Причиною став тиск на технологічний сектор через фіскальну нестабільність і зростання відсоткових ставок. У 2023 році зафіксовано відновлення на рівні 44,23%.

Зростання важливості Індії на міжнародній фінансовій арені стало очевидним завдяки стабільному збільшенню капіталізації National Stock Exchange of India, що підняло її на 6-те положення. Протягом цього періоду TMX Group зберігала 10-ту позицію, незважаючи на зменшення її оцінки.

Схожі тенденції спостерігалися й на китайських біржах. Shanghai Stock Exchange, хоча й зберегла 3-є місце у 2022 році, зазнала зниження на 17,54% через зростання регуляторного тиску та макроекономічні ризики. На Шеньчженьській також простежуються помірні втрати, що пов'язано з невизначеністю на ринку та відтоком капіталу через жорстку фінансову політику.

Японський фондовий ринок, який утримував 5-ту позицію протягом 2021–2023 років, продемонстрував зниження вартості акціонерного капіталу на 17,73% у 2022 році. Однак у 2023 році відбулося помітне відновлення на рівні 14,12%, що зумовлене змінами в монетарній політиці та пожвавленням виробничого сектору.

Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що ринкова оцінка провідних фондових бірж, таких як NYSE, NASDAQ та Euronext, має циклічну динаміку. Трансформації в капіталізації бірж супроводжуються перерозподілом фінансових ресурсів та модифікацією напрямків інвестиційних потоків, що свідчить про наявність короткострокових та довгострокових ризиків. Вартісні обсяги слугують ознакою економічної стійкості: зростання біржової активності корелює з підвищенням інвесторської довіри, тоді як спад обсягу капіталу сигналізує

про потенційні макроекономічні загрози. Ранжування бірж за темпами коригування цього параметра виявило платформи з високим адаптивним потенціалом, які здатні демонструвати стійке зростання навіть у періоди кризових явищ. Таким чином, ринкова капіталізація може розглядатися як багатовимірний індикатор стану глобальної економіки, здатний відображати структурні зрушення та зміну економічних пріоритетів у світовому масштабі.

Список використаних джерел

1. Market Statistics. *Focus: The World Federation of Exchanges*. URL: <https://focus.world-exchanges.org/issue/april-2025/market-statistics> (дата звернення 17.04.2025).
2. Bloomberg World Exchange Market Capitalization USD. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/quote/WCAUWRLD:US> (дата звернення 18.04.2025).
3. Рейтинг найбільших фондових бірж світу. *WorldBank*. 2022. URL: <https://worldbank.org.ua/3800-reyting-naybilshikh-fondovikh-birzh-svitu-.html> (дата звернення 17.04.2025).

Степанян Нателла,

магістр 1-го курсу економічного факультету,

Запорізький національний університет,

Дугієнко Н. О.,

к. е. н, доцент,

доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та

економіки міжнародного туризму,

Запорізький національний університет

ЕКОІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Після завершення війни Україна зіткнеться із завданням відновлення всіх секторів та об'єктів міської інфраструктури. Цей процес вимагатиме різних підходів до різних об'єктів. Можна виокремити дві основні групи інфраструктури: ті, що зазнали значних або повних руйнувань, і ті, що залишилися переважно неушкодженими. Інфраструктура, яка була зруйнована, потребуватиме планів реконструкції. У таких випадках важливо визначити, які споруди та частини інфраструктури слід відновити та як мобілізувати ресурси. Планування реконструкції має враховувати потреби міста, інтереси та думки місцевих жителів, а також забезпечити створення стійкого й функціонального середовища для життя.

Щодо міст, які не зазнали суттєвих руйнувань, їх розвиток у нових умовах вимагатиме трансформації. Про це свідчить аналіз існуючих планів розвитку, адаптованих до нових потреб і викликів, включно з екологічними, економічними та соціальними аспектами [1]. Такі міста мають можливість переосмислити свою ідентичність і створити більш життєздатне та привабливе середовище для мешканців. Незалежно від ступеня пошкоджень, відновлення чи розвитку, інфраструктура охоплює міжсекторальні питання, що стосуються всіх міст. Потреби та думки людей мають бути на першому місці. Людиноцентричний підхід повинен стати ключовим принципом повоєнного відновлення міста та інфраструктури загалом. Міста мають створювати комфортні умови для повноцінного й якісного життя. Планування має компенсувати наслідки міграційних процесів, які торкнулися мільйонів людей, і забезпечити стійкість та стабільність місцевого населення.

У контексті інфраструктурних рішень, пов'язаних з відновленням і розвитком, ці принципи також мають бути враховані. Будівництво та реконструкція інфраструктури мають сприяти покращенню якості життя мешканців, забезпеченню зручного доступу до послуг, зелених зон, транспорту та інших необхідних елементів міського середовища. Крім того, важливо використовувати довговічні й екологічно безпечні матеріали, а

також враховувати можливості впровадження інноваційних технологій для створення стійких і енергоефективних міст. Загалом, питання відновлення та розвитку інфраструктури України після війни потребують комплексного підходу, що поєднує планування, фінансування, участь громадськості та розумне використання ресурсів [2]. Тільки враховуючи потреби та думки людей, зберігаючи культурну спадщину та створюючи стійке й привабливе середовище, можна успішно відбудувати й розвинути інфраструктуру України після війни. Варто зазначити, що в Україні процес трансформації та формування механізму фінансування екоінноваційної (зеленої) трансформації інфраструктури потребує подальших детальних досліджень.

Список використаних джерел

1. Sytnyk H., Zubchuk O., Orel M. Conceptual Understanding of the Peculiarities of Managing Innovation-Driven Development of the State in the Current Conditions. *Science and Innovation*. 2022. 18(2), 3–15. URL: <https://scinn-eng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/234>
2. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. *LB.ua/Дорослий погляд на світ*. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html

Фімяр С.В.,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки, фінансів, обліку,
математичних та інформаційних дисциплін,
Черкаська філія ПВНЗ Європейський університет
м. Черкаси, Україна

Гнатюк О.П.,

к.е.н, доцент кафедри економіки, фінансів, обліку,
математичних та інформаційних дисциплін,
Черкаська філія ПВНЗ Європейський університет
м. Черкаси, Україна

Майстат Ю.В.,

аспірант кафедри економіки та фінансів,
ПВНЗ Європейський університет

СТИМУЛЮЮЧА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ПІДТРИМКИ МАЛИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Одним найважливішим напрямом підтримки інноваційної активності підприємств є стимулююча податкова політика.

Більшість країн розширюють спектр інструментів податкової підтримки інноваційної діяльності [2, С. 5]. Це відноситься як до країн з перехідною, так і з розвиненою економікою. самих підприємців та працівників підприємств, так і потенційних інвесторів в інноваційні проекти. Механізми податкового стимулювання можуть бути такими: знижений рівень оподаткування (завдяки низьким податковим ставкам в цілому, низьким галузевим податковим ставкам або податковим канікулам); інтелектуальної власності (сплати роялті); інвестиційні податкові кредити.

У ряді країн стимулювання інноваційної активності здійснюється за допомогою податкового зарплатного та дослідницького кредиту, що передбачає зниження розміру соціальних внесків підприємців, прибуткового та соціального податків наукових співробітників (наприклад, у Голландії). У США діють спеціальні податкові пільги на доходи від продажу цінних паперів, які стимулюють довгострокові інвестиції в інноваційні проекти з високим рівнем ризику. Додаткові пільги, як правило, надаються підприємствам, які проводять спільну інноваційну діяльність з університетами та інноваційному малому бізнесу. У Великій Британії до оподаткованого прибутку підприємства не включаються внутрішньофірмові витрати на дослідницькі роботи, а також суми, рівні їхнього вкладу в спільні дослідницькі роботи або виплачені університету або дослідницькому інституту.

Українським податковим законодавством передбачені такі преференції для підприємств, які займаються інноваційною діяльністю [3, С.157]: за податку на додану вартість (ПДВ). По-перше, не

оподатковується реалізація чи передача прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, програми для ЕОМ, ноу-хау, і навіть прав використання зазначених результатів інтелектуальної діяльності виходячи з ліцензійного договору; По-друге, не оподатковується ПДВ реалізація програм за рахунок бюджетних коштів; виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт установами освіти та науковими організаціями на основі господарських договорів; По-третє, ввезення зарубіжного обладнання, аналогів якого немає в країні.

Необхідно вказати і таку податкову преференцію, як інвестиційний податковий кредит, який надається під час проведення технічного переозброєння власного виробництва, підвищення енергетичної ефективності тощо [1].

Також існують і специфічні пільги щодо видів діяльності, таким чином, Особливий податковий і митний режими поширюються на наукові та освітні установи, на експортерів ІТ-технологій і підприємств, які працюють на замовлення зарубіжних організацій.

Таким чином, законодавство передбачає численні податкові механізми, націлені на підтримку інноваційної активності. У той же час, результати досліджень та опитувань показують, що податкова політика визнається деякими представниками сектора малого підприємництва значною проблемою для розвитку бізнесу, причому відсоток, що вказують на недосконалість системи податкових пільг варіюється залежно від суб'єкта країни.

Список використаних джерел

1. Bogdanenko, A. (2018), "Research on investment and innovation activity in Ukraine: trends and problems", Kyiv, "Vydavnychyj Dim "Personal" Subsidiary enterprise, 80 p. URL: https://www.academia.edu/37908394/Research_on_investment_and_innovation_activity_in_Ukraine_trends_and_problems Mono

[graph](#)

2. Bula, P., Putytskyi, A. and Luzhna, A. (2022), “Establishment of the national innovation system and improvement of approaches to regulating the development of innovative entrepreneurship in Ukraine”, *Sotsialno-ekonomichni vidnosyny v tsyfrovomu suspilstvi*, №3(45), P.4-18, URL: https://www.academia.edu/113340072/Establishment_of_the_National_Innovation_System_and_Improvement_of_Approaches_to_Regulating_the_Development_of_Innovative_Entrepreneurship_in_Ukraine
3. Zvieriakov, M. and Zavadska, D. (2018), “Model of intensive innovative development: world experience of implementation and trends of formation in Ukraine”, *Naukovyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, Vol. 5, Pp. 155-166, URL: <https://doi.org/10.29202/nvngu/2018-5/19>

Фролов А. Ю.

к. держ. упр.,
докторант кафедри економічної теорії
Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана

ДУАЛІСТИЧНА ПРИРОДА ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ

В останні роки зелені облігації набули неабиякої популярності в світі. Цей інструмент дозволяв просувати ініціативи, що спричиняють позитивний екологічний вплив, з одночасним отриманням фінансових вигод. Дуалістична природа зелених облігацій, зокрема, поєднання фінансових та екологічних аспектів, робить цей борговий інструмент унікальним об'єктом для досліджень.

Екологічну складову зелених облігацій розкриває їх цільове призначення. Від традиційних облігацій вони відрізняються тим, що надходження від емісії використовуються виключно для фінансування як нових, так і існуючих зелених проєктів або рефінансування окремих їх етапів. Зі зростанням екологічної свідомості та посиленням уваги до проблеми кліматичних змін фінансування зелених проєктів дедалі частіше відповідає стратегіям відповідальних інвесторів. Прозорість процедур під час емісії зелених облігацій дозволяє розглядати їх під призмою економічних, екологічних і соціальних факторів, а також факторів управління, які одночасно стимулюють їх тренд.

Вагома перевага зелених облігацій в тому, що вони можуть фінансувати широкий спектр інвестиційних ініціатив, які допомагають в розв'язанні екологічних проблем. Це можуть бути природничі проєкти (наприклад, що спрямовані на очищення повітря, відновлення лісів, захист природних ресурсів, водоймів, екосистем) або проєкти розвитку (наприклад, у сфері альтернативної енергетики, розбудови екологічно чистої інфраструктури, циркулярного виробництва). Останні, зокрема, часто мають нижчий вуглецевий слід, якщо їх порівнювати з традиційними проєктами [1]. І це робить зелені облігації більш привабливими в контексті боротьби зі зміною клімату. Так інвестори можуть робити власний позитивний внесок як у зменшення забруднення довкілля, так і пом'якшення наслідків зміни клімату.

Одночасно фінансування зелених проєктів може нести і супутні соціальні вигоди, що сприяє досягненню цілей сталого розвитку. Інвестиції в зелені проєкти стимулюють розвиток «зелених» галузей економіки, що створює нові робочі місця. Відповідно підвищується рівень життя громад, населення забезпечується чистою енергією, чистою водою та іншими якісними послугами. Зокрема, рівень життя громад покращується завдяки модернізації транспортної інфраструктури, запровадженню розумних технологій вуличного освітлення, «озелененню» зон відпочинку. І дуже

часто зелені проекти сприяють не тільки підвищенню комфорту і добробуту громад. Наприклад, проекти з модернізації житлових будинків, встановлення енергоефективних систем опалення та впровадження новітніх технологій енергозбереження сприяють економії коштів. Тож інвестуючи в зелені облігації інвестори так само наближають людство до цілей сталого розвитку, поліпшуючи здоров'я населення та підвищуючи соціальну справедливість.

Утім, інвестори роблять внесок не тільки у більш стійке майбутнє, а і примножують свій капітал. Зелені облігації стають все більш привабливими для інвесторів через фінансові переваги зелених проектів. І в цьому розкривається їхня інша сторона. Зелені проекти менше схильні до ризиків та часто мають значно нижчі експлуатаційні витрати, що привертає увагу інвесторів [2]. А в умовах коли попит на сталі продукти та послуги перманентно зростає, запроваджуються державні програми підтримки та стимули (податкові пільги, субсидії, гранти) для еко-інновацій та розвитку нових технологій це створює сприятливе середовище для зеленого інвестування.

Попри те, що прибутковість зелених облігацій, як і будь-яких інших облігацій, залежить від багатьох факторів (зокрема, відсоткової ставки, терміну погашення, умов ринку та ступеню ризику емітента) для інвесторів вони дають можливість диверсифікувати їхній інвестиційний портфель. При чому поповнення портфеля зеленими облігаціями інвесторів, які враховують екологічні фактори, це питання не тільки отримання прибутку та зниження довгострокових ризиків, а і підтвердження їх зусиль у підтримці ініціатив, досліджень та розробок в галузі зелених технологій. Спрямованість на збереження навколишнього середовища, і покращення його стану дозволяє підтримувати їхню репутацію.

Хоча зелені облігації дозволяють покращувати імідж і компаніям, що емітують ці цінні папери. Емісії зелених облігацій стають підтвердженням, що у компанії високі показники ESG та не має потреби зменшувати

екологічний слід, а це відповідно впливає на фінансові результати. Стійкість таких компаній неодноразово проявлялась під час криз [2]. І це підвищує інтерес до цих компаній з боку інвесторів в інших фінансових контекстах.

Зелені облігації можуть випускатися на різні терміни, від декількох років до десятиліть. При чому ці боргові цінні папери дозволяють залучати не тільки довгострокове, а і необмежене в розмірах фінансування. Підвищений попит на ці цінні папери дозволяє компаніям-емітентам швидко закривати книги заявок, і це дає їм можливість зекономити на логістичних і маркетингових витратах. А оскільки в рамках емісії зелених облігацій компаній отримують доступ до нових пулів капіталу, зокрема до інституційних інвесторів, це створюватиме довгострокові бізнес-можливості з отриманням конкурентоспроможної фінансової віддачі.

Список використаних джерел

1. Збірка кейсів «Європейські практики екологічної відповідальності та свідомого споживання» [Текст] / М-во освіти і науки України, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; О.А. Зінченко, Приварникова І.Ю., В.С. Яковенко, Редько В.С., Пащенко О.В., Дніпро : 2023. - 172 с.
2. Зелена економіка та зелені фінанси: що це та які перспективи для України <https://weagro.com.ua/blog/zelena-ekonomika-ta-zeleni-finansy-shho-cze-ta-yaki-perspektyvy-dlya-ukrayiny/>

Харченко І. О.,

здобувач ступеня доктора філософії

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО БОРГОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Внаслідок повномасштабної війни Україна зазнала не лише фізичних руйнувань, втрати продуктивного капіталу та демографічних втрат, а й значного послаблення фіскальної системи. Надзвичайне зростання оборонних і соціальних видатків на тлі падіння податкових надходжень сформувало рекордний бюджетний дефіцит, що покривався переважно за рахунок зовнішніх запозичень та міжнародної допомоги. Це спричинило суттєве нарощення державного боргу – як у номінальному вираженні, так і у відношенні до ВВП, що створює довгострокові ризики для фінансової стійкості країни. У контексті повоєнного відновлення постає необхідність системного переосмислення фіскальних ризиків, пов'язаних із борговим навантаженням, і пошуку механізмів їх мінімізації.

Боргова динаміка України за останні два роки свідчить про високі темпи залучення коштів ззовні – як на двосторонній, так і на багатосторонній основі. Водночас значна частка нових зобов'язань припадає на умовно пільгові позики з відтермінованим обслуговуванням. Це формує так званий «відкладений фіскальний тиск», який у післявоєнний період буде реалізований у вигляді одночасної потреби в обслуговуванні значного обсягу боргу при зростанні видатків на відновлення, соціальну підтримку та модернізацію економіки. Такий сценарій підвищує вразливість державного бюджету до як внутрішніх, так і зовнішніх шоків, зокрема змін у ставках фінансування, валютних коливань чи погіршення кредитного рейтингу.

Фіскальні ризики у цьому контексті проявляються у кількох площинах. По-перше, зберігається загроза боргової нестійкості, якщо темпи економічного зростання не перевищуватимуть темпи накопичення зобов'язань. По-друге, значна частка обслуговування боргу у валюті робить бюджет чутливим до девальваційних процесів. По-третє, ризик концентрації боргу в короткострокових інструментах, зокрема ОВДП, створює загрозу рефінансування. І по-четверте, можливе поступове зниження донорської підтримки після війни збільшує навантаження на

внутрішні джерела фінансування, що може призвести до витіснення соціальних та інвестиційних витрат.

У перспективі ключовим завданням фіскальної політики має стати забезпечення фінансової безпеки держави через відновлення керованості борговими зобов'язаннями, прозоре планування потреб у запозиченнях, диверсифікацію джерел фінансування та розбудову ефективної системи управління фіскальними ризиками. Необхідним є поєднання обмеження структурного дефіциту бюджету із формуванням подушок безпеки – бюджетних резервів, фіскальних правил, механізмів хеджування валютних ризиків.

Водночас у післявоєнному періоді виникає потреба в реструктуризації частини боргових зобов'язань або їх заміні на довгострокові інструменти, прив'язані до темпів зростання економіки. Такий підхід дозволив би уникнути фіскального шоку та забезпечити прогнозованість боргового обслуговування. Окремим напрямом має стати активізація випуску соціальних, зелених або відновлювальних облігацій із чіткою прив'язкою до публічних проєктів, які сприятимуть економічному зростанню та розширенню дохідної бази бюджету.

Нарешті, слід враховувати, що фіскальна стійкість у післявоєнний період є питанням не лише економічним, а й стратегічним. Вона визначає здатність держави підтримувати критичні функції, реалізовувати соціальні зобов'язання, утримувати стабільність валютного ринку та банківської системи, формувати довіру міжнародної спільноти та внутрішніх економічних агентів. Саме тому управління фіскальними ризиками, зокрема борговими, має бути інтегрованим компонентом національної стратегії фінансової безпеки України.

Список використаних джерел

1. Нечипоренко А. В., Хмара Л. С. Тенденції розвитку структурних складових фінансової безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 296–30

2. Скорик М. О., Харченко І. О. Оцінка бюджетної безпеки України та заходи бюджетної політики щодо її зміцнення. *Український економічний часопис*. №3. 2023. С.99-103

Шевчук Я.В.,

доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
професор кафедри обліку, аудиту та фінансів,
Університет економіки і підприємництва,
м. Хмельницький, Україна

Бойко В. Р.,

студент групи МФБСФ-11,
Університет економіки і підприємництва
м. Хмельницький, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У період глибоких соціально-економічних трансформацій, зумовлених тривалим воєнним протистоянням і необхідністю відновлення національного потенціалу, посилюється потреба в оновленні механізмів фінансової безпеки держави. Одним із ключових елементів такої безпеки є стійкий розвиток підприємницького середовища, яке виконує не лише функцію джерела податкових надходжень, а й стає носієм інновацій, динамічності та регіонального укорінення економічного зростання. У цьому контексті обліково-аналітичне забезпечення підприємництва має набувати якісно нових рис - бути не лише інструментом обліку фактів господарського життя, а й повноцінним підґрунтям для ухвалення стратегічно значущих рішень, що впливають на загальнодержавний рівень фінансової стабільності.

Зміна характеру підприємницьких ризиків, інтеграція цифрових технологій, посилення вимог до прозорості фінансової звітності та потреба

в оперативному моніторингу критичних показників вимагають запровадження інноваційних аналітичних інструментів. Зазначена трансформація стосується не лише технічної сторони обліку, а й переосмислення його сутності як елементу загальнонаціональної системи фінансової безпеки [1]. Саме тому аналіз сучасних підходів до обліково-аналітичного забезпечення підприємництва в умовах ризиків, які має долати українська держава, становить важливу наукову й практичну цінність.

Формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення підприємництва є не лише інструментальним завданням бізнесу, а складовою загальнонаціонального механізму гарантування фінансової безпеки. У сучасних умовах, коли економіка України функціонує в умовах високої невизначеності, викликаній воєнною агресією РФ, підприємницька активність набуває рис стратегічного ресурсу, здатного підтримувати стійкість державних фінансів, зберігати виробничий і людський потенціал та створювати основу для повоєнної відбудови.

Інноваційність у сфері обліково-аналітичного забезпечення проявляється передусім у цифровізації облікових процесів, інтеграції автоматизованих систем управлінського обліку з технологіями штучного інтелекту, хмарних обчислень та великих даних [2]. Зазначені технології не лише пришвидшують обробку інформації, а й забезпечують її багатовимірну інтерпретацію, виявлення закономірностей і прогнозування ризиків, що особливо актуально для малого й середнього підприємництва, яке є найбільш вразливим до кризових коливань. Крім того, такі підходи посилюють прозорість бізнес-процесів, сприяють запобіганню тінізації економіки та формують підґрунтя для фіскальної стабільності.

Сучасна аналітика, що базується на поєднанні облікових даних і прогнозних алгоритмів, має перетворитися на дієвий інструмент для виявлення потенційних точок фінансової загрози як на мікро-, так і на макрорівні. Облікова інформація у новому вимірі повинна не лише відповідати вимогам звітності, а й інтегруватися в систему національного

фінансового моніторингу, слугуючи джерелом даних для стратегічного планування, антикризового реагування та запобігання зловживанням.

Водночас виклики безпеки потребують нової якості професійної підготовки фахівців у галузі обліку та аналізу, здатних працювати в умовах динамічного цифрового середовища, мислити системно, критично оцінювати зовнішні сигнали та інтегрувати отримані висновки у стратегічні контексти. Зміна змісту обліку як функціональної одиниці підприємства на користь його розгляду як компонента національної системи безпеки вимагає відповідної трансформації на нормативному, інституційному та освітньому рівнях [3].

Отже, у сучасних умовах, коли економічна безпека України невіддільна від її здатності протистояти зовнішнім загрозам і водночас забезпечувати стійкість внутрішніх процесів розвитку, інноваційне обліково-аналітичне забезпечення підприємництва постає як критично важлива складова фінансової архітектури держави. Застосування цифрових технологій, алгоритмів прогнозування, інтегрованих аналітичних систем і автоматизованого обліку дає змогу не лише посилити ефективність управління на рівні суб'єктів господарювання, а й підвищити загальний рівень прозорості, відповідальності та стійкості економічного середовища.

Зазначені підходи формують підґрунтя для проактивного виявлення загроз, своєчасного реагування на кризові сигнали та стратегічного планування у сфері публічних фінансів. Таким чином, інноваційно орієнтоване обліково-аналітичне забезпечення не є лише внутрішньою справою бізнесу, а набуває системного значення для формування якісно нової моделі економічної безпеки України в умовах воєнного протистояння та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Гайдучок, Т., Вітер, С., & Гданська, Ю. (2024). Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення для підвищення ефективності управління фінансовими результатами. *Економіка та суспільство*, (65). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4471/4410>
2. Кіндрацька, Л. М. (2024). Інноваційні трансформації обліково-аналітичного забезпечення управління бізнесом. *Фінанси України*, (3), 116-128. https://fpk.in.ua/images/biblioteka/zhyrnl/Finansy-Ukrayiny_3-2024.pdf#page=110
3. Дорошенко, О. О., & Попчук, Д. О. (2023). Ризик-менеджмент: роль обліково-аналітичного забезпечення підприємства. *Bulletin national university of water and environmental engineering*, 1(101), 24-32. <https://www.academia.edu/download/104071832/1287.pdf>

Шпак В.А.

д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасне економічне середовище в Україні та світі характеризується зростанням економічної турбулентності, викликаной воєнними діями, глобальними кризами, інфляційними ризиками та порушенням логістичних ланцюгів. У таких умовах традиційні підходи до організації обліку не забезпечують повної гнучкості та захищеності інформації. Зростає потреба у ризик-орієнтованому підході до бухгалтерського обліку, який дозволяє адаптуватися до змін та зменшувати вплив невизначеностей на управлінські рішення.

Ризик-орієнтована організація обліку – це сукупність принципів, процедур і технологій, що дозволяють забезпечити гнучкість, стійкість та ефективність облікової системи в умовах дії зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Основні її риси наведемо наступні:

- орієнтація на ідентифікацію, оцінку і моніторинг ризиків (економічних, фінансових, інформаційних, регуляторних);
- впровадження запобіжних контрольних механізмів;

- інтеграція з системами управління ризиками (ERM);
- адаптація структури облікової політики до поточних і прогнозованих викликів.

Ризик-орієнтований облік базується на впровадженні аналітичних, організаційних і технологічних інструментів, які дозволяють підприємству оперативно і якісно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози.

Основними інструментами ризик-орієнтованого обліку є наступні.

1. Матриця ризиків в обліку (Accounting Risk Matrix), сутність якої полягає у побудові двовимірної таблиці, в якій ризики класифікуються за ймовірністю виникнення та ступенем впливу на облікову інформацію.

Приклади застосування наведені у табл. 1.

2. Сценарне моделювання в обліку (Scenario Accounting) – облік здійснюється на основі тривалого прогнозування наслідків змін у середовищі, з відповідним налаштуванням методів оцінки, резервування, списання тощо.

Таблиця 1

Реакції в бухгалтерському обліку на певні ризики

Ризик	Ймовірність	Вплив	Реакція в обліку
Знецінення валюти	Висока	Суттєвий	Перерахунок валютних статей, резерви
Втрата первинних документів	Середня	Високий	Акти про втрату, альтернативні докази
Затримка з постачанням	Висока	Помірний	Зміна методу оцінки запасів (FIFO → LIFO)

Типами сценаріїв є базовий (звичайне функціонування підприємства), кризовий (відчутні коливання ринку, зниження платоспроможності клієнтів), стресовий (форс-мажор (війна, втрата активів, знищення облікових даних)).

3. Вбудовані контрольні точки (Control Points in Accounting Software) – автоматизовані сповіщення, блокування або маркування підозрілих

операцій у обліковій системі.

Прикладами контрольних точок є невідповідність реквізитів у платіжному дорученні; занадто часті зміни сум у документах протягом дня; вихід сум за межі встановлених допустимих коливань. Наприклад, у BAS ERP налаштовано правило: якщо транзакція перевищує 1 млн грн і контрагент — нерезидент, бухгалтер отримує повідомлення для додаткової перевірки.

4. Облікові резерви як інструмент управління ризиками, що передбачають створення резервів на майбутні витрати або втрати, що є механізмом пом'якшення фінансового навантаження в період нестабільності.

Резервами, передбаченими НП(С)БО та МСФЗ, є резерв сумнівних боргів, резерв під знецінення активів, під реструктуризацію, під правові спори. Наприклад, у 2023 р. підприємства, що працювали в прифронтових регіонах, формували резерви на 20-30% від дебіторської заборгованості через підвищений ризик неповернення.

5. Фінансова чутливість (sensitivity analysis) як прогноз впливу зміни ключових факторів (курсу, ставки, інфляції, попиту) на показники фінансової звітності, застосовується як у МСФЗ-звітності (наприклад, IFRS 7), так і для внутрішнього управління.

6. Інтеграція з системою Enterprise Risk Management (ERM), сутністю якого є те, що облік є частиною ширшої антикризової системи управління ризиками, де бухгалтерські дані підтримують прийняття управлінських рішень.

Прикладом впровадження може бути такий: підприємство створює єдиний ризик-профіль, у якому відображено не лише ризики виробництва чи збуту, але й облікові та податкові ризики — для них створюються карти впливу, сценарії реакції, контрольні індикатори.

7. Використання IT-рішень через програмне забезпечення SAP GRC для аналізу ризиків у фінансовій звітності, контроль доступу до облікових

даних; Oracle Risk Cloud з метою інтеграції обліку з ризик-менеджментом; M.E.Doc + FinDoc (ЕДО з перевіркою наявності підпису, дати, ризик-контрагентів); Xero + Fathom для аналізу фінансової стійкості з урахуванням чутливості показників.

Отже, поточна облікова модель в Україні не враховує підвищеної волатильності ринку, тому потребує перегляду структури облікових політик із включенням компонентів ризик-аналізу на постійній основі. Особливо актуальним є використання облікових моделей сценарного типу, що передбачають декілька моделей відображення подій у звітності залежно від рівня ризику (базовий, песимістичний, стресовий сценарії). Підприємства повинні впроваджувати єдину інтегровану систему обліку й управління ризиками, яка зменшує інформаційну асиметрію між бухгалтерами, аналітиками та управлінцями.

Узагальнивши вищенаведену інформацію, наведемо наступні висновки. По-перше, інструменти ризик-орієнтованого обліку не є суто бухгалтерськими — вони мають комплексний характер, об'єднуючи аналітику, внутрішній контроль, ІТ та управління. Їх запровадження дозволяє підприємствам зменшити негативний вплив економічної нестабільності, підвищити надійність звітності, а також стати більш конкурентоспроможними в умовах невизначеності. По-друге, ризик-орієнтований облік забезпечує гнучкість, релевантність і захищеність у нестабільному економічному середовищі. По-третє, сучасна організація обліку потребує переходу від ретроспективного до проактивного підходу. Відповідно, інтеграція цифрових рішень і ризик-менеджменту в облікові практики є не трендом, а необхідністю для сталого функціонування бізнесу.

Ярошук В.О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
кафедра фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку,

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРАХУВАННІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У сучасному світі інформаційні технології стали ключовим чинником трансформації фінансового сектору, зокрема страхування. Використання цифрових платформ, автоматизованих систем, штучного інтелекту та великих даних дає змогу страховим компаніям швидше опрацьовувати запити клієнтів, знижувати витрати та підвищувати якість послуг. Водночас стрімке впровадження ІТ-технологій супроводжується низкою викликів — від кібербезпеки до складнощів інтеграції нових рішень у традиційні бізнес-моделі.

Жилякова О. В. [1] стверджує, що досвід провідних іноземних страхових компаній свідчить: ті, хто раніше інвестував у цифрову трансформацію — зокрема в зручні онлайн-сервіси, інтерфейси та клієнтські платформи — мають суттєву перевагу. Зокрема, ймовірність того, що такі компанії мають сучасний вебсайт і функціональний клієнтський портал, є в 1,7 раза вищою, ніж у менш диджиталізованих конкурентів. Більше того, вони у 2,8 раза частіше забезпечують можливість миттєвої онлайн-реєстрації або підтвердження страхових заявок. Це свідчить про те, що стратегічні інвестиції в цифрові активи — не просто тренд, а ключовий чинник довгострокової конкурентоспроможності на страховому ринку.

Відповідно до останніх статистичних досліджень найбільш поширеними інформаційними технологіями, що застосовуються у світовій

практиці страхування є [2, с. 81]: Big Data, машинне навчання, штучний інтелект, Інтернет речей (IoT), чат-боти та блокчейн.

Big Data (великі дані) використовуються для збору й аналізу величезних масивів інформації про клієнтів, що дозволяє краще оцінювати ризики, прогнозувати поведінку страхувальників та приймати обґрунтовані рішення. Наприклад, на основі аналізу історії медичних записів або стилю водіння можна сформувати персоналізовані умови страхування.

Машинне навчання дає змогу системам самостійно знаходити закономірності у даних та вдосконалювати процеси без прямого програмування. Страхові компанії використовують його для автоматичного розрахунку премій, виявлення шахрайства або оцінки ризиків.

Штучний інтелект (AI) об'єднує дані та знання в страховій компанії, може порівнювати документи на рівні вмісту або самостійно розпізнавати шаблони та тенденції в даних [3]. Системи штучного інтелекту надають персоналу доступ до необхідних даних у реальному часі, що дозволяє пришвидшити виконання завдань, підвищити продуктивність і мінімізувати ймовірність помилок.

Інтернет речей (IoT) охоплює пристрої, які передають дані в режимі реального часу — наприклад, смарт-браслети, автомобільні сенсори або датчики безпеки в будинках. У страхуванні це дозволяє відстежувати стан здоров'я клієнта, поведінку водія чи ризики для майна, що підлягає страхуванню.

Чат-боти забезпечують цілодобове обслуговування клієнтів у месенджерах або на сайтах. Вони відповідають на поширені запитання, допомагають оформити поліс чи подати заявку на відшкодування, зменшуючи навантаження на живих операторів.

Блокчейн-технології використовуються для забезпечення прозорості, безпеки та незмінності даних. У страхуванні це особливо корисно при укладанні смарт-контрактів, коли виплати автоматично здійснюються за певних умов, наприклад — затримка рейсу чи настання погодного ризику.

Інформаційні технології відкривають для страхової галузі нові горизонти: автоматизація процесів, персоналізація продуктів, вдосконалене обслуговування клієнтів та ефективне управління ризиками. Однак, впровадження цих інновацій супроводжується низкою системних викликів, які потребують стратегічного підходу:

1. Багато страхових компаній досі працюють на базі старих технологій, що ускладнює інтеграцію нових цифрових рішень. Оновлення інфраструктури потребує значних інвестицій, часу та технічних зусиль, а також несе ризик збоїв у роботі.

2. Впровадження таких рішень, як штучний інтелект, хмарні платформи чи Інтернет речей, вимагає технічної сумісності з наявними системами. Це часто потребує створення спеціальних інтерфейсів та протоколів обміну даними.

3. Страхові компанії щоденно накопичують терабайти інформації. Проблема полягає не лише в зберіганні, а й в аналізі, перевірці якості та використанні даних для прийняття точних рішень.

4. Обробка великої кількості персональних даних клієнтів підвищує вразливість до кібератак. Порушення безпеки загрожує репутації компанії та призводить до юридичної відповідальності.

5. Цифрова трансформація вимагає змін у внутрішніх процесах і нових навичок. Часто персонал чинить опір нововведенням, особливо коли відсутнє належне навчання або мотивація.

6. Високий рівень регулювання страхової галузі змушує компанії дотримуватись численних норм при впровадженні ІТ-рішень. Зокрема, це стосується обробки персональних даних, фінансової звітності та прозорості.

7. Початкові витрати на розробку, тестування й запуск цифрових рішень є значними. Крім того, важко чітко спрогнозувати швидкість повернення інвестицій (ROI).

8. IT-сфера змінюється настільки стрімко, що інновації, впроваджені сьогодні, можуть стати застарілими вже завтра. Це потребує постійного моніторингу та гнучкості в стратегії розвитку.

9. Не всі клієнти готові до повної диджиталізації. Частина користувачів і далі віддає перевагу особистому спілкуванню, що вимагає збереження багатоканального підходу до обслуговування.

Отже, інформаційні технології стають не просто інструментом оптимізації, а стратегічною основою розвитку страхової галузі в умовах цифрової економіки. Вони дозволяють перейти від традиційного підходу до інноваційного — орієнтованого на клієнта, гнучкого та аналітично обґрунтованого. Використання Big Data, штучного інтелекту, IoT, блокчейну та чат-ботів відкриває широкі можливості для підвищення точності оцінки ризиків, автоматизації процесів та персоналізації страхових продуктів.

Водночас перехід до цифрової моделі супроводжується низкою викликів — технічних, організаційних, фінансових та регуляторних. Для їх подолання необхідна не лише модернізація інфраструктури, а й адаптація внутрішніх процесів, підвищення цифрових компетенцій персоналу, посилення захисту даних і гнучкість у реагуванні на швидкі технологічні зміни. Успішна цифрова трансформація можлива лише за умови стратегічного бачення, довгострокового планування та постійної взаємодії між технологіями, людьми та нормативним середовищем. Саме такий підхід здатен забезпечити конкурентні переваги на ринку, що стрімко змінюється.

Список використаних джерел

1. Жилякова О. В. Інноваційні технології у страхуванні життя. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «*Modern Economics*». № 22. 2020, С. 13-17.

2. Технології: Телематика, BigData, IoT, Штучний інтелект. URL: <https://forinsurer.com/theme/77> (дата звернення: 13.04.2025).
3. Татаринцева Ю. Л., Строков Є. М. Сучасні інформаційні технології у страхуванні: аналіз переваг і недоліків. *Економічні науки*. Харків: НТУ «ХПІ». № 5. 2023, С. 80-83.

**СЕКЦІЯ 2. Економіка та менеджмент: синергія для
сталого розвитку**

Андріюк Е.І.,

викладач-методист вищої категорії

ВСП «Техніко-економічний фаховий коледж

Дніпровського державного технічного університету», Україна

ЗМІНИ МОДЕЛЕЙ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні фірми працюють у середовищі, яке все більше пронизане цифровими технологіями. Впровадження цифрових технологій у продукти, послуги та операції має значний вплив на те, як компанії можуть досягти та утримувати конкурентну перевагу. В сучасному цифровому середовищі традиційні стратегічні моделі конкурентної переваги стають неефективними, оскільки оцифрування докорінно змінює саму природу продуктів, процес створення цінності і, перш за все, конкурентне середовище компаній.

На думку експертів, в умовах цифрової економіки досягнення стійких конкурентних переваг вимагає мережецентричного та екосистемного підходу: компанії можуть досягти конкурентної переваги шляхом спільного створення цінності зі взаємопов'язаними фірмами в цифровому середовищі. Одним з прикладів, що підтверджує цю точку зору, стало придбання в 2015 році автомобільним консорціумом, в складі якого були Audi, BMW та Daimler, компанії з надання цифрових послуг (цифрового картографічного бізнесу Nokia). HERE – це один з основних постачальників картографічних послуг та послуг з визначення місцезнаходження, які є ключовим компонентом для розвитку автоматизованого керування автомобілем (розумних транспортних засобів). Це засвідчило, що бізнес-операції,

стратегії та все конкурентне середовище з моменту зародження цифрової економіки кардинально змінилися.

У ході всеохоплюючої трансформації колишні нецифрові об'єкти все більше оцифровуються і стають здатними виконувати різні функції та обробляти різні типи даних. Цифрові технології змінюють природу об'єктів, перетворюючи їх на композиції слабо пов'язаних елементів і компонентів, які не обмежуються певними функціями чи призначенням [1, с. 726]. Тому оцифровані продукти та послуги можуть бути використані в різних комбінаціях, а їх межа більше не може розглядатися як фіксована [2]. За таких умов створення цінності стало більш складним.

В традиційному виробництві фірми створюють цінність, додаючи функції продукту і, таким чином, покращують якості продукту. Це виглядає як лінійна послідовність подій вздовж ланцюга, де фірми роблять індивідуальний внесок своєю діяльністю, додаючи вартість [3, с. 150]. В цифровому середовищі процеси створення цінності ґрунтуються на внеску багатьох зацікавлених сторін, які інтегрують і застосовують ресурси для себе та для інших. Таким чином, цінність завжди створюється спільно [4, с. 137]. Це збільшує потенціал для інновацій, оскільки цифрові можливості продуктів і послуг не мають галузевих обмежень [5, с. 161].

Як зазначив Дж. Мур, має сенс «запропонувати розглядати компанію не як члена однієї галузі, а як частину бізнес-екосистеми» [6, с. 76]. Цифрова екосистема - це мережа компаній та інших інституцій, пов'язаних між собою спільним інтересом щодо створення та підтримки цінності навколо цифрової платформи. Посилення мережових ефектів сприяє життєздатності екосистеми.

Традиційні дослідження в галузі менеджменту [7; 8] розглядали конкурентну перевагу з точки зору позиціонування фірми в обраній галузі і не включали наслідки впливу цифрових технологій на бізнес-стратегії. Цифровізація більшою мірою обмежувалася роллю одного з багатьох тригерів, що спричиняють «динамічне середовище, в якому дестабілізуючі

сили, такі як технічні інновації, глобалізована конкуренція та підприємницькі дії діють з посиленою частотою» [9, с. 1263]. Крім того, деякі науковці відкинули концепцію стійких конкурентних переваг на користь тимчасових переваг через недоцільність їх збереження в умовах динаміки глобалізації та гіперконкуренції [10]. Отже, цифровим технологіям відводилася підпорядкована роль у стратегічному управлінні.

Останнім часом зросла увага до організаційних наслідків оцифрування та турбулентного середовища в різних галузях досліджень. Т. Кох і Дж. Віндспергер [2] запропонували мережецентричний погляд як альтернативу традиційним моделям конкурентних переваг шляхом інтеграції результатів організаційних досліджень, інформаційних систем, підприємництва та стратегічного управління. Це дозволило краще зрозуміти джерела стійкої конкурентної переваги, беручи до уваги «зростаюче поширення цифрових технологій, змінену архітектуру продуктів, альтернативних способів створення цінності та перехід від відносно статичних галузей до динамічних цифрових екосистем». Основним джерелом конкурентних переваг в умовах, коли цифрові технології стають центральним елементом створення цінності і знімають галузеві кордони, стає міжорганізаційна мережева структура.

Ця концепція дозволяє фірмам переглянути попередні моделі стратегічних дій, а також розробити і створити стратегії для досягнення та утримання конкурентних переваг в умовах цифрової економіки.

Ефективні компанії можуть впливати на створення цінності та конкуренцію на свою користь в рамках екосистеми. Фірмам необхідно збалансувати різні мережеві механізми (тобто ресурси, довіру, контроль та ін.), щоб запобігти потенційним пасткам. Менеджери повинні приймати стратегічні рішення, де, коли і з ким вони хочуть спільно створювати цінності. Збереження конкурентної переваги стає все менш функцією внутрішніх ресурсів або можливостей, але все більше залежить від мереж, що оточують фірми.

Список використаних джерел

1. Yoo Y., Henfridsson O., Lyytinen K. The new organizing logic of digital innovation: An agenda for information systems research. *Information systems research* 2010. Vol. 21. Iss. 4. P. 724–735.
2. Koch T., Windsperger J. Seeing through the network: Competitive advantage in the digital economy. *Journal of Organization Design*. 2017. Vol. 6. Iss. 6, P. 1-30, <https://doi.org/10.1186/s41469-017-0016-z>.
3. Porter M., Millar V. How information gives you competitive advantage. *Harv. Bus. Rev.* 1985. Vol. 63(4) P. 149–160.
4. Barret M., Davidson E., Prabhu J., Vargo S. Service innovation in the digital age: Key contributions and future directions. *MIS quarterly*. 2015. Vol. 39(1). P. 135–154.
5. Lusch R., Nambisan S. Service innovation: A service-dominant logic perspective. *MIS quarterly*. 2015. Vol. 39(1). P. 155–175.
6. Moore J. Predators and prey: A new ecology of competition. *Harv. Bus. Rev.* 1993. Vol. 71(3). P. 75–84.
7. Porter M. Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors. New York: Free Press, 2004.
8. Porter M. Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance. New York: Free Press, 2004.
9. Eisenhardt K., Furr N., Bingham C. Microfoundations of performance: Balancing efficiency and flexibility in dynamic environments. *Organization science*. 2010. Vol. 21(6). P. 1263–1273.
10. D'Aveni R., Dagnino G., Smith K. The age of temporary advantage. *Strategic management journal*. 2010. Vol. 31(13) P. 1371–1385.

Біла І.С.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

четвертого курсу спеціальності: 051 Економіка,

Херсонський державний університет,

Адвокатова Н.О.,

к.е.н., доцент,

доцентка кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,

Херсонський державний університет

THE IMPACT OF INNOVATIONS ON UKRAINE'S ECONOMIC DEVELOPMENT AND PROSPECTS FOR THE SOUTHERN REGION

Innovation is a key driver of economic development that determines a country's competitiveness in the global economy. In the face of current challenges related to globalization, digitalization, and the need for structural modernization, Ukraine is actively implementing technological changes to improve the efficiency of industry, agriculture, transport, and energy.

Innovation is the result of activities aimed at the development and implementation of novelties, embodied in newly created or improved products, production technologies, and management methods at all stages of production and distribution. Innovations contribute to economic growth, increased production and consumption efficiency, and can also have a significant social or other impact [1, p. 183].

Innovation potential refers to the economy's ability to generate and implement new ideas, products, and processes [4]. In Ukraine, this relationship is manifested through the following aspects:

- increased productivity;
- job creation;
- strengthening of competitiveness [4].

A high level of innovation potential facilitates the emergence of advanced technologies and improvements in production processes, which in turn increases productivity. Productivity growth means a greater output per worker, which is a key factor in economic development. Moreover, innovation stimulates the formation of new industries and markets, creating additional employment opportunities and enhancing economic stability [3].

The development of Ukraine's innovation potential can play a decisive role in changing its economic trajectory, supporting a transition from traditional sectors to a knowledge-based economy. Such a transition is essential for sustainable economic growth and narrowing the gap with developed countries.

The Southern region of Ukraine has significant potential for innovation-driven development due to favorable natural conditions, a well-developed logistics infrastructure, and strategic geographic location. In our view, the innovation potential of the Southern region of Ukraine encompasses several key areas (Table 1).

Table 1

Key Areas for Realizing the Innovation Potential of the Southern Region of Ukraine

No.	Sector	Implementation Focus
1	Agro-industrial complex	Implementation of modern technologies in the cultivation, storage, and processing of agricultural products; production automation and the use of biotechnology.
2	Renewable energy	Expansion of wind and solar power capacities; implementation of advanced energy-saving technologies.
3	Logistics and maritime infrastructure	Digitalization of ports, development of "green" shipping, implementation of intelligent transport systems, and enhancement of international trade efficiency.
4	Defense technologies and MilitaryTech	Establishment of modern enterprises for the production of military equipment, drones, innovative protection means, and improvement of security infrastructure.
5	Tourism	Development of ecotourism, modernization of resort infrastructure, implementation of digital services for tourists, and attraction of investment in the hospitality sector.

Source: compiled by the authors

Despite its significant innovation potential, the transition to sustainable innovation-driven development of Ukraine's national economy faces a number of challenges. Among the main issues are:

- the ongoing war in Ukraine remains a defining factor affecting the formation of the country's innovation environment;
- an underdeveloped regulatory and legal framework, along with the lack of a comprehensive institutional structure and infrastructure to support innovation;
- a weak innovation base across various economic sectors, limiting opportunities for the development of new technologies and production capacities;

- the excessive presence of foreign companies in the domestic market, particularly in the IT outsourcing sector, leading to the outflow of financial resources abroad;
- the absence of a solid foundation for the development of an innovative IT industry, which restricts its potential for growth and innovation;
- the loss of scientific and labor potential due to insufficient support for research institutions and the lack of effective incentives for scientific and research activities;
- a low level of implementation of environmental innovations, strategies, and programs, which hinders the development of national environmentally friendly products [2].

Therefore, innovation plays a crucial role in economic growth, but its successful implementation requires not only a deep understanding of technical aspects, but also consideration of social and economic factors. An important factor is effective state regulation and the creation of a favorable institutional environment that supports the development of innovation activity [5, p. 292].

Thus, the implementation of innovations is a key factor in Ukraine's economic development, as it contributes to increased productivity, the creation of new jobs, and the strengthening of the country's competitiveness.

The southern region of Ukraine holds significant potential for innovative development due to its strategic location, well-developed infrastructure, and natural resources – particularly in the fields of agribusiness, renewable energy, logistics, and military technologies.

However, realizing this potential requires overcoming existing barriers, such as an underdeveloped regulatory framework and a lack of adequate support for scientific research. The successful implementation of innovation strategies will require a comprehensive approach, including effective government regulation and the development of infrastructure to support innovation activities.

References

1. Hryshchenko, A.V. (2024). *The essence and concept of innovative development of the enterprise: theoretical aspect*. Investments: Practice and Experience, (20), 181–188. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/4792/4834/10966> (Accessed: 07 February 2025).
2. Kovalchuk, V. (2023). *Analysis of trends in the innovative development of the national economy*. Economy and Society, (58). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33> (Accessed: 09 February 2025).
3. Melnychenko, S.H., & Bohadiorova, L.M. (2022). *Problems and prospects of the development and commercialization of intellectual property in Ukraine*. International Journal of Knowledge Transfer Management Studies: International Scientific E-Journal, (2). Available at: https://iidskt.org.ua/wp-content/uploads/2022_2_1.pdf (Accessed: 07 February 2025).
4. Redko, K.Yu., Harnyk, O.A., & Lukianynkin, V.O. (2024). *Assessment of the impact of innovation potential on economic development: the Ukrainian context*. Academic Visions, (32). Available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1199> (Accessed: 08 February 2025).
5. Sarakhman, M.I., & Derbal, S.I. (2024). *The role of innovations in economic growth: theory and practice*. International Scientific Journal “Education and Science”, Issue 1(36), 290–293. Available at: <https://surl.li/kridxm> (Accessed: 09 February 2025).

Борисюк О. В.,

к е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Страховий менеджмент є важливим елементом фінансової системи кожної країни, оскільки він забезпечує захист майнових інтересів громадян, підприємств та держави. В умовах сучасного економічного розвитку України страховий ринок відіграє ключову роль у зниженні ризиків та

забезпеченні фінансової стабільності. Однак розвиток страхового менеджменту в Україні має свої особливості, зумовлені як економічними, так і соціальними та іншими факторами.

Проблеми страхового менеджменту в Україні набувають особливої важливості на фоні економічних криз, військових конфліктів та необхідності адаптації до європейських стандартів. В умовах глобалізації страхові компанії змушені оптимізувати свої процеси, підвищувати якість послуг та впроваджувати сучасні технології. Тому дослідження особливостей розвитку страхового менеджменту є актуальним для вдосконалення фінансової системи України [1].

Законодавча база страхового ринку України постійно удосконалюється відповідно до міжнародних стандартів. Основними нормативними актами, які регулюють діяльність страховиків, є Закон України "Про страхування", Цивільний кодекс України та низка постанов Національного банку України, який виконує функцію регулятора. Так, для покращення регулювання та нагляду на страховому ринку було змінено законодавство. У 2021 році був прийнятий новий Закон України «Про страхування», який набув чинності з 1 січня 2024 року. Новий закон суттєво оновлює вимоги до корпоративного управління, управління ризиками, платоспроможності та інвестиційної діяльності страховиків. Крім того, НБУ впровадив нові вимоги до прозорості структури власності страховиків і оновив вимоги до прийнятних активів для покриття страхових зобов'язань. Водночас останні зміни у законодавстві спрямовані на підвищення прозорості страхових компаній, захисту прав споживачів та посилення фінансової дисципліни учасників ринку [2, с.13].

Однією з ключових тенденцій страхового менеджменту в Україні є цифровізація послуг. Багато страхових компаній запроваджують онлайн-сервіси для укладення договорів, здійснення виплат та отримання консультацій. Наприклад, популярності набувають мобільні додатки для страхування автоцивілки (ОСЦПВ) та медичного страхування [3].

Крім того, активний розвиток отримала телемедицина у сфері медичного страхування, що дозволяє клієнтам отримувати консультації лікарів онлайн.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво вплинуло на діяльність страхових компаній. Значно зросли ризики страхування майна та життя, а страхові компанії змушені переглядати умови договорів та адаптувати свої послуги до воєнних реалій.

Саме тому, для покращення стану страхового менеджменту та забезпечення надійного страхового захисту громадянам та бізнесу необхідно впровадити комплексні державні заходи, до яких можна віднести [4]:

- зміцнення нагляду та контролю за діяльністю страховиків для запобігання ризикам та забезпечення високих стандартів обслуговування;
- розроблення і впровадження стратегій боротьби з корупцією та відмиванням грошей у страховому секторі;
- сприяння розвитку нових інноваційних страхових продуктів, які відповідають потребам ринку;
- проведення інформаційних заходів для підвищення рівня фінансової грамотності населення;
- встановлення партнерських зв'язків з міжнародними страховими організаціями для обміну досвідом;
- підвищення культури страхування.

Страховий менеджмент в Україні є важливим елементом фінансової системи, який сприяє захисту майнових та особистих інтересів громадян. Попри наявні проблеми, ринок має значний потенціал для розвитку, особливо в умовах цифровізації та євроінтеграції. Для забезпечення сталого розвитку страхового ринку необхідні комплексні зміни у законодавстві, підвищення довіри населення та активне впровадження сучасних технологій.

Список використаних джерел

1. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни. *Interfax Ukraine*. 2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>.
2. Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б. Страховий менеджмент в умовах воєнного стану в Україні: виклики та перспективи. *Modern Economics*. 2024. № 45(2024). С. 12-18. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V45\(2024\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V45(2024)-02). URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25096/1/borysiuk_modern.pdf.
3. Ключові тенденції страхового ринку України у 2023-2024 роках. Упевнений рух до Європейського Союзу. Національна асоціація страховиків України. URL: <https://www.nasu.com.ua/klyuchovi-tendencziyi-strahovogo-rynku-u>.
4. Insurance TOP визначив лідерів страхового ринку України за 2023 рік. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/24/04/03/43630>.

Борисюк О. В.,

к е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Цифрова трансформація - це процес, коли цифрові технології впроваджуються у всі аспекти роботи компанії, включаючи рекламу. Це означає, що різні цифрові інструменти та технології використовуються для оптимізації рекламних процесів. У 2024 році, згідно зі звітом McKinsey, понад 70% компаній у всьому світі вже включили елементи цифрової трансформації до своїх рекламних стратегій. Ключові технології, які активно використовуються в рекламі, включають великі дані (big data), штучний інтелект (AI) і автоматизацію. Big data допомагає аналізувати величезні обсяги інформації для більш точного націлення. За даними IDC,

до 2025 року обсяг даних, створюваних та споживаних у світі, досягне 175 зеттабайт. Штучний інтелект використовується для передбачуваної аналітики та автоматичного створення контенту. Наприклад, понад 60% рекламодавців США використовують AI для управління рекламними кампаніями [2].

Цифровізація особливо змінила поведінку споживачів. Онлайн-покупки стали звичною справою: у 2023 році обсяг глобальної електронної комерції перевищив 5 трлн дол. США. Споживачі все частіше воліють взаємодіяти з брендами через цифрові канали. Згідно з дослідженням Gartner, 87% споживачів бажають спілкуватися через соціальні мережі та месенджери. Це вимагає від рекламодавців адаптації своїх стратегій під нові переваги. Дослідження показують, що організації, які впровадили цифрову рекламу, досягають значних успіхів. Наприклад, організації, які використовують персональні рекламні кампанії, фіксують зростання ROI в середньому на 20-30%. Водночас автоматизація рекламних процесів дозволяє зменшити витрати на 10-15%. Впровадження програмованої реклами (programmatic advertising) збільшило її частку на рекламному ринку до 70% у 2023 році. Ці дані наголошують на важливості цифрової трансформації для ефективного управління рекламною діяльністю організації [3, с.280].

Ринок цифрової реклами пропонує багато платформ та інструментів для ефективного управління рекламними кампаніями. Серед найпопулярніших - Google Ads та Facebook Ads. Ці платформи надають рекламодавцям можливості для детального таргетування та аналітики. У 2023 році понад 3,5 мільйона рекламодавців по всьому світу використовували Google Ads, а близько 10 мільйонів активних рекламних облікових записів було у Facebook Ads. Програмні рішення для автоматизації, такі як HubSpot та Marketo, дозволяють інтегрувати управління рекламою коїться з іншими бізнес-процесами, що значно підвищує загальну ефективність кампаній [4].

Сучасні технології таргетування та персоналізації ґрунтуються на даних CRM та поведінковому аналізі. Використання даних CRM дозволяє створювати індивідуальні пропозиції кожного сегменту аудиторії, збільшуючи ймовірність конверсії. Наприклад, поведінкове таргетування, яке враховує дії користувача в інтернеті, може підвищити CTR (click-through rate) реклами на 50%. Згідно зі звітом Salesforce, персоналізовані рекламні кампанії призводять до збільшення ROI на 20-30%. Програмована реклама (programmatic advertising) стає дедалі значимішою над ринку. Системи автоматизованої закупівлі реклами, такі як Google Display Network та The Trade Desk, дозволяють купувати рекламні місця в режимі реального часу, ґрунтуючись на даних та алгоритмах. 2023 року програмована реклама становила близько 70% усіх цифрових рекламних витрат. Зростання програмованої реклами на 15% останні три роки підкреслює її ефективність і затребуваність [5].

В умовах цифрової трансформації важливо виважено розподіляти рекламний бюджет між різними цифровими каналами. Для цього використовують моделі атрибуції, які допомагають оцінити внесок кожного каналу у конверсію. Модель "останнього кліку" вже застаріла, і зараз більше уваги приділяється багатоканальній атрибуції. Наприклад, використання такої моделі дає змогу точніше розподілити бюджет на 15-20%. Також важливо враховувати баланс між каналами: дослідження Nielsen показує, що поєднання онлайн та офлайн каналів може підвищити ефективність організації на 35% [1, с. 13].

Розробка цифрової рекламної стратегії включає кілька ключових етапів. Перший крок – аналіз ринку. Це дослідження конкурентного середовища, трендів та переваг цільової аудиторії. За даними Statista, 76% успішних компаній регулярно проводять такий аналіз. Визначення цільової аудиторії на основі демографічних, психологічних та поведінкових даних дозволяє точніше налаштувати рекламні кампанії. Вибір каналів для реклами залежить від аналізу переваг аудиторії: за даними HubSpot, 72%

маркетологів вважають, що мультимедійні канали підвищують залучення клієнтів [4].

Гнучкість і адаптація рекламних стратегій критично важливі в умовах цифрового середовища, що швидко змінюється. Можливість швидко адаптуватися до нових трендів та змін ринку допомагає організаціям залишатися конкурентоспроможними. Прикладом може бути адаптація стратегій до зростання популярності коротких відеоформатів і платформ, таких як TikTok. Гнучкі підходи допомагають організаціям реагувати на зміни споживчої поведінки та ефективно використовувати нові канали.

Прогнозування та інновації відіграють ключову роль у стратегічному плануванні рекламної діяльності. Використання прогнозних моделей та предикативної аналітики дозволяє планувати бюджети організації з високою точністю. Наприклад, машинне навчання для аналізу даних допомагає прогнозувати ROI та оптимізувати витрати. Нові формати реклами, такі як інтерактивні банери та доповнена реальність, надають унікальні можливості для взаємодії зі споживачами. Дослідження Gartner показує, що компанії, які впроваджують інноваційні рекламні формати, досягають зростання залученості клієнтів на понад 30%.

Список використаних джерел

1. Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б. Страховий менеджмент в умовах воєнного стану в Україні: виклики та перспективи. *Modern Economics*. 2024. № 45(2024). С. 12-18. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V45\(2024\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V45(2024)-02). URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25096/1/borysiuk_modern.pdf.
2. Як цифрова трансформація допомагає зростати бізнесу. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/cifrovayatransformaciya-pomogaet-rasti-biznesu>.
3. Дергачова Г. М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. С. 280–290.

4. Павловський М. В., Гацька Л. П., Завадська О. М. Діджитал трансформація бізнесу в умовах сучасних змін. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2388/2309>.

5. Сьогодні бізнес потребує цифрової трансформації: чому? URL: <https://it-artel.ua/blog/sogodni-biznespotrebuye-cyfrovoyi-transformacziyi-top-pytan>.

Брагіна О.С.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і торгівлі
Національний університет «Одеська політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Актуальність інноваційних підходів до оптимізації бізнес-процесів полягає у необхідності відповідати вимогам цифрової епохи, де технологічний прогрес, глобалізація та вимоги споживачів швидко змінюють бізнес-ландшафт. Підприємства, які вчасно впроваджують інновації у свої процеси, мають конкурентні переваги, підвищують свою продуктивність та забезпечують стійкий розвиток у мінливих умовах ринку.

Глобалізація посилила конкуренцію на всіх ринках, змушуючи компанії шукати нові способи оптимізації бізнес-процесів для зменшення витрат, покращення якості продукції та швидкості обслуговування клієнтів. Інноваційні підходи дозволяють не тільки скоротити витрати, але й зробити бізнес більш гнучким, швидко адаптуючись до змін у зовнішньому середовищі. Клієнти сьогодні очікують швидкого, персоналізованого та безперервного обслуговування через різні канали. Інноваційні рішення допомагають автоматизувати процеси, зокрема, впроваджуючи інструменти обробки даних у реальному часі для кращого розуміння потреб клієнтів, прискорення виконання замовлень та підвищення загального рівня сервісу.

Гнучкість бізнесу та здатність швидко реагувати на зміни є ключовими в умовах постійної цифрової трансформації. Інноваційні підходи дозволяють створювати адаптивні бізнес-процеси, які можна швидко модифікувати під нові умови, що особливо важливо у сучасних умовах швидкої зміни ринкових тенденцій та зовнішнього середовища.

Цифрова трансформація докорінно змінює спосіб ведення бізнесу. Нові технології, такі як штучний інтелект, машинне навчання, роботизація процесів, хмарні обчислення та Інтернет речей, відкривають можливості для підвищення продуктивності, автоматизації рутинних операцій і покращення взаємодії з клієнтами. Підприємства, що не впроваджують ці технології, ризикують втратити конкурентні переваги. Цифрова трансформація стимулює появу нових бізнес-моделей, зокрема моделей на основі підписки, спільної економіки та цифрових платформ. Для їх ефективного впровадження необхідна адаптація та оптимізація внутрішніх процесів підприємства. Наприклад, використання інноваційних рішень для інтеграції різних систем управління бізнесом, автоматизації фінансових операцій, логістики або маркетингу.

У цифрову епоху дані стали одним із найважливіших активів підприємств. Інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів включають використання аналітики великих даних для прийняття рішень, оптимізації логістики, прогнозування попиту та управління ланцюгом постачань. Це дозволяє компаніям не тільки оптимізувати процеси, але й краще розуміти ринок і клієнтів.

Сучасні підприємства все більше усвідомлюють важливість сталого розвитку. Інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів можуть допомогти мінімізувати використання ресурсів, знизити рівень викидів та енергоспоживання, що відповідає вимогам еко-стандартів та підвищує соціальну відповідальність компанії.

Інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів в епоху цифрової трансформації базуються на використанні передових технологій та нових

управлінських методів, які дозволяють підвищити ефективність, гнучкість та адаптивність підприємств. Основні інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів представлені на рисунку [1].

1. Автоматизація процесів (RPA). Роботизована автоматизація процесів (RPA) дозволяє автоматизувати рутинні та повторювані завдання, такі як обробка даних, управління запасами або виконання фінансових операцій. RPA звільняє співробітників від ручної роботи, дозволяючи їм зосередитися на більш стратегічних завданнях, підвищуючи продуктивність та знижуючи ймовірність помилок.

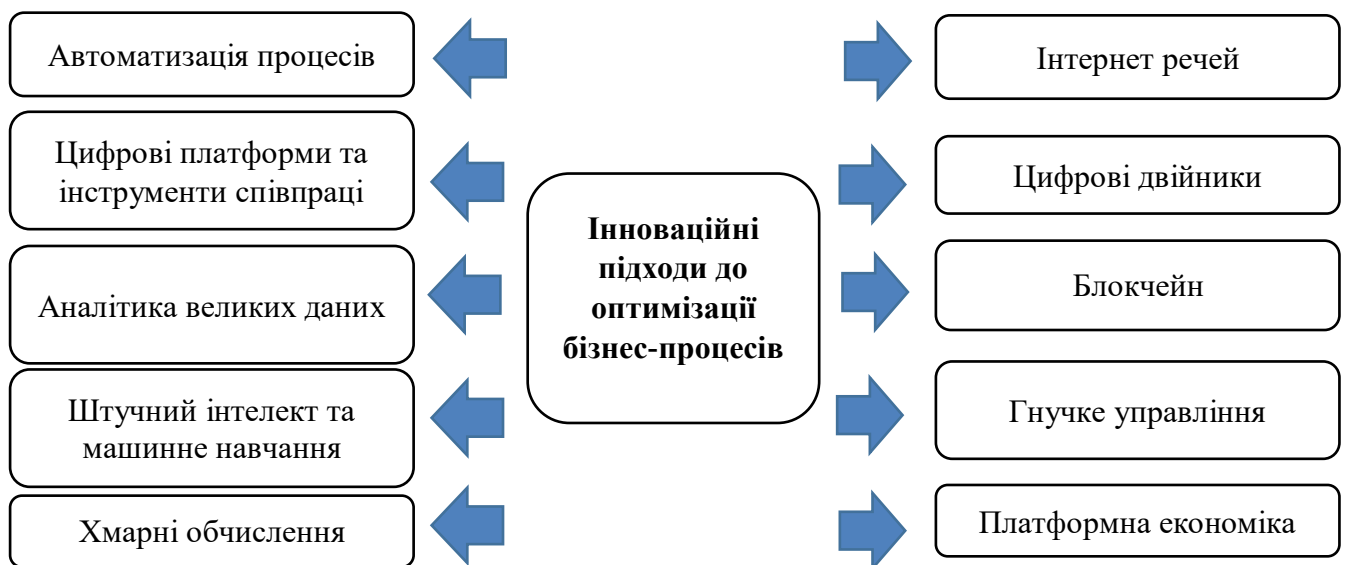

Рисунок – Інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів

2. Цифрові платформи та інструменти співпраці. Цифрові платформи для управління бізнесом (ERP-системи) об'єднують різні відділи підприємства в єдину інформаційну екосистему, що полегшує комунікацію, обмін даними та спільне прийняття рішень. Інструменти співпраці, такі як Slack, Microsoft Teams або Trello, допомагають координувати роботу команд і забезпечують прозорість виконання завдань.

3. Аналітика великих даних (Big Data). Збирання та аналіз великих обсягів даних дозволяє бізнесам отримувати глибокі інсайти для оптимізації операцій, прогнозування попиту, покращення взаємодії з клієнтами та

підвищення ефективності ланцюгів постачання. За допомогою аналітики даних підприємства можуть краще розуміти ринок, клієнтів і внутрішні процеси.

4. Штучний інтелект та машинне навчання. Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання використовуються для автоматизації прийняття рішень, обробки даних і оптимізації процесів. ШІ дозволяє автоматично визначати аномалії в процесах, прогнозувати ризики та забезпечувати персоналізоване обслуговування клієнтів. Наприклад, в маркетингу ШІ може використовуватися для автоматизації реклами, виявлення моделей поведінки клієнтів та адаптації стратегії продажів.

5. Хмарні обчислення. Хмарні технології дозволяють підприємствам зберігати, обробляти та використовувати великі обсяги даних без необхідності в інфраструктурі на місці. Вони також забезпечують гнучкість в масштабуванні бізнесу та доступ до важливих даних з будь-якої точки світу. Хмарні рішення знижують витрати на ІТ-інфраструктуру та дозволяють швидше адаптуватися до змін.

6. Інтернет речей (IoT). Інтернет речей допомагає компаніям автоматизувати процеси, які раніше виконувалися вручну, наприклад, контроль запасів, моніторинг стану обладнання або управління ланцюгом постачання. Датчики IoT збирають дані в режимі реального часу і надають можливість оперативного реагування на зміни.

7. Цифрові двійники. Цифровий двійник – це віртуальна модель фізичного об'єкта або процесу, яка використовується для його моніторингу, оптимізації та тестування в цифровому середовищі. Ця технологія допомагає ідентифікувати проблеми ще до їх виникнення, тестувати інноваційні рішення та знаходити шляхи для покращення ефективності процесів без впливу на реальну діяльність.

8. Блокчейн. Блокчейн-технологія забезпечує прозорість і безпеку транзакцій. Вона може бути використана для оптимізації ланцюгів постачання, захисту конфіденційних даних, автоматизації контрактних

процесів через смарт-контракти. Блокчейн значно покращує прозорість та надійність у бізнес-процесах.

9. Гнучке управління (Agile). Методології Agile забезпечують гнучкість у прийнятті рішень та швидке адаптування до змін у зовнішньому середовищі. Підходи Agile дозволяють компаніям постійно вдосконалювати процеси, швидко реагувати на нові виклики та потреби ринку, що є важливим для успішного впровадження інновацій.

10. Платформна економіка. Створення цифрових платформ дозволяє об'єднати бізнес-партнерів, постачальників та споживачів в єдину екосистему. Ці платформи сприяють більш ефективній координації між учасниками ринку та оптимізації спільних бізнес-процесів. Компанії можуть пропонувати свої продукти та послуги через платформи, підвищуючи свою гнучкість і розширюючи доступ до нових ринків.

Інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів спрямовані на використання передових технологій для підвищення ефективності, скорочення витрат, покращення якості продукції та послуг. Ці підходи забезпечують конкурентні переваги та дозволяють компаніям залишатися лідерами в умовах постійних змін і технологічного прогресу [1].

Серед компаній, які використовують інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів в епоху цифрової трансформації можна відмітити Amazon, Coca-Cola, Tesla, Starbucks. Використання провідними компаніями інноваційних підходів та технологій для оптимізації своїх бізнес-процесів, зменшення витрат, підвищення ефективності та покращення взаємодії з клієнтами показують, що цифрова трансформація стає ключовим чинником успіху в сучасному бізнес-середовищі.

Отже, інноваційні підходи до оптимізації бізнес-процесів в епоху цифрової трансформації є ключовим фактором для успішної діяльності сучасних підприємств. Використання передових технологій, таких як автоматизація, аналітика великих даних, штучний інтелект та хмарні обчислення, дозволяє компаніям досягти нових рівнів ефективності,

скоротити витрати, підвищити якість продуктів і послуг, а також краще адаптуватися до швидких змін ринку.

Список використаних джерел

1. Семенюк С. С. Інноваційні підходи до формування бізнес-процесів ІТ-підприємств у цифрову епоху. Проблеми сучасних трансформація. 2024. №16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-11>

Вовк А.В.,

здобувачка вищої освіти на другому (магістерському) рівні за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок,

Науковий керівник – Синчак В.П.,

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У сучасних умовах господарювання бюджетний дефіцит є однією з головних проблем економіки будь-якої країни, оскільки він свідчить про дисбаланс дохідної та видаткової частини державного бюджету. Дана тема є особливо актуальною для України в наш час, оскільки за останні роки видаткова частина державного бюджету стрімко зросла і створила додаткові фінансові виклики.

Бюджетний дефіцит – це перевищення видатків бюджету над його доходами [1]. Тому держава вимушена залучати додаткові фінансові ресурси для покриття цієї різниці. Зазвичай такі залучення відбуваються шляхом зовнішніх або внутрішніх запозичень. Наявність дефіциту в

економіці несе за собою ряд негативних наслідків, таких як інфляція, збільшення державного боргу, макроекономічна нестабільність, а також може призвести до недовіри потенційних інвесторів та кредиторів до економіки країни.

Дефіцит державного бюджету обумовлюється різними незадовільними факторами, спочатку це була пандемія COVID-19 у 2019 році, потім повномасштабне вторгнення у 2022 році, яке призвело до міграції активного працездатного населення, збільшення видатків на оборону, руйнацію інфраструктури тощо. Пропонуємо розглянути, насамперед, динаміку доходів і видатків державного бюджету України протягом 2020-2024 років для розуміння причин виникнення бюджетного дефіциту (рис. 1).

Рис. 1. Доходи і видатки державного бюджету України протягом 2020-2024 рр.

*Джерело: побудовано на основі [2]

Отже, як ми бачимо з рис.1, доходи Державного бюджету України за 5 років зросли майже втричі: з 1,08 трлн. грн у 2020 році до 3,12 трлн. грн у 2024 році. Найбільший приріст можна спостерігати протягом 2022 року (+37,8%) та 2023 року (+49,5%), що обумовлено, насамперед, залученням міжнародної фінансової допомоги. Видатки також стрімко зросли протягом

аналізованого періоду – з 1,29 трлн. грн у 2020 році до 4,49 трлн. грн у 2024 році, що на 3,2 трлн. грн більше порівняно з 2020 роком. Найбільший приріст можна спостерігати у 2022 році (+81,5%), що є зрозумілим, адже таке стрімке збільшення пояснюється повномасштабною війною в країні та необхідністю фінансування оборони та соціальних програм.

Бюджетний дефіцит протягом 2020-2021 р.р. не перевищував 200 млрд. грн, а у 2022 році стрімко зріс у 4,7 раза та становив 918 млрд. грн. У 2023 році він зріс на 422 млрд. грн порівняно з 2022 роком, а у 2024 році досягнув рекордних 1,36 трлн. грн. Така динаміка свідчить про залежність держави від зовнішніх джерел фінансування.

При цьому варто звернути увагу на причини зростання бюджетного дефіциту. З літературних джерел відомо, що вони можуть бути як зовнішні, так і внутрішні. Це дозволило здійснити їхнє узагальнення (рис.2.).

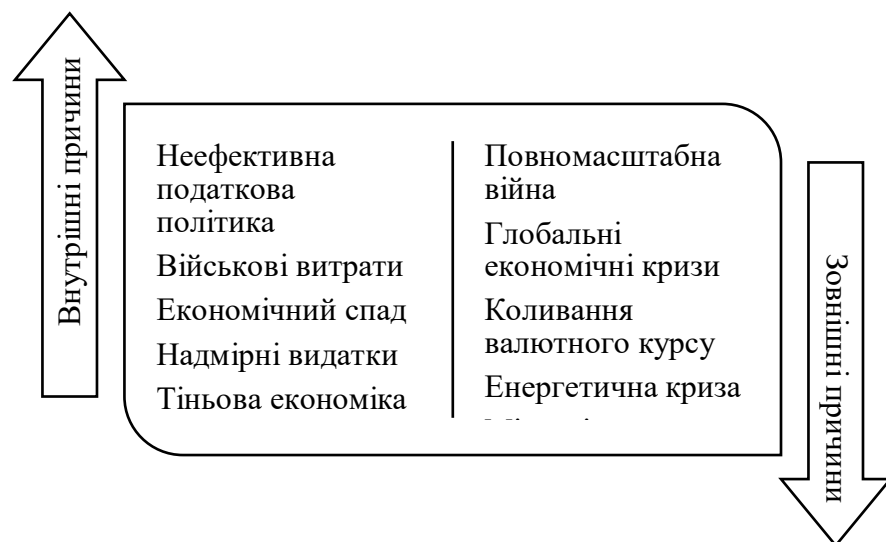

Рисунок 2. Причини виникнення бюджетного дефіциту

*Джерело: побудовано авторами

До внутрішніх причин слід у першу чергу віднести надмірне надання податкових пільг, низький рівень оподаткування великих доходів через відсутність прогресивної шкали податкових ставок, недосконалість спрощеної системи оподаткування малого бізнесу, що зменшують надходження до бюджету. Серед вимушених причин слід виділити воєнні видатки в умовах російсько-української війни. Скорочення виробництва,

руйнування підприємств, падіння ВВП, в свою чергу, призводять до зниження економічної активності. Внаслідок високого рівня соціальних виплат, слабого контролю за виплатами, використання коштів не за призначенням виникають надмірні видатки. Також зменшує надходження до бюджету незареєстрована (або незаконна) діяльність.

Серед зовнішніх причин варто зосередити увагу на військовому конфлікті, який має руйнівний вплив на економіку нашої держави: знищення інфраструктури, скорочення експорту через блокаду портів, зменшення попиту на український експорт, збільшення витрат на виплату зовнішнього боргу внаслідок падіння гривні, виїзд значної частини працездатного населення країни. Всі ці дії загалом призводять до падіння економіки України, а «збереження високих показників дефіциту може призвести до підриву боргової стійкості держави» [3, с. 293].

Проаналізувавши основні причини виникнення бюджетного дефіциту, потрібно шукати ефективні шляхи його подолання задля підтримки фінансової стійкості та економічної стабільності країни в цілому. Серед основних шляхів подолання дефіциту можна виділити наступні:

1. Удосконалення податкової системи для малого та середнього бізнесу, зменшення розміру ЄСВ для працівників, викриття схем ухилення сплати податків та їх ліквідація. Такі дії допоможуть збільшити податкові надходження до бюджету та підвищити ВВП;

2. Реорганізація державних установ задля оптимізації державних витрат, запровадження незалежних аудиторських перевірок, які публічно надаватимуть звіти державних витрат. Таким чином буде забезпечена прозорість використання коштів із бюджету;

3. Активне залучення іноземних інвестицій шляхом створення певних податкових стимулів (наприклад, спеціальні економічні зони), які надаватимуть пільги інвесторам дозволить

залучати інвестиції в довгостроковій перспективі, створювати нові робочі місця і тим самим збільшувати надходження до бюджету;

4. Впровадження накопичувальної пенсійної системи в Україні, збільшення пенсійного віку для окремих категорій осіб, зокрема державних службовців, працівників з низьким рівнем фізичного навантаження, осіб з високим трудовим стажем та ліквідація виплат «у конвертах» покращать ситуацію з бюджетним дефіцитом в країні;

5. Реструктуризація державного боргу, тобто перегляд умов виплати державних кредитів, відстрочки, списання боргів, або залучення нових позик для покриття наявних зобов'язань. Це зменшить витрати на обслуговування боргу та збереже кошти для економічного зростання країни.

Отже, однією з ключових проблем бюджетної системи України досі залишається бюджетний дефіцит. Тому важливо вживати ефективні заходи задля подолання бюджетного дефіциту та покращення економічної ситуації в країні. Тож на сьогодні основним завданням держави має виступати зменшення бюджетного дефіциту. Лише комплексний підхід до вирішення проблеми допоможе не лише його подолати, але і створити передумови для забезпечення економічної стабільності та фінансової незалежності країни.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/card2#Card> (дата звернення 05.03.2025 року).

2. Виконання державного бюджету України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2024/> (дата звернення 05.03.2025 року).

3. Синчак В. П., Тишко Д. П. Бюджетний дефіцит в умовах повномасштабного вторгнення. *Відродження України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування, забезпечення. Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.*, Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 292 – 294. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cfe6796a-d90b-4773-87db-26f3b4a5271f/content>

Волобоєв В.Д.

к.е.н., доцент, доцент кафедри
підприємництва та менеджменту,
Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій

МЕНЕДЖМЕНТ БЕЗ МЕНЕДЖЕРІВ: ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ

Сучасна цифрова трансформація докорінно змінює традиційні управлінські моделі, ставлячи під сумнів необхідність класичної ієрархії менеджменту. Впровадження штучного інтелекту, автоматизованих систем ухвалення рішень, блокчейн-технологій і гнучких організаційних структур сприяє пошуку альтернативних підходів до координації бізнес-діяльності. Моделі самоорганізації, холакратії та децентралізованого управління набувають популярності як засоби підвищення ефективності, прискорення адаптації до змінного ринкового середовища та зменшення бюрократичних бар'єрів. Водночас відсутність менеджерів у традиційному розумінні породжує питання щодо контролю, відповідальності та ефективності таких структур у довгостроковій перспективі. Дослідження цих трансформацій є актуальним, оскільки воно дозволяє оцінити можливості й ризики цифрових

управлінських моделей, вплив на продуктивність бізнесу та соціально-економічні наслідки, що супроводжують цей процес.

Концепція «менеджменту без менеджерів» стала важливим етапом у розвитку підходів до управління бізнесом, що згодом еволюціонували в ідеї бірюзових організацій. Починаючи з 1980-х, дослідники та практики розглядали можливість функціонування компаній без традиційних управлінських ієрархій. Як зазначено в статті «Managing Without Managers» [1], компанії на кшталт Morning Star успішно впроваджували самоорганізовані структури, у яких співробітники брали на себе відповідальність за ухвалення рішень та координацію дій.

Ці ідеї отримали подальший розвиток у концепції холакратії [2], що пропонувала механізми децентралізованого прийняття рішень у компаніях. Водночас Фредерік Лалу у книзі «Reinventing Organizations» [3] сформулював концепцію бірюзових організацій, які будуються на принципах еволюційної цілі, цілісності та самоуправління. Бірюзові організації передбачають не просто відмову від менеджерів, а фундаментально новий підхід до управління, де структура є гнучкою та адаптивною, а співробітники працюють на основі внутрішньої мотивації та довіри.

Можна виділити основні риси концепції менеджменту без менеджерів [4]:

- самоуправління та децентралізація, тобто відповідальність за рішення розподіляється між усіма учасниками команди;
- прозорість інформації: співробітники мають доступ до ключових даних для ухвалення обґрунтованих рішень;
- автономія та відповідальність кожного співробітника за свою роботу, що підвищує залученість;
- гнучкість та адаптивність компаній, які швидше реагують на зміни ринку;

- фокус на спільній меті та цінностях, що є головними мотиваторами;
- використання цифрових інструментів, які забезпечують координацію без традиційних управлінських функцій.

У дослідженні [5] визначено ключові умови, за яких модель «менеджменту без менеджерів» може бути успішною:

1. Висока мотивація та компетентність співробітників. Відсутність контролю з боку менеджерів потребує самодисципліни, ініціативності, здатності до самоуправління. Найкраще модель працює там, де співробітники є освіченими професіоналами, які можуть ефективно виконувати завдання самостійно.

2. Низький рівень стандартизації та висока варіативність завдань, якщо робочі процеси вимагають індивідуальних рішень і адаптації (наприклад, у креативних або консалтингових галузях), самоорганізовані команди отримують конкурентну перевагу. Натомість у випадках високої стандартизації централізований контроль може бути ефективнішим. Автоматизація також сприяє переходу до самоуправління, оскільки рутинні завдання поступово замінюються технологіями.

3. Незалежність команд та низькі міжфункціональні залежності. Моделі без менеджерів найкраще працюють у компаніях, де робочі групи можуть функціонувати автономно, без постійної координації з іншими підрозділами.

Цифрова трансформація призводить до змін управлінської діяльності: автоматизація процесів, штучний інтелект, блокчейн та аналітика великих даних зменшують потребу у менеджменті (в першу чергу, середньої ланки), оскільки багато рутинних завдань, таких як контроль виконання,

координація, моніторинг ефективності, можуть здійснюватися за допомогою алгоритмів.

Інструменти цифрової взаємодії змінюють комунікацію та прийняття рішень: корпоративні месенджери, платформи для управління проектами та децентралізовані системи ухвалення рішень замінюють традиційні управлінські функції. Це сприяє переходу від контролю до прозорості та самоуправління, коли команди можуть самостійно координувати свою роботу без втручання керівників.

Цифрова аналітика та алгоритмічне управління також змінюють роль керівників. Дані про продуктивність, поведінку споживачів і ринкові тренди обробляються в реальному часі, що дає змогу компаніям швидко адаптуватися до змін. У таких умовах рішення приймаються на основі даних, а не суб'єктивного управлінського досвіду, що зменшує потребу в багаторівневій ієрархії.

Попри автоматизацію та розвиток цифрових технологій, керівники залишаються ключовими фігурами в організації, оскільки виконують завдання, які не можуть бути повністю делеговані алгоритмам або штучному інтелекту.

1. Стратегічне бачення та ухвалення нестандартних рішень. Алгоритми та аналітика можуть допомогти в прогнозуванні трендів, але стратегічне мислення, інноваційне бачення та ухвалення рішень у складних ситуаціях залишаються виключно компетенцією людини. Технології аналізують минулі та поточні дані, проте вони не здатні оцінити складні соціальні, політичні та економічні фактори так, як це робить керівник з абстрактним мисленням.

2. Лідерство, мотивація та розвиток корпоративної культури. Штучний інтелект не може замінити емоційний інтелект, харизму та здатність керівника надихати команду, створювати культуру довіри та підтримки. Навіть у високотехнологічних компаніях успіх залежить від

взаємодії людей, їхньої мотивації та відчуття причетності до спільної справи.

3. Антикризовий менеджмент та управління змінами. Коли компанія стикається з непередбачуваними кризами (економічними спадами, соціальними конфліктами, геополітичними ризиками), алгоритми можуть допомогти в аналізі ситуації, але відповідальність за ухвалення рішень та визначення плану дій лежить на керівниках. Людина здатна оцінити нюанси ситуації, які не піддаються алгоритмічному аналізу.

4. Побудова відносин та управління складними комунікаціями. У бізнесі велике значення мають переговори, відносини та вирішення конфліктів. Алгоритми можуть аналізувати контекст, але вони не можуть налагодити партнерські стосунки, вести переговори чи врегулювати міжособистісні конфлікти.

5. Морально-етичні рішення та соціальна відповідальність. Технології можуть надавати рекомендації на основі даних, але ухвалення морально-етичних рішень завжди потребує людської оцінки. Наприклад, вибір між максимізацією прибутку та дотриманням соціальних стандартів – це моральна дилема, яку алгоритми вирішити не можуть.

В таких умовах можемо констатувати формування нової моделі успішного менеджера під впливом цифрової трансформації:

- цифровий лідер, який орієнтується на застосування технологій в бізнесі;
- гнучкий стратег, що швидко адаптує бізнес до змін та приймає рішення на основі даних;
- ментор і коуч, який замість контролю допомагає команді зростати та приймати рішення самостійно;
- адаптивний комунікатор, який управляє розподіленими командами через цифрові платформи.
- агент трансформацій, що веде компанію через зміни, доводячи їх цінність.

Отже, цифрова трансформація може замінити операційну частину менеджменту, але вона не здатна взяти на себе стратегічне мислення, лідерство, міжособистісні відносини, антикризове управління. Тому майбутнє менеджменту – це синергія технологій та людського керівництва, де алгоритми автоматизують рутинні процеси, а керівники фокусуються на стратегічному розвитку працівників та бізнесу в цілому.

Список використаних джерел

1. Semler, R. (1989). Managing Without Managers. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/1989/09/managing-without-managers>
2. Robertson, B. (2007). Feature Article: Organization at the Leading Edge: Introducing Holacracy™ Evolving Organization. *Integral Leadership Review*. <https://integralleadershipreview.com/5328-feature-article-organization-at-the-leading-edge-introducing-holacracy-evolving-organization/>
3. Laloux, F. (2014). Reinventing organizations: A guide to creating organizations inspired by the next stage in human consciousness. Brussels, Belgium: Nelson Parker.
4. Barra, A. (2023). Managing Without Managers, is it even possible? *LinkedIn*. <https://www.linkedin.com/pulse/managing-without-managers-even-possible-adrian-barra/>
5. Martela, F. (2022). Managers matter less than we think: how can organizations function without any middle management? *Journal of Organization Design*, 12(3). <https://doi.org/10.1007/s41469-022-00133-7>

Вонберг Т.В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,

Жебель А. В.,

здобувач вищої освіти,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕКРУТИНГУ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Очевидно, що наразі наша країна перебуває в доволі нестабільному економічному становищі. Означене, безумовно, впливає як на діяльність всієї компанії, так і окремих процесів. Рекрутинг персоналу є одним із них. Цей процес зазнав змін ще з початку пандемії COVID-19, коли діяльність багатьох компаній зі звичного офлайн режиму швидко трансформувалася в онлайн формат, що вносить свої корективи й до сьогодні. Разом із тим війна спричинила нові виклики, з якими стикнулись як рекрутери, так і ті, що перебувають в пошуках роботи.

Так, до основних проблем, з якими стикаються рекрутери сьогодні, можна віднести:

- значне скорочення працездатного населення через виїзд за кордон та мобілізацію;
- невідповідність навичок кандидатів вимогам вакансій;
- додаткові адміністративні та юридичні перепони, пов'язані з воєнним станом, зокрема й підвищення податків;
- страх мобілізації серед потенційних кандидатів, що ускладнює їх залучення;
- проблеми з бронюванням військовозобов'язаних працівників для підприємств та конкуренція за обмежену кількість заброньованих місць;
- іноді нереалістичні вимоги до кандидатів.

Всі означені проблеми впливають на можливості пошуку та наймання кандидатів. Проте, незважаючи на проблеми, процес рекрутингу в компаніях розвивається та підлаштовується під реальність.

Загальновідомо, що процес добору персоналу можуть здійснювати як спеціалізовані агенції, так і кадрові служби підприємств. Відповідно, рекрутинг персоналу поділяється на внутрішній та зовнішній [1].

В Україні компанії вже давно довіряють процес рекрутингу агентствам, адже це забезпечує економію часових ресурсів та надає доступ до бази кандидатів, яку мають агенції.

Варто підкреслити, що рекрутинг персоналу, які і інші процеси управління персоналом, не оминула цифровізація. З'явилися нові канали пошуку кандидатів та місця розміщення вакансій. Більшість комунікацій з кандидатами та й власне сам пошук проходить через соціальні мережі, що дозволяє пришвидшити процес пошуку.

На сьогодні основними діджитал-напрямами є: використання SMM, мобільні технології, хмарні технології, інструменти штучного інтелекту, автоматизація бізнес-процесів рекрутменту (чат-боти і боти-рекрутери), використання агрегації та уберизації, предиктивна аналітика та data-driven підхід [2].

Очевидно, що активне використання штучного інтелекту переважно використовується для швидкого аналізу резюме та пошуку кандидатів за ключовими словами та навичками. Також використовують чат-боти для автоматичної відповіді кандидатам на поширені запитання. Такий спосіб автоматизує процес добору, проте не дає кандидатам відчуття важливості та індивідуальності, тому очевидно, що не всі компанії використовують цей спосіб і роблять акцент та більш традиційному методі добору.

За дослідженням EvoTalents [3] найпопулярнішими інструментами для пошуку кандидатів станом на 2024 рік є:

- LinkedIn – 98,7%;
- Job boards – 77,4%;
- X-Ray пошук – 62,2%;
- Месенджери – 51%;
- Професійні платформи – 45,2%;
- Соцмережі – 31,6%.

А ось канали зв'язку, якими найчастіше користуються рекрутери це: LinkedIn, Telegram, Email.

З часів пандемії набула популярності віддалена робота, що розширює список потенційних кандидатів на посаду і дає можливість працювати з будь-якої точки світу та залучати іноземних працівників, українців з-за кордону. Такий формат дозволяє вирішити проблему з дефіцитом кваліфікованих працівників в нашій країні.

Крім усього зазначеного, хочемо наголосити, що останніми роками спостерігається тренд на soft skills. Якщо раніше основна увага приділялася технічним навичкам та досвіду кандидата, то сьогодні роботодавці все більше цінують його особистісні якості, міжособистісні навички та здатність ефективно взаємодіяти з іншими.

Отже, очевидно, що рекрутинг в Україні зазнав значних змін та модифікацій, стикається з викликами, пов'язаними з воєнними діями, проте безумовно продовжує вдосконалюватись.

Список використаних джерел

1. Дашко І., Михайліченко Л. Особливості застосування рекрутингу в системі управління персоналом підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-142>
2. Гнилянська Л., Демчук А., Юрчик А. Особливості використання на підприємствах інструментарію рекрутменту в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-17>
3. Портрет українського IT-рекрутера у 2024 році | Evotalents. EvoTalents. URL: <https://evotalents.com/uk/blog/144>

Іващук Ю.П.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та економічної теорії

Західноукраїнський національний університет, Україна

РИНОК МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В КОРПОРАТИВНОМУ СЕКТОРІ

Корпоративне медичне страхування є вагомим елементом соціальної політики компаній, що сприяє залученню та утриманню кваліфікованих працівників. У сучасних умовах це страхування набуває стратегічного значення для підвищення конкурентоспроможності бізнесу, зменшення плинності кадрів та забезпечення продуктивності співробітників.

На сьогодні ринок корпоративного медичного страхування в Україні зосереджений переважно на великих підприємствах та міжнародних корпораціях. Для малих та середніх компаній впровадження таких програм поки що не стало поширеною практикою, здебільшого через обмежені ресурси. Однак спостерігається поступове збільшення попиту на медичне страхування серед українського бізнесу, зокрема у великих містах.

Розвиток ринку супроводжується низкою проблем (таблиця 1). Висока вартість страхових полісів створює значні фінансові труднощі для малих підприємств. Нестача довіри до страхових компаній, обмежений асортимент страхових програм, а також економічна нестабільність і зміни у трудовому законодавстві ускладнюють розширення цього сегмента. Все це разом сповільнює його розвиток у цілому.

Для сприяння зростанню корпоративного медичного страхування необхідно впроваджувати податкові пільги, які б стимулювали роботодавців. Варто адаптувати страхові пакети до специфічних потреб компаній і застосовувати цифрові технології для спрощення процедур страхування. Проведення освітніх заходів серед бізнесу може допомогти краще розкрити переваги цих програм.

Особливості корпоративного медичного страхування

Аспекти	Сучасний стан	Рекомендації для розвитку
Охоплення	Великий бізнес та міжнародні компанії; малий та середній бізнес охоплений частково	Розробка доступних програм для малого та середнього бізнесу
Основні проблеми	Висока вартість страхування, нестача довіри, обмеженість вибору програм	Запровадження податкових пільг, адаптація продуктів до специфіки бізнесу
Економічний контекст	Нестабільність економіки та часті зміни у трудовому законодавстві	Підтримка державою стабільності та зниження ризиків для роботодавців
Технологічні можливості	Обмежене використання цифрових технологій для страхових процесів	Впровадження цифрових платформ для спрощення оформлення та управління страховими продуктами
Міжнародний досвід	Активне впровадження wellness-програм у США та ЄС; співпраця між бізнесом, страховими компаніями та державою	Вивчення міжнародних практик та адаптація успішних моделей до українських реалій

На міжнародному рівні корпоративне медичне страхування вже демонструє свою ефективність. У розвинених країнах популярності набули програми, орієнтовані на підтримку здоров'я співробітників, включаючи профілактичні послуги, заходи з підвищення фізичної активності та психологічного добробуту. Успіх досягається через партнерство між страховими компаніями, державою та бізнесом, що дозволяє створювати доступні й дієві моделі.

Корпоративне медичне страхування в Україні має великий потенціал і може стати значним чинником кадрової політики. Його активний розвиток можливий лише за умови підтримки з боку держави, розробки нових страхових продуктів і поширення обізнаності серед компаній про переваги впровадження таких програм. Це сприятиме зміцненню соціальної відповідальності бізнесу та забезпеченню довгострокових переваг для всіх учасників процесу.

Список використаних джерел

1. Aghamolla C., Karaca-Mandic P., Li, X., Thakor R. T. Merchants of death: the effect of credit supply shocks on hospital outcomes. American Economic Review, 2024. № 114. P. 3623–3668. <https://doi.org/10.1257/aer.20221705>
2. Lee D., Basu A., Dugan J. A., Karaca-Mandic P. Do for-profit hospitals cream-skim patients? Evidence from inpatient psychiatric care in California. National Bureau of Economic Research Working Paper. 2024. 32179. <https://doi.org/10.3386/w32179.haschl/qxae114>

Головчук Ю.О.,

д.е.н., завідувач кафедри менеджменту та маркетингу,
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У сучасних умовах розвитку суспільства медичні послуги займають провідне місце серед базових соціальних потреб населення. Гарантування високої якості медичної допомоги – один із ключових напрямів реформування системи охорони здоров'я в Україні. Стандартизація та ефективний контроль якості стають не лише вимогою часу, а й необхідністю для забезпечення довіри громадян до медичних закладів, підвищення ефективності лікування та запобігання професійним помилкам. Стандартизація в охороні здоров'я передбачає розробку та впровадження єдиних вимог, правил і протоколів щодо надання медичної допомоги. Це включає створення клінічних настанов, стандартів діагностики та лікування, правил інфекційного контролю, норм технічного обладнання, кадрового забезпечення тощо.

Упровадження таких стандартів дозволяє забезпечити:

- уніфікацію медичної практики, що мінімізує варіативність підходів до лікування;
- підвищення безпеки пацієнтів, оскільки стандарти знижують ризик медичних помилок;
- можливість моніторингу ефективності лікування, завдяки порівнянності даних у різних медичних установах;
- раціональне використання ресурсів – фінансових, кадрових, матеріальних.

У процесі реформування української системи охорони здоров'я особливу увагу приділяють адаптації міжнародних стандартів, таких як ISO 9001, а також впровадженню доказової медицини, яка базується на об'єктивних даних та наукових дослідженнях.

Контроль якості медичних послуг – це комплекс заходів, спрямованих на оцінку та вдосконалення надання медичної допомоги. Він може бути внутрішнім (здійснюється самою установою) або зовнішнім (виконується державними чи незалежними контролюючими структурами).

Основні елементи контролю якості включають:

- ліцензування та акредитацію закладів охорони здоров'я;
- сертифікацію лікарів і медичного персоналу;
- клінічні аудити – регулярну оцінку відповідності медичної практики встановленим стандартам;
- аналіз індикаторів якості, таких як рівень захворюваності, смертності, кількість ускладнень, рівень задоволеності пацієнтів тощо;
- упровадження систем управління якістю, що передбачають постійне вдосконалення процесів.

Важливим елементом сучасного контролю якості є електронна система охорони здоров'я (eHealth), яка забезпечує прозорість, облік, аналіз статистичних даних та спрощення взаємодії між пацієнтами і медичними установами.

З 2017 року в Україні триває масштабна медична реформа, основною метою якої є перехід до нової моделі фінансування «гроші йдуть за пацієнтом» через Національну службу здоров'я України (НСЗУ). У цьому контексті стандартизація та якість стають ключовими умовами для укладання договорів медичних установ із НСЗУ.

НСЗУ визначає чіткі вимоги до закладів охорони здоров'я щодо:

- наявності обладнання;
- кількості фахівців певного профілю;
- відповідності інфраструктури медичних закладів;
- дотримання клінічних протоколів лікування [1, с. 242-249; 2].

Заклади, які не відповідають цим вимогам, не можуть отримувати фінансування з державного бюджету за програмою медичних гарантій. Таким чином, створюються умови чесної конкуренції між медичними установами, що мотивує їх до підвищення якості надання послуг. Попри позитивні зрушення в напрямку реформування охорони здоров'я, на шляху до повної стандартизації та ефективного контролю якості медичних послуг виникає низка серйозних викликів. Один із ключових – недостатнє фінансування галузі, що обмежує можливості медичних закладів у придбанні сучасного обладнання, оновленні матеріально-технічної бази, впровадженні інновацій та належному навчанні персоналу. У таких умовах важко забезпечити відповідність медичних установ сучасним вимогам якості, що, у свою чергу, може негативно позначатися на безпеці пацієнтів і результативності лікування.

Ще одним важливим бар'єром є опір змінам з боку частини медичного персоналу, особливо у закладах, що роками працювали за застарілими схемами. Брак мотивації, страх перед новими технологіями, звичка до адміністративної інертності часто стають причиною формального підходу до впровадження стандартів. У таких умовах виникає необхідність не лише у навчанні, а й у формуванні нової професійної культури,

заснованої на принципах безперервного розвитку, прозорості та відповідальності перед пацієнтом [3, с. 7-19; 4].

Значну проблему становить і низький рівень цифрової грамотності, особливо серед працівників медичних установ у сільській місцевості або невеликих містах. Упровадження eHealth, цифрового документообігу, телемедицини та інших інноваційних рішень вимагає не лише технічного забезпечення, а й навченого персоналу, здатного ефективно працювати в нових умовах. Без активного розвитку освітніх програм та інституційної підтримки, цей виклик може суттєво загальмувати реформи [4; 5, с. 172-211].

Водночас існують перспективи, які відкривають шлях до побудови якісно нової системи медичних послуг. Зокрема, важливим напрямом є розширення практики акредитації медичних закладів за міжнародними стандартами, що сприятиме інтеграції України у глобальний медичний простір. Також актуальним є розвиток цифрових платформ для моніторингу якості, які забезпечують прозору аналітику та зворотний зв'язок від пацієнтів. Активне залучення громадськості до оцінки медичних послуг, участь пацієнтів у прийнятті рішень щодо свого лікування, розвиток медичної етики та соціальної відповідальності медичних працівників можуть стати каталізатором якісних змін у сфері охорони здоров'я.

Стандартизація та контроль якості медичних послуг – це не просто технічні інструменти, а стратегічні засади, на яких ґрунтується ефективна, пацієнтоорієнтована та стійка система охорони здоров'я. У процесі реформування вони відіграють ключову роль, сприяючи не лише підвищенню професійної відповідальності медичних працівників, а й створенню умов для рівного доступу до якісної медичної допомоги для всіх верств населення. Завдяки впровадженню чітких стандартів та дієвого контролю можна уникнути медичних помилок, зменшити рівень ускладнень, покращити показники здоров'я населення і підвищити ефективність використання ресурсів.

Сьогоднішні виклики – брак фінансування, опір змінам, нерівномірна цифровізація – вимагають не просто адаптації, а системної трансформації всієї моделі управління якістю. Необхідне поєднання державної політики, професійного саморегулювання, освітньої підтримки медичних кадрів та активного залучення пацієнтів до процесу оцінки послуг. Саме так формується довіра до системи охорони здоров'я як у середині країни, так і на міжнародному рівні.

Отже, лише за умови комплексного, міжсекторального та відкритого до інновацій підходу до стандартизації та контролю якості можливо досягти реального поліпшення стану системи охорони здоров'я в Україні. Такий підхід забезпечить стале зростання рівня довіри, підвищення ефективності медичних послуг та зміцнення національної безпеки через здоров'я громадян.

Список використаних джерел

1. Akbarovna N. N. Main Trends in the Development of Modern Management TEchnologies. *FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities*. 2025. Т. 13. №. 1. р. 242-249. URL: <https://farspublishers.net/index.php/fars/article/view/41>
2. Головчук Ю.О., Вергелес К.М., Назарчук О.А., Ночвіна О.А., Мазур Г.М. Інновації в електронній охороні здоров'я як складова менеджменту в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.2.61>
3. Bansal P. et al. Theorizing time in management and organizations. *Academy of Management Review*. 2025. Т. 50. №. 1. р. 7-19. DOI: <https://doi.org/10.5465/amr.2024.0554>
4. Головчук Ю. О., Галаченко О. О., Палагнюк Г. О., Трет'яков М. С. Стратегії менеджменту для впровадження цифрових технологій у сфері охорони здоров'я. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.7>

5. Boon C., Jiang K., Eckardt R. The role of time in strategic human resource management research: A review and research agenda. *Journal of Management*. 2025. Т. 51. № 1. р. 172-211. DOI: <https://doi.org/10.1177/01492063241264250>

Горнєва Д.Я.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

Шуба М.В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ПЕРСПЕКТИВИ КИТАЮ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ВУГІЛЛЯ

Китай залишається ключовим гравцем на світовому ринку вугілля, водночас виступаючи найбільшим виробником, споживачем та імпортером цього ресурсу. У 2023 році споживання вугілля в КНР зросло на 4,9 % (на 220 млн тонн), що становить понад 50 % світового попиту [1]. У 2024 році імпорт вугілля досяг рекордного рівня – 542,7 млн тонн, що на 14,4% більше порівняно з попереднім роком [2].

Згідно з даними, наведеними на рис. 1, можна зробити висновок щодо беззаперечного лідерства Китаю у видобутку вугілля. З величезними запасами, оціненими в понад 150 млрд тонн, Китай має найбільші потужності з виробництва вугілля, досягнувши 4,5 млрд тонн у 2023 році. Галузь в основному зосереджена на внутрішньому споживанні, але вона збільшила свій імпорт, щоб забезпечити такий затребуваний продукт, як енергетичне вугілля для виробництва електроенергії [3].

Попри зобов'язання щодо досягнення піку викидів CO₂ до 2030 року та вуглецевої нейтральності до 2060 року, вугілля залишається основним джерелом енергії в Китаї. У 2023 році частка вугілля в енергетичному балансі країни перевищувала 55% [4]. Зростання попиту на електроенергію, зумовлене економічним відновленням, призвело до збільшення споживання вугілля, незважаючи на активне впровадження відновлюваних джерел енергії.

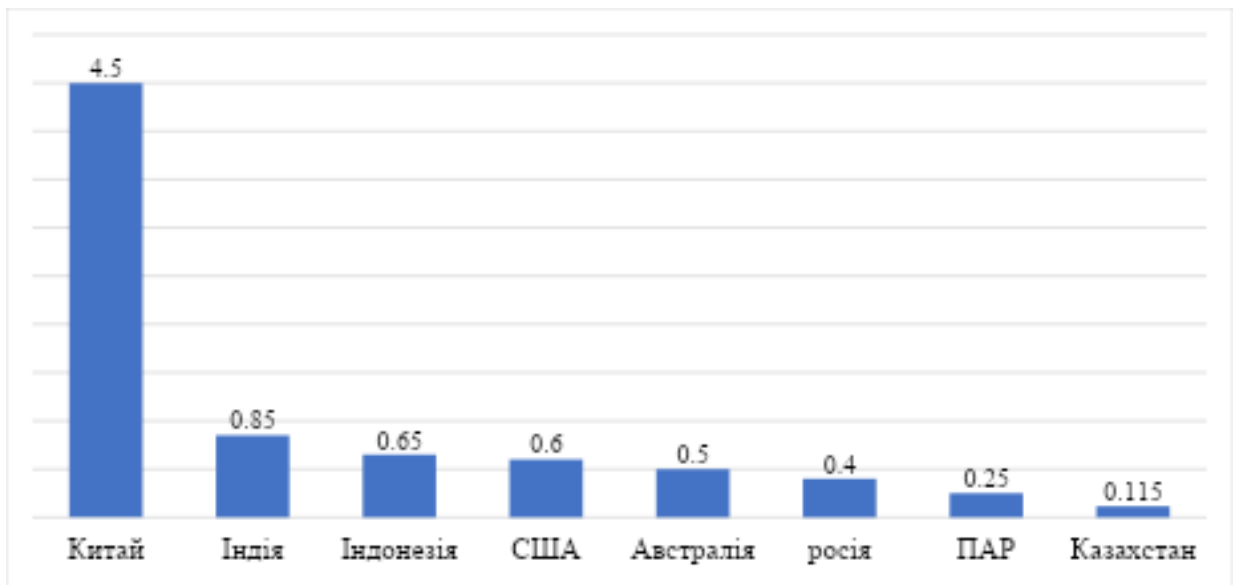

Рис.1. Основні виробники вугілля у 2023 році, млрд тонн [3]

На глобальному рівні попит на вугілля в Китаї продовжує зростати, незважаючи на зусилля інших країн щодо зменшення споживання викопних видів пального. У 2024 році Китай імпортував рекордну кількість вугілля, що підвищило світові обсяги імпорту до історичного максимуму [5]. Це свідчить про те, що Китай залишається важливим учасником на світовому ринку вугілля, незважаючи на зростаючу конкуренцію з боку інших країн, таких як Індія, яка також збільшує споживання вугілля.

Обсяг ринку вугілля в Китаї оцінюється в 96,21 млрд дол. США в 2025 році і очікується, що він досягне 104,42 млрд дол. США до 2030 року при сукупному середньорічному темпі зростання 1,65 % протягом прогнозованого періоду (2025-2030 роки) [6].

У контексті глобального тиску на відмову від вугільної енергетики Китай демонструє альтернативний підхід – незгортання, а технологічну революцію у вугільному секторі. Один із найяскравіших прикладів – впровадження штучного інтелекту (ШІ) на шахті Dahanu у провінції Шеньсі, яка стала еталоном для індустрії вугільного видобутку нового покоління. Шахта працює майже повністю в автоматизованому режимі завдяки інтеграції інтелектуальних систем керування, автономних транспортних засобів та роботизованих ремонтних механізмів. ШІ використовується для точного розпізнавання вугільних пластів, управління маршрутизацією у складних шахтних умовах, а також оптимізації процесу збагачення вугілля. Завдяки цим технологіям один працівник здатен обробити до 1100 тонн вугілля щодоби, а середній річний обсяг продукції на одного працівника становить близько 1 млн дол. США. Результатом цього переходу до інтелектуального управління стало суттєве зростання прибутковості: у 2024 році, попри падіння світових цін на вугілля, шахта зафіксувала прибутковість на рівні 40% [7].

Отже, у довгостроковій перспективі позиції КНР на світовому ринку вугілля залишатимуться сильними, хоча і трансформуватимуться відповідно до глобального переходу до низьковуглецевої економіки. Ймовірно, що Китай зберігатиме статус провідного гравця, поступово переорієнтуючи свою енергетичну стратегію з кількісного нарощування обсягів видобутку на технологічну модернізацію, екологічну ефективність та стратегічний експорт енергетичних рішень.

Список використаних джерел

1. Coal 2023: Demand. International Energy Agency. URL: <https://www.iea.org/reports/coal-2023/demand>.
2. China's coal imports hit record high in 2024. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/chinas-coal-imports-hit-record-high-2024-2025-01-13>.

3. Which Are the Biggest Coal Producers in the World. URL: <https://bestdiplomats.org/biggest-coal-producers-in-the-world/>.
4. Coal 2023: Executive Summary. International Energy Agency. URL: <https://www.iea.org/reports/coal-2023/executive-summary>.
5. China torments and titillates seaborne coal market. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/china-torments-titillates-seaborne-coal-market-russell-2025-01-14/>
6. China Coal Market Size & Share Analysis - Growth Trends & Forecasts (2025 - 2030). URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/china-coal-market>.
7. China's AI Revolution Reshapes Coal Industry Profitability. URL: <https://www.sustainable-carbon.org/chinas-ai-revolution-reshapes-coal-industry-profitability/>.

Дашко І.М.,

д.е.н., професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу,

Запорізький національний університет, Україна

РОЗВИТОК КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ: СТРАТЕГІЯ УСПІХУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

У сучасному динамічному світі ефективне управління кадровим потенціалом стає одним із ключових факторів успішного розвитку підприємств та організацій [4]. Конкуренція на ринку, технологічні зміни та нові виклики вимагають від керівників не лише залучення кваліфікованих спеціалістів, а й активної роботи над їхнім професійним зростанням [5].

Кадровий потенціал – це сукупність знань, навичок, компетенцій та особистих якостей працівників, які визначають можливості їхнього розвитку та ефективного виконання професійних обов’язків. Формування та розвиток цього потенціалу напрямую впливають на конкурентоспроможність підприємства [2].

Основні напрями розвитку кадрового потенціалу є:

1. Навчання та підвищення кваліфікації – постійне навчання та професійний розвиток співробітників є необхідною умовою для їхньої ефективності. Це може включати внутрішні тренінги, курси підвищення кваліфікації, участь у семінарах і конференціях [1].

2. Мотивація персоналу – важливо створювати сприятливе робоче середовище, де співробітники будуть зацікавлені у власному розвитку та кар'єрному зростанні. Це може включати матеріальні (премії, підвищення зарплати) та нематеріальні (гнучкий графік, визнання досягнень) стимули [3].

3. Кар'єрне планування – створення чіткої системи кар'єрного зростання мотивує працівників працювати продуктивніше. Це також допомагає зменшити рівень плинності кадрів і підвищити їхню лояльність до підприємства [2].

4. Розвиток лідерських якостей – інвестування в лідерські навички працівників дозволяє сформувати сильний управлінський склад та ефективні команди. Це досягається через менторські програми, коучинг і навчання управлінським навичкам [5].

5. Застосування сучасних технологій – використання цифрових платформ для навчання та розвитку персоналу значно спрощує процес підготовки кадрів. Онлайн-курси, вебінари та інтерактивні тренінги дозволяють швидко та ефективно оновлювати знання співробітників [4].

В Україні кадровий потенціал є одним із ключових чинників економічного розвитку. Проте ефективність його використання залежить від наступних факторів:

- освіта та професійна підготовка – високий рівень освіти населення є конкурентною перевагою, проте існує дисбаланс між запитами ринку праці та підготовкою спеціалістів;

- трудова міграція – велика кількість кваліфікованих кадрів

виїжджає за кордон у пошуках кращих умов праці, що призводить до нестачі спеціалістів у ключових галузях;

- автоматизація та цифровізація – українські підприємства все активніше впроваджують сучасні технології, що вимагає перекваліфікації персоналу;

- державна політика у сфері зайнятості – програми розвитку людського капіталу, що впроваджуються урядом, спрямовані на підвищення мобільності робочої сили та адаптацію до змін у світовій економіці.

Незважаючи на важливість кадрового розвитку, існує низка проблем, що перешкоджають його ефективній реалізації:

- недостатнє фінансування навчальних програм – багато підприємств не виділяють достатньо ресурсів на розвиток персоналу, що призводить до низького рівня кваліфікації працівників;

- відсутність системного підходу – без чіткої стратегії навчання та кар'єрного розвитку співробітники часто залишаються без належного розвитку.

- опір змінам – персонал і керівництво можуть бути не готові до впровадження нових методів роботи та технологій;

- плинність кадрів – через відсутність можливостей для зростання співробітники шукають кращі перспективи на інших підприємствах.

Попри ці виклики, Україна має значний кадровий потенціал, особливо у сфері ІТ, інженерії, медицини та науки. Для його ефективного використання необхідно забезпечити сприятливі умови для працевлаштування, зменшити рівень бюрократичних перешкод та стимулювати підприємства до інвестування в людські ресурси.

Для ефективного вирішення існуючих проблем, пов'язаних із кадровим потенціалом, варто впроваджувати наступні стратегії:

- 1) інвестування у навчання – збільшення фінансування

програм професійного розвитку та співпраця з освітніми установами;

2) розробка системи мотивації – впровадження бонусних програм, кар'єрного планування та гнучких графіків роботи;

3) підтримка корпоративної культури – створення сприятливого середовища для розвитку та обміну досвідом між співробітниками;

4) використання сучасних технологій – інтеграція HR-платформ, онлайн-курсів та автоматизація процесів навчання;

5) підготовка лідерів – розвиток управлінських навичок серед ключових співробітників та залучення менторів.

Отже, розвиток кадрового потенціалу є безперервним процесом, який вимагає стратегічного підходу та активної участі як керівництва, так і самих співробітників. Підприємства, що інвестують у навчання, мотивацію та кар'єрний розвиток своїх працівників, отримують не лише висококваліфіковані кадри, а й підвищують свою конкурентоспроможність на ринку. Успішне управління кадровим потенціалом – це запорука стабільного зростання та розвитку будь-якої організації.

Список використаних джерел

1. Аронсон Е. Управління персоналом: мотивація та розвиток. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 288 с.

2. Герасимчук В. Г. Менеджмент персоналу. Київ: КНЕУ, 2018. 412 с.

3. Дашко І. М. Кадровий потенціал: сутність та фактори його розвитку. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 65-68. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_1_16

4. Друкер П. Ф. Управління в умовах змін. Київ: Основи, 2020. 320 с.

5. Котлер Ф. Маркетинг 4.0: перехід від традиційного до цифрового. Харків: Фактор, 2019. 256 с.

Демедюк М.С.,
здобувач вищої освіти 2 курсу
ННЕКІ Національної академії внутрішніх справ,
Науковий керівник: Кощинець М. І.,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ЯК ОСНОВНА ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Корупція властива всім державам, незалежно від політичного устрою та рівня економічного розвитку. Жодна з економічних систем не мала і не має повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги і прояви, а також можливості, що визначається ставленням до неї держави і суспільства.

Міжнародне економічне співробітництво перетворює корупцію на інтернаціональну проблему. Вона стала властивою і міжнародним організаціям. Корупція у міжнародному економічному співробітництві проявляється при створенні підприємств за участю іноземного капіталу, реалізації інвестиційних проектів та приватизації державної власності, вирішенні проблем розподілу продукції та в інших формах.

В Україні корупція продовжує залишатися на другому місці серед основних проблем після збройної агресії росії. В цьому за підсумками соціологічного дослідження 2024 року переконані 79,4% громадян і 76% представників бізнесу. Водночас попри те, що 9 з 10 українців вважають корупцію поширеною проблемою, частка тих, хто реально стикався з корупційними проявами за минулий рік, склала 18,7% громадян і 23,2% представників бізнесу[9].

Більшість представників бізнесу переконані в тому, що корупція входить до головних перешкод розвитку нормального підприємництва. В Україні, за даними аналітиків, сьогодні немає жодної підприємницької

структури, яка б систематично не сплачувала чиновникам значних грошових сум. З іншого боку, підприємці, шукаючи шляхи зменшення податкового тиску, самі йдуть на зловживання і підкуп осіб, наділених контрольними і розпорядчими функціями.

У цих обставинах простежується певна закономірність: чим гірше працює економіка країни, чим гірші економічні показники, тим більш поширеною та всеосяжною стає корупція, захоплюючи все нові й нові сфери суспільства. Незавершеність формування правового поля,

суперечливість вимог одного закону вимогам інших спричиняє масовий тиск на державні органи, підбурювання їх до корупційних дій збоку господарників, керівників підприємств різних видів власності з метою захиститись від податкового тиску, різноманітних штрафів та стягнень. Систематичні доповнення податкового законодавства ще більше ускладнюють їх положення, вносять нестабільність у практику бізнесу, економіки, зменшують кількість інвесторів і в цілому підривають економічні засади держави та породжують корупцію [2].

Запобігання та протидія корупції – одна з найбільш обговорюваних проблем на міжнародному рівні, а саме: Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, Організацією Об'єднаних націй, Організацією економічного співробітництва і розвитку, Світовим банком, Міжнародним валютним фондом та ін. Кожен з названих інститутів займається широким колом питань у сфері протидії корупції: аналізом причин, масштабів та наслідків цього зловісно-руйнівного явища, впровадження регуляторних імперативів протидії корупції [1].

Протидія корупції є одним з першочергових завдань держав-членів ОБСЄ. Планується регулярно розглядати виконання зобов'язань по забезпеченню транспарентності й боротьби з корупцією всіма 57 державами-членами ОБСЄ. Крім того, інститути ОБСЄ надають допомогу державам-членам в удосконаленні законодавства, розвитку інституціональної бази й розробці національної стратегії боротьби з

корупцією [6].

Верховенство закону і боротьба з корупцією гарантується Хартією з європейської безпеки (Стамбул, 19 листопада 1999 року), де держави-члени ОБСЄ підтверджують свою прихильність верховенству закону. Вони визначають, що корупція є великою загрозою загальним цінностям ОБСЄ. Вона породжує нестабільність і зачіпає багато аспектів безпеки, зокрема економічний. Держави-учасниці зобов'язуються нарощувати свої зусилля по боротьбі з корупцією, а також сприяти формуванню позитивної основи для належної практики державного управління і посадової порядності зокрема. Вони будуть краще використовувати існуючі міжнародні інструменти і надавати взаємну допомогу в боротьбі з корупцією [7].

Згідно останнього дослідження Школи управління Хартії Фонду Бертельсманна, існує прямий взаємозв'язок між рівнем корупції і бюджетним дефіцитом, а країни ЄС щороку від корупції втрачають 320 млрд. євро [8].

Економічними наслідками корупції, на які звертає увагу «Маастрихтський документ-стратегія з економіко-довкільної діяльності ОБСЄ», є зниження рівня інвестицій, перешкоджання належному функціонуванню внутрішнього ринку і негативний вплив на державні фінанси.

Станом на сьогодні Маастрихтська стратегія не враховує низку важливих негативних і позитивних акцентів, які наразі змінилися у площині подолання і протидії корупції у світі. Серед негативних варто виділити: ріст корупції у виконавчій і судовій гілках влади; зрощення влади і бізнесу; розвиток рейдерства; зростання корупції під час проведення державних закупівель; зростання тіньової економіки; суспільна лояльність до проблеми корупції та наявність високого рівня політичної корупції, особливо у сфері фінансування політичних партій, і корупції під час проведення виборів [4].

В свою чергу, до позитивних тенденцій варто віднести: підписання майже усіма державами-членами ОБСЄ Конвенції ООН проти корупції;

просування принципів належного врядування, у тому числі й електронного врядування у світі, завдяки ініціативі «Партнерство «Відкритий уряд»; введення в дію моніторингових механізмів імплементації міжнародних конвенцій (Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією), і підвищення прозорості їх виконання; розвиток розвідувальної журналістики; прийняття національних антикорупційних стратегій; залучення громадянського суспільства до процесу вироблення публічної політики, прийняття державних рішень і участь у моніторингових механізмах.

Експерти світового банку також вважають корупцію головною економічною проблемою сучасності. За їх даними, 40% підприємців у всьому світі вимушені давати хабарі [2].

Починаючи з 1993 року, міжнародна антикорупційна організація “Transparency International” щорічно здійснює оцінку рівня корумпованості країн і регіонів світу за індексом сприйняття корупції, який розраховується за результатами опитування громадян, іноземців, підприємців і аналітиків, які проживають в окремо взятій країні. Аналіз індексу, розрахованого фахівцями Трансперенсі Інтернешнл свідчить, що упродовж останнього десятиліття рівень корупції в Україні стабільно залишається надмірно високим [8].

Основний профільний закон України в сфері протидії корупції «Про запобігання корупції» визначає основні засади протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин; вимоги щодо відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди; а також окреслює умови поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави [5].

Закон спрямований на пряму імплементацію міжнародних документів у сфері боротьби з корупцією, учасником яких є Україна, про які вже згадувалося, а саме: Конвенції ООН проти корупції, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, у зв’язку з чим Україна стала сороковим членом

Групи держав проти корупції (GRECO), Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [3].

Наведене свідчить про актуальність теми дослідження та потребу в узагальненні, аналізі і використанні міжнародного досвіду, зокрема держав-членів ОБСЄ (організації з безпеки і співробітництва в Європі) у протидії корупційним правопорушенням в Україні, в імплементації норм міжнародно-правових актів у вітчизняне законодавство і запровадженні відповідних організаційно-правових механізмів їх реалізації, у пошуку додаткових, ефективніших методів і форм боротьби із цим небезпечним явищем, а також у поданні рекомендацій щодо окремих аспектів проведення профілактичних заходів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 року. / Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. К.: Школяр, 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369/conv#o25.

2. Демедюк Т.С. Досвід держав – членів ОБСЄ у підвищенні ефективності боротьби з корупцією // «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі»: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 7 груд. 2018 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 77 – 80.

3. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року. // Офіц. вісник України, 2006 р. -№ 44. с. 51. – ст. 2940.

4. Маастрихтський документ-стратегія з економіко-довкільної діяльності ОБСЄ. Нідерланди, 2003. URL: https://tiukraine.org/wpcontent/uploads/2016/11/recommendations_for Updating_strategy_osce_economic_and_environmental_dimension.pdf.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 № 1700- VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. ст. 2056.
6. Стамбульський план дій у боротьбі проти корупції для України. Узагальнення рекомендацій, схвалено 21 січня 2004 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04.
7. Хартія Європейської безпеки: Стамбул, 19 листопада 1999 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/994_166.
8. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org>.
9. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/07/17/0717bf197d9dbfd35baa6d2e939ca43a2e47460785552328ee7bd5e2fdebb05e11548549.pdf>.

Длугопольський О.В.,

д.е.н., проф., професор кафедри економіки та економічної теорії,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль,

Герасимець А.Ю.,

студент ОНП «Аналітична економіка»
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В ДОБУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПРИКЛАД УКРАЇНИ

Бізнес-стратегія – це план дій і рішень, які компанія планує здійснити для досягнення своїх цілей і завдань [1]. Стратегія визначає, що саме потрібно зробити для досягнення цілей, що допомагає в ухваленні рішень щодо найму персоналу та розподілу ресурсів тощо. Бізнес-стратегія сприяє узгодженій роботі різних відділів, забезпечуючи підтримку загального напрямку розвитку компанії.

Розробка та впровадження ефективної бізнес-стратегії допомагає компаніям досягати сталого зростання та зберігати конкурентні позиції на

ринку. Можна навести кілька бізнес-стратегій, що відрізняються між собою цілями та результатами: додатковий продаж, запровадження інноваційних продуктів, вихід на нові ринки, покращення обслуговування клієнтів, диференціація продуктів, орієнтація на сталий розвиток тощо.

Стосовно стратегічного розвитку страхового бізнесу за умов діджиталізації, слід відмітити, що протягом десятиліть страхування залишалося усталеним ринком із зрілими бізнес-моделями та стабільними джерелами доходу. Основним способом зростання було залучення нових клієнтів. Однак сьогодні, коли великі гравці укріплюють свої позиції, а на ринок виходять цифрові страхові стартапи, страховим компаніям необхідно переосмислити свої ціннісні пропозиції, щоб гарантувати прибутковість і довгострокову стабільність.

Багато страховиків шукають шляхи розширення та диверсифікації свого бізнесу як у межах традиційного сегмента, так і за його межами. Серед основних тенденцій страхового ринку [2]: розробка гнучких страхових продуктів із можливістю змінювати покриття, тарифи та умови оплати; впровадження нових полісів для покриття сучасних ризиків, таких як кіберзагрози, зміни клімату, військові загрози, використання криптовалют і віддалена робота; автоматизація та цифрова трансформація процесів; комбінування різних видів страхування для зручності клієнтів і зниження вартості послуг; співпраця з компаніями інших галузей; запуск нішевих продуктів та сервісів із доданою цінністю.

Ключовими напрямками, в яких страхові компанії України можуть досягти успіху найближчими роками, є:

1. Орієнтація на утримання клієнтів. Збільшення бази клієнтів – не єдиний шлях до зростання, оскільки утримання наявних страхувальників є більш вигідним, що знижує витрати на залучення нових клієнтів та підвищує довгострокову вартість кожного клієнта. Страхові компанії можуть завойовувати лояльність клієнтів, пропонуючи персоналізовані послуги, зручний сервіс та спеціальні програми лояльності. Наприклад,

знижки, бонуси або ексклюзивні пропозиції стимулюють пролонгацію полісів і знижують відтік клієнтів. Наприклад, СК «ПЗУ Україна страхування життя» у 2023-2024 рр. пропонувала клієнтам, які пролонгують накопичувальні договори страхування, поліси ризикових видів страхування (таких як КАСКО, автоцивілка, медичне та туристичне страхування) на більш вигідних умовах. Онлайн-сервіси страхування, такі як Polis.ua, надають промокоди та знижки до 25% на різні види страхових полісів. Наприклад, використовуючи промокод VESNA24, клієнти можуть отримати знижки на автоцивілку, туристичне страхування, страхування життя та здоров'я, майна та міні-КАСКО. Платформа Kuponu.com.ua збирає актуальні промокоди та знижки на страхові послуги від різних компаній, включаючи Hotline Finance, Polis.ua та VUSO. Знижки можуть досягати 50% на різні види страхування, такі як автоцивілка, зелена картка, туристичне страхування та КАСКО. Варто зазначити, що багато страхових компаній періодично проводять акції та спеціальні пропозиції для своїх клієнтів. Наприклад, Страхова група «ТАС» проводила акцію «Щедра п'ятниця», під час якої клієнти могли застрахувати своє майно зі знижкою 25%.

2. Використання гнучких страхових продуктів, оскільки усе більше бізнес-клієнтів потребують гнучкості у підборі страхових продуктах. Популярним стає страхування «pay-as-you-go», коли компанії можуть тимчасово вимикати страхове покриття під час простою чи сезонного спаду. Це дозволяє сплачувати внески відповідно до фактичного використання страхового продукту. Наприклад, компанія «Альфа Страхування» запровадила передплатну модель страхування для продукту «Моя квартира», що дозволяє клієнтам здійснювати щомісячні платежі замість одноразової річної оплати. Це спрощує фінансове навантаження та надає можливість відмовитися від послуги в будь-який момент. А СК «УНІКА» пропонує клієнтам можливість сплачувати за автоцивілку онлайн частинами. Для цього використовується сервіс «Оплата частинами» від ПриватБанку, що дозволяє рівномірно розподілити платежі та краще

планувати особистий бюджет. Ці приклади демонструють, як українські страховики адаптуються до потреб клієнтів, пропонуючи інноваційні та гнучкі страхові продукти.

3. Розширення страхових пропозицій. Страховики, які пропонують покриття для нових ризиків, можуть розширити свою ринкову частку. Наприклад, кіберстрахування набуває популярності через зростання кіберзагроз. Очікується, що премії за кіберстрахування у світі досягнуть \$23 млрд до кінця 2025 р. [1]. Диверсифікація страхових продуктів допомагає страховикам зменшити залежність від конкретного ринку або регіону, що є критично важливим в умовах ринкових коливань, змін у попиті та регуляторних оновлень. В Україні кілька страхових компаній, наприклад, пропонують послуги зі страхування від воєнних ризиків. СК «Рідна» пропонує програми добровільного страхування з покриттям ризиків, пов'язаних із воєнними діями. Можливе страхування автомобілів (КАСКО), житла, майна, а також страхування від нещасних випадків для дітей та дорослих. Поліси можна придбати окремо або як розширення до стандартних страхових програм. СК ARX пропонує програму «Бронезахист» – страхування від нещасних випадків в умовах воєнного стану. Покриває смерть, травматичні ушкодження та нещасні випадки, спричинені воєнними діями. Програма доступна для цивільних осіб віком від 1 до 75 років, з терміном дії від 1 місяця до 1 року. СК «ТАС-Life» для корпоративних клієнтів пропонує страхування від наслідків воєнних дій з різними тарифними планами та лімітами покриття. З травня 2023 р. також надає страхові послуги для військовослужбовців, залежно від зони їх перебування та характеру служби. СК «ІНГО» забезпечує страхування майна від воєнних ризиків для юридичних осіб, включаючи будівлі, обладнання, товарні запаси та оздоблення приміщень.

4. Партнерство з фінтех-компаніями. Співпраця зі стартапами та фінтех-платформами дозволяє страховикам отримувати доступ до передових технологій, що підвищують ефективність операцій. Фінтех-

рішення допомагають усунути недоліки традиційного страхування, автоматизуючи процеси та покращуючи клієнтський досвід. Це підвищує рівень задоволеності клієнтів і сприяє зростанню бізнесу. Фінансові технології (фінтех) активно впроваджуються в українському страховому секторі, сприяючи підвищенню ефективності та якості послуг. Одним із ключових напрямів є використання штучного інтелекту для автоматизації процесів та покращення обслуговування клієнтів. Так, чат-боти та віртуальні асистенти автоматизують комунікацію з клієнтами, надаючи швидкі відповіді на запити та підтримку 24/7. Це підвищує рівень задоволеності клієнтів та зменшує навантаження на персонал. Також штучний інтелект аналізує великі обсяги даних для оцінки ризиків та визначення оптимальних умов страхування для кожного клієнта. Це дозволяє персоналізувати пропозиції та підвищити точність у визначенні страхових тарифів. Багато страхових компаній впроваджують цифрові сервіси, які дозволяють клієнтам оформлювати, продовжувати та керувати своїми страховими полісами онлайн, без необхідності відвідування офісу. Півпраця страхових компаній з банками та фінтех-компаніями дозволяє пропонувати комплексні фінансові продукти, такі як страхування при оформленні кредитів або використанні платіжних карток.

5. Посилення мобільних і онлайн-платформ. У 2024 р. мобільні послуги вийшли на перший план. Клієнти очікують отримати доступ до страхових послуг через смартфон у будь-який час. Хоча традиційні зустрічі з агентами залишаються важливими (44% споживачів все ще віддають перевагу живому спілкуванню), страхові компанії мають комбінувати цифрові та офлайн-канали взаємодії, забезпечуючи омніканальність сервісу. Чимало українських страховиків сьогодні використовують мобільні додатки, що забезпечують зручний доступ до страхових послуг, включаючи подачу заявок на відшкодування, відстеження статусу звернень та отримання консультацій.

6. Реагування на кліматичні зміни. Кліматичні ризики все більше впливають на фінансові результати страховиків: збитки від природних катастроф зросли на 250% за останні 30 років. Інноваційним рішенням є параметричне страхування – виплати, які здійснюються автоматично при настанні певної події, наприклад, урагану або повені, без необхідності підтвердження фізичних втрат. В Україні параметричне страхування поки що не набуло широкого розповсюдження. Серед основних причин – недостатня обізнаність споживачів про такі продукти та відсутність розвиненої інфраструктури для збору та аналізу необхідних даних. Варто зазначити, що міжнародні організації та донори проявляють інтерес до впровадження параметричного страхування в Україні, особливо в аграрному секторі, який піддається ризикам, пов'язаним із погодними умовами. Проте на сьогодні конкретні приклади реалізації таких продуктів в Україні відсутні.

Загалом, сучасний страховий ринок вимагає від компаній адаптації та пошуку нових джерел зростання. Розширення продуктових лінійок, співпраця з фінтехами, цифровізація та розвиток клієнтського сервісу – основні стратегії, які допоможуть страховикам залишатися конкурентоспроможними у 2025 р. та надалі.

Список використаних джерел

1. The Indeed Editorial Team (2025). 10 Business Strategy Examples (And Why It Helps To Have One). <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/business-strategy-examples>
2. The Covenir Team (2024). 8 Proven Growth Strategies for Insurance Companies. <https://www.covenirbpo.com/blog-post/8-growth-strategies-for-insurance-companies/>

Завадських Г.М.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і бізнесу,

Таврійський державний агротехнологічний

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Покращення якості життя, збереження навколишнього середовища та турбота про добробут майбутніх поколінь - це спільна відповідальність усього людства [3]. ООН визначила 17 Цілей сталого розвитку, які охоплюють широкий спектр питань і передбачають необхідність досягнення гармонії між трьома основними складовими сталого розвитку: економікою, соціальною сферою та екологією. Ці принципи мають бути враховані в усіх галузях економіки та сферах діяльності. У зв'язку з цим принципи ESG (екологія, соціальна відповідальність і корпоративне управління) стають нормою для компаній у всьому світі.

Згідно з дослідженням Edelman Trust Barometer за 2020 рік, 71% споживачів у світі не підтримують бренди, які орієнтовані лише на прибуток, ігноруючи інтереси клієнтів, соціальну відповідальність та вплив на довкілля. У нещодавньому опитуванні інституційних інвесторів від Ernst&Young, що стосувалося змін клімату та сталого розвитку, близько 90% респондентів визнали, що нефінансові показники стали ключовими у прийнятті інвестиційних рішень. Якщо у 2018 році всебічну оцінку ESG-показників проводили лише 32% інвесторів, то у 2020-му — вже 72%.

Підприємства функціонують у складних умовах, які характеризуються загостренням екологічних проблем, зростанням соціальної нерівності та порушеннями прав людини. Ці виклики суттєво впливають на взаємодію компаній із суспільством та на їхню політику у сфері корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Якщо раніше КСВ розглядалася переважно як частина комунікаційної стратегії, то нині вона перетворюється на ключовий елемент стійкого розвитку бізнесу. Суспільні та природні кризи підкреслюють: ми всі взаємопов'язані. Бізнес, який планує на перспективу, усвідомлює, що лише через активну підтримку

партнерів і суспільства можна забезпечити стабільне майбутнє. Згідно з десятим звітом Deloitte Global 2021 про покоління міленіалів і Z, молодь дедалі більше узгоджує свої споживчі звички та кар'єрні рішення з особистими цінностями. Понад 25% представників цих поколінь вважають вплив бізнесу на довкілля критично важливим фактором при виборі продукції чи роботодавця.

За результатами нещодавнього дослідження компанії Nielsen, 81% опитаних у різних країнах світу переконані, що бізнес повинен брати участь у поліпшенні стану навколишнього середовища. Цей погляд широко розділяється представниками всіх поколінь і статей. Найбільшу підтримку ідеї відповідального ставлення до довкілля виявляють міленіали, покоління Z та X, хоча і серед старших людей спостерігається схожа тенденція. Молоді фахівці, обираючи місце роботи, надають великого значення таким аспектам, як відсутність дискримінації, дотримання принципів різноманіття та інклюзивності, а також підтримка сімейних цінностей. Половина респондентів по всьому світу заявляє, що змінюють місце праці, щоб покращити якість життя, зокрема завдяки кращому балансу між роботою та особистим життям.

Розглянемо досвід соціально відповідальних вітчизняних компаній - лідерів рейтингів компаній з КСВ (МХП, Кернел, ДТЕК) стосовно реалізації ними стратегії сталого розвитку.

Таблиця 1

Політика сталого розвитку і КСВ вітчизняних компаній

ПрАТ «МХП»

Цілі	-сприяння загальній боротьбі зі зміною клімату, включаючи прагнення стати вуглецево нейтральною компанією до 2030 р.; -інтегрування міркувань сталості у всі бізнес-рішення; -забезпечення сталості в закупівлі товарів та послуг з акцентом на різноманітність постачальників та екологічні атрибути; -навчання для місцевих управлінців задля посилення їхніх навичок управління та сприяння сталому розвитку регіонів.
Напрями	-ведення належного обліку обсягів утворення відходів, стічних вод, викидів в атмосферне повітря та надійного та достовірного екологічного моніторингу діяльності Компанії на навколишнє середовище; -стратегія соціальної стійкості та план залучення зацікавлених сторін; -впровадження цілей сталого розвитку у технологічній сфері; -реалізація ESG-цілей спільно з Благодійним фондом «МХП-Громаді»
Група ДТЕК	
Цілі	-скоротити викиди парникових газів та досягти вуглецевої нейтральності до 2040 року; -забезпечити гідну оплату праці, безпечне та комфортне робоче середовище, можливості для розвитку та кар'єрного зростання, а також систему визнання та винагороди за високі результати; -дотримуватися етичних стандартів, відповідальних бізнес-практик та провідних галузевих вимог комплаєнсу
Напрями	-інвестування понад €2 млрд у відновлювану енергетику протягом наступних 5 років. -будівництво 200 МВт гнучких систем зберігання енергії до жовтня 2025 р -контроль поводження з відходами, зокрема небезпечними матеріалами, дотримуючись міжнародних стандартів ISO 14001 та мінімізуючи захоронення -використання сучасних методів відбору проб та лабораторного тестування, аби унеможливити забруднення місцевих водойм, та дотримання стандартів ISO 14001:2015
Kernel	

Цілі	-попередження та мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище; -ефективне управління екологічними ризиками/ аспектами; -забезпечення єдиного підходу до управління системою екологічного менеджменту та безперервного її вдосконалення відповідно до найкращих світових практик та вимог міжнародного стандарту ISO 14001
Напрями	-врахування природоохоронних процесів при прийнятті стратегічних, інвестиційних та операційних рішень -оцінка впливу на довкілля планованої діяльності та при необхідності вжиття заходів щодо мінімізації негативного впливу -впровадження, підтримання на належному рівні та вдосконалення системи екологічного менеджменту відповідно до ISO 14001 -впровадження кращих практик у сфері ресурсозбереження та мінімізації впливу на навколишнє середовище у повсякденній діяльності, використання ресурсоефективних технологій

Джерело: [2,5,6]

Компанія МХП визнає важливість сталого розвитку як для власної діяльності, так і для суспільства загалом. Ми прагнемо не лише досягти високих економічних показників, але й зробити значний внесок у соціальний добробут та екологічну стійкість. Це включає відповідальне ставлення до природних ресурсів, підтримку соціальних ініціатив та забезпечення високих стандартів якості життя.

ДТЕК знаходиться в центрі двох критичних викликів, що стоять перед європейським суспільством: кліматична криза та загроза війни. Обидва виклики чітко окреслили потребу в більш стійкій, децентралізованій енергетичній системі, прискорюючи трансформацію ДТЕК у лідера зеленої енергетики.

Глобальна мета Кернел у сфері сталого розвитку і соціальної відповідальності – розвиток суспільства шляхом добровільного внеску бізнесу в соціальну, економічну і екологічну сфери, пов’язані з діяльністю і

досягненням стратегічних цілей Компанії. Відповідно до кліматичного рейтингу Carbon Disclosure Project (CDP), Kernel має оцінку «В».

Таким чином, можна констатувати, що провідні компанії все активніше інтегрують Цілі сталого розвитку у свої стратегії корпоративної соціальної відповідальності, що сприяє посиленню реалізації ідеї глобального сталого розвитку. Виокремлюються п'ять ключових напрямів, орієнтованих на досягнення ЦСР: відповідальне виробництво та споживання, соціальні проєкти та благодійність, дотримання корпоративної етики й ефективне управління, підтримка персоналу та його професійне зростання, а також участь у міжнародних ініціативах.

Список використаних джерел

1. Білик Р. Р., Варвус А. І. Соціальна відповідальність бізнесу як основа безпеки підприємництва в сучасних умовах. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023 рік. Том 8. № 3. С. 318-323.
2. DTEK. Сталий розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dtek.com/sustainability/#block-6953> (дата звернення: 22.04.2025).
3. Завадських Г.М., Лисак О.І., Тебенко В.М. Корпоративна соціальна відповідальність: формування та реалізація в Україні. Збірник наукових праць ТДАТУ, 2023. №2. С.130-139 <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2023-48-129-139>
4. Іршак О., Коломієць О., Черепанин А. Види корпоративної соціальної відповідальності в контексті досягнення цілей сталого розвитку. Економіка та суспільство 2024, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-13>
5. Kernel. Сталий розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kernel.ua/ua/sustainable-development/> (дата звернення: 22.04.2025).
6. МХП. Сталий розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mhp.com.ua/uk/stalyy-rozvytok> (дата звернення: 22.04.2025).

ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» визначено завдання забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року. Документ серед 17 Цілей сталого розвитку, зокрема, передбачає виконання Цілі 1. Подолання бідності й Цілі 7. Доступна та чиста енергія. Для виконання Цілі 1 подолати бідність в усіх її формах та повсюдно, з-поміж іншого, передбачено надання рівних прав доступу до базових ресурсів, зокрема енергетичних. У межах виконання Цілі 7 передбачається розширення можливостей використання інноваційних та сучасних технологій для безперебійної, дешевої та загально доступної електроенергії.

З урахуванням наслідків повномасштабної збройної агресії РФ, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1190-р було затверджено нові національні завдання і індикатори їх досягнення. Сприяти зниженню рівня енергетичної бідності населення – одне із нових завдань щодо досягнення Цілей сталого розвитку [1].

Енергетичну бідність визначено, як проблему на шляху сталого розвитку та відновлення економіки у Національному плані з енергетики та клімату на період до 2030 року (далі – НПЕК) [2]. За результатами консультацій з Європейським співтовариством щодо реалізації мети НПЕК рекомендовано встановити національну ціль і запровадити моніторинг скорочення енергетичної бідності в Україні [3].

У межах виконання завдань, що передбачені операційним планом заходів з реалізації у 2024—2026 роках Довгострокової стратегії термомодернізації будівель на період до 2050 року визначено необхідність встановлення середньострокових та довгострокових цілей із запобігання поширенню та подолання енергетичної бідності.

В процесі державно-управлінської діяльності щодо боротьби з енергетичною бідністю доцільно активізувати роботи із встановлення цілей зниження енергетичної бідності у межах реалізації мети НПЕК і виконання Операційного плану заходів з реалізації у 2024—2026 роках Довгострокової стратегії термомодернізації будівель на період до 2050 року. Для визначення цілей в боротьбі з енергетичною бідністю варто зосередити увагу на характеристики стану життєдіяльності суспільства, в якому відсутня енергетична бідність.

За період повномасштабної збройної агресії проти України, рф примножила інструментарій гібридного протистояння за рахунок змушенню населення до енергетичної бідності. Ситуацію з енергетичною бідністю в Україні пропонується аналізувати, як складову щорічного проведення оцінювання стану досягнення Цілей сталого розвитку. Також у Директиві ЄС 2023/1791 для держав ЄС визначено індикатори для застосування у межах реалізації мети НПЕК (забезпечення сталого розвитку та відновлення економіки).

Співставлення індикаторів в залежності від інформації, яку вони репрезентують та статистичний аналіз наявних даних дало змогу виявити такі тенденції:

1) значна частка населення не може зберігати житло достатньо теплим¹. За наявними даними, у 2021 році частка українців, які не можуть утримувати житло достатньо теплим, становила 17,2 %. Серед країн ЄС зі

¹ Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1190-р встановлено індикатор «частка осіб, які проживають у домогосподарствах та потерпають від недостатності коштів для підтримування достатньо теплої температури у своєму житлі (на придбання палива, обігрівача тощо) протягом опалювального сезону, відсотків»

схожими до України кліматичними умовами, у 2021 році значення цього показника зафіксовано у Польщі на рівні 3,2 %, у Німеччині – 3,3 %, у Чехії – 2,2 %. У 2023 році 10,6 % населення ЄС не мали змоги належним чином обігріти свої домівки. Порівняно з 2022 роком частка такого населення в ЄС зросла на 1,3 відсоткові пункти.

2) значне зростання заборгованості за комунальні послуги². До початку повномасштабної збройної агресії РФ, за даними 2021 року в Україні рівень заборгованості населення за комунальні послуги становив 18,8 %. На 1 січня 2022 року борг споживачів складав 81,6 млрд грн, а за даними липня 2024 року сягнув 200 млрд грн. Серед країн ЄС зі схожими до України кліматичними умовами, у 2021 році значення цього показника зафіксовано у Польщі на рівні 5,2 %, у Німеччині – 3,7 %, у Чехії – 1,5 %. У 2023 році 6,9 % населення ЄС мали заборгованість за комунальні послуги. Порівняно з 2021 роком частка такого населення в ЄС зросла на 0,5 відсоткові пункти [4].

3) збільшення частки населення, що проживає в житлі з дахом, що протікає, з сирими стінами, підлогою чи фундаментом або з гниллю віконних рам через масштабування наслідків повномасштабної збройної агресії рф. Згідно з наявними даними, у 2021 році у 8,2 % українців протікає дах, вологі стіни, гнилі віконні рами та підлога. Враховуючи, що за період з 24 лютого 2022 року до 31 грудня 2023 року по всіх країні пошкоджено або зруйновано 10 % житлового фонду, то варто зробити висновок про погіршення значення цього показника в Україні.

Серед країн ЄС зі схожими кліматичними умовами значення цього показника у 2023 році у Польщі становило 5,7 %, у Німеччині – 16 %, у Чехії – 8,5 %. 15,5 % населення ЄС у 2023 році проживало у житлі з дахом, що протікає, з сирими стінами, підлогою чи фундаментом або з гниллю

² Для щорічного проведення оцінювання стану досягнення Цілей сталого розвитку в частині скорочення енергетичної бідності встановлено індикатор «частка осіб, які проживають у домогосподарствах та потерпають від недостатності коштів для своєчасної та в повному обсязі оплати житлово комунальних послуг і придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива тощо, відсотків»

віконних рам. За наявними даними, порівняно з 2020 роком частка такого населення в ЄС зросла на 0,7 відсоткові пункти [5].

4) рівень бідності в Україні значно вищий, за рівень ризику бідності у державах ЄС. В Україні рівень бідності за доходами, які нижчі за фактичний прожитковий мінімум (не враховує наявні потреби людини затверджений прожитковий мінімум, який менший від його фактичного розміру для різних соціальних і демографічних груп населення у понад двічі), збільшився в 1,7 рази – з 20,6% у 2021 році до 35,5% у 2023-му. Для порівняння, у 2023 році 16,2 % населення ЄС мали ризик бідності, 14 % – у Польщі, 9,8 % – у Чехії [6].

5) відбулося зростання частки сукупних витрат на оплату ЖКП. До початку повномасштабної воєнної агресії видаткова частина сімейного бюджету на оплату ЖКП в середньому становила 13,5 %, а за даними 2023 року – оцінюється на рівні 23-24%.

Наразі відсутні актуальні статистичні дані щодо частки сукупних витрат середньостатистичного домогосподарства на оплату ЖКП, яка покривається пільгами та субсидіями. При цьому, законодавство України визначає базову норму оплати за житлово-комунальні послуги у розмірі 15 % від середньомісячного сукупного доходу домогосподарств. В країнах ЄС використовується інший індикатор, за яким визначається частка населення, в яких сукупні витрати на житло (орендна плата, платежі за іпотечними кредитами, комунальні платежі) становлять більше 40 % сукупного доходу домогосподарства (без врахування субсидій).

Враховуючи наслідки повномасштабної збройної агресії РФ в аспекті енергетичної бідності, прослідковується поглиблення загроз сталому розвитку за всіма досліджуваними індикаторами. Тому в контексті досягнення цілей сталого розвитку в Україні, національні цілі щодо зниження енергетичної бідності мають характеризувати намагання:

реагувати на активізацію деструктивних чинників енергетичної бідності. В ситуації поглиблення енергетичної бідності пріоритетними

мають бути визначено ті цілі, що спрямовані на протидію деструктивним чинникам забезпечення рівних прав доступу до базових енергетичних ресурсів і послуг.

використовувати наявні у розпорядженні спроможності для забезпечення доступу до недорогих, надійних і сучасних джерел енергії для населення. Мова йде соціально-економічний розвиток і результати діяльності підприємств енергетичного сектору у взаємозв'язку, що відображено у вартості енергопостачання для населення, спроможності підвищення енергоефективності й встановлення домогосподарствами відновлюваної енергогенерації, реалізації їх надлишку в енергосистему.

Варто відзначити, що чітко відокремити національні цілі щодо зниження енергетичної бідності не є можливим через їх комплексну реалізацію. Але для визначення пріоритетності предмету впливу державних інституцій здійснено спробу визначити національні цілі щодо зниження енергетичної бідності крізь призму протидії деструктивним чинникам і використання наявних у розпорядженні спроможностей для забезпечення сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні : розпорядження КМУ від 29 листопада 2024 р. № 1190. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-%D1%80#Text>
2. Adopted National Energy and Climate Plan of Ukraine. Energy Community. URL: <https://www.energy-community.org/Search-Result.html?queryStr=necp%20ukraine&currentPage=1>
3. Recommendation RE NECP 02/2024 on the Draft National Energy and Climate Plan of Ukraine. Energy Community. URL: <https://www.energy->

community.org/Search-

[Result.html?queryStr=necp%20ukraine&currentPage=1](https://community.org/Search-Result.html?queryStr=necp%20ukraine&currentPage=1)

4. Arrears on utility bills. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdes07/default/table?lang=en
5. Total population living in a dwelling with a leaking roof, damp walls, floors or foundation, or rot in window frames or floor. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdho01/default/table?lang=en
6. At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_li02/default/table?lang=en

Ільєнко. А .В.,

старший викладач кафедри соціоекономіки та управління персоналом

Бондар І. С.,

здобувач бакалаврського рівня, 4 курсу, ОПП «Менеджмент персоналу»

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

WELL-BEING ПІДХІД В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИМИ ВІДНОСИНАМИ

Концепція well-being в управлінні соціально-трудовими відносинами є ключовим інструментом сучасного менеджменту, орієнтованого на створення умов для фізичного, психологічного та соціального благополуччя працівників. Дослідивши праці Вартанової, О. В., Малярєнко І. С. ([1;5]), Василик А. В., Смалійчук Г. В., Лужко Ю. О. [2], Злобін К., Літвін Н., Бурлакової І. [7] необхідно зазначити, що well-being враховує

багатовимірні аспекти, такі як позитивні емоції, залученість, стосунки, сенс життя та досягнення. Well-being підхід спрямований на підвищення продуктивності працівників, забезпечення їх задоволеності та зниження ризику професійного вигорання.

У роботі було розглянуто впровадження концепції well-being в IT-галузі на прикладі компаній SoftServe. Зокрема, програма «Dare to Care» включає заходи, що охоплюють фізичне здоров'я, психологічну підтримку, професійний розвиток та work-life баланс. Вона базується на системному підході з використанням інструментів моніторингу задоволеності працівників, таких як платформа «Workday Peakon Employee Voice», і показує позитивний вплив на соціально-трудові відносини, зокрема, через підвищення рівня залученості, зменшення плинності кадрів і створення комфортних умов для роботи.

Основними перевагами впровадженої компанії well-being в управлінні в SoftServe є:

1. Всеохоплюючий підхід до well-being. Програма *Dare to Care* охоплює як фізичне так і ментальне здоров'я та включає в себе вебінари, йогу, психологічну підтримку тощо.
2. Підтримка у кризових ситуаціях. У відповідь на виклики війни компанія запровадила евакуаційні плани, офіси-шелтери та інструмент *Safety Check* для моніторингу стану співробітників.
3. Високий рівень залученості працівників. 79% працівників взяли участь у внутрішньому опитуванні, а платформа *Peakon* забезпечує індивідуальний зворотний зв'язок для керівників.
4. Наявність психологічної підтримки. Гаряча лінія ментального здоров'я, якою скористалися понад 1 750 співробітників та навчання для лідерів щодо роботи з посттравматичним стресом.

5. Work-life баланс. Програми підтримують баланс між роботою та особистим життям через гнучкі графіки роботи та навчальні ініціативи.

6. Визнання на ринку. SoftServe отримала нагороди, включаючи *Top Workplace for Employee Well-Being*, що підтверджує ефективність її програм.

До основних недоліків можна віднести:

1. Орієнтація на кризові заходи. Значна частина зусиль у 2022 році була спрямована на реагування на кризові ситуації (війна в Україні), що може обмежувати розробку довгострокових стратегій у стабільних умовах.

2. Навантаження на лідерів. Лідери несуть велику відповідальність за підтримку своїх команд, що може призводити до їх власного емоційного вигорання.

3. Обмежена глобалізація проблем. Хоча програми добре адаптовані для України та Польщі, інші регіони компанії можуть не отримувати таких самих переваг через культурні та локальні особливості.

4. Відсутність інтеграції сучасних технологій. Використання технологій, таких як VR або AI, для покращення ефективності програм підтримки поки що обмежене.

5. Ризик зниження уваги до індивідуальних потреб. Масштабність програм може ускладнювати індивідуалізацію підходу до кожного працівника.

Загалом програма SoftServe ([3;6]) доводить ефективність well-being підходу в кризових умовах, впроваджуючи антикризові заходи, такі як система Safety Check, психологічна гаряча лінія та фінансова підтримка персоналу. Інші IT-компанії, як-от Intellias, також активно реалізують програми well-being, зосереджуючись на психологічній підтримці, фізичному здоров'ї та можливостях професійного розвитку[4].

Авторами відображено вплив на соціально-трудові відносини такого підходу можна за допомогою таблиці 1.

Вплив програм добробуту ІТ-компаній на соціально-трудові
відносини в колективі*

Аспект впливу	Конкретний приклад	Позитивний ефект
Зв'язок між працівниками	Організація групових активностей, спільних проєктів, корпоративні фізичні тренування (йога, фітнес) тощо	Зміцнення командного духу, підвищення лояльності, формування відкритості та дружньої атмосфери в колективі
Розвиток інклюзії	Програми ментального здоров'я для ветеранів, програми навчання для світчерів серед ветеранів та працівників компанії, що повернулися з ЗСУ	Залучення та адаптація працівників, що повернулися, що сприяє командному духу. Підтримка інклюзії серед світчерів сприяє підвищенню лояльності персоналу
Довіра до керівництва	Бесіди, спілкування в фокус-групах, регулярні збори та опитування працівників (Gallup 12 як приклад)	Підвищення рівня довіри, мотивації та залучення
Мотивація	Системи бонусів, програми розвитку кар'єри, навчання	Підвищення мотивації, продуктивності й якості роботи (на основі нових отриманих знань)
Зменшення вигорання	Програми ментального здоров'я, гнучкий графік, можливість обирати формат роботи (онлайн/в офісі/гібридний)	Зниження рівня стресу та вигорання, підвищення якості роботи
Збереження талантів	Конкурентна заробітна плата, соціальний пакет	Зменшення плинності кадрів, збільшення кількості цінних фахівців
Корпоративна культура	Формування цінностей компанії, спільні подорожі та інтерактиви	Формування позитивної культури в компанії, підвищення іміджу, підвищення якості командної роботи
Соціальна відповідальність	Волонтерські програми (допомога військовослужбовцям), екологічні ініціативи	Підвищення іміджу компанії, залучення співробітників
Work-life баланс	Гнучкий графік роботи, надання щорічних додаткових відпусток	Підвищення продуктивності працівника, його залученості в роботу та ефективності результатів

*побудовано авторами

Основні виклики з якими може зіткнутися ІТ-сектор при впровадженні well-being програм:

1. Недостатня залученість персоналу: Працівники можуть не бачити цінності таких програм або не мати часу на участь.
2. Відсутність підтримки керівництва: Якщо керівництво не підтримує програму, вона може бути неефективною.

3. Недостатнє фінансування: Обмежені ресурси можуть обмежити масштаб і різноманітність програм.
4. Відсутність індивідуального підходу: Стандартні програми можуть не відповідати потребам всіх членів команди.
5. Недостатня оцінка ефективності: Відсутність чітких цілей і показників ускладнює оцінку ефективності програм.
6. Опір до змін: Працівники можуть бути консервативними і не готовими до змін.

Рекомендації для вдосконалення програм well-being в SoftServe передбачають глобалізацію програм, інтеграцію новітніх технологій, підтримку лідерів через навчання стресостійкості, створення довгострокової стратегії розвитку та зміцнення корпоративної культури. Впровадження цих рекомендацій сприятиме покращенню соціально-трудових відносин, підвищенню лояльності працівників і конкурентоспроможності компанії. Досвід впровадження well-being програм свідчить про їх стратегічну значущість для сучасних організацій, адже вони не тільки покращують умови праці, а й забезпечують довгострокові конкурентні переваги.

Список використаних джерел

1. Вартанова, О. В., Маляренко І. С. "Well-being, як невід'ємна складова формування корпоративної стратегії підприємства." *Міжнародна науково-практична конференція "Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики"* (2023).
URL:https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/29068/1/Zbi%C3%B3r_prac_Tom_1_2023-164-169.pdf
2. Василик А. В., Смалійчук Г. В., Лужко Ю. О. Well-Being працівників в організації: сутність, складові та завдання менеджменту персоналу. *Бізнес Інформ.* 2021. №11. С. 419–424.
<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-11-419-424>

3. Звіт зі сталого розвитку 2023 | SoftServe. SoftServe | Software Development & Digital Services Company. URL: https://www.softserveinc.com/en-us/corporate-social-responsibility/csr-report-2023?_gl=1*qlenq8*_up*mq..*_ga*mjexndg2mze2ns4xnzq1ndq5odgx*_ga_73c9chyenl*mtc0ntq0otg4mc4xljaumtc0ntq0otg4mc4wljaunzi1mj4mdy
4. Intellias представив Звіт зі сталого розвитку за 2022 рік URL: <https://career.intellias.com/ukraine/uk/intellias-predstaviv-zvit-zi-stalogo-rozvitku-za-2022-rik/>
5. Вартанова О. Well-being у корпоративному управлінні: ключові моделі та вплив на економічну поведінку . *Економіка та суспільство*, 2022 (45) URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1909/1837>
6. Добробут SoftServe. SoftServe | Software Development & Digital Services Company. URL: <https://www.softserveinc.com/uk-ua/corporate-social-responsibility/well-being>
7. Злобін К., Літвін Н., Бурлакова І. Вплив програм wellbeing на продуктивність та лояльність персоналу. *Вчені записки Університету «КРОК» №1 (69), 2023*. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/574>

Ільєнко. А .В.,

старший викладач кафедри соціоекономіки та управління персоналом

Заволович Я.Ю.,

здобувач бакалаврського рівня, 4 курсу, ОПП «Менеджмент

персоналу»

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СТРАТЕГІЯ ПОСИЛЕННЯ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

У сучасних умовах жорсткої конкуренції на ринку праці та нестабільності бізнес-середовища, залученість персоналу стає стратегічно важливим елементом розвитку будь-якої організації. Ефективне управління залученістю працівників забезпечує стабільність компанії, підвищує продуктивність, а також сприяє збереженню та розвитку висококваліфікованих кадрів ([1; 6;7]).

Проаналізовані праці науковців Хелен, М.Рігор, Р.Дханья, Риту, Остапюк Б. Я., Сердюк, О. І., Мирна, О. В., Корнійчук, А. С., Олексій, І. В., Щербак К., Василик А. В., Кравченко А. Є. з джерел ([1-7]) запевняють, що стратегія залученості персоналу складається з певних ключових елементів. Наприклад, баланс між роботою та особистим життям, забезпечення гармонії між робочими і особистими обов'язками допомагає знижувати рівень стресу та плинність кадрів. Також головним аспектом є визнання та винагородження, співробітники, які отримують своєчасне визнання та справедливу винагороду за свої досягнення, мають вищий рівень мотивації та залученості ([6;7]). Також інвестиції у навчання та розвиток персоналу стимулюють працівників залишатися в компанії та підвищувати свою кваліфікацію, що сприяє стабільності кадрового складу [5; 6]. Важливу роль в даній темі відіграє відкрита комунікація та довіра між керівництвом і працівниками, це створює атмосферу співпраці та сприяють розвитку корпоративної культури [4; 6].

Попри важливість формування залученості, організації стикаються з низкою викликів у її реалізації. Це включає необхідність балансування між очікуваннями працівників і ресурсними можливостями компанії, особливо в умовах економічних змін та зовнішніх факторів впливу

Керівництво організації відіграє важливу роль у формуванні залученості через власний приклад дотримання корпоративних цінностей, підтримку інновацій та особистий внесок у мотивацію персоналу. Наприклад, стратегія залученості персоналу ПАТ «Українська залізниця»

передбачає посилення корпоративної культури та формування механізмів мотивації працівників через участь у вирішенні корпоративних завдань [4]. Цифрові технології, такі як гейміфікація, аналітичні рішення для моніторингу рівня залученості та платформи для комунікації, допомагають організаціям швидко адаптуватися до змін та підтримувати високий рівень залученості персоналу [6]. Оцінка ефективності залученості персоналу здійснюється за допомогою ключових показників, таких як продуктивність, рівень задоволення працівників, зниження плинності кадрів та зростання фінансових результатів компанії [2; 3].

В результаті проведеного дослідження стратегічні підходи до залученості персоналу на практиці, що підвищують мотивацію та продуктивність праці персоналу, відображено авторами на рис. 1. Зокрема, чітке визначення та комунікація корпоративних цінностей сприяють лояльності працівників, проте потребують ефективної комунікації. Важливим є залучення співробітників до прийняття рішень, що підвищує їхню відповідальність, але вимагає зусиль від керівництва. Можливості для професійного розвитку мотивують до навчання, хоча потребують фінансових інвестицій. Визнання та винагорода також є ефективним методом підвищення залученості, однак потребують прозорості.

Рис.1. Стратегічні підходи до залученості персоналу.

Джерело: побудовано авторами на основі ([1]; [4]; [5]; [6]; [7])

Формування та підтримка залученості персоналу є стратегічно важливим завданням для кожної сучасної організації. Використання різноманітних підходів, включаючи баланс між роботою та особистим життям, розвиток працівників, цифрові інструменти та довіру до керівництва, забезпечує підвищення продуктивності, лояльності та мотивації персоналу.

Список використаних джерел

1. Dr. Helen, M. Rigor. An Analysis of Employee Satisfaction and Engagement: Basis for the Development of Employee Engagement Enhancement

Framework at St. Paul University Quezon City. *CIR CUM SPE CTU S: The SPUQC Review.* 2024. P. 44–68.

URL:https://www.researchgate.net/publication/377969031_An_Analysis_of_Employee_Satisfaction_and_Engagement_Basis_for_the_Development_of_Employee_Engagement_Enhancement_Framework_at_St_Paul_University_Quizon_City

2. Dr. R. Dhanya. Employee Engagement: A Smart Way to Employee Retention with reference to Corporate Sector, Chennai City Corporation. *International Journal of Business Management & Research*. 2024. P. 22–30. URL: https://www.researchgate.net/publication/384595183_EMPLOYEE_ENGAGEMENT_A_SMART_WAY_TO_EMPLOYEE_RETENTION
3. Ritu. A Comprehensive Study On Employee Engagement Strategies. *Educational Administration: Theory and Practice*, 30(4), 5894–5899. URL: <https://doi.org/10.53555/kuey.v30i4.2309>
4. Остапюк Б. Я. Формування стратегії управління персоналом як інструменту забезпечення ефективного розвитку залізничного транспорту. *Вісник економіки транспорту і промисловості* № 47, С. 137–142. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vetp_2014_47_29
5. Сердюк, О. І., Мирна, О. В., Корнійчук, А. С., Олексій, І. В. Стратегічні пріоритети управління персоналом у системі адміністративно-державного менеджменту органів виконавчої влади. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, (3), 49–59. URL: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.3.7>
6. Щербак К. Сучасні практики формування залученості персоналу. «Інноваційні проєкти для економічного відродження та конкурентного розвитку України : ЗБ. ДОП. 91-ї щорічної студент. наук. конф., м. Київ, 15 квіт. – 19 трав. 2024 р. Київ, 2024. С. 89–92.

<https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b7073f82-4fc0-442e-afea-a21ec625ae9e/content>

7. Василик А. В., Кравченко А. Є. Сучасні практики формування залученості персоналу в компаніях *Бізнес Інформ.* - 2020. - № 4. - С. 398-403. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_4_50

Ільєнко. А .В.,

старший викладач кафедри соціоекономіки та управління персоналом

Брікс А. В.,

здобувач бакалаврського рівня, 4 курсу, ОПП «Менеджмент персоналу»

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ДОВІРА ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасне бізнес-середовище характеризується підвищеною увагою до нематеріальних активів організації, серед яких довіра займає особливе місце як фундаментальний показник якості внутрішніх та зовнішніх комунікацій, що підтверджує дослідження нами праць науковців Бесараб А. [1], Кириченко С. О., Цвях П. В.[2], Варіс І., Кравчук О.[3] , Захарчин Г. М. [5], Коваленко Є. В. [6], Зенгер Дж., Фолкман Дж.[8], Ван Ланге, Рокенбах [8], Руссо[9]. Довіра виступає не лише психологічним феноменом, але й важливим економічним фактором, що впливає на ефективність діяльності організації, швидкість прийняття рішень та якість взаємодії між усіма зацікавленими сторонами[1].

В умовах інформаційного суспільства та глобальної діджиталізації значення довіри як індикатора якості комунікацій суттєво зростає. Організації, які здатні будувати та підтримувати високий рівень довіри у своїх комунікаційних процесах, отримують значні конкурентні переваги.

Це проявляється у покращенні репутації, зниженні транзакційних витрат, підвищенні лояльності клієнтів та працівників, а також у формуванні сприятливого організаційного клімату.

Довіра в організаційних комунікаціях базується на декількох ключових аспектах. Передусім, це прозорість та достовірність інформації, яка циркулює в організації. Відкритий доступ до актуальної та правдивої інформації формує основу для побудови довірчих відносин між керівництвом та працівниками, між організацією та її зовнішніми стейкхолдерами [2]. Важливим аспектом також є послідовність та передбачуваність у комунікаційній політиці організації.

Особливу роль у формуванні довіри відіграє внутрішньоорганізаційна культура комунікацій. Вона включає не лише формальні канали передачі інформації, але й неформальні комунікаційні мережі, які часто виявляються більш ефективними у побудові довірчих відносин. Культура відкритого діалогу, взаємоповаги та визнання цінності кожного працівника створює підґрунтя для розвитку довіри на всіх рівнях організаційної структури.

Значний вплив на рівень довіри має якість зворотного зв'язку в організації. Регулярна та конструктивна комунікація між різними рівнями управління, можливість відкрито висловлювати свою думку та впевненість у тому, що вона буде почута та врахована, формують атмосферу психологічної безпеки [3]. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню залученості працівників та їх готовності брати на себе відповідальність за результати роботи.

Важливо розуміти, що довіра як індикатор якості комунікацій має динамічний характер. Вона потребує постійної уваги та підтримки з боку керівництва організації. Втрата довіри може відбутися досить швидко внаслідок непослідовних дій, приховування важливої інформації або порушення етичних норм комунікації [4]. Відновлення ж втраченої довіри вимагає значно більших зусиль та ресурсів.

У сучасних умовах особливого значення набуває довіра в контексті цифрових комунікацій. Розвиток онлайн-платформ та соціальних мереж створює нові виклики для організацій у побудові та підтримці довірчих відносин. Важливим стає не лише зміст комунікації, але й вибір відповідних каналів передачі інформації, забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних [5].

Методологія оцінки рівня довіри в організаційних комунікаціях має включати як кількісні, так і якісні показники. Серед них: рівень залученості працівників, швидкість поширення інформації, якість прийнятих рішень, наявність конфліктів та ефективність їх вирішення [6]. Важливим є також моніторинг репутації організації серед зовнішніх стейкхолдерів та аналіз зворотного зв'язку від клієнтів.

Практична імплементація стратегій розвитку довіри в організаційних комунікаціях вимагає системного підходу та довгострокової перспективи. Керівництво організації має приділяти особливу увагу створенню культури відкритості та прозорості, забезпеченню послідовності у своїх діях та рішеннях, розвитку компетенцій працівників у сфері ефективної комунікації [7].

Результати досліджень показують, що високий рівень довіри в організаційних комунікаціях корелює з покращенням фінансових показників, зниженням плинності кадрів та підвищенням інноваційного потенціалу організації [8]. Організації з розвиненою культурою довіри демонструють більшу стійкість у кризових ситуаціях та здатність до швидкої адаптації в умовах змін.

Таким чином, довіра виступає ключовим індикатором якості комунікацій організації, впливаючи на всі аспекти її діяльності. Розуміння механізмів формування та підтримки довіри, а також факторів, що впливають на її рівень, дозволяє організаціям будувати ефективні комунікаційні стратегії та досягати сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Бесараб А. Довіра як фактор ефективності організаційних комунікацій. Економіка та держава. *Економіка та держава*. 2021. Т. 5. С. 89–94.
2. Кириченко С. О., Цвях П. В. Проблеми формування комунікацій на підприємстві. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 79–86. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.12.79>
3. Варіс І., Кравчук О., Брікс А. Культура безперервного навчання та стратегії її розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2024. Т. 3, № 96. С. 30–37. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-3-5>
4. Культура довіри в компанії. *Києво-Могилянська Бізнес Школа (KMBS) - лідер у галузі бізнес-освіти*. URL: <https://kmbs.ua/ua/article/article22032023>
5. Захарчин Г. М. Корпоративна культура і довіра: взаємозв'язок та взаємовплив. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Т. 28, № 6. С. 9–13.
6. Коваленко Є. В. Методи оцінки рівня довіри в організації. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. Т. 1. С. 116–124.
7. Zenger J., Folkman J. The 3 Elements of Trust. *Harvard Business Review*. URL: <https://hbr.org/2019/02/the-3-elements-of-trust>
8. Trust in Social Dilemmas / ed. by P. A. M. Van Lange, B. Rockenbach, T. Yamagishi. Oxford University Press, 2020. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190630782.001.0001>
9. Not So Different After All: A Cross-Discipline View Of Trust / D. M. Rousseau та ін. *Academy of Management Review*. 2019. Т. 23, № 3. С. 393–404. URL: <https://doi.org/10.5465/amr.1998.926617>

Ісаєва В.С.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
четвертого курсу спеціальності: 051 Економіка,

РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розвиток малого бізнесу належить до основних складових економічного потенціалу будь-якої країни. В Україні малий бізнес займає важливе місце в національній економіці, адже забезпечує значну частину робочих місць, сприяє розвитку місцевих громад і виступає потужним інструментом для забезпечення економічної стійкості [1]. В умовах війни малий бізнес стикнувся з численними проблемами, серед яких нестабільність економічного середовища, труднощі з доступом до фінансових ресурсів та неможливість виконання обов'язків перед контрагентами через порушення логістичних ланцюгів. Проте малий бізнес також здатен бути гнучким і швидко адаптуватися до змінюваних умов.

За останні декілька років в Україні спостерігається стабільне зростання малого бізнесу, незважаючи на негативний вплив війни на економіку країни. За даними статистики, у 2019 році кількість малих підприємств в Україні становила 1,5 мільйона, а вже в 2022 році цей показник збільшився до 1,8 мільйона підприємств [8]. Однак з початком війни ситуація змінилася. За даними Міністерства економіки України, у 2023 році кількість малих підприємств скоротилася на 10% через економічну невизначеність та зниження попиту на ряд товарів і послуг [4]. Багато підприємців були змушені припинити свою діяльність або перевести бізнес в інші регіони, де рівень безпеки був вищим.

Проблеми малих підприємств у 2023 році також пов'язані з відсутністю стабільного доступу до фінансування. Як повідомляють банківські установи, у 2023 році кількість виданих кредитів малому бізнесу зменшилася на 15% у порівнянні з попереднім роком - це було пов'язано зі

зростанням ризиків неплатоспроможності підприємств, підвищенням процентних ставок та збільшенням вимог до забезпечення кредитів [6].

Водночас державна підтримка малого бізнесу продовжує залишатися важливою складовою. У 2022 році уряд України запровадив низку програм для підтримки малого бізнесу, серед яких були субсидії на відновлення діяльності та державні гарантії для отримання кредитів. Протягом 2023 року було виділено понад 5 мільярдів гривень на програми підтримки підприємців, зокрема на надання безвідсоткових кредитів для бізнесу, що постраждав від війни.

Аналіз фінансово-економічного стану малих підприємств за 2019–2023 роки показує, що найбільше скорочення доходів спостерігалось у таких галузях, як транспорт, туризм, харчова промисловість [1]. У 2022 році обсяг реалізованої продукції в цих сферах скоротився на 25-30% [8]. Проте деякі підприємства малого бізнесу змогли адаптуватися до нових умов і навіть збільшити свої доходи завдяки розвитку онлайн-продажів та експортної діяльності.

На тлі загальної економічної кризи відзначається значний ріст інноваційних стартапів та ІТ-підприємств. За даними української асоціації стартапів, у 2023 році їх кількість зросла на 20% порівняно з 2022 роком, що свідчить про здатність малого бізнесу до адаптації та пошуку нових можливостей у складних умовах.

Для стабілізації ситуації важливим є також залучення міжнародних інвестицій. Протягом 2023 року обсяг прямих іноземних інвестицій у малий бізнес України збільшився на 5% порівняно з попереднім роком - це стало можливим завдяки запровадженню урядом низки податкових пільг та підтримки інвестиційних проєктів, що сприяло відновленню довіри міжнародних інвесторів до українського ринку [3].

Держава також активно працює над відновленням інфраструктури в регіонах, які найбільше постраждали від війни. Зокрема, у 2023 році було виділено понад 2 мільярди гривень на відновлення малого бізнесу в зоні

бойових дій, що дозволило частково відновити економічну активність у цих регіонах [7].

Тож, головною проблемою була втрата стабільності на фінансових ринках, що знизила доступність кредитів для підприємств малого бізнесу. В умовах війни банки часто знижують кредитний рейтинг підприємств і підвищують процентні ставки, що робить фінансування підприємницької діяльності менш доступним для малих підприємств. Водночас держава має обов'язок створювати сприятливі умови для розвитку малого бізнесу, зокрема через податкові пільги та дотації, що можуть частково компенсувати втрати та зменшити ризики.

У сучасних умовах війни державна підтримка малого бізнесу повинна бути орієнтована на підтримку фінансової стійкості підприємств [6]. Одним із шляхів підтримки виступає забезпечення доступу до дешевих кредитів для підприємців, зокрема через державні програми кредитування та субсидії. Такі заходи дають змогу зберегти стабільність малих підприємств, навіть у складних умовах, таких як економічна рецесія чи військові дії.

Однак теоретичні підходи до розвитку малого бізнесу в умовах війни також вимагають зміни підходів до управління ризиками. В умовах непередбачуваних кризових ситуацій підприємці повинні вчитися застосовувати гнучкі стратегії, які дозволяють швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Для цього потрібно впроваджувати інноваційні методи ведення бізнесу, що дозволяють адаптуватися до нестабільності, зокрема через диджиталізацію та автоматизацію бізнес-процесів.

Не менш важливою є і соціальна відповідальність малого бізнесу, яка полягає у підтримці місцевих громад, забезпеченні робочих місць та розвитку підприємництва в регіонах. Під час війни малий бізнес здатен стати основою відновлення постраждалих територій, створюючи нові робочі місця, виробляючи необхідні товари та послуги для відновлення життєдіяльності місцевих громад.

Окремої уваги заслуговує питання підтримки малого бізнесу з боку міжнародних фінансових інституцій. Вони можуть виступати партнерами в реалізації інвестиційних проєктів, надаючи кредити з низькими процентними ставками або субсидії на розвиток підприємництва в умовах кризи. Водночас важливою умовою для залучення міжнародних ресурсів є наявність чіткої державної стратегії розвитку малого бізнесу, а також правова стабільність.

Адаптація до умов війни також передбачає вдосконалення організаційних структур малих підприємств. Бізнеси мають здатність до швидкої реакції на зовнішні зміни, тому підприємці повинні активно працювати над розвитком внутрішніх ресурсів, таких як зміцнення менеджменту, покращення корпоративної культури, впровадження ефективних комунікаційних стратегій і використання новітніх технологій для досягнення більшої ефективності [4].

Малий бізнес також має стати більш інтегрованим у світову економіку, оскільки війна може відкрити нові можливості для експорту та імпорту товарів і послуг. За рахунок налагодження міжнародних контактів і співпраці з іноземними партнерами малий бізнес може виходити на нові ринки, що є важливим фактором для зростання і стабільності підприємств навіть у кризових умовах.

Проведений аналіз розвитку малого бізнесу в Україні в умовах війни показує, що, незважаючи на складні економічні умови, малий бізнес демонструє стійкість та здатність до адаптації. Однак для його подальшого розвитку необхідно зосередитись на підтримці фінансової стабільності, залученні інвестицій та удосконаленні державних програм підтримки підприємців.

Список використаних джерел

1. Василюк Н. М. Наукові підходи до розвитку малого бізнесу в умовах війни. Науково освітній інноваційний центр суспільних

трансформацій: колективна монографія. 2022. С. 110–121. URL: <https://reicst.com.ua/asp/article/view/monograph-02-2022-01-08>

2. Гук О., Сомова Є. Вітчизняний бізнес в умовах війни. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 6 грудня 2022. С. 44-45. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bcd14f99-999e-41d8-81c8-0c57a6f7d3fb/content>

3. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. № (38). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56>

4. Харченко Р.В. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Бізнесінформ*. 2022. Вип. № 8. С. 81 – 87. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2022-8_0-pages-81_87.pdf

5. Ясинівська І.Ф., Лосєк Я.Д. Фінансовий стан малих підприємств: проблеми, тенденції, перспективи. *Бізнес-інформ*. 2022. Вип. № 8. С. 95 – 101.

URL: <https://www.business-inform.net/thematic-search/?theme=problems-of-business>

6. Піщуліна О., Юрчишин В., Маркевич К., Міщенко М., Добвольський Д. Соціально економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства: підруч. 2022. Київ: Центр Разумкова. 277 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf

7. Чернишевич Д. Р., Жигалкевич Ж. М. Розвиток бізнесу під час воєнного стану. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р. Київ. С. 115-116. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/52963>

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL: www.ukrstat.gov.ua

Коржук В.В.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Трибусовська Н.І.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Науковий керівник: к.е.н., доцент **Піхняк Т.А.,** ,

доцентка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових
технологій,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДРАЙВЕР ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В епоху стрімкого технологічного прогресу та глобалізації штучний інтелект (ШІ) є одним з визначальних чинників цифрової трансформації економіки. В Україні, як і в усьому світі, впровадження ШІ відкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності підприємств, оптимізації бізнес-процесів тощо. Водночас виникають виклики, зокрема, етичні питання, ризики безпеки даних і вплив на ринок праці. Дослідження ШІ є актуальним для розуміння його потенціалу та розробки стратегій успішної інтеграції в український бізнес.

Передусім варто підкреслити, що технологія штучного інтелекту трактується як напрям комп'ютерних наук, яка займається створенням систем, що здатні розв'язувати завдання, які зазвичай потребують інтелектуальних здібностей людини. До таких функцій належать навчання, ухвалення рішень та обробка природної мови. Головною метою ШІ є розробка алгоритмів, які можуть проводити аналіз даних, навчатися на основі результатів досліджень і здійснювати прогнози [1].

У грудні 2020 року Кабмін України затвердив концепцію розвитку штучного інтелекту до 2030 року, що є важливим кроком для інтеграції інноваційних технологій в ключові сектори економіки. Концепція передбачає залучення інвестицій, розвиток комп'ютерної інфраструктури та створення умов для тестування технологій ШІ. Очікується, що використання ШІ призведе до змін в економіці, державному управлінні та суспільстві, зокрема зменшення витрат і підвищення ефективності. Ключові заходи включають підтримку підприємництва, мотивування компаній до впровадження ШІ та розробку програми перекваліфікації працівників [2].

У 2024 році Мінцифри представило Білу книгу з регулювання ШІ, що передбачає етапи саморегуляції та ухвалення законодавства за зразком AI Act. Мета – увійти до топ-3 світових лідерів у держсекторі штучний інтелект до 2030 року, забезпечуючи 50% річне зростання стартапів та інтеграцію ШІ у ключові галузі [3].

Варто зауважити, що в умовах повномасштабного вторгнення Україна активно впроваджує нові технології для посилення своїх позицій. Зокрема, понад 900 представників державних органів використовують рішення компанії Clearview AI, що сприяло ідентифікації понад 125 тис воєнних злочинів російських військових за допомогою ШІ [4].

Застосування штучного інтелекту у бізнесі зумовлене швидким розвитком технологій та зростаючою конкуренцією. Важливо розглядати ШІ не як заміну людини, а як допоміжний інструмент, оскільки він здатний значно швидше аналізувати та обробляти великі масиви даних [5]. Сучасний бізнес уже активно застосовує технології ШІ для прогнозування можливих наслідків рішень та оптимізації процесу ухвалення управлінських рішень [6].

Більшість українських компаній активно впроваджують цифрову трансформацію, зокрема 21,3% використовують ChatGPT. Дві третини провідних компаній вже інтегрували ШІ. Проте, 6% великих бізнесів ще не

мають досвіду роботи з цією технологією, що свідчить про поступовість інтеграції ШІ у вітчизняну економіку [3].

Зауважимо, що Україна займає другу позицію серед країн Центральної та Східної Європи за кількістю компаній, що здійснюють діяльність у сфері штучного інтелекту. Протягом останніх десяти років їх кількість зросла з 97 до 243 станом на кінець 2023 року. У порівнянні з іншими європейськими країнами, в Україні спостерігається вища концентрація AI-стартапів у сферах маркетингу, геймінгу та бізнес-програмного забезпечення, що свідчить про значний рівень експертизи в цих галузях [4].

Основні напрями використання можливостей штучного інтелекту як ключового фактора цифрової трансформації економіки відображені у табл.1.

Таблиця 1

Сфери застосування ШІ як рушія цифрової трансформації економіки

Сфера	Застосування штучного інтелекту
Охорона здоров'я	Аналіз медичних даних для підвищення точності діагностики та раннього виявлення хвороб. Автоматизація обробки медичних записів, персоналізоване лікування, розвиток телемедицини.
Фінанси	Виявлення шахрайства, прогнозування ринкових ризиків, автоматизація управління активами. Аналіз поведінки клієнтів для персоналізації фінансових послуг, прискорення обробки кредитних заявок.
Торгівля та бізнес	Персоналізація покупок, автоматизація управління запасами та логістики, використання в ухваленні рішень. Оптимізація маркетингових стратегій на основі поведінкового аналізу споживачів, динамічне ціноутворення. Використання чат-ботів для покращення сервісу.
Транспорт і логістика	Розвиток автономного транспорту, прогнозування заторів, оптимізація маршрутів, автоматизоване управління складськими процесами. Аналіз попиту на транспортні послуги для підвищення ефективності логістичних ланцюгів.
Освіта та наука	Адаптивні платформи для персоналізованого навчання, розвиток цифрової грамотності, створення навчальних курсів із ШІ. Державна підтримка наукових досліджень, міжнародна співпраця у сфері штучного інтелекту.
Кібер- та інформаційна безпека	Використання ШІ для виявлення та нейтралізації кіберзагроз, захисту інформаційних ресурсів. Аналіз великих даних для запобігання маніпуляціям у медіапросторі, розпізнавання дезінформації.

Оборона	Інтеграція ІІІ у військові системи управління, розвідку, автономні бойові платформи. Протидія кіберзагрозам, аналіз оперативної інформації для підвищення ефективності військових операцій.
Публічне управління	Цифрова ідентифікація громадян, автоматизація державних послуг. Аналіз ефективності управлінських рішень, запобігання корупції на основі аналізу великих даних.
Правова система	Автоматизація юридичних консультацій, аналіз нормативно-правових актів. Інтеграція європейських норм у законодавство, розвиток цифрових правових платформ (Електронний суд, реєстри).

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 5; 7]

ІІІ активно застосовується в ритейлі, фінансовій сфері, логістиці, агропромисловості та освіті. Інтеграція технологій штучного інтелекту в діяльність українських компаній виявляє значний позитивний ефект, зокрема в підвищенні обслуговування клієнтів, оптимізації ресурсів і зниженні витрат. Компанії, такі як МХП та Епіцентр, відзначають зменшення навантаження на персонал завдяки чат-ботам і цифровим асистентам, які обслуговують тисячі клієнтів у реальному часі. Нова пошта використовує ІІІ для підвищення продуктивності, а Bolt — для покращення безпеки та масштабування бізнесу [3].

У банківському секторі Sense Bank і Ощадбанк автоматизують сервіси і персоналізують пропозиції, зменшуючи час очікування клієнтів. Деякі компанії, як Metro та Ukron, лише починають експериментувати з технологією для оптимізації документообігу та сервісу. Загалом, український бізнес активно інтегрує ІІІ у свої процеси, проте експерти зазначають, що технологія поки що найкраще виконує вузькоспеціалізовані завдання і доповнює працю людини [3].

Впровадження ІІІ в Україні підвищує продуктивність через автоматизацію, оптимізацію процесів та інноваційний розвиток, сприяючи створенню конкурентоспроможних продуктів.

Водночас існують виклики: скорочення робочих місць через автоматизацію, ризики витоку даних та загрози інформаційній безпеці. Соціально-етичні питання, зокрема упередженість у рішеннях і нерівний доступ до технологій, можуть впливати на суспільну рівність.

Отже, штучний інтелект виступає потужним драйвером економічного зростання України, а його ефективне інтегрування стане запорукою сталого розвитку цифрової економіки. Впровадження ШІ стимулює розвиток технологічного сектору, сприяє підвищенню продуктивності, покращує якість прийняття управлінських рішень і забезпечує конкурентоспроможність на глобальному ринку. Однак, широке застосування технологій штучного інтелекту супроводжується викликами, зокрема ризиками втрати робочих місць, загрозами безпеки даних, етичними питаннями, що потребують розробки ефективних механізмів регулювання.

Таким чином, для максимального використання потенціалу ШІ необхідна комплексна державна стратегія, орієнтована на формування сприятливого правового поля, підтримку наукових досліджень та розвиток цифрових компетенцій населення.

Список використаних джерел

1. Могилевська О. Ю., Слободяник А. М., Сідак І. В. Вплив штучного інтелекту на українську і міжнародну економіку. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 1. С. 45–52.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15562020p#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
3. Галузеві тренди. Штучний інтелект в Україні: як розвивається галузь | Kyivstar Business Hub. *Kyivstar Business Hub – корпоративний блог для бізнесу*. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/galuzevi-trendi-shtuchnij-intelekt-v-ukrayini-yak-rozvivayetsya-galuz> (дата звернення: 11.03.2025).

4. Лисий В. М. Вплив штучного інтелекту на цифрову економіку: виклики та можливості. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2024. № 1(63). С. 17–21.
5. Піжук О. І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. №3(89). С. 41-46.
6. Арзянцева Д.А., Захаркевич Н.П., Іжевський П.Г., Крушинська А.В. Використання штучного інтелекту в процесі ухвалення управлінських рішень на підприємстві. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6(34). С. 713-725.
7. Використання штучного інтелекту: сфери, приклади, переваги та труднощі. *Sigma Software University*. URL: <https://university.sigma.software/where-is-artificial-intelligence-used/> (дата звернення: 11.03.2025).
8. Албул С. Україна посідає 2-ге місце за кількістю AI-компаній серед країн Центральної та Східної Європи, – Федоров. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/tech/2024/06/19/619633_ukraina_posidaie_2ge_mistse.html (дата звернення: 11.03.2025).

Костак К.І.,

здобувачка освітньо-професійної програми «Економіка та управління підприємством»,

Західноукраїнський національний університет,

Шиманська О.П.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та економічної теорії,

Західноукраїнський національний університет

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ДОСВІД ГРУПИ КОМПАНІЙ DVL

Інтеграційний менеджмент є ключовим чинником забезпечення сталого економічного зростання в умовах глобалізації та технологічних

трансформацій. Її концепція базується на стратегічному об'єднанні підприємств, що дозволяє досягти синергетичного ефекту за рахунок оптимізації ресурсів, уніфікації бізнес-процесів та підвищення операційної ефективності. Вагоме значення інтеграційного менеджменту підтверджується численними емпіричними дослідженнями, які демонструють його вплив на підвищення конкурентоспроможності підприємств та посилення їхньої адаптивності до змін у зовнішньому середовищі [1, с. 66-75; 2, с. 9-13].

У світовій практиці інтеграційний менеджмент широко застосовується транснаціональними корпораціями, такими як Google, що шляхом поглинання YouTube та Waze розширила власну екосистему цифрових сервісів, або Amazon, яка інтегрувала логістичні процеси, хмарні технології та роздрібну торгівлю для забезпечення масштабованості та ефективності бізнесу. Ці компанії продемонстрували, як правильна інтеграція може допомогти масштабувати бізнес, знижувати витрати та створювати нові можливості для клієнтів, одночасно підвищуючи корпоративну цінність.

В українському бізнес-середовищі успішний приклад інтеграційного менеджменту демонструє група DVL. Завдяки фінансовому, технологічному та культурному об'єднанню вона змогла забезпечити стабільний розвиток і вдосконалення бізнес-моделі. Об'єднання таких компаній, як Datagroup, Volia та lifecell, перетворило DVL на ключового гравця телекомунікаційного ринку України, сприяючи створенню інноваційної екосистеми для бізнесу та споживачів.

DVL – це багатопрофільний конгломерат, що працює в галузях інформаційних технологій і телекомунікацій. Її складові – провідні українські компанії, кожна з яких має власну спеціалізацію та унікальні ринкові позиції.

Datagroup – один із лідерів українського ринку корпоративних телекомунікаційних послуг. Компанія спеціалізується на наданні

високошвидкісного інтернету, передачі даних, хмарних рішень, кібербезпеки та супутникового зв'язку. Вона обслуговує понад 10 000 корпоративних клієнтів, серед яких державні установи, фінансові організації, великі підприємства та міжнародні компанії (Цитрус, NOVUS, Ukrnafta, Terrasoft, ТОВ «АТБ-МАРКЕТ», Fozzy Group, Sinsay та інші). Розгалужена волоконно-оптична мережа дозволяє Datagroup покривати всі регіони України, забезпечуючи стабільний та надійний зв'язок навіть у найвіддаленіших куточках країни.

Volia є одним із найбільших українських провайдерів цифрових розваг і телекомунікаційних послуг. Компанія надає послуги кабельного телебачення, інтерактивного телебачення (OTT) та високошвидкісного інтернет-доступу для понад 3 мільйонів абонентів у різних містах України. Volia також активно розвиває власну медіаплатформу, пропонуючи користувачам широкий вибір контенту – від українських телеканалів до міжнародних стрімінгових сервісів. Висока якість послуг, сучасні технології та орієнтація на потреби споживачів дозволяють Volia зберігати лідерські позиції на ринку.

lifecell – один із провідних мобільних операторів України, що обслуговує понад 11 мільйонів клієнтів. Компанія відома своїм інноваційним підходом до зв'язку та цифрових сервісів. Вона першою в Україні впровадила послугу eSIM та активно розвиває мобільний інтернет четвертого та п'ятого покоління (4G і 5G). Завдяки масштабним інвестиціям у модернізацію мережі lifecell забезпечує якісний мобільний зв'язок навіть у найвіддаленіших регіонах. Крім традиційних телекомунікаційних послуг компанія розвиває цифрові рішення для бізнесу, серед яких хмарні сервіси, мобільні фінансові технології та кібербезпека.

Завдяки синергії цих трьох компаній група DVL створює унікальну екосистему телекомунікаційних і цифрових сервісів, що сприяє розвитку українського бізнесу та підвищенню якості послуг для кінцевих споживачів (табл. 1).

Таблиця 1

Клієнтська база групи компаній DVL

Рік	Datagroup (тис. клієнтів)	Volia (млн. абонентів)	lifecell (млн. клієнтів)
2018	7,5	2,5	6,8
2019	8,2	2,7	7,3
2020	9,0	2,9	7,8
2021	9,8	3,0	8,2
2022	10,0	3,1	8,7
2023	10,3	3,2	9,0
2024	10,3	3,1	11,9

**Джерело: складено автором на основі [3; 4; 5].*

Інтеграція цих компаній у межах DVL дозволила створити єдину ефективну екосистему, що сприяє зниженню витрат, підвищенню якості обслуговування клієнтів та посиленню позицій на ринку. Завдяки об'єднанню інфраструктури, маркетингових каналів та управлінських ресурсів, група досягла значної економії на масштабах і зниження витрат на маркетинг та обслуговування клієнтів. Наприклад, об'єднання клієнтських баз і єдиного платіжного процесу дозволяє скоротити трансакційні витрати, а також підвищити ефективність продажів завдяки крос-продажам і пропозиціям, які об'єднують мобільні та інтернет-сервіси.

Ключовим фактором подальшого розвитку стала фінансова підтримка від IFC, ЄБРР та інвестора NJJ Capital, яка дозволить групі не лише покращити послуги мобільного зв'язку для 10 мільйонів абонентів, а й забезпечити 4 мільйони домогосподарств швидким і надійним доступом до фіксованого широкосмугового Інтернету [3]. Це стане основою для розширення цифрових сервісів та підвищення кібербезпеки інфраструктури. Додатково залучене фінансування сприятиме інвестуванню у новітні технології та впровадженню AI-рішень для оптимізації бізнес-процесів, що дозволить групі DVL підвищити операційну ефективність та зміцнити позиції в умовах жорсткої конкуренції.

Аналіз досвіду групи DVL також показує, що інтеграція сприяє впровадженню інновацій та розвитку нових послуг. Наприклад, завдяки

співпраці між компаніями групи були розроблені комплексні пакети послуг, які включають мобільний зв'язок, доступ до інтернету та телевізійні послуги, що дозволило значно розширити аудиторію та зберегти лояльність клієнтів. Завдяки спільним інвестиціям у нові технології група DVL змогла значно покращити якість своїх послуг, впровадити нові сервіси та підвищити рівень обслуговування. Крім того, інтеграція дозволяє групі адаптуватися до змін на ринку телекомунікацій. Оскільки ці компанії діють у різних сегментах ринку (від корпоративних клієнтів до приватних споживачів), інтеграція дозволяє групі швидше реагувати на зміни попиту, а також більш ефективно використовувати свої ресурси для підтримки стабільного становища на ринку. Це дозволяє групі не тільки зберігати конкурентоспроможність, але й підвищувати свою адаптивність до змін на ринку.

Як видно з рис. 1, DVL займає 40% ринку, випереджуючи Kyivstar (35%), Vodafone (20%) та інших операторів (5%). Це свідчить про ефективність інтеграційного менеджменту, який дозволив групі зміцнити свої позиції та консолідувати ринок.

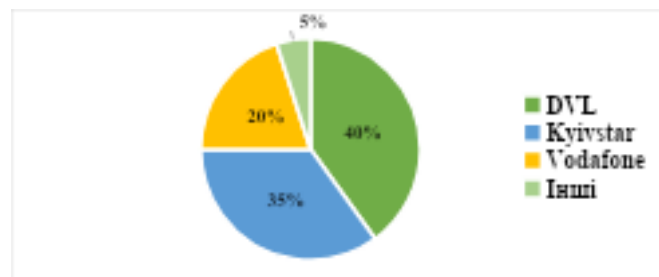

Рис. 1. Розподіл ринкової частки DVL серед конкурентів

**Джерело: побудовано автором на основі [3; 4; 5]*

Таким чином, інтеграційний менеджмент у групі DVL став основним драйвером ефективності та економічного зростання, дозволивши компаніям підвищити конкурентні переваги, впровадити інноваційні рішення та оптимізувати бізнес-процеси. Результатом є стійкий розвиток, розширення клієнтської бази та значне зміцнення позицій на українському ринку

телекомунікаційних послуг. Об'єднання Datagroup, Volia та lifecell дозволило створити ефективну бізнес-модель, оптимізувати витрати, покращити якість послуг та забезпечити інвестиції у новітні технології. Синергія та фінансова підтримка міжнародних партнерів сприяли не лише зміцненню ринкових позицій DVL, а й розвитку цифровізації, що є запорукою конкурентоспроможності та стійкого розвитку.

Список використаних джерел

1. Цікало Є. Інтегроване позиціонування облікової системи в системі управління підприємством. *Формування ринкової економіки в Україні*. Львів, 2024. Вип. 52. С. 66-75.
2. Грицун В. Формування інтегрованих моделей розвитку бізнес-структур в умовах кризи та військових дій. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство*. Полтава, 2024. С. 9-13.
3. Офіційний сайт ПрАТ «ДАТАГРУП». URL : <https://www.datagroup.ua/>
4. Офіційний сайт ТОВ «ЛАЙФСЕЛЛ». URL : <https://www.lifecell.ua/>
5. Офіційний сайт ТОВ «ВОЛЯ-КАБЕЛЬ». URL : <https://volia.com/ukr/b2b/>

Kudria Y.V.,

PhD (Econ.), senior researcher of the department of problems of the real sector
of the regional economy,
Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

APPLYING OPERATIONAL CAPABILITIES AND SYNERGISTIC EFFECTS OF REGIONAL RESTITUTION POLICY IN THE SUPPORT SYSTEM OF SUSTAINABLE INDUSTRIAL DEVELOPMENT

In the conditions of dynamic progress of economy, the solution of the problems of industrial development as one of the leading types of economic activity in Ukraine is gaining more attention, relevance every day, and practical significance. The current state and future prospects for the development of industry are currently being actively discussed by entrepreneurs, scientists and government. The progress and qualitative improvement of the efficiency of regional industry, the competitiveness of industrial production are possible provided that modern means are used can ensure sustainable regional industrial development.

The presence of the different types of fixed assets in the regional industry, at the same time, characterized by the different levels of depreciation, requires a certain average assessment of the level of depreciation of fixed assets in the regional industry as a whole one. Such assessment allows, in particular, to identify the general picture of the level of depreciation of the entire set of fixed assets of industrial enterprises, to find out what extent this level of depreciation affects the efficiency in the regional industry. However, average assessment of the level of depreciation of the entire set of fixed assets in the regional industry, even if the level of depreciation was assessed at market value, not provide answer to the question how dangerous a particular level of depreciation of its fixed assets is for the effective functioning in industrial enterprises.

At a given time, depending on the low, medium and high levels of depreciation of fixed assets in the regional industry the actions to normalize derived the levels of depreciation of fixed assets in industrial enterprises would be different if these levels accordingly are the low, average or high. In turn, the latter are divided into those that:

either to intensify the process of investing the business entities in the regional industry own sources of funds in the renewal of production apparatus –

in this case, the level of depreciation will normalize over time due to decommission of obsolete fixed assets, but simple reproduction will not be achieved;

in addition to the regional industry own sources of funds to attract the external sources – in this case, different loans additional contributions to the authorized capital of the business entities in the regional industry in order to finance a main large-scale programs of renewal of fixed assets.

As we know from [2, p. 88–90], to consider first case of measuring the level of depreciation of fixed assets in the regional industry need exam this case of separate element of fixed assets the industrial enterprises with subsequent extrapolation the results obtained to the entire set of fixed assets of the business entities in the regional industry. The regional industry will have time accumulate the necessary amount of funds for timely replacement of fixed assets at the expense in the net cash flow from operation during a remaining before the termination of it if the condition (1) is met

$$\alpha = \beta(I + \gamma)^{\delta} \rightarrow \beta\gamma\delta, \quad (1)$$

where α – the cost of fixed assets in the regional industry, monetary units (m.u.);

β – the residual value of the element of fixed assets of the business entities in the regional industry which have been in operation some period of time (m.u.);

γ – the industrial enterprises annual discount rate, the fractions of a unit;

δ – the effective service life the element of fixed assets in the regional industry, years.

Now we disseminate the obtained general results of calculation of the value of catastrophic level of depreciation of fixed assets in the regional industry for the case of entire set of fixed assets of the business entities in the regional industry. So, today, generalizing, we can state that the depreciation of fixed assets in the regional industry will not be catastrophic if the following inequality holds:

$$\pi > \sum \frac{\rho}{(I + \gamma)^{\delta}} \rightarrow \beta\gamma\delta, \quad (2)$$

where π – the total residual value of fixed assets in the regional industry, m.u.;

ρ – the indicator of the initial cost of fixed assets of business entities in the regional industry which have been in operation year left before it end (m.u.).

If we taking into account the results of research in [1–7], the expression (2) can be presented in the form of the condition (3)

$$\pi > \tau \left(\sum \frac{\sigma}{(1+\rho)^n} \right) \rightarrow \square\square\square, \quad (3)$$

where τ – the total residual value of the initial cost of fixed assets in the regional industry, m.u.;

σ – the indicator of the share of fixed assets in the regional industry which have been in operation year left before end in the total value of the initial cost of its assets.

Accordingly to condition (3), the value of the catastrophic level of depreciation of fixed assets and the tears for entire set of fixed assets in the regional industry will correspond as the next inequality:

$$\varphi > 1 - \left(\sum \frac{\square}{(1+\rho)^n} \right) \rightarrow \square\square\square, \quad (4)$$

where φ – the indicator value of the catastrophic level of depreciation of fixed assets and the particles for the entire set of fixed assets in the regional industry.

From the event of estimating the indicator value of the level of depreciation element of fixed assets in the regional industry at market value let is move on to the case of provision estimating the level of depreciation of fixed assets in the regional industry based on the useful life the element of its assets of industrial enterprises and consider the separate element of fixed assets in the regional industry.

At the same time, it is worth recalling the following fact: the indicator value of catastrophic level of depreciation of fixed assets the business entities in the regional industry significantly depends on how the value of the net cash flow from operation of given element of fixed assets are distributed over of operating time.

It is obvious that one of the most favorable methodological and practical events – the indicator value of the net cash flow from the operation of a such

given element of fixed assets in the regional industry remains unchanged and turns in 0 (or becomes negative) immediately after the end of operating time. This is latter case characterizes limiting situation, therefore the general condition of catastrophic level of depreciation fixed assets in the regional industry obtained on the basis of consideration always will be limited. It is obtained the maximum limits of catastrophic level of depreciation of fixed assets in the regional industry.

In author's opinion, the maximum limit of catastrophic level of depreciation of fixed assets in the regional industry "must have" satisfy to the equalities (5–6)

$$\left[\frac{\alpha_1 \left(1 - \frac{1}{\beta_1^{\theta}} \right)}{\beta_1} = \frac{\alpha_1 (\beta_1^{\theta} - 1)}{\beta_1} \right] \rightarrow \beta_1^{\theta} = 0; \quad (5) \quad \left[1 - \frac{1}{\beta_1^{\theta}} = \beta_1^{\theta} \right] \rightarrow \beta_1^{\theta} = 0, \quad (6)$$

where α_1 – the annual value of the net cash flow from the operation of given element of fixed assets in the regional industry are distributed over of operating time, m.u.;

θ – the base of natural logarithm.

It is expected step that from the expression (6) obtain the next conditions:

$$\beta_1 = \left(\frac{1}{\beta_1^{\theta}} \right) \beta_1 \left(2 - \frac{1}{\beta_1^{\theta}} \right) \rightarrow \beta_1^{\theta} = 0, \quad (7)$$

where β_1 – the maximum limit of catastrophic level of depreciation of fixed assets in the regional industry.

So, as we can see from the equality (7) the maximum limit of catastrophic level of depreciation of fixed assets in the regional industry decreases with an increase the industrial enterprises annual discount rate and the duration of the effective service life the element of fixed assets of the business entities in the regional industry.

References

1. Denisov V., Grishchenko O. Process Control of a Machine-Building Enterprise: Methodological Provisions and Practice : monograph. Donetsk : Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine, 2005. 188 p.

2. Economic Evaluation of Planning and Renovation of Machine Enterprises / Coleso O. Kiev, 2010. 200 p.
3. European Vector of Modernization of the Economy in the Conditions of Sustainable Development of the Industrial Region : monograph / [V. Khrapkin, S. Koverga, N. Metelenko]; ed. N. Metelenko. Kyiv : Interservice, 2021. 378 p.
4. Kharazishvili Y. Systemic Security of Sustainable Development: Assessment Tools, Reserves and Strategic Implementation Scenarios : monograph. Kiev : Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine, 2019. 304 p.
5. Modeling the Development System of a Machine-Building Enterprise : monograph / [N. Kasyanova, N. Vetsepura]. Donetsk : DonUEP, 2010. 260 p.
6. Sustainable Development and Circular Economy: Trends, Innovations, Prospects : monograph / Eds. R. Diakon, A. Kucher, M. Heldak. Riga : Baltija Publishing, 2024. 384 p.
7. Sustainable Development Policy: EU Countries Experience : monograph / Ed. N. Stoyanets. Warsaw : RS Global Sp., 2022. 187 p.

Кучмійова Т. С.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики,
комп'ютерних наук та інформаційних технологій,

Шевчук Д. В.,

здобувач вищої освіти, факультету менеджменту,
Миколаївський національний аграрний університет

РОЛЬ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Аграрна політика України відіграє ключову роль у формуванні продовольчої безпеки держави, особливо в умовах збройної агресії, руйнування агровиробництва та логістичної інфраструктури. Ефективна

аграрна політика повинна бути спрямована на підтримку вітчизняного аграрного сектору, стимулювання виробництва, забезпечення стабільного функціонування внутрішнього ринку та формування стратегічних резервів продовольства [1].

У цьому контексті сучасна аграрна політика охоплює низку практичних інструментів, зокрема державне субсидіювання ключових напрямів виробництва, підтримку фермерських господарств, надання пільгових кредитів та страхування аграрних ризиків. Після завершення воєнних дій ці механізми мають бути розширені задля швидкого відновлення виробництва, технічної модернізації та посилення експортного потенціалу України [2].

Важливою складовою державної підтримки є розвиток внутрішнього ринку продовольства. Його зміцнення можливе завдяки сприянню місцевим виробникам, агропереробним підприємствам і торговим мережам. Саме забезпечення доступу населення до якісної та безпечної продукції харчування є стратегічним завданням в умовах зростання соціально-економічних ризиків.

Для реалізації цих завдань особливо актуальним стає залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги. Програми ЄС, Світового банку, FAO та інших міжнародних структур не лише надають фінансування, але й забезпечують експертну підтримку у сфері аграрного управління, розвитку сільських територій та стабілізації ринків [3]. Не менш важливою складовою аграрної політики є відновлення та розвиток логістичних шляхів доставки сільськогосподарської продукції. Через блокування портів, руйнування доріг і знищення залізничних об'єктів в умовах воєнного часу постає потреба у пошуку нових транспортних рішень, зокрема – мультимодальних перевезень і логістичних хабів у західних регіонах [4].

Поряд із логістикою, не менш вагоме значення має екологічна складова аграрної політики. Надмірне використання хімікатів, деградація ґрунтів, зміни клімату змушують переходити до сталого сільського

господарства, зокрема шляхом розвитку екологічного землеробства, впровадження сівозмін і збереження біорізноманіття [2]. Ці заходи будуть недостатніми без належної підтримки малого та середнього аграрного бізнесу, який є основою зайнятості у сільській місцевості. Програми пільгового кредитування, мікрогранти, освітні ініціативи та розвиток кооперації сприятимуть соціальній стабільності й збереженню традиційних аграрних практик.

Сучасна аграрна політика повинна інтегрувати цифрові рішення. Інформатизація галузі через впровадження GPS-моніторингу, електронних платформ торгівлі та систем управління врожаєм відкриває нові можливості для підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності агропідприємств [3].

Фундаментом для сталого розвитку аграрного сектору залишаються освіта та наука. Розвиток аграрних університетів, дослідницьких центрів, інноваційних платформ дозволяє готувати фахівців нового покоління, здатних впроваджувати сучасні технології та ефективні управлінські підходи.

Крім того, аграрна політика має враховувати соціальний аспект, зокрема гендерну рівність і соціальну справедливість. Забезпечення рівного доступу жінок до аграрних ресурсів, освіти, кредитування та участі в прийнятті рішень сприяє зміцненню соціальної стійкості сільських громад [4].

Отже, у післявоєнний період особливо актуальним стає створення стратегічних резервів продовольства. Вони мають формуватися за участі держави, відповідно до чітко визначених правил зберігання та оновлення, щоб гарантувати стабільність ринку та уникнення дефіциту в кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія відновлення та розвитку аграрного сектору України // Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2023.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>

2. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Звіт про стан продовольчої безпеки в Україні. 2023. URL: <https://ukraine.un.org/uk/216506-фao-назвала-три-основні-напрямки-діяльності-в-україні-для-впровадження-ініціатив-у-2023-році>

3. Європейська комісія. Програми підтримки сільського господарства України в умовах війни. 2023. URL: <https://surl.li/mpiaed>

4. Центр досліджень продовольчої логістики. Аналітична довідка щодо логістичних рішень для аграрного сектору України. 2024. URL: <https://logistics-ukraine.com/2024/03/26/logistics-innovation-forum-2024/>

Малтиз В. В.,

к.е.н., доцент, в.о.завідувача кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізького національного університету

ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ HRIS (HUMAN RESOURCE INFORMATION SYSTEM) ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

У сучасних умовах ведення бізнесу ефективне управління персоналом стає ключовим фактором успіху компаній. Впровадження HRIS (Human Resource Information System) дає можливість підприємствам значно покращити процеси управління персоналом, оптимізувати процеси та підвищити загальну продуктивність.

Провівши певні дослідження, слід зазначити, що в Україні також спостерігається підвищений інтерес до впровадження HRIS. Багато компаній усвідомлюють переваги автоматизації HR-процесів, такі як підвищення ефективності, зменшення плинності кадрів та покращення залученості працівників.

Важливим є те, що однією з головних переваг HRIS є автоматизація HR-процесів, а відтак оптимізація витрат та покращення показників діяльності компанії. Традиційні методи управління персоналом вимагають

значних витрат часових і людських ресурсів. Автоматизація таких процесів, як ведення кадрового обліку, розрахунок заробітної плати, управління відпустками та лікарняними, дозволяє скоротити витрати часу та зменшити ризик людських помилок. Це особливо важливо для великих компаній, де обсяг оброблюваних даних є значним.

Ще одним важливим аспектом є підвищення ефективності рекрутингу. HRIS допомагає швидше обробляти резюме, аналізувати відповідність кандидатів вимогам компанії та спрощує процес прийняття на роботу. Це дає змогу українським компаніям залучати найкращих спеціалістів, що особливо важливо в умовах конкуренції на ринку праці. HRIS також сприяє покращенню аналітики та звітності. Завдяки інтегрованим системам зберігання даних менеджери можуть отримувати детальні звіти про продуктивність працівників, рівень задоволеності персоналу та інші ключові показники. Це допомагає приймати обґрунтовані управлінські рішення та ефективніше планувати розвиток компанії [1].

Важливим фактором є й підвищення рівня безпеки та конфіденційності даних. HRIS забезпечує захист персональної інформації працівників та дотримання законодавчих вимог щодо збереження даних. В умовах цифрової трансформації це має велике значення для всіх компаній, незалежно від їхнього розміру.

Аналізуючи проблеми сучасних українських компаній в управлінні кадрами, пов'язані з негативним впливом зовнішніх факторів: міграції населення, зміни в трудовому законодавстві, хакерські атаки та ризику витрат конфіденційних даних; такі фактори як: назька залученість і мотивація кадрів, висока плинність, неефективний облік витрат на оплату праці, тизький рівень професійного розвитку тощо, стає оченвидним необхідність автоматизації процесів через впровадження HRIS.

Таким чином впровадження Human Resource Information System забезпечує українським компаніям комплексне вирішення проблем з управління кадрами (табл.1).

Результат від впровадження HRIS (Human Resource Information System)

Категорія	Проблема	Результат від впровадження Human Resource Information System
Кадрове діловодство	Трудомісткі процеси обліку персоналу	Автоматизація документообігу, облік робочого часу, зберігання даних у хмарі
Контроль витрат	Неефективний облік витрат на оплату праці	Моніторинг витрат, автоматичний розрахунок зарплати, аналітичні звіти
Оцінка ефективності	Відсутність стандартизованої оцінки персоналу	Модуль KPI, оцінка 360 градусів, автоматичний розрахунок премій
Навчання та розвиток	Низький рівень професійного розвитку	Планування тренінгів, кар'єрні траєкторії, онлайн-навчання
Правова відповідність	Невідповідність політик трудового законодавства	Юридичні модулі, шифрування даних, автоматичне оновлення політик
Управління ризиками	Ризик втрати конфіденційних даних	Системи безпеки даних, аудит безпеки, багаторівневий захист

Отже, впровадження HRIS є вагомою конкурентною перевагою для українських компаній, яка сприяє підвищенню ефективності роботи, спрощує управління персоналом та забезпечує сучасний рівень аналітики. Слід відзначити, що у довгостроковій перспективі автоматизація HR-процесів стане необхідністю для всіх підприємств, які прагнуть залишатися успішними та конкурентоспроможними на ринку.

Сьогодні українські розробники пропонують локалізовані HRIS-рішення, адаптовані до специфіки місцевого ринку, надають комплексні інструменти для автоматизації HR та рекрутингу, оцінки ефективності, навчання та розвиток що спрощує процеси управління. Тенденції свідчать про зростаючий інтерес та активне впровадження таких систем українськими компаніями, що відповідає глобальним трендам автоматизації HR-процесів, спрямованим на підвищення ефективності управління персоналом, але в той же час така ж значна частина компаній не використовує HRIS-програми, що є негативним в умовах активної діджиталізації.

Список використаних джерел

1. Мерінова С., Половенко Л. Роль систем управління персоналом в оптимізації кадрових процесів на підприємстві. *Економіка та суспільство*,

(67). 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-14> (дата звернення: 10.03.2025)

2. Кифяк В. І., Запихляк В. М. Інструменти hr-інжинірингу в управлінні організаціями. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9434> (дата звернення: 14.03.2025).

Нечипоренко Т.Д.,

кандидат економічних наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ: СИНЕРГІЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В умовах глобальної економічної турбулентності, зростаючої конкуренції та цифрових трансформацій питання забезпечення сталого розвитку набуває стратегічного значення. Оптимальне поєднання економічних механізмів і сучасних управлінських підходів є визначальним чинником для підвищення ефективності бізнес-процесів, зміцнення конкурентних позицій та формування стійких моделей розвитку. У середовищі, де економічна динаміка вимагає швидкої адаптації та раціонального використання ресурсного потенціалу, здатність суб'єктів господарювання інтегрувати принципи стратегічного управління в економічну діяльність виступає необхідною умовою їх довгострокової результативності. Дослідження взаємозв'язку економіки та менеджменту в контексті сталого розвитку потребує комплексного підходу, який враховуватиме як теоретичні засади, так і практичні аспекти їхнього поєднання.

Еволюція управлінських концепцій демонструє зростаючу роль стратегічного менеджменту в забезпеченні економічної стійкості та ефективності. Водночас економічні моделі, орієнтовані на інноваційний розвиток, вимагають адаптивних управлінських рішень, здатних оптимізувати використання ресурсів та мінімізувати ризики. У такому контексті важливо проаналізувати основні проблеми та механізми синергії економічних і управлінських підходів як фундаментальні засади ефективних моделей розвитку.

Синергія економіки та менеджменту в контексті сталого розвитку стикається з низкою викликів, які зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, до основних відносимо:

- відсутність цілісних стратегій інтеграції управлінських підходів з економічними моделями, що ускладнює узгодженість рішень на макро- та мікрорівнях;
- недостатня адаптивність підприємств до змін ринкового середовища, що знижує їхню стійкість у довгостроковій перспективі;
- неефективність механізмів оцінювання стійкості економічних систем, що ускладнює прогнозування ризиків і стратегічне планування;
- обмеженість ресурсів та структурні дисбаланси, що заважають реалізації управлінських рішень, спрямованих на збалансований розвиток;
- інерційність традиційних управлінських практик, орієнтованих переважно на короткострокові результати, що перешкоджає впровадженню стратегічного мислення.

Зважаючи на багатофакторний і багатовимірний характер зазначених проблем, їх подолання вимагає застосування інтегративного підходу, що передбачає синтез економічних стратегій з інноваційними управлінськими моделями. Це дозволяє забезпечити розробку та впровадження прогресивних методів, які оптимізують адаптацію організаційних структур і процесів до динамічних змін ринкового середовища, що характеризується

високою нестабільністю та непередбачуваністю. Ключову роль у цьому контексті відіграє формування та інтеграція стратегічних інструментів, спрямованих на забезпечення стійкості організацій у довгостроковій перспективі, одночасно підтримуючи гнучкість управлінських підходів і здатність до швидкої реакції.

Для нівелювання актуальних дисбалансів, що виникають у процесі інтеграції економічних та управлінських парадигм, необхідна комплексна реалізація стратегічно орієнтованих та операційно ефективних заходів, спрямованих на забезпечення синергетичної взаємодії між цими сферами, а саме:

- сформувати комплексні стратегії інтеграції економічних та управлінських моделей, доцільно забезпечити узгодження управлінських практик з економічними стратегіями на всіх рівнях організації, що дозволить оптимізувати процеси та підвищити ефективність у мінімальному ринковому середовищі;
- здійснити перехід до адаптивного управління для забезпечення гнучкості в умовах швидко змінного ринкового середовища;
- впровадити систему довгострокового планування та оцінки стійкості економічних систем, створити механізми моніторингу ефективності стратегій сталого розвитку, які дають змогу оцінити стабільність економічних систем і коригувати стратегії довгострокових змін;
- інтегрувати інноваційні технології в бізнес-процеси дозволить підвищити ефективність використання ресурсів і швидку адаптацію до змін на ринку, що знизить витрати і підвищить конкурентоспроможність;
- удосконалити методи економічного аналізу та оцінки ризиків, що дозволить точніше прогнозувати наслідки можливих змін і зменшити ймовірність негативних економічних наслідків;
- культивувати організаційну культуру, орієнтовану на сталий розвиток та соціальну відповідальність, що допоможе залучити всі рівні управлінських структур до реалізації принципів сталого розвитку.

Ці заходи формують інтегровану систему, що забезпечує стабільність і гнучкість економічних та управлінських процесів, сприяючи досягненню стійкого розвитку в умовах постійних трансформацій зовнішнього середовища.

Таким чином, інтеграція економічних та управлінських парадигм, що базується на впровадженні адаптивних стратегічних рішень, інноваційних управлінських технологій та верифікованих інструментів оцінки стійкості розвитку, забезпечує можливість формування резильєнтних економічних моделей в умовах турбулентності зовнішнього середовища. Синергетичний ефект від інтеграції зазначених компонентів ініціює оптимізувати економічну ефективність та сприятиме генезису інтегрованої системи корпоративної соціальної відповідальності, що охоплює екологічну стійкість та соціальний капітал. Застосування комплексного підходу, що передбачає мультидисциплінарну інтеграцію, дозволить організаціям не лише мінімізувати ризики, пов'язані з турбулентністю зовнішнього середовища, але й набути конкурентних переваг, забезпечуючи довгострокову стійкість розвитку, зміцнення позицій на ринку завдяки формуванню позитивного іміджу та залученню інвесторів, орієнтованих на принципи сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Aguinis, H., & Glavas, A. (2021). Sustainable Business Models and Strategic Management. *Journal of Management*, 47(4), 932-968.
2. Parmigiani, A., & Howard-Grenville, J. (2021). Corporate social responsibility: a strategic approach. *Strategic Management Journal*, 42(1), 220-236.
3. George, G., Howard-Grenville, J., Joshi, A., & McGahan, A. M. (2022). Theory and management of grand challenges: research opportunities. *Academy of Management Journal*, 65(3), 724-747.

4. Dhingra, S., & Rai, S. (2023). Sustainable Business Models and Strategic Management. *Academy of Management Journal*, 65(3), 724-747.
5. Lyenko, S. (2023). Synergy of quality standards with sustainable development goals for managing the digital transformation of business processes. *Efficient economy*, (8). DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.95>

Никончук Г.Н.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 051
Економіка ОП Управління персоналом та економіка праці, Запорізький
національний університет, м. Запоріжжя, Україна,
науковий керівник: Дашко І.М., докт. екон. наук., проф., Запорізький
національний університет. м.Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Персонал – ключова ланка функціонування будь-якої організації, проте одночасно і найскладніший об'єкт управління. На відміну від матеріальних ресурсів, люди мають власні потреби, інтереси та здатність критично оцінювати умови праці.

Управління персоналом в умовах сьогодення – це стратегічний підхід до планування, мотивації та розвитку працівників, де персонал є головним активом, що визначає конкурентоспроможність та успіх організації [1].

Стратегічне управління персоналом (СУП) – це процес формування та реалізації довгострокових планів щодо залучення, розвитку та утримання працівників відповідно до загальних стратегічних цілей компанії. Основною метою СУП є забезпечення ефективного використання людських ресурсів для досягнення конкурентних переваг та сталого розвитку організації [2].

В умовах глобалізації, цифровізації та динамічних змін на ринку праці

стратегічне управління персоналом набуває особливого значення. Ефективна HR-стратегія сприяє залученню та утриманню талантів, підвищенню продуктивності, адаптації до нових викликів і посиленню конкурентоспроможності бізнесу.

Перспективи розвитку СУП пов'язані з активною інтеграцією сучасних технологій, персоналізованим підходом до навчання та розвитку працівників, а також формуванням організаційної культури, орієнтованої на інновації [3-4].

Для більшого цілісного розуміння стратегічного управління персоналом необхідно синтезувати його ключові особливості в єдину концепцію. Конструктивність такого підходу можна підсилити через виділення його окремих аспектів, що досягається завдяки зіставленню з оперативним і тактичним управлінням (табл. 1).

Таблиця 1

Зіставлення особливостей оперативного, тактичного та стратегічного підходів до управління персоналом

Компонент порівняння	Оперативне управління	Тактичне управління	Стратегічне управління
Ціль управління персоналом	Швидке забезпечення підприємства необхідним персоналом для поточних завдань	Оптимізація використання персоналу, збалансування економічної та соціальної ефективності	Довгостроковий розвиток персоналу, відповідність майбутнім потребам організації та суспільства
Основні завдання	Максимальне використання наявних ресурсів, підвищення продуктивності	Організація умов праці, підвищення кваліфікації, забезпечення стабільності	Формування кадрового резерву, розвиток компетенцій, адаптація до змін ринку праці
Тимчасова перспектива	Коротко- та середньострокова	Середньострокова	Довгострокова
Основні інструменти управління	Регулювання робочих процесів, контроль виконання завдань	Планування, впровадження мотиваційних механізмів, система оцінки ефективності	Прогнозування змін, стратегічне планування кадрової політики, розвиток корпоративної культури

Підхід до персоналу	Працівник як ресурс для виконання функцій	Працівник як актив, що потребує розвитку та мотивації	Працівник як ключовий стратегічний елемент, що формує конкурентоспроможність організації
Оцінка ефективності	Використання наявного кадрового потенціалу	Відсутність кадрових проблем, стабільність команди	Готовність персоналу до змін, відповідність компетенцій майбутнім викликам

Джерело: узагальнено за [5; 6; 7; 8]

З табл. 1 видно, що стратегічне управління персоналом орієнтоване на розгляд працівника як носія унікального інтелектуального капіталу. Натомість оперативного управління трактує персонал як ресурс в економічному середовищі, а тактичне – зосереджується на його розподілі та регламентації відповідно до поточних потреб організації.

Порівняльний аналіз стратегічного, тактичного та оперативного управління персоналом ресурсів про відсутність їхнього узгодження із зовнішнім середовищем та іншими ресурсами. Основною метою стратегічного управління є формування інтелектуального капіталу підприємства.

Стратегічний підхід здійснюється у визначенні майбутнього напрямку розвитку та прийнятті управлінських рішень у теперішньому для нього. Він не обмежується детальним плануванням, а є концептуальною ідеєю, яка часто базується на інтуїції та філософії управління.

Практика стратегічного управління потребує не лише аналізу та планування, а й творчого підходу, адаптивності та залучення всіх працівників до процесу виконання рішень. Важливу роль у цьому займають висококваліфіковані фахівці, здатні прогнозувати тенденції та приймати ефективні рішення в умовах нестабільного середовища [9].

При розробці стратегії управління персоналом організації необхідно вирішити щонайменше п'ять ключових завдань:

1. Визначення ключових напрямків розвитку персоналу, встановлення цілей і формування довгострокових перспектив.

2. Уточнення напрямів діяльності, визначення необхідних ресурсів і відповідальних осіб для досягнення встановлених цілей, а також розробка відповідних планів і програм.

3. Організація впровадження стратегічного плану з урахуванням доступних ресурсів та встановлених часових обмежень.

4. Розробка системи моніторингу та оцінки ефективності виконання запланованих заходів.

5. Визначення механізмів коригування стратегічного управління персоналом, адаптація тактичних цілей і перерозподіл ресурсів на основі набутого досвіду, змін у зовнішньому середовищі, а також впровадження нових ідей та можливостей [7].

Таким чином, стратегічне управління персоналом є ключовим елементом успішного функціонування організацій. Використання сучасних інструментів і методів у сфері HR не лише сприяє підвищенню конкурентоспроможності компанії, а й забезпечує її стійкий розвиток. У майбутньому важливу роль відіграватимуть цифровізація, гнучкі моделі управління та здатність швидко адаптуватися до змін ринку праці.

Список використаних джерел

1. Шестакова А. В. Управління персоналом як поняття міждисциплінарного значення в контексті соціально орієнтованої економіки. Український соціум. 2020. № 4. С. 99-112.

2. Петрова І. Л. Стратегічне управління людськими ресурсами : навч. посіб. / І. Л. Петрова. Київ : КНЕУ, 2013. 466 с.

3. Управління персоналом : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямулич, О.А. Хілуха, П.М. Косінський; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : ЛНТУ, 2023.

4. Дашко І. М., Крилов Д. В., Серова В. Ю. Сучасні системи управління персоналом. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки: збірник наукових праць. Економічні науки*, 2021. № 4(52). С. 121-

128. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2021-4-52-22> URL :
<https://journalsofznu.zp.ua/index.php/economics/issue/view/140>

5. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці : монографія / І. Р. Бузько, О. В. Вартанова, Г. О. Надьон та ін. Луганськ, 2009. 304 с.

6. Никифоренко В. Г. Стратегічне управління людськими ресурсами : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Одеса, 2014. 209 с.

7. Балабанова Л. В., Стельмашенко О. В. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах ринкової економіки : монографія. Донецьк, 2010. 238 с.

8. Грузіна І. А., Дериховська В. І. Проблеми розвитку персоналу в системі стратегічного управління підприємством : монографія. Харків, 2014. 252 с.

9. Гонтарева І. В., Євтушенко В. А., Ковальова В.І. Особливості стратегічного управління персоналом організації в сучасних умовах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Маркетинг, менеджмент та підприємництво* . Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. С. 47-56.

Ніколайчук О.А.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри технологій в ресторанному господарстві,
готельно-ресторанної справи та туризму,

Власова С.О.,

здобувачка 2 курсу спеціальності 051 “Економіка”, Криворізький
національний університет, Україна

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ КІБЕРЗАГРОЗ

Економічна безпека підприємства - це широке поняття, що стосується інвестиційної, інформаційної, фінансової, кадрової та правової безпеки, що

гарантує підприємствам можливість розвиватись, будувати сталий прибуток та протидіяти загрозам.

Наразі в період цифрової трансформації та активного розвитку інформаційних технологій підприємства перебувають у середовищі, яке має велику кількість можливостей для оптимізації бізнес-процесів, відкриття нових ринків та підвищення продуктивності. Однак із розвитком все частіше з'являються складнощі, що прямолінійно впливають на економічну безпеку організацій. Основне місце в таких загрозах посідає кіберзагрози, які мають вибуховий характер, що складно спрогнозувати та задіяти якісні заходи щодо захисту економічних інтересів підприємства. Тому, головним у системі стабілізації функціонування бізнесу є завдання інтеграції кібербезпеки в економічне середовище підприємств. Отже, забезпечення економічної безпеки в контексті цифровізації має базуватися на так званій цифровій безпеці, що можна розуміти як якісно новий фактор сприяння участі підприємства в уніфікованій інформаційній системі для забезпечення економічної безпеки підприємств і мінімізації зовнішніх і внутрішніх ризиків [1, с. 83].

Кіберзагрози є потужною економічною проблемою, оскільки втрата даних, витоки комерційної інформації та зашкодження операційної діяльності призводить до прямих економічних збитків, тобто штрафів або втрати прибутків, також це можуть бути непрямі витрати, а саме зниження рівня репутації або втрати клієнтів. Втрата інформації призводить до падіння вартості компанії, а зниження рівня інтелектуальної власності гарантує втрату конкурентних особливостей підприємства.

За даними Державної служби статистики України за 2023 року можна побачити основні сектори та види уражень кіберпростору підприємств (рис.1).

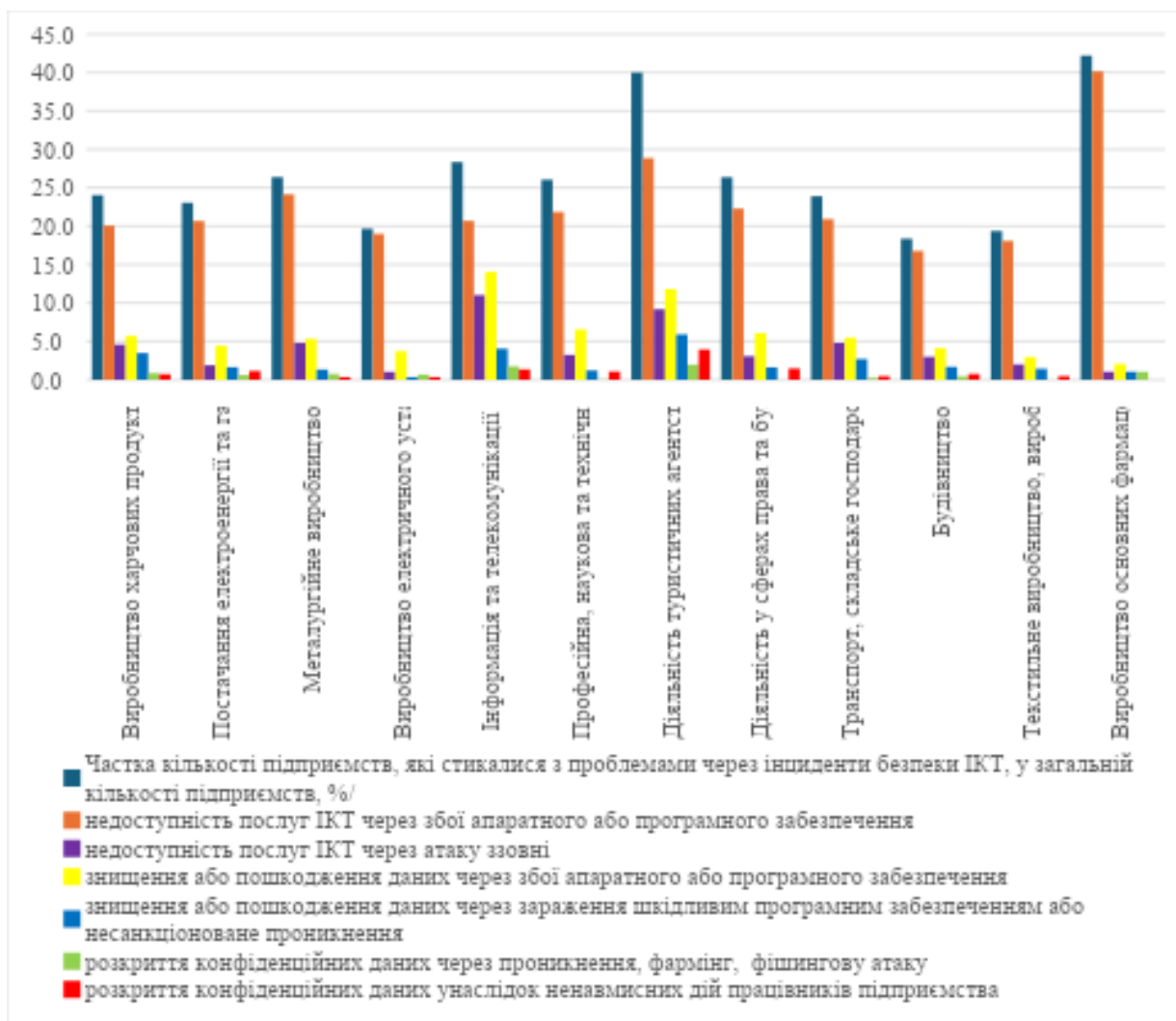

Рис. 1. Частка кількості підприємств України, які стикалися з проблемами через інциденти безпеки ІКТ, у загальній кількості підприємств за видами економічної діяльності та з розподілом за кількістю зайнятих працівників у 2023 році

Джерело: Складено автором за [2]

Найбільша кількість підприємств, що стикалися з проблемами через інциденти безпеки ІКТ зафіксовано у виробництві основних фармацевтичних продуктів і препаратів (42,2%). Це вказує на високу цифровізацію даного сектору, де будь-які пошкодження або збої може зупинити виробництво, зашкодити у процесі постачання або навіть спровокувати втрату критичних даних. Другим місцем за рівнем вразливості є туристична галузь (40%), що пояснюється активним використанням онлайн-бронювань та цифрових каналів обслуговування клієнтів, що призводить до уразливості туристичного сектору до кібератак.

Також теж страждає від інцидентів безпеки галузь інформації та телекомунікації (28,3%). Високий показник інцидентів вказує на масштаб цифрової взаємодії та створює велику увагу з боку кіберзлочинців. Найнижча частка підприємств з аналізованими інцидентами спостерігається у будівництві (18,4%), виробництві електричного устаткування (19,7%) та текстильній промисловості (19,4). Тому це вказує на меншу критичність ІКТ для основної діяльності даних підприємств.

Недоступність послуг через збої апаратного або програмного забезпечення є у фармацевтичній (40,2%), туристичній (28,9%) та металургійній (24,1%) галузях. Даний вид інциденту може виникати через відсутність резервного копіювання, застосування старої техніки або малої кількості технічного обслуговування. Недоступність послуг через зовнішні атаки, найвищими показниками є у сферах інформації та телекомунікації (11%), туристичної діяльності (9,2%) і металургії та транспорту (4,8%). Тут можна побачити зв'язок між відкритістю систем і рівнем атак. Туристична та телекомунікаційна сфера є найбільш відкрита до зовнішньої взаємодії, тому тут є багато технічних ризиків.

Щодо знищення або пошкодження даних через бої програмного або апаратного забезпечення, то даний вид інциденту є небезпечним для секторів, де особливо важливо зберігати великі обсяги даних, а саме інформація та телекомунікації (14,1%) і туристична діяльність (11,8%). Дані проблеми можуть спричинити втрату історії транзакцій, бізнес-документів або персональних даних клієнтів.

Знищення або пошкодження даних через шкідливе ПЗ або несанкційоване проникнення є рідким явищем, але катастрофічно ризикованим. Сфери, які постраждали у 2023 р. від даного типу інциденту: туризм (5,9%) і телекомунікації (4%). Даний вид загрози висвітлює недостатню захищеність системи і вимоги у антивірусному захисті та сучасних систем виявлення загроз.

Розкриття конфіденційних даних через зовнішнє проникнення та фішинг демонструють невелику загальну кількість інцидентів, однак ці явища спостерігалися у туристичній (2%), інформаційних (1,7%) галузях. Дані інциденти стосуються фішингових атак або низьким рівнем захисту облікової системи.

Розкриття конфіденційних даних унаслідок помилок працівників, що є основою витоку інформації, були наявними у туризмі (3,9%), бухгалтерських та правових галузях (1,5%), що свідчить про потребу в навчанні персоналу в кібергігієні.

Отже, в сучасних умовах діджиталізації бізнес-процесів особливого значення набувають кіберризики, що створили потребу у підприємств в захисті економічної інформації. Тому підприємства повинні не тільки інвестувати в інформаційні технології, а також створювати програми та моделі управління економічною безпекою, головним завданням якої є цифрова безпека. Для цього слід: використовувати фінансове планування та аналіз з розрахунком витрат на кіберзахист, що допоможе створювати фонди резервування; оцінювати окупність заходів для захисту та страхування від кіберризиків; проводити оцінку економічних наслідків кіберзагроз, що враховують вартість штрафів та витрат на відновлення; застосовувати економіко-математичні моделі для завчасного вияву наслідків потенційних атак, що також дає можливість проаналізувати економічну ефективність заходів кібербезпеки. Важливо впроваджувати управління кіберризиками через систему стратегічного планування, де ризики висвітлюють не тільки, як фактори катастрофічного впливу, а також, як певні зміни, що створюють поштовх для розвитку бізнесу. Також підприємствам бажано створювати процес інтеграції економічних інновацій в захист від кіберзагроз, що дозволить побудувати стійку модель роботи в складні часи цифрової економіки. Держава може стимулювати впровадження кіберзахисних технологій через податкові пільги або субсидії

для компаній, які інвестують у безпеку своїх інформаційних систем [3, с. 25].

Актуальним аспектом економічної безпеки підприємства є рівень захищеності в цифровому середовищі. Кіберзагрози мають масштабний характер та є економічно небезпечними, тому підприємства все частіше вимагають нових підходів для управління ризиками. Контроль та регулювання кібербезпеки наразі не є лише технічним завданням - це стратегічний аспект, що впливає на стабільність, розвиток та конкурентоспроможність підприємства. Українські компанії стикаються з кіберзагрозами та технічними помилками, в наслідок чого створюють власні програми захисту. Успішна система кіберзахисту, адаптація міжнародного досвіду, високий рівень обізнаності персоналу та державна підтримка є головним фактором стабілізації економічної стійкості підприємства в часи цифрових загроз.

Список використаних джерел

1. Правдивець О.М. Цифровізація як основа економічної стабільності та безпеки підприємницької діяльності. *Регіональна економіка*. № 4. 2022. С. 81-86
2. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/index.html>
3. Самойленко Л.Я., Дробот А.В. Публічна політика в сфері економічної безпеки бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. № 9 (279), 2024. С.16-27.

Оганян А.Т.,

студент I курсу Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя

ВПЛИВ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Проблема існування тіньового сектору є чи не в кожній державі, але в кардинально різних пропорціях. Чим вище ступінь тінізації економіки, тим значніше «білий» сектор просідає, з чого виходить неспроможність регуляторних та правоохоронних інституцій над контролем поточної економічної ситуації. Як показує практика, то держави, що мають високу частку тіньового сектору характеризуються помітною диспропорцією за доходами у населення, а також дефіцитністю державного бюджету з низькою інвестиційною привабливістю країни.

Тіньова економіка - це вся будь-яка діяльність, що приховується від контролю, моніторингу та оподаткування, тому точних даних по ній бути не може.

- Превалюючі види діяльності у тіньовому секторі економіки України:
- Здійснення готівкових операцій без попереднього оподаткування;
- Свідоме затаювання правдивої інформації про грошові операції, шляхом маніпуляції даними;
- Виплата зарплати без обліку – у «конвертах»;
- Псевдо-інвестиції із закордону в Україну, щоби відмити кошти;
- Неофіційний збут – «підприлавковий»;
- Офшори;
- Напівлегальний бізнес - «сірий»; [1]

Обсяги тіньової економіки України відносно ВВП за різними підрахунками становлять приблизно від 20 до 40%, що збігається із розрахунками Міністерства економіки за 2024 рік. [2]

У всесвітовому контексті тіньовий сектор економіки складає в середньому від 5 до 10% ВВП. Причому нормальним рівнем вважають, частка якого не переважає 15%.

Складова тіньового бізнесу є майже в усіх секторах економіки України.

Наприклад, у добувній промисловості, з його сумнозвісними продажами бурштину із Волині, Житомирщини, Рівненщини та Київщини на чорних ринках, де сам мінерал майже повністю видобувається нелегально у масштабах від 120 до 300 тон на рік із залученням понад 10 тисяч осіб. Збувається він відповідно, приносячи до 300 мільйонів доларів США, з яких жоден цент не був оподаткований.[3]

У період великих потрясінь України, як 90-ті роки, фінансові кризи, революції, початок війни на Сході та початок нової повномасштабної фази війни РФ на Україну тіньова економіка зростає. Причинами виступають: підвищення податків, втрата майна внаслідок воєнних дій та втрата постійного місця роботи, що зачепила мінімум 5 млн українців.

Зазвичай за таких умов саме тіньовий сектор і рятує населенню з невеликим достатком.

Тіньова економіка більш гнучка та динамічна, ніж легальна. Вона має здатність швидко заповнювати ніші в економіці та створювати додаткові робочі місця, насичувати ринок товарами і послугами, збільшувати доходи частини населення.

Але першочерговою проблемою є її негативний вплив на національну економіку, потім вже і на свідомість громадян, які не вбачають ніякої загрози в несплаті податків та реєстрації бізнесу. Але внаслідок існування тіньового сектору зменшуються доходи державного бюджету, зростає зовнішній внутрішній борг країни та послаблюються позиції на міжнародній арені.

Тому, така діяльність не тільки нелегальною, а навіть антидержавницькою на рівні із колабораціонізмом та державною зрадою, що не тільки шкодить розбудові фінансових інституцій та ринків, а й криміналізує громадськість втягуючи її протиправні дії відносно держави.

Таким чином, тіньова економіка в поєднанні з організованою злочинністю

і корупцією становлять загрозу для економічної та національної безпеки держави. Тіньова економіка деформує свідомість людей, привчає ігнорувати встановлені державою правила.

Аби досягти результату в протидії тіньовому бізнесу, потрібні будуть радикальні реформи у регуляторних та правоохоронних органах, але в свою чергу потрібно створити належні умови для підприємців щоби стимулювати їх виходити із тіні за пільгових умов та налаштувати довіру суспільства до держави.

Список використаних джерел

1. Гетман О. На яких схемах тіньової економіки держава втрачає найбільше?. Економічна правда. 31.10.2024. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/10/31/721290/> (дата звернення: 19.02.2025).
2. У Мінекономіки підраховали, яка частина української економіки перебуває «в тіні». Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaye-v-tini>
3. Максименцев М. КУЛЬТУРНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ. Харківський національний університет внутрішніх справ. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_04_2018/pdf/40.pdf
4. Міністерство економіки України. Рівень тіньової економіки у 2024 році. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaye-v-tini> (дата звернення: 19.02.2025).

Омеляненко Д.О.,

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Сумський національний аграрний університет

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНСАЛТИНГ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах функціонування підприємств особливої

актуальності набуває питання стабільності та адаптації до динамічного бізнес-середовища. Економічні коливання, зміни у законодавчій та політичній сферах, зростаюча конкуренція, технологічний прогрес і глобалізаційні процеси створюють додаткові ризики для бізнесу. У зв'язку з цим питання антикризового управління стає критично важливим для забезпечення сталого розвитку підприємств.

Кризові явища можуть виникати через внутрішні та зовнішні чинники, серед яких – неефективне управління, прорахунки у стратегічному плануванні, дисбаланс фінансових потоків, а також вплив глобальних економічних тенденцій. Нездатність підприємства своєчасно ідентифікувати ризики та реагувати на них може призвести до значного погіршення фінансового стану, втрати конкурентних позицій, а в окремих випадках – до банкрутства.

Антикризове управління є комплексом заходів, спрямованих на діагностику проблем, розробку та впровадження стратегій виходу з кризи, а також запобігання подібним ситуаціям у майбутньому. Важливу роль у цьому процесі відіграє антикризовий консалтинг, який надає підприємствам експертну підтримку у сфері фінансової стабілізації, реструктуризації бізнесу та підвищення його ефективності.

Актуальність теми обумовлена необхідністю удосконалення підходів до управління кризовими ситуаціями на підприємствах, а також розробки ефективних стратегій, що дозволяють забезпечити їхню життєздатність та довгостроковий розвиток в умовах економічної нестабільності.

Кризові явища в роботі підприємства є моментом загострення суперечностей, що виникають у процесі взаємодії різних складових мікроекономічної системи як між собою, так і з зовнішнім середовищем.

Наявність збиткової діяльності, нестабільного фінансового стану та труднощів із забезпеченням поточної платоспроможності – усе це слугує першими сигналами кризової ситуації на підприємстві. Виходячи з цього, задля гарантування сталого розвитку підприємства, у межах стратегічного

управління фінансами необхідно приділяти особливу увагу антикризовим заходам. Водночас слід враховувати, що причинами кризових явищ можуть бути [1]:

- зміна ринкової кон'юнктури;
- зловживання або недостатня кваліфікація персоналу;
- помилки керівництва у визначенні стратегії та тактики ведення бізнесу;
- порушення балансу між доходами та витратами компанії;
- політичні зміни, обумовлені зміною влади;
- трансформації у грошово-кредитній політиці держави чи на глобальних ринках тощо.

Консалтингові фахівці виділяють чотири основні категорії передумов виникнення кризи на підприємстві: оперативно-тактичні чинники; фундаментальні системні фактори; ризики, спричинені персоналом; а також передумови, які або складно піддаються корекції, або потребують значних і недоступних ресурсів.

Антикризовий консалтинг – це спеціалізована діяльність, спрямована на консультування керівників підприємств щодо розробки та реалізації комплексу заходів, необхідних для стабілізації фінансово-господарського стану, усунення проблем та підвищення ефективності бізнес-процесів [2].

Головним завданням антикризового консалтингу є надання рекомендацій щодо збереження та відновлення фінансової стійкості підприємства, розробка та впровадження механізмів фінансового оздоровлення ще до початку судових процедур у разі загрози банкрутства. Крім того, у сферу відповідальності антикризового консалтингу входить стратегічне планування з метою запобігання кризовим ситуаціям і недопущення їх повторення у майбутньому [3].

Варто зазначити, що антикризовий консалтинг відіграє ключову роль в управлінні кризовими ситуаціями на підприємстві. Саме він забезпечує керівників актуальною інформацією для ухвалення необхідних

управлінських рішень щодо реалізації антикризових заходів, а також надає рекомендації щодо запровадження превентивних механізмів, які гарантуватимуть стабільність діяльності компанії у перспективі.

Форми антикризового консалтингу можуть мати різні підходи залежно від специфіки проблем підприємства та його потреб, розглянемо сучасні підходи [4]:

1. Прямий консалтинг власників і керівників підприємства передбачає взаємодію з першими особами організації, які мають сформоване бачення розвитку бізнесу. Однак у кризових ситуаціях багато з цих уявлень потребують перегляду. У такому випадку необхідно розробити комплекс заходів, що сприятимуть виживанню підприємства та забезпеченню його стабільної діяльності.

2. Виконання певних консалтингових заходів включає надання консультацій щодо нових проблем, що виникають у процесі роботи. Також передбачає діагностику господарської діяльності, аналіз фінансового стану підприємства, визначення антикризової стратегії та розробку плану відповідних заходів. Важливими етапами є оцінка ризиків, супровід реалізації плану та розробка профілактичних заходів для запобігання кризовим явищам у майбутньому.

3. Розбір кейс-стаді базується на аналізі реальних або класичних випадків, які використовуються у світовій, національній або галузевій практиці антикризового менеджменту. Такі кейси можуть бути засновані на особистому досвіді консультанта та слугувати ефективним інструментом для ухвалення рішень.

4. Використання методів бенчмаркінгу передбачає оцінку дій конкурентів та ділових партнерів у кризових умовах. Аналіз їхньої поведінки дозволяє визначити, які з підходів можуть бути застосовані до підприємства, що перебуває у складній ситуації.

5. Розробка та реалізація програм реструктуризації компанії включає кілька важливих напрямів. Це реструктуризація бізнесу на основі нової

стратегії розвитку, а також зміни у власності (акціонерному капіталі), майновому комплексі, заборгованості та системі управління. Усі ці заходи спрямовані на підвищення ефективності та фінансової стійкості підприємства.

Важливим аспектом антикризового управління є своєчасне виявлення факторів ризику та розробка превентивних заходів, що дозволяють запобігти повторенню кризових явищ у майбутньому. Ефективна антикризова стратегія повинна включати комплексний підхід до аналізу фінансового стану підприємства, оптимізацію його структури, підвищення конкурентоспроможності та вдосконалення системи управління.

Отже, успішне антикризове управління ґрунтується на глибокому аналізі внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства, а також на своєчасному прийнятті управлінських рішень, спрямованих на стабілізацію та розвиток компанії. Запровадження дієвих механізмів антикризового консалтингу дозволяє не лише уникнути негативних наслідків кризових ситуацій, а й підвищити ефективність функціонування підприємства у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : Підручник для студентів вищих навч. закладів. Київ : КНТЕУ, 2005. 823 с.
2. Хрущ Н.А., Корпан О.С. Фінансова стратегія в системі корпоративного управління підприємствами. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. №3. С. 120-126
3. Верба В.А. Управлінське консультування: концепція, організація, розвиток: монографія. Київ : КНЕУ, 2011. 327 с.
4. Маховка В. М. Методологія формування системи антикризового управління підприємством. *Інноваційна економіка*. 2013. №1. С. 102-105.

**СТАТИСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ БЕЗРОБІТТЯ НА
РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗРІЗІ:
АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД**

Рівень безробіття та злочинності – це основні індикатори соціально-економічного розвитку регіону, які впливають на добробут мешканців, економічну стійкість і безпеку в цілому. Вивчення цих показників дає змогу виявити тренди, встановити головні фактори впливу та оцінити дієвість державної та регіональної політики у сфері працевлаштування та правопорядку[6].

Сучасний стан ринку праці в Україні викликав занепокоєння і до початку України загалом, і її окремих регіонів. Особливе і провідне місце серед проблем ринку праці займає рівень безробіття. Після 24 лютого 2022 року ситуація лише погіршується. Понад 150 тис. осіб зареєструвалися безробітними з початку повномасштабної війни до кінця травня 2022 року повномасштабного вторгнення росії[3].

На рівень злочинності впливає безліч чинників: економічні, демографічні, політичні тощо. Нині виділяють основний фактор, який вплинув не просто на показники злочинності в Україні, а й на всі сфери життя суспільства - це війна. Саме вплив війни сприяє зростанню рівня злочинності в кожному регіоні нашої країни, а також впливає на відкритість окремих баз даних, які просто необхідні для здійснення аналізу злочинності на регіональному рівні[5].

Події в Україні останніх років, зокрема Революція гідності, анексія Криму та окупація частини територій Донецької та Луганської областей Росією, спричинили активне обговорення справедливості, притягнення до відповідальності за вчинені злочини, зокрема високопосадовців. Викорінення цієї проблеми має починатись саме зсередини, з її витоків[4].

Соціально-економічні індикатори регіонального розвитку України:
ранжування за інтегральною оцінкою

2021	Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, у % до відповідного віку	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників у розрахунку на одного штатного працівника, грн	Рівень безробіття, %	Рівень злочинності (на 10 тис. населення)	Усереднене значення	Ранг
Вінницька	0,66	0,36	0,56	0,59	0,54	10
Волинська	0,00	0,07	0,33	0,74	0,29	23
Дніпропетровська	0,87	0,68	0,78	0,18	0,63	4
Донецька	0,04	1,00	0,11	0,06	0,30	21
Житомирська	0,58	0,12	0,56	0,55	0,45	17
Закарпатська	0,40	0,29	0,56	0,87	0,53	12
Запорізька	0,68	0,71	0,56	0,09	0,51	14

Івано-Франківська	0,49	0,22	0,78	1,00	0,62	5
Київська	0,77	0,85	1,00	0,64	0,81	1
Кіровоградська	0,38	0,00	0,33	0,47	0,30	22
Луганська	0,67	0,27	0,00	0,00	0,23	24
Львівська	0,68	0,37	0,89	0,65	0,64	2
Миколаївська	0,73	0,72	0,56	0,33	0,58	8
Одеська	0,74	0,31	1,00	0,24	0,57	9
Полтавська	0,51	0,49	0,44	0,37	0,45	16
Рівненська	0,60	0,43	0,78	0,70	0,63	3
Сумська	0,68	0,18	0,67	0,49	0,50	15
Тернопільська	0,21	0,11	0,44	0,83	0,40	18
Харківська	1,00	0,24	1,00	0,14	0,60	6
Херсонська	0,72	0,06	0,44	0,35	0,39	20
Хмельницька	0,51	0,31	0,67	0,62	0,53	11
Черкаська	0,69	0,21	0,67	0,53	0,53	13
Чернівецька	0,66	0,00	0,78	0,91	0,59	7
Чернігівська	0,65	0,05	0,44	0,44	0,40	19

Джерело: укладено автором за матеріалами Державної служби статистики України [1; 2]

У межах дослідження проведено порівняльний аналіз 24 регіонів України за сукупністю ключових соціально-економічних індикаторів, а саме: рівнем зайнятості населення у віковій категорії 15–70 років, середньомісячною заробітною платою, рівнем безробіття та рівнем злочинності. Для кожної області було розраховано усереднене інтегральне

значення на основі зазначених показників, що дало змогу здійснити ранжування регіонів та виявити внутрішньодержавні диспропорції у рівні соціально-економічного розвитку.

Найвищі інтегральні оцінки продемонструвала Київська область, що вирізняється поєднанням високого рівня зайнятості, конкурентної заробітної плати, низького безробіття та помірного рівня криміногенної активності. До числа лідерів також увійшли Львівська та Івано-Франківська області, які характеризуються відносно збалансованими значеннями основних соціально-економічних параметрів. Натомість найменші інтегральні показники виявлено у Волинській, Закарпатській та Чернівецькій областях, де простежується низький рівень економічної активності населення, недостатні показники заробітної плати, високий рівень безробіття та зростаюча криміногенна ситуація.

Львівська область займає 2-ге місце серед усіх областей за усередненим значенням соціально-економічних показників, що свідчить про досить високий рівень розвитку за цими критеріями. Це означає, що Львівська область має відносно високі значення за такими показниками, як рівень зайнятості, середньомісячна заробітна плата, рівень злочинності (чим нижчий, тим краще) та низький рівень безробіття, порівнюючи з більшістю інших областей.

З метою визначення ступеня узгодженості позицій регіонів у рейтингах за окремими показниками було застосовано метод рангової кореляції. Кожна область отримувала ранг за чотирма критеріями (R_1 – R_4), після чого для кожної було обчислено сумарний показник рангу (S), а також відхилення від середнього значення рангу.

Для формалізації ступеня узгодженості ранжувань використано коефіцієнт конкордації Кендалла:

$$K = \frac{12 \cdot S}{m^2 \cdot (n^3 - n)}, \text{ де } (1)$$

S – сумарний показник рангу,

m – кількість критеріїв,

n – кількість спостережень.

Отримане значення коефіцієнта конкордації 0,298 свідчить про низький рівень узгодженості між ранжуваннями. Це означає, що різні критерії дають досить різні оцінки положення регіонів. Іншими словами, області, які мають високі позиції за одними показниками, можуть мати низькі за іншими.

З метою виявлення можливого зв'язку між економічною нестабільністю та злочинністю, проведено аналіз кореляції між рівнем безробіття та рівнем злочинності в регіонах України. Для цього області було ранжовано за обома показниками, а ступінь їх взаємозв'язку оцінено за допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена.

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum d_i^2}{n(n^2 - 1)}, \text{ де} \quad (2)$$

$\sum d_i^2$ - сума квадратів різниць між рангами,

n - кількість спостережень.

Отримане значення $\rho = 0,22$ свідчить про слабкий позитивний зв'язок між рівнем безробіття та рівнем злочинності в областях України у 2021 році. Це означає, що хоча існує певна тенденція до того, що області з вищим рівнем безробіття мають дещо вищий рівень злочинності, цей зв'язок не є сильним і значущим.

Позитивний знак коефіцієнта вказує на те, що зі збільшенням рангу за рівнем безробіття, в середньому, ранг за рівнем злочинності також дещо збільшується. Важливо пам'ятати, що коефіцієнт Спірмена вимірює монотонний зв'язок, який не обов'язково є лінійним.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. – <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Головне управління Національної поліції у Львівській області. – <https://lv.npu.gov.ua>

3. Вдовин М. Л., Зомчак Л. М., Коханевич М.П. Безробіття в Україні: економікостатистичний огляд. Механізми регулювання економіки. 2022. № 1-2. С. 95 – 96
4. Вдовин М.Л., Іванчишин А.А. Кількісна характеристика злочинності та нормативно-правове регулювання боротьби з нею в Україні. Актуальні питання в сучасній науці. 2022. №1(1)22. С. 133-144. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-133-144](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-133-144)
5. Вдовин, М., Коханевич, М. Оцінювання та візуалізація показників злочинності в Україні. Цифрова економіка та економічна безпека, 2024. (1 (10), 24-30. <https://doi.org/10.32782/dees.10-5>
6. Чайковська Ю. Оцінювання впливу рівня безробіття на рівень злочинності регіону за допомогою коефіцієнтів рангової кореляції (на прикладі Львівської області). Актуальні проблеми функціонування економічної системи України. 2018.

Пастернак А.В.,

аспірант кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,

Херсонський державний університет

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЗМІН БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ

Цифрова трансформація є однією з ключових тенденцій сучасного бізнес-середовища, яка радикально змінює способи ведення бізнесу та створення вартості для споживачів. Інтеграція новітніх цифрових технологій у бізнес-моделі сприяє підвищенню ефективності організацій, відкриває нові можливості для інновацій та дозволяє підприємствам швидше адаптуватися до змінюваних умов зовнішнього середовища. У цьому контексті, цифрова трансформація не є лише питанням автоматизації чи цифровізації окремих процесів, а охоплює всі аспекти бізнесу, включаючи стратегічні, організаційні та культурні зміни.

Цифрова трансформація бізнес-моделей можна визначити як процес, в ході якого організації змінюють свої традиційні підходи до ведення бізнесу, інтегруючи новітні цифрові технології в операційні та стратегічні моделі. Така трансформація зумовлює зміни в способах взаємодії з клієнтами, постачальниками та партнерами, а також дозволяє компаніям створювати нові канали для генерування доходів, знижувати витрати та покращувати обслуговування клієнтів.

Один із важливих аспектів цифрової трансформації полягає в тому, що вона не обмежується впровадженням окремих технологій, таких як хмарні обчислення, велика дані чи штучний інтелект, але також охоплює зміни в бізнес-культурі та організаційних процесах. Як зазначають автори досліджень з цього питання, цифрова трансформація не обмежується лише технологічними змінами, але й включає культурну трансформацію, яка вимагає значних змін у способах мислення та організації роботи [1].

Інноваційні технології відіграють ключову роль у процесі трансформації бізнес-моделей. Вони забезпечують нові способи створення продуктів та послуг, що раніше були неможливими або економічно недоцільними. Наприклад, хмарні технології дозволяють малим та середнім підприємствам отримувати доступ до ресурсів, які раніше були доступні лише великим компаніям, а великі дані відкривають можливості для персоналізації пропозицій та поліпшення обслуговування клієнтів. Як зазначає J. Westerman, завдяки новим цифровим технологіям організації можуть не просто автоматизувати наявні процеси, а й значно змінювати підходи до взаємодії з клієнтами та партнерами [2].

Цифрові технології змінюють не лише внутрішні процеси компаній, але й спосіб взаємодії з зовнішнім середовищем. Соціальні мережі, мобільні додатки, онлайн платформи – всі ці інструменти дозволяють створювати нові канали взаємодії з клієнтами, знижуючи витрати на традиційні канали, такі як фізичні магазини або телефонні дзвінки. Цифрові платформи надають компаніям можливість безпосередньо взаємодіяти зі своєю

аудиторією, отримувати зворотній зв'язок та оперативно реагувати на зміни в попиті. Як зазначає Н. Мойсейчук, цифрові платформи відкривають компаніям нові можливості для комунікації, дозволяючи не лише залучати нових клієнтів, але й підтримувати лояльність існуючих [3].

Одним з основних елементів цифрової трансформації є використання великих даних для прийняття обґрунтованих рішень. Завдяки потужним інструментам аналітики, організації можуть глибше аналізувати поведінку своїх клієнтів, визначати тренди на ринку, прогнозувати попит та приймати більш точні та своєчасні бізнес-рішення. Як вказує В. Магг, великі дані стали потужним інструментом для оптимізації бізнес-процесів і створення додаткової вартості для споживачів [4].

Цифрова трансформація суттєво змінює традиційні бізнес-моделі, приводячи до появи нових форм організації бізнесу. Так, модель “підписки” або “sharing economy” стала дуже популярною завдяки цифровим платформам, які з'єднують споживачів з постачальниками товарів та послуг без необхідності їх володіння чи безпосереднього контакту. Цей підхід дозволяє значно знизити витрати та полегшити доступ до товарів та послуг, що раніше були обмежені.

У той же час, для організацій традиційних секторів економіки, таких як виробництво або торгівля, цифрова трансформація є викликом. Підприємства змушені перебудовувати свої стратегії, інвестувати в нові технології та знаходити нові способи забезпечення конкурентоспроможності в умовах швидких змін.

Хоча цифрова трансформація відкриває нові можливості для бізнесу, процес її реалізації часто стикається з рядом викликів. Одним з основних є опір змінам з боку працівників та керівництва. Крім того, інвестиції в нові технології потребують значних фінансових ресурсів, що може бути проблемою для малих і середніх підприємств. Цифрова трансформація є важливим і необхідним етапом для підприємств, які прагнуть залишатися конкурентоспроможними в сучасному динамічному бізнес-середовищі.

Вона відкриває нові можливості для інновацій, оптимізації процесів і покращення обслуговування клієнтів. Однак для її успішного впровадження необхідно не лише впроваджувати нові технології, але й змінювати організаційну культуру та стратегії бізнесу в цілому.

Список використаних джерел

1. Westerman, G., Calm  jane, C., Bonnet, D., Ferraris, P., & Bresciani, S.. *Digital Transformation: A Roadmap for Billion-Dollar Organizations*. MIT Center for Digital Business. 2011.
2. Westerman, G.. *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. Harvard Business Review Press. 2018.
3. Мосейчук Н.. *Роль цифрових платформ у розвитку сучасних бізнес-моделей*. Вісник економічних досліджень. 2019.
4. Marr, B.. *Big Data in Practice*. Wiley. 2020.

Процевят О.С.,

м.н.с. відділу проблем реального сектору економіки регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
НАН України»

ДИНАМІКА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄС В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

В період останнього десятиліття зовнішньоекономічна діяльність України зазнала суттєвих трансформацій під впливом як внутрішніх реформ, так і зовнішніх геополітичних викликів, зокрема збройної агресії ворога. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення динаміки торговельно-економічних зв'язків України з країнами ЄС як одним із ключових партнерів у зовнішній торгівлі. Послідовна інтеграція України до європейського економічного простору, укладення Угоди про

асоціацію, запровадження зони вільної торгівлі та поглиблення політичного діалогу значною мірою вплинули на структуру, обсяги та напрями українського експорту та імпорту. У подальшому дослідженні буде проведено аналітичний огляд статистичних даних Державної служби статистики України [1] з метою виявлення основних тенденцій, змін та особливостей зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС.

Упродовж 2015-2024 років динаміка експорту товарів з України до країн ЄС зазнала істотних змін, що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішньополітичними чинниками. На початковому етапі аналізованого періоду експорт до ЄС-28 становив 10447 млн дол. США, поступово зростаючи до 17107 млн дол. США у 2019 році. Цей приріст свідчить про активізацію зовнішньоекономічної діяльності України, зокрема в межах Зони вільної торгівлі з ЄС, що почала діяти з 2016 року. Проте у 2020 році фіксується зниження обсягів експорту до 15202 млн дол. США, що пояснюється глобальними наслідками пандемії COVID-19, обмеженням логістичних ланцюгів та загальним падінням попиту на зовнішніх ринках. Утім, уже впродовж наступних двох років – 2021 та 2022 – спостерігається стрімке зростання до 23856 млн дол. США та 25181 млн дол. США відповідно. Наступний спад у 2023 році до 22283 млн дол. США засвідчує загострення безпекових ризиків, що безпосередньо впливають на експортну діяльність. Попри це, у 2024 році фіксується часткове відновлення обсягів до 22731 млн дол. США, що свідчить про адаптивну здатність українських виробників до умов воєнного часу, а також про подальше зміцнення торговельних зв'язків із партнерами з ЄС.

Для поглибленого аналізу доцільно звернутися до динаміки експорту до окремих країн ЄС, зокрема Польщі, Іспанії та Німеччини. Польща протягом усього періоду зберігає лідируючі позиції серед імпортерів українських товарів, що обумовлено як географічною близькістю, так і високим ступенем економічної взаємозалежності. З 1506 млн дол. США у 2015 році експорт зріс до пікового значення у 5983 млн дол. США у 2022

році, після чого знизився до 4088 млн дол. США у 2024 році. Такі коливання пояснюються змінами у структурі попиту та перебоями в логістиці. Показники Іспанії демонструють сталу позитивну динаміку, зокрема у 2023 та 2024 роках спостерігається різкий стрибок до 2004 млн дол. США та 2856 млн дол. США відповідно. Це зумовлено, серед іншого, нарощуванням експорту українських аграрних товарів, зокрема зернових, попит на які значно зріс на фоні продовольчої кризи внаслідок війни. Дещо іншу картину ілюструють дані щодо Німеччини: зростання обсягів експорту з 799 млн дол. США у 2015 році до 2278 млн дол. США у 2021 році засвідчує розширення співпраці, проте подальша нестабільність пов'язана з енергетичною кризою в Європі та зміною споживчих пріоритетів унаслідок геополітичної турбулентності.

Загальна тенденція свідчить про те, що країни Європейського Союзу залишаються основним зовнішньоторговельним вектором для України. Водночас дані підтверджують чутливість українського експорту до зовнішніх викликів, зокрема геополітичних конфліктів, економічної рецесії та криз логістики. У цьому контексті особливої значущості набуває гнучкість експортної політики та стратегічне планування на рівні держави.

Що стосується імпорту, то у період з 2015 по 2024 рік імпорт товарів з країн ЄС до України демонстрував стійке зростання, що свідчить про поглиблення економічної інтеграції та зміцнення торговельних зв'язків між сторонами. Загальний обсяг імпорту з ЄС-27 збільшився з 13188 млн дол. США у 2015 році до 34069 млн дол. США у 2024 році, що вказує на значне розширення торговельного обміну. Польща посідає провідне місце серед країн ЄС за обсягами експорту до України. Імпорт з цієї країни зріс з 2020 млн дол. США у 2015 році до 6762 млн дол. США у 2024 році, що зумовлено не лише географічною близькістю та історичними зв'язками, але й активною участю Польщі у підтримці України, особливо після 2022 року. Німеччина, як друга за величиною економіка ЄС, також є важливим торговельним партнером України. Обсяги імпорту з Німеччини коливалися

протягом аналізованого періоду, досягнувши 5195 млн дол. США у 2024 році. Зазначимо, що Італія демонструє поступове зростання обсягів експорту до України, з 830 млн дол. США у 2015 році до 2459 млн дол. США у 2024 році. Це свідчить про посилення економічної співпраці між країнами. Динаміка імпорту з інших країн ЄС також свідчить про зростання економічної взаємодії. Наприклад, імпорт з Чехії зріс з 393 млн дол. США у 2015 році до 2362 млн дол. США у 2024 році, а з Болгарії – з 252 млн дол. США до 2358 млн дол. США за той же період. Це зростання насамперед пов'язане з диверсифікацією джерел постачання та адаптацією до нових економічних реалій.

Загалом, аналіз динаміки імпорту товарів з країн ЄС до України за період 2015-2024 років свідчить про стійке зростання та зміцнення торговельних зв'язків. Це зростання обумовлене як геополітичними чинниками, так і прагненням України до європейської інтеграції.

Оцінка динаміки товарної структури експорту України до країн ЄС упродовж 2015-2024 рр. дозволяє виявити низку значущих закономірностей у зміні обсягів та пріоритетності окремих товарних груп. У структурному розрізі провідну роль стабільно відіграють продовольчі товари та сировина для їх виробництва, експорт яких із 2015 по 2024 рік зріс більш ніж утричі – з 3903 до 12835 млн дол. США. Показовим у цьому контексті є підвищення ролі зернових культур, зокрема пшениці та кукурудзи. Якщо у 2015 році експорт пшениці до країн ЄС становив 287 млн дол. США, то вже у 2022 році – 1459 млн дол. США, що зумовлено як зростанням попиту на продовольство в умовах глобальних викликів, так і адаптацією українських аграріїв до вимог європейського ринку.

Особливу цінність у контексті європейської торгівлі становить перехід від переважно сировинної структури експорту до поступового нарощування поставок продукції з більш високим рівнем доданої вартості. Відображенням цього процесу є збільшення загального обсягу експорту в період 2021-2022 рр., коли до традиційних сільськогосподарських товарів

додалися нові товарні позиції переробної промисловості, що свідчить про часткову переорієнтацію на довгострокові стратегічні напрями економічної співпраці з ЄС.

Суттєвим чинником, що обумовлює динаміку експорту, є вплив зовнішньополітичних обставин. Зокрема, повномасштабна війна з Росією, яка розпочалася у 2022 році, стимулювала активізацію торгівлі з ЄС як зі стратегічним партнером України. Саме у 2022 році було зафіксовано один із найвищих показників експорту продовольчих товарів – 12898 млн дол. США, що підтверджує здатність українського аграрного сектору до активації ресурсного потенціалу в умовах кризи.

Протягом 2015-2024 років спостерігається стійка позитивна динаміка імпорту товарів з країн ЄС до України, що відображає не лише зростання загального обсягу торгівлі, а й поступове розширення товарної номенклатури. Поступове нарощування імпорту відбувається також у межах продовольчої групи товарів, яка має критично важливе значення для забезпечення внутрішнього споживчого ринку України. Якщо у 2015 році імпорт продовольчих товарів та сировини для їх виробництва становив 1438 млн дол. США, то вже у 2024 році він досяг 3972 млн дол. США. Таким чином, приріст склав понад 175 %, що свідчить про зростання залежності України від імпорту сільськогосподарських продуктів з ЄС, зокрема у контексті трансформації вітчизняного аграрного сектора під впливом війни.

Розглядаючи окремі підкатегорії продовольчого імпорту, першочергову увагу слід звернути на імпорт м'яса та субпродуктів (код 02). Після незначного падіння у 2016 році (77 млн дол. США), вже у 2021 році обсяги імпорту досягли 204 млн дол. США, однак у наступні роки спостерігається поступове зменшення: 132 млн у 2023 році та 91 млн у 2024 році. Така тенденція зумовлена як спробами внутрішньої диверсифікації виробництва, так і скороченням платоспроможного попиту населення у воєнний період. Незважаючи на коливання в окремі роки, загальний тренд є позитивним, що відображає як розширення раціону українських

споживачів, так і обмеженість кліматичних ресурсів України для вирощування цих видів продукції. Зовсім інша динаміка простежується у категорії зернових культур (код 10). На відміну від вищезазначених товарів, спостерігається зменшення обсягів імпорту – зі 104 млн дол. США у 2015 році до 51 млн дол. США у 2024. Такий спад пояснюється наявністю високих виробничих потужностей в Україні, яка залишається одним з провідних світових експортерів зерна, незважаючи на обмеження, зумовлені військовими діями. Відповідно до цього, імпорт зернових має винятковий характер і формується переважно на основі потреб у специфічних сортах або короткостроковій нестачі.

Таким чином, структурні зрушення в імпорті з країн ЄС відображають зміну зовнішньоекономічної орієнтації України, а також реакцію на трансформаційні процеси, пов'язані з війною, кризою продовольчих ланцюгів та адаптацією до нових умов внутрішнього попиту.

Список використаних джерел

1. Економічна статистика / Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm

Іващук Ю.П.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та економічної теорії,
Західноукраїнський національний університет, Україна,

ПІХ І. І.,

студент ОНП «Аналітична економіка»,
Західноукраїнський національний університет, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬ У МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Ключовими проблемами медичних закупівель є непрозорість тендерних процедур, висока залежність від обмеженого кола постачальників, затримки у постачанні та неефективне використання бюджетних коштів. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати електронні платформи, що дозволяють автоматизувати процеси та знизити корупційні ризики. Використання штучного інтелекту допоможе аналізувати потреби закладів охорони здоров'я, прогнозувати витрати та оптимізувати управління контрактами. Крім того, блокчейн-технології забезпечують прозорість закупівель та унеможливають махінації.

Медичні заклади мають перейти на централізовану систему закупівель, яка дозволить скоротити адміністративні витрати та підвищити ефективність постачання. Варто запровадити механізми моніторингу виконання контрактів у режимі реального часу, що допоможе мінімізувати ризики недобросовісного виконання зобов'язань постачальниками. Додатково необхідно розробити стандартизовані процедури закупівель, які регламентувати суть процес постачання та контролюватимуть якість товарів і послуг.

Для ефективного використання бюджетних коштів потрібно інтегрувати електронні аналітичні системи, що забезпечать комплексний контроль за витратами та виявлення потенційних ризиків на ранніх етапах. Автоматизація процесів дозволить значно скоротити час прийняття рішень та підвищити ефективність використання державних ресурсів. Крім того, важливим аспектом є посилення відповідальності учасників закупівельного процесу через запровадження електронного аудиту та цифрового документообігу.

Очікувані результати від впровадження запропонованих заходів включають зниження витрат на закупівлі, підвищення якості медичних послуг завдяки своєчасному постачанню необхідних ресурсів, а також зміцнення довіри до системи закупівель. Посилений контроль за

виконанням контрактів дозволить уникнути фінансових порушень та забезпечить справедливий розподіл коштів.

Подальший розвиток закупівельної системи у медичній галузі повинен базуватися на використанні новітніх технологій та адаптації міжнародного досвіду. Інноваційні рішення сприятимуть підвищенню ефективності управління закупівлями та забезпеченню стійкого розвитку системи охорони здоров'я в Україні.

Список використаної літератури

1. Athey S., Levin J. (2001). Information and Competition in U.S. Forest Service Timber Auctions. *Journal of Political Economy*, 109(2), 375-417.
2. Cramton P., Shoham Y., Steinberg R. (Eds.). (2006). *Combinatorial Auctions*. MIT Press.
3. Kretschmer T., Niederprüm A. (2014). Auctions in healthcare: Applications and empirical evidence. *Health Economics Review*, 4(1), 1-17.
4. Leyton-Brown D., McGibbon R. (2000). Auctions in health care: Lessons from other sectors. *British Medical Journal*, 320(7238), 793-795.

Podshyvalov Illia,

PhD Student, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

IMPACT OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT ON THE POTENTIAL OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

At the current stage of economic, technical, and humanitarian development, all economic actors face the issue of sustainable development, which enhances their ability to respond to ongoing and forthcoming challenges and have a positive perspective. Given the rapid changes in Ukrainian security, political and economic environment, and the country's integration into the

European Union, applying the sustainable development concept is essential to domestic industrial enterprises for survival and further development.

The review of recent publications shows that the theoretical aspects of sustainable development of enterprise are broadly researched (including the essence of the category, its fundamental principles, typical characteristics, sustainable development management, etc). Also, recent studies examined various aspects of the potential of industrial enterprise: the essence, structure, key influential factors, approaches to assessment, etc. However, the impact of sustainable development on the potential of industrial enterprise has not been sufficiently analysed. Therefore, analysis of theoretical approaches to the effects of sustainable development on the potential of industrial enterprises requires additional research, systematisation and summarisation.

The evolution of the sustainable development concept began in the 60s and 70s of the twentieth century when a series of international events devoted to issues of economic development and environmental protection were held. As a result, it was agreed that the concept of sustainable development should cover three main areas: environment (ecology), society and economy, and all of the components should be analysed comprehensively as complementary pieces [1; 2]. Also, it should be mentioned that Gro H. Brundtland (head of the World Commission on Environment and Development) proposed one of the most common definitions of "sustainable development" and described it in terms of perspective as "development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" [3].

Based on the abovementioned approaches, scientists commonly define sustainable development of an enterprise as economic growth that satisfies not only the financial interests of the enterprise itself but also the needs of society and the social and environmental aspects of its existence in the current period and the future [4].

Given the number of existing approaches to the interpretation of the "enterprise potential" concept, it can be generally defined as a category that

describes an enterprise's resources, capabilities and abilities to organise its activities and achieve its goals [5]. The structure of enterprise potential includes several components.

Table 1

Summarisation of the impact of sustainable development approach on the components of industrial enterprise potential

Components of the industrial enterprise potential	Areas of sustainable development of an industrial enterprise		
	Economy	Ecology	Society
Production and technology	● extension of production facilities and capacity; ● implementation of cost-efficient technologies; ● improving the efficiency of fixed and current assets usage; ● reduction of unproductive losses.	make production process environmentally-friendly by: ● reduction of harmful substances emissions; ● reuse of some resources; ● recycling of waste and by-products; ● use of alternative energy sources.	wider inclusiveness of the production process – involvement to the production process to the possible extent of employees of different genders and different social groups.
Finance	search and raising of short- and long-term funds to support entity's operations.	increase investments an expense on environmental projects.	increase investments an expense on socially oriented projects.
Labour	● growth of productivity; ● extension of financial incentives for employees.	create safe and environmentally friendly working conditions.	increase of non-material incentives for employees: ● development employees' soft skills (not only hard ones); ● focus on Diversity, Equality and Inclusion (DEI) environment; ● improvement of corporate culture standards.
Management	focus on economic feasibility and efficiency in decision-making.	consideration of safety and environmental factors in decision-making.	keeping in mind the social effect of actions to be taken.

Innovations	● increase in R&D expenditures; ● growth in profitability.	intensification of R&D to improve the environmental friendliness of products and manufacturing process.	conducting socially important and valuable R&D.
Market	● market research and study of consumer demand; ● expanding market share; ● sales promotion.	reputation improvement as a result of the safety and environmental friendliness of products.	reputation improvement as a result of corporate social responsibility.
Infrastructure	● optimal production infrastructure; ● the need for additional costs and investments for the creation and maintenance of non-production infrastructure.	creation and managing enterprise's infrastructure require consideration of safety and environmental requirements.	formation of non-productive (social) infrastructure to meet the needs of employees and other stakeholders.

Summarised by the author based on: [5; 6]

The application of the sustainable development concept results in an impact on an industrial enterprise's potential, as summarised in Table 1. However, it is worth noting that the impact of different areas of sustainable development on the potential of the enterprise has the following peculiarities:

- The impact may be non-linear and uneven about different components of the potential;
- The impact may have opposite directions on different components of enterprise potential;
- The impact should be analysed from the short- and long-term perspective, as environmental and social processes are typically longer-lasting and may not result immediately.

Taking into account the impact of the components of sustainable development and the features mentioned above, there is a need to comply with the principles applying the concept of industrial enterprise sustainable

development: mutual consistency and balance of all areas of sustainable development; consideration of interdependence of the various areas [7]; systematic and integrated approach for application.

Based on theoretical analysis, applying the sustainable development concept to industrial enterprises favourably influences their potential. Even though implementation of the idea will lead to additional expenditures and efforts from management and shareholders, in the long-term perspective, it would have a positive impact on the enterprise's financial and non-financial results via not only the creation of additional value for the company but also via the creation of external benefits for stakeholders.

References

1. Filipishina L. The Evolution of Conceptual Approaches to Forming the Strategy of Stable Economic Development of Industrial Enterprises. *Reporter of the Priazovskyi State Technical University. Section: Economic Science*. 2017. No. 34. P. 172–180. DOI: 10.31498/2225-6725.34.2017.129057 (date of access: 11.03.2025)
2. Grechko, A., Ocheretiana, O. Economic Essence of the Concept of “Sustainable Enterprise Development”. *Entrepreneurship and Innovation*. 2020. No. 5. P. 37 – 41. DOI: 10.37320/2415-3583/15.6 (date of access: 11.03.2025)
3. Brundtland Report publication by World Commission on Environment and Development. *Encyclopædia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Brundtland-Report> (date of access: 12.03.2025)
4. Maslak O., Yakovenko Ya., Sokurenko P. Theoretical and Practical Aspects of Sustainable Development of the Enterprise Under the Conditions of Uncertainty of the Economic Environment. *Young Scientist*. 2017. No. 4 (44). P. 710-715. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_167 (date of access: 12.03.2025)

5. Azhaman I., Zhydkov O. Theoretical Substantiation of the Essence and Properties of the Enterprise Potential. *Ekonomika ta Derzhava*. 2018. No. 2. P. 22–26.
6. Maslak O., Kvyatkovska L., Bezruchko O. Peculiarities of Enterprises' Economic Potential Formation Under the Conditions of Cyclical Fluctuations. *Actual Problems of Economics*. 2012. No. 9 (135). P. 36–46.
7. Kvyatkovska L. Implementation of the Principles of the Concept of Sustainable Development in the Activities of the Enterprise. *Socio-Economic Research Bulletin*. 2013. No. 1 (48). P. 85 – 89.

Попрійчук Н.Р.,

Кириленко Є.О.,

здобувачі 4 курс ОП «Міжнародна економіка»,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: д.е.н., професор, **Столярчук Я.М.,**

завідувач кафедри міжнародної економіки КНЕУ

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ

В умовах глобальної нестабільності забезпечення повної готовності до всіх можливих загроз є надзвичайно складним завданням. Різні системи та організації мають різний рівень стійкості, що залежить як від внутрішніх ресурсів, так і від конкретних обставин. У зв'язку з обмеженими ресурсами та появою нових загроз, виникає потреба в ефективному управлінні ризиками з пріоритизацією критичних напрямів безпеки. Це потребує балансу між інтересами держави, бізнесу та громадянського суспільства, що є ключовим елементом формування стійкої національної моделі реагування.

Під поняттям «ризик» слід розуміти можливість виникнення несприятливих і небажаних наслідків, спричинених певними подіями чи діяльністю. У свою чергу, загроза — це конкретний фактор або подія, яка створює реальну й безпосередню небезпеку та здатна завдати шкоди. Загроза безпеці є поєднанням умов і чинників, які становлять небезпеку для життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави.

Зважаючи на поточні геополітичні події, такі як повномасштабна війна росії проти України, а також конфлікти на Близькому Сході та в Африці — посилюється відчуття глобальної невизначеності. Як показано на Рис. 1, збройні конфлікти, за очікуваннями респондентів, посідають перше місце серед десяти найімовірніших ризиків глобальної кризи у 2025 році. Водночас підвищується ризик геоекономічної напруженості, що проявляється у формі санкцій, торговельних бар'єрів і жорсткішого контролю над інвестиціями. Ці виклики безпосередньо впливають на економічне зростання, інвестиційну привабливість та довгострокову стійкість національних економік.

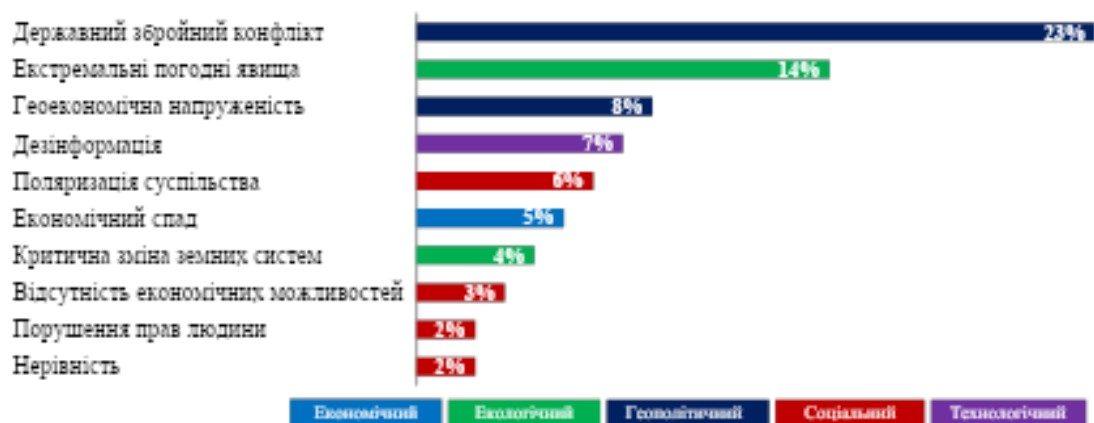

Рис. 1. Найімовірніші ризики глобальної кризи у 2025 році за категоріями,
% респондентів

Джерело: складено авторами на основі [1, с.13]

В цілому, сучасна система управління ризиками повинна враховувати взаємозв'язок між геополітикою, економікою, кліматом та інформаційним простором. Формування ефективної моделі реагування вимагає

комплексного підходу та активної взаємодії між усіма учасниками суспільного та економічного процесу. Комплексне оцінювання ризиків передбачає поетапний підхід, що дозволяє не лише виявити потенційні ризики, а й передбачити їх наслідки та розробити ефективні механізми реагування. Такий підхід включає кілька ключових етапів:

- ❖ аналіз безпекової ситуації;
- ❖ визначення найбільших ризиків для національної безпеки, ідентифікація загроз;
- ❖ поглиблений аналіз можливих наслідків, розроблення сценарних прогнозів, моделювання кризових ситуацій;
- ❖ оцінювання спроможностей;
- ❖ виявлення вразливостей;
- ❖ комплексне картографування, геопросторова підтримка;
- ❖ поширення результатів оцінювання ризиків, візуалізація;
- ❖ моніторинг і повторне оцінювання ризиків з урахуванням отриманого досвіду [2, с.156-168].

Реалізація комплексного підходу потребує дослідження кращих світових практик з управління ризиками. Зокрема, система управління ризиками у Великобританії є однією з найрозвиненіших у світі та слугує основою для стратегічного планування у сфері національної безпеки. Така система охоплює як коротко-, так і довгострокову перспективу аналізу ризиків, ключовим елементом якої є Національна оцінка ризиків. Вона щороку визначає найбільш ймовірні надзвичайні ситуації (природні, техногенні, соціальні) в горизонті п'яти років. Для громадськості доступною є її спрощена версія — Національний реєстр ризиків, що містить типологію загроз, матриці ймовірностей і наслідків, а також рекомендації уряду. Окрім цього, проводиться оцінка ризиків у сфері національної безпеки, яка спрямована на аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз у середньо- та довгостроковій перспективі (від 5 до 20 років) і використовується для розробки Стратегії національної безпеки.

Управління базується на багатокритеріальному підході: враховується вплив загроз для населення, економіки, критичної інфраструктури, довкілля, стабільності суспільства та міжнародного правопорядку. Ризики групуються у типові категорії та оцінюються за ступенем невизначеності, потенціалом опору й відновлення, масштабом і тривалістю наслідків. На основі результатів національного оцінювання формуються сектори політики безпеки, розробляються протоколи реагування та плани стійкості. Таким чином, британська система забезпечує комплексний, доказовий і адаптивний підхід до управління ризиками.

У свою чергу, система управління ризиками у Нідерландах є ключовим елементом національної стратегії безпеки, що включає аналіз безпекового середовища, оцінку ризиків і загроз, а також визначення спроможностей для реагування на них. Цей процес охоплює регулярне оцінювання ризиків через звіти, такі як Національна оцінка ризиків і Національний профіль ризиків, які оновлюються кожні три та чотири роки відповідно. Управління ризиками проводиться за критеріями ймовірності та наслідками для національних інтересів, з урахуванням довгострокових трендів і можливих сценаріїв. Ризики оцінюються за кількома напрямками, такими як тероризм, кіберзагрози, воєнні загрози тощо. Особливістю системи є використання міжвідомчих робочих груп, які аналізують різні типи ризиків, а також залучення наукових і дослідницьких установ. Система постійно адаптується до змін у безпековому середовищі, що дозволяє країні ефективно реагувати на нові виклики [3, с.7-27].

Можна зробити висновок, що у сьогоdnішніх умовах ефективно управління ризиками є критично важливим для гарантування національної безпеки та стійкості економіки. Комплексний підхід до оцінки та управління ризиками, що включає моніторинг загроз, аналіз наслідків і розробку адаптивних стратегій, є необхідним для ефективного реагування на різноманітні виклики. Міжнародний досвід, зокрема Великобританії та Нідерландів, демонструє важливість багатокритеріального аналізу і

міжвідомчої співпраці для своєчасного реагування на змінні загрози та збереження стабільності національного середовища.

Список використаних джерел

- 1) World Economic Forum. The Global Risks Report. 2025. № 20. 104 p.
URL:
https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2025.pdf
- 2) Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с.
- 3) Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп. / О.О. Резнікова, К.Є. Войтовський, А.В. Лепіхов; за заг. ред. О.О. Резнікової. Київ: НІСД, 2020. 84 с.

Присяжна О.С,

студентка 4 курсу, кафедра менеджменту

Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій,

м. Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У сучасних умовах глобалізації та постійних змін на ринку, управління брендом стало важливим інструментом для досягнення успіху та конкурентних переваг підприємств. Бренд-менеджмент включає в себе комплекс заходів, спрямованих на створення, розвиток та підтримку позитивного іміджу бренду, що забезпечує стійку позицію на ринку. З урахуванням швидкого розвитку інформаційних технологій, зростання конкуренції та змін у поведінці споживачів, ефективне управління брендом

є необхідним для забезпечення стабільного росту компанії та досягнення її стратегічних цілей.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю впровадження сучасних підходів до бренд-менеджменту в систему управління підприємствами, особливо в умовах складних економічних і соціальних трансформацій. Бренд не лише відображає цінності компанії, а й формує довіру та лояльність споживачів, що є важливим аспектом у конкурентній боротьбі. З огляду на це, правильне управління брендом стає важливим інструментом для досягнення стабільності та зростання в умовах нестабільного ринку.

Важливим аспектом є те, що в умовах війни в Україні, де економіка країни зазнає значних потрясінь, роль ефективного бренд-менеджменту стає ще більш важливою. Війна створює не лише економічні, а й соціально-психологічні труднощі для бізнесу, що потребує швидкої адаптації, гнучкості та ефективного управління іміджем компанії на ринку. У цей період бренди, які мають сильну ідентичність, здатні підтримувати лояльність своїх споживачів і адаптуватися до нових умов, отримують значні конкурентні переваги.

У виборі товарів та послуг споживач уже не обмежується лише задоволенням своїх базових потреб. Окрім властивостей і технічних характеристик, значення набуває додаткова цінність, яку зазвичай і виражає бренд. Поняття «бренд» є багатогранним і розглядається різними авторами з різних перспектив. Бренд не обмежується лише аудіовізуальними елементами (логотип, слоган, кольори, персонажі, музика), а також включає в себе філософію компанії, її місію та ціннісні орієнтації, тобто, сутність бренду.

Для ефективного функціонування бренд-менеджменту необхідно забезпечити гармонійне поєднання внутрішніх організаційних процесів із зовнішнім позиціонуванням. Це включає аналіз цільової аудиторії, визначення унікальних характеристик бренду, формування його айдентики

та розробку стратегії комунікації. Водночас важливо враховувати культурні, соціальні та економічні особливості національного ринку, що дозволяє адаптувати міжнародний досвід до вітчизняних реалій

Сутність бренд-менеджменту розкривається через багатоаспектні підходи до його визначення, які відображають як стратегічну, так і операційну природу цього процесу. У науковій, економічній та маркетинговій літературі існує низка трактувань поняття «бренд-менеджмент», кожне з яких акцентує увагу на певних складових - управлінні брендовою капіталізацією, формуванні емоційної цінності, побудові довіри до бренду або організації системи бренд-комунікації.

Бренд-менеджмент має на меті забезпечення цілісного, послідовного та стратегічного підходу до управління брендом з метою формування його позитивного іміджу, підвищення впізнаваності, лояльності споживачів і, як наслідок, зростання ринкової вартості компанії.

У сучасних умовах бренд-менеджмент все більше зосереджується на створенні та підтримці лояльності клієнтів, адже довгострокові відносини з ними стають одним із основних факторів успіху. Основна мета цього процесу - не лише привернути увагу до бренду, але й побудувати стабільний емоційний зв'язок, що сприяє розвитку взаємовигідних відносин між брендом і його споживачами.

Ключовим елементом бренд-менеджменту є стратегічне управління брендом, що охоплює всі етапи його життєвого циклу — від розробки та позиціонування до постійної підтримки та адаптації в умовах змін. Важливою складовою цього процесу є забезпечення лояльності споживачів, що гарантує стабільність і розвиток бренду на ринку. Бренд-менеджмент також передбачає постійний моніторинг ринкових тенденцій, потреб клієнтів і ефективності маркетингових стратегій, що дозволяє швидко адаптувати стратегії до змін зовнішнього середовища та забезпечити довгостроковий успіх бренду.

Однією з ключових особливостей побудови системи бренд-менеджменту є необхідність визначення оптимального організаційного формату управління брендом. Універсального підходу в цьому питанні не існує, оскільки вибір структури залежить від низки чинників: масштабу бізнесу, кадрового потенціалу, специфіки ринку, фінансових ресурсів та стратегічних цілей компанії. Успішна модель бренд-менеджменту повинна бути гнучкою, динамічною та відповідати реальним умовам функціонування підприємства.

У сучасних умовах найбільш ефективною є гібридна модель, яка поєднує стратегічне управління брендом на рівні керівництва з оперативною реалізацією через внутрішні або зовнішні виконавчі підрозділи. Така структура забезпечує баланс між довготривалим баченням розвитку бренду та оперативною адаптацією до змін у зовнішньому середовищі.

Впровадження бренд-менеджменту дозволяє підприємствам не лише зміцнити ринкові позиції, а й досягти низки практичних результатів: збільшення обсягів продажів, підвищення маржинальності по окремих торгових марках, оптимізація асортиментного портфеля, ефективний розподіл ресурсів та зростання загальної конкурентоспроможності.

Оцінка ефективності системи бренд-менеджменту є важливим етапом у розумінні того, наскільки успішно компанія управляє своїми брендами та наскільки добре вона відповідає на змінювані умови ринку. Це дозволяє визначити рівень досягнення стратегічних цілей і оперативних завдань, а також оцінити потенціал для майбутнього розвитку бренду.

Вибір метрик для оцінки ефективності брендингу значною мірою залежить від конкретних цілей оцінки та стратегічних завдань компанії. У довгостроковій перспективі важливі показники, що відображають репутацію бренду, лояльність споживачів і інноваційність, а в короткостроковій - операційна ефективність, обсяг продажів і конкурентоспроможність. Тому ефективна система оцінки брендингу

повинна бути гнучкою та адаптованою до змінюваних умов ринку і потреб бізнесу. Оцінка бренду, що враховує різноманітні аспекти, дозволяє забезпечити стратегічне управління брендом і досягти максимальних результатів у конкурентному середовищі.

Список використаних джерел

1. Абрамович І. А., Єфименко А. Ю., Верцева А. О. Бренд – сутність та особливості застосування в сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 21. С. 45–48
2. Балук Н.Р. Комунікації у створенні персонального бренда. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 23. С. 111–119.
3. Блажей І. О. Формування позитивного іміджу бренда у свідомості споживача. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 290 – 293.
4. Божкова В.В., Птащенко О.В., Сагер Л.Ю., Сигида Л.О. Трансформації інструментарію маркетингових комунікацій в умовах глобалізації та ін. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 73–82.
5. Боковня А. О. Вибір маркетингових комунікацій у просуванні брендів підприємств малого бізнесу. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2020. Вип. 56. С. 149-161.
6. Гуля Ю. В. Теоретико-методологічні засади брендингу та бренд-менеджменту підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 5(1). С. 229–235.
7. Гуляс Я. Ю. Впровадження бренд-менеджменту в управлінську діяльність вітчизняних підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 13. С. 85-88.
8. Данілова Л. Л. Створення емоцій – основа стратегії бренда. Бренд-менеджмент: маркетингові технології: тези доп. І Всеукр. наук.-практ. конф., 23 листоп. 2018 р. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 57 с.

9. Дубовик Н. А. Цифровий брендинг: інноваційні підходи в контексті трансформації українського ринку в умовах війни. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 2. DOI: <https://doi.org/10.57125/econp.2024.01.29.05>
10. Зборовська О. М., Красовська О. Ю. Систематизація існуючих наукових підходів до розвитку бренду підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 17. С. 12–16. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.17.12

Пушкар О.А.,

кандидат юридичних наук, адвокат

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Сучасні умови провадження господарської діяльності в Україні характеризуються підвищеним рівнем турбулентності і невизначеності, зумовленим, з одного боку, зовнішніми чинниками: зміна кон'юнктури ринку енергоносіїв, посилення геополітичної напруженості і наступні секторальні санкції, - з іншого, - невирішеними структурними проблемами економіки, зокрема, суттєвими галузевими диспропорціями.

Негативні економічні наслідки зовнішніх та внутрішніх викликів, з якими зіткнулася Україна, зумовили необхідність інтенсифікації зусиль щодо вирішення накопичених структурних проблем та переходу до нової моделі сталого, збалансованого зростання, яка є ключовою метою довгострокового соціально-економічного розвитку України.

Слід зазначити, що як на глобальному рівні, так і в Україні спостерігаються позитивні тенденції в усвідомленні суб'єктами господарювання проблем сталого розвитку (далі - «СР»): збільшується кількість компаній, обізнаних про ризики в галузі стійкості та готовності до

них, питання сталого розвитку поступово інтегруються в інвестиційні та операційні рішення. Внаслідок збільшення кількості запитів від інвесторів та акціонерів щодо діяльності компаній у галузі сталого розвитку стало очевидним, що традиційна модель фінансової звітності не в змозі задовольняти інформаційні потреби основних груп зацікавлених користувачів. Все більше компаній стали розкривати інформацію нефінансового характеру, що призвело до виникнення різних форм нефінансової звітності: соціальний звіт, екологічний звіт, звітність про стійкий розвиток, звіт про соціальну відповідальність та ін. Однак збільшення обсягу інформації, що розкривається, не змогло повною мірою вирішити проблему інформаційних розривів, оскільки представлені дані в більшості випадків носять різні уявлення. Про те, яким чином компанія створює та нарощує вартість, а також оцінити ступінь досягнення стійкості компанії на підставі такої звітності. Відповідно, наступним етапом еволюції корпоративної звітності має стати перехід до інтегрованої звітності, що відображає взаємозв'язок між різними факторами, що створюють та зберігають вартість компанії зараз і в перспективі на майбутнє. Однак ключовою проблемою у застосуванні концепції СР в управлінській практиці є нерозробленість методології її інформаційно-аналітичного забезпечення: відсутність єдиних підходів до збору, обробки інформації та складання звітності, обґрунтування показників СР, а також методики їх розрахунку.

Хоча ідея соціальної гармонії виникла досить давно, ключовим етапом формування філософських основ цієї теорії стало вчення В.І. Вернадського про ноосферу - сферу розуму (XIX століття), відповідно до якого людство має взяти на себе відповідальність за розвиток біосфери, удосконалення соціальної організації та гуманістичної етики. Проведене дослідження дозволило виявити та сформулювати основні засади сталого розвитку на рівні економічного суб'єкта: комплексний підхід; довгостроковий характер змін; інтегрованість; транспарентність; підзвітність старшого управлінського персоналу. З метою конкретизації поняття сталого розвитку

стосовно суб'єкта господарювання були систематизовані різні підходи до його теоретичного осмислення, що дозволило виділити ключові аспекти для уточнення даного визначення.

Здатність компанії зберігати та примножувати фінансовий капітал розглядається як мінімально необхідна вимога для переходу до нового рівня довгострокового розвитку компанії. Предметом стійкості є здатність організації створювати вартість у коротко-, середньо- та довгостроковому періодах, яка залежить від раціонального управління системою фінансових та нефінансових ресурсів (капіталів) організації.

У рамках концепції сталого розвитку пропонується розширити теорію збереження фінансового капіталу шляхом включення до розгляду таких видів капіталу, як природний, людський, соціальний та виробничий, щоб відобразити їх взаємозв'язок і взаємозалежність у процесі створення вартості.

Взаємодія із зацікавленими сторонами. Концепція сталого розвитку пов'язує мети створення, підтримки та нарощення фінансового капіталу, і навіть збалансованого розвитку інших видів капіталу, що свідчить про їх взаємопов'язаність. Реалізації цих цілей досягається внаслідок взаємодії організації з основними групами зацікавлених сторін.

Тимчасові рамки. Неоднозначність визначення тимчасового періоду підтримки стійкості, визначеного Комісією ООН із захисту навколишнього середовища («зараз і в майбутньому») призвела до багатьох його трактувань. У роботі обґрунтовано, що процес СР є довгостроковим, при цьому тимчасові межі для вирішення конкретних завдань організація має визначати, виходячи з розробленої стратегії.

Запропоноване визначення сталого розвитку, засноване на теорії зацікавлених сторін (стейкхолдерської теорії) та концепції підтримки капіталу, може бути сформульовано таким чином. СР компанії - довгостроковий процес створення, підтримки та нарощення фінансового капіталу на необхідному інвесторами рівні, що досягається за рахунок

комплексного управління всіма доступними організації видами капіталів (соціального, природного, інтелектуального, виробничого) внаслідок її взаємодії із заінтересованими сторонами. Виходячи із запропонованого визначення, можна сформулювати такі критерії сталого розвитку: здатність компанії зберігати та примножувати фінансовий капітал на необхідному інвесторами рівні; збалансований розвиток інших видів капіталу у взаємодії із фінансовим капіталом; взаємодія із зацікавленими сторонами на засадах комплексності, довгострокового характеру взаємовідносин, інтегрованості, прозорості та підзвітності; взаємозв'язок довго-, середньо- та короткострокових цілей СР організації.

Формування методики інформаційно-аналітичного забезпечення стратегії СР здійснювалося з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку української економіки: створення власної науково-технічної бази, ослаблення залежності від імпортних технологій, а також підвищення прозорості бізнесу. З огляду на це крім традиційних факторів стійкості: екологічна, економічна та соціальна стійкість, - були виділені додатково такі фактори, як ефективні взаємини із зацікавленими користувачами, технологічна та організаційна результативність.

Під економічної стійкістю розуміється здатність підприємства зберігати та нарощувати капітал на необхідному інвесторами рівні. Екологічна стійкість визначається можливістю здійснювати виробничу діяльність із мінімальним негативним впливом на довкілля. Соціальна стійкість має на увазі ефективне управління соціальним та інтелектуальним капіталом. Технологічна ефективність визначається здатністю компанії забезпечити адекватний рівень технологічної оснащеності та безперервність інноваційного процесу на системному рівні. Організаційна стійкість передбачає ефективне управління ланцюжками постачання, інфраструктурою компанії чи групи, системи управління ризиками та корпоративного управління. Ефективні взаємини із основними групами зацікавлених сторін визначаються рівнем прозорості компанії, і навіть

ступенем задоволеності діяльністю компанії.

Список використаних джерел

1. Іванченко Ю.М. (2020) Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>
2. Калашнюк Є. Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. С. 99-101.

Романенко О.Б.,

старший викладач кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРАНТОВИХ КОШТІВ ДО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Забезпечення ефективного фінансування проєктів державно-приватного партнерства (ДПП) є ключовим викликом для держави та бізнесу. Традиційні джерела фінансування, такі як бюджетні кошти та приватні інвестиції, не завжди можуть забезпечити необхідний обсяг ресурсів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває залучення грантових коштів, які можуть слугувати додатковим джерелом фінансування, сприяючи реалізації соціально-економічних проєктів.

Проблематика залучення грантового фінансування у проєкти ДПП висвітлена в працях багатьох науковців [1; 2; 3; 4]. В зазначених дослідженнях розглядають ефективність використання грантових програм ЄС у розвитку інфраструктури, аналізують успішні кейси залучення

міжнародних донорських коштів у публічно-приватні ініціативи. У той же час, залишаються відкритими питання щодо адаптації грантових механізмів до умов української економіки та правової системи.

Грантове фінансування є безповоротною фінансовою допомогою, що надається міжнародними організаціями, фондами та урядами інших країн. Воно може використовуватись для фінансування інноваційних, соціально значущих та інфраструктурних проєктів у межах ДПП. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів гранти дозволяють урядам та місцевим органам влади реалізовувати стратегічно важливі проєкти, які мають суспільну значущість, але не завжди є привабливими для приватних інвесторів [4].

Перспективними джерелами грантового фінансування є:

1. Європейський Союз:

1.1. Програма «Horizon Europe» – програма ЄС, яка фінансує інноваційні дослідження, наукові проєкти та інфраструктурні ініціативи, у тому числі через механізми ДПП.

1.2. Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF) – фінансує проєкти, що стосуються розвитку регіонів, зокрема в інфраструктурному та соціальному секторі.

1.3. Програма "Connecting Europe Facility" (CEF) – сприяє розвитку інфраструктури, включаючи транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру.

1.4. Програма «LIFE» – фінансує екологічно орієнтовані проєкти, включаючи ініціативи з охорони навколишнього середовища та кліматичних змін.

2. Світовий банк надає гранти для розвитку інфраструктури та реалізації соціальних програм в країнах, що розвиваються, зокрема в рамках проєктів ДПП:

2.1. Global Infrastructure Facility (GIF) – сприяє інфраструктурним проєктам у країнах з економікою, що розвивається, через партнерство між державним і приватним сектором.

2.2. International Development Association (IDA) – надає фінансування для найбільш уразливих країн через гранти та пільгові кредити.

3. Фонд ООН для розвитку (UNDP) фінансує проєкти з підтримки сталого розвитку, екології, соціальної інклюзивності та розвитку інфраструктури. Програми спрямовані на забезпечення економічної стабільності та реалізацію ініціатив через державно-приватне партнерство.

4. Європейський інвестиційний банк (EIB) надає фінансування для інфраструктурних проєктів, зокрема у країнах, що не є членами ЄС, включаючи механізми ДПП, та підтримує проєкти в таких секторах, як транспорт, енергетика, водопостачання та санітарія.

5. Глобальний екологічний фонд (GEF) надає гранти для екологічно сталих проєктів, зокрема для ініціатив, пов'язаних із збереженням природних ресурсів та боротьбою зі зміною клімату. Гранти можуть бути використані для проєктів, що передбачають співпрацю державного та приватного секторів.

6. Національні грантові програми:

6.1. Програми державних агентств та міністерств – у багатьох країнах існують національні програми, що підтримують місцеві ініціативи, інфраструктурні проєкти та інші соціальні ініціативи. В Україні, зокрема, гранти можуть бути надані через Міністерство економіки України, Державний фонд регіонального розвитку та інші органи.

6.2. Місцеві фонди та програми – окремі місцеві органи влади можуть створювати грантові програми для підтримки проєктів на місцевому рівні, часто для проєктів, пов'язаних із соціальною інфраструктурою та розвитком громад.

7. Приватні фонди та благодійні організації. Багато приватних компаній та благодійних організацій надають гранти для підтримки проєктів, які відповідають їхній соціальній місії або екологічним цілям.

Ці джерела грантового фінансування можуть бути використані для реалізації інфраструктурних, соціальних, екологічних та економічних проєктів у рамках ДПП. Важливо ретельно вивчити умови та вимоги кожної програми, щоб знайти найбільш підходящий варіант для конкретного проєкту.

У міжнародній практиці грантові кошти активно використовуються для фінансування інфраструктурних проєктів, особливо у країнах з розвинутою економікою. Вони надаються не тільки державним, а й приватним партнерам, які впроваджують соціально важливі ініціативи. Наприклад, в ЄС існують програми фінансування для проєктів з енергетичної ефективності, розвитку зелених технологій, охорони здоров'я, а також для підтримки економічної інтеграції між країнами-членами [2].

В Україні гранти для ДПП, зазвичай, надаються через міжнародні фінансові організації, такі як Європейський інвестиційний банк, Світовий банк та інші, але рівень доступності цих коштів для приватного сектору залишається обмеженим. Проте позитивний досвід застосування грантів для проєктів ДПП у Польщі та Чехії демонструє значні переваги таких ініціатив для місцевого розвитку та соціальної стабільності [1].

Грантове фінансування має такі переваги: відсутність необхідності повернення коштів, що зменшує фінансове навантаження на державний та місцевий бюджети; можливість реалізації проєктів, які нецікаві комерційним інвесторам, але мають важливе суспільне значення; стимулювання інновацій та соціально значущих ініціатив, що сприяє сталому розвитку суспільства; підвищення міжнародного авторитету держави, оскільки ефективне використання грантів може сприяти налагодженню довгострокових партнерських відносин з міжнародними організаціями.

Основними проблемами національної практики є недостатня інформованість державних органів та приватних компаній про доступні грантові програми, складність процедур подачі заявок, а також відсутність достатнього рівня організаційної готовності до реалізації грантових проєктів. Крім того, проблема полягає в недосконалості правової бази та відсутності інструментів для ефективного моніторингу використання грантових коштів. Як зазначає В. Сидоренко, слабка координація між державними органами, фінансовими установами та приватними компаніями є однією з основних перешкод для ефективного впровадження проєктів за участі грантового фінансування [1].

Напрямами удосконалення механізмів залучення грантових коштів в проєкти ДПП в Україні є [1; 3; 4]:

- створення єдиної національної платформи для моніторингу та пошуку грантових можливостей;
- розробка більш прозорих та зрозумілих механізмів для подачі заявок на гранти;
- стимулювання приватних партнерів до активнішої участі в проєктах ДПП через податкові пільги або інші інструменти;
- підвищення рівня кваліфікації працівників органів державної влади у питаннях управління грантовими коштами.

Таким чином, залучення грантових коштів до фінансування проєктів ДПП є перспективним напрямом розвитку партнерства між державою та бізнесом. Проте для ефективного використання цього механізму необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, розвивати компетенції державних установ у підготовці грантових заявок та створювати сприятливі умови для міжнародної співпраці.

Список використаних джерел

1. Лисенко О. Інструменти фінансування інфраструктурних проєктів у рамках державно-приватного партнерства. *Економічний вісник*. 2021. Вип. 34(2). С. 45-60.
2. Коваленко М. Грантове фінансування інфраструктури: міжнародний досвід і можливості для України. *Журнал інвестицій та розвитку*. 2022. Вип. 18(1). С.24-37.
3. Сидоренко В. Проблеми грантового фінансування в Україні: Виклики та можливості. *Фінансові стратегії*. 2020. Вип. 22(3). С. 58-72.
4. Яковенко І. Стратегії управління грантовими коштами для проєктів державно-приватного партнерства. *Наукові дослідження в економіці*. 2019. Вип. 17(4). С.103-115.

Rudenko Elizabeth,

Undergraduate student of Faculty of Business and Law, Kherson State University,

Scientific supervisor: Doctor of Economics, professor **Yulia Ushkarenko**

FRANCHISING AS A BRAND SCALING STRATEGY

Franchising has become one of the most popular and effective strategies for business expansion. “Globally, this model is used by over 770,000 businesses, generating more than \$800 billion annually” [3]. For many brands, franchising offers a reliable and scalable approach to increasing market presence, both nationally and internationally.

Franchising is a business relationship in which one party (the franchisor) grants another (the franchisee) the right to operate under its brand name, using its business model, technologies, and support systems. The franchisee pays an initial fee and regular royalties but operates as an independent entrepreneur. This model allows franchisees to start a business with a recognizable brand and established processes, while franchisors can grow their network with minimal capital

investment. “In Ukrainian legislation, franchising is regulated under the concept of a commercial concession agreement” [8].

The primary advantages of franchising include faster market expansion, access to an already trusted brand, reduced start-up risk, and ongoing support. Franchisees benefit from comprehensive training, marketing tools, and operational guidelines. For franchisors, franchising enables rapid growth by attracting motivated partners who invest in the brand’s development at the local level. This decentralized expansion model ensures flexibility and faster scalability.

However, franchising also carries certain risks. For franchisors, the main challenges are maintaining consistent quality standards across the network and preventing damage to the brand’s reputation due to unprofessional franchisees. For franchisees, the main concerns include high start-up costs, ongoing financial obligations, and limited operational freedom, as they must strictly follow the franchisor’s standards and business rules. Additionally, franchising does not guarantee success—it merely offers a more secure framework, which still requires effort and sound management from the franchisee.

“As a tool for business scaling, franchising allows brands to open multiple locations in parallel, using the financial resources and local knowledge of franchise partners” [4]. This significantly accelerates market penetration compared to organic growth. In Ukraine, franchising has gained popularity in recent years, particularly during times of economic uncertainty. By 2023, there were around 500–600 franchisors in Ukraine managing approximately 31,500 franchised units, showing the resilience and effectiveness of this model even in challenging conditions.

Several Ukrainian brands have successfully scaled their businesses through franchising. Nova Poshta, the leading logistics company, operates over 27,000 service points in Ukraine, the majority of which are franchise-based. The company began offering franchises in 2011 and has rapidly expanded its reach, even during wartime. Another notable example is the Nash Kraj supermarket

chain, which operates over 180 stores across 19 regions of Ukraine, with around 90% of them run by franchisees. This approach has allowed the brand to penetrate small towns and rural areas without investing in company-owned outlets. Lviv Croissants, a bakery-café chain that originated in Lviv, has grown to about 150 locations across Ukraine and has recently entered the Polish market through franchising. Their centralized supply system and quality control ensure a consistent customer experience regardless of location.

Internationally, franchising has been a key factor in the global success of major brands. McDonald's, for example, operates in over 100 countries with more than 37,000 locations, over 90% of which are franchised. The company offers franchisees a complete business system and stringent operational standards, which has helped maintain its global brand consistency. Subway, another example, has built one of the largest franchise networks worldwide, with over 37,000 outlets in more than 100 countries. Although Starbucks primarily owns its stores in the U.S., its international growth has been largely driven by licensed partnerships that closely resemble franchising. Nearly half of Starbucks' 40,000+ locations are operated by local partners under strict brand guidelines.

Many other global franchises—such as KFC, Burger King, Pizza Hut, and Domino's—have leveraged franchising to achieve rapid international expansion. The model is also widely used in industries like real estate (e.g., RE/MAX), automotive services (e.g., Bosch Service), and education (e.g., Helen Doron English centers), proving that franchising is not limited to food and retail but is applicable across diverse sectors.

In conclusion, franchising is a powerful strategy for brand scaling. It combines the strength of centralized brand management with the flexibility and local expertise of independent partners. When properly implemented, it offers mutual benefits: rapid growth for franchisors, reduced risk and support for franchisees, and consistent service for consumers. However, success requires careful partner selection, effective support systems, and strong oversight to maintain quality and brand reputation. As demonstrated by both Ukrainian and

international companies, franchising can serve as a reliable pathway to long-term growth and global market presence.

References

1. Our stories. *Home* | *McDonald's Corporation*. URL: <https://corporate.mcdonalds.com/corpmcd/our-stories.html> (дата звернення: 21.04.2025).
2. Nova Poshta. (n.d.). *Official website*. Retrieved from <https://novaposhta.ua/> (дата звернення 21.04.2025).
3. Бізнес по франшизі плюси і мінуси. URL: <https://franchise-capital.com/blog/biznes-po-franshyzi-osoblyvosti-plyusy-i-minusy/> (дата звернення: 21.04.2025).
4. Атаманчук, З., & Нестерчук, Н. (2024). FRANCHISING AS AN EFFECTIVE FORM OF BUSINESS ORGANIZATION. *SWorldJournal*, 2(25-02), 137–142. URL: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2024-25-00-038>
5. Наш Край – Офіційний сайт мережі супермаркетів URL: <https://nashkraj.ua/> (дата звернення : 21.04.2025)
6. Lviv Croissants – Офіційний сайт URL: <https://lvivcroissants.com/> (дата звернення: 21.04.2025)
7. International Franchise Association. Franchising Facts and Trends URL: <https://www.franchise.org/> (дата звернення : 21.04.2025)
8. Про комерційну концесію: Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення : 21.04.2025)

Савонік Т.П.,

викладач кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін,
Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту,
Західноукраїнський національний університет,

Мармонтов М.М.,

студент 2-го курсу магістратури
Західноукраїнський національний університет,

Гаврилюк М.І.,

студент 2-го курсу магістратури
Західноукраїнський національний університет

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСВІТИ ЮНАЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Фінансова обізнаність громадян – це фундамент для її передового інноваційного та інвестиційного розвитку. Україна, як незалежна європейська нація, також включилася у процес освітніх змін та ввела вивчення фінансової грамотності на різних рівнях освіти. В сучасних реаліях, де науково-технічний прогрес, цифрові та нанотехнології стрімко розвиваються, вкрай важливо навчитися ефективно використовувати широкий спектр фінансових інструментів. Саме тому, кожна соціальна група, а особливо фахівці у фінансовій сфері, мають бути фінансово грамотними. Це надасть можливість в умовах війни зберегти фінанси, уникнути їх знецінення, збільшити капітал та використати його як на власну користь: для підтримки тих, хто потребує допомоги, та для потреб Збройних сил України.

Майбутнє України пов'язане з відбудовою та відновленням, а фінансові знання залишаться завжди актуальними.

Останніми роками кількість фінансових послуг значно зросла, але обізнаність споживачів у фінансових питаннях не зазнала суттєвих змін, що

перешкоджає їхньому повноцінному залученню до фінансової системи держави.

На жаль, люди не лише не володіють знаннями щодо використання фінансових інструментів, але й відчують недовіру до фінансової системи. Підвищення фінансової грамотності та фінансова інклюзія стають нагальними завданнями, відкриваючи перспективи для економічного розвитку та покращення рівня життя як країни загалом, так і окремих громадян, що є вкрай важливим після російської агресії. Фінансова освіченість сприяє розумінню основних фінансових понять та їх практичному застосуванню у питаннях доходів, витрат, накопичень, вибору фінансових продуктів, планування бюджету, формування заощаджень для майбутніх цілей тощо. Фінансово обізнані громадяни краще захищені від фінансових загроз та непередбачених обставин [1].

Згідно з дослідженням USAID «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні», рівень фінансової грамотності українців оцінюється в 11,2 (з 21) та є одним з найнижчих показників серед 30 країн, що брали участь у дослідженні.

У звіті StartupBlink, складеному за 2021 рік, що охоплює 1 тис. міст і 100 країн з найбільшим стартап-потенціалом, Україна опинилася на 34 позиції. Це на п'ять сходинок нижче, аніж у 2020 році. З українських міст найбільший показник у глобальному рейтингу займає Київ, який опинився на 48 місці.

Динаміка фінансових технологій в Україні, що набирала обертів, була прогнозованою і на 2022 рік, але повномасштабні бойові дії, що розгорнулись на українській землі, загальмували поступ у цій царині. Згідно з інформацією від UAFIC, дві третини фінансових операцій тепер проводяться через онлайн-канали.

Вищевикладене аргументує важливість активізації діяльності вищих навчальних закладів у сфері розвитку фінансової грамотності на державному рівні. Це передбачає здобуття молоддю знань та вмінь з

управління особистими фінансами вже під час навчання, як у середніх школах, так і у вишах, незалежно від обраної сфери діяльності та спеціальності [2].

Нагально важливо сфокусуватися на digital-трансформації освітньої системи у площині фінансових технологій та інноваційних фінансових рішень.

Так, суттєвим імпульсом для підвищення фінансової обізнаності населення є прийнята Стратегія розвитку фінансових технологій в Україні, розроблена до 2025 року [1].

В умовах стрімкого фінансового прогресу територіальних громад України постає та активно впроваджується термін «геоінформаційна система (ГІС) територіальної громади». Фактично, це сучасний електронний картографічний інструмент, що покликаний оптимізувати та полегшити управління ресурсами громади. Ця нова система потребує як фінансово обізнаних громадян для користування фінансовими продуктами, так і кваліфікованих фінансистів, котрі працюватимуть в системі та надаватимуть відповідні фінансові сервіси. Підготовка кадрів у цій сфері – задача закладів вищої освіти.

Зважаючи на еволюцію фінансової системи та фінтех-інновацій у найближчі 5 років, викладачам необхідно забезпечити підготовку спеціалістів з кібербезпеки та інтернет-гігієни користувачів фінансових послуг.

Фінансово-кредитна сфера зазнає швидких змін. Монобанк, ІзіБанк, SPORTBANK, французький Qonto – необанк для підприємців, котрий обслуговує ММСБ та фрілансерів. Сервіс поєднує в собі банківські послуги, облік бухгалтерії та управління витратами.

Автоматизація та діджиталізація в агросекторі й логістиці, зведення вуглецево-нейтральної економіки до 2050 року – все це потребує фахівців з відповідним досвідом, які розуміються на фінансах, екології, аналітиці та ІТ[2].

В такому ракурсі, слід акцентувати увагу на світових трендах розвитку фінансових технологій:

- продовження руху великих технологічних компаній у напрямку платежів та удосконалення цифрової екосистеми;
- технології компаній розширюють сферу діяльності, освоюють суміжні галузі, розширюють клієнтську базу;
- великомасштабні корпорації збільшують інвестиції у цифрові технології;
- компанії формують консорціуми з метою покращення доступу до інвестиційних ресурсів;
- уряди країн приділяють особливу увагу регулюванню сектору розвитку фінансових технологій.

Отож, серед перспектив розвитку фінансових технологій у глобальному вимірі виокремимо наступні:

- робочі місця у банківській системі можуть бути замінені системами штучного інтелекту;
- розробка нових стартапів, що працюють з використанням фінансових технологій;
- особи, які не мають доступу до банківських послуг у відділеннях, можуть бути залучені за допомогою мобільних пристроїв;

Так, навчання молоді фінансовій грамотності диктується вимогами сучасності, набуваючи особливої ваги в умовах воєнного стану в Україні. Воно необхідне для максимального позитивного впливу на державу сьогодні, а також для пошуку нових фінансових ресурсів для відбудови та відновлення суверенітету України в усіх аспектах та сферах діяльності.

Список використаних джерел

1. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році. Національне агенство із забезпечення якості вищої освіти URL:

<https://naqa.gov.ua/wp->

[content/uploads/2023/04/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%BE%D1%97-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf](https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%BE%D1%97-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf) (дата звернення – 20 лютого 2025 року).

2. Фрінков Т. В. Якість вищої освіти: сучасне розуміння та український контекст. «Інноваційний університет і лідерство. Фаза IV: комунікаційні стратегії та відносини університет-школа». URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/yakist_vysh_osvity_T.Finikov_01.2019.pdf (дата звернення – 3 березня 2025 року).

Сорокін В.В.,

здобувач другого (магістерського) рівня спеціальність 073 Менеджмент

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, **Соловйов А.І.,**

Херсонський державний університет

ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА СТИЛЬ ЛІДЕРСТВА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Корпоративна культура є ключовим фактором, що визначає стиль лідерства та ефективність управління в організації. Вона включає систему цінностей, норм, переконань і поведінкових моделей, які формують робоче середовище та впливають на прийняття рішень. Лідери, взаємодіючи з корпоративною культурою, можуть адаптувати свої управлінські підходи,

стимулюючи співробітників до продуктивної роботи та досягнення стратегічних цілей компанії.

Успішні організації розвивають культуру, що сприяє ефективному управлінню, мотивуючи персонал, підтримуючи інновації та зміцнюючи конкурентні переваги. Відповідність стилю лідерства корпоративним цінностям сприяє гармонійній взаємодії всередині компанії, покращенню комунікації та підвищенню загальної ефективності. У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між корпоративною культурою, лідерством і управлінням набуває особливої актуальності.

Корпоративна культура – це система цінностей, норм, традицій, моделей поведінки та правил, що визначають спосіб функціонування організації та взаємодію її співробітників. Вона формує унікальну атмосферу компанії, впливає на робочі відносини, мотивацію персоналу та стиль управління.

Значення корпоративної культури:

1. *Формування іміджу компанії* – позитивна корпоративна культура сприяє створенню привабливого бренду роботодавця та підвищенню довіри з боку клієнтів і партнерів.
2. *Підвищення мотивації та продуктивності* – чіткі цінності та стандарти поведінки сприяють згуртованості колективу, що стимулює ефективну роботу.
3. *Вплив на стиль лідерства* – культура організації визначає, який підхід до управління буде найбільш ефективним: демократичний, авторитарний чи змішаний.
4. *Підтримка стратегічних цілей* – корпоративна культура узгоджує поведінку співробітників із місією та візією компанії, сприяючи досягненню її довгострокових цілей.
5. *Адаптація до змін* – організації з гнучкою корпоративною культурою легше реагують на виклики ринку, інновації та трансформації бізнес-процесів.

Тому, корпоративна культура є невід’ємною складовою успішного функціонування організації, яка визначає не лише її внутрішнє середовище, а й конкурентоспроможність на ринку.

Корпоративна культура включає систему цінностей, норм, правил та переконань, які формують поведінку працівників і стиль управління в організації.

Розглянемо таблицю 1, яка відображає різні типи корпоративної культури та їх характеристики.

Таблиця 1

Типи корпоративної культури та їх характеристика

Тип корпоративної культури	Орієнтація	Основні характеристики	Тип управлінського стилю
Кланова	Співпраця та командна робота	Зосередженість на взаємодії, підтримці та розвитку співробітників, комфортному середовищі для роботи.	Демократичний, колективний, орієнтований на консенсус.
Ієрархічна	Правила, контроль та стабільність	Чітка структура, формалізовані процеси, акцент на стабільність і порядок.	Авторитарний, централізований, орієнтований на контроль.
Адхократична	Інновації та гнучкість	Орієнтація на творчість, швидкі зміни, готовність до експериментів та інновацій.	Ліберальний, гнучкий, з акцентом на підтримку ідей.
Ринкова	Конкуренція та досягнення результатів	Зосередженість на досягненні бізнес-цілей, ефективності та результатах.	Орієнтований на досягнення результатів, націлений на конкуренцію.

Джерело: створено автором [1]

Дана таблиця допомагає зрозуміти, як різні типи корпоративної культури можуть впливати на стиль управління та поведінку працівників в організації.

Корпоративна культура є важливим чинником, що визначає стиль лідерства в організації. Вона задає основні напрямки та принципи, за якими керівники будують взаємодію з командою, приймають рішення та стимулюють досягнення цілей. Лідерський стиль, в свою чергу, має значний вплив на розвиток культури організації та її ефективність.

В організаціях з клановою культурою основний акцент робиться на колективізм, співпрацю та взаємопідтримку. Лідери таких компаній використовують демократичний стиль управління, орієнтуючись на активну участь співробітників у прийнятті рішень. Лідер не тільки керує, а й підтримує співробітників, створюючи комфортну атмосферу для творчості та розвитку. Спільна робота є ключовою, тому лідери активно заохочують командну взаємодію та залучення кожного працівника до процесу.

Ієрархічна культура передбачає чітку структуру, визначені ролі та стандарти, що забезпечують стабільність і порядок. У таких організаціях лідери зазвичай обирають авторитарний стиль управління. Вони беруть на себе відповідальність за прийняття рішень і встановлення чітких інструкцій для виконання завдань. Оскільки стабільність і дотримання правил є пріоритетними, лідери контролюють виконання завдань і зосереджуються на дотриманні внутрішніх процедур.

У компаніях з адхократичною культурою головною цінністю є інновації, гнучкість та швидка адаптація до змін. Лідери таких організацій схильні до ліберального або підтримуючого стилю управління. Вони стимулюють творчий підхід і самостійність співробітників, даючи їм можливість приймати власні рішення та пропонувати нові ідеї. В такому середовищі лідери мають бути гнучкими, здатними швидко адаптуватися до змін і заохочувати інновації.

В ринковій культурі організації орієнтовані на конкуренцію та досягнення результатів. Лідери в таких компаніях зазвичай застосовують результативний стиль управління. Вони концентруються на досягненні чітко визначених бізнес-цілей, мотивуючи співробітників через систему

винагород та стимулів, а також встановлюючи високі стандарти продуктивності. Лідери прагнуть досягти максимальних результатів в умовах високої конкуренції, при цьому часто оцінюється ефективність роботи кожного члена команди.

Корпоративна культура організації є основою для формування стилю лідерства, оскільки вона визначає пріоритети в управлінні та комунікації. Лідер не тільки має приймати стиль управління, що відповідає культурі, але й активно його формувати, підтримуючи потрібну атмосферу для досягнення стратегічних цілей. Успішна організація забезпечує відповідність стилю лідерства і корпоративної культури, що дозволяє підвищити мотивацію співробітників, ефективність управління та конкурентоспроможність на ринку.

Корпоративна культура має великий вплив на ефективність управління організацією. Вона визначає, як співробітники взаємодіють між собою, як організація адаптується до змін, та як здійснюється прийняття рішень на всіх рівнях. Залежно від того, яка культура панує в організації, стиль і методи управління можуть змінюватися, що безпосередньо впливає на продуктивність, мотивацію персоналу та досягнення стратегічних цілей.

Вплив корпоративної культури на ефективність управління особливо важливий в аспекті комунікації. В організаціях з відкритою, гнучкою культурою, де заохочується діалог та співпраця, менеджери можуть швидше отримувати необхідну інформацію для прийняття рішень. Взаємодія між різними рівнями і підрозділами стає ефективною, що знижує ймовірність виникнення непорозумінь і помилок. Такі організації можуть оперативно реагувати на зміни в ринку та внутрішньому середовищі.

Корпоративна культура впливає на мотивацію співробітників і їх залучення до роботи. Організації з позитивною, підтримуючою культурою, де цінуються ініціатива та участь, мають більше шансів залучити співробітників до досягнення загальних цілей. Коли співробітники відчувають себе частиною команди та знають, що їхній внесок оцінюється,

вони працюють більш ефективно. Мотивуючи персонал відповідно до корпоративних цінностей, лідери забезпечують високий рівень залученості, що, в свою чергу, підвищує продуктивність.

Організації з адхократичною або інноваційною корпоративною культурою, де цінується гнучкість і креативність, зазвичай здатні швидше адаптуватися до змін в умовах ринку. Лідери в таких організаціях створюють середовище, де співробітники можуть вільно висловлювати свої ідеї та пропозиції, що сприяє впровадженню інновацій. Це допомагає організаціям знаходити нові шляхи для покращення продуктів і послуг, що підвищує їх конкурентоспроможність і ефективність.

Корпоративна культура, яка підтримує взаємоповагу та відкритість, може значно знизити рівень стресу та конфліктів у колективі. Лідери, які створюють атмосферу довіри та підтримки, дозволяють співробітникам працювати без надмірного тиску, що позитивно позначається на ефективності управління. В таких умовах працівники менш схильні до вигорання, що сприяє їх довгостроковій продуктивності.

У стабільних ієрархічних культурах, де чітко визначені ролі та процедури, управлінці можуть ефективно приймати рішення, базуючись на заздалегідь встановлених правилах і структурах. Це дозволяє досягати високої стабільності та передбачуваності, що важливо для довгострокового планування та розвитку організації. Однак важливо, щоб ця стабільність не стала перепоною для інновацій, інакше організація може втратити свою здатність адаптуватися до зовнішніх змін.

Корпоративна культура безпосередньо впливає на здатність організації реалізовувати свою стратегію. У компаніях з сильною культурою, яка узгоджена з цілями і місією організації, співробітники розуміють свої індивідуальні ролі в досягненні загальних цілей. Керівники, які правильно транслиують цінності та стратегію організації, забезпечують підтримку з боку всього колективу, що позитивно позначається на результатах і досягненні поставлених завдань [2].

Отже, корпоративна культура є важливим фактором, який визначає ефективність управління в організації. Вона впливає на комунікацію, мотивацію, інновації, прийняття рішень і виконання стратегії. Підтримка позитивної корпоративної культури дозволяє організації адаптуватися до змін, знижувати конфлікти та стрес, а також підвищувати продуктивність і конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел

1. Качмала В. І., Фонотова О. В. (2021). Ефективність управління підприємством в контексті формування корпоративної культури. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*, (1), 56-61. DOI:<https://doi.org/10.31673/2415-8089.2021.015661>
2. Перевозова І. В., Вітовський О. І., Хомик А. В., Ривак О. І. (2023). Корпоративна культура як інструмент управління лояльністю персоналу підприємств. *Академічні візії*, (23). DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.11503871>

Сорокіна А.М.,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Херсонський державний університет

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОНДИТЕРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Кондитерська галузь є одним із важливих сегментів харчової промисловості, що забезпечує споживачів широким асортиментом продукції. В умовах високої конкуренції та змінних ринкових тенденцій підприємства цієї сфери стикаються з низкою викликів, серед яких

підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості продукції, впровадження інноваційних технологій та адаптація до змін у споживчих вподобаннях.

Оптимізація функціонування підприємств кондитерської галузі передбачає комплекс заходів, спрямованих на покращення виробничих процесів, логістики, маркетингових стратегій та управління ресурсами. Впровадження сучасних підходів до автоматизації, використання якісної сировини, вдосконалення системи контролю якості та розширення каналів збуту сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

Розглянемо ключові методи оптимізації діяльності кондитерських підприємств, що дозволяють забезпечити їхню стійкість та ефективний розвиток в умовах сучасного ринку [1].

Автоматизація та цифровізація відіграють ключову роль у підвищенні ефективності підприємств кондитерської галузі. Впровадження сучасних автоматизованих ліній дозволяє значно скоротити витрати на ручну працю, підвищити швидкість та точність виконання виробничих операцій. Використання роботизованих систем та програмованих логічних контролерів (PLC) сприяє стабільності технологічних процесів і зменшенню впливу людського фактору на якість продукції.

Цифровізація виробництва включає застосування систем управління виробничими процесами (MES), що забезпечують моніторинг і контроль усіх етапів виготовлення кондитерських виробів у режимі реального часу. Інтеграція з ERP-системами дозволяє ефективно планувати виробництво, оптимізувати використання ресурсів і вдосконалювати логістичні процеси. Використання технологій Індустрії 4.0, таких як Інтернет речей (IoT) та штучний інтелект, сприяє прогнозуванню попиту, зниженню рівня браку та оптимізації енергоспоживання.

Раціональне використання сировинних ресурсів є важливим напрямом підвищення ефективності кондитерських підприємств. Оптимізація сировинної бази передбачає вибір якісних, економічно доцільних та

екологічно безпечних інгредієнтів. Використання альтернативних видів сировини, таких як природні підсолоджувачі, органічні компоненти або продукти з підвищеною харчовою цінністю, дозволяє не лише знизити витрати, але й відповідати сучасним вимогам ринку щодо здорового харчування.

Покращення логістичних процесів постачання сприяє скороченню витрат і мінімізації ризиків переривання виробничого циклу. Впровадження систем управління ланцюгами постачання (SCM) дозволяє оптимізувати маршрути доставки, контролювати запаси сировини та прогнозувати потреби виробництва. Співпраця з локальними постачальниками зменшує логістичні витрати та підвищує екологічну стійкість підприємств.

Оптимізація енергоспоживання є важливим фактором підвищення економічної ефективності підприємств кондитерської галузі. Висока енергоємність технологічних процесів зумовлює необхідність впровадження сучасних енергоефективних рішень. Використання енергоощадного обладнання, теплових рекуператорів та систем регулювання енергоспоживання дозволяє значно зменшити витрати на електроенергію та тепло.

Інтеграція відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні панелі чи біогазові установки, сприяє зниженню залежності від традиційних енергоресурсів та підвищенню екологічної стійкості виробництва. Додатковим заходом є впровадження енергоменеджменту, що включає автоматизований контроль за витратами енергії, впровадження політики ощадливого споживання та регулярний аудит енергетичної ефективності підприємства.

Таким чином, автоматизація, цифровізація, оптимізація сировинної бази та підвищення енергоефективності є ключовими напрямками модернізації кондитерських підприємств. Їхнє комплексне впровадження сприяє підвищенню продуктивності, зниженню витрат та зміцненню конкурентоспроможності у динамічних умовах сучасного ринку.

Ефективна маркетингова стратегія є важливим інструментом забезпечення конкурентоспроможності підприємств кондитерської галузі. Вона має враховувати поточні ринкові тенденції, зміну споживчих вподобань та розвиток цифрових технологій. Впровадження сучасних підходів до маркетингу, таких як персоналізовані рекламні кампанії, використання Big Data для аналізу поведінки споживачів та активне застосування соціальних мереж, дозволяє підвищити рівень взаємодії з аудиторією.

Одним із ключових напрямів маркетингової оптимізації є розвиток омніканальної стратегії, що передбачає інтеграцію онлайн- та офлайн-продажів. Використання електронної комерції, впровадження програм лояльності, активна робота з відгуками споживачів та співпраця з лідерами думок сприяють розширенню ринкової присутності та зміцненню бренду.

Оптимізація логістичних процесів дозволяє мінімізувати витрати, скоротити час доставки продукції та підвищити її якість під час транспортування. Впровадження автоматизованих систем управління складом (WMS), маршрутної оптимізації та цифрових платформ для моніторингу поставок дозволяє значно підвищити ефективність логістики[2].

Важливим аспектом є розвиток партнерських відносин із дистриб'юторами та ритейлерами, що сприяє розширенню каналів збуту та забезпеченню стабільної присутності продукції на ринку. Використання інноваційних методів доставки, таких як безконтактні постачання, дрони чи автономні транспортні засоби, може додатково покращити швидкість і точність виконання замовлень.

Професійний розвиток працівників та формування сильної корпоративної культури є важливими факторами підвищення ефективності підприємства. Навчання персоналу сучасним технологіям, впровадження систем наставництва, а також організація тренінгів із розвитку професійних та особистісних навичок сприяють підвищенню кваліфікації співробітників.

Формування позитивної корпоративної культури, що базується на відкритій комунікації, залученні працівників до прийняття рішень та створенні комфортних умов праці, сприяє підвищенню мотивації персоналу та зниженню рівня плинності кадрів. Запровадження системи нематеріальної мотивації, таких як гнучкий графік роботи, програми добробуту та соціальна відповідальність, допомагає формувати лояльність співробітників до компанії.

Якість продукції є визначальним фактором успіху кондитерського підприємства на ринку. Впровадження міжнародних стандартів безпеки харчових продуктів (ISO 22000, HACCP, FSSC 22000) дозволяє забезпечити високий рівень контролю за якістю сировини, виробничих процесів та кінцевої продукції.

Автоматизовані системи контролю якості, що базуються на використанні сенсорних технологій та машинного зору, дозволяють своєчасно виявляти дефекти продукції та мінімізувати ризики браку. Крім того, впровадження систем простежуваності продукції (traceability) дає можливість відстежувати якість товарів на всіх етапах виробництва та дистрибуції.

Важливим напрямом розвитку є вдосконалення рецептури продукції відповідно до сучасних тенденцій у харчуванні, таких як зниження вмісту цукру, використання натуральних інгредієнтів та створення продуктів для спеціалізованих дієт (веганські, безглютенові, низькокалорійні варіанти).

Таким чином, комплексний підхід до маркетингових стратегій, логістики, розвитку персоналу та забезпечення якості дозволяє кондитерським підприємствам підвищувати ефективність своєї діяльності, зміцнювати позиції на ринку та відповідати зростаючим вимогам споживачів.

Отже, оптимізація функціонування підприємств кондитерської галузі є багатогранним процесом, що охоплює технологічні, управлінські, логістичні та маркетингові аспекти. В умовах зростаючої конкуренції та

змінних ринкових тенденцій підприємства змушені впроваджувати інноваційні підходи для підвищення ефективності виробництва та зміцнення своєї конкурентоспроможності.

Ключовими напрямками оптимізації є автоматизація та цифровізація виробничих процесів, що дозволяє зменшити вплив людського фактору, підвищити якість продукції та знизити витрати. Раціоналізація сировинної бази та ефективне управління постачанням сприяють мінімізації витрат і забезпеченню стабільності виробництва. Важливим чинником є підвищення енергоефективності, що не лише зменшує операційні витрати, але й сприяє екологічній стійкості підприємств.

Окрім технологічних аспектів, значну роль у підвищенні ефективності відіграють удосконалення маркетингової стратегії, покращення логістики та дистрибуції, розвиток персоналу та корпоративної культури. Запровадження інноваційних підходів до просування продукції, автоматизація логістичних процесів та формування згуртованої команди професіоналів дозволяють підприємствам адаптуватися до динамічного ринкового середовища та збільшувати свою частку на ринку.

Не менш важливим є забезпечення високої якості продукції шляхом стандартизації, впровадження міжнародних норм безпеки та постійного удосконалення рецептури відповідно до сучасних споживчих тенденцій.

Список використаних джерел

1. Нагорняк Г.С., Качур І.П. Основні напрямки інноваційного розвитку підприємств кондитерської галузі. *Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. Тернопіль 25-26 листопада 2015.* С. 218 – 219. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/11163/2/ConfATMT_2015v2_Nahorniak_G_S-Areas_of_innovative_218-219.pdf
2. Ушкаренко Ю.В., Сорокіна А. М. (2024). Інноваційні стратегії та їх вплив на підвищення ефективності кондитерських підприємств. Науковий

Soloviov A.I.,

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economics, Management and Administration,
Kherson State University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MARKETING COMMUNICATIONS

The definition of marketing communications directly stems from the more general concept of «communication». Communication is an integral part of social life. It serves as the foundation for social interaction and the development of human relationships. In the classical understanding, it is a mechanism for transmitting symbols and meanings across space and time. The term «communication» originates from the Latin *communicatio*, meaning «message» or «connection». In the 20th century, the concept evolved into an interdisciplinary term encompassing sociology, psychology, and marketing [2].

Types of communication include: verbal (speech, writing) and nonverbal (gestures, facial expressions, intonation). The structure of communication traditionally includes:

- two participants – communicators who possess consciousness and are familiar with the norms of a certain semiotic system (such as a language);
- a situation (or situations) that they seek to comprehend and interpret;
- texts that express the meaning of the situation through language or elements of the given semantic system;

- motives and goals that make the texts purposeful, i.e., the factors that prompt the subjects to engage in interaction with one another.

There are various types of communication. Without delving into all the nuances of different typologies, several criteria can be identified that allow for the classification of communications (Table 1).

Table 1

Classification of communications

Criteria	Types
In terms of the scale of the communication process and the mass involvement of individuals in it	Mass communications, intragroup communications (intra-organizational communications), interpersonal communications (between individual people), and intrapersonal communications (communication with oneself).
By the method of establishing and maintaining contact	Communications are divided into direct and mediated. Direct communication implies that communication occurs directly using verbal and non-verbal means within visual perception (e.g., conversation, public speaking). Mediated communication involves interaction through an intermediary. The intermediary can be either a physical person or various communication tools, including technical means (mass media and advertising, technical devices such as telephone, video conferencing, Internet, etc.).
According to the initiative of communicators	Communications can be divided into active and passive. If the recipient does not react to the message, the communication as a whole is considered passive. Communication becomes active when all participants in the communication process initiate messages and immediately react to received information with their actions. In other words, this refers to one-way and two-way communications.
According to the degree of organization	Communications are divided into random and non-random (organized).
Depending on the direction of information flow	Communications can be categorized into horizontal and vertical. Within vertical communications, there are also upward and downward communications (communicative flow moves from a higher level in the group or organization to a lower level).

Source: compiled by the author based on [1, 3]

The general typology of communications mentioned above is also applicable to marketing communications, which have been the subject of numerous studies. Marketing communications are a vital component of any company's operations. The simplest definition of marketing communications is as follows: marketing communications are «the process of conveying information

about a product to a target audience» [3, p. 189]. In this context, the target audience primarily refers to the consumers of a company's goods and services.

According to this definition, communication is a fundamental condition for the development of a brand – it creates awareness and facilitates the acceptance of goods and services by consumers, signaling the brand's quality. Once a brand has established its position in the market, the focus of marketing communications shifts toward reinforcing existing consumer behavior.

However, this definition is not complete because, according to some researchers, marketing communications are not limited to communicating with potential buyers about the company's products or services. Very often, foreign marketing specialists equate marketing communications with corporate communications, which involve communicating with various target audiences (consumers, suppliers, shareholders, company employees, society at large, etc.). Thus, Blakstad and Cooper in their book emphasize the important role of internal communications within the company in marketing communications, while Fisher argues that marketing communications encompass any messages that convey the company's products, its employees, and others. The main components of marketing communications are presented in Table 2.

Table 2

Main components of marketing communications

Component	The essence and examples
Advertising	Television, internet, print media
PR	Press releases, image campaigns
Sales promotion	Discounts, coupons, promotions
Personal selling	Direct customer contact
Digital marketing	SMM, Email campaigns, targeted advertising
Events and sponsorship	Participation in exhibitions, event organization

Source: compiled by the author

Thus, marketing communications are a system of activities that inform, persuade, and stimulate the target audience to achieve commercial goals. Their purpose is to create brand value, provide feedback, and influence consumer behavior. The role of communications in marketing includes the following: they

contribute to demand generation and loyalty retention; enhance transparency of company operations; enable the creation of unique competitive advantages.

Any communications (mass or interpersonal, direct or indirect, active or passive, organized or unplanned) related to the company such as a television advertisement, product packaging, employees discussing a new product, a vehicle delivering products to a store, etc., are part of marketing communications. This approach to defining marketing communications is reflected in the concept of integrated marketing communications, which underscores the growing importance of integrating internal and external communications within marketing communications. All communications within an organization should be integrated to contribute to achieving its goals.

References:

1. Voytovych N. V., Tereshchuk O. Yu. Features of marketing strategy in the conditions of digital transformation. *Social Economy*. 2021. №. 62. P. 122-129. DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-11> (Accessed: March 25, 2025)

2. Digital marketing in the condition of wartime posture in Ukraine / T.Dubovyk et al. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22 №. 7. P. 206-212. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.7.25> (Accessed: April 18, 2025)

3. Shevchenko A., Borysenko O. Marketing approach to the formation of management system for enterprise strategic development in the context of globalisation.

Journal of International Legal Communication. 2021. Vol. 1. №. 1. P. 186-196. DOI: <https://doi.org/10.32612/uw.27201643.2021.1.pp.186-196> (Accessed: April 20, 2025).

Стефаник С.М.,

ВПЛИВ СТАЛИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ У ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ

У сучасних умовах глобалізації та швидкого технологічного розвитку сталий розвиток стає ключовою складовою успішного функціонування підприємств. Особливо це актуально для машинобудівної галузі, де ефективність виробничих процесів, екологічна відповідальність та економічна стабільність відіграють вирішальну роль. Впровадження сталих технологій не лише підвищує конкурентоспроможність підприємств, але й безпосередньо впливає на їх фінансово-економічну безпеку [2].

Можна виділити основні аспекти впливу сталих технологій на фінансово-економічну безпеку:

1. Зниження витрат на ресурси та енергію – використання енергоефективного обладнання, альтернативних джерел енергії та систем утилізації відходів дозволяє підприємствам машинобудування значно зменшити витрати на виробництво. Зменшення залежності від традиційних енергоресурсів забезпечує фінансову стабільність навіть у разі зростання цін на паливо та електроенергію [4].
2. Збільшення інвестиційної привабливості підприємства, що впроваджують сталі технології, привабливіші для інвесторів та фінансових установ, а високий рівень екологічної відповідальності та інноваційні підходи сприяють залученню капіталу через банківські кредити, гранти та інвестиційні фонди [3].
3. Зниження екологічних та фінансових ризиків – використання застарілих технологій у машинобудуванні часто призводить до екологічних

катастроф та штрафних санкцій, а впровадження сталих технологій допомагає уникнути таких ризиків, що позитивно впливає на фінансову безпеку підприємства [6].

4. Підвищення ефективності управління та операційної діяльності – автоматизація виробничих процесів, використання цифрових технологій та IoT (інтернет речей) сприяють підвищенню продуктивності, зменшенню простоїв обладнання та оптимізації використання матеріалів, що в кінцевому підсумку забезпечує стабільний фінансовий стан підприємства [1].

5. Розширення ринкових можливостей – впровадження екологічно безпечних та енергоефективних технологій відкриває нові можливості для виходу на міжнародні ринки, зокрема у багатьох країнах діють жорсткі екологічні стандарти, і підприємства, що відповідають цим вимогам, отримують конкурентні переваги та доступ до нових клієнтів [5].

6. Соціальна відповідальність та репутаційні вигоди – високий рівень соціальної відповідальності, спрямованої на екологічну та економічну сталість, покращує імідж підприємства. Це позитивно впливає на довіру клієнтів, партнерів та державних структур, що, у свою чергу, може призвести до додаткових замовлень та вигідних контрактів [5].

Для оцінки ефективності впровадження сталих технологій у галузі машинобудування проаналізуємо ключові показники за 2022-2024 роки. В табл. 1 наведені дані щодо змін у витратах на ресурси, обсягах інвестицій, екологічних штрафах, продуктивності та доступі до нових ринків, зокрема аналіз цих даних дозволяє оцінити динаміку впливу сталих технологій та їхню роль у підвищенні фінансово-економічної безпеки підприємств.

Таблиця 1

Статистичні дані щодо сталих технологій у машинобудуванні України за 2022-2024 рр.

№ п/п	Рік	Скорочення витрат на ресурси (%)	Обсяг інвестицій у сталі технології (млн. дол.)	Зменшення екологічних штрафів (%)	Зростання продуктивності (%)	Доступ до нових ринків (кількість країн)
1	2022	10	500	5	8	3
2	2023	15	750	12	14	5
3	2024	18	900	20	19	8

Джерело: розроблено автором

Аналізуючи табл. 1 можна зробити наступні висновки:

- 1) скорочення витрат на ресурси – впровадження сталих технологій дозволило підприємствам машинобудування суттєво знизити витрати на ресурси: у 2022 році цей показник становив 10%, а у 2024 році – 18%. Це свідчить про ефективність заходів з енергоефективності та оптимізації використання матеріалів;
- 2) збільшення обсягу інвестицій у сталі технології – інвестиції у сталі технології значно зросли: з 500 млн. дол. у 2022 році до 900 млн. дол. у 2024 році, що підтверджує підвищення зацікавленості інвесторів у впровадженні екологічних та інноваційних рішень у машинобудівному секторі;
- 3) зменшення екологічних штрафів – завдяки впровадженню екологічно безпечних технологій та дотриманню міжнародних стандартів зменшення екологічних штрафів склало 5% у 2022 році, 12% у 2023 році та 20% у 2024 році – це свідчить про підвищення відповідальності підприємств та їх прагнення до екологічної безпеки;
- 4) зростання продуктивності – впровадження цифрових та автоматизованих рішень сприяло підвищенню продуктивності машинобудівних підприємств: продуктивність зросла з 8% у 2022 році до 19% у 2024 році, що демонструє позитивний ефект від використання новітніх технологій та цифровізації виробничих процесів;
- 5) розширення доступу до міжнародних ринків – завдяки

відповідності сучасним екологічним стандартам та впровадженню інновацій підприємства отримали можливість експортувати продукцію на більшу кількість міжнародних ринків. У 2022 році це було лише 3 країни, а у 2024 – вже 8 – це відкриває нові перспективи для розвитку та зміцнення конкурентних позицій на світовій арені.

Отримані дані свідчать про позитивний вплив сталих технологій на фінансово-економічну безпеку машинобудівних підприємств України. Зростання інвестицій, підвищення продуктивності, зменшення екологічних штрафів та розширення ринків збуту демонструють ефективність переходу на сталі технології – це підтверджує необхідність подальшого розвитку та вдосконалення екологічно відповідального підходу до виробництва в галузі машинобудування.

На основі вищезазначеного пропонуємо наступні пропозиції щодо покращення діяльності для машинобудівних підприємств:

- розширення інвестицій у R&D (дослідження та розробки) – вкладення в інноваційні технології, зокрема 3D-друк, штучний інтелект і нові матеріали, що буде сприяти зниженню виробничих витрат і підвищенню якості продукції;
- впровадження циркулярної економіки – перехід на замкнені цикли виробництва, які передбачають повторне використання відходів та їх переробку допоможе зменшити вплив на довкілля та знизити витрати на сировину;
- покращення енергоефективності – використання «розумних» енергетичних систем, що адаптуються до реальних потреб підприємства дозволить зменшити споживання електроенергії та витрати;
- автоматизація та цифровізація – інтеграція систем штучного інтелекту для контролю якості, прогнозування несправностей обладнання та оптимізації логістики підвищить загальну ефективність виробничих процесів;
- стратегічне партнерство та кооперація – співпраця з екологічними

фондами, урядами та міжнародними організаціями сприятиме залученню фінансування для переходу на сталі технології;

– розвиток компетенцій персоналу – навчальні програми та підвищення кваліфікації працівників у сферах сталого розвитку, цифровізації та екологічного управління покращать адаптацію підприємств до нових викликів ринку.

Отже, сталий розвиток у машинобудуванні України є не лише питанням екологічної відповідальності, а й потужним інструментом зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємств. Інвестиції в енергоефективні технології, цифровізацію та оптимізацію виробничих процесів сприяють зниженню витрат, підвищенню прибутковості та розширенню ринкових можливостей. Таким чином, сталий розвиток стає не просто тенденцією, а необхідною умовою для довгострокового успіху підприємств у галузі машинобудування.

Список використаних джерел

1. Гавриленко Ю. С. Цифровізація та автоматизація виробничих процесів. Одеса: Політехніка, 2022. 300 с.
2. Дашко І. М. Засадничі імперативи формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 1(259). С. 72-80. DOI: [10.32752/1993-6788-2023-1-259-72-80](https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-259-72-80) URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/01/2.23._topic_-Iryna-%D0%9C.-Dashko-72-80.pdf
3. Іваненко О. М. Економічна ефективність екологічних інновацій. Харків: Техніка, 2019. 280 с.
4. Петров В. В. Сталі технології в машинобудуванні. Київ : Наука, 2020. 320 с.
5. Світовий банк. Звіт про сталий розвиток промисловості. Вашингтон: WB, 2023. 350 с.

6. Сидоренко Л. П. Управління ризиками в машинобудівних підприємствах. Львів: Видавництво ЛНУ, 2021. 250 с.
7. Степаненко М. І. Соціальна відповідальність у машинобудівному бізнесі. Дніпро: Економіка, 2021. 270 с.

Стефанишин О. Б.,

к.е.н., доц. кафедри менеджменту, економіки та туризму,

Сеник М. Я.,

здобувач ВО другого (магістерського) рівня спеціальності Економіка,

Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРИКЛАДІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Жодна державна підтримка у сфері підвищення ефективності аграрної галузі не принесе бажаних результатів, якщо керівництво підприємств не буде активно залучене до впровадження інноваційних технологій управління персоналом.

Серед науковців, які досліджували проблеми управління персоналом необхідно виділити праці: Л. Балабанова, О. Сардак [1] Т. Балановської, М. Михайліченко, А. Троян [2], Н. Гавкалової, Г. Завіновської, Є. Маслова та багатьох інших, адже тема є актуальною та доволі популярною серед дослідників.

Погоджуємось з думкою, що під «персоналом» слід розуміти сукупність працівників, співробітників організації, що обіймають певні посади та володіють необхідною кваліфікацією, знаннями або мають практичний досвід, тощо [3].

До елементів, що характеризують поняття «персонал» належать:

«а) наявність трудових відносин, що базуються на правових нормах, що передбачені законодавством держави і передбачають оплату праці;

б) володіння певними характеристиками – освіта, стаж, кваліфікація, професійні якості, досвід, тощо;

в) цільова спрямованість персоналу на досягнення певної стратегічної мети функціонування організації у межах своїх посадових обов’язків» [3].

Управління персоналом є багатограним і складним процесом, що охоплює кілька ключових елементів: від стратегічного планування та кадрової політики до визначення системи управління, функцій, відповідальних за ефективне управління людьми, а також створення спеціалізованої служби управління персоналом і встановлення чітких показників результативності. Це дозволяє забезпечити сталий розвиток організації та досягнення її цілей через ефективне використання людських ресурсів.

Управління персоналом здійснюється в межах системи соціально-трудових відносин, де специфіка галузі, характер діяльності та розміри підприємства суттєво впливають на організацію та ефективність управлінських процесів у цій системі [4].

На основі аналізу результатів обстежень функціонування сільськогосподарських підприємств, а також на основі особистих спостережень, отриманих в ході консультацій та бесід за процедурами управління персоналом та на основі опитування топ-менеджерів сільгосппідприємств Львівської області вдалось виділити найпоширеніші проблеми в системах управління людськими ресурсами сільськогосподарських підприємств:

- відсутність чіткої організаційної структури служб управління ЛР (персоналом);
- нерозвиненість непрямих методів управління персоналом;
- супідрядність рівнів управління компанією;
- відсутність висококваліфікованих кадрів;

- відсутність автоматичної системи керування.

У зв'язку з цим розумним виходом із скрутної ситуації, що склалася, є впровадження систем автоматизованого управління, а також розвиток і розширення технологій навчання персоналу та застосування нових технологій управління персоналом.

Необхідно розуміти, що перед керівником стоїть завдання не тільки отримати вигоду від використання персоналу, а й задовольнити потреби працівників.

Значна нестача кадрів, готових працювати в сільському господарстві, гальмує розвиток розглянутої галузі економіки. Кадрова політика всередині конкретної компанії не може бути створена лише з однією метою: для вирішення кадрових проблем всередині компанії, вона має бути пов'язана з постановкою цілей, яких можна досягти цією командою в залежності від напрямку діяльності самої компанії. Кадрова політика займається підбором необхідного персоналу, певного складу, професійного рівня, вікового, певних ціннісних орієнтацій тощо, метою якого буде виконання визначених підприємством завдань.

Помилки у підборі працівників можна уникнути за допомогою кадрової стратегії, яка визначить методи, за допомогою яких організація може перевірити майбутнього працівника. У даному дослідженні ми систематизували найбільш ефективні методи тестування майбутнього працівника сільськогосподарського підприємства:

- метод запитання (анкетування);
- метод оцінки за вирішальною ситуацією;
- метод «АВС – аналіз персоналу»;
- методика оцінювання на основі моделей компетенцій;
- метод функціональної калькуляції.

В ході дослідження нами було проаналізовано роботу з УЛР (персоналом, кадрами) декількох суб'єктів господарювання в агробізнесі. Серед них за організаційно-правовою формою: два товариства з обмеженою

відповідальністю, два фермерських господарства та два приватних підприємства, що здійснюють свою діяльність у Львівській області на полях пайовиків, займаються рослинництвом. Зокрема, досліджено організаційні структури управління сільськогосподарськими підприємствами. Отже, був отриманий загальний висновок, що ці підприємства агропромислового комплексу мають у своїй структурі відділи кадрів, але ці відділи не наділені повноваженнями функції управління і, як правило, займаються кадровим діловодством, контролем за дотриманням працівниками трудової дисципліни, кадровою статистикою. В самій службі немає фахівців по роботі з персоналом, HR-менеджерів. Кадрове діловодство покладено або на секретаря, або рядового бухгалтера, або помічника економіста.

Враховуючи відомі недоліки в діяльності аграрного сектору, специфіку бізнесу, вважаємо за доцільне рекомендувати керівникам переглянути усталені традиційні методи управління персоналом і формування служб управління персоналом.

Спочатку пропонуємо зміну формування управлінського персоналу, що базується на механізмі, заснований на достатньо відомому системному методі. (рис. 1.).

Реалізація запропонованого в даному дослідженні механізму формування та розвитку персоналу (а саме управлінського) має здійснюватись на систематичній основі. Необхідно комплектувати кадри сільськогосподарських підприємств фаховими HR спеціалістами, що дозволить підприємствам мати кваліфікованих менеджерів і працівників.

Аналіз вимог до посади, розробка специфікацій

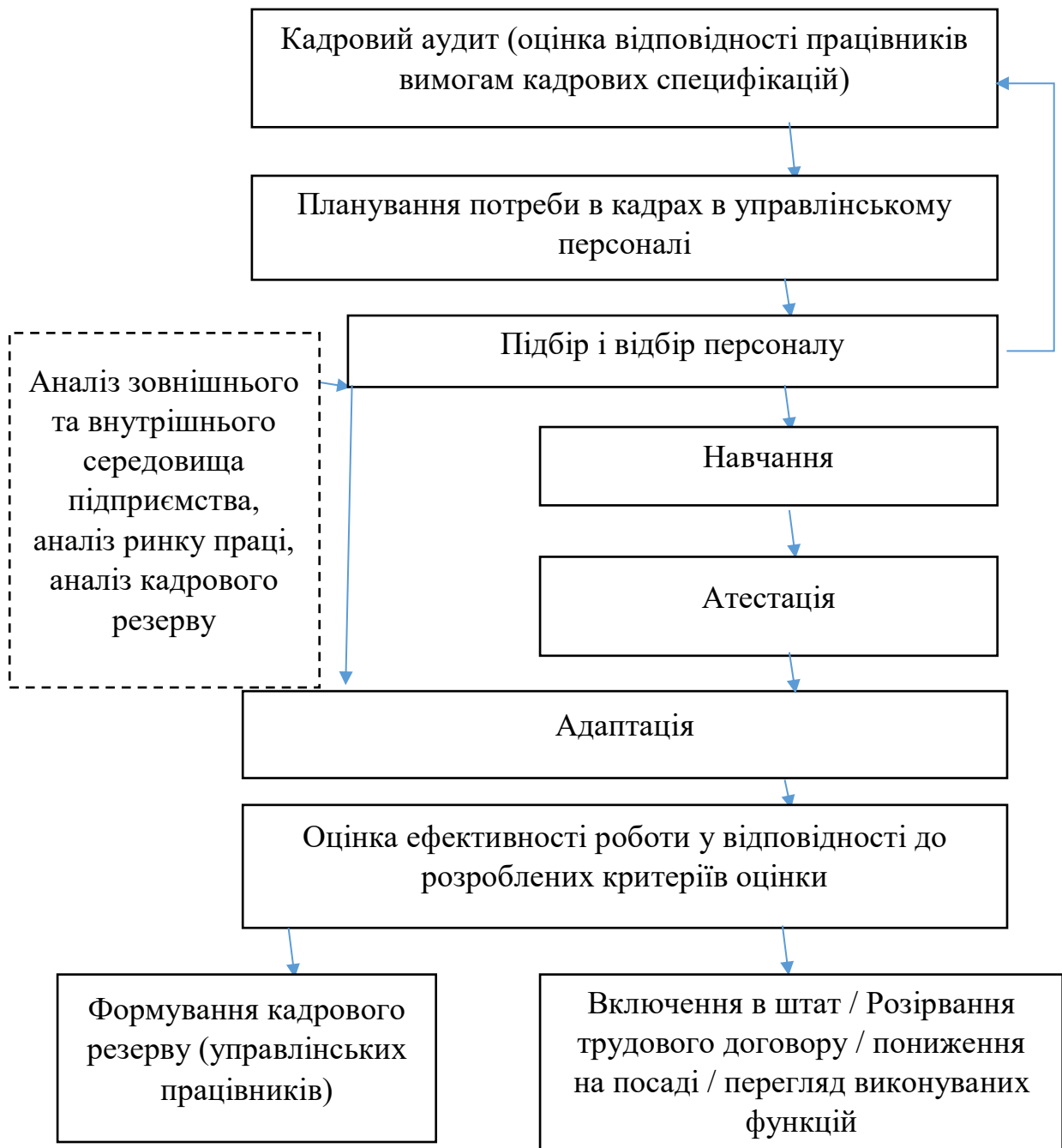

Рис. 1. Система управління формуванням та розвитком персоналу сільськогосподарського підприємства

Важливою особливістю запропонованої нами схеми є те, що вона враховує те, що за результатами кадрового аудиту працівник направляється на навчання.

Ця технологія не є новою, відома у менеджменті давно, але, як впливає з аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств, вона не використовується. Також потрібно запропонувати використання технології

адаптації персоналу. Одночасне виконання навчання і адаптації може зменшити плинність кадрів, особливо тих, хто має недостатню кваліфікацію, або молодих спеціалістів, що не мають досвіду роботи. Також буде вирішена проблема недостатнього зростання продуктивності праці робітників.

Окремим блоком на схемі виносимо формування кадрового резерву для керівників вищої та середньої ланки. В даний час кадровий резерв є обов'язковим лише для державних і муніципальних організацій проте дана технологія набуває розповсюдження адже у разі відходу керівного персоналу дозволить призначити нового менеджера з необхідними навичками для виконання роботи. В такому випадку час на його навчання та адаптацію буде мінімальним.

На основі проведеного дослідження можна зробити кілька ключових висновків щодо підвищення ефективності управління персоналом в аграрному секторі. Перш за все, сільськогосподарські підприємства потребують впровадження сучасних методів управління персоналом, зокрема автоматизованих систем управління та технологій навчання, що дозволить підвищити ефективність роботи персоналу та зменшити плинність. Тому, слід виділити такий напрям вдосконалення як впровадження інноваційного підходу до управління персоналом.

По-друге, слід приділяти більшу роль кадровій стратегії. А саме, розробка чіткої кадрової стратегії дозволяє оптимізувати процеси підбору та розвитку персоналу, а також підвищити якість роботи сільськогосподарських підприємств через правильний підбір працівників та формування кадрового резерву.

По-третє, слід приділити більшу увагу (а, частіше за все, розпочати «з нуля» процес навчання та адаптації, тому що ні на жодному з підприємств даних заходів не проводиться і, практично зовсім немає розуміння його потрібності і важливості). Отже, важливість навчання та адаптації передбачає врахування процесів навчання та адаптації нових працівників - і

є важливим елементом у зменшенні плинності кадрів і підвищенні продуктивності праці [5]. Особливо це актуально для молодих спеціалістів та працівників з низьким рівнем кваліфікації.

Далі, оскільки практично справжніх фахових HR-фахівців та/або кадрових аудиторів на досліджуваних підприємствах немає, то існує актуальність впровадження кадрових аудиторів та HR-фахівців. Тому що це дозволить значно поліпшити управління персоналом, що є критичним для ефективної роботи аграрних підприємств.

Як уже зазначалось раніше, важливим є формування кадрового резерву. Запровадження технології кадрового резерву допоможе підприємствам забезпечити стабільність та зменшити час на адаптацію нових керівників, що важливо для безперервного розвитку компаній.

Враховуючи ці аспекти, сільськогосподарські підприємства зможуть покращити свою ефективність, зменшити кадрові проблеми та підвищити конкурентоспроможність на ринку.

Список використаної літератури

1. Балабанова Л. В., Сардак О.В. Управління персоналом : підруч. К. : Центр учбової літератури, 2011. 468 с.
2. Балановська Т. І., Михайліченко М. В., Троян А. В. Сучасні технології управління персоналом: навчальний посібник. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2020. 466 с.
3. Рудніченко Є., Гавловська Н., Лутюк В., Чаїнська А. Сучасні технології управління персоналом. *Вісник Хмельницького національного університету* . 2022. № 5. Том 1. С. 311-315. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-310-51.pdf>
4. Стефанишин О. Б. Специфіка соціально-трудових відносин в аграрній сфері. Прикладна економіка: від теорії до практики : матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 27-28 бер. 2023 р.). Луцьк : Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. С. 90-

95 URL: <http://volyn.maup.com.ua/assets/files/materiali-konferencii-1.pdf#page=90>

5. Стефанишин О. Б. Проблеми та тенденції адаптації персоналу на підприємствах. *Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку бізнесу в умовах економіки відновлення* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18-19. 03. 2023 р.). С. 372-374. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2c301607-2189-46fc-84bd-eb047c7f61f2/content>

6. Гуцуляк Н.П. Сучасні технології управління персоналом. Економіка і організація управління. 2019. № 3 (35). С. 111-118. URL: <file:///C:/Users/lenovo/Downloads/7748-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-15565-1-10-20200130.pdf>

Сушарник Я.,

к.е.н., викладач НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ТВАРИННИЦТВО ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО РОЗВИТКУ: РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ

Тваринництво — одна з таких галузей, що безпосередньо впливає на забезпечення продовольчої стабільності. Це не лише економічно сфера, але й така, що забезпечує основні продукти харчування, необхідні для нормального функціонування організму людини.

Тваринництво — це основне джерело:

1. М'яса — забезпечує важливий білок, мікроелементи (наприклад, залізо, цинк) та інші поживні речовини.
2. Молока — джерело кальцію, білків та вітамінів (наприклад, вітамін В12).

3. Яєць — забезпечують білок, вітаміни і мінерали, такі як вітамін D і холін.

Розвиток галузі тваринництва тісно пов'язаний з Цілями сталого розвитку ООН (ЦСР), які спрямовані на забезпечення сталого економічного, соціального та екологічного розвитку. Наприклад, розвиток тваринництва сприяє створенню робочих місць у сільській місцевості, що допомагає зменшити рівень бідності серед сільського населення, відповідаючи ЦСР 1 “Подолання бідності”.

Підвищення продуктивності тваринництва забезпечує стабільне постачання високоякісних продуктів харчування, таких як м'ясо, молоко та яйця, що сприяє продовольчій безпеці та відповідає ЦСР 2 “Подолання голоду”. Впровадження сучасних ветеринарних практик та контроль за здоров'ям тварин допомагає запобігати поширенню зоонозних захворювань, що позитивно впливає на здоров'я людей, підтримуючи ЦСР 3 “Міцне здоров'я”.

Розвиток тваринництва сприяє економічному зростанню через створення нових робочих місць та розвиток пов'язаних галузей, таких як переробка продукції та логістика, що відповідає ЦСР 8 “Гідна праця та економічне зростання”. Впровадження сталих методів виробництва у тваринництві допомагає зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та сприяє раціональному використанню ресурсів, що відповідає ЦСР 12 “Відповідальне споживання та виробництво”.

Застосування екологічно чистих технологій у тваринництві, таких як біогазові установки, допомагає зменшити викиди парникових газів, що підтримує ЦСР 13 “Боротьба зі зміною клімату”. Таким чином, напрями розвитку тваринництва не лише сприяють економічному зростанню та підвищенню якості життя населення, але й відповідають глобальним цілям сталого розвитку, спрямованим на забезпечення стійкого майбутнього для всіх.

В Україні розвиток тваринництва закріплений низкою документів, які визначають напрямки, заходи і механізми підтримки цієї галузі, зокрема в рамках аграрної політики та продовольчої безпеки. Ось кілька важливих стратегічних і нормативних актів, що мають значення для інституційного забезпечення розвитку тваринництва в країні.

Стратегія розвитку аграрного сектору України на період до 2030 року є основним документом, що формує довгострокові орієнтири для розвитку всіх аграрних галузей, у тому числі тваринництва. Вона охоплює модернізацію галузі, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках. Інституційна складова цієї стратегії передбачає активну роль Міністерства аграрної політики та продовольства, яке є головним органом, відповідальним за координацію політики в галузі тваринництва. Важливу функцію в забезпеченні стратегічних цілей відіграють Державна служба з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів, яка здійснює контроль за якістю продукції, та фінансові установи, які сприяють підтримці тваринницьких господарств через програми субсидій та кредитування [1].

Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року акцентує увагу на тому, що тваринництво є важливою складовою частиною забезпечення продовольчої безпеки країни, оскільки продукти тваринного походження займають важливе місце в раціоні громадян. У контексті цієї стратегії основними інституціями, що відповідають за виконання завдань, є Міністерство аграрної політики та продовольства, яке реалізує загальні напрями продовольчої безпеки, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, що займається контролем за здоров'ям тварин і безпекою продуктів тваринного походження. Місцеві органи влади відіграють важливу роль у впровадженні національних ініціатив на місцях, забезпечуючи рівний доступ до продуктів для населення різних регіонів [3].

Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року орієнтована на розширення ринків збуту продукції тваринництва за межами країни. Вона передбачає сприяння підвищенню конкурентоспроможності української продукції, відповідність міжнародним стандартам та розвиток експортних каналів. Для забезпечення виконання цієї стратегії важливими інституціями є Міністерство аграрної політики та Міністерство економіки України, агентства, що займаються просуванням українських товарів на зовнішні ринки, зокрема Агентство з розвитку експорту. Інститутом контролю за відповідністю продукції міжнародним вимогам виступає Державна служба з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів, яка займається сертифікацією та контролем за безпекою харчових продуктів [3].

Постанова “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції” 2022 є важливим інструментом державної підтримки, що регулює механізми фінансування модернізації галузі тваринництва. Вона визначає порядок використання бюджетних коштів для підтримки фермерських господарств, зокрема на субсидії для закупівлі техніки, покращення умов утримання тварин, для розбудови переробної інфраструктури. Інституційно це забезпечується через Міністерство аграрної політики та продовольства, яке відповідає за організацію і нагляд за використанням коштів, через фінансові органи, такі як Державна казначейська служба та Агентства, що розподіляють субсидії та кредити серед фермерів. Контроль за ефективністю використання коштів здійснюють регулятори галузі, такі як Держветслужба і Держспоживслужба.

Список використаних джерел

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2024. Віталій Коваль: Стратегія розвитку аграрного сектору України на період до 2030 року – дороговказ на шляху до ЄС [online]. Доступно: <<https://www.kmu.gov.ua/news/vitalii-koval-stratehiia-rozvytku-silskoho-hospodarstva-2030-dorohovkaz-na-shliakhu-do-ies>> [Дата звернення 21 листопада 2024].
2. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету міністрів України від 07 лютого 2018 р. № 107, у редакції від 31.08.2022 р. 2022 [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF#Text>> [Дата звернення 21 листопада 2024].
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 23 липня 2024. № 684-р. 2022 [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text>> [Дата звернення 21 листопада 2024].

Спічак В.А.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти четвертого курсу

спеціальності: 073 Менеджмент,

науковий керівник: к.е.н., доцент **Адвокатова Н.О.,**

Херсонський державний університет.

СТРАТЕГІЧНІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Глобальна харчова промисловість і агробізнес перебувають у центрі серйозних змін — змін у характеристиках продукту, у світовому розподілі та споживанні, у технологіях, у розмірі та структурі фірм у галузі, а також у географічному розташуванні виробництва та переробки. І швидкість змін,

здається, зростає. Ці зміни передбачають три фундаментальні важливі проблеми майбутнього для сектора:

- 1) рішення повинні прийматися в середовищі зростаючого ризику та невизначеності,
- 2) розробка та впровадження технологій і нових інновацій має вирішальне значення для довгострокового фінансового успіху,
- 3) реагування на зміни в структурі галузі, ландшафті конкурентів і галузевих кордонах має важливе значення для збереження позицій на ринку[1].

Сільськогосподарська галузь демонструє ряд складних характеристик. По-перше, він дуже мінливий як у виробничих, так і в ринкових умовах. Комбінація біологічних процесів виробництва, які піддаються впливу непередбачуваних біологічних хвиляк (хвороби, комахи, патогени тощо), у поєднанні зі змінними кліматичними/погодними/спекотними/дощовими моделями призводить до значної мінливості умов виробництва та обробки, а отже, ефективності та продуктивності. Ці коливання пропозиції виробника в поєднанні з нееластичним або нереагуючим попитом на харчові продукти призводять до драматичних коливань цін, особливо на етапах ланцюга поставок рослинницької та тваринницької сировини. Біологічні процеси виробництва сировини також характеризуються тривалими виробничими циклами та серійним, а не безперервним потоком виробництва/обробки, що означає, що загалом виробництво адаптується до мінливих умов. І часові затримки між новою ідеєю та комерційно життєздатним продуктом є набагато довшими, ніж у галузях, для яких характерна безперервна переробка та короткі виробничі цикли. Харчова та агробізнесова промисловість також характеризуються дуже складними ланцюжками поставок, які погано скоординовані, особливо на початкових етапах цього ланцюга. Виробничий сектор загалом дуже фрагментований, що створює труднощі для тих фірм, розташованих нижче за течією, які бажають простежуваності або гарантованих і незмінних атрибутів якості. Зміни та

інновації, які вимагають прийняття/коригування в усьому ланцюжку створення вартості (наприклад, системні інновації), набагато важче прийняти та впровадити, якщо цей ланцюжок створення вартості є не лише складним, але також фрагментованим і погано скоординованим[3]. Ці характеристики харчової та сільськогосподарської промисловості кидають виклик статичній рівновазі як припущенням традиційної економічної теорії. Натомість аналітичні рамки, які використовуються для аналізу проблем у галузі, мають бути динамічними як у вимірах часу, так і в аспектах невизначеності, а не статичними. Середовище прийняття рішень є складним і характеризується нелінійними процесами, відкритими, а не закритими системами, неповною, а не ідеальною, безкоштовною інформацією, помилками та упередженнями в рішеннях, а також постійним коригуванням – і, отже, є еволюційним процесом. Підводячи підсумок, слід розглядати процес прийняття рішень у харчовій та сільськогосподарській промисловості як складний адаптивний процес, який потребує ширших і потужніших аналітичних рамок, ніж ті, що пропонуються традиційною теорією рівноваги економічних концепцій фірми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокато́ва Н.О. Стратегічні управлінські рішення інноваційним розвитком підприємства. *Міжнародний науково-практичний журнал "Фінансовий простір": Черкаський навчально-науковий інститут Державний вищий навчальний заклад "Університет банківської справи"*. 2020. No 4 (40). С. 65-73. (Index Copernicus) DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.4\(40\).2020.221683](https://doi.org/10.18371/fp.4(40).2020.221683)
2. Андрушків Б., Мельник Л., Погайдак О. Інноваційні засоби формування концепції оцінювання сталого розвитку у системі «підприємство – галузь – регіон – держава» (європейський аспект). *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Т. 1. № 2. С. 6–17.

3. Michael Boehlje, Maud Roucan-Kane, BrÅring Stefanie. Future Agribusiness Challenges: Strategic Uncertainty, Innovation and Structural Change. International Food and Agribusiness Management Association. January 2011.(дата звернення: 01.03.2025). URL: https://www.researchgate.net/publication/227366466_Future_Agribusiness_Challenges_Strategic_Uncertainty_Innovation_and_Structural_Change

Тюріна А.О.,

студентка 2 курсу

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РІШЕННЯ МІКРОЕКОНОМІЧНИХ АГЕНТІВ

Мікроекономіка – це та частина економіки, що розглядає поведінку окремих економічних агентів, досліджує їхні рішення в економічному середовищі. Вона аналізує, що саме спонукає окремих учасників економіки робити той чи інший вибір, та як вони це роблять; як домогосподарства розподіляють свої ресурси, як фірми визначають обсяги виробництва, ціни та методи ведення бізнесу. Також вона розглядає, як окремі учасники економічної системи взаємодіють між собою, створюючи більші об'єднання – ринки різних товарів та послуг. Іншими словами, мікроекономіка досліджує "економіку знизу", вивчаючи окремі елементи, з яких складається загальна економічна картина, та їхню взаємодію на рівні конкретних ринків.

Хоча мікроекономіка сьогодні й визнана окремою науковою дисципліною з численною кількістю праць, проте поділ економіки на мікро- та макрорівні є доволі умовним. [1] Щоб мати комплексне розуміння економічних процесів, необхідно усвідомлювати зв'язок між цими рівнями. Коли якась компанія, що є мікроекономічним агентом, ухвалює рішення,

наприклад, щодо інвестицій, вона орієнтується на очікуваний прибуток і рівень процентних ставок. Та ці ставки значною мірою залежать від тієї макроекономічної політики, що запроваджує центральний банк. Таким чином, мікроекономічні дії окремих суб'єктів нерозривно пов'язані з макроекономічними умовами.

На функціонування цієї частини економіки суттєво впливають зовнішні чинники, серед яких важливу роль грає державна політика на макрорівні. Це впливає з того, що хоча мікроекономіка аналізує поведінку окремих суб'єктів – домогосподарств, фірм та споживачів, але їхня діяльність відбувається не у вакуумі, а в межах загальної економічної системи, керованої державою через певні інструменти. [2] А отже, заходи, що держава спрямовує на регулювання макроекономіки, неминуче вплинуть й на мікрорівень, змінюючи середовище прийняття рішень для окремих компаній та навіть споживачів. До прикладу, зниження Національним банком України облікової ставки, будучи макроекономічним інструментом, впливає на вартість кредитування для компаній, а це, своєю чергою, впливає на певні рішення окремих учасників ринку. За аналогією, збільшення урядом податків призводить до скорочення прибутків підприємств чи домогосподарств, що спонукає фірми до прийняття певних економічних рішень.

Визначивши опосередкований вплив держави на рішення мікроекономічного агента через макроекономічні процеси, можна розглянути ключові інструменти державного впливу та механізм їхньої трансляції на мікрорівень, визначаючи зміни у його поведінці. [3] Саме державна політика, представлена монетарними, фіскальними та регуляторними інструментами, створює середовище прийняття рішень. Зміни в цих сферах напряду впливають на такі ключові параметри для мікроагентів, як витрати, доходи, рівень цін, зайнятість та доступність фінансових ресурсів, що, у свою чергу, підштовхуть учасників ринку до певних рішень. Державне регулювання, що є обов'язковим, має

мікроекономічні наслідки. Наприклад, коли уряди фінансуються за рахунок податків, що стягуються з фізичних осіб та компаній, то ці агенти змушені або скорочувати свої витрати, або збільшувати обсяги праці та виробництва, щоб компенсувати сплачені податки.

Держава використовує різні методи регулювання, насамперед субсидії для підтримки прибутковості фермерів та стимулювання сільськогосподарського виробництва. Також застосовуються податки, такі як акцизи на тютюн та алкоголь, для обмеження їхнього споживання. [4] Інструменти фіскальної політики, а саме зміни державних витрат та оподаткування, впливають на загальний попит, а отже, на доходи та ціни також. Крім того, грошово-кредитна політика контролює грошову масу та відсоткові ставки, що визначає вартість кредитів для населення та бізнесу.

Усе це створює цілісну систему державного впливу, у якій кожне рішення на макрорівні — від податкової реформи до зміни облікової ставки — буде відображатись на мікроекономічній поведінці учасників економічної системи. Зміни курсу валют здатні впливати на рівень конкурентоспроможності національних виробників, стимулювати чи стримувати експорт, а це впливає на обсяги виробництва, рівень зайнятості населення та інвестиційні плани фірм. Так само, державне фінансування освіти чи охорони здоров'я впливає на довгострокову продуктивність праці та рівень людського капіталу, що є основою певних економічних рішень домогосподарств і бізнесу. У сукупності ці інструменти формують рамки, у яких діють мікроагенти, адаптуючись до обмежень, створених для них державою.

У нинішніх економічних умовах втручання держави в економічні процеси стало звичайною практикою. Це спонукає мікроекономічних агентів, при прийнятті бізнес-рішень, орієнтуватися не лише на власні можливості та ринкові показники, а також й враховувати зміни зовнішніх умов, що зумовлені державною політикою. Ті, хто здатен своєчасно відстежувати й аналізувати такі зміни, а також гнучко адаптуватися до

нових правил і умов, можуть не тільки уникнути негативних наслідків, а й скористатися ситуацією для посилення своїх позицій на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліотека BukLib.net. Студентська бібліотека. (2002) *Мікроекономіка в системі економічних наук* URL: <https://buklib.net/books/22254/>
2. Чернігівський національний технологічний університет. Полковниченко С.О. (2016) *Мікроекономіка. Конспект з лекцій*. URL: <file:///C:/Users/ACER/Downloads/%D0%BC%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf>
3. edEcon (2011, 15 червня) *Інструменти макроекономічної політики* URL: <https://edecon.wordpress.com/2011/06/15/macroeconomic-policy-instruments/>
4. Investopedia (2023, 28 серпня) *How Does Government Policy Impact Microeconomics?* URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/032515/how-does-government-policy-impact-microeconomics.asp>
5. Освіта.ua (2011, 4 травня) *Державне регулювання: основні методи та інструменти*. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17979/

Ushkarenko I.V.,

Doctor of Economics, Professor,

Head of the Department of Economics, Management and Administration,

Kherson State University

PRINCIPLES OF MANAGING THE INTERNAL CORPORATE TRAINING SYSTEM: PERSONNEL AND BUSINESS DEVELOPMENT STRATEGY

In modern conditions of high competition and rapid market changes, knowledge and employee competencies have become key assets for companies. Internal corporate training (ICT) serves not only as a tool for enhancing staff qualifications but also as an important element in implementing corporate development strategy. Effective management of the ICT system involves building a comprehensive training model that harmoniously integrates into all business processes of the company.

The modern economy requires continuous updating of knowledge and skills among employees. ICT is an integrated part of the organization's knowledge management system. Developing an effective ICT system requires adherence to several basic principles – from business needs orientation to the use of digital learning technologies [1, p. 79]. Managing ICT should be based on strategic vision, performance analytics, and adaptation to changes. ICT development enhances corporate culture, motivates personnel, and reduces expenditures on external educational services.

The system of internal corporate training should be built on the basis of key principles: strategic orientation, adaptability, flexibility, systematic approach, goal orientation, and involvement of all levels of personnel [2]. Training should be a continuous process that accompanies an employee throughout their entire professional career within the company. Personalization of learning trajectories, orientation towards the specific needs of departments, and the use of modern digital platforms and microlearning methods also play important roles. Additionally, training should consider current changes in the labor market, technologies, and regulatory environment. Effective management of ICT involves

feedback, assessment of training impact on productivity, leadership skills development, and support for a culture of continuous improvement (Table 1).

Table 1

Key principles of internal corporate training management

Principle	Characteristic
Strategic orientation	It involves aligning training goals with the company's long-term development strategy.
Systematic approach	Training should be integrated into all business processes of the company, have a clearly defined structure, and include needs analysis, planning, program implementation, monitoring, and evaluation of results.
Continuity	Training should take place throughout the entire period of the employee's employment.
Adaptability	The training system must be flexible and capable of responding promptly to external and internal challenges.
Result orientation	The key criterion for the effectiveness of training is changes in employees' behavior, improvement in their productivity, increased engagement, and contribution to achieving business goals.
Integration with HR processes	Training should be part of a broader HR strategy, related to employee evaluation, talent management, career development, and succession planning.

Source: compiled by the author

Strategic orientation involves aligning learning objectives with the company's long-term development strategy. Educational programs are designed considering business needs, innovative trends, and the job market. Such alignment allows for synergy between staff development and achieving organizational strategic goals. Systematic training should be integrated into all company business processes, have a clearly defined structure, include needs analysis, planning, program implementation, monitoring, and evaluation of results. A systematic approach makes the training process manageable and predictable. Continuous learning should occur throughout an employee's tenure. This allows for ongoing knowledge updates, maintaining competence, and adapting to changes. Continuous learning promotes professional growth and reduces resistance to change within the company.

Adaptability of the training system should be flexible and capable of reacting promptly to external and internal challenges. Adaptive training programs

take into account individual employee needs, changes in technologies, market dynamics, and new regulatory requirements.

Result orientation means that the key criterion for training effectiveness is changes in employee behavior, improvement in their productivity, engagement growth, and contribution to achieving business goals. Evaluation of results should be done using KPIs, surveys, interviews, performance analysis, among other methods. Integration with HR processes should be part of a broader HR strategy linked to personnel evaluation, talent management, career development, and succession planning. This ensures the integrity of human capital management. Implementing these principles allows for the creation of an effective, flexible, and productive model of corporate training, ensuring sustainable development for both the organization itself and its employees.

Thus, internal corporate training (ICT) is a key element of personnel development strategy in modern organizations and a factor ensuring their competitiveness. An effective ICT system is based on the principles of systematics, continuity, modularity, adaptability, result orientation, and connection with other HR processes. It is important to integrate training into the overall company strategy and corporate culture, making it a part of employees' daily activities. Successful ICT management requires leadership involvement, flexible training programs, performance evaluation tools, and mechanisms for continuous improvement. ICT should not only contribute to the development of employees' competencies but also to the creation of organizational knowledge, enabling effective responses to changes in the external environment.

References:

1. Synitsyna Yu.P., Shportko H.Yu. Research on the elements of the modern human resource management system: monograph. Dnipro: Poligraphcenter «Format», 2022. 116 p.

2. Kharitenenko S.V., Reshetnyk N.I. Objective Determinants of Modern Changes in the Human Resource Management System. *Eastern Europe: Economics, Business and Management*. 2018. № 4(15). P. 225-228.

3. Shlyaha O.V., Bilous A.S. Approaches to Employee Evaluation in Enterprises. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_5_126.pdf

Чістякова С.А.,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти,
Національний університет «Одеська політехніка»,
науковий керівник: к.е.н., доцент, **Зайченко К.С.,**
доцент кафедри підприємництва і торгівлі,
Національний університет «Одеська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна економіка характеризується глобалізацією, швидким технологічним розвитком, жорсткою конкуренцією між підприємствами, змінами в споживчих вподобаннях і високими вимогами до якості товарів та послуг. В таких умовах підприємства змушені не лише покращувати свою продукцію чи оптимізувати виробничі процеси, але й розробляти нові бізнес-моделі, впроваджувати інновації, формувати ефективну маркетингову стратегію та забезпечувати високий рівень обслуговування клієнтів. Тому конкурентоспроможність є не просто показником ефективності підприємства, а комплексним поняттям, яке включає в себе широкий спектр характеристик та факторів, що впливають на його життєздатність у ринкових умовах.

Конкурентоспроможність підприємства є важливим аспектом у сучасній економічній теорії та управлінській практиці. Це поняття аналізується в роботах багатьох українських та зарубіжних дослідників, але єдиного визначення його сутності не існує.

Загалом слово «конкурентоспроможність» є похідним від терміна «конкуренція», який походить від латинського слова «concurrentia», що означає «зіткнення», «змагання» або «суперництво». В економічному контексті конкуренція визначає процес боротьби між суб'єктами господарювання за кращі умови на ринку, перевагу в споживачів та максимізацію прибутку.

Згідно з Законом України «Про захист економічної конкуренції», «економічна конкуренція (конкуренція) — змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [1].

Зі зростанням масштабів виробництва, розвитком міжнародної торгівлі та глобалізацією поняття «конкуренція» стало більш широким, охоплюючи не лише окремих виробників, а й цілу систему економічних взаємодій між країнами та транснаціональними корпораціями. Це призвело до необхідності уточнення здатності підприємств ефективно функціонувати в умовах конкурентної боротьби, що, в свою чергу, сприяло появі терміна «конкурентоспроможність».

В українській економічній науці поняття конкурентоспроможності почало активно досліджуватися після переходу до ринкової економіки в 1990-х роках. Вітчизняні науковці, такі як А. Воронкова, В. Пономарьов, Г. Дібніс, розглядали конкурентоспроможність як сукупність можливостей підприємства (виробничих, інноваційних, кадрових, ресурсних) в різних сферах діяльності, що взаємодіють між собою певним чином [2].

Вчені Л. Довгань, Ю. Каракай, Л. Артеменко дали таке поняття конкурентоспроможності — «це здатність об'єкта, що характеризується мірою реального чи потенційного задоволення ним певної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на певному ринку»[3].

Таким чином, конкурентоспроможність – це здатність підприємства успішно конкурувати з іншими підприємствами, які працюють у тій самій сфері. Іншими словами, це характеристика, що показує, наскільки підприємство вигідно вирізняється серед конкурентів за певними показниками, які впливають на його ефективність і успіх на ринку. Вона відображає, наскільки підприємство має переваги над іншими за рівнем продуктивності, якості, цінової політики, інноваційності чи інших важливих аспектів діяльності протягом певного періоду.

З розвитком інформаційних технологій та цифрової економіки з'явилися нові аспекти трактування конкурентоспроможності підприємства, які включають рівень цифровізації бізнес-процесів, здатність до інноваційної трансформації та ефективність управління нематеріальними активами. Ці чинники стають вирішальними у формуванні стійких конкурентних переваг, адже дозволяють підприємству швидко адаптуватися до змін ринкового середовища, підвищувати операційну ефективність і створювати додану цінність для споживачів. Зокрема високий рівень цифрової зрілості сприяє автоматизації ключових процесів, покращенню аналітики даних та впровадженню клієнтоорієнтованих рішень.

Інноваційна трансформація забезпечує впровадження нових продуктів, послуг і бізнес-моделей, що підвищує гнучкість та здатність до масштабування [3]. Ефективне управління нематеріальними активами, такими як бренд, репутація, інтелектуальна власність і людський капітал, формує довгострокову вартість підприємства та його привабливість для інвесторів. Усе це в комплексі підвищує рівень конкурентоспроможності підприємства як у національному, так і в глобальному контексті.

Таким чином, у сучасних умовах цифрової трансформації економіки поняття конкурентоспроможності підприємства набуває нових змістових акцентів, виходячи за межі традиційного розуміння ефективності виробництва та якості продукції. Цифровізація бізнес-процесів, здатність до інноваційної адаптації, а також ефективне управління нематеріальними активами стають ключовими джерелами стійких конкурентних переваг. У комплексі ці чинники формують нову парадигму конкурентоспроможності, що базується на гнучкості, швидкості реагування, технологічній адаптивності та стратегічному управлінні знаннями. Саме міждисциплінарний підхід, який поєднує економічні, управлінські, технологічні та соціальні аспекти, дозволяє повніше осмислити й оцінити конкурентоспроможність підприємства у динамічному глобальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції». Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
2. Воронкова А.Е, Пономарьов В.П., Дібніс Г.І. Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства. Київ : Техніка, 2000. 152 с.
3. Довгань Л. Є., Каракай Ю. В., Артеменко Л. П. Стратегічне управління: навчальний посібник. Київ : Центр учб. літ., 2009. 440 с.
4. Zaichenko K.S., Filyppova S.V. Innovative development of small industrial enterprise in conditions of informatization of economy: organizational component: monograph / Schweinfurt: Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt), 2019. 225 p.

Чмут А.В.

к.е.н, доцент,
старша викладачка кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,

СИНЕРГІЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ І УПРАВЛІННЯ ПРОДАЖАМИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

У сучасних умовах цифровізації бізнесу маркетингові комунікації та управління продажами перестають бути ізольованими функціями та дедалі частіше розглядаються як взаємопов'язані складові єдиної системи взаємодії з ринком. Цифрова епоха внесла суттєві зміни у поведінку споживачів, канали комунікації та процес прийняття рішень про покупку, що актуалізує потребу у синергії між маркетинговими зусиллями та продажами. Компанії, які спроможні інтегрувати свої маркетингові та збутові стратегії, отримують конкурентні переваги завдяки скороченню циклу продажу, підвищенню якості обслуговування клієнтів і більш точному налаштуванню пропозицій під потреби ринку.

Основні напрями синергії маркетингових комунікацій і продажів проявляються у спільному використанні цифрових каналів, персоналізації пропозицій та інтеграції даних про клієнтів. Теоретичні дослідження виокремлюють кілька моделей інтеграції, серед яких ключовими є побудова наскрізної воронки продажів, впровадження CRM-систем і технологій аналітики даних, а також координація контент-маркетингу та активних продажів.

У табл. 1 подано порівняння традиційного та синергетичного підходів до управління маркетинговими комунікаціями і продажами.

Таблиця 1

Порівняння традиційного та синергетичного підходів до управління маркетинговими комунікаціями і продажами

Критерій	Традиційний підхід	Синергетичний підхід
Взаємодія маркетингу і продажів	Окремі функції з мінімальною координацією	Спільне планування та виконання стратегій
Дані про клієнтів	Роз'єднані бази даних	Єдина CRM-система з інтегрованою аналітикою
Комунікаційні канали	Розподіл за функціональною належністю	Оmnіканальність і наскрізне управління каналами
Оцінка ефективності	Відокремлено за підрозділами	Загальні KPI по всій воронці продажу

Джерело: складено автором на основі [1, 2]

Отже, аналіз таблиці свідчить, що синергетичний підхід забезпечує більш узгоджену роботу між підрозділами, підвищує прозорість процесів та сприяє більш ефективному використанню ресурсів у взаємодії з клієнтами.

Синергія маркетингових комунікацій і управління продажами стає не просто трендом, а необхідною умовою для ефективного функціонування підприємств у цифрову епоху. Інтеграція цих функцій дозволяє формувати цілісну систему управління взаємодією з клієнтами, що відповідає сучасним вимогам ринку: швидкість, персоналізація та omніканальність. В подальшому доцільним є спрямування досліджень на розробку моделей адаптації синергетичних підходів до особливостей різних галузей економіки та підприємств різного масштабу. Крім того, актуальними є дослідження інструментів цифрової аналітики та CRM як технологічної основи такого зближення.

Список використаних джерел

1. Singaraju, S. P., Nguyen, Q. A., Niinenen, O., Sullivan-Mort, G. (2016). Social media and value co-creation in multi-stakeholder systems: A resource integration approach. *Industrial Marketing Management*, 2016. №54, P. 44-55. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0019850115300565>
2. Kotler, P., Rackham, N., & Krishnaswamy, S. Ending the war between sales and marketing. *Harvard Business Review*, 2006. № 84(7-8), P.68-78. URL: <https://hbr.org/2006/07/ending-the-war-between-sales-and-marketing>
3. Чмут А.В Маркетингові засади підвищення ефективності функціонування підприємств кондитерської галузі *Науковий вісник*

Чмут О.О.

Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня,
Херсонський державний університет

ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасних умовах харчова промисловість відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, однак водночас є одним із значних споживачів природних ресурсів і джерелом забруднення довкілля. Це обумовлює актуальність інтеграції екологічних принципів у стратегії сталого розвитку харчових підприємств. Застосування таких принципів дозволяє не лише зменшити негативний вплив на довкілля, а й підвищити конкурентоспроможність за рахунок еко-інновацій, підвищення енергоефективності та формування позитивного іміджу серед споживачів.

Екологічна складова стратегії сталого розвитку харчових підприємств охоплює такі напрями, як впровадження ресурсозберігаючих технологій, управління відходами, мінімізація викидів та перехід на використання відновлюваних джерел енергії. Системний підхід передбачає інтеграцію екологічних цілей на всіх рівнях управління підприємством - від стратегічного до операційного. У таблиці подано основні напрями інтеграції екологічних принципів і їх очікувані результати.

В таблиці 1 представлено напрями інтеграції екологічних принципів у стратегії сталого розвитку харчових підприємств.

Напрями інтеграції екологічних принципів у стратегії сталого розвитку харчових підприємств

Напрямок інтеграції	Очікувані результати
Ресурсозбереження (енергія, вода, сировина)	Зниження витрат, підвищення енергоефективності
Управління відходами і вторинна переробка	Скорочення обсягів відходів, отримання додаткових доходів
Еко-дизайн упаковки	Зменшення використання пластику, покращення іміджу бренду
Використання відновлюваних джерел енергії	Зменшення викидів CO ₂ , енергонезалежність
Сертифікація за екологічними стандартами (ISO 14001, EMAS)	Підвищення довіри споживачів і партнерів

Джерело: складено автором на основі [1, 2]

Аналіз поданих напрямів свідчить, що інтеграція екологічних принципів не лише сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля, а й відкриває нові економічні можливості для харчових підприємств. Особливо перспективним є розвиток вторинної переробки, еко-дизайну та впровадження сертифікованих систем екологічного менеджменту.

Ефективна інтеграція екологічних принципів у стратегії сталого розвитку харчових підприємств потребує комплексного підходу, який передбачає технологічні інновації, модернізацію виробничих процесів та екологічну свідомість менеджменту. Реалізація таких підходів дозволяє підприємствам не лише досягати екологічних цілей, а й отримувати конкурентні переваги на ринку. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку галузевих моделей екологічної трансформації харчової промисловості з урахуванням національних особливостей.

Список використаних джерел

1. Chemat, F., Abert Vian, M., & Fabiano-Tixier, A. S. Green extraction of natural products: theory and practice. Wiley. 2020. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781119645548>

2. FAO. The State of Food and Agriculture 2019. Moving forward on food loss and waste reduction. Rome: FAO. URL: <https://www.fao.org/3/ca6030en/ca6030en.pdf>
3. Chmut A., Chmut O. IDEF0 methodology in the project design of an organizational and economic mechanism of enterprise sustainable development: a modelling approach. International scientific journal «Grail of Science». N 51. P. 268-273. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/18.04.2025/39>

Шевченко І.В.,

учень 9 класу Ніжинської гімназії №10 Ніжинської міської ради

Чернігівської області,

науковий керівник: **Кривенко О.І.,**

Ст. учитель, учитель економіки Ніжинської гімназії №10

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ НА СПОЖИВАЧІВ

Сьогодні невід’ємною частиною життя людини стали сучасні цифрові технології. Розвиток інформаційного суспільства та мережі інтернет впливає на якість життя людей. Ведення бізнесу в інтернеті вже не є перевагою, а розглядається як необхідна умова просування товарів та послуг, складовою якої є реклама. Сьогодні її широко використовують у підприємствах всіх видів діяльності, не дивлячись на розміри, напрямок, форму власності. Виробники та рекламодавці використовують усі доступні рекламні інструменти для створення ефективної взаємодії з споживачами через мережу інтернет.

Отож її роль у формуванні поведінки споживачів потребує детального дослідження.

Інтернет-реклама пропонує багато різних способів привернути увагу людей, враховуючи їхні інтереси та поведінку. Кожен вид реклами має свої

особливості, які можна використовувати для досягнення цілей кампанії. Від пошукових оголошень і банерів до відеореклами, спонсорства, збору контактів та e-mail маркетингу — усі ці інструменти дозволяють досягти максимального впливу та взаємодії з аудиторією. Тому важливо правильно обирати та поєднувати ці способи, щоб досягти успіху в сучасному цифровому світі. Особливо, зважаючи на те, що ринок інтернет-реклами постійно розвивається, з'являються нові види та форми реклами в її класифікації.

Інтернет-реклама залишається ефективним інструментом маркетингу. Її розвиток має ґрунтуватися на якісному, чесному контенті, таргетованому під конкретну аудиторію.

Аналіз рекламного ринку України став предметом дослідження в працях багатьох науковців. Однак український ринок реклами розвивається дуже динамічно, постійно змінюється і вимагає швидкого прийняття рішень щодо доцільності вкладання коштів у ті чи інші рекламні засоби. Саме тому постає необхідність у дослідженні сучасного стану вітчизняного рекламного ринку.

Вимірюванням та прогнозування обсягу ринку рекламних послуг України займаються експерти Всеукраїнської рекламної коаліції (ВРК) — найбільшого громадського об'єднання рекламної індустрії України [1] та ІАВ Україна (Interactive Advertising Bureau Ukraine) — некомерційна організація, мета якої — сприяти розвитку реклами в Україні [2].

Але всі ці дослідження проводяться з боку виробників рекламних продуктів. Іншою стороною цієї «медалі» є вплив реклами на її безпосередніх споживачів: тих, хто її дивиться, слухає, сприймає, аналізує і відповідним чином реагує.

Головним недоліком інтернет-реклами є низький ступінь довіри аудиторії до поширюваної інформації. Найлояльніше у мережі сприймається пошукова реклама та ненав'язлива таргетингова реклама у соціальних мережах.

Незважаючи на існуючі недоліки, переваги використання інтернет-реклами досить значні. По-перше, інтернет є найпопулярнішим засобом комунікації, який охопив більше половини населення світу. По-друге, інтернет-реклама – значно дешевша за вартістю порівняно з іншими видами, зручна для налаштування цільової аудиторії та аналізу результативності для рекламодавців.

Використання реклами в інтернеті – важливе завдання кожної компанії. Адже, важко переоцінити застосування новітніх інформаційних технологій пошуку інформації, клієнтів, розширення каналів збуту, просування продуктів та інформування про їх потенційного клієнта. Реклама в інтернеті дає змогу розв’язати базові завдання маркетингової стратегії, що у результаті призводить до збільшення продажів, а, отже, розвитку.

Список використаних джерел

- 1) Всеукраїнська рекламна коаліція. URL: <https://vrk.org.ua/research.html> (дата звернення 07.11.2024)
- 2) IAB Україна (Interactive Advertising Bureau Ukraine)/ URL: <https://iab.com.ua/> (дата звернення 07.11.2024)

Шиманська О.П.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та економічної теорії,
Західноукраїнський національний університет,

Барановський Ю.С.,

здобувач освітньо-наукової програми «Аналітична економіка»,
Західноукраїнський національний університет

ОВДП ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, одночасно з питанням організації збройної відсічі агресору постало питання

забезпечення фінансування державного бюджету, кошти якого повинні були невідкладно спрямуватись на фінансування військових видатків у великих розмірах та розбудову військово-промислового комплексу. За цих умов одним із головних джерел фінансування видатків бюджету стали державні запозичення у вигляді облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

З'ясуванню ролі ОВДП присвячено чимало праць вітчизняних науковців. Зокрема, Андрощук І. А., Хома І. Б. досліджували вплив ОВДП на механізми фіскального та монетарного державного регулювання в Україні [1]. Боричевська І. Г., Матвійчук Н. М., Теслюк С. А. аналізували ОВДП і банківські депозити як альтернативні способи інвестування тимчасово вільних коштів фізичних осіб та суб'єктів господарювання [2]. Белін В. С., Житар М. О., Оліщук О. Г. акцентували увагу на ролі ОВДП у сфері управління державним боргом [3]. Водночас, з огляду на актуальність даної проблематики, особливо в умовах воєнного стану, подальшого дослідження потребують питання впливу державних облігацій на досягнення фінансової стабільності країни.

До 2004 р. ОВДП були т.зв. «клубним благом», придбання якого унеможливлювалось для банківських фінансових та нефінансових установ. Згодом ситуація змінилася, про що засвідчують дані табл. 1, які відображають кількість первинних дилерів на ринку ОВДП за підсумками 2024 року в особі українських банків. Наявність великої кількості первинних дилерів на ринку державних цінних паперів є позитивним проявом функціонування фінансової системи країни, оскільки сприяє здоровій конкуренції, що покращує ефективність розміщення облігацій, знижує вартість запозичень для держави та забезпечує ширший доступ до інвестицій [4, с. 4].

Таблиця 1

Перелік первинних дилерів на українському ринку ОВДП (з урахуванням їх рейтингу) за підсумками 2024 року

Рейтинг	Назва банківської установи
1	АТ «ПРИВАТБАНК»
2	ПАТ «УКРЕКСІМБАНК
3	ПАТ АБ «ПІВДЕННИЙ»
4	ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»
5	АТ «ОТП БАНК»
6	АТ «ОЩАДБАНК»
7	АТ «СЕНС БАНК»
8	АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»
9	ПАТ «СІТІБАНК»
10	ПАТ «ПУМБ»
11	ПАТ «КРЕДОБАНК»

**Джерело: складено авторами на основі [5].*

Інвестування в державні облігації має важливе значення та низку переваг, як для інвесторів, так і для держави. Переваги для інвесторів, насамперед, полягають у: задоволенні потреб в довгостроковому розміщенні закумульованих ними коштів; диверсифікації інвестиційного портфеля; низьких трансакційних витратах; відсутності податків на прибуток, отриманий від інвестицій в державні облігації; відкритості та достовірності даних про емітента та його фінансового статусу. Водночас, переваги для держави криються у: покритті дефіциту бюджету та фінансуванні потреб державного сектору; стимулюванні розвитку ринку цінних паперів; посиленні способів реалізації грошово-кредитної політики, включаючи досягнення цілей монетарного та інфляційного регулювання, та використанні ринкових непрямих інструментів її здійснення; можливостях зниження витрат на обслуговування державного боргу; стимулюванні конкуренції, розвитку відповідної фінансової інфраструктури, фінансових продуктів та послуг.

Аналізуючи пропозицію державних облігацій на ринку цінних паперів України, доцільно звернути увагу на структуру Державного боргу України, який сформований за рахунок продажу боргових інструментів (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка часток Державного боргу України, сформованого за рахунок продажу державних боргових інструментів, 2021-лютий 2025 рр., %

**Джерело: побудовано авторами на основі [6]*

Безперервна підтримка України під час війни з боку міжнародних фінансових організацій та урядів країн-партнерів сприяла зменшенню частки державного боргу за ринковими цінними паперами (з 71,4 % у 2021р. до 36,96 % у лютому 2025 р.) (див. рис. 1). А частка зовнішніх ринкових цінних паперів у загальному обсязі державного боргу майже вдвічі зменшилася з 26,5 % на кінець 2021 р. до 10,77 % – станом на лютий місяць 2025 р.

До операцій з ОВДП активно долучаються фізичні особи. Зокрема, упродовж першого місяця повномасштабного вторгнення понад 2 тис. громадян України та представників бізнесу інвестували 4 млрд грн. та 742 тис. дол. у придбання військових облігацій, у такий спосіб продемонструвавши суттєву підтримку фінансової стабільності країни [7]. За даними НБУ, за період 24.02.2022-31.03.2025 рр. урядом України на первинних аукціонах з продажу / обміну ОВДП загалом залучено 1 128 004,7 млн грн., 8 801,2 млн дол. США та 2 659,5 млн євро, а на погашення за ОВДП спрямовано 758 129,6 млн грн., 9 283,9 млн дол. США та 2 488,6 млн євро [8]. На рис. 2 відображена динаміка кількості унікальних інвесторів на

ринку державних боргових інструментів, яка також невідмінно зростала упродовж 2022-2024 рр. [9].

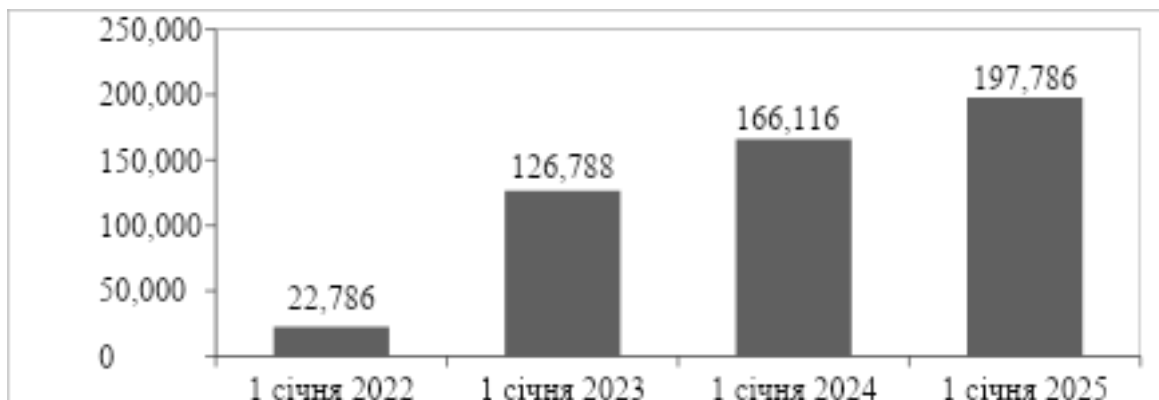

Рис. 2. Динаміка кількості унікальних інвесторів

**Джерело: побудовано авторами на основі [9]*

Таким чином, завдяки заходам Міністерства фінансів України та Національного банку України у тісному зв'язку з учасниками ринку ОВДП вдалося не лише налагодити безперервну його роботу, а й попри воєнний стан суттєво її вдосконалити. Ефективне функціонування даного ринку не лише забезпечило можливості для фінансування військових потреб, а й сплату соціальних видатків у повному обсязі, тим самим збільшуючи ліквідність банківської системи. Завдяки покращеній ліквідності також зросли банківські депозити, що, водночас, слугувало підтримкою попиту на державні облігації. Запровадження військових облігацій, які дозволили оперативно залучати кошти для фінансування оборони та інших критично важливих потреб, стало важливою складовою підтримки державних фінансів під час війни. Придбання фізичними особами ОВДП, й зокрема військових облігацій, засвідчує високий рівень довіри громадян до держави та їхню готовність сприяти фінансовій стабільності.

Список використаних джерел

1. Хома І. Б., Антощук І. А. ОВДП як інструмент впливу на монетарне та фіскальне регулювання в Україні. *Економічний простір*. 2022. No 181. С. 64-71. URL : <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1153/1112>
2. Матвійчук Н. М., Теслюк С. А., Боричевська І. Г. Банківські депозити та ОВДП як альтернативні об'єкти вкладення коштів. *Економіка та суспільство*. 2021. No 25. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/%20article/view/294/282>
3. Житар М. О., Белін В. С., Оліщук О. Г. Активізація ринку облігацій внутрішньої державної позики як інструменти впливу на економіку України. *Економіка та держава*. 2020. No 12. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/12_2020/14.pdf
4. Береславська О. І., Сапальов В. В., Супрун А. В. Роль облігацій внутрішньої державної позики у забезпеченні фінансової стабільності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. No 70. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-38>
5. Міністерство фінансів України. Перелік первинних дилерів. URL : <https://mof.gov.ua/uk/rejting-pervinnih-dileriv>
6. Боргова статистика. Державний борг та гарантований державою борг. URL : <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
7. Національний банк України. Понад 2 тисячі громадян та представників бізнесу підтримали Україну, придбавши військові ОВДП – депозитарій НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ponad-2-tisyachi-gromadyan-ta-predstavnikov-biznesu-pidtrimali-ukrayinu-pridbavshi-viyskovi-ovdp--depozitariy-nbu>
8. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-2025-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju---obminu-ovdp-na-auksionah-mayje-104-mlrd-grn-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu--ponad-1-561-mlrd-grn>
9. ПАТ «Розрахунковий центр». URL : <https://settlement.com.ua/>

БАЛАНС СИСТЕМ: ЕКОНОМІКА І СТАЛІСТЬ

Сучасна економіка потребує нових підходів до управління ресурсами, інноваціями та людським капіталом. У зв'язку з глобальними викликами, такими як зміна клімату, економічна нестабільність та соціальна нерівність, важливо забезпечити ефективну інтеграцію економічних і управлінських механізмів. Менеджмент у цьому контексті виконує роль координатора, який сприяє досягненню балансу між економічною ефективністю та соціальною відповідальністю [1, с. 184].

Прикладом синергії економіки та менеджменту є розвиток циркулярної економіки, яка передбачає перехід від лінійної моделі споживання до моделі замкненого циклу. Завдяки ефективному менеджменту підприємства впроваджують стратегії повторного використання ресурсів, що не лише знижує витрати, але й покращує екологічні показники. За даними OECD, компанії, які застосовують принципи циркулярності, демонструють вищу прибутковість у довгостроковій перспективі [2].

Інший приклад – розвиток «зеленої» економіки в Україні, де менеджери активно залучають інвестиції в енергозберігаючі технології, модернізацію виробництва та підтримку екологічних стартапів. У 2022 році державна підтримка таких ініціатив зросла на 18%, що свідчить про зростання усвідомлення важливості сталого управління економікою. Також, за результатами дослідження Світового банку, у країнах з високим рівнем інтеграції сталих принципів в управління темпи економічного зростання на 2–3% вищі, ніж у середньому по регіону [3].

Таким чином, ефективна взаємодія економіки та менеджменту є основою для досягнення цілей сталого розвитку. Забезпечення екологічної безпеки, зростання конкурентоспроможності та підвищення добробуту населення можливе лише за умови впровадження системного управління економічними процесами. Врахування принципів сталого розвитку у стратегічному плануванні на рівні підприємств і держави дозволяє формувати стійкі моделі господарювання, адаптовані до викликів сучасного світу. Особливої актуальності набуває підтримка інновацій, розвиток «зеленої» економіки та інвестиції у людський капітал — саме ці чинники визначатимуть економічне зростання в довгостроковій перспективі [4, с. 63].

Інтеграція цифрових технологій також відіграє ключову роль у реалізації принципів сталого розвитку. Зокрема, використання штучного інтелекту, великих даних і блокчейну сприяє більш точному управлінню ресурсами та підвищенню прозорості ланцюгів постачання. Наприклад, дослідження McKinsey & Company показує, що компанії, які впровадили цифрові інструменти для моніторингу викидів вуглецю, змогли зменшити їх на 15–20% упродовж двох років [5].

Одним із перспективних напрямів сталого розвитку є ESG-менеджмент (екологічне, соціальне та корпоративне управління). Сьогодні понад 90% найбільших компаній світу звітують про свої ESG-показники, і ця тенденція активно поширюється серед середніх та малих підприємств. Згідно з Global ESG Survey, інвестори дедалі частіше приймають рішення на основі сталих бізнес-стратегій, що формує нові стандарти прозорості та підзвітності [6].

Особливої уваги заслуговує розвиток соціального підприємництва, яке поєднує бізнес-модель з вирішенням соціально значущих проблем. У країнах Центральної та Східної Європи цей напрям стає важливим інструментом інклюзивного зростання. Згідно з даними Європейської комісії, в Україні кількість соціальних підприємств зросла на 37% у

порівнянні з 2021 роком, і багато з них працюють у сфері освіти, реабілітації ветеранів та екології [7].

Сталий розвиток неможливий без освіти, орієнтованої на відповідальне лідерство та інноваційне мислення. Університети та бізнес-школи дедалі частіше впроваджують курси з управління змінами, кліматичного лідерства та сталого підприємництва. Наприклад, досвід Harvard Business School свідчить про значний попит на міждисциплінарні програми, де студенти навчаються оцінювати вплив бізнесу на довкілля та суспільство [8].

Варто також звернути увагу на зміну споживчих уподобань. За даними Deloitte, понад 60% споживачів у світі надають перевагу брендам, що демонструють соціальну та екологічну відповідальність. Це спонукає компанії переосмислювати свої стратегії позиціювання, маркетингу та корпоративної культури, втілюючи принципи сталого розвитку не лише в операційні, а й у комунікаційні процеси [9].

Ще одним важливим фактором сталого управління є розвиток партнерств між державними, приватними та громадськими секторами. Саме міжсекторальна співпраця дозволяє створювати інноваційні рішення, що враховують інтереси широкого кола зацікавлених сторін. Наприклад, ініціатива «Partnerships for Green Growth and the Global Goals 2030» (P4G) об'єднує бізнеси, уряди та НУО задля розробки кліматично нейтральних бізнес-моделей [10].

Окрему роль у впровадженні сталого розвитку відіграє фінансовий сектор. Сьогодні спостерігається стрімке зростання зеленого фінансування, включаючи зелені облігації та кредити. За даними Climate Bonds Initiative, обсяг випуску зелених облігацій у світі перевищив \$1 трлн, а провідні банки активно розробляють ESG-фінансові продукти для стимулювання екологічних інвестицій [11].

Нарешті, в умовах воєнного та поствоєнного відновлення України сталий розвиток набуває особливого значення. Економічна реконструкція

має базуватися на принципах енергоефективності, цифровізації та соціальної згуртованості. У стратегії уряду щодо повоєнного відновлення зазначено, що одним із ключових пріоритетів є формування "зеленої" економіки, яка зможе забезпечити стійке майбутнє для наступних поколінь [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі: колективна монографія [Аверкина М.Ф., Андрєєва Н. М., Балджи М. Д., Веклич О. О. та ін.], 2021. – 184 с.
2. OECD. Circular Economy: From Concept to Practice. – OECD Publishing, 2023.
3. World Bank. World Development Report 2023: Greening the Future. – Washington, D.C.: World Bank Group, 2023.
4. Управління бізнесом в парадигмі сталого розвитку : економіко-правовий аспект : колективна монографія / За ред. д.е.н., проф. А. В. Андрейченка, д.е.н., проф. Н. В. Захарченко. Одеса : ОНЕУ, Ч. 2., 2024.. – №1. – С. 63.
5. McKinsey & Company. Climate technology in practice: Scaling innovations for sustainable impact. – 2022.
6. PwC. Global ESG Survey 2023. – <https://www.pwc.com/gx/en/services/sustainability/publications/global-esg-survey-2023.html> (дата звернення: 06.04.2025)
7. European Commission. Social enterprises and their ecosystems in Europe. – 2023.
8. Harvard Business School. Business and Environment Initiative. – <https://www.hbs.edu/environment> (дата звернення: 06.04.2025)
9. Deloitte. Global Consumer Pulse Survey. – 2023.
10. P4G. Partnerships for Green Growth and the Global Goals 2030. – <https://www.p4gpartnerships.org> (дата звернення: 06.04.2025)

11. Climate Bonds Initiative. Green Bonds Highlights 2023. – <https://www.climatebonds.net/resources/reports> (дата звернення: 06.04.2025)
12. Уряд України. План відновлення України: Стратегія розвитку на засадах сталості. – 2023. – <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 06.04.2025)

СЕКЦІЯ 3. Індустрія гостинності: інтеграція бізнесу та культурних аспектів

ВИННИЙ ТУРИЗМ І ДЕГУСТАЦІЇ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ВИНА

Зростання українського ринку вина також сприяє розвитку винної освіти та культури дегустації. Споживачі у процесі дегустацій стають дедалі обізнанішими щодо інформації про вино, такої як походження, сорт, технології виробництва та смакові якості. Надавання детальної інформації про вино та культурних послуг під час продажу стає важливим аспектом для споживачів. Однак, незважаючи на зростання популярності інтернет-торгівлі, особисті дегустації вин залишаються важливим аспектом стратегії маркетингу виноробів. Особисті дегустації дозволяють клієнтам безпосередньо взаємодіяти з виробником, отримувати унікальний досвід та глибше розуміння продукту. Це також надає можливість виноробам розповідати про особливості виробництва, історію виноробні та індивідуальні характеристики кожного вина. Тому з поглибленням знання про винну культуру офлайн-дегустації набувають популярності як важливий канал покупки вина. Як автор, можу зазначити, що я по можливості часто відвідую заходи, присвячені дегустації вин, що дозволяє глибше ознайомитися з різноманіттям смакових характеристик та особливостями різних виноробних регіонів України.

Нами було проведено онлайн опитування, в якому взяло участь 112 людей. Зібрані дані щодо відвідування фестивалів вина та дегустацій у рідному місті респондентів показують наступну картину: декілька разів на місяць – 0 респондентів; один раз на місяць – 3 респонденти; декілька разів на рік – 12 респондентів; рідше ніж раз на рік – 41 респондент; ніколи раніше не відвідували – 56 респондентів. Ці дані свідчать про низьку

частоту відвідувань. Лише незначна частка респондентів регулярно відвідує фестивалі вина або дегустації. Більшість або ніколи не відвідувала, або відвідує дуже рідко. Хоча респонденти, які відвідують фестивалі і дегустації рідко, все ж виявляють певний інтерес. Відсутність інтересу або знань про такі заходи може бути причиною низької участі. Рекомендації, які можна надати з одержаних даних : підвищення інформованості про винні заходи через рекламу, соціальні мережі та партнерські програми з місцевими кафе і ресторанами; розробка стратегій для залучення нових відвідувачів, таких як спеціальні пропозиції, знижки на вино для тих хто був на дегустації, флаєри/квитки і збільшення частоти таких пробних дегустацій. Введення програм лояльності для постійних відвідувачів, які надають знижки або спеціальні пропозиції (подарунки) для тих, хто регулярно відвідує заходи. Підтримка постійної комунікації з відвідувачами через email розсилки, соціальні мережі та інші канали. Також можливе розширення програми заходів: колаборація дегустацій з розважальними програмами, майстер-класами, та заходами, які можуть зацікавити нову аудиторію (співпраця для промоції заходів).

На питання: «Чи купували ви вино під час дегустацій, на спеціалізованих фестивалях, виставках, навіть якщо потрапили туди випадково?», результати опитування показали: 46,4% респондентів відповіли «ні», 40,2% – «так», тобто віддали перевагу купівлі вина через дегустації, а ще 13,4% – «ніколи». Вважаємо, що респонденти, що регулярно купують та споживають вино, цінують момент покупки та сам процес дегустації, часто в контексті соціальних подій або з родиною та друзями. Вино стає частиною їхнього повсякденного життя, інтегруючи емоційний досвід, який виходить за межі простого споживання. Це підкреслює, думку що вино є не лише продуктом, а й частиною соціальних та емоційних моментів, а покупці орієнтуються на чуттєвий і соціальний досвід, а не лише на просту купівлю продукту.

Винний туризм може стати важливою складовою стратегії брендингу та маркетингу і створює додаткові джерела доходу для виробників та сприяє розвитку місцевої економіки. Винний туризм створює багатогранний сенсорний досвід для відвідувачів через різноманітні форми взаємодії з виноробними регіонами. Екскурсії на виноробні, дегустаційні тури, участь у винних фестивалях та спеціалізованих заходах дозволяють споживачам безпосередньо ознайомитися з процесом виробництва, що підвищує їхню залученість і формує лояльність до бренду. Коли віртуальний туристичний досвід купується, споживачі мають доступ до онлайн екскурсу, опису товару, фотографій, минулих відгуків і оцінок. Проте, щоб повноцінно оцінити якість продукту, потрібен реальний досвід. Винний туризм є важливим інструментом для виноробних регіонів, оскільки він сприяє економічному зростанню та культурному обміну. Такий туризм не лише сприяє розвитку регіонів та підвищує вартість їхньої продукції, але й допомагає розширити знання про вино та посилити сенсорне сприйняття відвідувачів. Відвідувачі у винних турах отримують унікальну можливість зануритися у світ виноробства, ознайомитися з процесом виробництва, брати участь у дегустаціях та відчувати особливості місцевого теруару. Це не лише збагачує їхній особистий досвід (про якість вина, гостинність, унікальність регіону, культурні аспекти та загальну атмосферу виноробні), але й створює емоційний зв'язок з брендом, що є ключовим фактором у прийнятті рішень щодо купівлі у майбутньому. Розуміння цих чинників допоможе виробникам ефективніше просувати свої продукти та покращити загальне враження відвідувачів, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню лояльності та зростанню продажів. У даному дослідженні ми також розглянули частково питання винного туризму.

Результати опитування щодо участі у дегустаційних турах показують цікаву картину в контексті винного туризму. Запитання «Чи брали Ви участь у дегустаційних турах і купували там вино? (спеціально їхали поза межі міста на дегустацію вин)» (принаймні один раз за все життя) дало такі

відповіді: 27,7% респондентів (31 особа) підтвердили, що брали участь у дегустаційних турах і купували вино (тобто вони подорожують до виноробних регіонів, з відвідуванням виноробень та купівлею вина як основною мотивацією таких подорожей – залучені винні туристи демонструють більш сильні наміри щодо винного туризму, оскільки їхнє захоплення вином перетворюється на активну участь у туристичних заходах, пов'язаних з вином); 66,1% респондентів зазначили, що не брали участі в таких турах; 6,3% респондентів повідомили, що брали участь у турах, але не купували вино. Загалом відповідь на дане запитання свідчить про низький рівень участі респондентів. Адже лише трохи більше чверті респондентів мають досвід участі у дегустаційних турах і купівлі вина, що свідчить про наявність потенційного ринку для розширення та популяризації винного туризму. Оскільки, більшість респондентів не брали участі у дегустаційних турах, причиною може бути відсутність інформації, доступності чи інтересу, що вказує на необхідність маркетингових стратегій, які б стимулювали зацікавленість та спонукали більше людей спробувати цей досвід. Порівняння серед тих, хто брав участь у турах, але не купував вино, може вказувати на те, що сам досвід дегустації важливий, але його може бути недостатньо для стимулювання покупки, необхідно покращення якості туристичних послуг або впливу на споживчі рішення, щоб підвищити ймовірність покупки. Впровадження цільових рекламних кампаній включаючи розробку рекламних матеріалів, зниження бар'єрів для участі та покращення якості досвіду можуть суттєво вплинути на залучення нових клієнтів і збільшення рівня продажів.

Активна участь споживачів у винному туризмі сама по собі не має прямого впливу на любов до бренду, але вона значно впливає через посередницький ефект якості відносин. Сприйняття бренду, на нашу думку, може відрізнятися залежно від місця дегустації, будь то конкретна виноробня, дегустаційна кімната, винний ярмарок тощо. Це означає, що чим вищою є якість взаємодії між виноробнею та відвідувачем, тим сильніший

буде емоційний зв'язок і, відповідно, прихильність до бренду. Важливими аспектами тут є гостинність, професіоналізм персоналу, якість екскурсій та дегустацій, а також загальна атмосфера виноробні. Таким чином, винний туризм створює унікальну можливість для брендів встановлювати та зміцнювати емоційні зв'язки з споживачами, що в подальшому сприяє підвищенню їхньої лояльності та задоволеності продукцією. З маркетингової точки зору, результати цього дослідження відкривають цікаві перспективи для розвитку винного туризму. Ідентичність місця, зокрема унікальні традиції та особливості виноробства в різних регіонах, а також задоволення відвідувачів, виконують допоміжні ролі, впливаючи на загальне сприйняття бренду та досвід взаємодії. Незважаючи на те, що ми не запитували про задоволеність місцем, ідентичність місця, любов до бренду, якість стосунків та активну участь, отримані дані все одно мають велике значення. Майбутні дослідження у цій сфері можуть зосередитися на вивченні того, як ідентичність місця, наприклад, історія та культура виноробства в конкретних українських регіонах, впливає на любов до бренду. Крім того, варто дослідити, які активності під час винних турів можуть поліпшити сприйняття якості стосунків між споживачами та виноробнями, а також як національність відвідувачів може впливати на зв'язок між любов'ю до бренду і задоволенням від дегустації. Це дозволить не тільки зрозуміти споживчі переваги, а й сприятиме розвитку винного туризму в Україні, залучаючи більше туристів не тільки вітчизняних та підвищуючи популярність українських вин.

На наступне питання щодо винного туризму звучало так : «Чи був би Вам цікавий такий досвід?» (тобто відвідування винних турів), 29,5% респондентів відповіли «так», 54,5% – «можливо», і лише 16,1% визнали, що це їм не цікаво. Ці результати свідчать про високий потенціал ринку винного туризму, адже більше половини опитаних (84%) виявили зацікавленість або потенційну зацікавленість у такому досвіді, що підкреслює необхідність для виноробних підприємств інвестувати в

розвиток своїх туристичних пропозицій, створюючи унікальні та привабливі тури. Акцентуючи увагу на якісному обслуговуванні, створенні емоційних зв'язків з відвідувачами та формуванні сильної брендової ідентичності, винороби можуть значно підвищити привабливість своїх турів і відповідно продажі своєї продукції. Важливим є розвиток комунікаційних стратегій, спрямованих на потенційних туристів, які відповіли «можливо». Вони складають значну частку аудиторії і можуть стати лояльними клієнтами за умови правильного маркетингового підходу. Наприклад, можна використовувати цільову рекламу, в т.ч. таргетовану, пропозиції спеціальних акцій та інші інструменти стимулювання попиту.

Голубєв С.П.,

аспірант кафедри управління та адміністрування,

ЗВО «Університет Короля Данила»

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК

Інтеграція українських підприємств у європейський ринок є важливим етапом на шляху до економічного зростання та модернізації країни. Після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році для українського бізнесу відкрились нові можливості, зокрема доступ до великого ринку ЄС, гармонізація стандартів, зменшення тарифних та нетарифних бар'єрів. Цей процес вимагає від підприємств серйозних змін, але й надає значний стимул для розвитку.

Україна має чималий потенціал для економічної інтеграції в ЄС. По-перше, країна володіє потужним виробничим базисом, особливо у галузях сільського господарства, харчової промисловості, машинобудування, металургії та легкої промисловості. По-друге, українські товари вже давно присутні на ринках Європи, зокрема сільськогосподарська продукція

(зернові, олія, м'ясо), IT-послуги, меблі, текстиль та інше, що свідчить про наявність експортного потенціалу, який може бути розширений за умови дотримання стандартів ЄС. Також слід відзначити високий рівень освіченості та кваліфікації українських працівників, а також порівняно низьку вартість робочої сили, що робить українське виробництво привабливим для інвесторів. [2]

Однак існують і серйозні виклики. Серед основних – невідповідність значної частини продукції європейським технічним та санітарним нормам, обмежений доступ підприємств до сучасних технологій та фінансування, а також нестабільність законодавчої та регуляторної бази. Важливою проблемою залишається корупція, слабкість судової системи та інституцій, які мають регулювати ринкові процеси. Крім того, військові дії на території України спричинили руйнування логістичної інфраструктури та ускладнили виробничу діяльність багатьох компаній.

Для того щоб українські підприємства могли успішно інтегруватися до європейського ринку, необхідно вжити низку заходів. По-перше, це перехід на європейські стандарти якості, сертифікацію продукції відповідно до норм ЄС. По-друге, потрібна активна модернізація виробничих потужностей, цифровізація та автоматизація процесів. Важливо також розвивати інновації, залучати інвестиції, брати участь у європейських програмах підтримки малого та середнього бізнесу, таких як Horizon Europe чи COSME. Успішною практикою є створення кластерів - об'єднань підприємств, що працюють у межах однієї галузі, обмінюючись досвідом, технологіями та ринками збуту.[1]

Перспективи інтеграції українських підприємств у європейський ринок залишаються позитивними. Вони включають доступ до ринку з понад 500 мільйонами споживачів, зміцнення позицій на міжнародному ринку, підвищення привабливості для інвесторів і, зрештою, зміцнення національної економіки. Успішна інтеграція можлива лише за умови узгоджених дій з боку бізнесу, держави та міжнародних партнерів.

Отже, українські підприємства мають значний потенціал для входження на європейський ринок, але цей потенціал потребує реалізації через системні реформи, інвестиції та адаптацію до нових економічних умов. Інтеграція в європейський економічний простір - це не лише виклик, а й історичний шанс для модернізації та зростання української економіки.

Список використаних джерел

1. Hessels J., van Stel A. Entrepreneurship, Export Orientation and Economic Growth. Small Business Economics. 2019. No. 37 (2). P. 255–268.
2. Пирог О. В., Зацепило А. І. Оцінка експортного потенціалу регіонів України. Економічний простір. 2019. № 24. С. 144–152

Данцева А.О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа,

Науковий керівник: Сорокіна А.М.

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,

Херсонський державний університет

РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧА ГАЛУЗЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ ХЕРСОНЩИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Рекреаційно-оздоровча галузь є важливою складовою економіки кожного регіону, що забезпечує розвиток туризму, поліпшення здоров'я населення, а також створення нових робочих місць. Для Херсонщини, регіону з унікальними природними ресурсами та сприятливим кліматом, рекреаційно-оздоровча діяльність має особливе значення. Вона забезпечує

значний внесок у розвиток місцевої економіки, а також у покращення якості життя жителів регіону.

Херсонський регіон багатий природними ресурсами, які можуть стати основою для розвитку туризму та оздоровчого бізнесу. Зокрема, Херсонщина славиться своїми чорноморськими курортами, цілющими грязями та природними заповідниками. Однак після початку військового конфлікту та окупації частини лівобережної Херсонщини, рекреаційна галузь зазнала серйозних змін. Актуальність теми полягає в необхідності розробки стратегій для відновлення та розвитку цієї галузі в умовах воєнної ситуації.

Херсонщина володіє значними природними ресурсами, що робить її привабливою для розвитку рекреаційно-оздоровчої діяльності. По-перше, це сприятливий клімат для туризму: помірно теплі зимові температури і спекотне літо створюють комфортні умови для відпочинку на курортах. До того ж, розташування регіону на узбережжі Чорного моря та на річці Дніпро відкриває значні можливості для розвитку водних видів туризму, риболовлі та водних розваг.

Крім того, Херсонщина відома своїми лікувальними грязями та термальними водами, що є важливими елементами для розвитку оздоровчого туризму. Лікувальні курорти на півдні області, такі як в Саках, користуються популярністю у туристів.

Не менш важливим є природний та культурно-історичний потенціал регіону. Херсонщина багата на пам'ятки історії та культури, що можуть стати основою для розвитку культурного та екологічного туризму. Природні резервати та національні парки є важливими ресурсами для розвитку екотуризму, що в останні роки набирає популярності в Україні.

Незважаючи на значний потенціал, рекреаційно-оздоровча галузь Херсонщини стикається з низкою серйозних проблем. Перша з них — це Окупація значної частини території Херсонської області суттєво вплинула на розвиток рекреаційної галузі. Втрата доступу до частини курортних

територій, знищення інфраструктури та загроза безпеці для туристів стали основними викликами для галузі. Окрім того, проблеми із захистом природних ресурсів на окупованих територіях ускладнили екологічну ситуацію.

Ще однією проблемою є недостатній рівень інфраструктурного розвитку. Багато курортних зон не мають належного транспорту, що значно обмежує доступність для туристів. Окрім того, необхідно вдосконалювати інфраструктуру в плані житла, послуг, об'єктів для дозвілля та відпочинку [3].

Іншою важливою проблемою є нестабільна політична ситуація в Україні. Криза, війна, збройний конфлікт на сході України та загальна нестабільність створюють перепони для розвитку галузі, особливо через відсутність довгострокових інвестицій.

Екологічні проблеми також не залишаються поза увагою. Забруднення водних ресурсів, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення атмосферного повітря — усі ці фактори знижують привабливість курортних зон, що, в свою чергу, впливає на туристичну привабливість Херсонщини.

Низький рівень популяризації регіону також є серйозною проблемою. Херсонщина не має достатньої медійної та маркетингової підтримки для залучення іноземних туристів, а також для залучення внутрішнього туризму. Багато туристичних можливостей залишаються недостатньо вивченими та невідомими для широкої аудиторії.

Недостатнє фінансування з боку держави та приватних інвесторів також перешкоджає розвитку галузі. В умовах економічної нестабільності й політичної невизначеності важко залучити інвестиції.

Розвиток рекреаційно-оздоровчої галузі в Херсонщині має значний потенціал, і для цього необхідно реалізувати низку заходів. Перш за все, важливо підвищити інвестиційну привабливість регіону. Це потребує розробки спеціальних інвестиційних програм та створення сприятливих

умов для бізнесу. Крім того, необхідно налагодити співпрацю з міжнародними туристичними компаніями для залучення іноземних туристів.

Також важливим є розвиток екологічного туризму та оздоровчих програм. Потрібно зберігати природні ресурси та забезпечувати їх раціональне використання. Програми екологічного туризму повинні бути орієнтовані на захист навколишнього середовища, збереження біорізноманіття та популяризацію здорового способу життя.

Розвиток інфраструктури є невід'ємною частиною покращення рекреаційної привабливості регіону. Важливим є будівництво нових готелів та об'єктів для розваг, а також поліпшення транспортного сполучення, що дозволить залучити більше туристів.

Крім того, велике значення має популяризація регіону через сучасні медіа та туристичні платформи. Це дозволить змінити імідж Херсонщини як туристичного регіону та залучити більшу кількість відпочиваючих.

Виділимо основні перспективні напрями:

Політика державної підтримки розвитку туризму: В Україні активно розвиваються державні програми підтримки туризму, що може стати основою для відновлення рекреаційно-оздоровчої галузі. Після звільнення територій лівобережжя Херсонщини передбачається можливість залучення міжнародних інвестицій.

Відновлення інфраструктури: Для подальшого розвитку необхідно розвивати інфраструктуру на правобережжі: будівництво нових готелів, модернізація транспортних мереж, створення інноваційних туристичних центрів.

Екологічний туризм: Однією з перспективних галузей є екологічний туризм, який може стати основною частиною розвитку після деокупації. Регіон має всі умови для створення природних заповідників, що привертатимуть туристів з усього світу.

Співпраця з міжнародними організаціями: Розширення співпраці з міжнародними туристичними організаціями, фондами з охорони навколишнього середовища може забезпечити залучення додаткових фінансів і технологій для розвитку регіону.

Розвиток інклюзивного туризму: Після завершення конфлікту можна буде активно розвивати інклюзивний туризм, орієнтуючись на людей з обмеженими можливостями, що дозволить залучити нову категорію туристів [1].

Отже, рекреаційно-оздоровча галузь Херсонщини має великий потенціал, але вона потребує значних зусиль для відновлення після окупації лівобережжя. Основними проблемами є екологічні загрози, відсутність інвестицій та відновлення інфраструктури. Однак перспективи розвитку цієї галузі включають в себе залучення інвестицій, розвиток екологічного та оздоровчого туризму, а також активну співпрацю з міжнародними організаціями.

Список використаних джерел:

1. Рекреаційний потенціал Херсонщини. Науковий журнал «Туризм і відпочинок». 2021. URL: <https://tourism-journal.com/>
2. Офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації. URL: www.khoda.gov.ua.
3. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання дев'яте / за наук. ред. проф. Матвійчук Л.Ю., проф. Барського Ю.М., доц. Лепкого М.І. – Луцьк: ВІП Луцького НТУ, 2023. – 388 с.

Дудка К.О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа

Науковий керівник: Сорокіна А.М.,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,

Херсонський державний університет

КАВОВИЙ БРЕНД В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В МІСТІ ХЕРСОН

Кава – один з найпопулярніших напоїв у світі, і Україна не є виключенням. В останні десятиліття кавова культура в Україні активно розвивається, з'являються нові кавові бренди, а також відновлюються традиції споживання цього напою. В Україні зростає кількість спеціалізованих кав'ярень, кафе та ресторанів, що пропонують різноманітні кавові напої для найвибагливіших гурманів.

Історія кави в Україні розпочалася ще в часи Османської імперії. Кава була завезена на територію сучасної України з Туреччини в XV столітті. З того часу, напій поступово завоював популярність серед місцевого населення, і до XVIII століття він став невід'ємною частиною українських традицій, зокрема в Західній Україні.

На початку XX століття, із розвитком промисловості, в Україні з'явилися перші заводи з переробки кави. Проте масовий виробничий процес почався лише після здобуття незалежності. У 1990-х роках на ринку почали з'являтися перші українські бренди, які розпочали виробництво та імпорту кави. Зокрема, бренди, такі як «Жокей», стали символами розвитку кавового ринку в Україні, пропонуючи широкий асортимент різноманітних продуктів, від розчинної кави до зернової [1].

Ринок кави в Україні пройшов кілька етапів розвитку. Перший етап, на початку 1990-х років, був пов'язаний з імпортом кави з інших країн, таких як Італія та Бразилія. Саме в цей період почали виникати перші українські бренди кави, які вперше запропонували покупцям доступніші

варіанти кави, адаптуючи їх до українського ринку. Одним із таких брендів став «Жокей», який швидко здобув популярність завдяки доступній ціні та широкому асортименту.

Другий етап, що почався в середині 2000-х років, характеризувався значним зростанням попиту на каву в зернах та еспресо. З'являються нові бренди, такі як «Старк», «Кавова Країна», які орієнтуються на преміум сегмент і пропонують каву високої якості. Українські бренди намагаються забезпечити місцевих споживачів високоякісною кавою, при цьому використовуються новітні технології обробки та обжарки зерен [3].

Ринок кави в Херсоні з початку 2000-х років також зазнав значних змін. Спочатку кавовий ринок у місті був представленим переважно великими міжнародними брендами, які відкривали кав'ярні та мережі, а також пропонували продукцію через супермаркети. Однак з часом місцеві підприємці стали створювати власні кав'ярні та бренди.

З 2010-х років у Херсоні відкриваються нові кафе та спеціалізовані кав'ярні, де пропонують різноманітні кавові напої, включаючи популярні еспресо, латте, капучино. Локальні бренди, такі як «Café de la France» та «Kavoman», почали активно конкурувати з великими мережами, пропонуючи унікальні рецепти, місцеві смаки та високоякісну каву. Паралельно з цим розвиваються кав'ярні «третьої хвилі», що акцентують увагу на високоякісному зерні та майстерності приготування кави.

Незважаючи на розвиток кавового ринку в Херсоні, підприємці стикаються з кількома проблемами, які заважають розширенню їхнього бізнесу. По-перше, великі міжнародні бренди мають більші ресурси для розвитку, що дозволяє їм домінувати на ринку. Це створює труднощі для місцевих кавових брендів, які намагаються конкурувати за ціною та асортиментом.

По-друге, постачання високоякісної кави в Херсон також може бути складним через географічні відстані, що збільшує витрати на логістику. Крім того, багато споживачів не мають достатньо знань про різноманітність

кавових сортів та методи їх приготування, що обмежує попит на більш дорогі та спеціалізовані продукти.

З огляду на зростання інтересу до кавової культури та збільшення кількості спеціалізованих кафе, можна прогнозувати подальший розвиток кавового ринку в Херсоні. Очікується, що зросте попит на високоякісні кавові продукти, зокрема на зернову каву та органічну продукцію [2].

Крім того, на ринку будуть з'являтися нові кавові бренди, які адаптуються до місцевих уподобань і запитів споживачів. Враховуючи глобальні тренди, такі як популярність безалкогольних кавових напоїв та різноманітних варіантів молока (веганські альтернативи), херсонські кав'ярні також почнуть вводити нові продукти для задоволення змінюваних смаків.

Таким чином, розвиток кавових брендів в Україні та зокрема в Херсоні показує значні зміни в кавовій культурі. Ринок кави переживає період зростання, і все більше підприємців відкривають нові кав'ярні та бренди, що відповідають новим вимогам споживачів. Херсон, як місто, активно приєднується до загальноукраїнської кавової хвилі, що сприяє розвитку якості кави та різноманітності продуктів на місцевому ринку.

Подальший розвиток цього ринку залежить від здатності місцевих брендів конкурувати з великими міжнародними мережами, а також від розширення асортименту та підвищення обізнаності споживачів про якісну каву.

Список використаних джерел

1. Кавова культура в Україні: історія та сучасність. (2020). Офіційний сайт Української асоціації кави. URL: <https://www.ukrainecoffee.org.ua/culture>
2. Кавова культура в Херсоні: від кафе до брендів. (2021). Веб-сайт «Кавова Херсонщина». URL: <https://www.coffeeherson.ua>
3. Ринок кави в Україні 2023: тренди та прогнози. (2023). Дослідження ринку. URL: <https://www.researchua.com/coffee-market-2023>

Маркарян Н.Е.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа

Науковий керівник: Волошин О.В.,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ ФРАНЧАЙЗИНГУ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ

У сучасних складних умовах, враховуючи нещодавню пандемію COVID-19 та соціально-економічну нестабільність у великої кількості країн, франчайзинг набуває дедалі більшої популярності як один із підходів до поширення в готельно-ресторанній справі. Відомі компанії, що працюють у сфері готельно-ресторанного бізнесу, активно впроваджують франчайзингову систему як ключовий елемент своєї стратегії розвитку.

Дослідженням даної тематики займалися такі науковці як: Вдовічена О. Г., Кривонос А.А., Кривонос Є.А., Цират А.А. та ін.

Франчайзинг приваблює завдяки взаємній вигоді для всіх учасників. Для малого бізнесу та підприємців він відкриває доступ до перевіреної та прибуткової бізнес-моделі, а для великих компаній і відомих брендів стає ефективним інструментом розширення та зміцнення ринкових позицій. Це пояснює його широку популярність у Європі та Америці.

Франчайзингова модель сприяє швидкому розвитку підприємств, поєднуючи переваги масштабного бізнесу з можливістю реалізації амбіцій малого підприємництва.

Франчайзинг (від франц. franchise – привілей, пільга) – це форма співпраці між фінансово та юридично незалежними сторонами (компаніями або фізичними особами), яка передбачає надання однією зі сторін (франчайзером) права на використання успішного бізнесу, відомої торгової

марки, репутації, ноу-хау, комерційних секретів або інших нематеріальних активів іншій стороні (франчайзі) на визначених умовах. [4]

Простіше кажучи, франчайзинг – це партнерські відносини між франчайзером (власником бізнесу, бренду, технології чи концепції) та франчайзі (підприємцем або компанією, що використовує ці активи).

Основними складовими франчайзингу є: [2]

1. Право на використання:

- Торгової марки або бренду.
- Бізнес-моделі, тобто перевіреного на практиці методу ведення справ.
- Комплексної підтримки, що включає навчання, консультації, маркетингові інструменти та інші послуги від франчайзера.

2. Ключові елементи:

- *Паушальний внесок* – одноразова плата за вступ до франшизи.
- *Роялті* – регулярні виплати франчайзі франчайзеру за використання бренду та бізнес-моделі (зазвичай у відсотках від обороту).
- *Стандарти якості* – чіткі правила ведення бізнесу, що гарантують однаковість бренду.
- *Навчання та підтримка* – франчайзі отримує необхідні знання та ресурси для ефективного управління бізнесом.

Зарубіжні науковці розглядають франчайзинг насамперед як партнерські відносини між двома суб'єктами, тоді як вітчизняні дослідники схильні трактувати його як діяльність або систему заходів. [3]

Розвиток малого та середнього бізнесу в сучасних умовах потребує ефективних механізмів з мінімальними фінансовими ризиками. Франчайзинг виступає саме такою моделлю, що дозволяє підприємцям без значного досвіду працювати під відомим брендом, використовуючи його переваги. Водночас участь міжнародних франчайзингових компаній на

українському ринку стикається з певними викликами, що потребують додаткових досліджень. [1]

В Україні функціонують як вітчизняні, так і міжнародні франчайзингові компанії. Одним із провідних гравців є *Franchise Group*, яка активно сприяє поширенню бізнес-культури за франчайзинговою моделлю. Вітчизняний ринок франчайзингу демонструє зростання з 2017 року. [5]

Франчайзинг у сфері готельно-ресторанного бізнесу продовжує динамічно розвиватися. Серед міжнародних компаній, що працюють в Україні, виділяється *Huatt* – одна з провідних світових готельних мереж, яка розвиває свої об'єкти за франчайзинговою моделлю. Готелі *Huatt* представлені у великих містах України, що підтверджує ефективність цієї бізнес-моделі та її адаптацію до місцевого ринку.

Розширення міжнародних франшиз в Україні свідчить про значний потенціал цієї моделі. Високий попит на якісні послуги гостинності, туристичний потік та зростаюча купівельна спроможність населення створюють сприятливі умови для міжнародних брендів. Водночас українські підприємці все частіше обирають франчайзинг як спосіб залучення інвестицій та впровадження сучасних методів управління бізнесом.

Підсумовуючи, слід зазначити, що універсального визначення франчайзингу не існує. Хоча різні автори пропонують свої підходи, вони не завжди розкривають усю сутність цього явища, оскільки розглядають його лише з окремих аспектів. Франчайзинг має багатогранний характер: він сприяє просуванню брендів, розширенню ринків збуту та освоєнню нових територій. В Україні ця ніша ще не повністю реалізована, що відкриває значні можливості для її подальшого розвитку. Надалі необхідно досліджувати франчайзингову систему для максимального використання її потенціалу, що сприятиме зростанню українського ринку та економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Вдовічена О. Г. Роль франчайзингу у формуванні вітчизняного бізнес-середовища // Маркетинг і реклама, Випуск IV (56), 2014. – С. 169-177.
2. Методичний посібник для майбутніх учасників франчайзингових мереж: Видання п'яте. / Керівники авторського колективу А. А. Кривонос, Є. А. Кривонос. – Київ: Асоціація франчайзингу, Видавничий центр, 2012. – 87 с.
3. Торгова марка як основа мережі. // Купи успішний бізнес!: Посібник з франчайзингу. Bonus: VII офіційний Каталог франшиз Асоціації франчайзингу / За ред. А. А. Кривоноса, Є. А. Кривонос. – Київ: Асоціація франчайзингу, Видавничий центр, Видавничий дім «Аванпост-прим», 2009. – 146 с.
4. Франчайзинг [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B3>
5. Цират А. Правові аспекти роботи за дистриб'юторськими та франчайзинговими договорами в Україні / А. Цират // Фінансова консультація. – 2004. – № 13–14. – С. 26–35.

Мироненко Д.С.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа

Науковий керівник: Сорокіна А.М.,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет

ФРАНЧАЙЗИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ У РЕСТОРАНИ «RUBA HUB»

Франчайзинг є однією з найпоширеніших форм підприємницької діяльності, що дозволяє швидко розширювати бізнес та забезпечувати стандартизацію послуг. В Україні ця модель набуває все більшої популярності, особливо у сфері ресторанного бізнесу. Розглянемо особливості функціонування франчайзингу в Україні та проаналізуємо результати його впровадження на прикладі ресторану «RUBA HUB».

Франчайзинг — це форма співпраці між двома сторонами: франчайзером (власником бренду) та франчайзі (підприємцем), яка передбачає передачу прав на використання торгової марки, бізнес-моделі та підтримки в обмін на певні платежі [1]. Ця модель дозволяє франчайзі швидко розпочати бізнес під відомим брендом, мінімізуючи ризики, пов'язані з запуском нового підприємства.

В Україні франчайзинг розвивається динамічно, особливо у великих містах. Станом на останні дослідження, близько 52% франчайзингових мереж в Україні є вітчизняного походження, 28% — європейські бренди, 9% — з країн СНД, 8% — американські, 2% — азійські та 1% — інші [2]. Основними сферами застосування франчайзингу є роздрібна торгівля, громадське харчування та послуги.

Ресторанний бізнес є однією з найпривабливіших галузей для впровадження франчайзингової моделі. Це обумовлено високою конкуренцією та потребою у стандартизації послуг. Франчайзинг дозволяє ресторанам швидко масштабуватися, забезпечуючи при цьому єдині стандарти якості та обслуговування [3].

Серед успішних франчайзингових мереж в Україні можна виділити такі бренди, як «Якіторія» та «Челентано» [4]. Ці мережі демонструють ефективність франчайзингової моделі у сфері громадського харчування, забезпечуючи стабільний розвиток та впізнаваність бренду.

Ресторан «RUBA HUB» є прикладом успішного впровадження франчайзингової моделі в Україні. Заснований на принципах якісного

обслуговування та унікальної концепції, «RUBA HUB» швидко здобув популярність серед споживачів.

Впровадження франчайзингу дозволило «RUBA HUB» розширити свою присутність на ринку, залучаючи нових партнерів та інвесторів. Франчайзі отримують детальні інструкції щодо ведення бізнесу, навчання персоналу та маркетингову підтримку, що сприяє успішному старту та розвитку підприємства.

Завдяки франчайзинговій моделі, «RUBA HUB» змогли збільшити кількість закладів та зміцнити позиції на ринку. Франчайзі відзначають переваги співпраці, такі як зменшення ризиків, доступ до перевіреної бізнес-моделі та підтримка з боку франчайзера.

Перспективи розвитку франчайзингу в Україні є позитивними. Зростаючий інтерес підприємців до цієї моделі, а також успішні приклади, такі як «RUBA HUB», свідчать про потенціал франчайзингу як ефективного інструменту розвитку бізнесу в країні.

Таким чином, франчайзингова діяльність в Україні демонструє стійке зростання, особливо у сфері ресторанного бізнесу. Модель франчайзингу дозволяє підприємцям швидко розпочати власну справу під відомим брендом, мінімізуючи ризики та отримуючи необхідну підтримку. Приклад ресторану «RUBA HUB» підтверджує ефективність цієї моделі, показуючи, що співпраця між франчайзером та франчайзі може призвести до успішного розвитку та розширення бізнесу.

Список використаних джерел

1. Костюк А.К., Дергачова В.В. Перспективи розвитку сучасних підприємств на умовах франчайзингу.

URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/13945/1/2014_4_Kostyuk.pdf

2. Особливості розвитку франчайзингу в Україні.

URL: <https://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/130737>

3. Франчайзинг як маркетингова технологія забезпечення розвитку та конкурентоспроможності підприємств ресторанного бізнесу.

URL: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2018-23-22.pdf>

4. Брикова Т.М. Франчайзинг у ресторанному бізнесі України. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream>

Музика К.М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа,

Науковий керівник: Сорокіна А.М,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА «RUBA HUB»

Мотивація персоналу є ключовим елементом успішного функціонування підприємств ресторанного господарства. В умовах високої конкуренції та постійно зростаючих вимог споживачів, ефективна система мотивації сприяє підвищенню продуктивності праці, покращенню якості обслуговування та зниженню плинності кадрів. У даних тезах розглядаються основні аспекти мотивації персоналу на прикладі закладу ресторанного господарства «RUBA HUB», аналізуються сучасні методи стимулювання працівників та пропонуються рекомендації щодо удосконалення мотиваційної політики.

Мотивація персоналу визначається як процес спонукання працівників до досягнення цілей організації через задоволення їхніх особистих потреб. У сфері ресторанного бізнесу мотивація набуває особливого значення,

оскільки якість обслуговування безпосередньо залежить від залученості та задоволеності працівників. Основними завданнями мотивації є формування у співробітників розуміння значущості їхньої праці, забезпечення умов для професійного розвитку та створення сприятливого психологічного клімату в колективі.

Мотивація – це процес спонукання працівників до виконання своїх професійних обов’язків шляхом створення умов, які задовольняють їхні потреби та сприяють досягненню цілей підприємства [1]. У ресторанному господарстві мотивація персоналу має важливе значення, оскільки рівень обслуговування клієнтів безпосередньо впливає на репутацію та фінансові результати закладу.

Основними завданнями мотивації є:

- забезпечення високого рівня залученості персоналу до виконання робочих завдань;
- підвищення ефективності праці та продуктивності;
- зниження рівня плинності кадрів;
- створення позитивного психологічного клімату в колективі;
- стимулювання професійного розвитку працівників [2].

«RUBA HUB» — сучасний ресторанний заклад, який прагне забезпечити високий рівень обслуговування клієнтів. Для досягнення цієї мети важливо розробити ефективну систему мотивації персоналу, яка враховує специфіку роботи в ресторанному бізнесі та індивідуальні потреби працівників.

Персонал «RUBA HUB» поділяється на кілька категорій:

- Адміністративний персонал (керівники, менеджери, адміністратори);
- Кухарі та помічники кухарів;
- Офіціанти та бармени;
- Технічний персонал (прибиральники, комірники тощо).

Кожна категорія персоналу має різні обов’язки, тому методи мотивації повинні бути диференційованими. Для кухарів важливою є

можливість професійного розвитку та стабільність графіка, тоді як для офіціантів і барменів ключовим фактором мотивації є рівень доходу, включаючи чайові та бонуси за якість обслуговування.

Матеріальне стимулювання залишається одним з найважливіших чинників мотивації. У «RUBA HUB» доцільно впровадити такі форми матеріального заохочення:

- **Конкурентоспроможна заробітна плата:** Регулярний аналіз ринку праці та забезпечення конкурентного рівня оплати сприятиме залученню та утриманню кваліфікованих кадрів.

- **Бонуси та премії:** Винагороди за досягнення встановлених показників, таких як високі результати продажів або позитивні відгуки клієнтів, стимулюватимуть працівників до підвищення ефективності роботи.

- **Надбавки за стаж та кваліфікацію:** Додаткові виплати за тривалий період роботи в закладі або за здобуття нових професійних навичок мотивуватимуть персонал до професійного зростання та лояльності до компанії.

Окрім матеріальних заохочень, важливу роль відіграють нематеріальні методи мотивації, які сприяють підвищенню задоволеності працівників та покращенню психологічного клімату в колективі:

- **Визнання та похвала:** Регулярне визнання досягнень працівників, як на індивідуальному, так і на колективному рівні, підвищує їхню самооцінку та мотивацію до подальшої роботи.

- **Можливості для професійного розвитку:** Надання працівникам можливостей для навчання, участі в тренінгах та семінарах сприяє підвищенню їхньої кваліфікації та задоволеності роботою.

- **Гнучкий графік роботи:** Запровадження гнучкого розкладу або можливості обміну змінами дозволяє працівникам

поєднувати роботу з особистим життям, що позитивно впливає на їхню лояльність до закладу.

Для підвищення ефективності мотиваційної системи в «RUBA HUB» рекомендується:

- **Розробити прозору систему оцінки результатів праці:** Чіткі критерії оцінювання дозволять працівникам розуміти, які показники впливають на їхню винагороду та кар'єрний розвиток.
- **Впровадити програму наставництва:** Досвідчені працівники можуть передавати свої знання новачкам, що сприятиме швидшій адаптації останніх та підвищенню загальної кваліфікації персоналу.
- **Організовувати корпоративні заходи:** Спільні заходи, такі як тимбілдінги або святкування досягнень, зміцнюють командний дух та покращують взаємини між працівниками [3].

Таким чином, ефективна мотивація персоналу є запорукою успішної діяльності закладу ресторанного господарства. Поєднання матеріальних та нематеріальних методів стимулювання, адаптованих до специфіки «RUBA HUB», сприятиме підвищенню продуктивності праці, покращенню якості обслуговування та зміцненню позицій закладу на ринку.

Список використаних джерел

1. Кіщенко О.В., Моргулець О.В. (2022). Сучасні підходи до мотивації персоналу закладів готельно-ресторанного бізнесу. Київський національний університет технологій та дизайну. 85 с. URL: stud.knutd.edu.ua
2. Нечаюк Л.І. (2018). Мотивація й стимулювання в готельно-ресторанному бізнесі. Центр учбової літератури. 240 с. URL: tourlib.net
3. Шаповалова І.В. (2015). Мотивація персоналу на підприємстві ресторанного господарства в умовах кризи. Туризм і культура: актуальні питання. С. 112-117. URL: tourlib.net

Павленко А.І.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа

Науковий керівник: Сорокіна А.М.,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет

ГАСТРОНОМІЧНА СПАДЩИНА ПІВДНЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Гастрономічна спадщина є важливою частиною культурної ідентичності будь-якого народу, і Південна Україна не є винятком. Регіон, що охоплює Одеську, Миколаївську, Херсонську та інші південні області, має багаті традиції в кулінарії, що формувалися під впливом різних культур і народів, які жили на цих землях протягом століть. Історичні аспекти розвитку гастрономії Півдня України та сучасні тенденції створюють цікаву і багатогранну картину, яка відображає не лише кулінарні звички, а й соціокультурні, економічні та політичні процеси.

Історія гастрономії Півдня України тісно пов'язана з історією цього регіону, його народами та економічними трансформаціями. Південні землі України протягом багатьох століть були місцем зустрічі різних культур, що надає особливу багатогранність місцевій кухні [1].

1. Античні впливи та перші гастрономічні традиції

Ще в античні часи, коли на південних теренах розташовувалися грецькі колонії, почала формуватися перша гастрономічна традиція цього регіону. Греки принесли із собою культ оливкової олії, вина, а також ряд технологій обробки продуктів, таких як смаження, маринування та соління. Ці технології стали основою для розвитку пізнішої кухні Півдня України. Місцеві продукти, такі як риба, морепродукти та пшениця, доповнювали грецький кулінарний набір, що визначило подальший розвиток гастрономії в регіоні.

2. Турецький вплив у період Османської імперії

Протягом кількох століть Південна Україна знаходилася під владою Османської імперії, і цей період справив великий вплив на формування місцевої гастрономії. Турецькі традиції, такі як використання спецій, запечене м'ясо, а також впровадження кондитерських виробів (наприклад, баклави) стали невід'ємною частиною південного кулінарного ландшафту. Важливою складовою цієї епохи стало також широке використання овочів, таких як баклажани, перець, помідори, що згодом стали базовими інгредієнтами місцевих страв.

3. Козацька ера та її вплив на гастрономічну традицію

У XVII-XVIII століттях, коли територія Півдня України стала частиною Козацької держави, значний вплив на місцеву кухню мали козацькі традиції. В цей час особливу популярність здобули страви, що вимагали мінімум часу для приготування, оскільки козаки часто перебували в походах. До таких страв відносяться куліш, борщ, різноманітні вареники та страви з риби. Крім того, козаки стали великими прихильниками смаженого м'яса, зокрема, шашликів, що пізніше знайшли своє місце в південній кухні.

4. Російська імперія та її вплив на гастрономічну культуру

Під впливом Російської імперії в XIX столітті культура кухні Півдня України зазнала значних змін. Відбулося збільшення споживання м'яса, зокрема свинини, яловичини та баранини, що стали популярними серед місцевого населення. Крім того, Російська імперія принесла до південних земель кулінарні впливи з Центральної та Східної Європи, що позначилося на страви, такі як пельмені, запіканки, а також різноманітні види випічки.

Сучасні гастрономічні тенденції Півдня України визначаються глобалізацією, змінами в харчових звичках, розвитком гастрономічного туризму та прагненням до збереження традицій. У цьому контексті важливо відзначити кілька основних напрямків.

Зараз на півдні України знову набувають популярності традиційні страви, що стали символом регіону. Це такі страви, як одеські чорноморські мідії, смачні вареники з різними начинками, рибні супи, а також знаменитий куліш. У цей процес активно впроваджуються місцеві продукти, такі як чорноморська риба, овочі, вирощені в південному кліматі, та спеції, які були вивезені до регіону ще з часів античності.

У південних містах, зокрема в Одесі, спостерігається активний розвиток гастрономічного туризму. Туристи з усього світу приїжджають на південь України, щоб скуштувати місцеві страви, відвідати ринки та ресторани, які спеціалізуються на морепродуктах, рибі та традиційних кондитерських виробах. Водночас ресторани з унікальними концепціями, що пропонують місцеві страви в сучасному виконанні, стають все більш популярними.

Сучасні шеф-кухарі на Півдні України активно експериментують із традиційними стравами, використовуючи новітні технології та інгредієнти. У поєднанні з локальними традиціями вони створюють унікальні страви, що відображають сучасний підхід до кулінарії, при цьому зберігаючи зв'язок з минулим [2].

Таким чином, гастрономічна спадщина Півдня України є результатом багатовікового взаємодії різних культур та народів, що значною мірою визначило особливості місцевої кухні. Сучасні тенденції в гастрономії Півдня України є яскравим відображенням культурної самоідентифікації та прагнення до збереження традицій, в той же час вони активно адаптуються до нових реалій і впливів, що сприяє розвитку гастрономічного туризму та зростанню інтересу до місцевих страв.

Список використаних джерел

1. Бурак В.Г., Волошин О.В., Юріна Ю.М., Сорокіна А.М., Попова К.І. Стратегічні напрями розвитку місцевого гастрономічного туризму для

формування іміджу території. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки» №51 (2024). С.5-15.
[URL:https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/issue/view/121/185](https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/issue/view/121/185)

2. Бурак В.Г., Волошин О.В., Юріна Ю.М., Сорокіна А.М. Роль культурного туризму у формуванні та просуванні іміджу території й держави. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки» №52 (2024). С.33-42.

[URL:https://www.ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/issue/view/122/191](https://www.ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/issue/view/122/191)

Подольн М.І.

асистент кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи,
ЗВО «Університет Короля Данила»

ОСОБЛИВОСТІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ НА ІВАНО- ФРАНКІВЩИНІ

Ресторанний бізнес на Івано-Франківщині має яскраву регіональну специфіку, яка зумовлена унікальним поєднанням природних, культурних і туристичних чинників. Західний регіон славиться своєю багатою історією, мальовничими Карпатами, етнічною різноманітністю та активним туристичним життям, що створює сприятливе середовище для розвитку закладів громадського харчування різного формату.

Однією з основних особливостей ресторанного бізнесу в Івано-Франківській області є акцент на автентичну локальну кухню. У меню багатьох ресторанів і кафе можна знайти страви гуцульської, бойківської та покутської кухонь, такі як банош, кулеша, грибні юшки, м'ясні вироби, сири та медові десерти. Власники закладів активно використовують локальні продукти - натуральні молочні продукти, дикі трави, гриби та

м'ясо з місцевих господарств. Таким чином, гастрономія регіону стала не лише частиною культури, а й туристичним брендом. [2]

Туристичний чинник суттєво впливає на структуру ресторанного бізнесу. Заклади громадського харчування активно розвиваються у таких містах і селищах, як Івано-Франківськ, Яремче, Буковель, Верховина, де протягом року спостерігається стабільний або сезонний потік відвідувачів. Саме сезонність є однією з ключових особливостей цього бізнесу - взимку зростає кількість туристів завдяки гірськолижному туризму, а влітку - завдяки екотуризму, фестивалям і відпочинку в Карпатах. Проте у міжсезоння попит знижується, що змушує підприємців шукати нові підходи до ведення бізнесу.

Ще однією характерною рисою є поєднання ресторанної справи з культурними традиціями. Багато ресторанів оформлені в етнічному стилі - з дерев'яними меблями, тканими елементами декору, традиційним гуцульським посудом. Часто в таких закладах проводяться вечори живої фольклорної музики, тематичні дегустації, етновечори, що створює унікальну атмосферу і приваблює туристів.

У сучасних реаліях важливу роль у роботі закладів відіграє якісне технічне оснащення. Одним із незамінних елементів є професійна кавоварка, яка стала необхідністю майже для кожного кафе чи ресторану. Культура кавування в Івано-Франківську розвинута на високому рівні - місцеві мешканці та туристи цінують якісну каву, а кава стала не лише напоєм, а й частиною спілкування, дозвілля та атмосфери гостинності. Багато закладів мають окремі кавові зони або поєднують ресторанну кухню з кав'ярнею, що дозволяє розширити аудиторію та збільшити виручку. Від вибору кавоварки часто залежить якість напою, швидкість обслуговування та задоволення клієнта, що напряду впливає на репутацію закладу.

Разом з тим, ресторанний бізнес у регіоні стикається з низкою викликів. Серед основних проблем - кадровий дефіцит, особливо у сільській місцевості, сезонна нестабільність доходів, висока конкуренція в

туристичних центрах та залежність від загальнооекономічної ситуації в країні. Для сталого розвитку заклади повинні постійно вдосконалювати якість обслуговування, впроваджувати інновації, використовувати сучасні маркетингові інструменти, зокрема онлайн-просування та сервіси доставки. [1, 3]

Перспективи розвитку ресторанного бізнесу на Івано-Франківщині є досить оптимістичними. Спостерігається зростання інтересу до гастрономічного туризму, зокрема до участі в кулінарних майстер-класах, фестивалях місцевої кухні, дегустаційних турах. Розвивається сегмент еко- та slow food-ресторанів, які пропонують органічні страви з мінімальним впливом на довкілля. Також помітна тенденція до створення локальних мереж ресторанів, що поєднують автентичність із сучасним підходом до обслуговування.

Успішні приклади реалізації ресторанного бізнесу в регіоні - це, зокрема, ресторан «Десятка» в Івано-Франківську, який користується популярністю серед туристів і мешканців міста завдяки широкому вибору традиційних страв, демократичним цінам і атмосфері. У Яремче, Буковелі та інших туристичних зонах активно працюють заклади, які поєднують ресторанний сервіс із готельною справою, що забезпечує додаткові переваги для клієнтів.

Отже, ресторанний бізнес на Івано-Франківщині має свої унікальні особливості, зумовлені регіональним колоритом, туристичним потенціалом і культурною самобутністю. Його подальший розвиток залежить від здатності підприємців адаптуватися до сучасних тенденцій, розвивати унікальну гастрономічну пропозицію, підвищувати якість сервісу та впроваджувати інновації - включно з професійною технікою, такою як кавоварки, які стали важливою частиною ресторанної культури краю.

Список використаних джерел

1. National Restaurant Association Releases 2021. URL: <https://restaurant.org/national--restaurant-association-releases-2021-mid-year-state-of-the-restaurant--industry-update/> (дата звернення 25.04.2025).

2. Структура розподілу ресторанного ринку в Україні за 2021 рік. URL: <https://horeca--ukraine.com/struktura-raspredelenija-restorannogo--rynka-v-ukraine-za-2021-god/> (дата звернення 25.04.2025).

3. Чим відрізняється український ресторанний бізнес від світового. URL: <https://suspilne.media/132941-cimvidriznaetsa--ukrainskij-restorannij--biznes-vid-svitovogo--poasnue-ekspert/> (дата звернення 25.04.2025)

Сорокіна А.М.

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Херсонський державний університет

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ

У лютому 2022 року, через агресію з боку Російської Федерації, Україна була змушена ввести воєнний стан, що кардинально змінило соціально-економічне становище країни. Війна принесла не лише руйнування інфраструктури, але й серйозно вплинула на всі галузі економіки, включаючи туристичний сектор. Закриття кордонів, загроза безпеці, пошкодження важливих об'єктів інфраструктури та міграційні процеси створили серйозні виклики для розвитку туризму в Україні.

Туристична індустрія, яка традиційно була однією з важливих складових економіки, зазнала значних втрат через зниження попиту на подорожі як в середині країни, так і за її межами. В умовах воєнного стану знизилася активність іноземних туристів, а внутрішні туристичні потоки стали менш інтенсивними через побоювання за безпеку та значні

економічні труднощі. Зокрема, багато популярних туристичних напрямків в Україні стали недоступними через бойові дії або пошкодження інфраструктури.

У цьому контексті важливо розглянути, як війна вплинула на туристичну індустрію, які виклики постали перед підприємствами в галузі та як вони адаптуються до нових умов. Це дослідження має на меті оцінити основні наслідки воєнного стану для туризму в Україні та знайти шляхи адаптації індустрії до постійно змінюваних реалій.

Введення воєнного стану значно обмежило внутрішні та міжнародні туристичні потоки. Через військові дії та загрозу безпеці більшість іноземних туристів утримуються від подорожей до України. Запровадження обмежень на пересування, як усередині країни, так і через кордони, також призвело до значного падіння кількості внутрішніх подорожей. Зниження попиту на туристичні послуги, особливо на традиційні напрямки, пов'язане з побоюваннями за безпеку, а також з економічними труднощами, які переживає більшість громадян.

Туристична інфраструктура зазнала значних пошкоджень через бойові дії. Багато готелів, ресторанів та інших туристичних об'єктів були закриті або стали частиною евакуаційних та гуманітарних маршрутів, що значно зменшило їх здатність обслуговувати туристів. Рейси та залізничні сполучення між містами були обмежені або скасовані, що ускладнило переміщення по країні. Природні та культурні об'єкти також постраждали, оскільки зниження туристичної активності і бойові дії в окремих регіонах зруйнували багато історичних та культурних пам'яток. Це призвело до значних втрат не тільки в економічному плані, а й у культурній спадщині країни.

В умовах воєнного стану змінився попит на типи туризму. Класичний пляжний та культурний туризм став менш популярним через страх за безпеку в регіонах, де зазвичай відпочивали іноземці. Натомість зросла популярність тихих, ізольованих туристичних напрямків, де можна

відпочити від напруженої ситуації, хоча й за межами традиційних туристичних маршрутів. Збільшився інтерес до так званого «пригодницького туризму» — тури в небезпечні чи маловідомі регіони країни, які, незважаючи на свою небезпеку, приваблюють туристів, які шукають нових вражень. Водночас деякі туристи стали зацікавлені в екологічному туризмі та сільському відпочинку як альтернативі масовим курортам.

Підприємства, які працюють у сфері туризму, опинилися в скрутному становищі через суттєве зниження попиту на свої послуги. Туристичні агенції, туроператори та гіді втратили основну частину клієнтів, особливо міжнародних туристів, що значно скоротило їх доходи. Багато компаній були змушені тимчасово призупинити свою діяльність, зменшити кількість працівників або змінити модель роботи. Для багатьох туроператорів стало проблемою організувати безпечні поїздки, що відповідали би вимогам клієнтів та умовам воєнного стану. Гіді, які спеціалізувалися на екскурсіях, також змушені були адаптувати свої послуги до нових реалій — скорочення обсягів груп, зміна програм через безпеку та локальні обмеження [3].

Ці всі фактори показують, наскільки значно змінився туристичний ландшафт України в умовах війни, та підкреслюють необхідність адаптації індустрії до нових реалій для забезпечення її виживання та подальшого розвитку.

Виділимо основні виклики, з якими стикається туристична індустрія в умовах сьогодення:

- 1. Підвищений рівень небезпеки та порушення безпеки в країні.*

Одним із головних викликів для туристичної індустрії є підвищений рівень небезпеки через бойові дії та воєнний стан в Україні. Вибухи, повітряні тривоги, обстріли та руйнування інфраструктури стали серйозними перешкодами для розвитку туризму. Іноземні туристи відмовляються від поїздок через страх за свою безпеку, а місцеві туристи також обережно ставляться до подорожей навіть у межах країни. Це

змусило індустрію шукати нові шляхи для забезпечення безпеки мандрівників.

2. Труднощі в доступі до популярних туристичних напрямків через бойові дії чи пошкодження інфраструктури.

Через бойові дії великі туристичні регіони, які раніше приваблювали іноземців і внутрішніх мандрівників, стали недоступними або значно обмеженими для відвідувань. Багато історичних пам'яток, культурних об'єктів, природних зон та курортів зазнали пошкоджень або були занедбані, що зробило їх непридатними для туризму. У багатьох випадках це також призвело до припинення транспортних сполучень між ключовими туристичними містами, що створило додаткові труднощі для туристів.

3. Проблеми з фінансуванням та інвестиціями у розвиток туристичної галузі.

Під час війни країна втрачає не лише туристичні потоки, а й необхідні інвестиції в інфраструктуру та розвиток нових туристичних напрямків. Туристичні компанії стикаються з труднощами у залученні фінансування для підтримки чи розширення своїх бізнесів. Ризики, пов'язані з непередбачуваними змінами ситуації на фронті, роблять інвестування в туристичну галузь менш привабливим для потенційних партнерів і інвесторів.

4. Психологічний вплив на споживачів: страх, невизначеність, змінені пріоритети

Війна також змінила психологічний настрій споживачів туризму. Багато людей стали більш обережними у виборі напрямків для відпочинку, віддаючи перевагу безпечним і стабільним регіонам, якщо взагалі приймають рішення про подорожі. Невизначеність щодо майбутнього, страх перед бойовими діями, а також економічні труднощі змінюють пріоритети споживачів — туризм перестав бути пріоритетною потребою для багатьох [1].

Проте, незважаючи на виклики, які постали перед галуззю, туристична індустрія адаптувалася до нинішніх умов.

1. Перехід до внутрішнього туризму: популяризація внутрішніх напрямків і нових місць для відпочинку.

Одним з найбільш перспективних напрямків для адаптації є акцент на внутрішній туризм. В умовах воєнного стану зростає інтерес до подорожей по Україні, оскільки люди намагаються відпочивати у більш безпечних і знайомих місцях. Туристичні агенції та організації можуть сприяти популяризації нових та менш відомих напрямків, таких як сільські райони, карпатські регіони або інші природні та культурні об'єкти, які забезпечують безпечний відпочинок для громадян.

2. Розвиток безпечних туристичних маршрутів, а також зміна турпродуктів.

Щоб зберегти інтерес до туризму, необхідно розробити безпечні туристичні маршрути, які минають зони підвищеного ризику або уникають окупованих територій. Це може включати створення нових туристичних продуктів, орієнтованих на тих, хто шукає екологічний відпочинок, активний туризм або медичний туризм, уникаючи відвідувань традиційних пляжних та культурних напрямків.

3. Використання цифрових технологій: онлайн-тури, віртуальні музеї, просування через соцмережі.

Використання цифрових технологій стає ключовим фактором для підтримки туристичної індустрії. Оскільки фізичні подорожі можуть бути обмежені, туристичні компанії можуть зосередитись на створенні віртуальних турів по музеях, історичних пам'ятках та природних об'єктах, використовуючи новітні технології для залучення туристів до віртуальних подорожей. Крім того, активне просування через соціальні мережі допоможе залучити більше уваги до внутрішніх туристичних напрямків.

4. Співпраця з міжнародними організаціями та фондами для відновлення і підтримки галузі.

Співпраця з міжнародними організаціями та фондами, які займаються відновленням після кризових ситуацій, є важливим етапом у процесі адаптації туристичної індустрії. Інвестування у відновлення інфраструктури, підтримка малого бізнесу в туризмі та забезпечення зайнятості через різноманітні програми можуть допомогти зберегти галузь на плаву.

5. Адаптація до нових реалій: гнучка політика бронювання, страхування, просування туризму в умовах воєнного стану.

В умовах нестабільності туристичні компанії мають запровадити гнучку політику бронювання, страхування та зміни турпродуктів. Це може включати можливість безкоштовного скасування або перенесення подорожей у разі форс-мажору, а також розробку спеціальних страхових продуктів для подорожуючих у період воєнного стану. Такі кроки сприятимуть зниженню ризиків для туристів і підвищенню довіри до туристичних послуг [2].

Ці шляхи адаптації допоможуть не лише зберегти туризм як важливу галузь, але й сприятимуть його поступовому відновленню після завершення війни.

Вплив воєнного стану на туристичну індустрію України є надзвичайно потужним і комплексним, спричиняючи численні виклики для розвитку галузі. Зниження внутрішнього та міжнародного туристичного потоку, пошкодження інфраструктури, зниження інвестицій та змінений психологічний стан споживачів стали основними перешкодами на шляху до відновлення індустрії. Втрати від агресії мають не лише економічний, а й культурний характер, оскільки багато історичних пам'яток та природних об'єктів зазнали значних руйнувань.

Проте туристична індустрія України не є безнадійною. Перехід до розвитку внутрішнього туризму, зосередження на безпечних маршрутах, використання цифрових технологій, а також гнучка адаптація бізнесів до нових реалій є важливими кроками для підтримки та подальшого розвитку

галузі в умовах війни. Співпраця з міжнародними організаціями та фондами для відновлення інфраструктури, зміна туристичних продуктів і просування нових напрямків є важливими стратегіями для того, щоб зберегти туристичну індустрію на плаву.

Таким чином, попри всі труднощі та виклики, Україна має потенціал для відновлення туризму, і ключовими факторами для цього є інноваційний підхід, гнучкість і адаптація до нових умов.

Список використаних джерел

1. Міністерство культури та інформаційної політики України. (2023). *Відновлення туристичної інфраструктури України після війни*. URL: <https://mkip.gov.ua>

2. Міжнародна організація туризму (UNWTO). (2022). *Туризм і війна: Зміни на глобальному ринку туризму під час і після конфліктів*. URL: <https://unwto.org>

3. Богдан Н.М., Осовець О.Е., Сегеда І.В., Соколенко А.С. (2024). Туристська індустрія України: проблеми адаптації у військовий період і перспективи поствоєнного відновлення. *Problemy Ekonomiky*, (1), 28-37.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-28-37>

Черепій М.М.,

аспірант кафедри управління та адміністрування,

ЗВО «Університет Короля Данила»

МОДЕЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Оцінка результатів діяльності підприємства є важливим елементом стратегічного управління, оскільки дозволяє керівництву аналізувати поточний стан організації, визначати сильні та слабкі сторони, приймати обґрунтовані рішення щодо подальшого розвитку. У сучасній практиці

застосовується низка моделей та інструментів, які дають змогу здійснювати комплексну оцінку як фінансових, так і нефінансових аспектів діяльності підприємства.

Серед основних підходів до оцінки результатів виділяють фінансовий, нефінансовий та інтегрований. Фінансовий підхід ґрунтується на аналізі таких показників, як прибутковість, рентабельність, ліквідність, обіговість активів. Нефінансовий – враховує рівень задоволеності клієнтів, якість продукції, ефективність внутрішніх процесів, інноваційність, стан персоналу. Інтегрований підхід поєднує обидва й дозволяє побачити загальну картину діяльності підприємства.

Однією з найпоширеніших моделей є збалансована система показників (Balanced Scorecard, BSC), розроблена Капланом і Нортонем. Вона охоплює чотири ключові перспективи: фінансову, клієнтську, внутрішніх бізнес-процесів і навчання та розвитку персоналу. Такий підхід дозволяє стратегічно орієнтувати оцінку та враховувати як результат, так і причини його досягнення.

Ще однією важливою моделлю є модель DuPont, яка дає змогу розкласти рентабельність власного капіталу на кілька складових: рентабельність продажів, обіговість активів і фінансовий леверидж. Це дозволяє детально зрозуміти джерела прибутковості підприємства. Модель економічної доданої вартості (EVA) оцінює ефективність діяльності через перевищення чистого операційного прибутку після сплати податків над вартістю капіталу. Такий підхід корисний при ухваленні інвестиційних рішень.

Серед нефінансових моделей варто згадати TQM (Total Quality Management), яка оцінює діяльність підприємства через призму якості, задоволення клієнтів і залучення персоналу до процесу постійного вдосконалення. У державному та муніципальному управлінні застосовується CAF (Common Assessment Framework), яку можна адаптувати і для оцінки бізнес-структур.

Для практичної реалізації зазначених моделей використовують різноманітні інструменти: фінансовий аналіз (горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний), SWOT-аналіз, PEST-аналіз, KPI (ключові показники ефективності), Benchmarking (порівняння з лідерами галузі), ABC/XYZ-аналіз для оцінки ефективності логістики та запасів, а також аналіз точки беззбитковості (CVP-аналіз) для визначення обсягів продажу, при яких підприємство не зазнає збитків (табл. 1). [1,2]

Таблиця 1

Інструменти для оцінки

Інструмент	Призначення
Фінансовий аналіз (горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний)	Аналіз фінансової звітності
SWOT-аналіз	Визначення сильних/слабких сторін та можливостей/загроз
PEST-аналіз	Аналіз зовнішнього середовища
Benchmarking	Порівняння з найкращими практиками галузі
Key Performance Indicators (KPI)	Ключові показники ефективності
ABC-аналіз / XYZ-аналіз	Оцінка ефективності логістики, запасів, товарів
Аналіз точки беззбитковості (CVP-аналіз)	Визначення обсягів беззбиткових продажів

Таким чином, моделі та інструменти оцінки результатів діяльності підприємства є комплексом методів, що дозволяють глибоко аналізувати та контролювати процеси, приймати ефективні управлінські рішення, підвищувати конкурентоспроможність та формувати стратегію сталого розвитку. Їх правильне поєднання та систематичне використання забезпечує ефективне управління підприємством у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Tesch J.F., Brillinger A.S. The Evaluation Aspect of Digital Business Model Innovation. In: Tesch J. (eds) Business Model Innovation in the Era of the Internet of Things. Progress in IS. Springer, Cham (2019). https://doi.org/10.1007/978-3-319-98723-1_4.

2. Liliana Horal, Vira Shyiko, Oleg Yaroshenko «Modeling Break-even Zone Using the Integral Methods». Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019). Atlantis Press (2019). URL: <https://www.atlantipress.com/proceedings/smtesm-19/125917642> DOI: <https://doi.org/10.2991/mdsmes-19.2019.33>

Шинкаренко А.К.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа

Науковий керівник: Сорокіна А.М.,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Херсонський державний університет

САНАТОРНО-КУРОРТНА БАЗА УКРАЇНИ: ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА

Санаторно-курортна галузь України займає важливе місце в економіці країни, адже надає можливість поєднувати лікування з відпочинком. Україна має багаті природні ресурси для розвитку цієї галузі, зокрема бальнеологічні води, грязьові курорти та гірські і морські кліматичні курорти. Галузь санаторно-курортного лікування має велике значення для соціального та економічного розвитку регіонів, де розташовані ці заклади. Метою роботи є дослідити географічне розташування санаторно-курортних комплексів, вивчити їх роль у розвитку місцевої економіки, а також оцінити основні проблеми та перспективи цієї галузі.

Географія санаторно-курортної бази України характеризується основними курортними зонами:

1. *Карпати.* Найбільша кількість санаторіїв та курортів зосереджена в гірських районах Західної України. Вони відомі своїми кліматичними умовами, що сприяють лікуванню захворювань дихальних шляхів, серцево-судинної системи та опорно-рухового апарату. Головні курорти: Трускавець, Східниця, Моршин.

2. *Крим.* До анексії Криму, півострів був важливим курортним регіоном, де діяли численні санаторії, зокрема на узбережжі Чорного моря. Бальнеологічні курорти Криму користувалися попитом серед відпочивальників з України та інших країн, а також залучали туристів завдяки сприятливому клімату.

3. *Причорномор'я.* Одеська, Херсонська, Миколаївська та Запорізька області мають добре розвинуту курортну інфраструктуру. Морський клімат, а також лікувальні грязі та термальні води дозволяють використовувати ці регіони для лікування захворювань нервової та опорно-рухової систем.

4. *Полісся.* Області на заході та півночі України відомі природними ресурсами для лікування. До таких належать санаторії на основі лікувальних грязей і природних вод у районах, таких як Київщина та Житомирщина [1].

Природні ресурси, зокрема мінеральні води (Трускавець, Моршин), лікувальні грязі (Солотвино, Теплиця), а також гірський та морський клімат, є основними факторами для розвитку курортів. Україна має значні ресурси для лікування численних хвороб, що створює базу для розвитку санаторіїв.

Санаторно-курортна галузь України зазнала справжнього розквіту в радянські часи, коли держава активно інвестувала в розвиток курортної інфраструктури. У цей період було створено численні санаторії в Карпатах, Криму та Причорномор'ї, що стали доступними для широких верств населення.

Після здобуття незалежності України, значна частина санаторіїв була приватизована або стала об'єктами місцевого самоврядування. З початку 2000-х років галузь зіткнулася з проблемами, такими як нестача інвестицій, застаріла інфраструктура і відсутність належного сервісу.

Санаторно-курортна галузь є важливим сектором економіки, який забезпечує робочі місця, приносить доходи в місцеві бюджети, розвиває суміжні галузі (туризм, транспорт, сільське господарство). Більшість санаторіїв та курортів працюють на засадах самоокупності, але потребують підтримки з боку держави для розвитку інфраструктури.

Основними проблемами галузі є:

- *Фінансування.* Багато санаторіїв не мають достатніх коштів для модернізації та оновлення інфраструктури.
- *Конкуренція.* Через низький рівень обслуговування та нестабільний попит, багато курортів не можуть конкурувати з міжнародними пропозиціями.
- *Екологічні та соціальні проблеми.* Багато курортів стикаються з проблемами забруднення навколишнього середовища.

Впровадження сучасних методів лікування, таких як озонотерапія, лазерна терапія, грязелікування, стали популярними серед санаторіїв. Деякі курорти активно інтегрують елементи медичного туризму, приваблюючи міжнародних клієнтів.

Медичний туризм стає новим напрямом у санаторному бізнесі. Підвищення уваги до здоров'я, оздоровчих програм і рекреаційних послуг створює нові можливості для розвитку санаторіїв, що спеціалізуються на лікуванні та відновленні здоров'я [2].

Для розвитку санаторно-курортної інфраструктури необхідні інвестиції в оновлення бази, створення нових сучасних об'єктів, що відповідатимуть міжнародним стандартам. Важливо також продовжувати розвивати екологічний туризм, здоровий спосіб життя та інші напрямки, які можуть залучити більше туристів.

Отже, Україна має значний потенціал для розвитку санаторно-курортної галузі завдяки своїм природним ресурсам. Проблеми, з якими стикається галузь, вимагають комплексних реформ і підтримки з боку держави. Перспективи розвитку санаторіїв в Україні пов'язані з інвестиціями в інфраструктуру та розвитком медичного туризму.

Список використаних джерел

1. Альтгайм, Л. (2021). Особливості роботи санаторно-курортних закладів України у роки пандемії COVID-19. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід/Матеріали XV Міжнародної наукової конференції.*—Львів, 2021.—326 с. Матеріали наукової конференції охоплюють особливості реалізації державної політики в галузі туризму, розробки туристичного продукту, економічного забезпечення туризму, просторового поширення туристичних, 11.

2. Мельник, І. М. (2021). Стан, проблеми та перспективи розвитку санаторно-курортних та оздоровчих засобів розміщення в Україні. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, (1), 57-63. DOI:<https://doi.org/10.36477/tourismhospcee-1-7>

Юдін Д.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа

Науковий керівник: Сорокіна А.М.,

асистентка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет

СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕСТОРАНУ “ТЕРАССА”

Конкурентоспроможність ресторанного бізнесу є важливим фактором успішного функціонування закладу в умовах динамічного ринку. Ресторан «Терасса» прагне зміцнити свої позиції, залучити нових клієнтів та забезпечити стабільне зростання прибутку. Основною метою цієї стратегії є аналіз поточного стану ресторану, визначення ключових конкурентних переваг та розробка заходів для їх посилення.

Аналіз ринку є першим кроком у формуванні конкурентної стратегії. Він включає:

1. **Оцінку конкурентного середовища:** визначення основних конкурентів, їхніх сильних та слабких сторін.
2. **Аналіз споживчої поведінки:** дослідження уподобань та очікувань цільової аудиторії.
3. **SWOT-аналіз:** оцінка сильних і слабких сторін ресторану «Терасса», а також можливостей та загроз зовнішнього середовища [2].

Основні напрямки стратегії підвищення конкурентоспроможності ресторану «Терасса» включають:

1. *Удосконалення якості продукції та послуг.*
 - Запровадження високих стандартів приготування страв.
 - Використання якісних та свіжих інгредієнтів.
 - Вдосконалення обслуговування клієнтів, підвищення рівня сервісу.
2. *Маркетингові стратегії та просування.*
 - Використання соціальних мереж для залучення нових клієнтів та утримання постійних відвідувачів.
 - Проведення рекламних кампаній, акцій та спеціальних пропозицій.
 - Запуск програми лояльності для постійних клієнтів.
3. *Розширення асортименту.*
 - Додавання нових страв, що відповідають сучасним тенденціям гастрономії.

- Розширення вегетаріанського, дієтичного та дитячого меню.
- Впровадження сезонних пропозицій та авторських страв.

4. Інновації та технології.

- Використання сучасних технологій для оптимізації обслуговування (онлайн-бронювання, електронні меню).
- Автоматизація процесів на кухні та в залі для підвищення ефективності.
- Використання CRM-систем для аналізу уподобань клієнтів та персоналізації пропозицій.

5. Підвищення рівня кваліфікації персоналу.

- Регулярне навчання співробітників для покращення рівня сервісу.
- Мотиваційні програми для персоналу з метою підвищення якості роботи.
- Формування командного духу та залучення співробітників до процесу прийняття рішень.

Очікувані результати реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності ресторану «Терасса»:

1. Збільшення кількості клієнтів.

о Завдяки покращенню якості обслуговування та розширенню асортименту ресторан привабить нових відвідувачів.

о Ефективні маркетингові заходи сприятимуть підвищенню впізнаваності бренду.

2. Підвищення рівня задоволеності клієнтів.

о Високий рівень сервісу та якість страв зміцнять довіру споживачів.

о Індивідуальний підхід та програми лояльності підвищать утримання клієнтів.

3. Посилення конкурентних позицій на ринку.

- о Впровадження сучасних технологій і автоматизація процесів підвищать ефективність роботи ресторану.

- о Використання інноваційних підходів у маркетингу допоможе виділитися серед конкурентів.

4. Оптимізація витрат і зростання прибутковості.

- о Раціональне управління ресурсами дозволить знизити витрати без втрати якості.

- о Збільшення середнього чека та частоти відвідувань позитивно вплине на фінансові результати.

5. Формування позитивного іміджу ресторану.

- о Активна робота з відгуками клієнтів та підвищення рівня сервісу створять репутацію надійного закладу.

- о Проведення заходів, гастрономічних фестивалів та соціальних ініціатив сприятиме формуванню лояльної аудиторії [1].

У результаті реалізації стратегії ресторан «Терасса» зможе не лише утримувати конкурентоспроможність, а й забезпечити стійке зростання та розвиток на ринку.

Отже, конкурентоспроможність ресторанного бізнесу значною мірою залежить від здатності адаптуватися до змін ринкового середовища та впроваджувати ефективні управлінські рішення. Запропонована стратегія розвитку ресторану «Терасса» спрямована на вдосконалення якості продукції, впровадження інновацій та підвищення рівня обслуговування, що забезпечить довгостроковий успіх закладу.

Список використаних джерел

1. Дьяків І. М., Сидоренко А. М. (2020). Конкурентоспроможність підприємств ресторанного бізнесу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. №2 (25). С.241 – 245. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.25-35>

2. Д'яконова А., Трішин Ф., Коротич О. (2021). Реінжинирінг бізнес-процесів як сучасний інструмент успішного розвитку ресторанного господарства. Економіка та суспільство. №29.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-28>

**СЕКЦІЯ 4. Актуальні проблеми права та
правозастосування у воєнний та післявоєнний час**

Акулова О. Ю.

здобувач ступеня вищої освіти 2 курсу ННЕКІ

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорюк Л.В.

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та національної безпеки

Національної академії внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни економічна безпека перестає бути просто бажаною умовою, а стає критично важливим елементом виживання та подальшого відновлення і розвитку сучасної економіки. Воєнні дії завдають нищівного удару по звичних економічних зв'язках, руйнують інфраструктуру та виробничі потужності, спричиняють масову міграцію населення, зростання безробіття та інфляції, а також створюють екстремальні ризики для фінансової системи та інвестиційного клімату. Саме міцний фундамент економічної безпеки в цей надзвичайно складний період визначає здатність держави протистояти агресії, забезпечувати базові потреби суспільства, відновлювати зруйноване та закладати міцні основи для майбутнього економічного зростання.

В умовах війни економічна безпека стимулює розвиток шляхом:

1. Забезпечення безперебійної роботи ключової інфраструктури, тобто стабільне функціонування енергетики, транспорту, комунікацій та продовольчого сектору є критично важливим для підтримки економічної

діяльності та задоволення потреб населення під час воєнних дій. Захист цих галузей є першочерговим для забезпечення економічної стійкості.

2. Підтримання стійкості макрофінансів , а саме контроль інфляції, стабільність гривні, ефективне управління державним боргом та забезпечення безперебійного функціонування фінансової системи є критично важливими для запобігання.

3. Активізації внутрішнього виробництва та імпортозаміщення, зазвичай , що в умовах порушення постачання та обмеження імпорту, підтримка вітчизняних виробників набуває стратегічного значення. Розвиток власного виробництва ключових товарів і послуг гарантує економічну незалежність та стійкість до зовнішніх потрясінь. економічній руйнації та формування основи для майбутнього підйому.

4. Гарантування продовольчої незалежності, тобто збереження та підтримка сільського господарства, забезпечення проведення посівних робіт, збору врожаю, зберігання та транспортування продуктів харчування є ключовими заходами для запобігання гуманітарній кризі та забезпечення продовольчої безпеки держави.

5. Сприяння адаптації та підтримка бізнесу, а саме створення сприятливого бізнес-середовища, надання державної підтримки, допомога в переміщенні підприємств та їхній переорієнтації на нові ринки і потреби воєнного часу допомагають зберегти економічний потенціал країни та робочі місця.

6. Рациональне використання зовнішньої допомоги, точніше, залучення фінансової, гуманітарної та військової підтримки від міжнародних партнерів є важливим інструментом для підтримки економіки. Прозоре та ефективне управління цими ресурсами є вирішальним для їхнього максимального впливу на економічну безпеку та відновлення.

7. Підготовку до майбутнього відновлення, тобто розробка стратегій та планів післявоєнного відновлення економіки, залучення інвестицій, визначення пріоритетних напрямів розвитку та проведення необхідних реформ вже під час війни є важливими кроками для забезпечення довгострокового сталого розвитку.

8. Протидію економічній злочинності, спрямовану на ефективну боротьбу з корупцією, тіньовою економікою та іншими економічними правопорушеннями є критично важливою для забезпечення ефективного використання ресурсів та зміцнення довіри до економічної системи в умовах воєнного стану.

Глобальна економічна інтеграція значно трансформує національні економіки та природу міжнародних економічних зв'язків. З одного боку, вона стимулює поглиблення міжнародної спеціалізації праці, більш ефективне використання ресурсів та швидший науково-технічний розвиток. З іншого боку, глобалізація посилює взаємозв'язок національних економік, роблячи їх більш уразливими до зовнішніх потрясінь. Фінансово-економічна криза 2008-2009 років, пандемія COVID-19 і пов'язані з нею карантинні обмеження та, зрештою, – війна і повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну наочно продемонстрували, наскільки швидко економічні потрясіння можуть поширюватися світом та завдавати значної шкоди навіть найрозвиненішим економікам [1].

Таким чином, в умовах зростаючих викликів та загроз, забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного підходу та ефективних інституційних механізмів. Насамперед, необхідно зміцнювати стійкість національних економік до зовнішніх шоків шляхом диверсифікації виробництва, експорту та джерел постачання критично важливих ресурсів. Важливим елементом економічної безпеки є також забезпечення продовольчої, енергетичної та фінансової безпеки. Згідно з дослідженнями Світового економічного форуму, країни з високим рівнем диверсифікації

економіки та розвиненими інститутами демонструють значно вищу стійкість до економічних криз та швидше відновлюються після них [2].

Міжнародне економічне співробітництво також відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки. Участь у міжнародних економічних організаціях, регіональних інтеграційних об'єднаннях, глобальних та регіональних форумах дозволяє країнам спільно протидіяти глобальним економічним викликам, узгоджувати політику в різних сферах, вирішувати торговельні спори та отримувати підтримку у кризових ситуаціях. Дослідження Конференції ООН з торгівлі та розвитку показують, що країни, які активно інтегровані в міжнародні економічні відносини, мають вищі показники економічного зростання та добробуту населення [3].

У контексті цифрової трансформації економіки цифрова безпека набуває критичного значення для забезпечення економічної безпеки держави. Ключовими аспектами є захист критичної інформаційної інфраструктури, протидія кіберзлочинності, гарантування безпеки та конфіденційності даних, а також підвищення цифрової грамотності населення та бізнесу. Експерти в галузі кібербезпеки стверджують, що інвестиції в захист інформаційних систем є високоефективними, оскільки дозволяють у 5-10 разів зменшити потенційні фінансові втрати від кібератак.

В умовах воєнного стану економічна безпека є не просто захистом від негативних наслідків війни, а активним фактором, що визначає здатність економіки вистояти, адаптуватися та створити фундамент для майбутнього розвитку. Інвестиції в економічну безпеку сьогодні – це інвестиції в стійкість держави, добробут громадян та майбутнє процвітання України..

Список використаних джерел

1. Карнаух Б. Світова фінансова криза, пандемія коронавірусу, війна та що іще (не) вважається істотною зміною обставин (Стаття 652 ЦК

України) Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2024. № 3 URL: [http://file:///C:/Users/Нр/Downloads/7%20\(3\).pdf](http://file:///C:/Users/Нр/Downloads/7%20(3).pdf) С.46-68 (дата звернення 17.04.2025)

2. Неустроєв Ю.Г. Інноваційний розвиток в дотриманні економічної безпеки галузевих та територіальних господарських систем і комплексів. Рукопис, 2025 URL: https://ontu.edu.ua/download/dissertation/disser/2025/disser-Neustroev_YG.pdf (дата звернення 17.04.2025)

3. Міжнародна економічна інтеграція та необхідність включення економіки України в систему світового господарства URL: <https://studentam.net.ua/content/view/4543/132/> (дата звернення 17.04.2025).

Алябов Ю.В.

керівник Юридичної клініки ХДУ, ст. викладач кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності

Херсонський державний університет

ДЕЯКІ ЗМІНИ В АГРАРНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Не дивлячись на те, що в Україні з лютого 2022 року було введено воєнний стан і економіка держави була орієнтована на виконання оборонних замовлень, законодавець продовжує роботу щодо удосконалення правового регулювання аграрних правовідносин.

Аграрний сектор України формує продовольчу безпеку держави і спроможний забезпечити населення продуктами харчування і продовольчою сировиною. Ведення повномасштабної війни на території України створює загрози у сфері забезпечення продовольством не лише населення нашої держави, але й інших держав, які є імпортозалежними від поставок сільськогосподарської продукції національних товаровиробників [1, с.11].

В свою чергу, А.О.Науменко визначив державну підтримку агропромислового комплексу економіки як невіддільну частину державного регулювання, як сукупність різних інструментів і форм економічного впливу на розвиток сільського господарства з метою формування стабільності і конкурентоздатності всіх категорій господарств, створення можливостей для насичення ринку якісним продовольством, розвитку сільських територій і досягнення продовольчої безпеки країни [2, с. 94].

В зв'язку з цим спробуємо проаналізувати зміни, які увійшли в Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України»[3] в період дії воєнного стану. У зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру» [4] було включено норму, доповнено закон пунктом 1.4. «Відносини щодо прийняття, набрання чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у сфері державної підтримки сільського господарства регулюється Законом України «Про адміністративну процедуру». Під адміністративною процедурою треба розуміти, відповідно ст.2 Закону [4] визначений законом порядок розгляду та вирішення адміністративної справи. Адміністративна справа - справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особу та виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом [4].

У 2024 році законодавець вводить такий інструмент ринку, як гранти. Відповідно до пункту 2.30. «Грант у сільському господарстві – цільові фінансові ресурси або майно, що надаються урядом іноземної держави, міжнародною організацією, донорською установою на безоплатній і безповоротній основі для підтримки певної галузі сільського господарства та спрямовуються на виконання програм і заходів, узгоджених донором та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства, або Кабінетом Міністрів України» [3]. Гранти – це ще один фінансовий механізм, що дозволить залучити додаткові інвестиції у сільське господарство.

У 2024 році було прийнято Закон України «Про інформаційно-комунікативну систему «Державний аграрний реєстр» [5]. Це дозволяє організувати функціонування Державного реєстру виробників сільськогосподарської продукції, тобто державну автоматизовану систему збирання, обліку, накопичення, оброблення та надання інформації про виробників сільськогосподарської продукції та сільськогосподарську діяльність, яку вони здійснюють [3]. Мета створення такої системи – захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб під час створення, зберігання, оброблення та використання реєстрової інформації у публічних електронних реєстрах.

Статтю 17-2 Закону «Інші види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників» [3] доповнено абзацом п'ятим: «виділення бюджетної субсидії та/або компенсація витрат внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії, бойових дій, понесених на виконання заходів щодо охорони земель і ґрунтів сільськогосподарського призначення»[3].

7 травня 2022 року Уряд України прийняв постанову «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в

умовах воєнного стану» №564 [6], яка була розроблена Державною службою України з питань геодезії, картографії і кадастру з дотриманням вимог статей 12-1, 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64 «Про введення воєнного стану в Україні».

Постановою передбачено забезпечення в умовах воєнного стану в Україні захист прав держави, юридичних та фізичних осіб, визначення особливостей ведення Державного земельного кадастру (ДЗК) в умовах воєнного стану в Україні, зокрема, під час внесення до ДЗК відомостей та змін до них про об'єкти Державного земельного кадастру та користування такими відомостями, оприлюднення відомостей ДЗК, зокрема через Публічну кадастрову карту, яка є частиною програмного забезпечення ДЗК.

Зазначена постанова КМУ №564 від регулює питання щодо:

- внесення відомостей до ДЗК і надання таких відомостей виключно державними кадастровими реєстраторами Держгеокадастру та його територіальних органів, включеними до реєстру державних кадастрових реєстраторів;

- затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до ДЗК;

- врегулювання в умовах воєнного стану в Україні надання відомостей з ДЗК у визначених законом випадках адміністраторами Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) у порядку , встановленому Законом України «Про адміністративні послуги» або уповноваженими посадовими особами виконавчих органів місцевого самоврядування, у межах території відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

- запровадження обмежень щодо оприлюднення відомостей ДЗК в умовах воєнного стану в Україні, зокрема через Публічну кадастрову карту;

- врегулювання питання надання доступу в умовах воєнного стану в Україні до ДЗК користувачам, які мали доступ до 24 лютого 2022 року, а також іншим користувачам, які такого доступу не мали.

Список використаних джерел

1. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А.П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. 576 с.

2. Науменко А.О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Т. 30(69). № 4. 2019. С. 93–97.

3. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 04.02.2025)

4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 15.11.2024 р. №2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 04.02.2025)

5. Про інформаційно-комунікативну систему «Державний аграрний реєстр»: Закон України від 19.09.2024 р. №3980-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3980-20#n143> (дата звернення: 04.02.2025)

6. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 07.05.2022 р. №564: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.02.2025)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

Права та свободи надаються кожній людині та є ознакою демократичного, цивілізованого і гуманного суспільства. Саме від рівня дотримання прав, ефективності державного механізму їх захисту визначається рівень правового стану суспільства. Взаємність відповідальності особистості і держави, верховенство права, реальність забезпечення прав і свобод людини є найважливішими факторами за якими слід оцінювати місце держави в світовій спільноті.

Утворення міжнародних організацій, метою діяльності яких є підтримка та зміцнення миру і міжнародної безпеки, а також співробітництво між державами задля спільного економічного розвитку, прискорило процес загальної демократизації суспільства та становлення міжнародних стандартів права. Розпочатий активний процес кодифікації раніше звичаєвих принципів та положень триває донині, розбудовуючи світову архітектуру права. Первинним документом в цій системі став Міжнародний Білль про права людини, частиною якого є Загальна декларація прав людини, яка нині вважається фундаментальним актом, положення якого повинні були внесені у національні законодавства країн-підписантів.

Регіональні системи захисту прав людини не оминули увагою дане право під час ухвалення міжнародних договорів. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) була прийнята відповідно

до Загальної декларації прав людини з метою дотримання країнами-підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Незважаючи на те, що у початкових редакціях Конвенції не було деталізовано право на свободу пересування, там зазначається про загальне право на свободу і особисту недоторканність. [1]

Національне законодавство, дотримуючись гуманістичних тенденцій розвитку міжнародно-правових стандартів, закріпило конституційне право людини та громадянина на свободу пересування вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну. [2]

Для більш ефективного забезпечення даного права прийнято Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» у преамбулі якого вказується про основну його мету – визначення порядку реалізації свободи пересування та вільного вибору місця проживання і встановлення випадків їх обмеження. [3]

Аналіз міжнародно-правових стандартів свободи пересування дозволив виокремити такі вимоги, необхідні для дотримання правомірності встановлених обмежень зазначеного права як:

а) передбаченість законом – тобто повинен існувати певний законодавчий акт, щодо випадків, умов, способів реалізації певних обмежень прав і свобод людини та громадянина, який доступний для ознайомлення громадськості (опублікований у офіційних виданнях, розміщений у загальному доступі на офіційному веб-ресурсі), а також сформульований так, щоб особа могла з розумною точністю передбачити, у яких ситуаціях її право може бути обмежене.

б) необхідність у демократичному суспільстві - втручання повинно бути виправданою реакцією на реальну загрозу або потребу, таку як захист національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі населення. Також важливо, щоб обмежувальні заходи були співмірними поставленій цілі (виявленій загрозі), адже запровадження надмірних та жорстких обмежень може розглядатись як порушення відповідного положення Конвенції з боку держави.

На думку С.В.Продивус застосування обмежень у кожному окремому випадку має ґрунтуватися на чітких правових підставах і відповідати критерію необхідності та вимогам пропорційності. Ці умови не були б дотримані, наприклад, якби особі було заборонено покинути країну лише на тій підставі, що вона є держателем «державної таємниці», або якщо особі було б заборонено подорожувати всередині країни без спеціального дозволу. З іншого боку, умовам могли б відповідати обмеження доступу до військових зон з міркувань національної безпеки або обмеження свободи поселення в районах, населених громадами корінного населення або меншин. [4, с.168]

Використання сучасних технологій і цифрових інновацій також значно змінює характер свободи пересування. З одного боку, глобалізація і цифрові технології дозволяють людям легше обмінюватися інформацією, подорожувати і працювати в будь-якій частині світу. Це відкриває нові можливості для розвитку та самореалізації. Водночас виникає загроза посилення спостереження за переміщенням осіб за допомогою сучасних технологій, таких як біометричні системи і електронні паспорти. Це ставить під сумнів баланс між правом на свободу пересування та необхідністю забезпечення національної безпеки.

Варто також підкреслити, що поточний правовий режим воєнного стану, який наразі триває в Україні, вносить свої корективи у можливість

реалізації права на свободу пересування. В Указі Президента України про введення воєнного стану серед іншого зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Зокрема, відповідно до ст.3 під обмеження підпадає і стаття 33 Конституції України, яка регламентує свободу пересування. Обсяг даного права може бути звужений через такі заходи правового режиму воєнного стану, як:

запровадження у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантської години (заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень);

встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів. [5; 6]

Під час особливого режиму військове командування розробляє процедури в'їзду та виїзду, особливо через контрольно-пропускні пункти, які можуть включати перевірку документів, перевірку транспортних засобів, тимчасові обмеження (заборони) руху транспортних засобів та людей. Крім того, контроль може здійснюватися і поза пунктами пропуску, шляхом виявлення порушень порядку пересування та затримання осіб, встановлення спеціальних систем в'їзду та виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або на територіях, де діє воєнний стан. [7, с.674]

Загалом зазначені обмеження мають легітимну мету та обґрунтування необхідності забезпечення безпеки України, охорони громадського порядку, здоров'я, захисту прав і законних інтересів її громадян та інших осіб, які на законних підставах проживають в Україні. Воєнний стан є особливим викликом для правової держави, яка поряд із захистом власної територіальної цілісності та суверенності, має забезпечувати гідну реалізацію абсолютних прав та встановлювати правомірні обмеження лише у виняткових випадках з обов'язковим інформуванням уповноважених органів про необхідність звуження обсягу відповідних прав та свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 10.04.2025).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.04.2025)

3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення 10.04.2025)

4. Продивус С.В. Правомірне обмеження права на свободу пересування: міжнародно-правові стандарти та практика європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*, 2023, № 7, с. 165-171

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10.04.2025)

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 10.04.2025)

7. Боднар, А. В., Владовська, К. П. Свобода пересування в умовах воєнного стану в Україні. *Наука і молодь у XXI сторіччі : збірник матеріалів IX Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернетконференції (м. Полтава, 30 листопада 2023 року).*, 2023, с. 673-675.

Андрухів О.І.,

д. ю. н., професор,

професор кафедри права та публічного управління,

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: НЕДОСКОНАЛІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ НОРМ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну в 2022 році стало найбільшим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни. Військова агресія супроводжується масовими порушеннями прав людини та норм міжнародного гуманітарного права. Все це демонструє недосконалість існуючих міжнародно-правових механізмів захисту. Хоча міжнародне право категорично заборонив агресивну війну (ст. 2(4) Статуту ООН) та передбачає захист основоположних прав навіть під час надзвичайних ситуацій, реалії війни показали, що цих норм недостатньо для ефективного запобігання злочинам. У випадку України фундаментальний принцип

невикористання сили було проігноровано ще в 2014 році, коли росія порушила суверенітет і територіальну цілісність України. Як в 2014 так і в 2022 роках Генеральна Асамблея ООН засудила подібні дії, але Рада Безпеки виявилася паралізованою через право вето постійного члена-агресора [3].

Війна і реакція на неї ООН та інших організацій, що займаються захистом прав людини, показали розрив між задекларованими нормами міжнародного права та їх фактичним дотриманням у воєнний час. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, станом на січень 2025 року підтверджено дані про 12 654 загиблих і 29 392 поранених цивільних. Серед них, в тому числі 673 загиблі дитини й 1865 – поранених [1]. Ці цифри ілюструють масштаб порушення права на життя в умовах конфлікту.

Не менш кричущим є порушення норм щодо гуманітарної допомоги цивільним. МГП (ст. 23 IV Женевської конвенції, ст. 70 Додаткового протоколу I) вимагає забезпечити безперешкодний доступ гуманітарної допомоги населенню, яке страждає від наслідків війни, та забороняє використовувати голод як метод війни. Втім, на практиці російська сторона неодноразово блокувала гуманітарні коридори, обстрілювала евакуаційні шляхи і перешкоджала доставці допомоги у оточені міста. Особливо відомим став випадок облоги Маріуполя весною 2022 р. [2]. Аналогічно, після руйнування Київської ГЕС в червні 2023 р. (що спричинило масштабну повінь) російська окупаційна адміністрація відмовила в допуску гуманітарної допомоги від ООН та волонтерів, не організувала евакуацію постраждалих і водночас продовжила обстріли під час рятувальних робіт[2].

Окрім права на життя та отримання допомоги, серед найчастіших порушень міжнародних норм зафіксовано: навмисні вбивства і страти цивільних осіб на окупованих територіях (що порушує ст. 3 спільну для Женевських конвенцій та кваліфікується як воєнний злочин умисного

вбивства), катування, нелюдське поводження з військовополоненими і цивільними заручниками (порушення Конвенції проти тортур 1984 р. та III і IV Женевських конвенцій), депортації і насильницьке переміщення цивільних, зокрема дітей, до росії (що порушує IV Женевську конвенцію і може розглядатися як елемент геноциду). Незалежна міжнародна Комісія ООН з розслідування злочинів російських окупантів, ще в березні 2023 р. підтвердила численні випадки таких порушень, зокрема умисні вбивства, тортури, зґвалтування, незаконне затримання і депортацію українських цивільних, кваліфікувавши багато з них як воєнні злочини [4]. Комісія також відзначає, що масштабні удари країни-агресорки по енергетичній інфраструктурі України (починаючи з жовтня 2022 р., які занурили мільйони людей у темряву і холод) можуть підпадати під визначення злочинів проти людяності [4].

Можна констатувати, що на практиці в Україні порушуються практично всі ключові норми, покликані захистити цивільне населення під час війни – від права на життя і безпеку до права на медичну допомогу, житло та інші гуманітарні гарантії. На нашу думку, можна навести декілька аргументів на користь того, чому норми міжнародного права не діють.

По-перше, агресія росії проти України оголила кризу системи колективної безпеки. Статут ООН заборонив агресивну війну, але його виконання залежить від рішень Ради Безпеки. Коли ж постійний член Ради сам став агресором, механізм примусу фактично не спрацював – агресор використовує право вето, щоби блокувати будь-які дієві рішення щодо себе.

По-друге, практика показала, що в умовах збройної агресії, відсутні реальні й ефективні інструменти негайного впливу на сторони, що порушують норми міжнародного гуманітарного права. Міжнародний кримінальний суд та інші трибунали можуть притягнути військових злочинців до відповідальності, але ці механізми діють повільно і здебільшого постфактум.

По-третє, сама природа війни сприяє правопорушенням: командири можуть вважати деякі заборони несумісними з воєнною необхідністю і свідомо їх порушувати (як-то обстріл міста для швидкого захоплення, попри загибель цивільних). Нерідко застосовується тактика терору проти населення з метою зламати опір (що ми спостерігали в обстрілах цивільних об'єктів, стратах мирних мешканців).

По-четверте, війна в Україні проявила і недоліки правового регулювання окремих норм. Наприклад, хоча право на гуманітарну допомогу декларується, відсутні чіткі механізми його реалізації проти волі окупаційної влади – ООН та Червоний Хрест не можуть примусово доставити допомогу без згоди сторін.

Отже, основні причини порушень – інституційна слабкість міжнародного права щодо примусу (відсутність оперативного виконання норм), умисна зневага агресора до своїх зобов'язань (недотримання Женевських конвенцій, норм ООН тощо), низький вплив стримувальних санкцій та судового переслідування в короткостроковій перспективі, а також екстремальні умови війни, за яких морально-правові норми відсуваються агресором на другий план перед воєнними цілями.

Виходячи з цього досвіду, назріли пропозиції щодо зміцнення міжнародно-правової системи з метою кращого захисту прав людини під час збройних конфліктів. Ключові напрями вдосконалення включають наступні кроки: реформування механізмів колективної безпеки та запобігання агресії; посилення відповідальності і невідворотності покарання; зміцнення норм захисту цивільного населення та механізмів їх імплементації.

Список використаних джерел

1. ООН: кількість загиблих і поранених серед цивільних в Україні зросла на 30% минулого року. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-ukraina-tsyvilni-viyna/33318629.html>. (дата звернення: 14.02.2025)

2. Amnesty International. *Human rights in Ukraine – Annual Report 2023*. URL: <https://surl.li/udinuv>. (дата звернення: 07.02.2025)
3. Hathaway O. *How Russia's invasion of Ukraine tested the international legal order* – Brookings Institution (2023). URL: <https://surl.li/vuafof>. (дата звернення: 04.02.2025)
4. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. URL: <https://surl.gd/obgvio>. (дата звернення: 12.02.2025)

Антоненко А.Д.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

другого курсу спеціальності 081 Право,

науковий керівник: д. ю. н., професор, **Стратонов В.М.,**

професор кафедри національного,

міжнародного права правоохоронної діяльності, Заслужений юрист України

Херсонський державний університет

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

З початком війни, яку розпочала росія на території нашої держави, загроза суспільству існує водночас від російських та українських військовослужбовців. Для правопорушень, що стосуються військової

служби станом на 2025 рік, відповідальність стала жорсткішою, ніж до початку збройної агресії.

З метою захисту цивільних осіб та довкілля, необхідно було вжити заходів з боку державної влади, оскільки злочинність у період несення військового обов'язку стала більш критичною. Зміна деяких законів була невід'ємною частиною, наприклад у Кримінальному кодексі України (далі – ККУ), де були відредаговані окремі статті Розділу XIX, що охоплюють цю проблематику. Саме останній розділ визначає поняття, види та відповідальність за військові правопорушення [1].

Так, якщо раніше ч. 3 ст. 403 ККУ встановлювала покарання за військові правопорушення мінімум від трьох років, то зараз – від п'яти. Також змінилися правила перед судом, а саме: відсутність менш жорсткої міри відповідальності та можливості припинення покарання на основі умов перевірки поведінки особи [2].

Військові правопорушення утворюють відособлену групу неправомірних дій, що мають місце під час здійснення завдань у сфері військової діяльності та стосуються безпеки та захисту територій держави.

Необхідно відрізнити останнє поняття від воєнних злочинів, оскільки вони мають окрему кримінально-правову характеристику та особливості [3, с. 38].

Такі правопорушення суперечать ККУ та іншим законам, а за їх наслідки несуть покарання військовослужбовці та інші суб'єкти цих діянь. Крім того, військові правопорушення відрізняються від кримінальних правопорушень видами та окремим правовим регулюванням. Однак існує певна схожість, а також, безумовно, відмінності щодо кримінально-правової характеристики. Для того, щоб встановити розбіжності цієї характеристики, слід звернути увагу на об'єкт військових правопорушень, а саме на родовий – це суспільні зв'язки між урядом та суб'єктами, які здійснюють свої

розпорядження протягом проходження служби в Збройних Силах України.

Водночас родовий об'єкт кримінального правопорушення має інше значення порівнюючи з останнім поняттям, а саме – він дозволяє визначити належність правопорушень до окремої категорії. Таким чином, у межах цього поняття доцільно розглядати суспільні блага, які порушують конкретний тип правопорушень.

Аспірантка в галузі права Полегенька О. Р. вважає суб'єкта військового кримінального правопорушення індивідом, який виконував військові обов'язки, що так чи інакше стали причиною скоєння соціально загрозового вчинку, який суперечить військовим нормам. Цілком доречно підкреслити думку доктора юридичних наук Бараненка Д. В., який зазначає, що з'ясування особливостей останнього поняття є надзвичайно важливим для уточнення кримінально-правової характеристики. Це аргументується раціональним порядком оцінки елементів складу правопорушень [4, с. 249-252].

При цьому суб'єктом кримінального правопорушення є громадянин, який порушив законодавство України та підпадає під певну вікову категорію, з якою пов'язане призначення покарання за кримінальні дії. Також, під останнім поняттям вважають людину, яка здатна розуміти наслідки своїх вчинків та є психічно здоровою.

Важливо підкреслити, що у 2021 році кількість військових правопорушень була меншою на 10729 порівняно з 2022 роком, як зазначає Офіс Генерального прокурора [5, с. 2].

Як приклад можна взяти ст. 407 ККУ. Якщо у 2021 році кількість випадків становила 2028, то у 2022 році показник збільшився приблизно на 205%. Хоч суди вирішують більшість питань щодо покарання військовослужбовців за військові правопорушення, практика показує, що є проблема із правильністю тлумачення положень кодексів, а саме –

відсутність єдиного підходу, який встановив би чіткі критерії для вирішення справ. Як наслідок, це спричиняє погіршення правил військової поведінки в період проходження служби. На думку народного депутата Власенка С.В., військове правопорушення в період війни вказує на найвищий рівень небезпечних вчинків для суспільства. Тому, як міра запобігання щодо цього, може бути арешт [5, с. 2-5].

Законодавство України є одним із важливих елементів, що регулює життєдіяльність цивільних осіб та військовослужбовців. Однак, щодо військових правопорушень існують деякі неточності у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та ККУ. Складність у тому, що навіть після змін у законах залишається незрозумілим, чи буде правопорушник нести покарання за небажання діяти за наказом командира спираючись на ККУ або ж все-таки на КУпАП, оскільки ч. 1 ст. 402 ККУ подібна до ч. 1 ст. 172-10 КУпАП. Залишається невирішеним питання, за яким із цих двох кодексів можна притягнути до відповідальності правопорушника [6].

Протидія та профілактика військових правопорушень, як ми вважаємо, трохи покращилися на сьогоднішній день, однак все ще потребують удосконалення, щоб зменшити стрес серед військових під час виконання військових обов'язків. Також важливо, щоб вони отримували персональні заходи, спрямовані на профілактику віктимологічної поведінки, націлені на зменшення ризику її прояву. Такі заходи включають проведення відповідних тренінгів, спостереження за поведінкою військових, своєчасне розпізнавання апатичних станів, а також людей, які налаштовані до провокацій, суперечок та створення до напружених ситуацій [7, с. 518].

Отже, через недостатню визначеність деяких законів, існує проблема щодо коректності їх застосування, щоб призначити покарання за військові правопорушення. Ключовим елементом запобігання військовим правопорушенням є посилення контролю за військовою дисципліною.

Розглядаючи питання притягнення до відповідальності військовослужбовців, важливо зазначити, що суд може не завжди точно встановити, на який із кодексів слід спиратися, оскільки є недоліки в самому законодавстві, зокрема у ККУ та КУпАП. Таким чином, надзвичайно важливо приділити більше уваги законодавству України, а саме точності всіх статей щодо правопорушень у військовій сфері.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131: станом на 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Шапченко С. Новели в законодавстві про адміністративну та кримінальну відповідальність за військові правопорушення: хотіли як краще... LexInform. 26.04.2023. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/novely-v-zakonodavstvi-pro-administratyvnu-ta-kryminalnu-vidpovidalnist-za-vijskovi-pravoporushennya-hotily-yak-krashhe/> (дата звернення: 09.02.2025)

3. Стратонов В. М. Актуальні напрями використання електронних інформаційних систем в умовах воєнного стану. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки, 2025. Випуск 1. С. 36-41.

4. Карпенко М., Фесенко О., Шишко О. До питання щодо суб'єктів військових кримінальних правопорушень. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 33/2022. С. 247-254. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7618478> (дата звернення: 09.02.2025)

5. Проблемні питання відповідальності військовослужбовців:

аналітична доповідь. Центр оборонних стратегій. Січень 2023. С. 2-20. URL: <https://defence.org.ua/problemni-pytannya-vidpovidalnosti-vijskovosluzhbovcziv> (дата звернення: 09.02.2025)/.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 №8085-Х. Станом на 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 09.02.2025)

7. Коломієць Н.В., Сосєдка С.В. Запобігання вчиненню військових кримінальних право-порушень (в контексті ст. 402, 407, 408 КК України). Розділ VIII. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. С. 515-519. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.86>.

Барсук В.М.

аспірант кафедри конституційного права Інституту права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОРМАТИВНІ ЗАСОБИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Практика країн сталої демократії свідчить про необхідність закріплення на рівні національних конституцій прав, свобод і обов'язків людини та громадянина й реалістичного механізму їх забезпечення. Юридична фіксація на конституційному рівні прав людини є важливою, але не єдиною умовою їх організаційного й процесуального забезпечення. Саме на державу покладається закріплення дієвих засобів забезпечення прав людини та створення ефективного механізму гарантій їх реалізації.

В наукових джерелах розкриваються різні підходи до складових елементів правового механізму забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Дослідниця І. Іванків підготувала наукову роботу на тему «Права людства: стан та перспективи їх забезпечення», в якій досліджуються права людства як особливі солідарні права третього покоління, які включають право на мир, на здорове довкілля та на сталий розвиток, а також наявні та потенційні механізми їх захисту [1, с. 21-22]. Дослідник Б. Стахура в 2016 році підготував дослідження на тему «Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір» в якому розкрив роль та місце органів державної влади в процесі забезпечення прав людини і громадянина [2]. Вчена С. Мельничук у своїй праці «Механізм захисту прав людини і громадянина: проблеми функціонування» розкрила сутність механізму захисту прав людини і громадянина. Також авторка здійснила аналіз захисту прав людини і громадянина в умовах воєнного стану та під час війни [3, с. 24]. Триваюча з лютого 2014 року збройна агресія рф проти суверенної України вимагає зваженого науково обґрунтованого підходу до питань забезпечення прав людини та громадянина.

Підтримуємо думку вчених, що забезпечення конституційних прав людини і громадянина здійснюється через різні механізми як на національному, так і міжнародному рівнях [4, с. 34]. Цілком виправданим є той факт, що внутрішньодержавний механізм забезпечення прав людини і громадянина має свої особливості у кожній країні, у той час як міжнародний, у разі його визнання, є уніфікованим і єдиним для всіх держав, незалежно від політичних, релігійних та інших особливостей.

Сучасний підхід до забезпечення прав і свобод людини та громадянина полягає у поєднанні реалізації, охорони та захисту конституційно-закріплених благ та потреб людини. Конституційно-правовий механізм забезпечення прав людини і громадянина включає як

нормативні та організаційно-правові засоби, тому доцільно виділити складові елементи такого механізму: нормативний та інституційний.

Нормативну складову національного конституційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина складають положення ратифікованих Україною міжнародних договорів, Конституції та Законів України, що закріплюють права і свободи людини і громадянина та гарантії їх забезпечення.

На основі теоретичного напрацювання С. Кучера, представляється можливим сформулювати розуміння конституційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина як взаємопов'язану систему послідовно організованих юридичних засобів, за допомогою яких досягаються поставлені цілі щодо здійснення, охорони та захисту закріплених прав людини і громадянина [5, с. 101-102]. Такий механізм повинен включати систему взаємопов'язаних і взаємозалежних структурних елементів, наприклад, таких як: конституційно-правове регулювання суспільних відносин і закріплення їх в законодавстві; комплекс правових заходів, що дозволяють гарантовано здійснювати охорону і захист конституційних прав і свобод людини; юридична відповідальність за порушення прав людини; діяльність уповноважених державних та самоврядних органів, що забезпечують функціонування конституційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина; рівень правової культури і правосвідомості українського суспільства.

Наявний в Україні конституційно-правовий механізм забезпечення прав людини включає ряд взаємопов'язаних складових: 1) закріплення прав і свобод людини та громадянина на рівні Конституції та законів України; 2) юридичне закріплення рамок дозволеного та способів досягнення благ та потреб; 3) чітке закріплення умов та меж обмеження прав і свобод людини; 4) пріоритетність забезпечення прав людини в особливий період; 5) прагматичні та ефективні механізми охорони та захисту прав і свобод

людини, 6) встановити справедливі форми та межі відповідальності за порушення прав і свобод людини, включаючи і відшкодування збитків; 7) гарантування очікуваного і бажаного результату для людини при реалізації конституційних прав людини [6, с. 22].

Важливою нормативною складовою механізму забезпечення прав людини є міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України. Фактично усі міжнародні договори, які закріплюють права та свободи людини допускають можливість їх обмеження. Для прикладу Європейська конвенція з прав людини передбачає, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [7].

Органи публічної влади при розробці та прийнятті відповідних нормативно-правових актів які передбачають обмеження прав людини мають змістовно обґрунтовувати необхідність і домірність такого обмеження, а також чітко аргументувати використання заходів та засобів державного примусу.

Також варто зауважити, що вже 2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН на спеціальній позачерговій сесії ухвалила Резолюцію ES-11/1 щодо агресії проти України і висловила вимогу залишити визнану суверенну територію України. Також у Резолюціях свою позицію щодо агресії висловила і Рада ООН з прав людини: Резолюція від 12 травня 2022 року S34/1 «Погіршення ситуації з правами людини в Україні викликане російською агресією». Рада ООН з прав людини висловила серйозну стурбованість з приводу документально підтвердженої шкоди реалізації багатьох прав людини, включаючи права на життя, на освіту та найвищий

досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, завданої російськими обстрілами та бомбардуваннями населених пунктів [8, с. 251].

При удосконаленні національного законодавства та практики його реалізації в частині механізму забезпечення прав людини в умовах воєнного стану, є доцільним опрацювати практику ЄСПЛ. Так, базовою засадою у конституційному механізмі обмеження прав людини виступає загроза для життя нації, яка повинна бути реальною, прямою та мати виключний характер.

Головною метою нормативних засобів конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини є прийняття узгоджених нормативно-правових актів, що і є передумовою для створення дієвих гарантій реалізації прав і свобод людини базуючись на конституційних засадах рівності, невідчужуваності та непорушності. Згаданий конституційний механізм забезпечення охоплює: 1) законодавче закріплення прав і свобод людини і громадянина; 2) охорона прав і свобод людини і громадянина; 3) захист прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2019. 214 с.

2. Стахура Б.І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір. Дис. ... канд. юрид. наук. ЛДУВС МВС, 2016. 180 с.

3. Мельничук С.М. Механізм захисту прав людини і громадянина: проблеми функціонування. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 24-34.

4. Гришко О.М. Механізм забезпечення прав людини в Україні. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 16. С. 33-43.

5. Кучер С. А. Забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань: конституційно-правовий аспект : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 - Право] / Академія праці, соціальних відносин і туризму. Київ, 2021. 199 с.

6. Барсук В. М. Структура та складові елементи конституційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. № 5. С. 19-23.

7. Європейська Конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n525 (дата звернення: 09.02.2025)

8. Рабінович П.М. Діяльність Організації Об'єднаних Націй у протидії військовій агресії російської федерації проти України. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 250-253.

Березніков О. В.,

аспірант кафедри національного та міжнародного права та правоохоронної діяльності,

Херсонський державний університет

**ДІАЛЕКТИКА МОРАЛІ ТА МОРАЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ
СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ**

На сьогоднішній день відсутнє нормативне та доктринальне визначення поняття моральності. Загальні визначення моралі (моральності) можна знайти у вітчизняних словниках та енциклопедіях, які мають філософське або загальне спрямування. Зазвичай ці визначення не мають суттєвих відмінностей і трактують мораль як систему «норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства» [1, с. 799], тоді як моральність визначається як «відповідність поведінки людей нормам моралі» [1, с. 800].

Для юридичної науки проблема дослідження моралі та моральності полягає у визначенні їх співвідношення та розумінні цих понять як юридичних категорій. Хоча були спроби вирішення цього питання, спеціальних досліджень у цій сфері майже не проводилося (винятком є дисертаційне дослідження Н. О. Горб, виконане у 2005 році) [2]. Поняття «мораль» здебільшого запозичене науковцями з філософії. Оскільки у філософії немає універсального визначення моралі, українські дослідники обрали те трактування, яке найбільше відповідало потребам юриспруденції. Наприклад, професор О. М. Костенко зазначав, що «моральність у загальному розумінні – це термін, яким визначається явище діалектичного зв'язку права і моралі» [3, с. 7]. Надалі більшість дослідників не вбачали суттєвої різниці між поняттями моральності та моралі [48].

На законодавчому рівні вперше визначення моралі було запропоновано у Законі України «Про захист суспільної моралі» 2003 року. У ньому зазначено, що «суспільна мораль – це система етичних норм, правил поведінки, які склалися в суспільстві на основі традиційних культурних і духовних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість» [4].

Навіть після спроб визначити моральність як окрему категорію, відмінну від моралі, у науково-практичній літературі її трактування залишалося схожим до визначення моралі. Наприклад, моральність

описували як «погляди, уявлення і правила, що визначають поведінку, духовні та моральні якості, необхідні людині в суспільстві, та відповідні правила, що визначають умови нормального громадського життя людей» [5, с. 327].

Українська наука намагалася провести розмежування між поняттями моралі та моральності. Так, мораль визначали як «комплекс норм і цінностей, що дозволяють людині усвідомлювати себе представником і виразником інтересів певних соціальних спільнот – країн, націй, державних утворень, класів, станів, партій...». У свою чергу, моральність трактували як «систему нормативних приписів, що стоять на сторожі універсальних цінностей буття, таких як життя, свобода і гідність кожної людини, незалежно від її приналежності до будь-якої спільноти чи положення в соціальній ієрархії» [6, с. 281–282].

Однак, як зазначалося, обидва поняття є майже ідентичними за змістом. Автори підкреслювали, що моральність, як і мораль, має нормативний характер. Основна різниця полягала в тому, що моральність вважалася універсальною, тоді як мораль була властива конкретним соціальним спільнотам. Таким чином, навіть у цьому випадку не вдалося чітко визначити моральність як категорію, відмінну від моралі [7, с. 32].

Не заглиблюючись у дискусії щодо цього питання, важливо на даному етапі дослідження виділити окрему охоронну функцію кримінального права, яка регулює суспільні відносини в період від набуття чинності законом про кримінальну відповідальність до моменту вчинення злочину. Якщо розглядати моральність як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, виникає логічне питання: чому інші склади злочинів, які також посягають на моральність (наприклад, передбачені ст. 181 КК України), розташовані в інших розділах кримінального закону? Очевидно, що на це питання немає чіткого та обґрунтованого пояснення.

Суспільна мораль має важливе значення, оскільки вона є умовою, яка дозволяє суспільству зберігати основоположні норми та цінності, що сформувалися в процесі історичного розвитку [8, с. 547].

На нашу думку, слушною є позиція Б. М. Одайника, який зазначає, що «моральність – це порядок поведінки, оскільки ставлення особи до норм моралі визначається через її активну поведінку, яку вона співвідносить із цими нормами у своїй свідомості. У цьому контексті мораль виступає як умовний бар'єр, за яким будь-яка дія сприймається як аморальна як самою особою, так і суспільством. Наприклад, більшість складів злочинів, передбачених розділом XII КК України, демонструють, що суб'єкт усвідомлює публічний характер своєї поведінки, яка суперечить моральним нормам, усталеним у суспільстві. Більше того, суб'єкт або розраховує, або допускає, що його поведінка буде негативно оцінена оточуючими» [9, с. 8].

Не заперечуючи проти наведених визначень, ми вважаємо за доцільне застосовувати власне розуміння терміну «моральність» у кримінально-правовому контексті. На нашу думку, моральність – це правила поведінки, які сформувалися у суспільстві на основі традиційних соціокультурних і духовних цінностей, моральних ідеалів та переконань.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 т. / голов. редкол.: Білодід І. К. та ін. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т.4: І–М. 1973. 840 с.
2. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 17 с.
3. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу : монографія. К. : Атіка, 2008. 352 с.

4. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 черв. 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 12.08.2024).
5. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. на укр. мову Т. В. Руденко. Київ : ОВК, 2016. 490 с.
6. Бачинин В. А. Философия права: Конспект лекций. Харьков : Консум, 2002. 368 с.
7. Литвак О. М. Про кримінальну агресію та її витоки. Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. 2000. № 2. С. 3–9.
8. Борисов В. І. Необережність та її види : текст лекції. Харків : Юрид. ін-т, 1991. 23 с.
9. Одайник Б. М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток-об'єктів культурної спадщини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2010. 215 с.

Бібленко В. С.

аспірант кафедри національного та міжнародного права та
правоохоронної діяльності

Херсонський державний університет

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Поняття здоров'я має багато граней, включаючи філософські (вибір ціннісних орієнтирів), соціальні (відновлення робочих ресурсів, здатність до соціально корисної діяльності), політичні (забезпечення стабільності та

безпеки держави), економічні (підвищення продуктивності праці, створення матеріальних благ, які покращують благополуччя населення та якість життя) та інші аспекти. Психологічний аспект визначається перевагами, мотивацією в поведінці, спрямованої на збереження здоров'я, медичний – у формуванні потреби в медичних послугах [1]. Це обумовлено тим, що процеси глобалізації та диференціації значно вплинули як на процеси створення держави, так і на формування правової системи в цілому.

С. В. Антонов що при формулюванні визначення здоров'я слід зосередитися на медичних ознаках та самопочутті людини, а не на зовнішніх або соціальних факторах благополуччя. Здоров'я, за його визначенням, це особливий, відносно стабільний стан задовільного самопочуття людини, який характеризується відсутністю фізичного болю, травм, порушень діяльності окремих органів або їх систем, інших проявів хвороб, психічних або інших розладів. Ці фактори можуть порушити життєдіяльність людини, фізіологічні функції або зменшити працездатність [2, с. 45].

Особливої уваги потребують наукові погляди В. В. Сташиса, Т. Я. Тація на поняття здоров'я. Вони вважають, що здоров'ям є нормальне функціонування тканин та органів тіла людини. видатні науковці також наголошують на тому, що закон охороняє здоров'я будь-якої людини, незалежно від її фактичного стану здоров'я, моральних якостей, віку або службового становища. Це означає, що здоров'я бездоганно здорової людини, хворого, божевільного, людини, яка перебуває в безнадійному стані, або здоров'я, утрачене внаслідок травм, хвороби тощо, всі ці стани здоров'я захищені законом [3, с. 361]. Така позиція підкреслює важливість здоров'я як основного права людини, яке повинно бути захищене, незалежно від обставин.

Наведені визначення здоров'я відображають більш медичний, фізіологічний підхід, ніж соціальний або психологічний, оскільки

зосереджуються на фізичному стані людини, а не на її соціальному або емоційному благополуччю. При цьому, існує доволі великий спектр наукового матеріалу, який відображає різні погляди на поняття здоров'я. Наприклад, те, що здоров'я є необхідною умовою нормальної трудової діяльності і відпочинку людини. Це визначення зосереджується на фізичному аспекті здоров'я.

Це не виключає спроб розглядати здоров'я як не лише фізичну, але й соціальну категорію, коли поняття здоров'я, який включає в себе не лише фізичний стан людини, але й її взаємодію з соціальним середовищем. Соціальний аспект поняття здоров'я пов'язаний із тим, що певний фізіологічний стан організму людини можна розглядати в різних соціальних умовах. Тобто, один і той самий стан організму в одних умовах може бути визначено як здоров'я, а в інших – як його відсутність [4, с. 91].

Отже, соціальний аспект поняття здоров'я – це не лише фізіологічний стан організму, а і його соціальна оцінка суспільством і законом. Це підкреслює важливість контексту та соціального середовища при оцінці здоров'я.

Представлені вище визначення здоров'я мають спільні та унікальні аспекти. Робиться акцент на фізичному, психічному та соціальному благополуччі, або ж визначення фокусується на узгодженому функціонуванні систем організму, оптимальній саморегуляції та взаємодії з зовнішнім середовищем.

З нашої точки зору, здоров'я можна визначити як стан повного фізичного, психічного та соціального добробуту, який проявляється не просто відсутністю хвороб і фізичних недоліків, але і в гармонії роботи всіх органів і систем організму, їхній ефективній саморегуляції та здатності адекватно реагувати на природні та техногенні чинники.

В кримінальному праві існує дискусія щодо класифікації злочинів, пов'язаних з медичною сферою. Як вже було з'ясовано, термін «здоров'я» використовується в різних контекстах і має різноманітні значення, які можуть включати право на охорону здоров'я або право на здоров'я. Існує пропозиція виділити злочини, що вчиняються медичними працівниками, в окремий розділ Кримінального кодексу України, що викликає дебати серед фахівців.

Деякі експерти, такі як В. О. Глушков, підтримують ідею створення окремого розділу «Злочини проти суспільного здоров'я», що включатиме злочини, які становлять загрозу для суспільства і вчиняються медичними працівниками [5, с. 92]. Інші вважають, що таке виділення не є доцільним.

О. С. Парамонова висловлює думку, що доцільно виділити злочини проти права на охорону здоров'я в окремий розділ Кримінального кодексу України. Вона вважає, що цей розділ повинен об'єднати злочини, які мають спільний родовий об'єкт і розрізняються за видовими ознаками. Вона пропонує, що цей новий розділ повинен включати злочини, що становлять небезпеку для життя і здоров'я в сфері медичної діяльності, злочини проти безпеки виробництва, злочини проти довкілля та злочини проти здоров'я населення. Вона вважає, що створення окремого розділу Кримінального кодексу України щодо злочинів у сфері охорони здоров'я допоможе усунути існуючі протиріччя, підвищити ефективність кримінально-правових гарантій конституційного права людини на охорону здоров'я, чітко розмежувати злочини, правильно кваліфікувати та диференціювати покарання за їх вчинення [6, с. с. 261].

На наш погляд, родовим об'єктом, який постраждає від незаконного проведення дослідів над людиною, є відносини, що стосуються захисту життя та здоров'я людини. Далі, коли ми досліджуємо характеристики об'єкта кримінального правопорушення, який описаний у ст. 142 КК України, ми повинні звернути увагу на більш конкретну групу відносин, яка

входить до більш ширшого родового об'єкта. Ця група включає в себе відносини, які є схожими за своєю природою і захищені кримінальним законодавством, і які можуть бути порушені через вчинення певних видів кримінальних правопорушень.

Таке уточнення дозволяє нам з більшою точністю визначити характер і напрямок злочинного втручання у ці відносини, що, в свою чергу, сприяє поліпшенню застосування права. Саме тому в наукових колах кримінального права існує думка про важливість структурування Особливої частини КК України, враховуючи видовий об'єкт злочинів. Автори висловлюють думку про необхідність врахування видового об'єкта злочинів при побудові системи Особливої частини КК України. Вони наголошують на тому, що врахування видового об'єкта дозволяє більш точно визначити сутність кримінального правопорушення та його спрямованість на відповідні суспільні відносини, що в свою чергу оптимізує практику правозастосування.

Список використаних джерел

1. Устінов О. Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті. *Український медичний часопис*. 2013. № 3. С. 28–31.
2. Антонов С. В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 204 с.
3. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Ю. В. Баулін та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 3-тє, переробл. та доповн. Харків : Одісей, 2007. 1184 с.

4. Берило О. Г. Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад внутр. справ. Київ, 2018. 246 с.

5. Глушков В. О. Проблеми вдосконалення кримінального законодавства України щодо відповідальності за злочини у сфері медичного обслуговування населення. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи*: матеріали наук.-практ. конф., 22–23 квіт. 2004 р. Київ-Харків : Юрінком Інтер, 2004. С. 90–93.

6. Парамонова О. С. Родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого статтею 140 Кримінального кодексу України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 259–262.

Бровченко Ю. В.,

аспірант,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗА ВЧИНЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Протидія колабораційній діяльності є важливим завданням держави у сфері національної безпеки. В умовах військової агресії необхідно застосовувати ефективні адміністративно-правові обмеження щодо осіб, які співпрацюють з окупаційними адміністраціями або сприяли агресору , а саме:

1. Позбавлення державних нагород, звань, пільг та соціальних гарантій як адміністративно-правове обмеження є важливим елементом

політики держави у сфері захисту правопорядку та боротьби з внутрішніми загрозами. Цей захід має подвійну функцію: а) превентивну, яка полягає в недопущенні підтримки осіб, що завдають шкоди державі; б) каральну, яка спрямована на покарання тих, хто вже скоїв правопорушення, зокрема підтримував окупаційні режими чи пропагував антидержавні ідеї.

Позбавлення пільг і соціальних гарантій як адміністративно-правове обмеження застосовується до осіб, які: а) підтримували окупаційні режими; б) перейшли на службу до ворожих збройних сил; в) брали участь у пропаганді окупаційної влади. До основних пільг та гарантій, що можуть бути скасовані, належать: а) позбавлення пенсій та державної соціальної допомоги для осіб, які працювали на окупаційні режими; б) відмова у наданні житлових субсидій та соціальних виплат; в) виключення з реєстрів ветеранів війни осіб, що перейшли на бік агресора; г) скасування права на безкоштовний проїзд у громадському транспорті для колишніх посадовців-колаборантів.

Процедура скасування соціальних гарантій складається із: а) перевірка фактів співпраці з ворогом; б) подання відповідних доказів до соціальних органів або суду; в) офіційне рішення про припинення виплат чи інших соціальних гарантій; г) повідомлення особи про позбавлення пільг та можливість оскарження.

2. Заборона на зайняття посад у державних органах та органах місцевого самоврядування є важливим адміністративно-правовим інструментом, спрямованим на запобігання проникненню осіб, причетних до колабораційної діяльності, у систему державного управління. Основна мета цього заходу – усунути ризики саботажу, витоку інформації, ухвалення антидержавних рішень та сприяння діяльності ворожих структур.

Заборона на зайняття державних посад поширюється на осіб, які: а) брали участь у колабораційній діяльності; б) організовували або сприяли

проведенню незаконних референдумів, виборів; в) обіймали керівні посади в окупаційних адміністраціях; г) фінансували або матеріально підтримували діяльність незаконних структур; ґ) здійснювали інформаційно-пропагандистську діяльність; д) ухвалювали рішення, що підривали національну безпеку; е) були членами політичних партій або організацій, які відкрито підтримували окупаційні режими або агресивну політику іноземної держави.

3. Обмеження виборчих прав осіб, які здійснювали колабораційну діяльність, є важливим адміністративно-правовим заходом, спрямованим на запобігання їхньому впливу на політичні процеси, формування органів влади та ухвалення стратегічних рішень у сфері національної безпеки.

Правові підстави для обмеження виборчих прав містяться в: а) Конституції України (ст. 38, 64), яка передбачає можливість обмеження виборчих прав в умовах воєнного стану [1]; б) Законах України «Про вибори народних депутатів» [2]; «Про місцеві вибори» [3]; «Про всеукраїнський референдум» [4], які встановлюють обмеження щодо осіб, засуджених за тяжкі злочини проти держави; в) КУпАП, який передбачає санкції для осіб, що сприяли державі-агресору [5].

Форми обмеження виборчих прав можуть включати: а) позбавлення права бути обраним – заборона на участь у виборах до органів влади; б) позбавлення права голосу – вилучення особи з реєстру виборців за рішенням суду; в) обмеження права на участь у виборчих комісіях.

Механізм реалізації заходу: а) виявлення фактів колабораційної діяльності – це аналіз дій особи, її висловлювань та участі в окупаційних структурах; б) судовий розгляд справи – це ухвалення рішення про тимчасове або безстрокове позбавлення виборчих прав; в) реалізація судового рішення – це внесення інформації до реєстру виборців та передача її до виборчих комісій.

4. Анулювання ліцензій на здійснення окремих видів господарської діяльності є важливим адміністративно-правовим механізмом, спрямованим на забезпечення національної безпеки та економічної стабільності. В умовах військової агресії проти України цей захід запобігає економічному сприянню ворогу та протидіє незаконній господарській діяльності на тимчасово окупованих територіях. Ліцензування господарської діяльності є одним із основних засобів державного регулювання економічних процесів. Воно дає змогу контролювати діяльність суб'єктів господарювання, запобігати використанню економічних ресурсів на шкоду державі, а також виключати з правового поля підприємства, що сприяють діяльності держави-агресора або працюють в інтересах окупаційних адміністрацій.

Правові підстави для анулювання ліцензій містяться в: а) Конституції України (ст. 42), яка гарантує право на підприємницьку діяльність, але дозволяє її обмеження в інтересах національної безпеки [1]; б) Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності», який регламентує підстави для анулювання ліцензій, зокрема у разі: порушення ліцензійних умов; співпраці з окупаційними адміністраціями або державою-агресором; використання бізнесу для фінансування незаконних утворень [6]; в) Законі України «Про санкції», що передбачає можливість анулювання ліцензій осіб, які сприяють агресору або ведуть діяльність на шкоду Україні [7].

Механізм анулювання ліцензії: а) виявлення порушень – це перевірки контролюючими органами, моніторинг діяльності підприємств, аналіз фінансових операцій; б) розгляд справи ліцензійним органом – це оцінка діяльності підприємства, можливість оскарження; в) прийняття рішення про анулювання – це виключення підприємства з Єдиного державного реєстру; г) судове оскарження – це можливість підприємства звернутися до адміністративного суду.

5. Блокування активів осіб, причетних до колабораційної діяльності, є важливим адміністративно-правовим механізмом, спрямованим на припинення фінансування антидержавної діяльності та усунення економічних важелів впливу колаборантів на суспільно-політичні процеси. Дозволяє запобігти використанню фінансових ресурсів для підтримки окупаційних адміністрацій, пропаганди, диверсійної діяльності та підриву національної безпеки.

1. Правові підстави для застосування цього заходу містяться в: а) Конституції України (ст. 17, 41) – визначає національну безпеку як ключову функцію держави та передбачає можливість обмеження права власності в інтересах держави [1]; б) Законі України «Про санкції» – передбачає блокування активів як тимчасове обмеження права особи розпоряджатися своїм майном, фінансами та корпоративними правами [7]; в) Законі України «Про правовий режим воєнного стану» – надає державним органам право запроваджувати спеціальні економічні та фінансові обмеження щодо осіб, які співпрацюють із державою-агресором [8].

Блокування активів відбувається у кілька етапів, які передбачають виявлення осіб, перевірку їхньої діяльності, прийняття рішення про санкції та їх реалізацію. Так наприклад: 1) Виявлення осіб, причетних до колабораційної діяльності: а) моніторинг фінансових операцій та співпраці з підсанкційними компаніями; б) аналіз відкритих реєстрів власності та бізнес-структур; в) робота аналітичних органів (СБУ, НБУ, Держфінмоніторинг). 2) Оцінка доказової бази та ухвалення рішення: а) збір та аналіз інформації щодо можливої причетності особи до колабораційної діяльності; б) подання відповідних матеріалів до РНБО або інших компетентних органів; в) прийняття рішення про застосування санкцій та блокування активів. 3) Реалізація санкцій: а) Національний банк України (НБУ) зобов'язує банки заморозити рахунки підсанкційних осіб; б)

Державна виконавча служба забезпечує арешт нерухомого майна та корпоративних прав; в) суди та правоохоронні органи забезпечують правову реалізацію санкцій.

Загалом, адміністративно-правові заходи щодо осіб, причетних до колабораційної діяльності, є дієвим інструментом захисту правопорядку та безпеки держави. Вони виконують як превентивну, так і каральну функцію, перешкоджаючи повторенню подібних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.02.2025)

2. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 09.02.2025)

3. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII : станом на 10 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 03.02.2025)

4. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення: 09.02.2025)

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 08.02.2025)

6. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 07.02.2025)

7. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII : станом на 21 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 09.02.2025)

8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.02.2025)

Бухтоярова В.В.,

аспірантка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЇ З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОСОБИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ

У сучасному правопорядку свобода совісті та віросповідання є однією з основоположних гарантій, закріплених у статті 35 Конституції України [1], а також гарантованих низкою міжнародно-правових актів, зокрема статтею 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [4]. Водночас на практиці спостерігається зростання кількості випадків, коли релігія або її псевдоформи використовуються не як засіб реалізації духовних переконань, а як знаряддя впливу, що створює умови для системної експлуатації особи. Йдеться про примушування до неоплачуваної праці, утримання в обставинах, що принижують гідність, сексуальне

поневолення, економічне використання, ізоляцію та інші форми залежності, які здійснюються під прикриттям релігійного вчення або у контексті діяльності релігійних організацій.

Кримінальне законодавство України наразі не містить окремого складу кримінального правопорушення, що охоплював би використання релігії як засобу втягнення особи в експлуатаційні правовідносини чи формування над нею стану підпорядкування, що призводить до поневолення, позбавлення автономії волевиявлення та посягання на її гідність. Чинні положення (зокрема статті 146, 149, 181 Кримінального кодексу України) не враховують особливостей психологічного, ідеологічного та культового впливу, притаманного релігійному середовищу, зокрема впливу, що формує стійку психологічну залежність особи, обмежує її здатність до критичного мислення та унеможлиблює вільне волевиявлення. Унаслідок цього спостерігається суттєва невідповідність між рівнем суспільної небезпеки таких діянь і спроможністю наявного кримінально-правового інструментарію на них реагувати.

Аналіз цієї проблематики ґрунтується на поєднанні положень кримінального права з принципами захисту свободи совісті та людської гідності, сформованими у міжнародній правозастосовній практиці.

Так, міжнародно-правові стандарти, що формують зобов'язання України у сфері протидії експлуатації, зокрема в контексті торгівлі людьми, закріплені в Конвенції Ради Європи № 197 від 16 травня 2005 року про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Україна ратифікувала цей документ 21 вересня 2010 року, що зумовлює обов'язок держави забезпечити ефективне кримінально-правове реагування на будь-яку форму експлуатації, зокрема таку, що здійснюється шляхом зловживання уразливим становищем або впливом на свободу волевиявлення особи. Стаття 4 Конвенції передбачає, що «торгівля людьми» охоплює не лише фізичний примус, а й використання «влади або зловживання становищем

уразливості», до яких, безперечно, може бути віднесене і релігійне підпорядкування чи духовна залежність [2].

У міжнародній доктрині кримінального права, особливо в правозастосовній практиці США та держав Європейського Союзу, поступово формується підхід до визнання «духовного примусу» (spiritual coercion) як обставини, що нівелює добровільність згоди потерпілого та зумовлює його підпорядкування. Наприклад, у низці судових рішень у США було встановлено, що особа, яка перебувала в стані «духовної залежності» від культу або керівника псевдорелігійної організації, не могла самостійно визначати свою поведінку, що визнавалося фактором, який унеможлиблює надання реальної згоди на трудову чи сексуальну діяльність [5]. Аналогічні підходи закріплено в роз'ясненнях GRETA — Групи експертів Ради Європи з питань боротьби з торгівлею людьми.

Що стосується національного законодавства, то відповідно до статті 35 Конституції України кожному гарантується свобода світогляду і віросповідання, що включає право особи на самостійне визначення свого ставлення до релігії, вільне здійснення або відмову від здійснення релігійних обрядів, а також участь або відмову від участі в діяльності будь-якої релігійної організації [1].

Разом із тим, окремі положення Кримінального кодексу України можуть бути застосовані у випадках використання релігії як засобу маскування експлуатації особи, хоча прямо цього не передбачають. Зокрема, стаття 149 Кримінального кодексу України («Торгівля людьми») визначає експлуатацію як використання особи у примусовій праці, сексуальному рабстві, порнографії тощо, однак не містить посилання на релігійну мотивацію як обставину вчинення кримінального правопорушення; стаття 146 охоплює незаконне позбавлення волі, що може бути застосоване у випадках утримання особи в «закритих релігійних спільнотах» [3]. Однак такі положення мають лише опосередковане

застосування, оскільки відсутнє чітке визначення релігійної компоненти в диспозиції кримінально-правових норм.

Питання криміналізації нового кримінального правопорушення, пов'язаного з окремими формами духовного поневолення, може розглядатися як окрема тематика наукового дослідження та можливого реформування чинного кримінального законодавства. Водночас наразі складно у повному обсязі оцінити ризики впровадження таких новацій, оскільки бракує усталеної правозастосовної практики, що дозволила б чітко розмежовувати сферу свободи віросповідання та експлуатаційну поведінку, здійснювану під прикриттям релігійного авторитету чи догматичних переконань.

Крім того, будь-яке втручання держави у сферу релігії має здійснюватися з дотриманням принципу пропорційності та засад верховенства права, аби не допустити надмірного обмеження свободи совісті, передбаченої статтею 35 Конституції України та відповідними міжнародно-правовими актами. Існує також ризик політизації або маніпулятивного використання кримінально-правових засобів для тиску на окремі релігійні спільноти, що потребує особливо зваженого підходу до формулювання складу такого кримінального правопорушення, зокрема — чіткого визначення його об'єктивних і суб'єктивних ознак, що унеможливляють розширене або вибіркове тлумачення.

Таким чином, запровадження відповідної правової норми потребує ретельного доктринального опрацювання, міждисциплінарного аналізу (з урахуванням філософсько-правового, соціологічного та богословського аспектів), а також проведення емпіричних досліджень з метою виявлення поширених моделей зловживання релігійною владою в контексті експлуатації особи у рамках кримінального права. Лише за умови дотримання наведених критеріїв можливе науково обґрунтоване

формулювання кримінально-правової моделі реагування на відповідні правопорушення.

Водночас вважаємо за доцільне розглянути питання впровадження окремого складу кримінального правопорушення або спеціальної кваліфікуючої ознаки в межах чинних норм Кримінального кодексу України, яка охоплювала б використання релігійної належності, переконань чи участі особи в релігійних (або псевдорелігійних) організаціях як засобу впливу, що зумовлює експлуатаційні дії. До таких ознак можуть належати:

- умисне використання релігії, релігійної символіки або статусу організації як інструмента маскування чи легітимації експлуатаційної практики (зокрема трудового, сексуального чи іншого поневолення);

- системне формування психоемоційної або духовної залежності, яка перешкоджає особі протидіяти впливу або усвідомлювати власне експлуатаційне становище;

- отримання матеріальної, сексуальної чи іншої вигоди від залучення особи до «служіння», що не є добровільним і порушує її гідність, свободу та безпеку.

Запровадження таких змін сприятиме не лише підвищенню ефективності кримінально-правового захисту особи, а й формуванню прецедентної практики ідентифікації форм маніпулятивного впливу, які маскуються під реалізацію свободи совісті, проте фактично мають риси системного поневолення. Це повністю узгоджується як із загальновизнаними стандартами прав людини, так і з міжнародними зобов'язаннями України у сфері протидії торгівлі людьми та боротьби з експлуатацією.

Отже, релігійний примус як форма експлуатації становить складне кримінально-правове явище, що поєднує елементи психологічної

залежності, духовного підпорядкування та втрати особою здатності до вільного волевиявлення. Чинне кримінальне законодавство України не охоплює належним чином специфіку діянь, що вчиняються з використанням релігійних переконань, символіки чи авторитету з метою досягнення експлуатаційної мети. Відсутність спеціалізованого складу кримінального правопорушення або кваліфікуючої ознаки зумовлює нормативну прогалину, що ускладнює ефективне правозастосування у випадках духовного поневолення.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що використання релігії або релігійної атрибутики як інструмента маскуванню експлуатаційної поведінки становить виклик для системи кримінально-правового захисту особи в Україні. Така форма зловживання вимагає переосмислення меж кримінально-правової реакції на тлі дотримання принципів свободи совісті та віросповідання.

З огляду на міжнародні стандарти у сфері боротьби з торгівлею людьми, а також практику визнання духовного примусу як обставини, що нівелює добровільність згоди, обґрунтованою є потреба у розробленні нової кримінально-правової моделі реагування, яка сприятиме підвищенню ефективності захисту особи від прихованих форм експлуатації, що здійснюються під прикриттям релігійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
2. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 05.04.2025).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n942> (дата звернення: 05.04.2025).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт; ООН від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 05.04.2025).
5. Molko v. Holy Spirit Association for the Unification of World Christianity, 46 Cal.3d 1092 (1988) Supreme Court of California. URL: <https://law.justia.com/cases/california/supreme-court/3d/46/1092.html> (дата звернення: 05.04.2025).

Бухтоярова В.В.,

аспірантка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності,
Херсонський державний університет

Куш В.Г.,

заступник начальника відділу
Херсонської обласної прокуратури

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗГОДИ ЯК МЕЖА МІЖ ЗАКОННОЮ ТА НЕЗАКОННОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Усвідомлення проблематики незаконної експлуатації людини, правового регулювання в межах кримінального права та її вирішення має принципове значення для належного визначення правового статусу й забезпечення ефективного захисту осіб, які стали жертвами таких діянь.

Положення чинного кримінального законодавства України, зокрема стаття 149 кримінального кодексу України, розкривають правову суть незаконної експлуатації людини як об'єкта кримінально-правового захисту. У цій нормі визначено дії — торгівля людиною, вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини — що визнаються суспільно небезпечними за умови, якщо вони вчинені з метою експлуатації. Законодавець прямо вказує на ознаки протиправності таких дій у кримінально-правовому аспекті: використання примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію [4].

Саме акцент на «отримання згоди на експлуатацію» через використання уразливості чи залежності став підставою для подальшого теоретичного аналізу правової природи так званої «законної» експлуатації. Опитування, проведене у межах дослідження незаконної експлуатації людини, виявило неоднозначне сприйняття цього поняття як у правозастосовній практиці, так і в суспільній свідомості, саме концепції «законної» експлуатації людини. Це актуалізувало необхідність здійснення теоретико-правового аналізу відповідної категорії та юридичного поняття. Відтак виникла потреба у формулюванні авторського наукового підходу до окреслення зазначеного феномену.

На нашу думку, у межах правового дискурсу поняття «законна експлуатація людини» може бути визначене як використання праці, послуг або інших форм активності особи, що здійснюється на підставі чинного законодавства, за умов наявності усвідомленої згоди, а також із дотриманням вимог, які гарантують захист її прав, свобод, безпеки та людської гідності.

Ключова відмінність між законною та незаконною експлуатацією полягає, насамперед, у наявності усвідомленої згоди особи, яка ґрунтується

на повній обізнаності про умови діяльності, а також у відповідності правовим та етичним стандартам, установленим національним і міжнародним правом.

З позиції правового аналізу прикладом правомірного залучення особи до виконання певного виду робіт може бути її участь у ліквідації або мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій — екологічного, техногенного, природного чи воєнного характеру — за умови дотримання таких принципових умов: наявності інформованої та добровільної згоди особи; існування законних підстав для залучення до такої діяльності; гарантування реалізації прав, свобод і соціальних гарантій особи, зокрема права на безпечні умови праці та належну винагороду.

Таким чином, навіть у випадках, коли трудова або інша діяльність особи відбувається у воєнних умовах або за межами звичних форм правовідносин, її правомірність можлива лише за умови дотримання основоположних правових принципів — добровільності, законності та гідності.

Відповідно до статті 2 Конвенції Міжнародної організації праці № 29 про примусову або обов’язкову працю (1930) [5], поняття примусової праці не охоплює роботи, які виконуються у випадках надзвичайних обставин — зокрема війни, пожеж, повеней, голоду, епідемій або землетрусів. Таким чином, за умови, що залучення осіб до такої діяльності не супроводжується застосуванням примусу або зловживанням уразливим становищем, а ґрунтується на нормах національного законодавства, така форма трудової участі вважається допустимою мобілізаційною працею, а не незаконною експлуатацією.

Аналогічні правовідносини можуть виникати у період дії воєнного стану, коли держава відповідно до законодавства має право залучати

населення до виконання визначених робіт з метою забезпечення національної безпеки, оборони та захисту населення.

Це положення узгоджується з нормами статті 43 Конституції України, згідно з якою примусова праця заборонена, за винятком випадків, прямо передбачених законом, — зокрема у разі військової або надзвичайної ситуації [6].

Прикладом правомірного залучення громадян до праці під час дії воєнного стану може бути участь працездатного населення у мобілізаційних трудових обов'язках, виконанні робіт оборонного та відновлювального характеру.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах збройної агресії допускається можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод громадян та встановлення трудового обов'язку в інтересах оборони держави [3]. За умови, що таке залучення здійснюється на підставі чинного законодавства, з дотриманням принципів пропорційності, інформованості та поваги до людської гідності, воно не розглядається як форма незаконної експлуатації, а кваліфікується як легітимний захід державної політики в умовах надзвичайної ситуації.

Такий правовий підхід забезпечує баланс між реалізацією публічних інтересів держави, зокрема у сфері виконання трудових, рятувальних або мобілізаційних обов'язків та гарантуванням недоторканності основоположних прав і свобод людини, передбачених Конституцією України та міжнародними договорами.

Разом із тим, розгляд вказаних правовідносин у площині кримінального права потребує ґрунтовного аналізу ще однієї ключової категорії — поняття «згоди». Саме наявність або відсутність дійсної згоди є визначальним критерієм, що дозволяє провести межу між правомірним використанням праці або послуг особи та її незаконною експлуатацією.

У кримінально-правовому контексті класичне розуміння добровільної згоди у формі чіткого волевиявлення особи («так, я згоден») не є визначальним для оцінки правомірності її експлуатації. Згода виступає матеріальним індикатором добровільності, усвідомленості та інформованості особи. З позицій права, вирішальне значення має не факт формального надання згоди, а наявність легітимних підстав для залучення особи до певної діяльності, що ґрунтуються на положеннях чинного законодавства. У цьому аспекті, оцінка правомірності експлуатації зводиться до встановлення двох ключових елементів: по-перше, законності дій суб'єкта, який ініціює залучення особи до праці або послуг (експлуатанта); по-друге, усвідомлення самим експлуатованим факту свого залучення у межах правового поля, без ознак примусу, обману, зловживання уразливістю або інших форм тиску.

Недотримання будь-якого з цих критеріїв нейтралізує правову силу згоди і свідчить про можливу наявність ознак злочину, пов'язаного з експлуатацією людини.

У сфері міжнародного права прав людини та кримінального права існують поняття інформованої згоди, з деякими специфіками.

Для Міжнародного кримінального суду важливе тлумачення поняття «згоди» — вона має бути вільною, свідомою, активною; її відсутність або недійсність (через примус, обман, уразливий стан) є елементом складу злочину.

У «Judgment pursuant to Article 74 of the Statute (2016) та Appeals Judgment» (2018) [1] Міжнародний кримінальний суд аналізує природу згоди, підкреслюючи, що згода, надана під тиском чи страхом, не вважається дійсною [2].

Отже, концепція згоди має центральне значення для кваліфікації правовідносин, пов'язаних із використанням праці або послуг особи, і

виступає визначальним критерієм для розмежування між законним залученням та суспільно небезпечним злочинним посяганням.

З позицій кримінально-правової доктрини та міжнародних стандартів, експлуатація людини можлива лише у разі відсутності усвідомленої, інформованої згоди та за наявності зловживання владою, уразливістю або обману. Водночас окремі форми залучення осіб до праці в умовах надзвичайної ситуації, включно з воєнним станом, можуть не вважатися експлуатаційними, якщо дотримано основоположних принципів законності, пропорційності та поваги до гідності. Усі дії, що мають ознаки використання праці, послуг або участі особи в тій чи іншій формі активності, повинні відповідати загальновизнаним критеріям правомірності, зокрема засадам верховенства права, правової визначеності, гуманізму та індивідуалізованого підходу до соціально вразливих категорій населення.

У цьому контексті визначення меж між «законною» та «незаконною» експлуатацією не може бути уніфікованим або формальним, а має ґрунтуватися на всебічному аналізі фактичних обставин справи, правових підстав для вчинених дій, рівня інформованості згоди, статусу учасників, контексту ситуації, а також відповідності застосованих заходів міжнародно-правовим стандартам, що регламентують заборону рабства, примусової праці та інших форм поневолення.

Таким чином, визначення меж між законною та незаконною експлуатацією має базуватися на системному аналізі фактичних обставин, правових підстав, ступеня добровільності та відповідності нормам міжнародного права. Такий підхід забезпечує не лише належну кримінально-правову кваліфікацію діяння, а й дотримання засад справедливості, балансу між публічним інтересом і правами особи, а також гармонізацію національного законодавства з практикою Європейського суду з прав людини й Міжнародного кримінального суду.

Список використаних джерел

1. Judgment pursuant to Article 74 of the Statute (Lubanga case, ICC-01/04-01/06) URL: : <https://www.legal-tools.org/doc/5f117aa8c0381207d12d0a93> (дата звернення: 05.04.2025).
2. Sexual violence and the Istanbul Convention: Implementation and challenges in Georgia URL: <https://rm.coe.int/-web/1680a0a3e3> (с. 11) (дата звернення: 05.04.2025).
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 від 28 червня 1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 05.04.2025).
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.04.2025)

Буша А.В.,

факультет управління і безпеки населення, група ПРс-23

Науковий керівник: к.е.н., доцент,

доцент кафедри публічного та права **Чубань В.С.**,

Національний інститут цивільного захисту України

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Право на звернення є одним із базових елементів участі громадян у здійсненні публічного управління та гарантією забезпечення зворотного зв'язку між громадянським суспільством та державою. Це право гарантоване статтею 40 Конституції України, а також Законом України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР [1].

Згідно з цим Законом, громадяни мають право подавати до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян звернення у формі пропозиції, заяви чи скарги. Закон встановлює порядок подання, строки розгляду (не більше 30 днів, а в окремих випадках – до 45 днів), а також відповідальність за порушення законодавства у цій сфері.

Незважаючи на чітке нормативне регулювання, практика реалізації права на звернення має низку проблем а саме: відповіді часто є формальними, без реального вирішення питань, піднятих у зверненні. Громадяни нерідко не отримують жодної відповіді або отримують її після завершення передбаченого строку. Неналежне оформлення відповідей – у відповіді не зазначається суть вирішення питання, не додаються документи, не обґрунтовується відмова. Відсутність реальної відповідальності за порушення. Стаття 24 Закону передбачає дисциплінарну, адміністративну

або кримінальну відповідальність посадових осіб, однак на практиці вона застосовується рідко [1].

У разі, якщо звернення громадянина залишено без належної відповіді, він має право звернутися до адміністративного суду. Відповідно до статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) [2], кожна особа має право на судовий захист своїх прав, свобод та інтересів від рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Судова практика свідчить про наявність численних випадків, коли громадяни звертаються до суду з позовами про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання органу надати відповідь на звернення. Наприклад, у постановках ОАСК неодноразово визнавалася протиправною бездіяльність органів місцевого самоврядування, які не надавали відповіді на електронні петиції або звернення щодо земельних питань.

У період воєнного стану питання реалізації права на звернення набуло ще більшої актуальності, адже: обмежуються окремі права і свободи; органи влади перевантажені; строки розгляду часто ігноруються; доступ до суду може бути ускладненим.

Водночас, саме у кризових умовах це право є запобіжником зловживань владою, можливістю вплинути на рішення органів влади і захистити свої права.

Напрямами вдосконалення: встановлення дієвих механізмів відповідальності посадових осіб за порушення порядку розгляду звернень; автоматизований контроль строків розгляду через електронні системи (наприклад, портал «Дія»), спрощення судової процедури в адміністративних справах, пов'язаних із бездіяльністю державних органів, запровадження системи оцінювання якості надання відповідей на звернення громадян.

Право на звернення є важливою складовою демократичного врядування. Його ефективна реалізація залежить не лише від законодавчих норм, а й від їх належного застосування на практиці. Для досягнення реальної дії цього права потрібне посилення відповідальності, прозорість процедур та доступний механізм судового захисту.

Під час дії воєнного стану в Україні право громадян на звернення, гарантоване статтею 40 Конституції України, хоч і не може бути обмежене за змістом (згідно зі статтею 64 Конституції України та статтею 20 Закону України "Про правовий режим воєнного стану"), стикається з низкою проблем у своїй реалізації:

1. Обмеження в роботі органів державної влади та місцевого самоврядування: багато органів влади працюють в обмеженому режимі, мають скорочений штат або переміщені в інші регіони, що може уповільнювати процес розгляду звернень; в умовах війни першочерговими є питання оборони, національної безпеки та життєзабезпечення населення, що може призводити до затримки розгляду звернень, які не є першочерговими; бойові дії, окупація територій, пошкодження інфраструктури можуть ускладнювати доступ посадових осіб до необхідної для розгляду звернень інформації та документів.

2. Логістичні та комунікаційні труднощі: перебої в роботі поштового зв'язку, особливо в зоні бойових дій та на деокупованих територіях, можуть ускладнювати подання письмових звернень та отримання відповідей; пошкодження комунікаційної інфраструктури можуть обмежувати можливість подання електронних звернень та звернень через гарячі лінії; з метою безпеки та в умовах комендантської години особистий прийом громадян може бути обмежений або припинений.

3. Безпекові аспекти: в умовах воєнного стану особлива увага приділяється захисту інформації, яка може становити загрозу національній

безпеці, це може впливати на зміст та обсяг відповідей на звернення, що містять чутливу інформацію; подання звернень до органів влади, розташованих у небезпечних регіонах, може становити ризик для заявників, також існує ризик для посадових осіб, які здійснюють розгляд звернень.

4. Людський фактор та психологічний стан: працівники органів влади можуть бути перевантажені роботою у зв'язку з воєнним станом, що може впливати на якість та своєчасність розгляду звернень; війна може впливати на психологічний стан як заявників, так і посадових осіб, що може ускладнювати комунікацію та розуміння проблем, викладених у зверненнях.

5. Зловживання правом на звернення: в умовах воєнного стану можуть траплятися випадки зловживання правом на звернення, наприклад, подання великої кількості несуттєвих звернень, що ускладнює роботу органів влади та відволікає ресурси від вирішення дійсно важливих питань.

Шляхи мінімізації проблем:

- 1) активне використання онлайн-платформ та електронних засобів зв'язку для подання та розгляду звернень там, де це можливо;
- 2) забезпечення чіткої комунікації з громадянами щодо режиму роботи органів влади та можливих затримок у розгляді звернень;
- 3) встановлення чітких пріоритетів у розгляді звернень з урахуванням їхньої терміновості та важливості в умовах воєнного стану;
- 4) надання роз'яснень громадянам щодо обмежень у доступі до певної інформації з міркувань безпеки;

5) забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги для громадян з питань реалізації права на звернення.

Важливо зазначити, що, незважаючи на складнощі воєнного часу, право на звернення залишається важливим інструментом комунікації між громадянами та державою, сприяючи захисту прав та законних інтересів. Органи влади повинні вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації цього права в умовах воєнного стану з урахуванням безпекових аспектів та наявних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2025)
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 11.02.2025)

Васильєв С. В.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки

Донецький державний університет внутрішніх справ,

ПРИВАТНЕ СУДОЧИНСТВО: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

1. Кожна держава, зокрема й Україна, має власні традиції у визначенні співвідношення приватного та публічного права, а також способи їхнього гармонійного узгодження. Це зумовлено особливостями формування та розвитком національної правової системи. Сучасне право

України характеризується недостатнім розвитком приватної сфери, оскільки тривалий час основна увага зосереджувалася переважно на публічному праві. У зв'язку з цим варто підтримати тенденцію до пріоритетного розвитку саме приватного права, що сприятиме наближенню української правової системи до загальновизнаних міжнародних стандартів [1, с. 27].

У вітчизняній юридичній практиці така позиція простежується у фактичному поширенні цивільно-правових конструкцій на публічні права, судовий захист яких впливає на права та обов'язки приватного характеру.

Водночас слід зазначити, що розширення застосування елементів приватного права в публічній сфері, якщо це не суперечить закону або прямо допускається ним, не має на меті применшити значення публічного права чи протиставити його приватному. Воно лише підкреслює, що йдеться про окремі сфери регулювання суспільних відносин. Крім того, між цими двома сферами права немає відносин підпорядкування.

2. Основним критерієм розмежування приватного та публічного права є формальний підхід, що ґрунтується на розподілі ініціативи у правовому регулюванні. Лише у випадках, коли цей розподіл залишається нез'ясованим, необхідно звертатися до змістовного критерію – характеру правовідносин і їхньої спрямованості на захист переважних інтересів учасників (приватних або публічних).

За загальним правилом, у сфері приватного права є інтереси, які суб'єкти, що діють як приватні особи, здійснюють у своїх індивідуальних інтересах (приватні інтереси), щодо сфери публічного права то суб'єкти діють у загальному (публічному) інтересі, через пряму або опосередковану делегацію суверенної влади. Тобто, у той час як приватний судовий процес спрямований на захист інтересів сторін, судовий процес від імені держави має просувати суспільні інтереси.

Судовий розгляд є питанням вибору. Сторони в судових процесах усіх типів - як державні, так і приватні - вирішують, чи подавати позов, які цілі переслідувати, які вимоги заявляти, які засоби правового захисту використовувати. відстоювати, які засоби правового захисту шукати тощо.

Іншими словами, судовий процес надає сторонам значну свободу дій. Як учасники судового процесу використовують цю свободу, залежить від того, ким вони є. Оскільки публічні та приватні учасники судового процесу мають різні стимули та можливості, то цілком логічно, що вони вестимуть публічні та приватні судові процеси різними шляхами [2, с. 1913]

3. У американській правовій доктрині свого часу з'явився термін «приватизація державних судових процесів». Зазначена приватизація, як правило, передбачає залучення приватних суб'єктів до виконання функцій, які в іншому випадку виконували б державні службовці. Крім того, це може означати перехід від державного до приватного фінансування суспільних послуг.

Відзначається, що з роками відбувається зміщення балансу між публічним та приватним судочинством, оскільки приватне судочинство набуло популярності у тих сферах, де колись домінувало публічне судочинство.

В той же час, науковці слушно зауважують, що приватизація позбавляє державних судових процесів їх особливого потенціалу, залишаючи їх публічними за назвою, але все більш приватними по суті. Якщо приватизація стане більш широкою, то межу, що розділяє публічні та приватні судові процеси у сфері приватно-правових спорів, стане важко підтримувати [3, с. 582].

Серед недоліків приватного судочинства зазначаються такі аспекти:
(а) публічні суди не отримують безпосередньої вигоди від успішного процесу, відсутня фінансова мотивація, що робить їх більш незалежними;

для приватного судочинства такі обмеження відсутні; (б) державні суди підпадають під різні види демократичного контролю, які є чужими для приватного судочинства; (в) централізовані підходи до підбору кадрів і забезпечення єдиних принципів функціонування судових органів на відміну від суб'єктів приватного судочинства.

4. Практичний інтерес викликає така форма приватного судочинства як «оренда судді» (*Rent-a-Judge*), що вперше була запроваджена в 1976 році в Каліфорнії (США). Вказана форма дозволяє сторонам оминати традиційних судів, усуваючи їхній спір для вирішення нейтральною третьою стороною, як правило, суддею у відставці. Сторонам надається свобода вибору приватного судді, який, на їхню думку, найкраще підходить для розгляду їхнього спору. Сторони несуть відповідальність за виплату винагороди приватному судді. У свою чергу «приватний суддя» має всю повноту судової влади, а його рішення підлягає виконанню та оскарженню в державних судах.

Кожен американський штат має власні правила, але приватні судді зазвичай розглядають справи про сімейні стосунки, справи про порушення контрактів і різноманітні цивільні справи.

Так, наприклад, законодавство штату Огайо (США) закріплює, що «додатковий судовий процес» доступний відповідно до закону або місцевого суду, який може дозволяти передачу справ нейтральним третім сторонам. Зазвичай це означає: (i) офіційний розгляд справи з дотриманням традиційних формальностей, а також процесуальних і доказових правил, як у звичайному судовому процесі; (ii) представлення справи адвокатом із використанням свідчень та документальних доказів; (iii) розгляд справи приватно обраним і оплачуваним нейтральним арбітром, зазвичай суддею у відставці, який виконує функції судді першої інстанції; (iv) ведення протоколу судового засідання приватним судовим репортером; (v) надання приватним суддею рішення суду, який передав справу, при цьому рішення

набуває юридичної сили так, ніби його ухвалив суд; (vi) збереження за сторонами таких самих прав на апеляційний перегляд і виконання рішення, якби воно було винесене районним судом.

Таким чином, приватне судочинство допомагає розвантажити судові системи та надає сторонам судового процесу ще одну альтернативу традиційним судам. Дійсно, приватне судочинство (1) є економічно ефективним, (2) забезпечує спеціалізовану експертизу, (3) зберігає можливість апеляційного перегляду, (4) є зручним, (5) захищає приватну інформацію та (6) допомагає розвантажити перевантажені судові реєстри [4].

Однак зазначимо, що приватний суддя може бути недоцільним, якщо сторони негативно налаштовані щодо врегулювання спору або вчиняли насильство, у такому випадку перевага надається традиційному суду.

5. Приватне судочинство дозволяє сторонам вирішувати спір поза межами традиційної судової системи шляхом передачі його на розгляд нейтральної третьої сторони. Основним мотивом звернення до цього механізму є прагнення швидко врегулювати спір. Однак використання приватного суддівства викликає певні дискусії. Оскільки сторони самостійно оплачують послуги приватного судді, деякі коментатори вбачають у цьому ризики нерівного доступу до правосуддя та можливі порушення належної правової процедури. Серед недоліків цього процесу варто також відзначити: (а) вимоги до кваліфікації осіб, які можуть виконувати обов'язки приватного судді, (б) обмеження щодо компетенції приватного судді, (в) можливі конфлікти під час призначення судді, якщо сторони не можуть дійти згоди.

Список використаних джерел

1. Майданик Р. Право України: дуалізм і система. Право України. 2013. № 1. С. 26-41.

2. Engstrom D. F. (2014). Private Enforcement's Pathways: Lessons from Qui Tam Litigation. Columbia Law Review. Vol.114. No.8. P. 1913-2006.

3. Lemos M. H. (2015). Privatizing Public Litigation. The Georgetown Journal of International Affairs. Vol. 104:515. P. 582. URL: https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3535/ (дата звернення: 09.03.2025)

4. Whittlesey John W. (2007). Private Judges, Public Juries: The Ohio Legislature Should Rewrite R.C. 2701.10 to Explicitly Authorize Private Judges to Conduct Jury Trials, 58 Case W. Rsrv. L. Rev. 543. URL: <https://scholarlycommons.law.case.edu/caselrev/vol58/iss2/11> (дата звернення: 04.02.2025)

Гавловська А. О.

к. ю.н., доцент,
завідувачка кафедри національного та міжнародного права та
правоохоронної діяльності

Херсонський державний університет

ПРЕДМЕТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ОХОРОНИ МІСЦЬ ПОХОВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Одним із дискусійних питань є матеріальна природа предмета кримінального правопорушення. Традиційно більшість науковців вважають, що предмет такого правопорушення повинен бути виключно матеріальним об'єктом. Однак предмет злочину не завжди має матеріальну цінність, оскільки він може включати також інформацію або дані. У цьому контексті варто зазначити, що інформація чи дані не повинні ототожнюватися з їхнім матеріальним носієм, яким може бути інформаційний простір або навіть людина.

Стаття 297 Кримінального кодексу України чітко встановлює перелік матеріальних об'єктів, на які спрямовані дії особи, що вчиняє

правопорушення. Згідно з частиною 1 цієї статті, до предметів кримінального правопорушення належать: 1) могила; 2) інше місце поховання; 3) тіло (останки, прах) померлого; 4) урна з прахом померлого; 5) предмети, розташовані на могилі, в іншому місці поховання, або на тілі (останках, прахові) померлого. При цьому законодавець не надає детального визначення цих предметів, відсилаючи до положень Закону України «Про поховання та похоронну справу» [1].

Ст. 2 цього Закону України визначає, що: «могила – місце на кладовищі, у крематорії, колумбарії або в іншій будівлі чи споруді, призначеній для організації поховання померлих, де похована труна з тілом померлого чи урна з прахом»; «місце поховання – кладовище, крематорій, колумбарій або інша будівля чи споруда, призначена для організації поховання померлих»; «урна з прахом – ємність, призначена для збереження праху померлого» [1].

Закон України «Про поховання та похоронну справу» відповідно визначає інші об'єкти та предмети, пов'язані з предметами у ч. 1 ст. 297 КК України. Так «склеп – це підземна або заглиблена в землю капітальна споруда, призначена для поховання, в межах місця поховання, відведеного у встановленому порядку»; «колумбарій – сховище для урн із прахом померлих»; «колумбарні ніші – спеціально обладнані місця на колумбарії для поховання урн із прахом померлих, що облаштовуються в мурованих стінах або на підготовлених ландшафтних ділянках»; «крематорій – спеціальна інженерна споруда з устаткуванням, призначеним для спалювання трун із тілами померлих» [1].

До елементів, які можуть бути частиною комплексу об'єктів і речей, що формують могилу або інше місце поховання, належать також намогильні споруди – «пам'ятні споруди, що встановлюються на могилах та увічнюють пам'ять про померлих» та предмети ритуальної належності –

«вироби, що є атрибутами поховання та облаштування могили (колумбарної ніші)» [1].

До складу намогильних споруд можна також віднести такі елементи, як огорожі, монументи, надгробки, скульптури, стели, обеліски та лавки, що розташовуються над місцями поховання. В. О. Навроцький, серед іншого, пропонує доповнити цей перелік такими об'єктами, як мавзолеї, меморіальні стіни з прахом померлих, частини шахт, кораблі чи літаки з тілами загиблих тощо [2, с. 899]. З цим підходом можна погодитися.

Водночас, якщо звернутися до формулювання Закону України «Про поховання та похоронну справу» [1], де намогильні споруди визначаються як пам'ятні об'єкти, встановлені на могилах для увічнення пам'яті про померлих, то таке визначення видається занадто стислим. Натомість доцільно розуміти намогильні споруди як архітектурні чи скульптурні об'єкти, розташовані над могилами, які містять меморіальні відомості та слугують для вшанування померлих. До таких споруд належать пам'ятники (надгробки) у вигляді стел, обелісків, плит, скульптур, хрестів, а також склепи, пантеони, мавзолеї з внутрішніми приміщеннями.

Крім того, до стаціонарних елементів, встановлених на місцях поховання, можна зарахувати огорожі, квітники, столи та лавки. У той же час квіти, вінки та інші предмети, залишені на могилах, не є спорудами. Їх слід розглядати як ритуальні атрибути, що належать до облаштування місць поховання.

Говорячи про будівлі та споруди, призначені для організації поховань і догляду за місцями поховання (наприклад, каплиці, крематорії, зали для прощання та ритуальні зали), варто зазначити, що до них слід відносити лише ті, які розташовані безпосередньо на території кладовищ, оскільки інші об'єкти, згадані в диспозиції статті, не мають такої характеристики. На кладовищах також можуть бути будівлі, які не мають відношення до

проведення ритуальних церемоній, такі як адміністративні приміщення, будівлі для охорони, склади для інвентарю чи магазини ритуальних товарів. Очевидно, що такі споруди не можуть бути предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 297 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1102-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15> (дата звернення: 12.01.2024).

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка 7-ме вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.

Гладинець І.В.,

студентка 3-БЮ (4) групи,

Науковий керівник: Т. М.Супрун-Ковальчук,

Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла

Грушевського»

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЇ

Корупція – це багатоаспектне явище, яке є невід’ємною частиною суспільного життя будь-якої держави незалежно від її географічного розташування, економічного та політичного рівня розвитку. На всіх етапах розвитку суспільства і державності корупція існувала та існує в тих чи інших проявах (формах). При цьому незалежно від виду, характеру, ступеня цього явища, воно однозначно є негативним, а також тією чи іншою мірою

завдає шкоди як окремим правовим відносинам, так і суспільству та державі в цілому.

Боротьба з корупцією та її кримінальними наслідками залишається одним із найактуальніших викликів, що стоять перед нашою державою, та одним із напрямів сучасної антикримінальної політики. Це зумовлено не лише міжнародними зобов'язаннями України у цій сфері, а й тим, що корупція є одним з основних стримуючих факторів соціально-економічного розвитку України. У чинному КК України корупційні кримінальні правопорушення представлено насамперед у вигляді окремих корупційних злочинів. Так, у примітці до ст. 45 КК України зазначено, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу [1].

Будучи породженням усієї системи суспільних відносин, корупція пронизує різноманітні сфери суспільного життя, деформує людські стосунки і соціальні цінності, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, що призводить врешті-решт до «корозії» влади, тобто її роз'єднання й руйнування [2, с. 11], деструктивний вплив якої призводить до деформації функцій державних органів, їх безсилля й атрофії, втрати керованості не тільки в державі, а й у суспільстві [3, с. 466-467].

Корупційне середовище, що сформувалося в Україні за багато років в умовах правового нігілізму та юридичної невихованості, стало джерелом суспільної байдужості до корупційних проявів, моральної деградації частини населення та пристосування його до життя за принципом «моя хата скраю». Часте спостереження через засоби масової інформації та Інтернет

за «красивим» життям державних службовців не за статками, при збереженні ними права на контроль за розподілом ресурсів, участі в приватизації державних підприємств та земель, в тому числі, у заповідних зонах, вигідних державних замовлень та кредитів, безкарність очевидних зловживань посадовцями владними повноваженнями та особистий досвід пересічних громадян у розв'язанні важливих проблем корупційними методами, затвердили в масовій свідомості стереотипи толерантності щодо корупції та злочинності, пов'язаної з нею. Мабуть, тому, через рік після Майдану, Україна залишається серед найбільш корумпованих країн світу, займаючи 142 місце зі 175, про що свідчать дослідження неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією та дослідженню рівня корупції по всьому світу [4].

Класифікація найбільш типових підходів до розуміння явища корупції в українській науці представлена розумінням корупції як підкупу і продажності державних чи інших службовців; як зловживання владою чи службовим становищем, вчиненого з корисливою метою або з особистої зацікавленості; як використання службових повноважень, статусу посади, а також її авторитету та пов'язаних із ними можливостей для задоволення особистого інтересу або групових інтересів; як елемента або різновиду організованої злочинності; як визначень, що обмежуються загальними ознаками, не дозволяючи виділити істотні ознаки цієї правової категорії [5].

Найчастіше корупцію поділяють на корупцію низового рівня або бюрократичну корупцію (відповідник англійською мовою - petty corruption): наприклад, отримання дозволів, хабарі тощо), корупцію високопосадовців (відповідник англійською мовою - grand corruption): наприклад, корупція під час проведення великих державних тендерів, недоброчесне голосування у Парламенті тощо).

Найбільш розпоширеними типами корупції вважають: патронажна система, непотизм, захоплення держави, лобіювання, шахрайство із зловживання владою або посадовим становищем, розкрадання, розтрата,

політична корупція, отримання неправомірної вигоди. Кожний з цих типів несе значну загрозу суспільним інтересам та інтересам держави, що зумовлює ще більшу небезпеку.

Корупція може проявлятися в різних формах, кожна з яких має свої особливості та негативні наслідки для суспільства та держави. Патронажна система та непотизм є двома основними типами корупції, де патронат або особисті зв'язки відіграють ключову роль. Патронажна система включає надання державних посад або вигідних контрактів своїм підлеглим або друзям в обмін на підтримку. Непотизм—це форма корупції, в якій людина використовує своє службове становище для забезпечення переваг своїм родичам чи близьким. Ці практики призводять до зниження ефективності роботи державних установ і недовіри до уряду.

Захоплення держави та лобіювання є іншими значними типами корупції, де приватні інтереси домінують над суспільними. Захоплення держави включає вплив приватних осіб або груп на державну політику та рішення з метою отримання вигоди. Лобіювання може стати формою корупції, коли воно включає незаконний вплив на законодавців для прийняття сприятливих рішень на користь певних груп або осіб. Це підриває принципи рівності та справедливості в державному управлінні.

Шахрайство із зловживанням владою або посадовим становищем, розкрадання та розтрата є більш явними формами корупції. Ці типи включають пряме порушення закону, коли службовці використовують своє положення для особистого збагачення або збагачення інших. Політична корупція та отримання неправомірної вигоди також є поширеними. Політична корупція включає використання політичної влади для особистої вигоди, а отримання неправомірної вигоди передбачає одержання грошей, послуг або інших вигод в обмін на сприятливі рішення. Усі ці типи корупції наносять значну шкоду суспільним інтересам, підривають довіру до державних інституцій та створюють нерівність у суспільстві.

Серед чинників, які впливають на типи корупції у суспільстві: соціальна прихильність та звичаї, тобто політична культура; популярність уряду чи її відсутність; родинний зв'язок, який протиставляє норми та обов'язки офіційним правилам; ознаки політичного процесу, включаючи швидкість; зразки включення та виключення з політичного процесу; антикорупційні закони та їх упровадження; економічні характеристики, такі як рівень економічного розвитку і відносний розмір державного сектору.

Корупція є складним і всебічним явищем, яке проникає в різні сфери суспільного життя та деформує соціальні цінності й людські стосунки. Вона негативно впливає на розвиток держави і суспільства, порушуючи нормальний порядок речей. Боротьба з корупцією є одним з основних завдань сучасної антикримінальної політики України, враховуючи міжнародні зобов'язання та вплив корупції на соціально-економічний розвиток. Корупційні правопорушення можуть мати різні форми, від хабарництва до політичної корупції, і включають як користь на матеріальних, так і нематеріальних основах. Основні види корупції включають хабарництво, патронажні системи, непотизм, захоплення держави, лобіювання, шахрайство, зловживання владою, розкрадання, розтрату та політичну корупцію. Розуміння цих видів та їх класифікація є важливими для ефективної боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>. (дата звернення: 09.02.2025)
2. Мельник М. І. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К. : Юрид. думка, 2004. 400 с.
3. Шульга М. Деструкція влади (замість післямови) / Українське суспільство 1992-2008. Соціологічний моніторинг. [за

ред. В. Ворони, М. Шульги]. - К. : Ін-т соціології НАН України, 2008. С. 463- 483.

4. Україна залишається в клубі найбільш корумпованих країн світу Transparency International URL: <http://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina-zalishayetsya-v-klubi-naykorumpovanishih-krayin-svitu-transparency-international-158151.html> (дата звернення: 11.02.2025)

5. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. *Національна безпека і оборона*. 2009. Т. 111, № 7. С. 67–72.

Гончар В.Р.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Вінницький торговельно-економічний інститут

ФОРМИ ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальне провадження – це діяльність органів досудового розслідування, прокурора, слідчого, слідчого судді, у зв'язку із вчиненням протиправним діянням.

Відповідно до статті 103 Кримінально процесуального кодексу України Форми фіксування кримінального провадження. Процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися:

- 1) у протоколі;
- 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;
- 3) у журналі судового засідання; [1].

Процесуальні дії, вчинені стороною обвинувачення фіксуються дізнавачем, слідчим, (детективом) прокурором, на електронних чи паперових носіях, що називають кримінальною справою (провадженням), найбільш важливі рішення та відомості фіксуються також в електронній інформаційній системі – ЄРДР, прокурором – процесуальним керівником, керівниками прокуратур також певні матеріали накопичуються у наглядовому провадженні, захисником – в адвокатському досьє, слідчим суддею при здійсненні судового контролю, судами, – у судових справах. Певні процесуальні дії можуть вчиняти також і інші учасники кримінального процесу, зокрема подавати скарги, клопотання, тощо, і така їх діяльність, у межах прав та повноважень, визначених кримінальним процесуальним законодавством, є також складовою кримінального провадження[3].

Перша форма фіксування кримінального провадження є протокол. Протокол процесуальної дії – це письмовий акт, у якому слідчий, прокурор зазначає послідовність дій, отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, zarazом виявлені або надані речі та документи.

Протоколи складаються на стадії досудового розслідування, головню під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, власне хід і результати проведення зазначених дій, фіксуються у цьому процесуальному документі. У разі фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі[2].

Згідно зі частиною 3 статті 104 КПК України, Протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:

місце, час проведення та назву процесуальної дії;

особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);

всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);

інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

послідовність дій;

отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

виготовлені дублікати документів, а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, та спосіб їх ідентифікації;

спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;

зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії[1].

Порушення правил складання і засвідчення протоколу слідчої та іншої процесуальної дії викликає сумнів у достовірності викладених у

ньому відомостей і тягне за собою недопустимість використання їх у кримінальному провадженні.

Під час проведення процесуальної дії особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу можуть бути долучені додатки.

Додатками до протоколу можуть бути: спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Додатки до протоколів повинні бути належно виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків[2].

Список використаних джерел

1.Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

2. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.

3. Олійник О. С. Форми фіксації у кримінальному процесі України (теоретичний аспект та зразки процесуальних документів) : практ. посіб. / О. С. Олійник, О. П. Бабіков ; НДІ публіч. права. – Харків : Право, 2021. – 416 с.

Гришкова А.М.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 курсу
спеціальності 081 Право,
Науковий керівник: ст. викладач **Томіліна Ю.Є.**,
Херсонський державний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ МЕДІА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЦЕНЗУРИ ТА СВОБОДИ СЛОВА

Сучасна ситуація в Україні, пов'язана зі збройною агресією та воєнним станом, ставить нові виклики перед сферою інформаційного права та засобами масової інформації (ЗМІ). В умовах війни медіа відіграють важливу роль не лише у поширенні інформації, а й у формуванні національної ідентичності, мобілізації суспільства та боротьбі з дезінформацією. Водночас, необхідність захисту національної безпеки змушує державу запроваджувати правові обмеження, які можуть впливати на свободу слова та призводити до цензури.

За українським законодавством, під час воєнного стану можливі певні обмеження в інформаційному просторі. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (2015) передбачає можливість запровадження державою спеціальних заходів щодо контролю над розповсюдженням інформації, яка може загрожувати національній безпеці [1].

Закон України «Про медіа» (2023) деталізує процедури регулювання діяльності ЗМІ під час збройного конфлікту. Він передбачає заборону на поширення матеріалів, що містять пропаганду агресії, виправдовують військові дії противника або дискредитують Збройні Сили України [2]. Крім того, рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) щодо блокування російських медіаресурсів є прикладом оперативного реагування держави на інформаційні загрози [3]. Водночас такі заходи можуть викликати питання щодо їх відповідності міжнародним стандартам.

Однією з ключових проблем правового регулювання роботи медіа у воєнний час є ризик надмірного обмеження свободи слова. Розширення державного контролю над інформаційним простором може призводити до концентрації влади у сфері медіа, що створює загрозу зловживань [5]. Також журналісти можуть вдаватися до самоцензури. Багато представників медіа уникають публікації критичних матеріалів через страх перед можливими санкціями. Дослідження, проведене у рамках аналітичного звіту «Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни», показало, що значна частина журналістів вважає існуючі обмеження надто жорсткими [4].

Такі виклики стосуються також відповідності українського законодавства міжнародним стандартам. Європейська конвенція з прав людини (ст. 10) дозволяє обмеження свободи слова лише у випадках, коли це необхідно для захисту національної безпеки. Відповідно, заходи, що вводяться Україною, повинні бути пропорційними та обмеженими у часі [6].

Сучасне правове регулювання діяльності медіа у воєнний час має як позитивні, так і негативні сторони. З одного боку, введення спеціальних режимів дозволяє оперативно реагувати на загрози національній безпеці, а з іншого - створює ризики надмірного втручання у свободу слова.

По завершенні воєнного стану важливим завданням стане відновлення незалежності медіа та поступове зменшення державного контролю. Послаблення обмежень та повернення до принципів демократичного регулювання дозволить відновити довіру суспільства до ЗМІ.

Реформування законодавства, що було прийняте в екстреному порядку, допоможе адаптувати суспільство до мирного часу. У цьому контексті корисним буде досвід інших демократичних країн, які застосовували обмеження лише у надзвичайних ситуаціях [3]. Протидія дезінформації також залишається актуальним завданням у післявоєнний

період. Потрібно розробити механізми боротьби з фейковими новинами без шкоди для свободи слова.

До того ж, важливо забезпечити захист прав журналістів, які працювали в умовах війни та зазнали утисків. Це сприятиме розвитку незалежної журналістики та підвищенню професійних стандартів у медіасфері.

Забезпечення балансу між національною безпекою та правами громадян стане важливим кроком для зміцнення демократичних принципів в Україні та розвитку якісного медійного середовища.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

2. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

3. Детектор медіа «Які обмеження та особливості роботи медіа діють в Україні під час великої війни». detector.media. URL: https://detector.media/infospace/article/203615/2022-10-11-yaki-obmezheniya-ta-osoblyvosti-roboty-media-diyut-v-ukraini-pid-chas-velykoi-viyny/?utm_source (дата звернення: 10.02.2025).

4. Аналітичний звіт «Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни». ZMINA - Центр прав людини. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/03/freedomofspeechandjournalistsatwar_socialresearchua-web.pdf?utm_source (дата звернення: 11.02.2025).

5. Збірник «Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики». ZMINA - Центр прав людини. URL: <https://zmina.ua/publication/samoregulyacziya->

ukrayinskyh-media-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini-z-dosvidu-roboty-komisiyi-z-zhurnalistskoyi-etyky/?utm_source (дата звернення: 11.02.2025).

6. «Діяльність ЗМІ під час воєнного стану – Право в умовах війни». ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ. URL: https://law-in-war.org/diyalnist-zmi-pid-chas-voyennogo-stanu/?utm_source (дата звернення: 12.02.2025).

Гришук В.Р.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК САМОСТІЙНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Електронна інформації через свою нематеріальну природу має унікальні природо-технічні особливості її створення, зберігання, обробки, передачі і техніко-криміналістичні прийоми пошуку та вилучення, дослідження і перетворення в форму, в якій вона є доступною для сприйняття людиною. Натомість, нинішня редакція КПК України не містить серед переліку процесуальних джерел доказів закріплення електронних доказів. Використання електронної інформації в межах кримінального процесуального доказування відбувається за допомогою таких джерел доказів як документи та речові докази.

Проте з врахуванням існування доказів в електронній формі та необхідності розробки положень щодо залучення їх у кримінальне провадження, електронні докази, на думку деяких вчених, підлягають визнанню самостійним процесуальним джерелом доказів у кримінальному

процесі по аналогії з їх закріпленням у цивільному, господарському, адміністративному процесах [1, с. 123].

А.В. Скрипник, обґрунтовуючи доцільність виокремлення електронних доказів в самостійне процесуальне джерело доказів, вказує, що це є необхідним з огляду на те, що фіксація електронної інформації стане можливою без трансформації у свідомості людини, у формі, вільній від суб'єктивного сприйняття, з чого випливає більша цінність та ефективність використання у доказуванні. Також, це дозволить розробити унікальні способи, обробки, зберігання, відтворення, кримінально-процесуальні процедури і техніко-криміналістичні прийоми її пошуку і вилучення, доступу до неї, дослідження і перетворення у доступну для сприйняття людиною форму, що є позитивним аспектом з огляду на відсутність у програм і програмного забезпечення аналогів серед традиційних доказів [2, с. 100]. Також І.О. Крицька наголошувала, що «*de lege ferenda* (з точки зору закону, прийняття якого бажане), видається більш вдалим підхід, спрямований на виокремлення цифрових джерел доказової інформації в якості самостійного процесуального джерела [3, с. 45].

Таким чином, щодо підстав необхідності виокремлення електронних доказів в окремий вид у науковців здебільшого немає суперечностей, проте питанням для дискусій залишається нормативне закріплення процесуального джерела доказів, який легітимізує використання електронної інформації в межах кримінального провадження з огляду на всі специфічні ознаки останньої.

Так, обґрунтувавши відмінність електронних документів від документів в загальному розумінні, С.С. Чернявський та Ю.Ю. Орлов надають перевагу виокремленню такого самостійного джерела як «електронне відображення». Основою даного твердження стали положення ч.3 ст. 99 КПК України, в яких вказується, що відображення є оригіналом електронного документу, що вказує на специфічну форму відтворення електронної інформації. З огляду на це науковці пропонують ч. 2 ст. 84 КПК

України викласти в редакції: ««Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, електронні відображення, висновки експертів». Під «електронним відображенням» науковці розуміють «цілісну систему відомостей та (або) комп'ютерних інструкцій в інформаційній мережі або на технічному носієві, яка може бути використана як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До електронних відображень, за умови наявності в них інформації, передбаченої частиною першою цієї статті, належать: 1) портали, сайти в комп'ютерній мережі; 2) електронні бази даних; 3) файли та групи файлів; 4) зміст електронної пошти, чатів; 5) вихідні та виконувані модулі комп'ютерних програм; 6) інші відомості та (або) комп'ютерні інструкції в інформаційній мережі або на технічному носієві» [4, с. 19-21].

На мою думку, недоліком виокремлення «електронного відображення» як самостійного процесуального джерела доказів є потенційне ототожнення самого доказу і способу, в якому даний доказ може бути продемонстрований для сприйняття людиною, оскільки відображення є способом переведення електронної інформації у придатну для сприйняття форму.

Виокремлюючи статичну і динамічну форму існування електронної інформації, А.В. Скрипник зазначає, що категорією, яка зв'язує обидві форми існування електронної інформації, є файл. «У статичній він являє собою специфічні фізичні властивості носія цифрових даних (які варіюються залежно від його типу (оптичний, магнітний, електронний), у динамічній – їхню логічну інтерпретацію (двійковий код, оброблюваний відповідно до алгоритмів). Саме у подвійній (гібридній) природі файлу криється причина, яка спонукає виокремити носії цифрових доказів в окреме процесуальне джерело». Науковець зазначає, що електронна інформація

має бути залучена в кримінальне провадження з самотійного джерела – носія електронного доказу, яким буде відповідний файл. Таким чином, утворюється «цифрова тріада: носій цифрових даних (машинний носій) → джерело цифрового доказу (носій цифрової інформації – файл) → цифровий доказ (інформація)». З огляду на це до ч.2 ст.84 КПК потрібно внести зміни, закріпивши серед переліку процесуальних джерел доказів новий вид – цифрові докази» [2, с. 101–103].

Схожий підхід щодо виокремлення самотійного процесуального джерела доказів зазначає і О.П. Метелев. Науковець пропонує викласти ч.2 ст. 84 КПК України в наступній редакції: «Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, файли та машинні носії інформації». Обґрунтовуючи подвійну структуру процесуального джерела доказів, науковець зазначає, що виокремлення «файлу» є необхідним з огляду на те, що: «аксіоматично, що будь-які операції з цифровою інформацією, яка зафіксована на машинних носіях, відбуваються тільки з файлами (за участі людини або без неї)... вся цифрова інформація, будь то програми і програмне забезпечення, електронні документи, бази даних, службові файли і інша цифрова інформація на машинних носіях по суті є файлами (сукупністю файлів). Тобто файл доцільно розглядати як кримінально-процесуальну форму цифрової інформації як виду доказів». Необхідність використання файлу у єдності з машинним носієм обумовлюється тим, що існування файлу без носія неможливе, оскільки файл формується за допомогою машинних носіїв [5, с. 50-51].

Проводячи порівняння з іншими галузями процесуального законодавства, власний підхід до виокремлення п'ятого процесуального джерела доказів описала і А.В. Ратнова, відповідно до якого запропонувала

доповнити ч.2 ст. 84 КПК України положенням про визнання електронного документу самостійним джерелом доказів, оскільки віднесення електронного документа до певного різновиду джерел доказів не може забезпечити його правильне використання у доказуванні. Дослідниця зазначає, що досвід інших процесуальних галузей щодо введення в обіг поняття «електронного доказу» є позитивним і прогресивним і хоча вказані акти не стосуються кримінального процесу, проте можуть стати прикладом і щодо виокремлення нового підходу при визначенні самостійного процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні [6, с. 41-42].

Отже, на мою думку, проводячи дослідження стосовно визначення місця електронних доказів серед процесуальних джерел доказів під час кримінального провадження, найбільш практично доцільним слід вважати підхід щодо виокремлення електронних доказів як самостійного процесуального джерела, що у свою чергу дозволить певним чином унормувати правила використання електронної інформації під час кримінального процесуального доказування. Щодо способу закріплення нового самостійного джерела підтримую підхід науковців, що закріпленню підлягає саме поняття «електронних доказів» з огляду на те, що воно виступає загальним поняттям стосовно інших запропонованих, тобто може вбирати в себе видові одиниці, в той час як закріплення видових понять не усуне колізій щодо застосування інших об'єктів електронної інформації, які можуть бути використані під час кримінального процесуального доказування. Недоліком же зазначеного підходу може слугувати недотримання єдиного принципу щодо виокремлення самостійних процесуальних джерел, оскільки закріплені в нинішній редакції ч.2 ст. 84 КПК України джерела у виді показань, речових доказів, документів та висновку експерта є за природою носіями інформації, способом закріплення значущої інформації. Проте, на мою думку, виокремлення «електронних доказів» з використанням підходу про відсутність прив'язки до

матеріального носія електронної інформації буде доцільним для завдань кримінального процесуального доказування.

Список використаних джерел

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09/ Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 626 с.
2. Скрипник А.В. Використання інформації з електронних носіїв у кримінальному процесуальному доказуванні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». 343.13. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.
3. Крицька І. О. Речові докази у кримінальному провадженні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 249 с.
4. Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 12-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_1_3 (дата звернення: 09.02.2025)
5. О.П. Метелев, Цифрові докази у кримінальному процесі: видова характеристика. Вісник кримінального судочинства, 2023 (1-2), 42-53. <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/42-53> (дата звернення: 09.02.2025)
6. Ратнова А.В. Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи використання електронних документів в доказуванні : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів, 2021. 248.

Гузенко О.П.,
к. е. н., доцент, доцент кафедри господарсько –

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В умовах воєнного стану розвиток Україна перебуває в стадії невизначеності, котра спровокована постійними загрозами та ризиками, що негативно впливають на функціонування провідних галузей економіки та соціальний сектор. Постало питання доцільності вдосконалення законодавчої платформи з метою адаптації дієвих заходів націлених на мінімізацію впливу негативних чинників. Очевидним є те, що одну з провідних ролей в розвитку економічно – соціального сектору України належить об'єктам критичної інфраструктури (долі – КІ). В умовах активних воєнних дій в Україні КІ є основним об'єктом який зазнає шкоди шляхом руйнування або повного виведення з системи виконання покладених завдань, які є життєво важливими для збереження національних інтересам України. На базі об'єктів КІ створюються умови для забезпечення стабільності функціонування соціально – економічного сектору країни, досягається відповідний рівень її обороноздатності та національної безпеки. У зв'язку з цим, безпека та захист об'єктів КІ України набуло рівня першочергового завдання для законодавця. Гостро постало питання пошуку шляхів удосконалення системи правового регламентування питань збільшення дієвості заходів системи безпеки та захисту об'єктів КІ в країні, котра воює та постійно нарощує свою обороноздатність. Усе окреслене сприяло визначенню напрямку дослідження та свідчить про його актуальність.

Проблематичні та правові сегменти безпеки та захисту об'єктів КІ завжди знаходяться в зоні підвищеної уваги законодавця, наукової спільноти та фахівців практиків. Доволі часто зазначене питання обговорюється на різних дискусійних наукових платформах, розглядається

вітчизняними науковцями в монографічних та дисертаційних роботах, а також як наукові розробки публікуються в фахових виданнях. До складу вітчизняних науковців, які займалися питаннями правового забезпечення системи безпеки та захисту об'єктів КІ доцільно включити таких як О.В. Батюк [1], М.Ф. Криштанович, Я.Я. Пушак, М.І. Флейчук, В.І.Франчук [2], Г.Каніщев, І.Тур [3], І.В.Турченко [4] та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених захисту КІ, наразі відсутні комплексні наукові дослідження, щодо удосконалення нормативно-правового в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Визначення напрямків удосконалення системи безпеки та захисту об'єктів КІ можливо за умови встановлення вже існуючої правової платформи. Базовою правовою площиною вважається Закон України «Про критичну інфраструктуру»[5], який виступає однією з провідною складовою законодавства у сфері національної безпеки. Прийняття такого законодавчого акту відбулося з метою встановлення «...правових та організаційних засад створення та функціонування національної системи захисту об'єктів КІ» [5.]. Законодавець наголосив на тому, що «...державна політика у сфері захисту ІК спрямовується на формування комплексу організаційних, нормативно-правових, інженерно-технічних, ресурсних, інформаційно-аналітичних і методологічних заходів щодо забезпечення безпеки критичної інфраструктури»[5].

Слушною є думка О.Бойко[6, с.138] стосовно того, що «...процес адаптації правових норм Закону України «Про критичну інфраструктуру» вказав на «...необхідність запровадження чіткої системи управління на загальнодержавному, регіональному, галузевому, місцевому і об'єктовому рівнях, взаємодії та координації всіх суб'єктів національної системи захисту КІ».

Важливо наголосити на тому, що прийняття Закону України «Про критичну інфраструктуру»[5] надало можливість отримати тлумачення провідних понятійних категорій системи безпеки та захисту об'єктів КІ, що

надало можливість більш предметно вирішувати проблемні питання, які виникають в умовах воєнних викликів розвитку країни.

На думку О.Бойко[6, с.151] вдосконалення системи безпеки та захисту об'єктів КІ, має відбуватися за такими напрямками як «...посилення стійкості національної системи захисту КІ через удосконалення управління на всіх рівнях; удосконалення взаємодії і координації між суб'єктами національної системи захисту КІ; підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, тренування працівників національної системи захисту КІ; розширення міжнародного співробітництва у сфері захисту КІ, забезпечення взаємодії національної системи захисту КІ з відповідними міжнародними системами, насамперед європейськими та євроатлантичними».

Проте , на нашу думку, беручи до уваги сучасний стан безпеки та захисту КІ більш дієвою є пропозиція К.В.Клименко та М.В. Савостьяненко [7], котрі запропонували «...розроблення доктринальної моделі проекту Стратегії управління системи захисту критичної інфраструктури на середньострокову перспективу, яка має ґрунтуватися на цілісній інтегративній моделі системи принципів правової держави й галузевих правових засадах з відповідно виокремленими компонентами та з відповідними затвердженими фінансовими індикаторами». Науковці вважають, що документ може містити таку інформацію як[7]:

- по – перше, відповідні норми щодо проведення аналізу основних загроз та ризиків об'єктів КІ, їх запобігання та попередження (ідентифікація та класифікацію загроз, оцінювання частоти кожної загрози, а також оцінювання вразливостей (до кожного типу подій/атак);

- по – друге, оцінювання наслідків (для обґрунтованого найгіршого сценарію);

- по – третє, планування заходів щодо забезпечення стійкості та захисту об'єктів КІ та здійснення моніторингу рівня безпеки об'єктів КІ, а також

врегулювання питання взаємодії національної системи захисту КІ з іншими системами захисту у сфері національної безпеки,

по – четверте, здійснення оцінки та аудиту діяльності Уповноваженого органу, встановлення санкцій за правопорушення в сфері діяльності захисту КІ.

Окрім цього, К.В.Клименко та М.В. Савостьяненко [7] надають пропозицію стосовно того, що «...широке залучення до цієї професійної дискусії науковців, експертної аудиторії з питань критичної інфраструктури, державних фінансів, правоохоронних органів сприятиме розробленню Стратегії–2026, що сформує підґрунтя для сталого й інклюзивного розвитку системи захисту КІ та національної економіки загалом, підвищення добробуту громадян України».

Враховуючи вищевикладене варто зробити ряд висновків. По – перше, в умовах наявних воєнних викликів Україна потребує удосконалення правової бази з питань системи безпеки та захисту КІ. По – друге, необхідно переосмислити рольовий аспект об'єктів КІ в країні, котра нарощує обороноздатність та намагається вирішувати проблеми життєздатності громадян суспільства. По – третє, посилення безпеки та захисту КІ на базі впровадження дієвих правових норм сприятиме не лише вирішенню питань сьогодення, а, й забезпечить розбудову в Україні стійкої й прозорої економічної системи та державного управління КІ в майбутньому.

Список використаних джерел

1.Батюк О.В. Криміналістичне забезпечення протидії злочинам на об'єктах критичної інфраструктури : монографія. Луцьк: Волиньполіграф, 2021. 455 с.

2.Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія/ Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Львів: Сполом, 2020. 418 с

3.Каніщев Г., Тур І. Критична інфраструктура тимчасово окупованих територій України в українському законодавстві. *Соціально-правові студії*. 2024. С. 18–25.

4.Турченко І.В.Окремі проблеми сучасного правового регулювання концесійних відносин за чинним законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024 Випуск 86: частина 2. С.347-354.

5. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення : 03.04.2025).

6. Бойко О. Державна політика та державне управління у сфері захисту критичної інфраструктури. *Науковий вісник: Державне управління*. 2024. № 2(16). С.137-156.

7.Клименко К.В., Савостьяненко М.В. Актуальні питання розробки і запровадження стратегії захисту критичної інфраструктури в Україні. *Збірник наукових праць Державного університету «Житомирська політехніка»*. 2021. №11. URL <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/302.pdf> (дата звернення: 09.02.2025)

Дем'янчук Т. Д.

кандидат історичних наук, доцент

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ТОТАЛІТАРИЗМУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Після проголошення незалежності України у 1991 р., питання реабілітації жертв тоталітарного режиму не увійшло до кола першочергових завдань нової державної політики. Незважаючи на те, що ще наприкінці

1980-х рр. у суспільному дискурсі почали з'являтися ініціативи щодо реабілітації учасників націоналістичного підпілля, ці процеси не отримали належної підтримки з боку політичної еліти. Значна частина тодішніх представників влади походила з радянської номенклатури, що зумовило їхню стриманість або навіть опір у розв'язанні питання історичної справедливості. Як наслідок, державна політика у сфері реабілітації залишалася фрагментарною, а сам процес – уповільненим. Відсутність політичної волі у поєднанні з недостатнім нормативно-правовим забезпеченням спричинили численні суперечки у політичному середовищі. Протягом 1990-х рр. реабілітаційні ініціативи здебільшого використовувалися як інструмент політичної риторики, а не стали реальним інструментом відновлення прав постраждалих. Лише з початку 2000-х рр. поступово почали формуватися передумови для більш системного підходу до реабілітації як складової гуманітарної політики.

Першим кроком у напрямку реабілітації жертв тоталітаризму стало прийняття Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у 1991 р. Однак цей закон мав обмежене застосування та не охоплював усіх категорій постраждалих. Зокрема, не враховувалися права осіб, які зазнали переслідувань за політичними, класовими, соціальними чи релігійними мотивами. Станом на 2001 р. було переглянуто 307 450 справ, з яких 248 710 осіб були реабілітовані, а 117 243 – отримали відмову.

У 2019 р. було створено Національну комісію з реабілітації, головою якої став Р. Подкур. Він зазначив, що точну кількість осіб, які підлягають реабілітації, визначити складно, оскільки багато справ зберігаються в архівах МВС та СБУ, а також у країнах колишнього СРСР, таких як Росія та Казахстан.

У 2021 р. було прийнято нову редакцію Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». Цей закон розширив коло осіб, які підлягають реабілітації, та передбачив створення регіональних комісій. Однак, точна кількість

реабілітованих осіб після 1991 р. залишається невідомою, що ускладнює оцінку ефективності реалізації закону [2, р. 223].

Крім того, процес реабілітації ускладнюється через обмежений доступ до архівів, особливо тих, що знаходяться за межами України. Також існують проблеми з інституційною спроможністю регіональних комісій та недостатнім фінансуванням.

Для України може бути корисним досвід інших країн, які пройшли через тоталітарні режими. Наприклад, у Румунії після падіння комуністичного режиму було створено спеціальні комісії для реабілітації жертв політичних репресій, а також передбачено компенсації та відновлення прав.

У країнах Європейського Союзу також діють програми реабілітації жертв тортур та політичних переслідувань. Наприклад, Міжнародна рада з реабілітації жертв тортур (IRCT) об'єднує понад 160 організацій у 76 країнах, які надають медичну, психологічну та юридичну допомогу постраждалим.

На нашу думку, для вдосконалення процесу реабілітації в Україні необхідно реалізувати низку важливих заходів, спрямованих на усунення наявних недоліків. Насамперед слід забезпечити відкритий доступ до архівних матеріалів, що стосуються політичних репресій, включаючи документи, які зберігаються в інших країнах колишнього СРСР. Це дозволить не лише ідентифікувати нові випадки репресій, а й сприятиме об'єктивному висвітленню історичної правди. Важливим кроком є підвищення інституційної спроможності регіональних комісій з реабілітації шляхом належного фінансування та кадрового забезпечення. Без відповідного ресурсного потенціалу комісії не зможуть ефективно виконувати свої функції. Також необхідно активно інформувати громадськість про можливості реабілітації, для чого слід проводити просвітницькі кампанії, семінари та публікації в медіа. Усі ці дії дозволять людям, які не знали про свої права, скористатися ними.

Не менш важливою є співпраця з міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародною радою з реабілітації жертв тортур (IRCT), для запозичення кращих практик і підвищення якості процедур [1, с. 14]. Такий обмін досвідом може значно пришвидшити реабілітаційні процеси. Окремої уваги потребує психологічна підтримка жертв політичних репресій та їхніх родин, що може бути реалізована через створення спеціальних програм психологічної допомоги. Враховуючи травматичний характер пережитого досвіду, така допомога сприятиме повноцінній ресоціалізації. У перспективі вказані кроки сприятимуть не лише відновленню справедливості, а й зміцненню довіри громадян до державних інституцій.

Таким чином, реабілітація жертв тоталітарного режиму є важливим елементом відновлення історичної справедливості та формування демократичного суспільства, заснованого на повазі до прав людини. Україна зробила значні кроки у цьому напрямку, зокрема шляхом прийняття відповідного законодавства та створення спеціалізованих комісій. Водночас існують суттєві виклики, пов'язані з доступом до архівів, недостатнім фінансуванням, обмеженими можливостями інституцій та нестачею публічного розголосу. Для забезпечення ефективного функціонування реабілітаційних механізмів необхідна політична воля, системна підтримка та інтеграція міжнародного досвіду. Лише за умови комплексного підходу можливо досягти справжньої правової та моральної реабілітації постраждалих від репресій.

Список використаних джерел

1. Олійник А., Подкур Р., Когут А. Відновлення прав жертв політичних репресій (Policy Paper). Київ, 2015. 20 с.
2. Vlasenko S. Legislative support for the public policy of national memory in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2024. 13(78). P. 218–230.

Довганич В.А.,

к. ю. н., старший оперуповноважений в особливо важливих справах
Третього оперативного відділу (з дислокацією у м. Тернополі)
Територіального управління Державного бюро розслідування
розташованого у м. Львові, полковник ДБР

ПРАВОВА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДЯН

Воєнний стан, запроваджений в Україні у відповідь на широкомасштабну збройну агресію з боку росії, зумовив радикальні зміни не лише у сфері національної безпеки та політичного управління, а й у правосвідомості та правовій поведінці громадян. У кризових умовах закономірно зростає роль правової культури як багатокomпонентного соціального явища, що об'єднує знання про право, його ціннісне сприйняття та мотивацію до правомірної поведінки. Воєнна ситуація активізує процеси самоусвідомлення громадянами своєї правової ролі в суспільстві, формує нові моделі правових відносин та спонукає до критичного осмислення легітимності правових норм. У таких умовах правова культура виконує функції не лише регулятивного, а й інтеграційного та мобілізаційного характеру, сприяючи збереженню правопорядку, єдності держави та стійкості інституцій. Зростає значення правової соціалізації, яка відбувається в умовах нестабільності та загроз, що, у свою чергу, впливає на формування нових суспільних орієнтирів. Саме в цей період активізуються як позитивні правові практики, пов'язані з волонтерством і самоврядуванням, так і ризики, пов'язані з девіантною поведінкою та правовим нігілізмом. Як наслідок, вивчення правової культури в умовах воєнного стану є необхідним для розуміння трансформаційних процесів у суспільстві та пошуку ефективних стратегій правового впливу.

З огляду на надзвичайний характер сучасних викликів, обумовлених війною, спостерігається істотна трансформація у характері правової поведінки населення, зміщення акцентів у правовому мисленні та посилення ролі морально-етичних чинників у правозастосуванні. Інституційна довіра до державних органів влади, включаючи правозахисні та правозастосовчі структури, стає одним із ключових чинників забезпечення правопорядку в умовах нестабільності. Водночас суспільство висуває підвищені вимоги до прозорості, підзвітності та справедливості дій публічної влади, що зумовлює необхідність переосмислення змісту правової культури в умовах екзистенційної загрози. У цьому контексті зростає потреба у науковому аналізі змін у правосвідомості, у тому числі з метою розробки ефективних механізмів правового виховання, популяризації доброчесної поведінки та забезпечення конституційних прав і свобод.

Правова культура в умовах воєнного стану постає як складне соціально-правове явище, яке охоплює не лише сукупність правових знань, а й систему цінностей, етичних орієнтирів і моделей поведінки, що сприяють узгодженню правових норм із суспільною мораллю [1, с. 81]. Вона є основою легітимності правопорядку, стабільності соціальних інститутів і довіри до державної влади. Формування зрілої правової культури є необхідною умовою функціонування демократичної правової держави, особливо в умовах зовнішніх загроз і внутрішньої нестабільності.

Військові дії зумовили масштабну трансформацію правової культури, яка виявляється у підвищенні рівня громадянської активності, поширенні волонтерського руху, зростанні правової обізнаності та самоорганізації населення. Ці процеси сприяють переосмисленню значення правових норм у повсякденному житті, а також зміцненню громадянської відповідальності та солідарності. Усе більше людей прагне до правомірної участі в суспільному житті, що демонструє позитивну динаміку правової соціалізації в умовах кризи. Така трансформація є передумовою

формування нової якості правової культури, орієнтованої на доброчесність, відповідальність і дотримання прав людини.

Разом із тим, надзвичайні умови спричиняють появу ризиків, зокрема правового нігілізму, порушень основоположних прав і свобод, а також підвищення рівня толерантності до незаконних дій, які виправдовуються «вищою метою». Така ситуація може призводити до підриву принципів верховенства права, зниження довіри до судових і правоохоронних органів, а також зростання самовільного трактування законодавчих норм. Наявність таких загроз вимагає постійного моніторингу правозастосовчої практики та забезпечення правових гарантій навіть в умовах обмежень, викликаних воєнним станом. Дотримання правових стандартів має залишатися безумовною цінністю, що не підлягає компромісу.

Формування нової моделі правової поведінки в умовах воєнного стану є неможливим без ефективної системи правового виховання, яка повинна інтегрувати елементи правової освіти, етичного самовизначення та патріотичного наставництва. Правове виховання має не лише інформувати громадян про їхні права й обов'язки, а й формувати у них внутрішню мотивацію до дотримання норм права. Водночас патріотизм повинен слугувати моральною опорою, що підкріплює повагу до закону та відповідальність перед державою й суспільством. Лише через поєднання правових знань з етичними орієнтирами можливе формування стійкої правової свідомості.

У цьому процесі провідну роль відіграють медіа, система освіти, державні інституції та інститути громадянського суспільства. Медіа мають формувати об'єктивну правову культуру через відповідальну інформаційну політику, уникати маніпуляцій і пропаганди. Освітні заклади повинні забезпечувати системну правову підготовку майбутніх громадян, формуючи правові компетентності ще з дитячого віку. Громадські організації та державні структури спільно можуть реалізовувати просвітницькі ініціативи, спрямовані на підвищення рівня правової культури населення.

Особливої уваги в контексті трансформації правової культури потребують дві соціальні групи – молодь і військовослужбовці. Молодь будучи більш відкритою до нових ідей і технологій, відіграє роль генератора нових моделей правової поведінки. Водночас військовослужбовці, які діють у межах суворого правового режиму, стикаються з постійними викликами щодо дотримання норм права в умовах бойових дій. Забезпечення їхнього правового супроводу, навчання та моральної підтримки є критично важливим для збереження правового порядку в армії й суспільстві загалом.

Таким чином, трансформація правової культури в умовах воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що охоплює зміни у правовій свідомості, поведінці та соціальних цінностях громадян. Вона вимагає системного підходу до правового виховання, активної участі інституцій і громадянського суспільства та забезпечення дотримання правових стандартів навіть у кризових обставинах. Формування нових правових практик, заснованих на доброчесності, відповідальності та патріотизмі, є запорукою стійкості демократичної правової системи. Саме правова культура має стати тим фундаментом, на якому вибудовується сильна, єдина та правова держава.

Список використаних джерел

1. Іванченко О.М. До питання співвідношення легітимності права та правової культури в Україні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 80-83.

Дракохруст Т.В.,
д. ю.н., доцент

Турчинов К. О.

докторант,
Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМАХ

Актуальність теми дослідження особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності законодавчої влади в гібридних політичних режимах обумовлена низкою важливих факторів. Зростаюча кількість держав з гібридними політичними режимами у світі потребує детального вивчення механізмів функціонування їх владних інституцій, особливо законодавчої гілки влади.

В умовах глобальних демократичних трансформацій особливої уваги потребує дослідження специфіки адміністративно-правового регулювання діяльності парламентів у країнах з гібридними режимами, де формально демократичні інститути співіснують з авторитарними практиками. Необхідність розуміння особливостей взаємодії між різними гілками влади в гібридних режимах є crucial для виявлення потенційних загроз демократичному розвитку та розробки механізмів їх попередження.

Важливість вивчення правових механізмів, що використовуються для обмеження або посилення ролі законодавчої влади в гібридних політичних системах, не можна недооцінювати у сучасних умовах. Існує нагальна потреба в удосконаленні теоретико-методологічних підходів до аналізу функціонування парламентських інституцій в умовах гібридних режимів та розробці рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності законодавчої влади для забезпечення демократичного розвитку держави.

Необхідність вивчення міжнародного досвіду правового регулювання діяльності парламентів у країнах з гібридними режимами дозволяє виявити як позитивні практики, так і потенційні ризики. Особливо важливим є дослідження механізмів забезпечення незалежності законодавчої влади та ефективності її функціонування в умовах гібридних політичних режимів.

Актуальним залишається питання аналізу впливу адміністративно-правового регулювання на ефективність законотворчої діяльності та якість прийнятих законодавчих актів, а також розробка ефективних механізмів контролю за діяльністю законодавчої влади при збереженні її незалежності та демократичного характеру функціонування.

Таким чином, дослідження особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності законодавчої влади в гібридних політичних режимах є важливим та актуальним напрямком наукових досліджень, що має як теоретичне, так і практичне значення для розвитку сучасної правової науки та вдосконалення механізмів державного управління.

Дослідження особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності законодавчої влади в гібридних політичних режимах демонструє різноманітність підходів у різних країнах світу.

Показовим прикладом є досвід Угорщини, де після реформ 2010 року спостерігається посилення контролю виконавчої влади над парламентом при збереженні формально демократичних процедур.

В Туреччині, особливо після конституційної реформи 2017 року, парламент зберігає значні повноваження, але фактично знаходиться під сильним впливом президентської влади, що характерно для гібридних режимів.

Венесуела демонструє приклад поступової трансформації парламентської системи, де Національна асамблея, незважаючи на конституційні гарантії незалежності, часто стикається з обмеженнями своїх повноважень з боку виконавчої влади.

У Сербії парламентська система характеризується формальним дотриманням демократичних процедур при фактичному домінуванні правлячої партії в законодавчому процесі.

У Філіппінах законодавча влада зберігає значну автономію, але система президентського впливу через різні адміністративні механізми створює характерну для гібридних режимів модель взаємодії влади.

Досвід Малайзії показує, як традиційні інститути можуть співіснувати з сучасними парламентськими процедурами, створюючи унікальну модель гібридного управління.

В Камбоджі парламент, незважаючи на формальну багатопартійність, фактично контролюється правлячою партією, що відображає типові риси гібридного режиму.

Особливий інтерес представляє досвід Сінгапуру, де ефективна адміністративна система поєднується з обмеженим політичним плюралізмом у парламенті.

В Азербайджані парламентська система демонструє характерні риси гібридного режиму, де законодавчий орган має широкі формальні повноваження, але фактично залежить від виконавчої влади.

Досвід М'янми показує складність трансформації військового режиму в гібридний, де парламент поступово набуває більшого значення, але залишається під значним впливом військової еліти.

В Казахстані парламентська система характеризується формальним дотриманням демократичних процедур при фактичному домінуванні президентської влади.

Пакистан демонструє модель, де парламент періодично стає ареною протистояння між цивільною та військовою владою, що створює специфічну форму гібридного режиму.

Таким чином, аналіз конкретних прикладів показує, що адміністративно-правове регулювання діяльності законодавчої влади в гібридних режимах характеризується значним різноманіттям форм та

методів, які відображають специфіку політичної системи кожної країни. При цьому спільними рисами залишаються формальне збереження демократичних інститутів при фактичному обмеженні їх незалежності, складність забезпечення реального розподілу влади та наявність механізмів контролю з боку виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Levitsky S., Way L. A. The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*. 2020. Vol. 31, no. 1. P. 51-65.
2. Diamond L. Facing Up to the Democratic Recession. *Journal of Democracy*. 2021. Vol. 32, no. 2. P. 141-155.
3. Bozóki A., Hegedűs D. An Externally Constrained Hybrid Regime: Hungary in the European Union. *Democratization*. 2019. Vol. 26, no. 7. P. 1173-1193.
4. Esen B., Gumuscu S. Rising Competitive Authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*. 2019. Vol. 40, no. 9. P. 1683-1702.
5. Gel'man V. The Rise and Decline of Electoral Authoritarianism in Russia. *Democratization*. 2022. Vol. 29, no. 2. P. 284-302.
6. Case W. *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less*. London: Routledge, 2022. 320 p.
7. Schedler A. *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: Oxford University Press, 2023. 478 p.
8. Croissant A., Lorenz P. *Comparative Politics of Southeast Asia: An Introduction to Governments and Political Regimes*. Springer, 2023. 455 p.
9. Merkel W. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*. 2021. Vol. 28, no. 1. P. 21-42.
10. Hale H. E. *Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 542 p.
11. Cassani A., Tomini L. Reversing Regimes and Concepts: From Democratization to Autocratization. *European Political Science*. 2020. Vol. 19, no. 2. P. 272-287.

12. Kneuer M. The Handbook of Political, Social, and Economic Transformation. Oxford: Oxford University Press, 2023. 688 p.
13. Gökarıksel S., Türem Ü. The Making of Neoliberal Turkey. London: Routledge, 2021. 296 p.
14. Fukuyama F. Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2022. 688 p.
15. Mechkova V., Lührmann A., Lindberg S. I. How Much Democratic Backsliding? Journal of Democracy. 2023. Vol. 34, no. 1. P. 45-60.
16. Bogaards M. De-democratization in Hungary: Diffusely Defective Democracy. Democratization. 2021. Vol. 28, no. 4. P. 831-847.
17. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy. Foreign Affairs. 2021. Vol. 100, no. 6. P. 22-43.
18. O'Donnell G. The Quality of Democracy: Why the Rule of Law Matters. Journal of Democracy. 2022. Vol. 33, no. 2. P. 39-52.
19. Magaloni B. Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 296 p.
20. Цзяньган Чен. Трансформація політичних режимів у сучасному світі: порівняльний аналіз. *Політологічний вісник*. 2023. № 2. С. 45-58.

Дробязко А.О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

четвертого курсу спеціальності 081 Право,

науковий керівник: к.ю.н., доц. **Шевченко Н.Л.,**

Херсонський державний університет

ПРАВО НА ОСВІТУ І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Реалії сьогодення такі, що наша держава четвертий рік поспіль безперестанно боронить свої кордони від зовнішньої загрози. В умовах, коли всі доступні ресурси йдуть на потреби оборони, життєво важливим завданням залишається не допустити зупинки функціонування основних внутрішніх підсистем держави, адже такі системи, як, наприклад, охорона здоров'я чи охорона праці, забезпечують реалізацію фундаментальних прав людини і будь-який збій у їх роботі може призвести до тяжких наслідків. Освіті серед них належить особлива роль, адже без якісної підготовки кадрів майбутнє відновлення держави та її економіки навряд чи буде можливим.

Визнаючи високу цінність освіти, держава закріплює право на якісну, доступну для всіх і протягом усього життя безоплатну освіту у цілій низці нормативно-правових актів як національного (Конституція України, Закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про повну загальну середню освіту” тощо), так і міжнародного рівня (Загальна декларація прав людини та Конвенція ООН про права дитини).

Недостатня деталізованість законодавчого визначення права на освіту зумовила наявність серед науковців різних підходів до того, що розуміти під цим поняттям. Більшість з них зводяться до трьох позицій: вид та міра можливої поведінки людини (В. Яремчук) [1]; гарантії, передбачені Конституцією і конкретизовані законами (О. Кузніченко, М. Ільченко) [2]; регламентований правом процес (М. Ребкало, Л. Самофалов, В. Олійник) [3].

У свою чергу, реалізація права на освіту передбачає здобуття освіти на одному чи декількох рівнях, а саме на рівні дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти. Кожен рівень має свої особливості, проте

можливість кожного протягом усього життя здобути якісну, доступну та безоплатну освіту залишається незмінною.

Для того, щоб розробити ефективну програму стабілізаційних заходів, замало тільки знати, що включає в себе явище - потрібно розуміти його реальний стан на поточний момент. Звідси слідує питання, яким чином можна оцінити настільки велику кількість закладів освіти за досить короткий час для отримання більш-менш повного уявлення про проблему?

Відповідь на поставлене питання криється у застосуванні спеціальних методик у дослідженні освітнього процесу, до яких Наказом МОН України від 16.01.2020 р. №54 “Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти” відносно опитування (анкетування, інтерв’ювання); тестування; спостереження за освітнім процесом та освітньою діяльністю у закладах освіти; фокус-групу; аналіз документації закладів освіти, їх засновників; аналіз статистичних даних про стан системи освіти за встановленими формами звітності; інші методи. [4] Серед інших методів дослідник А. Шегеда називає також фото- та відеофіксацію, рейтинг-конференцію та SPOT-аналіз. [5]

Проведене у 2022-2023 р.р. ДСЯО України за підтримки ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти» дослідження методом опитування викладачів та керівників закладів освіти дозволило визначити дві групи найпоширеніших проблем: 1) матеріально-технічні (перебої з електропостачанням, відсутність постійного доступу до швидкісного інтернету в учнів/учениць, відсутність укриття, електрики та інтернету в закладу освіти та ін.); 2) морально-психологічні (відсутність “живого спілкування” між вчителями та учнями/ученицями, зниження мотивації до навчання тощо). [6]

Це лише деякі найбільш виражені проблеми. Звичайно, що їх перелік значно більший. Крім того, не можна не враховувати і людський фактор, що

проявляється у прагненні керівників применшити значення деяких проблем з метою збереження іміджу закладу та/або особистої репутації.

На вирішення вказаних проблем пропонується, з одного боку, розширення залучення інвестицій міжнародних організацій та/або спеціальних фондів, спрямованих на побудову укриттів, закупівлю генераторів та супутникових систем інтернету та іншого обладнання, яке дозволить вести освітній процес безперервно у межах закладу, а з іншого боку, поширення інформації про якомога більше різних випадків успішного працевлаштування за дипломом як усередині країни, так і за її межами, що багатом може допомогти відновити або отримати впевненість у ньому та створення гнучких клубів за інтересами, які зможуть проводити періодичні збори не тільки в режимі он-лайн, але і у безпечних місцях як на території закладу, так і на території інших міст, де зосереджена достатня кількість здобувачів.

Як і будь-яка інша система, система освіти - динамічна. Вона не стоїть на місці і постійно розвивається та вдосконалюється. Це стає особливо важливим у час потрясінь, визначаючи, наскільки швидко ця система здатна адаптуватися до змін. З цією метою протягом перших двох років війни особливо активно здійснювалося реформування законодавства про освіту, спрямоване, переважно, на організацію усіх аспектів ефективного і водночас зручного дистанційного навчання. Крім того, на забезпечення нормальної реалізації права на освіту в нашій державі діє Національна академія педагогічних наук України - державна установа із науково-методичними функціями, яка взяла на себе, у тому числі, організацію майбутньої повоєнної відбудови української освіти.

Ще одне питання, яке наразі непокоїть дослідників, - як надалі розвиватиметься система освіти? Пошуки відповіді на це питання породили чималу кількість різноманітних підходів, проте їх загальний зміст зводиться

до трьох напрямів: інноваційності (запровадження в освіту сучасних технологій та методик навчання), індивідуальності (урахування інтересів та потреб здобувачів освіти при вирішенні переважної кількості питань організації освітнього процесу, будь то побудова освітніх програм чи наповнення освітніх компонент, а також їх спрямування на розвиток індивідуальних якостей та навичок, необхідних для успішного працевлаштування) та імплементації (приведення українського законодавства про освіту у відповідність до законодавства ЄС та використання міжнародного досвіду у галузі освіти для її покращення та оптимізації її функціонування).

Таким чином, право на освіту - це гарантоване державою право кожного впродовж всього життя на рівних умовах, незалежно від будь-яких статевих, вікових, фізичних, ідеологічних, майнових, етнічних, мовних, інших особливостей та ознак здобувати якісну безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України. Діючи на засадах доступності, безоплатності система освіти забезпечує повний розвиток особи, зростання поваги до прав людини і основоположних свобод, сприяння гармонізації відносин між народами, расовими та релігійними групами та підтримці миру. На тлі суто теоретичних пошуків комплексного визначення права на освіту, яке об'єднало б у собі всі істотні ознаки цього явища, застосування різноманітних методів дослідження освітнього процесу дозволяє державним органам та установам отримувати об'єктивні дані про стан реалізації в Україні права на освіту і розробляти на їх основі плани практичних заходів та рекомендації, які у подальшому лягають в основу освітніх реформ. Вагома роль у цьому процесі належить науково-методичній діяльності НАПН України, яка допомагає МОН у розробці державної освітньої політики. І хоча навчальні заклади наразі стикаються з великою кількістю проблем як матеріально-технічного, так і морально-психологічного характеру, українська система освіти вже стала на шлях до

інноваційності, індивідуальності та імплементації, на якому їй тепер залишається дати закріпитися і надати усіляку підтримку.

Список використаних джерел

1. Яремчук В. Д. Право на освіту в системі прав людини. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*. 2022. С. 299–302. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/konstytuciyni_prava_i_svobody_lyudyny_ta_gromadyanyna_v_umovah_voyennogo_stanu_2022.pdf#page=299 (дата звернення: 06.03.2025)
2. Кузніченко О.В., Ільченко М. Конституційне право на освіту та його захист в умовах євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 28–35. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.5> (дата звернення: 09.03.2025)
3. Ребкало М.М., Самофалов Л.П., Олійник В.С. Особливості реалізації права на освіту в Україні: аналітично-правовий огляд. *Науковий вісник Сіверщини*. Право. 2019. № 2 (7). С. 13–22. URL: <https://doi.org/10.32755/sjlaw.2019.02.01310.32755/sjlaw.2019.02.013> (дата звернення: 06.02.2025)
4. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти : Наказ МОН України від 16.01.2020 № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text> (дата звернення: 11.02.2025)
5. Шегеда А. Ф. Методи дослідження освітнього процесу. *Житомирщина педагогічна*. 2021. № 1 (21). URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2021/03/7_Шегеда.pdf (дата звернення: 08.02.2025)
6. Державна служба якості освіти України. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному

Дуб І. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
першого курсу спеціальності 081 Право

Науковий керівник: д.ю.н., професор **Стратонов В. М.,**

заслужений юрист України,
професор кафедри національного, міжнародного права та
правоохоронної діяльності,

Херсонський державний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини – термін, який використовують для позначення конкретного переліку законодавчих актів та міжнародних нормативних документів, а також для визначення статусу конкретної людини в суспільстві [1, с. 110].

Враховуючи сучасне звучання, зміст уявлень про права людини, варто розглянути факт історичної спадкоємності цих прав. На думку, Опольської Н. М., Бабой А. М. та Бабой В. С., «історія зародження і розвитку уявлень про права людини нерозривно пов'язана з історією зародження та розвитку теоретичних знань про державу, право, політику і законодавство» [2, с. 11].

Враховуючи сучасні виклики, питання забезпечення прав, свобод людини і громадянина в Україні стало ще більш актуальним. Наша держава в даний час знаходиться на одному з найскладніших етапів свого незалежного існування, тобто в умовах воєнного стану, який накладає особливу відповідальність. Сьогодні внутрішня єдність, потужна підтримка державних органів і правозахисних організацій на національному та міжнародному рівнях мають вирішальне значення.

Питання забезпечення прав, свобод людини і громадянина відіграє значну роль як у зовнішній так і у внутрішній політиці всіх держав світового співтовариства. Згідно з думкою Лазарєва М. Д., «забезпечення належного захисту прав, свобод людини і громадянина є важливим завданням держави та актуальним напрямом розвитку правової системи» [3, с. 53].

Стаття 64 Конституції України визначає перелік прав та свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. До таких належать: «право на рівність громадян перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (стаття 24 Конституції)»; «право на громадянство та його зміну (стаття 25 Конституції)»; «право на життя (стаття 27 Конституції)»; «право на повагу до гідності особи (стаття 28 Конституції)»; «право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29 Конституції)»; «право на індивідуальні або колективні письмові звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (стаття 40 Конституції)»; «право на житло (стаття 47 Конституції)»; «право на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї (стаття 51 Конституції)»; «рівність дітей у своїх правах незалежно від походження (стаття 52 Конституції)»; «право на захист прав і свобод у людини у суді (стаття 55 Конституції)»; «право на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної

шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади (стаття 56 Конституції)); «право знати свої права і обов'язки (стаття 57 Конституції)); «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (стаття 58 Конституції)); «право на професійну правничу допомогу (стаття 59 Конституції)); «право на відмову від виконання явно злочинних розпоряджень чи наказів (стаття 60 Конституції)); «право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення (стаття 61 Конституції)); «презумпція невинуватості (стаття 62 Конституції)); «право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом (стаття 63 Конституції))» [4].

В умовах збройного протистояння основне право людини на життя виявляється практично беззахисним. Це пов'язано з тим, що війна провокує численні форми насильства, включаючи вбивства, викрадення людей і тортури, які безпосередньо порушують право на життя, гідність, недоторканність особистості, що є надзвичайно актуальною проблемою нашого часу. Такі дії абсолютно неприйнятні, незалежно від обставин, і повинні бути засуджені найрішучішим чином як порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини. Зважаючи на це головним обов'язком держави є забезпечення захисту людського життя, яка є найвищою цінністю будь-якої держави.

Захист прав і свобод громадян є одним з головних завдань держави. Однак бувають випадки, коли їх обмеження неминуче та повинно здійснюватися виключно в порядку, визначеному законом. Згідно з Конституцією України підставою для таких обмежень виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану. До прав фізичних осіб, які можуть обмежуватися в умовах воєнного стану належать: «право на

недоторканність житла (стаття 30 Конституції)»; «право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31 Конституції)»; «право на невтручання в особисте і сімейне життя (стаття 32 Конституції)»; «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34 Конституції)»; «право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (стаття 38 Конституції)»; «право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39 Конституції)»; «право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 41 Конституції)»; «право на підприємницьку діяльність (стаття 42 Конституції)»; «право на працю (стаття 43 Конституції)»; «право на страйк (стаття 44 Конституції)»; «право на освіту (стаття 53 Конституції)» [4].

Слід зазначити, що обмеження прав людини слід чітко відрізнити від їх порушення, оскільки це абсолютно різні поняття. Обмеження прав людини - це дії держави або інших структур, які тимчасово обмежують застосування деяких прав людини в певних обставинах, для досягнення законних цілей, наприклад, забезпечення безпеки, підтримання громадського порядку, а також захисту прав і свобод інших осіб або інтересів суспільства в цілому.

Отже, основні права людини і громадянина не підлягають ніякому обмеженню навіть в умовах воєнного стану, оскільки без їх гарантії, забезпечення неможливе існування особистості та держави в рамках правової, демократичної системи. Згідно з чинного законодавства перелік прав, свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, є вичерпним. Усі інші, передбачені Конституцією України, права і свободи людини та громадянина, можуть бути обмежені лише в

умовах воєнного стану та передбачають законне обмеження прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Размєтаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства: до постановки питання. Юридичний вісник. 2006. № 1. С. 110–113. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1841> (дата звернення: 30.03.2025).
2. Опольська Н. М., Бабой А. М., Бабой В. С. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/28982.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
3. Лазарєва М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/13.pdf (дата звернення: 31.03.2023).
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4974> (дата звернення: 30.03.2025).

Забарін А.Ф.,

аспірант другого року навчання

Київський університет права НАН України

науковий керівник: к.ю.н. **Венецька М. В.,**

старший науковий співробітник

Відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького

права Інституту держави і права імені

В.М. Корецького НАН України,

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ

АКТИВІВ БОРЖНИКА У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА, ЯКІ НЕЗАКОННО ВИБУЛИ З ЙОГО ВОЛОДІННЯ

Питання повернення активів боржника, які незаконно вибули з його володіння, має багатогранний характер і охоплює як цивільно-правові, так і процесуальні аспекти.

Відповідно до положень Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), ліквідаційна маса включає все майно боржника, яке належить йому на праві власності або на інших речових правах на момент порушення провадження у справі про банкрутство, а також майно, набуте під час провадження (ст. 1 КУЗПБ) [2].

Однак на практиці часто виникають ситуації, коли активи боржника виводяться з його володіння ще до початку процедури банкрутства, що в свою чергу значно ускладнює їх повернення.

Під час виконання повноважень ліквідатора в процедурі банкрутства питання повернення активів боржника, які незаконно вибули з його володіння має вкрай важливе значення, адже все майно боржника входить до складу його ліквідаційної маси за рахунок якої відбувається подальше задоволення грошових вимог кредиторів.

Особливо актуальною проблемою на практиці є повернення рухомого майна боржника, адже здійснення його пошуку є досить ускладненим.

При цьому, чинне банкрутне законодавство України не містить дієвих засобів, які б надавали можливість арбітражному керуючому здійснити повернення активів боржника, що незаконно вибуло з його володіння.

Вітчизняні науковці, зокрема Поляков О.В., наголошують, що проблема повернення активів тісно пов'язана з необхідністю захисту прав кредиторів, адже виведення майна боржника фактично унеможливорює справедливий розподіл ліквідаційної маси [3].

У цьому контексті важливе значення має віндикаційний позов, який, за Цивільним кодексом України (ст. 387–388), є основним інструментом для повернення майна, незаконно вилученого з володіння власника [4].

Проте, як зазначає Зайцев А.Ю., ефективність віндикації в процедурі банкрутства залежить від своєчасного виявлення активів і належного правового супроводу [1].

Однією з ключових проблем у діяльності арбітражного керуючого є пошук активів боржника, особливо рухомого майна. Рухоме майно, таке як транспортні засоби, обладнання чи товарні запаси, легко переміщується, відчужується або приховується, що ускладнює його ідентифікацію.

Так, сучасне законодавство України не передбачає достатніх механізмів для оперативного виявлення таких активів, а державні реєстри часто містять застарілу або неповну інформацію.

За таких умов, задля підвищення ефективності повернення активів боржника, необхідним є комплексне вдосконалення законодавства та практики його застосування.

По-перше, доцільно розширити повноваження арбітражного керуючого щодо отримання інформації з державних реєстрів і баз даних, адже наразі арбітражні керуючі не мають доступу до Державного реєстру обтяжень рухомого майна, реєстру довіреностей, а отримання інформації з банківських рахунків боржника на стадії розпорядження майном зазвичай є ускладненим через банківську таємницю.

По-друге, важливим є наділення арбітражного керуючого правом безпосередньо звертатися до правоохоронних органів із заявою про розшук рухомого майна боржника. Наразі така можливість може бути реалізована тільки шляхом подання до суду відповідного клопотання про зобов'язання органів Національної поліції України оголосити транспортні засоби або колісну техніку боржника у розшук. Можливість оголошення в розшук іншого майна наразі не передбачена, що істотним чином звужує можливість арбітражного керуючого віднайти майно боржника.

Проблема повернення активів боржника, які незаконно вибули з його володіння, залишається однією з найбільш проблемних у процедурі банкрутства. Відсутність ефективних механізмів пошуку рухомого майна,

обмежені повноваження арбітражного керуючого створюють значні перешкоди для забезпечення прав кредиторів.

Вдосконалення законодавства шляхом розширення повноважень арбітражних керуючих щодо оголошення майна в розшук, доступу до державних реєстрів та банківських рахунків боржника призведе до значного підвищити ефективності повернення активів у процедурі банкрутства.

Список використаних джерел

1. Зайцев А. Ю. Теоретичні та практичні аспекти віндикації житла. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 35.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
3. Поляков О. В. Захист прав кредиторів у процедурі банкрутства: теоретичні аспекти. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 45–52.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Загурський О.Б.

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗМІНА ПАРАДИГМИ

Воєнна агресія проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, суттєво трансформувала функціонування органів державної влади, зокрема органів прокуратури. В умовах воєнного стану на перший план виходить потреба

адаптації правозастосовної діяльності до нових реалій, які передбачають посилення ролі прокуратури у захисті національних інтересів, забезпеченні правопорядку та фіксації воєнних злочинів.

Зміна парадигми прокурорської діяльності зумовлена не лише необхідністю реагування на нові види правопорушень у період збройного конфлікту, а й посиленням координаційної та аналітичної функції прокуратури в умовах гібридної війни. Надзвичайно важливою є також участь прокуратури у документуванні фактів порушень міжнародного гуманітарного права, забезпеченні справедливості та притягненні до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинів проти людяності.

Таким чином, вивчення особливостей діяльності прокуратури в умовах воєнного стану має високу теоретичну та практичну значущість, оскільки дозволяє оцінити ефективність правових механізмів реагування на кризові виклики, визначити оптимальні підходи до забезпечення верховенства права в умовах надзвичайної ситуації та сформулювати основу для подальшої модернізації національної системи правосуддя у післявоєнний період.

Згідно ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII: «у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність» [1].

А. Костін зазначає про те, що «ми – перша країна, яка розслідує воєнні злочини вже під час повномасштабної агресії, що триває. Це безпрецедентний виклик для усієї системи правосуддя. Але ми вистояли в перші, найскладніші дні війни та продовжуємо стабільно виконувати свою

роботу – координацію органів правопорядку, представництво інтересів держави в судах та, звісно, документування воєнних злочинів» [2].

Вже понад десятиліття у національному правовому дискурсі, як і загалом у публічному просторі, вирує практично безперервна полеміка стосовно моделі системного врегулювання, ролі та основних засад функціонування прокуратури в умовах демократичної правової держави.

Дебати, суперечки та баталії щодо конституційного статусу прокуратури в Конституції Республіки Польща, її системного забезпечення, завдань, які покладаються на цей орган, і, зрештою, обсягу процесуальних функцій, ведуться з різноманітних точок зору, починаючи з суто політичної, проходячи через аналіз, занурений у ширший нормативний контекст, що стосується загальноприйнятої функції прокуратури як державного інституту охорони законності та дотримання права всіма суб'єктами, та закінчуючи специфічною роллю прокуратури у кримінальному судочинстві.

У контексті такої дискусії вже було запропоновано: у національній юридичній літературі, переважно у теоретичному вимірі, різноманітні пропозиції та рішення щодо конституційного місця та визначення завдань та функцій прокуратури.

Згідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15 березня 2022 року № 2125-IX, КПК був доповнений ст. 616, яка регламентує скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміну запобіжного заходу з інших підстав [3-4].

Аналіз значного обсягу наукової літератури, присвяченої дослідженню зазначеної проблематики, демонструє наявність як положень нормативно-догматичного та конституційного характеру, сформульованих у межах правової методології та усталених концептуальних підходів, так і

висловлювань, що тяжіють до публіцистичного стилю чи мають форму політичних декларацій.

Такий спектр позицій дозволяє зробити висновок, що у більшості випадків ініціативи щодо проведення фахових дискусій, а також проекти нормативно-правових змін, які є їх наслідком або ж підґрунтям, були реакцією на конкретні суспільно-політичні події, активно висвітлені у засобах масової інформації. Саме ці події, як правило, слугували підставою для критичної оцінки ефективності діяльності органів прокуратури та неадекватності наявних правових механізмів, які часто визначаються як ключова причина виявлених проблемних аспектів у сфері правозастосування.

На думку Є. Крапівіна, «для виконання прокурором функції судового контролю відповідно до розділу IX-1 КПК, необхідно одночасне існування таких умов:

- 1) існування правового режиму воєнного стану;
- 2) відсутність у слідчого судді об'єктивної можливості виконання повноважень, передбачених відповідними статтями КПК України або взагалі відсутність слідчого судді;
- 3) наявність клопотання прокурора або клопотання слідчого, погодженого прокурором;
- 4) наявність постанови керівника прокуратури, що містить обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді» [5].

Умови сьогодення, коли в країні введено воєнний стан, диктують значні зміни у роботі органів прокуратури, змушуючи переглянути її основні завдання, інструменти та механізми організації діяльності. Війна, розв'язана проти України, поставила ряд надскладних питань, що вимагають термінового реагування з боку прокуратури, особливо щодо забезпечення ретельного контролю за дотриманням законності в сфері національної безпеки, гарантування прав мирного населення, протидії злочинам,

пов'язаним з війною, а також підтримання правопорядку в умовах обмежених ресурсів та нестабільної ситуації з безпекою.

Перехід до нових реалій передбачає не просто пристосування прокуратури до надзвичайних обставин, а й комплексну модернізацію внутрішньої роботи, зокрема, впровадження цифрових технологій, поліпшення взаємодії між відомствами та підвищення ролі у міжнародній правовій співпраці. Разом з цим, важливо зберегти рівновагу між необхідними обмеженнями прав і свобод, що викликані воєнним станом, та основними принципами верховенства права і гуманізму.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> Дата звернення (16.04.2025).
2. Пресконференція Андрія Костіна про роботу прокуратури за рік повномасштабної агресії РФ. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/preskonferenciya-andriya-kostina-pro-roboti-prokuraturi-za-rik-povnomasstabnoyi-agresiyi-rf>. Дата звернення (16.04.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України, Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text/>. Дата звернення (16.04.2025).
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав: Закон України від 15 березня 2022 року № 2125-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#n6>. Дата звернення (16.04.2025).
5. Крапівін Є. Editorial: Покладення функції судового контролю на прокурора: як обґрунтовується «відсутність об'єктивної можливості»

його здійснення? URL: <https://justtalk.com.ua/post/editorial-pokladennya-funktsii-sudovogo-kontrolyu-na-prokurora-yak-obgruntovuetsya-vidsutnist-obektivnoi-mozhlivosti-jogo-zdiysnennya>.
Дата звернення (16.04.2025).

Загребасва А.Ю.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право

науковий керівник: **Томіліна Ю.Є.**

Херсонський державний університет

**ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ
ОТРИМАННЯ
ДОКУМЕНТУ УКРАЇНСЬКОГО ЗРАЗКА ПІСЛЯ ВИЇЗДУ АБО
ДЕОКУПАЦІЇ**

Військова агресія РФ та окупація частини території України спричинила нові виклики для правової системи, зокрема у сфері реєстрації актів цивільного стану. Адже документи, які видала окупаційна адміністрація, не визнаються ні Україною, ні міжнародною спільнотою. Проблема правового визнання фактів народження дітей на тимчасово окупованих територіях України є надзвичайно актуальною в умовах тривалої російської агресії. Відсутність можливості офіційної реєстрації новонароджених відповідно до законодавства України створює правові колізії щодо набуття громадянства, отримання документації українського зразка та реалізації базових прав дитини.

Згідно зі ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [4], будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків. Внаслідок цих обставин на сьогодні отримання свідоцтва про народження дитини в органах реєстрації актів цивільного стану Міністерства юстиції України є неможливим, а єдиним шляхом для

його отримання та захисту прав дитини є звернення до суду за встановленням факту, що має юридичне значення. Встановлення факту народження дитини необхідно заявникам для отримання свідоцтва про народження дитини встановленого законодавством України зразка, підтвердження громадянства України дитини та реалізації в подальшому дитиною всіх належних їй прав та свобод громадянина України.

Відповідно до ч. 1. ст. 317 Цивільного процесуального кодексу України, заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника [1]. Справи про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду. У рішенні про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків. Ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню. Рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути оскаржено в загальному порядку, встановленому цим Кодексом. Оскарження рішення не зупиняє його виконання. Копія судового рішення видається учасникам справи, негайно після проголошення такого рішення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи.

Відповідно до ч. 3 ст. 317 Цивільного процесуального кодексу України, у рішенні про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків [1].

Відповідно до ч. 4 317 Цивільного процесуального кодексу України судом ухвалене рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню [1]. Встановлення факту, що має юридичне значення необхідно заявникам для державної реєстрації народження дитини.

Інформація про народження громадянина України має бути внесена до Єдиного державного реєстру актів цивільного стану в Україні. Згідно з ч. 1 ст. 44 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану [2]. На підставі запису про народження дитини відділ державної реєстрації актів цивільного стану має видати свідоцтво про народження. В подальшому, до отримання дитиною паспорту громадянина України, свідоцтво про народження є основним документом, що засвідчує його особу. Проте у випадку народження дитини на тимчасово окупованій території виконати цей обов'язок неможливо. Так, згідно з Правилами державної реєстрації актів цивільного стану України, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5, для реєстрації факту народження дитини, яке відбулося в медичному закладі до органів реєстрації необхідно подати медичне свідоцтво про народження (форма № 103/о), форма якого затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 року №545 [6; 5]. Це свідоцтво подається, якщо дитина народилася на території України. Оскільки ніякий інший документ у випадку народження дитини в медичному закладі не є підставою для

отримання свідоцтва про народження. Проте, це тимчасово окуповані російською федерацією, яка здійснює контроль на цій території, але це не змінює факту, що це є українські території. До того ж, згідно з п. 3 гл. 1 розділу 3 Правил, державна реєстрація народження дитини проводиться за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них [5]. Як вже зазначалось, відповідно до ст. 317 Цивільного процесуального кодексу України розгляд справи про встановлення факту народження дитини судом є невідкладним [1]. Статтею 7 Закону України «Про громадянство України» передбачено, що особа батьки якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України [3]. Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином з моменту народження. Таким чином, оцінивши усі докази, що є у справі у їх сукупності, а також враховуючи те, що законом не передбачено іншого порядку встановлення даного факту, суд приходить до висновку про задоволення заяви про встановлення факту народження дитини. У рішенні про встановлення факту народження зазначаються дата і місце народження особи, а також відомості про її батьків. Цей порядок забезпечує можливість офіційної реєстрації народження дітей, які народилися на тимчасово окупованих територіях, навіть за відсутності доступу до місцевих органів реєстрації.

Встановлення факту народження не лише підтверджує сам факт появи дитини на світ, але й забезпечує реалізацію її права на громадянство України. Враховуючи, що реєстрація народження є необхідною для отримання відповідних документів, відсутність такої реєстрації унеможливорює доступ дитини до прав та соціальних гарантій, визначених законодавством України.

Таким чином, законодавство України передбачає чіткий механізм встановлення факту народження на тимчасово окупованих територіях, забезпечуючи права громадян у складних умовах.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст. 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
5. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2000 р. № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
6. Про затвердження форми первинної облікової документації № 103/о «Медичне свідоцтво про народження» та Інструкції щодо її заповнення : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08 серп. 2006 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-06#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

7. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 берез. 1995 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
8. Єдиний державний реєстр судових рішень України // Державна судова адміністрація України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2025).

Іваненко Д.Д.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
Донецький державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБІГУ КРИПТОАКТИВІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Регламент (ЄС) 2023/1114 від 31 травня 2023 року Про ринки криптоактивів і внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1093/2010 і (ЄС) 1095/2010 і Директиви 2013/36/ЄС і (ЄС) 2019/1937 (надалі – МіСА) [1] визначив правові засади обігу криптоактивів на території Європейського Союзу. МіСА поширюється на випуск, публічну пропозицію, допуск до торгівлі криптоактивами, надання послуг пов'язаних з обігом криптоактивів. МіСА не поширюється на: криптоактиви, правовий режим яких врегульовано іншими законами Європейського Союзу про фінансові послуги; постачальників послуг криптоактивів у справах про банкрутство; Європейський центральний банк та національні центральні банки, Європейський інвестиційний банк, Європейський механізм фінансової

стабілізації, Європейський механізм стабільності, публічні міжнародні організації; унікальні та незамінні криптоактиви [1].

МіСА виокремлює наступні види криптоактивів: 1) незабезпечений криптоактив (utility token) – криптоактиву призначений тільки для надання доступу до товару чи послуги, що надаються емітентом; 2) забезпечений криптоактив (asset-referenced token,) – криптоактив призначений підтримувати стабільну вартість шляхом прив'язки до фіату, товарів або офіційних валют; 3) електронні гроші (electronic money token) – криптоактив призначений підтримувати стабільну вартість шляхом прив'язки до офіційної валюти [1].

МіСА встановив єдині вимоги для: 1) емітентів криптоактивів, що не були врегульовані іншими актами Європейського Союзу на ринку фінансових послуг; 2) постачальників послуг у сфері обігу криптоактивів.

МіСА врегулював наступне коло питань: 1) правила прозорості, порядок розкриття інформації про випуск, первинної публічної пропозиції, допуску криптоактивів до торгової платформи; 2) правила акредитації та нагляду за постачальниками послуг на ринку криптоактивів, емітентами незабезпечених криптоактивів (utility token), забезпечених криптоактивів (asset-referenced token), електронних грошей (electronic money token); 3) правові засади функціонування, заснування, управління емітентами та постачальниками послуг криптоактивів; 4) захист прав власників криптоактивів та клієнтів постачальників послуг; 5) запобігання інсайдерських операцій, незаконного розголошення інформації, маніпулюванню ринком [2].

Оференти, пошукачі дозволу на торгівлю криптоактивами, крім забезпечених криптоактивів та електронних грошей, повинні відповідати наступним вимогам: мати статус юридичної особи; опублікувати «Білу книгу» криптоактиву та маркетингові повідомлення на веб-сайті; діяти чесно, справедливо та професійно; комунікувати з фактичними та потенційними власниками криптоактивів чесно, чітко, без введення в

оману; виявляти, запобігати, управляти, розкривати будь-які конфлікти інтересів; нести відповідальність за збитки внаслідок публікації неправдивої інформації у «Білій книзі» [2].

Емітенти забезпечених криптоактивів, що пропонують спільноті криптоактиви або прагнуть отримали дозвіл на торгівлю криптоактивами на торговій платформі, повинні відповідати наступним вимогам: мати статус юридичної особи з місцезнаходженням на території Європейського Союзу; мати дозвіл країни-члена Європейського Союзу або мати статус кредитної установи, що публікує «Білу книгу» криптоактиву, схвалену компетентним національним органом; викупити свої токени, пов'язані з активами, у будь-який час на вимогу власників за ринковою вартістю відповідних активів або шляхом доставки відповідних активів; опублікувати «Білу книгу» криптоактиву та маркетингові повідомлення на веб-сайті, нести відповідальність за збитки внаслідок публікації неправдивої інформації у «Білій книзі»; діяти чесно, справедливо та професійно; комунікувати з фактичними та потенційними власниками токенів чесно, чітко та без введення в оману; діяти в інтересах власників токенів, ставитися до них однаково; встановити та підтримувати ефективні, прозорі процедури для оперативного, справедливого та послідовного розгляду скарг; виявляти, запобігати, управляти, розкривати будь-які конфлікти інтересів; постійно підтримувати резерв активів, що покриває зобов'язання перед власниками токенів, мати власні кошти, які дорівнюють найбільшому з наступного (350 000 євро, 2% від середнього розміру резервних активів, чверть постійних накладних витрат попереднього року); створити плани покриття та викупу що застосовується при неможливості виконати свої зобов'язання [2].

Емітенти електронних грошей, що пропонують спільноті або прагнуть отримали дозвіл на торгівлю криптоактивами на торговій платформі, повинні відповідати наступним вимогам: бути акредитованим як кредитна установа або емітент електронних грошей; опублікувати «Білу книгу» криптоактиву та маркетингові повідомлення на веб-сайті, нести

відповідальність за збитки внаслідок публікації неправдивої інформації у «Білій книзі»; дотримуватися правил емісії, погашення, маркетингу; випускати токени за номінальною вартістю після отримання коштів; викупити, на вимогу власника, токени в будь-який момент і за номінальною вартістю; інвестувати отримані кошти в безпечні активи з низьким рівнем ризику в тій самій валюті та розміщувати їх на окремому рахунку в кредитній установі; створити плани покриття та викупу що застосовується при неможливості виконати свої зобов'язання [2].

Європейське банківське управління (ЕВА) класифікує забезпечені криптоактиви та електронні гроші як «значні», якщо їх власники, вартість криптоактивів, транзакції, відповідають певним критеріям. У таких випадках до емітентів забезпечені криптоактиви та електронні гроші встановлюються додаткові вимоги, а Європейське банківське управління виконує наглядову функцію [2].

Вимоги до постачальників послуг криптоактивів: мати статус юридичної особи акредитовану національним органом влади як постачальник послуг криптоактивів, зареєстрований офіс у державі-члені, де вони надають принаймні частину своїх послуг, ефективне керівництво та принаймні одним із директорів з місцезнаходженням на території Європейського Союзу; або за певних умов, кредитна установа, центральний депозитарій цінних паперів, інвестиційна фірма оператор ринку, установа електронних грошей, керуюча компанія суб'єктів спільного інвестування в переказні цінні папери або альтернативний інвестиційний фонд [2].

Вимоги до всіх постачальників криптоактивів передбачають: діяти чесно, справедливо, професійно в інтересах реальних та потенційних клієнтів; надавати клієнтам чесну, чітку інформацію що не вводить в оману; умисно або необережно не вводити клієнтів в оману щодо реальних або уявних переваг криптоактивів, попереджати їх про пов'язані ризики; опублікувати на веб-сайті політику ціноутворення, витрат, комісій, вплив кожного криптоактиву на екомережу; пруденційні гарантії щодо капіталу;

гарантувати, що члени органу управління мають бездоганну репутацію, знання, досвід, навички, час для ефективного виконання своїх обов'язків; запровадити політики та процедури запобігання відмиванню грошей, фінансуванню тероризму; зберігати криптоактиви та кошти клієнтів окремо від інших активів та не використовувати їх на власному рахунку; запровадити та підтримувати ефективні, прозорі процедури швидкого, справедливого, послідовного розгляду скарг клієнтів; запровадити та використовувати ефективну політику виявлення, запобігання, управління, розкриття конфліктів інтересів; вживати заходи з метою уникнення ризиків під час аутсорсингу; розробити план упорядкованого згортання діяльності [2].

Отже, MiCA встановив правові засади обігу криптоактивів на території Європейського Союзу. Запроваджені MiCA норми правового регулювання призведуть до: збільшення витрат на дотримання нормативних вимог; зменшать рівень анонімності користувачів; прозорості та стабільності забезпечених криптоактивів.

Список використаних джерел

1. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) № 1093/2010 and (EU) № 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023R1114> (дата звернення: 21.03.2025).

2. European crypto-assets regulation (MiCA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4626998> (дата звернення: 21.03.2025).

Іванова Р.Ю.,

к.ю.н., доцент,
професорка кафедри міжнародного та європейського права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року після її початкової агресії в 2014 році спричинило безпрецедентні труднощі міжнародній правовій системі та правовій системі України. У межах збройного конфлікту міжнародні організації мають життєво важливе значення для дотримання закону, захисту прав людини та допомоги в інституційній реконструкції, оскільки вони пропонують всебічну цивільну допомогу на стратегічному, правовому, організаційному та фінансовому фронтах.

Серед найбільш авторитетних у міжнародному масштабі органів, які формують і зміцнюють правову інфраструктуру України під час війни, є:

ООН (Організація Об'єднаних Націй) — її органи, зокрема УВКПЛ (Управління Верховного комісара з прав людини), активно здійснює моніторинг гуманітарного права та порушень прав людини. Їхні звіти є важливими документами для міжнародних судів.

МКС (Міжнародний кримінальний суд) — Початок провадження щодо України та співпраця з українською владою щодо документування військових злочинів є законною основою для притягнення осіб до відповідальності за акти агресії, незаконну війну та злочини проти людства.

Спільно з Венеціанською комісією Рада Європи пропонує послуги з експертної оцінки законодавчих ініціатив української юриспруденції, зокрема у сферах судової реформи, люстрації, прав меншин та інтеграції судової системи до Європейського Союзу.

Європейський Союз використовує свій центр підтримки внутрішньої безпеки та управління кордонами в Молдові та Україні разом із різними проектами технічної допомоги, щоб сприяти боротьбі з корупцією та управлінню державними коштами, а також функціонуванню правоохоронних і судових установ.

Правила дотримання стандартів прозорості, підзвітності та належного управління, встановлених Групою розробки фінансових заходів та GRECO, безпосередньо впливають на післявоєнну структуру управління правоохоронними органами та юридичну практику, що визначає період відновлення України.

Міжнародна допомога надається на умовах, встановлених міжнародними фінансовими установами, такими як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку та Інститут міжнародних фінансів, що забезпечує прозорість, цілеспрямованість фінансування та підзвітність використаним коштам допомоги.

Крім того, Україна, співпрацюючи з ENCJ та Асоціацією міжнародного права, відіграє важливу роль у розбудові моделі самоврядного суду до незалежного судового органу та узгодженні законодавства України з *acquis communautaire*.

Таким чином, можна зробити висновок, що ці міжнародні інституції не лише допомагають під час бойових дій активної війни, а й беруть на себе відповідальність за підтримку стійкої правової системи після війни — відповідно до забезпечення міжнародних норм прав людини, демократичних свобод і доброго врядування. Інтеграція цих факторів. Модифікація Україною правової системи країни та процеси інтеграції до Європейського Союзу стануть іншими передумовами для досягнення ефективних змін у правовій системі країни.

Список використаних джерел

1. Міжнародний кримінальний суд. Звіт щодо розслідувань в Україні. Гаага: ICC, 2024. 19 с.
2. Рада Європи. Венеційська комісія. Висновок щодо правової реформи в Україні. Страсбург, 2023. 32 с.
3. Ukraine Recovery and Reform Tracker. Brussels: European Commission, 2023. 60 р.
4. Сухомлин О. Вплив міжнародних фінансових інституцій на правову систему України. Право і безпека. 2023. № 2. С. 112–117.
5. Світовий банк. Програма реформ та відновлення в Україні: юридичний супровід. Вашингтон, 2023. 48 с.

Іванченко Е.П.

к.ю.н., докторант,

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ МИТНИМИ ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗА ОКРЕМИМИ РЕЖИМАМИ В УМОВАХ ЗМІН ДО МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

З прийняттям змін до Митного кодексу України (Кодекс) [1] в частині регулювання митної посередницької діяльності, а саме декларування товарів за окремими митними режимами в залежності від виду митного представництва (пряме та непряме), виникає ряд питань, які мають бути вирішені з метою дотримання митного законодавства та належного виконання митних процедур як з боку посадових осіб митних органів, так і митних посередників.

Керуючись вимогами взятих на себе зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергетики та їх державами-членами, з іншими сторонами» [2], Верховною Радою України було прийнято Закон України від 22 серпня 2024 року № 3926-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо впровадження деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» (Закон № 3926-IX) [3], який набирає чинності з 19 квітня 2025 року.

Зазначені зміни мають суттєве значення для регулювання митної посередницької діяльності, оскільки передбачають введення *інституту митного представництва*, встановлюють вимоги щодо авторизації на провадження митної брокерської діяльності і митних режимів, визначають права, обов'язки, відповідальність особи та її митного представника (посередника).

З врахуванням того, що до введення Законом № 3926-IX інституту митного представництва такі вимоги по відношенню до митного посередника раніше не пред'являлись, цілком ймовірно, що у процесі здійснення митного контролю та оформлення товарів будуть виникати питання різного тлумачення та підходу до визначення виду представництва (пряме чи непряме).

Відсутність нормозастосовчої практики та роз'яснень з боку державних органів на які покладено регулювання митною справою України (Міністерство фінансів України, Державна митна служба України) можуть спотворити ситуацію наслідком якої можуть бути необґрунтовані затримки та відмови у митному оформленні товарів з боку митних органів. Це в першу чергу стосується *заборони непрямого митному представнику здійснювати декларування товарів за окремими митними режимами*.

У відповідності до Закону № 3926-IX (пункт 2 частини восьмої статті 11-1 Кодексу) непрямого митному представнику *заборонено* здійснювати декларування у митні режими:

- імпорту товарів, на які у випадках, встановлених цим Кодексом та іншими законами з питань оподаткування, надаються звільнення від оподаткування митними платежами (податкові пільги) під час їх випуску для вільного обігу;

- імпорту (у частині процедури кінцевого використання);
- тимчасового ввезення;
- безмитної торгівлі;
- переробки на митній території;

- переробки за межами митної території;
- знищення або руйнування;
- відмови на користь держави.

Крім того, відповідно до пункту 6 частини першої статті 19-2 Кодексу, за заявою підприємства митні органи приймають рішення щодо *авторизації* для поміщення товарів у митний режим:

- імпорту (у частині процедури кінцевого використання);
- тимчасового ввезення;
- переробки на митній території;
- переробки за межами митної території.

Слід зазначити, що за вищевказаними митними режимами здійснюється значна кількість митних оформлень в яких задіяні не тільки суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), а і митні посередники. Тому припинення митного оформлення товару, наприклад, в режимі переробки на митній території України, може призвести до зриву виробничого процесу підприємством, яке працює за схемою давальницької сировини, а зволікання при здійсненні митного оформлення товару у режимі тимчасового ввезення, до зриву ремонтних робіт або, наприклад, недоставлення спецтехніки та обладнання до місця подолання наслідків воєнних дій чи стихійного лиха, що вкрай є недопустимим в умовах правового режиму воєнного стану.

Законом № 3926-ІХ визначено, що у разі непрямого представництва митний представник діє в інтересах особи, яку він представляє, але від власного імені (непрямий митний представник). Під час виконання своїх повноважень митний представник заявляє про те, що він діє в інтересах особи, яку він представляє та зобов'язаний надати митним органам документи, які підтверджують його повноваження і визначають вид представництва (пряме чи непряме).

Тобто, при здійсненні декларування митним представником його представництво має бути засвідчено особою, яку представляє митний

представник. Після чого посадова особа митного органу повинна визначити чи є представництво пряме або непряме та в залежності від результату розгляду питання приймає рішення, чи має право митний представник здійснювати декларування товарів за заявленим митним режимом.

З врахуванням того, що до введення Законом № 3926-IX інституту митного посередництва, а також нових вимог щодо обмежень і заборон по відношенню до митного посередника новоприйняті норми права на даний час не застосовувались, цілком ймовірно, що у процесі здійснення митного контролю та оформлення товарів з 19 квітня 2025 року будуть виникати питання різного тлумачення й підходу з боку посадових осіб митних органів та митних посередників до визначення виду представництва (пряме чи непряме).

Відсутність єдиного підходу, в тому числі регламентованого з боку державних органів влади, до визначення митного представництва (пряме чи непряме) при здійсненні митного контролю та оформлення товарів за означеними митними режимами може також призвести до виникнення значної кількості скарг та звернень митних посередників і суб'єктів ЗЕД до інстанцій вищого рівня та судових органів. Тому вжиття нормотворчих заходів з боку державних органів відносно однозначного підходу щодо порядку визначення митного представництва посадовими особами при виконанні своїх посадових обов'язків у світі нових змін у митному законодавстві запроваджених Законом № 3926-IX має бути здійснено в найближчий час.

Вважаємо, що основними критеріями визначення виду представництва мають бути Типові умови договору між митним представником та суб'єктом ЗЕД рекомендовані та затверджені Міністерством фінансів України та (або) Державною митною службою України. Також мають бути розроблені та затверджені методичні рекомендації (технологічна схема) для посадових осіб митних органів

щодо Порядку визначення виду представництва при митному декларуванні товарів (Порядок). У Порядку має бути визначено перелік вимог та документів необхідних для визначення виду представництва (пряме чи непряме), особливості здійснення декларування товарів за окремими митними режимами, а також встановлений регламент щодо регулювання правовідносин, які виникають між митним представником та посадовою особою митного органу: порядок подання документів та їх перелік; вповноважені особи; процедура розгляду та прийняття рішень; порядок оскарження рішень тощо.

Важливо, що розробка нового Митного кодексу України на основі Митного кодексу ЄС є ключовою рекомендацією для України у Звіті щодо розширення ЄС, оприлюдненому восени минулого року, де Закон № 3926-ІХ має перехідне значення. Прогрес, досягнутий до 1 вересня, увійде до звіту за 2025 рік, і вплине на поточну оцінку готовності України до вступу до ЄС [4].

Вбачається, що поетапне приведення митного законодавства України до митного законодавства ЄС повинно надати можливість вітчизняному бізнесу підготуватися до нових змін і не повинно перешкоджати зовнішньоекономічній діяльності та роботі митних посередників. В умовах правового режиму воєнного стану для державних органів влади професійне й своєчасне вирішення неузгоджених питань щодо запровадження нових правил у митному оформленні має бути пріоритетним, відповідати економічній безпеці держави та спиратись виключно на норми чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 12.02.2025)

2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/card2#Card> (дата звернення: 11.02.2025)
3. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22 серпня 2024 року №3926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3926-20> (дата звернення: 13.02.2025)
4. Державна митна служба. Євроінтеграція: Україна прагне отримати новий Митний кодекс на основі Митного кодексу ЄС у 2026 році. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ievrointegratsiia-ukrayina-pragne-otrimati-novii-mitnii-kodeks-na-osnovi-mitnogo-kodeksu-ies-u-2026-rotsi-2083> (дата звернення: 14.02.2025)

Кадала В.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки,
Донецький державний університет внутрішніх справ

ОГЛЯД ПРАВОВИХ ІНІЦІАТИВ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО КРИТИЧНУ ІНФРАСТРУКТУРУ» В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Правові ініціативи відіграють ключову роль у вирішенні питань безпеки та захисту об'єктів критичної інфраструктури (далі – ОКИ) в надзвичайних умовах розвитку України. Надзвичайні умови розвитку України виникли на базі розгорнутої воєнної агресії російською федерацією. Наявні воєнні дії в Україні призвели до порушення рівня національної

безпеки, життєдіяльності країни та її громадян. Постало питання збереження національних інтересів, територіальної цілісності країни та вдосконалення правового базису в системі мінімізації впливу воєнних викликів на функціонування провідних ланок економічного та соціального сектору країни. Одним із напрямків вирішення проблеми стало забезпечення системи безпеки та захисту ОКІ, котрі мають важливе значення для оборонного та економічного сектору, а також національної безпеки країни, котра воює. Гостро постала проблема вдосконалення існуючих правових інструментів для виконання стратегічних та тактичних завдань, які забезпечуються ОКІ, що і вказало на вибір напрямку дослідження та його актуальність.

Питання правового регулювання системи безпеки та захисту ОКІ не є новим, проте постійно знаходиться в колі наукових розробок, які розкривають існуючі проблематичні аспекти та сприяють напрацювання більш реалістичних заходів їх уникнення. Серед вітчизняних дослідників окремі організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України аналізують такі вчені, як Б.В. Богдан [1], Ю.В. Кузьменко, О.М. Коропатов, Р.В. Думанський [2], Д.Г. Бобро, С.П. Іванюта, С. І. Кондратов [3], І.В. Солопова [4] та інші. Утім, ця проблематика потребує подальшого дослідження з урахуванням викликів і загроз, що виникають наразі щодо питання посилення захисту ОКІ та вдосконалення законодавчого регламентування.

Першим дієвим кроком вирішення проблеми безпеки та захисту ОКІ стало прийняття Закону України «Про критичну інфраструктуру» [5]. Даним правовим актом законодавець визначив «...правові та організаційні засади створення та функціонування національної системи захисту ОКІ і є складовою законодавства у сфері національної безпеки» [5]. У розділі І статті 1 правового акту законодавець розкрив сутнісний зміст важливих понятійних категорій, а саме[5]:

- критична інфраструктура визначена як сукупність ОКІ;

- ОКІ представлено об'єктами інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам;

- безпека ОКІ визначена як стан захищеності ОКІ, за якого забезпечуються функціональність, безперервність роботи, відновлюваність, цілісність і стійкість критичної інфраструктури;

- захист ОКІ – всі види діяльності, що виконуються перед або під час створення, функціонування, відновлення і реорганізації ОКІ, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці ОКІ, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації.

Ми вважаємо, що саме такий підхід законодавець обрав з метою надання пріоритету політики у сфері безпеки та стійкості ОКІ, яка забезпечує життєво важливі для країни функції та послуги, а також завдання суб'єктам управління в цій сфері.

З моменту введення воєнного стану в Україні у 2022 році законодавець вносить зміни в правовий акт, та наголосив на тому, що «...особливості захисту та правового режиму ОКІ в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану, особливого періоду регулюються законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про оборону України»[5].

У 2023 році було прийнято правовий акт «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України»[6], яким було скориговано розділ II статті 5 Закону України «Про критичну інфраструктуру»[5] в контексті завдань державної політики у сфері захисту ОКІ. Законодавець розширив перелік завдань шляхом введення пункту 3 до статті 5 в контексті «...створення, впровадження, розвиток та забезпечення функціонування

національної системи захисту ОКІ, у тому числі шляхом визначення уповноваженого органу у сфері захисту ОКІ України, а також визначення повноважень у сфері захисту ОКІ інших суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури»[6].

Водночас, зазначеним вище законодавчим актом було затверджено зміни до розділу IV статті 13 пункту 3 Закону України «Про критичну інфраструктуру» [5], який було викладено в наступному змісту «...формування та реалізацію державної політики у сфері захисту ОКІ, координацію діяльності суб'єктів національної системи захисту ОКІ забезпечує уповноважений орган у сфері захисту ОКІ України». Законодавець звернув увагу на те, що «...під час дії воєнного стану, а також протягом 12 місяців після його припинення чи скасування повноваження уповноваженого органу у сфері захисту ОКІ України, здійснюються Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України»[6]. Окрім цього, статтею 16 законодавець конкретизує те, що «...діяльність уповноваженого органу у сфері захисту ОКІ України спрямовує, координує та контролює Кабінет Міністрів України»[5].

Важливо зазначити, що міжнародне співробітництво у сфері захисту ОКІ регламентується статтею 31 Закону України «Про критичну інфраструктуру» [5]. Зазначену міжнародну діяльність законодавець закріплює наступним чином[5]: Україна здійснює співробітництво у сфері захисту ОКІ з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з міжнародною злочинністю та тероризмом; Україна може брати участь у спільних заходах із забезпечення захисту ОКІ, зокрема у проведенні спільних навчань суб'єктів сектору безпеки і оборони в рамках заходів колективної оборони з дотриманням вимог законів України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» та «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України».

У 2024 році законодавець приймає правовий акт «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності об'єктів критичної інфраструктури під час дії воєнного стану»[7], яким вносяться зміни до статті 137 Господарського процесуального кодексу України такого змісту: «... п.15. Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна під час дії воєнного стану, прийнятих відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» та «п.16. Тимчасово, під час дії воєнного стану та протягом двох років після його припинення чи скасування, не допускається вжиття заходів забезпечення позову, передбачених цим Кодексом, якщо відповідачем (боржником) є або має бути визначене господарське товариство» [7].

На підставі викладеного, варто зробити висновок, що завдяки своєчасному впровадженню законодавчих ініціатив проводиться доволі велика робота по безпеці та захисту ОКІ. Особливо важливим є те, що законодавець сприяє визначенню змісту загроз та надає дієві пропозиції щодо їх усунення в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Богдан Б.В. Актуальні питання нормативно-правового регулювання захисту критичної інфраструктури в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. Електронний науково-практичний журнал*. 2022. № 6. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-01-09> (дата звернення: 11.02.2025)
2. Кузьменко Ю. В., Коропатов О.М., Думанський Р.В. Адміністративно-правове забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури під час воєнного стану. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип. 27. С. 59-65.

3. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. / Д.Г. Бобро, С.П. Іванюта, С.І. Кондратов та ін. ; за заг. ред. О.М. Суходолі. Київ : НІСД, 2019. 224 с.

4. Солопова І.В. Правові умови захисту об'єктів критичної інфраструктури в Україні: проблеми та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 119-125.

5. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Tex> (дата звернення: 04.04.2025).

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України: Закон України від 18.10.2022 року № 2684 – IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2684-20> (дата звернення: 04.04.2025).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності об'єктів критичної інфраструктури під час дії воєнного стану: Закон України від 22.05.2024 року № 3723 – IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3723-20> (дата звернення: 04.04.2025).

Кілочек А.А.

аспірантка факультету міжнародної торгівлі та права,
Київський національний торговельно-економічний університет

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖВІДОМЧОЇ КОМІСІЇ З МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання ефективної діяльності органів державної влади в частині належного забезпечення захисту приватних інтересів суб'єктів господарювання завжди залишалось дискусійним та актуальним, проте особливої актуальності набуло з початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну. Так, з

введенням воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року, національні товаровиробники, які звертались зі скаргами до Міністерства економіки України (далі – Мінекономіки) про порушення антидемпінгового розслідування щодо імпорту відповідних товарів в Україну, або ж таке розслідування вже тривало певний період до моменту початку війни, стикнулись з невизначеністю та відсутністю інформації стосовно режиму роботи та розгляду поданих скарг Мінекономіки, а також щодо проведення розслідувань і прийняття рішень Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі (далі- Комісія) у період дії воєнного стану.

Дана проблематика залишається поза увагою юридичної наукової спільноти та потребує більш широкого дослідження, оскільки, у період дії воєнного стану ввезення товарів в Україну за нижчими цінами ніж на внутрішньому ринку завдає суттєвої економічної шкоди товаровиробникам, особливо коли показники економічних збитків зростають не лише від демпінгу чи підвищення собівартості виготовлення певних видів товарів, а й від завданих росією руйнувань інфраструктури підприємств, а тому держава має бути націлена на ефективний захист приватних інтересів всіх суб'єктів, бо саме бізнес забезпечує економічну стабільність країни.

В контексті зазначеного слід навести рішення Конституційного суду України від 01 грудня 2004 року 18-рп/2004 в якому було визначено поняття «охоронюваний законом інтерес» як «правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; є) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом. Системний аналіз, який провів Конституційний суд України, свідчить, що поняття «охоронюваний законом інтерес» у всіх

випадках вживання його у законах України у логічно - смислового зв'язку з поняттям «права» має один і той же зміст». [1]

Таким чином, Конституційний суд надав нам визначення поняття «охоронюваний законом інтерес» та ототожнив його із правом, з цього випливає, що у національних товаровиробників є приватний інтерес бути захищеними державою від демпінгового імпорту та реалізувати своє право на захист шляхом звернення зі скаргою до уповноваженого органу, після прийняття якої порушується антидемпінгове розслідування, встановлюється наявність факту демпінгу та у випадку доведення цього факту, застосовуються попередні заходи щодо експортера.

Хочемо акцентувати увагу на закріплених принципах захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на законодавчому рівні. Відповідно до статті 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «принципом захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України; принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів». [2]

Водночас 16 березня 2022 року Мінекономіки повідомило заінтересовані сторони шляхом розміщення на веб-сайті, що «усі строки процедурних етапів проведення антидемпінгових розслідувань і переглядів заходів, застосованих за результатами таких розслідувань, а також розгляду поданих скарг/заяв про порушення торговельних розслідувань/переглядів переносяться, з посиланням на частину третю статті 6 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», відповідно до якої, строки в рамках антидемпінгових розслідувань та перегляд заходів, застосованих за результатами таких розслідувань, може визначатися також посиланням на подію, яка повинна неминуче настати». [4]

Ми переконані, що з початком війни як форс-мажорної обставини, Мінекономіки та Комісія не могли стабільно функціонувати (забезпечувати розгляд скарг та звернень, проводити засідання і приймати рішення), хоча варто зауважити, що більшість органів державної влади інформували заінтересовані сторони щодо їх діяльності та повернулась до стабільного режиму функціонування вже через декілька місяців попри ризики небезпеки.

Звертаємо увагу, що така невизначеність в режимі функціонування Мінекономіки та Комісії призвела до порушення вимог строків визначених частиною одинадцятою статті 12 та частиною десятою статті 13 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», відповідно до яких «рішення про порушення антидемпінгового розслідування приймає Комісія за поданням Міністерства, як правило, в 30-денний строк з дня подання скарги». [2]

«Строк проведення антидемпінгового розслідування не повинен перевищувати одного року з дня набрання чинності рішенням про його порушення. Строк антидемпінгового розслідування може бути продовжений за рішенням Комісії, але не може бути більшим ніж 18 місяців». [2]

В свою чергу, відповідно до статті 5.10 Угоди про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року, «строк проведення антидемпінгового розслідування не повинен перевищувати одного року з дня набрання чинності рішенням про його порушення. Строк антидемпінгового розслідування може бути продовжений за рішенням Комісії, але за жодних обставин не може бути більшим ніж 18 місяців». [5]

Хочемо наголосити, що у період дії воєнного стану в Україні, перед національними товаровиробниками, чий інтереси мають бути захищені державою, постали нагальні проблеми, наприклад, рішення Комісії про застосування попередніх заходів станом на 2022 рік не прийнято, хоча розслідування тривало ще до початку війни. Виникли випадки коли з моменту завершення періоду розслідування та датою застосування остаточних антидемпінгових заходів вже у період дії воєнного стану минуло понад 18

місяців, внаслідок чого прийняття такого рішення про застосування заходів з порушенням строків та на основі наданих минулих матеріалів є порушенням з боку Комісії, і відповідно, стало кроком для оскарження в судовому порядку.

На підтвердження вищенаведеного, слід також зазначити, що 17 червня 2024 року під час засідання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку було висвітлено проблематику в окресленій сфері щодо нестабільного режиму роботи Комісії, дискримінації українських виробників, і наголошено, що «процедури антидемпінгових, а також інших розслідувань в інтересах українських виробників мають бути максимально спрощені та прискорені; Комісія стосовно розгляду звернень українських виробників має збиратись частіше і працювати як годинник; Визначення інтересів українського виробника ключовим пріоритетом». [6]

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного суду України від 01 грудня 2004 року № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/504>
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 11.02.2025)
3. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (дата звернення: 12.02.2025)
4. Повідомлення про перенесення строків процедурних етапів проведення антидемпінгових та спеціальних розслідувань/переглядів та розгляду поданих скарг/заяв про порушення торговельних розслідувань/переглядів. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/6435a4226>

27749abbce527699f37c49b?lang=ukUA&id=e9eb45a77852431db439a3d1bfece886&title=UchastUZasidanniakhKomitetuSotZiSproschenniaProtsedurTorgivli (дата звернення: 13.02.2025)

5. Угода про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року: міжнародний документ від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010#Text (дата звернення: 14.02.2025)

6. Комітет з питань економічного розвитку обговорив інструменти торгового захисту. URL: https://komprompol.rada.gov.ua/news/main_news/75653.html (дата звернення: 09.02.2025)

Коваленко М. С.,
к. ю. н., доцент,
доцент кафедри правознавства
Полтавський університет економіки і торгівлі

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут імпідменту є одним із найважливіших механізмів конституційно-правової відповідальності, що спрямований на забезпечення дотримання принципів верховенства права, демократичного управління та запобігання узурпації влади. Водночас, застосування цієї процедури в умовах воєнного стану потребує особливої уваги, оскільки під час збройного конфлікту виникають підвищені ризики політичної нестабільності та загроз державному управлінню.

Відповідно до статті 111 Конституції України, Президент може бути усунений з поста в порядку імпідменту у разі вчинення державної зради або іншого злочину. Процедура передбачає складну багатоступеневу

процедуру, що включає висновки Конституційного Суду та підтримку 3/4 складу Верховної Ради [1].

Повномасштабне вторгнення російською федерацією на територію України та воєнний стан, який був введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року [2], вплинуло на державний лад та всі сфери суспільного життя в нашій державі.

Під час воєнного стану в Україні діють особливі правові режими, які можуть впливати на функціонування державних інститутів. Зокрема, стаття 11 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає повноваження Президента в цих умовах. Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження Президента не можуть бути припинені [3].

Введення воєнного стану відповідно до статі 64 Конституції України передбачає можливість обмеження певних прав і свобод. Водночас, процедура імпічменту не підпадає під перелік конституційних норм, які можуть бути змінені в умовах воєнного стану. Проте, реалізація цієї процедури в період збройного конфлікту може ускладнюватися низкою факторів:

- 1) концентрація виконавчої влади у президента для забезпечення обороноздатності країни;
- 2) політична доцільність, пов'язана з ризиками дестабілізації влади;
- 3) ускладненість роботи парламенту та судових органів у період воєнного стану.

В умовах воєнного стану в Україні Президент не обмежується символічним уособленням влади, а активно виконує покладені на нього функції, визначаючи напрямки державної політики та стратегію військового управління. Одночасно з цим він здійснює свої основні повноваження, забезпечуючи функціонування держави та максимально можливу підтримку життєдіяльності громадян в умовах війни [4, с.100].

Запровадження воєнного стану спричинило зміни у функціонуванні державних органів. Нині спостерігається певна криза у роботі Верховної Ради України, що пов'язано із суттєвою концентрацією владних повноважень в органах виконавчої влади, які фактично підпорядковані Президенту України. Як наслідок, Верховна Рада не в повному обсязі реалізує свої функції, зокрема щодо парламентського контролю, включаючи нагляд за діяльністю та виконанням обов'язків органами виконавчої влади [5, с.10].

Негативним фактором, що впливає на діяльність Президента, стало падіння рівня довіри населення до Президента. Київський міжнародний інститут соціології провів опитування громадян України щодо рівня довіри до Президента у період з 2019 по 2024 рік. На графіку представлено зміну рівня довіри до Володимира Зеленського від моменту його обрання до кінця вересня 2024 року. Після перемоги на президентських і парламентських виборах 2019 року 80% українців висловили довіру В. Зеленському. Однак до лютого 2022 року цей показник поступово знизився до 37%. З початком повномасштабного вторгнення рівень довіри різко зріс до 90%. До кінця грудня 2023 року він зменшився до 77%, а на початку лютого 2024 року становив 64%. У травні 2024 року рівень довіри знизився до 59%. У період з травня по вересень 2024 року ситуація залишалася стабільною: 59% українців продовжували довіряти Президенту (Рис 1) [6].

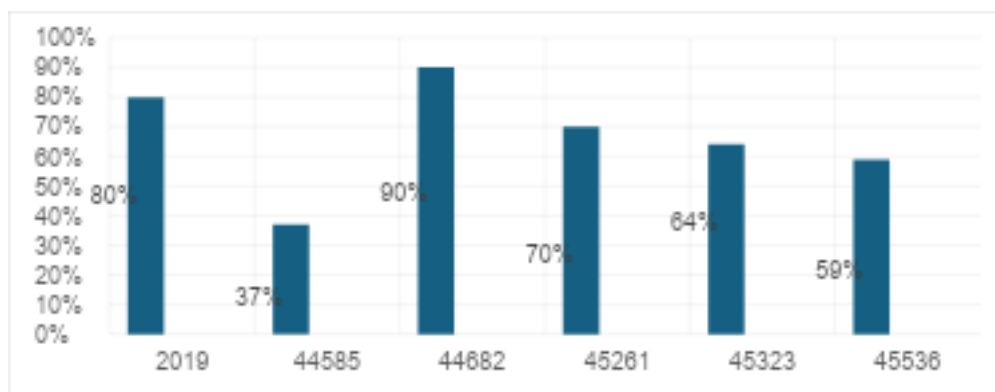

Рис.1

На нашу думку, такі показники можна пояснити кількома факторами. Серед основних причин – втома суспільства від затяжної війни, зростання

економічних труднощів, корупційні скандали, критика кадрової політики та недостатня комунікація з громадянами. Крім того, зосередження влади в руках виконавчих органів та певне послаблення парламентського контролю також викликають занепокоєння у суспільстві.

Аналіз практики інших держав показує, що імпічмент у період збройного конфлікту є рідкісним явищем. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки під час Другої світової війни чи В'єтнамської війни процедура імпічменту не застосовувалася, навіть за умов політичних криз. Натомість у Південній Кореї імпічмент президента Пак Кин Хе 2017 року стався у період загострення відносин із Північною Кореєю, що викликало внутрішньополітичну нестабільність [7].

Процедура імпічменту є важливим елементом демократичної держави, що забезпечує підзвітність вищих посадових осіб. Водночас, її реалізація в умовах воєнного стану має бути виваженою та ґрунтуватися на принципах балансу влади та забезпечення національної безпеки. Запровадження чітких правових механізмів і запобіжників дозволить гармонізувати необхідність конституційної відповідальності з потребами державного управління в кризових умовах.

У сучасних умовах воєнного стану в Україні зростає суспільний запит на підзвітність влади, проте, водночас необхідно зважати на потенційні ризики: можливість використання імпічменту як інструменту політичної боротьби; загроза розколу вищого державного керівництва під час збройного конфлікту; необхідність оперативності прийняття рішень, що може бути порушено у разі довготривалої процедури імпічменту.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 09.02.2025)

2. Про введення воєнного стану: Указ Президента від 24.02.2022 № 64/2022. Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>. (дата звернення: 11.02.2025)

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.02.2025)

4. Лікарчук М.М. Повноваження Президента України під час воєнного стану. Національне та міжнародне право: історія, сучасність, перспективи розвитку. Збірник матеріалів I–ї Міжнародної науково-практичної конференції до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 09-10 червня 2022 року). Вінниця, 2022. С 97-101

5. Бабкіна О., Дячок С. Політичний режим в Україні до і під час дії воєнного стані: нові виклики. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Вип 35. 2025. С 5-13

6. Динаміка довіри Президенту В. Зеленському в 2019-2024 роках. Київський міжнародний інститут соціології. 2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1441&page=2> (дата звернення: 09.02.2025)

7. Anna Saarela. Republic of Korea: Impact of the Leadership Crisis and Security Threats on the Economy. In-Depth Analysis 25-11-2016. European Parliament. 2016. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570476/EXPO_IDA\(2016\)570476_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570476/EXPO_IDA(2016)570476_EN.pdf) (дата звернення: 07.02.2025)

РЕПАРАЦІЇ. МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вже понад три роки триває повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, а війна - одинадцятий. За цей час наша країна пізнала руйнації таких масштабів, які співставні хіба-що з періодом Другої світової війни. За четвертою оцінкою потреб України на відновлення та відбудову, організованою ООН, прямі збитки, завдані будівлям та інфраструктурі, становлять близько 176 мільярдів доларів США. Найбільше постраждали житловий сектор, транспорт, енергетика та видобувна промисловість, а також торгівля. Найбільшої шкоди було завдано в Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Київській областях. Збитки в цих регіонах становлять понад 127 мільярдів доларів США, або 72% від загальної суми збитків [1, с.16]. Кожен день, масштаби завданою Росією шкоди, зростають, а паралельно з цим все актуальнішим стає питання розроблення механізму для отримання репарацій.

Розглядаючи приклад Другої світової війни, то розмови про відшкодування завданих Німеччиною збитків розпочалися ще до закінчення цієї самої війни, а вже на Ялтинській та Потсдамській конференціях у 1945 році були визначені форма та розміри репарацій. Саме ж поняття «репарації», в міжнародному праві, з'явилося ще в далекому 1919 році після закінчення Першої світової війни, коли відбулося підписання Версальського мирного договору. За цим договором Німеччина та її союзники зобов'язувалися виплатити великі суми компенсації країнам Антанти, розмір яких невдовзі визначила Міжсоюзницька Комісія з репарацій. Виплати цих

репарацій сильно вдарили по Німеччині й розтягнулися на десятиліття, настільки, що останні платежі на виконання умов Версальського мирного договору були зроблені Німеччиною тільки в жовтні 2010 року[2].

Однак, в міжнародному праві немає офіційно прийнятого документа, де було б чітко закріплено поняття репарацій. Хоча в статті 3 IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі зазначено, що Воююча сторона, яка порушує норми зазначеного Положення, підлягає відповідальності у формі відшкодування збитків, якщо для цього є підстави. Вона є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил [3]. Аналогічне положення міститься в статті 91 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року. Окрему увагу варто приділити статті 31 Проекту статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року, а також статті 34, де чітко визначаються форми репарацій: реституція, компенсація та сатисфакція. Хоча даний документ не є формально обов'язковим договором (soft law), але він має значну юридичну вагу через відображення звичаєвого міжнародного права, широке визнання та застосування міжнародними судами та арбітражами, а також через використання державами його як авторитетного джерела права.

14 листопада 2022 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію A/RES/ES-11/5 “Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв’язку з агресією проти України”. У відповідь на цю Резолюцію в травні 2023 було засновано Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, а у квітні 2024 він почав приймати перші заяви. Реєстр було створено на 3 роки з можливістю подальшого продовження, під егідою Ради Європи Резолюцією CM/Res(2023)3, якою було укладено

Розширену часткову угоду про Реєстр збитків, завданих агресією РФ проти України. Реєстр збитків є першою складовою всеохопного Міжнародного компенсаційного механізму, який складатиметься з трьох елементів: самого Реєстру збитків, Комісії з розгляду претензій та Компенсаційного фонду. Щодо Комісії, то в березні 2025 року у Гаазі відбулося перше засідання Міжурядового переговорного комітету з укладення Міжнародного договору про створення Компенсаційної комісії для України, а Реєстр збитків, відповідно до свого Статуту, сприяє та бере участь у процесі створення даної Комісії [4]. Рада Європи у своїй Резолюції 2539 також закликає до термінового створення Компенсаційного фонду як спеціального міжнародного інструменту, уповноваженого розглядати вимоги та здійснювати виплати за шкоду чи втрати, спричинені неправомірними діями Росії в Україні. Цей Фонд має забезпечити систематичний підхід до оцінювання та відшкодування широкого спектру збитків, завданих різним постраждалим сторонам, зокрема пошкодження інфраструктури, екологічну шкоду, економічні втрати підприємств та інвесторів, а також витрати на прийом і підтримку внутрішньо переміщених осіб та біженців як в Україні, так і за її кордонами. Також, країни, які заморозили російські активи повинні будуть передати їх до Компенсаційного фонду. Водночас вже активно працює ініціатива G7 Extraordinary Revenue Acceleration for Ukraine (ERA). За цією програмою в січні 2025 року Міністерство фінансів України залучило до Держбюджету 3 млрд євро від Європейського Союзу та був отриманий вже другий транш від Великої Британії у розмірі 752 млн фунтів стерлінгів. ERA передбачає виділення Україні 50 мільярдів доларів, які будуть забезпечені майбутніми доходами від заморожених російських активів. Внесок ЄС становить 18,1 млрд євро. Очікується, що кошти від ЄС будуть виплачуватися частинами до кінця 2025 року[5]. Окрім цього в Резолюції 2539 пропонується

державам-членам включити до сфери дії майбутнього міжнародного механізму компенсації наслідки, заподіяні РФ, ще до повномасштабного вторгнення, починаючи з 2014 року. Така поява Реєстру збитків під час війни є дійсно унікальним випадком. Зазвичай подібні інституції створювалися вже після припинення вогню або закінчення збройного конфлікту, а тому існує достатньо небезпідставних сподівань щодо появи Компенсаційного фонду та Комісії з міжнародних претензій найближчим часом. До того ж міжнародній спільноті відомий прецедент створення схожих механізмів. Відтак після вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 році Рада Безпеки ООН створила Компенсаційний фонд для Кувейту разом з Компенсаційною комісією, щоб покрити збитки спричинені вторгненням. Комісія мала за мету забезпечити процес, за допомогою якого можна було б дієво стягувати репарації та компенсацію за завдану шкоду. Створений Фонд отримував дохід для виплат позивачам з доходів іракської нафтової промисловості.

Після 24 лютого 2022 року Україна оновила санкційне законодавство, що дало змогу конфісковувати активи Росії та осіб, які підтримують агресію, з метою спрямування цих коштів на відбудову та компенсацію завданих збитків. Однак цей правовий механізм є новим у практиці, має серйозні недоліки й потребує подальшого вдосконалення. Водночас попри активні обговорення, досі не створено жодної національної інституції, яка б відповідала за реалізацію репарацій та забезпечувала прозоре, підзвітне й ефективне управління компенсаціями та підтримкою постраждалих. Залишається відкритим і питання запровадження єдиної національної схеми репарацій, яка наразі існує лише у вигляді ініціатив і пропозицій.

Отже, попри вже здійснені кроки — зокрема, запуск Реєстру збитків, зміну санкційного законодавства та замороження російських

активів із перспективою їх передачі Україні — головною перепорою залишається триваючий збройний конфлікт між Україною та Росією, адже повноцінно та справді ефективно запрацювати механізм репарацій зможе лише після завершення війни. Саме перемога України дозволить визначити оптимальну модель відшкодування завданих збитків і реалізації виплат. Міжнародний досвід показує, що ефективність репараційних процесів прямо залежить від чіткого визначення відповідальності агресора та політичної волі світової спільноти забезпечити справедливість. Однак питання репарацій і створення відповідних компенсаційних механізмів все ж залишається вкрай важливим і потребує відповідної уваги вже зараз. Чим раніше вони будуть створені, тим швидше зможуть ефективно запрацювати по закінченню війни.

Список використаних джерел

1. Оцінка потреб України на відновлення та відбудову (RDNA4): лютий 2022 - грудень 2024. *Організація Об'єднаних Націй Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2025-02/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Кравець Ростислав Юрійович. Світовий досвід стягнення репарацій та відшкодування завданої шкоди. *Юридичні новини* URL: https://protocol.ua/ua/svitoviy_dosvid_styagnennya_reparatsiy_ta_vidshkoduвання_zavdanoi_shkodi_1/ (дата звернення: 14.04.2025).
3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Вебпортал парламенту України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_22_2#n21 (дата звернення: 16.04.2025).

4. Council of Europe. Розпочато офіційні переговори щодо Договору про створення Компенсаційної комісії для України - Register of Damages instance. *Ресстр збитків для України*. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/-/Розпочато-офіційні-переговори-щодо-Угоди-про-ст> (дата звернення: 19.04.2025).
5. 3 billion to the state budget... *Ministry of Finance of Ukraine*. URL: https://www.mof.gov.ua/en/news/3_billion_to_the_state_budget_f_or_the_first_time_the_eu_has_disbursed_funds_to_ukraine_which_will_be_secured_by_the_revenues_of_frozen_russian_assets-4983 (дата звернення: 19.04.2025).

Коржов С. С.,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Сумський національний аграрний університет

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Цифрова трансформація державного управління є одним із ключових елементів модернізації державних інституцій в сучасному світі. Електронне урядування, впроваджене в багатьох країнах, включаючи Україну, стало ефективним інструментом для забезпечення прозорості, підзвітності та боротьби з корупцією. Концепція електронного урядування охоплює широкий спектр технологічних рішень, спрямованих на покращення взаємодії між державою, громадянами та бізнесом, а також на підвищення якості державних послуг. Українську концепцію розвитку електронного урядування було затверджено Розпорядженням Кабінету Міністрів України 13 грудня 2010 року. Ця ініціатива націлена на формування інформаційного суспільства з відкритим доступом для всіх громадян, орієнтованого на

суспільні інтереси та розвиток високотехнологічного середовища. У такому суспільстві кожному громадянину гарантується можливість створювати, зберігати, вільно отримувати, розповсюджувати та використовувати інформацію і знання.

Основною метою цієї концепції визначено розбудову системи електронного урядування. Відповідно до документу, електронний уряд представляє собою модель державного управління, що базується на застосуванні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на підвищення прозорості й ефективності владних структур, а також забезпечення громадського контролю за їхньою діяльністю [1]. Електронне урядування має на меті розбудову електронної демократії з метою забезпечення якості державних електронних послуг на рівні європейських стандартів, а також забезпечення відкритості та прозорості владних інституцій для громадян, суспільства та представників бізнес-середовища. Для реалізації цієї головної мети необхідне впровадження комплексу взаємопов'язаних цільових завдань у контексті відповідної державної політики [2]. Задля розвитку та створення інформаційного суспільства впроваджується е-урядування з метою [3]: У процесі формування інформаційного суспільства впроваджується система електронного урядування, яка має такі основні цілі: забезпечення інтегрованого надання послуг громадянам через мережу Інтернет, що дозволяє виконувати всі необхідні операції в єдиному доступному місці; ліквідація цифрової нерівності шляхом подолання комп'ютерної неграмотності населення; впровадження індивідуалізованих послуг з урахуванням конкретних потреб кожного громадянина; стимулювання економічного розвитку завдяки підвищенню прозорості, відкритості та ефективності функціонування владних структур, а також спрощенню їхньої взаємодії; посилення довіри суспільства до електронного урядування через створення гнучкого законодавства, яке забезпечує належний захист конфіденційної інформації; сприяння розвитку демократичних процесів

через автоматизацію роботи органів державної влади, що створює передумови для становлення системи "прямої демократії" з активною участю громадян [4].

Запровадження електронного врядування значно підвищує прозорість і підзвітність діяльності державних органів, що безпосередньо впливає на зниження корупційних ризиків. Цей позитивний ефект досягається через впровадження автоматизованих систем надання державних послуг, проведення публічних закупівель та забезпечення відкритого доступу до державної інформації.

Аналіз міжнародного досвіду ефективного застосування цифрових технологій для подолання корупції дійсно є надзвичайно інформативним. Естонія заслужено вважається одним із світових лідерів у сфері запровадження електронного врядування.

Естонська система X-Road створила надійну інфраструктуру для захищеного обміну інформацією між різними державними установами, що суттєво підвищило прозорість державного управління та його ефективність. Особливої уваги заслуговує інноваційна програма електронного резидентства, яка надає іноземним громадянам можливість дистанційного доступу до державних послуг Естонії. Це не лише зміцнює міжнародну довіру до країни, але й створює сприятливі умови для залучення зовнішніх інвестицій [5]. Сінгапурський досвід демонструє, як ефективно впровадження електронних платформ для надання державних послуг може істотно знизити рівень корупції. Особливо важливим елементом антикорупційної стратегії Сінгапуру є система Corruption Reporting and Reward Scheme, яка забезпечує громадянам можливість анонімно повідомляти про виявлені випадки корупційних дій, що посилює громадський контроль і сприяє викриттю корупційних схем [6]. Південна Корея успішно впровадила систему OPEN (Online Procedures Enhancement for Civil Applications), яка значно підвищила прозорість адміністративних процедур. Завдяки цій інноваційній платформі громадяни отримали

можливість відстежувати статус своїх запитів та заяв до державних органів у режимі реального часу, що суттєво ускладнило можливості для корупційних маніпуляцій. Результатом впровадження системи OPEN стало помітне зниження рівня корупції в південнокорейських державних установах та підвищення довіри громадян до урядових структур [7].

Електронне врядування є дієвим механізмом забезпечення прозорості та підзвітності державних інституцій, що допомагає зменшувати корупційні ризики. В Україні цифрова трансформація державного управління відбувається за такими основними напрямками:

1. Електронні публічні послуги: Створення платформи "Дія" відкрило громадянам зручний онлайн-доступ до широкого спектру державних сервісів. Завдяки цьому суттєво скорочується безпосередня взаємодія між громадянами та чиновниками, що мінімізує вплив людського фактора та зменшує корупційні можливості.

2. Електронні закупівлі: Система Prozorro, визнана однією з найефективніших у світі, забезпечує відкритість державних закупівель. Прозорі тендерні процедури та вільний доступ до інформації для всіх зацікавлених сторін значно обмежують можливості для корупційних домовленостей та недоброчесних практик.

3. Електронне декларування майна: Платформа e-Declaration підвищує відповідальність посадовців за їхні фінансові та майнові активи, ускладнюючи приховування незаконно отриманих доходів. Ця система стала важливим інструментом виявлення корупційних схем серед державних службовців, дозволивши виявити значні невідповідності між задекларованими доходами та реальним майном деяких посадовців. Результатом стали розслідування та судові процеси щодо високопосадовців, які приховували значні кошти та нерухомість.

4. Відкриті дані: Впровадження політики відкритих даних надає громадянам, журналістам та громадським організаціям можливість контролювати діяльність державних установ та виявляти потенційні корупційні практики.

Впровадження електронного урядування в Україні суттєво вплинуло на ефективність антикорупційних заходів, що підтверджується такими досягненнями:

1. Зменшення корупційних ризиків: Забезпечення прозорості управлінських процесів та мінімізація ручного втручання значно звужили можливості для здійснення корупційних дій. Автоматизація адміністративних процедур усуває суб'єктивний фактор при прийнятті рішень.

2. Підвищення довіри до державних інституцій: Покращення доступності державних послуг та підвищення їхньої якості позитивно вплинули на рівень довіри громадян до владних структур. Зручність та відкритість електронних сервісів створюють відчуття партнерських відносин між державою та громадянами.

3. Зростання міжнародного рейтингу: Системні позитивні зміни у сфері протидії корупції та запровадження інноваційних цифрових рішень дозволили Україні покращити свої позиції у міжнародних рейтингах прозорості та ефективності державного управління [8]. Отже, електронне урядування відіграє вирішальну роль у трансформації державного управління та протидії корупції як в Україні, так і в інших країнах світу. Цифровізація державних послуг, впровадження електронних систем закупівель, декларування майна та відкритих даних суттєво зменшують корупційні ризики та підвищують довіру суспільства до державних інституцій. Успішний досвід України та інших країн-лідерів у цій сфері демонструє, що послідовне впровадження цифрових технологій у державному

управлінні є ефективним шляхом до розбудови прозорої та відповідальної системи публічного адміністрування

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р.
2. Електронне урядування. Опорний конспект лекцій. Дзюба С.В., Жилияєв І.Б., Полумієнко С.К., Рубан І.А., Семенченко А.І. За ред. А.І. Семенченка. Київ, 2012.
3. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2016. 135 с.
4. Сухан І.С., Сенько А.І. Електронне урядування в Україні: правові аспекти та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. № 85 (4). С. 84-88.
5. OECD. Anti-Corruption and Integrity Forum. 2022. URL: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/forum/> (дата звернення: 11.02.2025)
6. IACC. International Anti-Corruption Conference. 2022. URL: <https://iaccseries.org>
7. Indonesia's G20 Presidency. Digital Transformation and Anti-Corruption Efforts. 2022. URL: <https://www.g20.org/digital-transformation-and-anti-corruption> (дата звернення: 09.03.2025)
8. Табачук А.Я., Барабаш В.Ю. Електронне урядування і боротьба з корупцією: економічні переваги. Економіка та суспільство. 2024. № 62.

Латіна Н.А.

студентка 2 курсу юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Як зазначає Д. Мурач: «У світлі Четвертої індустріальної революції та її технологічних новацій у світі стрімко активізувалися процеси автоматизації суспільних відносин» [1, с. 209]. На державотворчому рівні це проявилось актуалізацією потреб в цифровізації та діджиталізації публічного управління та адміністрування. І хоча література про зв'язок Інформаційних технологій та врядування бере свій початок ще з далеких 1970-х років [2], саме сьогодні на фоні дуже швидкого розвитку технології штучного інтелекту питання електронного врядування вбачається вкрай актуальним.

Так, у своєму оновленому дослідженні електронного врядування за 2024 рік, експерти ООН наголошують на крайній необхідності збільшити темпи цифровізації урядів через нові виклики й загрози розвитку інформаційних технологій у світі та паралельно пропонують окрему шкалу оцінювання країн за вказаним критерієм - Індекс розвитку електронного урядування. В Україні наведений показник сягає лише 0,8841 бали, що ставить її в низ рейтингу серед країн Європи [3]. У контексті цього, наряду з досягненнями людства у сфері розвитку штучного інтелекту та спостережуваної сталої тенденції до примноження частоти кібератак на українські державні сервери з боку Збройних Сил Російської Федерації за останні роки [4], таке становище України отримує вкрай небезпечний характер та потребує негайної реакції з боку державної влади й академічної спільноти зокрема.

Подолання вказаних проблем у політико-правовому полі входить до відання Міністерства цифрової трансформації України (далі - Мінцифра). Ефективність роботи цього органу, як і будь-якого іншого органу державної влади, напрямку залежить від якості правового забезпечення його діяльності. Відтак вдосконалення правового базису функціонування Мінцифри

наблизить нас до подолання наведених вище проблем. Саме ж правове забезпечення будується за відношенням принцип-норма, де принципи права, тобто його правові засади, є ключовим нормоутворюючим елементом, від якого походить і розвивається сама норма права [5, с. 119]. За таких обставин, ключовим предметом дослідження мають виступати саме правові засади діяльності, що закладені в юридичних джерелах права. Їх фундамент формує профільне Положення про Міністерство цифрової трансформації України (далі – профільне Положення) [6]. Окрім нього, Мінцифри у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Враховуючи це, правові засади діяльності Мінцифри включають в себе, аналогічно з іншими центральними органами виконавчої влади в Україні, універсальні, тобто притаманні усім схожим структурам, вихідні ідеї організації діяльності, а також спеціалізовані принципи, детерміновані специфікою предмету відання органу, а саме: формування та реалізацію державної політики у сферах цифрової трансформації та суміжних сферах. До першої групи належать принципи верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності, єдиноначальності (ст. 2 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади») [7]. Зауважимо, що Положення [6] не містить норми, що визначала б правові засади (принципи) діяльності Мінцифри, що є серйозною прогалиною законодавства. Відтак, постає питання щодо генерації відповідних засад.

Аналіз положень Постанови Кабінету міністрів України [8] щодо затвердження засад реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, Наказу Державного агентства з питань електронного урядування України «Про забезпечення реалізації

деяких питань цифрового розвитку», Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», профільного Положення, Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та інших нормативно-правових актів у цій сфері, дає нам можливість віднести до специфічних принципів організації діяльності Мінцифри: відкритість, прозорість, багаторазовість використання, технологічну нейтральність і портативність даних, орієнтованість на громадян, інклюзивність та доступність, безпечність та конфіденційність, багатомовність, підтримки прийняття рішень, адміністративного спрощення, збереження інформації, оцінювання ефективності та результативності. Зауважимо, що цей список не є вичерпним, а інтегрований зі змісту національного права, і, на нашу думку, може бути розширений 7 ключовими принципами, що містяться в Берлінській Декларації про цифрове суспільство та цифровий уряд на основі цінностей: обґрунтованості та поваги, соціальної участі та цифрового включення, розширення можливостей та цифрової грамотності, довіри та безпеки у взаємодії цифрового уряду, цифрового суверенітету та сумісності, орієнтації на людину, стійкого цифрового суспільства [9].

Отже, під правовими засадами діяльності Міністерства цифрової трансформації України пропонуємо розуміти сукупність універсальних і спеціалізованих принципів, закріплених у національному законодавстві, що визначають організаційно-правові орієнтири його функціонування. Універсальні принципи становлять базові ідеї роботи центральних органів виконавчої влади, спеціальні ж об'єктивуються через призму специфіки предмету відання кожного окремого органу. На превеликий жаль, на сьогодні профільне Положення [6] не містить конкретного переліку принципів роботи Мінцифри, що є значною правовою проблемою. Аналіз положень норм національного та міжнародного законодавства надав можливість для генерації відповідних принципів, що у сукупності становлять правові засади діяльності Мінцифри, та у разі їх закріплення в

профільному Положенні призведуть до покращення діяльності міністерства, і, як наслідок, рівня електронного врядування в Україні.

Список використаних джерел

1. Мурач Д. Non-fungible token (NFT): Виклики та перспективи для інтелектуальної власності. *Цивілістична платформа*. 2025. № 1 (4). С. 209-215. DOI: <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-209-215>.
2. Grönlund Å., Horan T. A. Introducing e-Gov: History, Definitions, and Issues. *Communications of the Association for Information Systems*. 2005. Т. 15. DOI: <https://doi.org/10.17705/1cais.01539> (дата звернення: 12.04.2025).
3. UN E-Government Survey 2024. United Nations. New York, 2024. 206 р. URL: <https://desapublications.un.org/file/20866/download>. (дата звернення: 09.02.2025)
4. The Latest Cyber Crime Statistics (updated April 2025) | AAG IT Support. AAG IT Services. URL: <https://aag-it.com/the-latest-cyber-crime-statistics/> (дата звернення: 12.04.2025).
5. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
6. Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856 : станом на 18 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text> (дата звернення: 11.04.2025).
7. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).
8. Деякі питання цифрового розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 № 56 : станом на 8 квіт. 2025 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-п#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

9. Berlin Declaration on Digital Society and Value-Based Digital Government at the ministerial meeting during the German Presidency of the Council of the European Union on 8 December 2020. 17 p. URL: [https://ec.europa.eu/isa2/sites/isa/files/cdr_20201207_eu2020_berlin_declaration_on_digital_society_and_value-based_digital_government .pdf](https://ec.europa.eu/isa2/sites/isa/files/cdr_20201207_eu2020_berlin_declaration_on_digital_society_and_value-based_digital_government.pdf). (дата звернення: 09.02.2025)

Лемешук В.І.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
третього курсу спеціальності 081 Право
науковий керівник: ст. викладачка **Томіліна Ю.Є**
Херсонський державний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Авторське право є одним із ключових елементів правової системи, що забезпечує захист прав творців на їхні твори та сприяє культурному розвитку суспільства. Проте в умовах війни та післявоєнного відновлення постає низка проблем, пов'язаних із реалізацією та охороною цих прав.

Військова агресія та введення на території нашої держави правового режиму воєнного стану стали серйозним викликом. Стосовно сфери приватного права війна так чи інакше вплинула на право інтелектуальної власності. Виникає питання: «Як означені події відобразилися на розвитку законодавства про інтелектуальну власність?» [1, с. 68].

В умовах війни питання забезпечення високого рівня інформаційної безпеки та кібербезпеки в різних сферах людської діяльності набули особливого значення та актуальності [2, с. 3].

Проблемою є руйнування інтелектуального виробництва та у сучасних кризових умовах значна кількість підприємств не може дозволити собі займатися інноваціями за власний кошт, а нерозвиненість вітчизняного фондового ринку та складність у залученні кредитів, не дають змогу користуватися цими класичними інструментами залучення коштів. Висунуто положення про необхідність цілеспрямованого вирощування повноцінних суб'єктів інтелектуальної власності, забезпечення можливості їх ефективної реалізації, а також стимулювання взаємодії науково-технічних структур [3].

Окремою проблемою є використання творів для інформаційної боротьби та пропаганди.

Збройне та інформаційне протистояння між Росією та Україною підштовхнуло українських науковців зробити певний внесок у розробку теорії інформаційної війни. Георгій Почепцов вважає, що інформаційна війна – це комунікативна технологія впливу на масову свідомість, яка має або короткострокову або довгострокову мету. Василь Лизанчук називає інформаційну війну трампліном для розгортання справжнього збройного протистояння. Мар'ян Житарюк говорить про сучасну інформаційну війну як протистояння економічними, ідеологічними, релігійними, історичними та іншими методами. Дослідники Національного Інституту стратегічних досліджень, Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського доходять висновку про те, що інформаційна війна є чинником системи суспільних суперечностей [4, с. 9].

Важливим аспектом є також використання творів, створених на замовлення держави, особливо тих, що мають суспільне значення.

Майнові права інтелектуальної власності на твір, створений за замовленням, переходять до замовника з моменту створення твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором або законом [5].

Після завершення війни необхідно буде вирішити питання компенсації авторам, чиї права були порушені, а також створити

ефективний механізм реєстрації та відновлення авторських прав. Одним із можливих рішень є створення централізованої бази даних для фіксації прав на інтелектуальну власність, що дозволить швидко ідентифікувати власників прав та забезпечити їхній захист.

Загрози інформаційній безпеці та кібербезпеці організацій є постійною загрозою для їх об'єктів інтелектуальної власності. З метою забезпечення зниження ризиків, слід розробити і дотримуватись комплексної та ефективної політики захисту і безпеки інтелектуальної власності: комплексно підходити до захисту комп'ютерних систем і мереж; застосовувати надійне шифрування конфіденційних даних [2, с. 13].

Окрім правових аспектів, важливо також враховувати культурний та моральний вимір цієї проблематики. Війна змінює суспільство, і після її завершення автори можуть стикатися не лише з правовими труднощами, а й із питанням визнання їхньої інтелектуальної праці. Часто після конфліктів виникає потреба у переосмисленні правових підходів до використання творів, особливо якщо вони були задіяні у військовій пропаганді чи суспільно важливих ініціативах.

Також важливим є міжнародний аспект захисту прав українських авторів. Війна загострила питання піратства, незаконного використання контенту та необхідності спрощення механізмів юридичного захисту на міжнародному рівні. Післявоєнне відновлення має включати не лише внутрішні реформи, а й активну співпрацю з міжнародними організаціями, які можуть допомогти у врегулюванні складних питань, пов'язаних із відновленням авторських прав.

Захист авторського права під час війни та у післявоєнний період є важливим елементом правової системи, який потребує особливої уваги з боку держави та міжнародних партнерів. Варто розробити ефективні механізми відновлення порушених прав, посилити міжнародну співпрацю у сфері інтелектуальної власності та забезпечити належний рівень правової підтримки для авторів і правовласників.

Захист авторських прав у воєнний і післявоєнний час вимагає не лише законодавчих змін, а й ефективного правозастосування з урахуванням міжнародного досвіду та адаптації найкращих практик до українських реалій.

Список використаних джерел

1. Приватне право в умовах війни : матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.) / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 1004.
2. Лучик С. Д., Лучик В. Є. Захист та кібербезпека інтелектуальної власності в Україні в умовах війни. Наука і техніка сьогодні. 2024. С. 18.
3. Глізнуца М. Ю., Моргай Л. В. Роль об'єктів інтелектуальної власності у сучасній економіці. Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2018. № 37. С. 45–50.
4. Семен Н. Ф. Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України (на прикладі сайтів «Правда.Ру» та «Российский диалог») : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01. Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2018. С. 20.
5. Гордеюк А. Ключові зміни у законі України «про авторське право і суміжна права: аналітичний огляд». Пропілеї права та безпеки: наук. журнал. Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. №4. С. 56-60. DOI: 10.32620/pls.2024.4.07.

Літвінов Н.О.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Головко С.Г.**,

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ЯК УКРАЇНА ВТРАТИЛА ЯДЕРНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ ДО БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ

Ядерна зброя має величезний вплив на міжнародні відносини та геополітичну ситуацію в світі. Перш за все основною функцією ядерної політики є забезпечення національної безпеки на території країни, яка володіє даним типом озброєння. Це сама найпотужніша зброя за весь час існування людства, руйнівна сила якої призводить до катастрофічних наслідків. У наш час наявність даної категорії озброєння для країни створює переваги у міжнародних відносинах, показуючи її статус та забезпечуючи державну безпеку від зовнішніх загроз, так як ядерна зброя виступає фактором стримування та показником воєнної міці для зовнішніх держав.

Проте доречним буде також згадати не тільки переваги наявності ядерної зброї, а й недоліки. Один із них – утримання ядерної зброї, а саме фінансові витрати, яке їх потребує. Журналістка «Української правди» Валентина Романенко у своїй статті, яка датується 2022 роком, дослідила, скільки витрачають ядерні держави на утримання даного виду озброєння на рік. Звернувшись до цієї публікації стає зрозуміло, що країни з такою кількістю ядерної зброї, яка була в Україні в 1991 році, на рік приблизно витрачають 7 мільярдів доларів. Для України, яка має не саме найкраще фінансове становище, дана сума є значною і мала б вплив на державний ресурс.

24 серпня 1991 року історична та значна дата в українській історії. День коли Україна вирвалась із капкану СРСР і отримала незалежність. Разом із тим, вона отримала у спадок 220 носіїв стратегічної ядерної зброї - 176 шахтних пускових установок і 44 важких стратегічних бомбардувальника та близько 1500 боєголовок, це у свою чергу надало Україні статусу 3-ї країни у світі за ядерним потенціалом. 10 вересня 1991 року, Верховна Рада УРСР проголосувала за закон «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, що розташовані на території України». Даний закон, а саме стаття 1 передбачувала націоналізацію всіх майнових та фінансових ресурсів підприємств, установ,

організацій та інших об'єктів союзного підпорядкування, розташованих на території України, винятків дана стаття не мала. Тобто після цього ядерний арсенал офіційно та законно перейшов у власність України.

Невдовзі після офіційного припинення існування СРСР, а саме 8 грудня 1991 року Україна підписала Біловезьку угоду і увійшла у склад Союзу Незалежних держав. Після цього РФ неодноразово прагнула присвоєння ядерної зброї країн які до цього входили до складу СРСР і України у тому числі. Першим кроком до цього, стало підписання Україною, а також Казахстаном, Білоруссю та РФ Алма-Атинської угоди, яка мала на меті зберігання об'єднаного командування військово-стратегічними силами і єдиний контроль над тактичною ядерною зброєю. З плином часу стало зрозуміло, що підписання даної декларації – пастка. У 7 статі цієї угоди, держави-учасниці мали вивезти наявну тактичну ядерну зброю на центральні передзаводські бази для її розкомплектування під спільним контролем до 1 липня 1992 року. Проте проблема полягала у тому, що дані бази знаходились лише на території РФ. Проаналізувавши вищезазначене стає зрозуміло, що РФ користуючись хитрістю та наївністю держав-учасниць, заволоділа тактичною ядерною зброєю. Через декілька місяців, а саме 11 квітня 1991 року України разом з РФ підписали Угоду, яка врегульовувала процедуру переміщення ядерної зброї. З цього моменту Україна фактично втратила контроль над власним тактичним ядерним арсеналом.

Суто фізично вивозити тактичну ядерну зброю з України було просто. Проте цього не скажеш про міжконтинентальні балістичні ракети та їх шахти. І в цей момент до ядерного роззброєння України підключаються США. На той момент президентом США був Джордж Буш, а головною партією в Конгресі була демократична. Це є ключовою деталлю того, як прихильники даного політичного руху в США на той час ставилися до України та її ядерного статусу. Демократи в конгресі на той момент наголошували на необхідності ядерного роззброєння України,

стверджували про те, що ядерний арсенал Україні не потрібен і, що у майбутньому США фінансово допоможуть у даній процедурі, бо спеціальним законом Нанна-Лугара Україні виділять 170 мільйонів доларів. Вищезазначене розповідав Юрій Костенко – тогочасний міністр охорони довкілля та ядерної безпеки. Вже 23 травня 1992 року був підписаний Лісабонський протокол. Згідно нього, Україна, Білорусь та Казахстан, як правонаступники СРСР приймали на себе зобов'язання за договором між СРСР та США «Про скорочення і обмеження стратегічних і наступальних озброєнь» від 31 липня 1991 року. Ключовою деталлю Лісабонського протоколу є саме 5 стаття. Звернувшись до неї стає зрозуміло, що Україна приєднується до договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї, як держава-учасниця, що не володіє ядерною зброєю. Після цього Україна де-факто визнала себе без'ядерною. Згодом Верховна рада України ратифікувала даний протокол, а з часом розробився Закон України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року». Дані дії вже показали фатальність помилки та геополітичних рішень тодішньої влади. Проте тогочасне керівництво не вчилось на своїх помилках, результатом цього стало підписання Масандрівських угод, що остаточно призвело до ядерного роззброєння України.

Аналізуючи вищенаведену інформацію стає зрозуміло, що більшу частину значущих помилок щодо ядерної політики, Україна допустила ще до підписання Будапештського меморандуму. Причинами того була відсутність реформ у сфері політики, після розпаду СРСР та відсутність ротації на всіх щаблях влади тогочасної України. Після проголошення незалежності Україна отримала великий спадок у вигляді ядерного озброєння, яке краще за будь-які гарантії іноземних партнерів. Бо як показав час – сама Україна є гарантом власної безпеки та суверенітету. На даний момент Україна вже 11-й рік поспіль веде кровопролитну війну проти РФ. Теоретична наявність ядерної зброї у цей час би могла дуже сильно

зіграти Україні на руку, так як країна з таким видом озброєння має дуже великі переваги у процесі міжнародно-дипломатичних відносин. Історія має нам слугувати уроком і показувати значущість помилкових рішень, а народ у свою чергу керуючись прогностичним методом у майбутньому не допускати подібних помилок.

Список використаних джерел

1. Скільки витрачають ядерні держави на утримання цієї зброї на рік – звіт. Українська правда : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/19/7353453/> (дата звернення 23.03.2025).

2. Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України : Закон України від 10 вер. 1991 р. № 1540-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-12#Text> (дата звернення 23.03.2025).

3. Алма-Атинська декларація : Декларація від 21 груд. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text (дата звернення 23.03.2025).

4. Протокол до Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення й обмеження стратегічних наступальних озброєнь від 18.11.93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_070#Text (дата звернення 23.03.2025).

5. Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення й обмеження стратегічних наступальних озброєнь 1991 року від 18.11.93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_050#Text (дата звернення 23.03.2025).

6. Про ратифікацію Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь, підписаного у Москві 31 липня 1991 року, і Протоколу до нього, підписаного у Лісабоні від імені України 23

травня 1992 року : Постанова ВРУ від 18 лист. 1993 р. № 3624-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3624-12#Text> (дата звернення 23.03.2025).

7. Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року : Закон України від 16 лист. 1994 р. № 248/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.03.2025).

8. Угода між Україною та Російською Федерацією про поетапне врегулювання проблем Чорноморського флоту від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_128#Text (дата звернення 23.03.2025).

Літніх М. С.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

другого курсу спеціальності «Психологія»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВІЙСЬКОВИХ НА ПСИХОЛОГІЧНУ ДОПОМОГУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЮ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна в Україні поставила перед суспільством надзвичайно складні виклики, пов'язані не лише з фізичними втратами, але й із масштабною психологічною травматизацією. Однією з найуразливіших категорій стали військовослужбовці, які безпосередньо перебувають у зоні бойових дій, стикаються з загрозами для життя, втрачають побратимів і повертаються до мирного життя із багажем травматичного досвіду. У цьому контексті постає важливе питання: як держава реалізує право захисників на психологічну реабілітацію, і водночас — наскільки самі військові готові скористатися цією допомогою? [1; 2].

Право на медичну і психологічну реабілітацію зафіксоване у національному законодавстві України (зокрема в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також у низці підзаконних актів) та відповідає положенням міжнародного гуманітарного права, включно з Женевськими конвенціями. Проте між юридичним забезпеченням і реальним доступом до допомоги часто виникає глибокий розрив. На практиці психологічна допомога військовим реалізується в умовах кадрового дефіциту, нестачі фахівців з військової психології, а також нерівномірного доступу до якісних послуг у різних регіонах. Значна частина бійців залишається без кваліфікованої психотерапевтичної підтримки після повернення з фронту [3; 4; 5].

Утім, не менш важливим чинником є внутрішній спротив самих військових зверненню по допомогу. Психологічна готовність приймати підтримку залежить від численних факторів, серед яких провідну роль відіграють установки, цінності, переконання, ідентичність та культурний контекст. У чоловічих бойових колективах взагалі домінує уявлення про психологічну стійкість як норму, а звернення до психолога часто розглядається як ознака слабкості. Така стигматизація підсилюється військовою субкультурою, де домінують моделі поведінки, орієнтовані на самостійне подолання труднощів. Часто ветерани не усвідомлюють потреби в допомозі або заперечують її, що унеможливлює профілактику тяжких психічних станів, зокрема ПТСР, тривожних розладів чи депресії [1; 6].

Додатково слід враховувати феномен психологічної «запізнілої реакції», коли симптоми травми проявляються через кілька місяців або навіть років після повернення. У таких випадках військовослужбовець може втратити можливість отримати допомогу через завершення строків офіційної реабілітації або зміни місця проживання. Окрім цього, велике значення має залучення сім'ї, оскільки повернення до родини після бойових дій часто супроводжується емоційною відстороненістю, конфліктами та нерозумінням. Психологічна реабілітація в цьому випадку повинна

включати роботу з близьким оточенням військових, адже адаптація — це не індивідуальний процес, а взаємодія в системі стосунків [2; 7].

Юридичне забезпечення права на психологічну реабілітацію військовослужбовців в Україні базується на ряді нормативно-правових актів, однак потребує подальшого розвитку, зокрема у частині практичної реалізації гарантій. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» та відповідні постанови Кабінету Міністрів встановлюють загальні положення щодо організації надання реабілітаційних послуг, проте здебільшого мають медичний ухил і не завжди враховують специфіку психологічної допомоги як окремої складової. Окрім цього, існує проблема чіткого розмежування між психотерапевтичною, психологічною та психіатричною допомогою, що може створювати труднощі у правозастосуванні, фінансуванні послуг та розумінні правового статусу фахівців, які їх надають [3; 8].

Також слід зазначити, що міжнародне гуманітарне право та рекомендації ВООЗ передбачають обов'язковість надання комплексної допомоги військовослужбовцям, які постраждали внаслідок бойових дій, включаючи психологічну підтримку. Згідно зі статтями Женевських конвенцій, держава-учасниця зобов'язана забезпечити гідні умови повернення військових до мирного життя, що неможливо без уваги до їхнього психоемоційного стану. Принципи медико-психологічної реабілітації мають інтегруватися у систему прав людини і не залишатися лише медичною послугою — йдеться про фундаментальне право на відновлення, що потребує правового механізму реалізації, незалежно від місця проживання, статусу служби чи типу участі у бойових діях [3; 4].

Таким чином, ефективність психологічної реабілітації значною мірою залежить від узгодженості правових норм і їх реального впровадження. Необхідно розробити спеціалізовані нормативні документи, які б чітко регламентували процедури надання психологічної допомоги військовим, визначали відповідальних суб'єктів, порядок фінансування та можливості

правового захисту в разі ненадання або неякісного надання такої допомоги. Такий крок дозволить не лише підвищити ефективність роботи системи підтримки, а й укріпити довіру військових до держави [3; 5].

Сучасна психологія вказує на необхідність мультидисциплінарного підходу: лише поєднання зусиль юристів, медиків, соціальних працівників і психологів дає змогу створити ефективні програми відновлення. Водночас важливо впроваджувати культурно адаптовані підходи до психотерапії, які враховують бойовий досвід і не викликають внутрішнього спротиву у військових. Такі підходи мають ґрунтуватися на принципах емпатії, безумовного прийняття й безпечного простору. Наприклад, популярності набувають практики групової терапії з іншими ветеранами, що створює атмосферу довіри та взаєморозуміння. Розвиток психоосвіти серед військових також може зменшити рівень стигми та підвищити мотивацію до звернення по допомогу [6; 7].

Таким чином, забезпечення права на психологічну реабілітацію — це не лише юридичне питання, а й складне психологічне завдання. Лише створивши умови для внутрішньої готовності військових приймати допомогу, суспільство зможе реалізувати свої зобов'язання перед тими, хто захищає країну. Психологія у цьому процесі виступає не додатковим елементом, а ключовим чинником ефективної відбудови післявоєнного суспільства. Повага до прав військових має починатися з визнання їхніх психологічних потреб як таких, що не менш важливі за фізичні [1; 2].

Список використаних джерел

1. Чижевський С. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ. Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 2023. Т. 5, № 2. С. 1–5. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5229> (дата звернення: 23.04.2025).

2. Сафін О. РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА РЕАДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки. 2020. Т. 13, № 2. С. 244–263. URL: <https://doi.org/10.32453/5.v13i2.178> (дата звернення: 23.04.2025).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 23.04.2025).
4. Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни : Указ Президії Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. Від 03.07.1954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114a-03#Text> (дата звернення: 23.04.2025).
5. Зеленський С., Левченко В., Бур'янова О. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВИМ ТА ВЕТЕРАНАМ. Наукові перспективи (Naukovì perspektivi). 2023. № 2(32). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-377-390](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-377-390) (дата звернення: 23.04.2025).
6. Шеленкова Н. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ. Перспективи та інновації науки. 2024. № 10(44). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-1112-1120](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-1112-1120) (дата звернення: 23.04.2025).
7. Христук О. ТЕХНІКИ ВІДНОВЛЕННЯ НА ЕТАПІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки. 2020. Т. 14, № 3. С. 317–329. URL: <https://doi.org/10.32453/5.v14i3.233> (дата звернення: 23.04.2025).
8. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX : станом на 1 січ. 2025 р. URL:

23.04.2025).

Лубська М.О., Лістунова А.О,
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ЗВО Державний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий режим воєнного стану є особливим інструментом, який держава застосовує у період збройної агресії, загрози територіальній цілісності або безпеці країни. Введення такого режиму передбачає можливість тимчасового обмеження деяких конституційних прав і свобод громадян, що водночас викликає низку питань. У таких умовах держава отримує розширені повноваження для реагування на виклики, що виникають, проте це часто супроводжується тимчасовим обмеженням окремих прав і свобод громадян. Саме тому питання забезпечення прав людини в період воєнного стану набуває особливої актуальності.

Що ж таке воєнний стан? Згідно зі статтею 1 ЗУ “Про правовий режим воєнного стану” *воєнний стан* – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і

законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Таким же чином, згідно зі статтею 2 ЗУ “Про правовий режим воєнного стану” правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [1].

Згідно зі статтею 64 Розділу II "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених самою Конституцією. Воєнний стан є саме таким винятком, коли окремі права можуть законно обмежуватися з метою забезпечення безпеки та захисту державного суверенітету [2].

Умови воєнного стану передбачають тимчасове обмеження певних прав і свобод громадян відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Наприклад, може бути обмежене право на вільне пересування, що проявляється у запровадженні комендантської години, встановленні режимів в'їзду-виїзду, або тимчасовій зміні місця проживання особи за розпорядженням військового командування. Також допускається втручання в особисте і приватне життя: перевірка документів, речей, транспорту, обмеження використання засобів зв'язку тощо. Крім того, заборонено проведення виборів, референдумів, мітингів та демонстрацій, що є тимчасовим обмеженням політичних прав громадян.

Водночас, незаконними порушеннями прав людини є дії, що не мають правового обґрунтування та суперечать міжнародному гуманітарному праву. До них належать: насильство над цивільними, вбивства, катування, зґвалтування, викрадення людей, руйнування житла, примусове вивезення населення, знищення цивільної інфраструктури. Такі дії є порушенням права на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність, гарантованих як Конституцією України, так і

міжнародними документами, зокрема Загальною декларацією прав людини та Женевськими конвенціями [3].

Проаналізувавши роз'яснення Омбудсману України щодо дотримання права на звернення в умовах воєнного стану, можемо зазначити, що право на звернення є конституційно гарантованим та передбаченим статтею 40 Конституції України, що забезпечує можливість громадян подавати письмові або усні звернення до органів державної влади та отримувати відповідь у визначений строк. Це право є непорушним, і згідно зі статтею 64 Конституції, воно не може бути обмеженим навіть під час воєнного чи надзвичайного стану. Проте, в умовах війни зросла актуальність питання зловживання цим правом. Наприклад, надсилання десятків однакових звернень або звернення з погрозами, приниженнями, без реальної потреби. Такі дії відволікають працівників органів влади від виконання важливих завдань, особливо в умовах війни, коли всі ресурси мають бути спрямовані на захист держави та допомогу тим, хто дійсно цього потребує (наприклад, евакуації або гуманітарної підтримки). Це створює додаткове навантаження на “гарячі лінії” та затягує розгляд звернень. Така поведінка може не лише ускладнювати виконання органами влади своїх обов’язків, а й мати юридичні наслідки. З огляду на надзвичайну завантаженість державних органів у період війни, важливо, щоб громадяни відповідально користувалися своїм правом на звернення, звертаючись лише з дійсно важливих і невідкладних питань, що стосуються безпеки, здоров’я чи життя [4].

Пишучи ці тези, ми не могли порушити питання щодо права на соціальний захист під час війни в Україні. Тож в Україні, під час воєнного стану, соціальний захист став ключовим елементом підтримки населення. Кабінет Міністрів України ухвалив низку постанов щодо соціальної допомоги, зокрема «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р.

№ 162, «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 168, «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332, «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333, «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195 тощо. Також, законодавчі зміни, підписані Президентом, посприяли поліпшенню надання соціальних послуг у надзвичайних умовах.

Системи соціального захисту під час воєнного стану також реалізуються завдяки диджиталізації через портал «Дія», тобто громадяни мають доступ до широкого спектра послуг: допомога ветеранам, ВПО, особам з інвалідністю, сім'ям з дітьми, усиновителям, опікунам, пенсійні та трудові сервіси, субсидії та інші види підтримки [5].

Підсумовуючи все вищесказане можна зробити висновок, що правовий режим воєнного стану – це реальний механізм, який держава застосовує у надзвичайно складних умовах, коли постає загроза її існуванню. У такій ситуації деякі права людини можуть бути обмежені, але важливо пам'ятати: навіть під час війни права людини повинні залишатися головною цінністю. Саме це є основою демократичного суспільства, до якого прагне Україна. Звісно, під час війни з'являється багато викликів: обмеження свободи пересування, втручання у приватне життя, заборона на проведення виборів або зборів, і навіть ризик втрати життя чи житла. Але дуже важливо, щоб навіть у таких умовах держава прагнула відповідати міжнародним стандартам та цінностям. Права людини — це те, що саме у важкі часи набуває особливого значення.

Також хочемо підкреслити, що соціальний захист населення, підтримка внутрішньо переміщених осіб, пенсіонерів,

військовослужбовців та їх родин — це ще один доказ того, що держава дійсно дбає про своїх громадян. Це не лише обов'язок влади, а й прояв людяності.

Отже, навіть під час війни держава не повинна забувати, що її головна мета — захист не лише території, а й кожної людини. І орієнтація на міжнародні стандарти прав людини має бути незмінним курсом, бо саме це наближає нас до справжньої демократії та правової держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 11.02.2015 № 183-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 16, ст.109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.03.2025)

2. Конституція України : Стаття 64 URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-> (дата звернення: 09.03.2025)

3. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? *Visit Ukraine*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/what-rights-can-be-violated-during-war-and-how-can-they-be-protected> (дата звернення: 11.02.2025)

4. Роз'яснення щодо дотримання права на звернення в умовах воєнного стану / Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/rozyasnennya-shchodo-dotrimannya-prava-na-zvernennya-v-umovakh-voennogo-stanu.docx> (дата звернення: 10.03.2025)

5. Войтко А. В. Правове регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану / А. В. Войтко // *Modern Economics*. 2023. № 42. С. 91–97. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V42\(2023\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-12) (дата звернення: 09.03.2025)

Лупак Ж.П.

старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права,
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Доянська А.В.

студентка 2 курсу факультету соціології та права,
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ШЛЯХОМ НАКЛАДЕННЯ СТЯГНЕННЯ НИЖЧЕ МЕЖІ САНКЦІЇ, ВСТАНОВЛЕНОЇ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Відповідно до частини 1 статті 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) адміністративне стягнення накладається виключно в межах, встановлених КУпАП та іншими законами України [1]. Водночас у правозастосовній практиці спостерігаються випадки виходу за межі санкції, визначеної законом.

Актуальність дослідження інституту накладення стягнення нижче мінімальної межі, встановленої санкцією статті, зумовлена необхідністю пошуку балансу між суворістю закону та гуманізацією відповідальності. Це дозволяє суду у виняткових випадках призначати м'якше покарання, якщо на те є законні підстави – наприклад, характер вчиненого правопорушення, особа порушника, його майновий стан, добровільне відвернення шкідливих наслідків або наявність інших обставин, що пом'якшують відповідальність.

Одним із найбільш суттєвих недоліків чинного правового регулювання є відсутність у Кодексі України про адміністративні правопорушення норми, яка б надавала суб'єктам адміністративної юрисдикції можливість накладати стягнення нижче від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті. Така законодавча прогалина ускладнює

досягнення мети адміністративного стягнення, зазначеної в статті 23 КУпАП [1], яка полягає не лише в покаранні порушника, але й у виконанні превентивної та виховної функції, спрямованої на формування правомірної поведінки та зміцнення загального правопорядку в суспільстві.

На відміну від КУпАП, Кримінальний кодекс України (далі - КК України) передбачає можливість призначення покарання нижче мінімальної межі, встановленої санкцією відповідної статті, за наявності виняткових обставин – стаття 69 КК України. Також суд, у випадках, передбачених законом, має право перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) КК України за кримінальне правопорушення або не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за певне кримінальне правопорушення як обов'язкове покарання [2]. Цей механізм дозволяє судам індивідуалізувати покарання, враховуючи специфіку конкретного кримінального правопорушення та особу порушника. Це, у свою чергу, сприяє досягненню мети покарання, закріпленої у ч. 2 ст. 50 КК України [2].

Така диспропорція між нормами адміністративного та кримінального законодавства породжує проблему неузгодженості правового регулювання, а також ускладнює забезпечення однакового рівня гнучкості, справедливості та індивідуалізації покарання при притягненні осіб до відповідальності у межах зазначених галузей права.

Призначення стягнення нижче мінімальної межі, встановленої санкцією відповідної статті, пов'язана з принципом індивідуалізації відповідальності (ч. 2 ст. 61 Конституції України). Важливим аспектом цього інституту є залежність виду та міри відповідальності від рівня суспільної небезпеки, заподіяної правопорушенням. Так, при призначенні покарання (стягнення) мають враховуватися всі особливості та обставини справи, характер правопорушення, ступінь здійснення винною особою протиправного

наміру, ступінь вини, властиві їй індивідуальні риси, спосіб життя, мотиви скоєння правопорушення і інше [3, с.363].

Окрім цього, судді, як носії судової влади, відіграють ключову роль у підтриманні правопорядку та забезпеченні дотримання принципу справедливості. Їх діяльність має вирішальне значення для захисту конституційних прав і свобод громадян, оскільки саме через судову систему реалізується доступ до правосуддя та забезпечується ефективний захист від зловживань з боку влади. Дотримання суддями встановлених правових норм є не лише формальною вимогою, а й гарантією функціонування демократичного суспільства, заснованого на принципі верховенстві права.

Підтвердженням цього є ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», відповідно до якої суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4].

Крім того, виконання цих стандартів є обов'язковим у контексті міжнародно-правових зобов'язань України, зокрема вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд). Відповідність практики національних судів міжнародним стандартам справедливого розгляду справ є необхідною умовою інтеграції України до європейського правового простору та підвищення довіри до судової системи.

Таким чином, дотримання суддями встановлених норм і принципів є не лише професійним обов'язком, а й фундаментальною умовою функціонування правової держави, де права і свободи кожної особи захищені ефективними і незалежними судами.

При дослідженні судової практики, було проаналізовано постанову Попаснянського районного суду Луганської області №423/369/17 від 05.04.2017 р., яка є прикладом індивідуалізованого підходу до накладення

адміністративного стягнення. Справа стосувалася адміністративного правопорушення, вчиненого пенсіонеркою, яка без належної реєстрації суб'єктом підприємницької діяльності та ліцензії на право роздрібної торгівлі реалізувала тютюнові вироби на ринку. За фактом продажу однієї пачки сигарет співробітниками правоохоронних органів було складено протокол, а також вилучено 80 пачок тютюнових виробів [5].

Суд визнав громадянку винною за ч. 1 ст. 164 КУпАП. Враховуючи важке матеріальне становище правопорушниці (маленька пенсія, борги після смерті чоловіка), її щире каяння та незначний прибуток (≈ 300 грн/міс.), суд ухвалив рішення про накладення штрафу в розмірі 170 грн, замість передбачених 17 000 грн [5].

Провівши комплексний аналіз обставин справи, суд дійшов висновку про необхідність індивідуалізованого підходу до призначення адміністративного стягнення, керуючись метою адміністративного стягнення, визначеною ст. 23 КУпАП [5]. При цьому таке рішення має не лише індивідуально-виховний, але й загально-попереджувальний характер, оскільки спрямоване на формування правомірної поведінки як у порушниці, так і в інших осіб, запобігаючи повторним правопорушенням у майбутньому.

Проведений аналіз свідчить про необхідність внесення до Кодексу України про адміністративні правопорушення спеціальної норми, яка б надавала судам законні підстави для накладення адміністративного стягнення нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією відповідної статті. Це обумовлено такими ключовими аспектами:

По-перше, судова практика підтверджує той факт, що суди вже фактично використовують такий підхід, особливо у справах щодо соціально вразливих груп населення (наприклад, пенсіонери, особи з тяжкими захворюваннями, громадяни з низьким рівнем доходу тощо). Підґрунтям

для таких рішень виступають принципи справедливості, гуманізму та пропорційності, що знайшли своє відображення у Конституції України. Однак відсутність прямої норми в КУпАП створює правову невизначеність і може призводити до суперечностей у судовій практиці.

По-друге, запровадження відповідної норми дозволить уніфікувати підхід до індивідуалізації відповідальності при накладенні адміністративних стягнень, забезпечивши більш гнучкий і справедливий правозастосовний механізм. Наразі суди змушені йти на «творче тлумачення закону», що не завжди є доречним з точки зору правової стабільності.

Отже, внесення до КУпАП норми, подібної за змістом до ст. 69 КК України, є необхідним кроком для забезпечення реального доступу до правосуддя, дотримання принципу індивідуалізації відповідальності, забезпечення справедливості, а також усунення існуючих суперечностей у судовій практиці. Це дозволить судам на законних підставах враховувати виняткові обставини справ і накладати адміністративні стягнення, яке відповідатимуть як характеру правопорушення, так і особі правопорушника.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 22.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n352> (дата звернення: 22.04.2025).
3. Соловйова О.М. Принципи адміністративної відповідальності та проблеми їх практичної реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2022. С. 358-366. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/88> (дата звернення 22.04.2025).

4. Закон України «Про судоустрій та статус суддів»: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 22.04.2025).

5. Справа Попаснянського районного суду Луганської області №423/369/17 від 05.04.2017 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65910303> (дата звернення 22.04.2025).

Любарська Д.О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
четвертого курсу спеціальності 293 “Міжнародне право”
Херсонський державний університет

МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

У сучасному світі міжнародні відносини зазнають значних змін, що вимагає переосмислення міжнародного права та його етичних засад. Динаміка міжнародних відносин потребує чітких механізмів узгодження правових норм, що регулюють прийняття зобов’язань державами, їх визнання, встановлення договірних відносин та права й обов’язки нових учасників. Міжнародне право є складною системою норм і принципів, що регулюють відносини між державами та іншими суб’єктами. Воно глибоко впливає на міжнародні відносини, охоплюючи питання миру, безпеки, економічного співробітництва та прав людини. Однак його ефективність стикається з серйозними проблемами, які потребують вирішення.

Вплив міжнародного права здійснюється через договірне право, міжнародне звичаєве право, рішення міжнародних судів і трибуналів, а також резолюції міжнародних організацій. Договірне право є основним джерелом міжнародного права та інструментом регулювання міжнародних відносин. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року визначає поняття міжнародного договору та встановлює рамки для їх

укладення, чинності та застосування [1]. Договори є основним засобом, за допомогою якого держави беруть на себе міжнародні зобов'язання у різних сферах. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року визначає правила щодо збереження чи припинення дії міжнародних договорів при зміні статусу держав, забезпечуючи стабільність міжнародних правових відносин. Міжнародне звичаєве право складається з юридичних зобов'язань, що виникають із усталеної міжнародної практики держав, яка сприймається ними як обов'язкова (*opinio juris*). Для визнання практики нормою звичаєвого права необхідна поширена, представницька та послідовна практика держав, а також їхнє переконання в її юридичній обов'язковості. Прикладами є доктрина *non-refoulement* та імунітет глав держав [2]. Міжнародне звичаєве право регулює поведінку держав у сферах, не охоплених договорами. Рішення міжнародних судів та трибуналів відіграють значну роль у тлумаченні та застосуванні міжнародного права. Міжнародний Суд ООН вирішує юридичні спори між державами та надає консультативні висновки. Його рішення є обов'язковими для сторін у конкретній справі та сприяють розвитку міжнародного права. Інші міжнародні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд та спеціальні трибунали, також впливають на розвиток міжнародного права, особливо в галузі міжнародного кримінального права та прав людини. Резолюції міжнародних організацій, зокрема ООН, є важливим механізмом впливу. Резолюції Ради Безпеки ООН, прийняті відповідно до глави VII Статуту ООН, мають обов'язкову юридичну силу та можуть включати санкції або дозвіл на застосування сили. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН, хоч і не є юридично обов'язковими, мають значний політичний та моральний вплив, сприяючи формуванню міжнародного звичаєвого права та встановлюючи стандарти поведінки держав [3, с. 523].

Проблематика ефективності міжнародного права у сучасному глобальному контексті характеризується значною кількістю викликів, що

виникають у зв'язку з особливостями взаємодії держав та інших учасників міжнародних відносин. Основною перешкодою на шляху до повноцінного функціонування міжнародноправових норм залишається пріоритетність державного суверенітету, що обмежує готовність країн до делегування частини повноважень на користь міжнародних інституцій. Відсутність централізованого механізму примусу у межах міжнародного правопорядку зумовлена саме необхідністю поваги до суверенітету. У межах існуючої системи забезпечення виконання зобов'язань переважно базується на добровільному дотриманні норм, а використання примусових заходів, зокрема Радою Безпеки ООН, нерідко блокується через застосування права вето постійними членами.

Варіативність політичних інтересів держав спричиняє нерівномірність застосування міжнародно-правових норм. Впливові країни здатні спрямовувати процес формування та тлумачення міжнародного права у відповідності до власних стратегічних інтересів, що веде до ерозії універсальності правових стандартів. Особливої актуальності набуває питання правового регулювання дій недержавних суб'єктів, таких як транснаціональні корпорації, міжнародні організації чи збройні недержавні формування, які не завжди охоплюються традиційними міжнародно-правовими рамками. Додаткову складність становить наявність колізій між міжнародними договорами та нормами національного права, навіть попри положення Віденської конвенції 1969 року, яка закріплює пріоритет міжнародних зобов'язань [4].

Підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання потребує комплексного підходу, що передбачає посилення ролі міжнародних інституцій шляхом надання їм ширших повноважень, зміцнення організаційного потенціалу та ресурсної забезпеченості. Необхідним є розвиток механізмів мирного врегулювання спорів, що охоплюють переговори, медіацію, арбітражні процедури та діяльність міжнародних судових інстанцій. Посилення відповідальності держав за

порушення міжнародного права має реалізовуватися через створення ефективних механізмів притягнення до юридичної відповідальності, а також через забезпечення обов'язковості виконання рішень міжнародних судів. Одним із перспективних напрямів залишається стимулювання ратифікації міжнародних договорів шляхом розширення участі держав у міжнародних конвенціях. Діалогічна взаємодія між державами сприяє запобіганню конфліктам і зміцненню загального правового порядку.

У межах глобального правового простору провідну функцію виконують міжнародні організації, передусім система Організації Об'єднаних Націй, яка здійснює кодифікацію міжнародного права через діяльність Генеральної Асамблеї, Комісії міжнародного права та спеціалізованих установ. Контроль за дотриманням державами своїх міжнародних зобов'язань реалізується через систему моніторингу, розгляд звітів, діяльність відповідних комітетів і спеціальних механізмів. Організаційна структура ООН охоплює ухвалення обов'язкових рішень Радою Безпеки, винесення резолюцій Генеральною Асамблеєю, розгляд спорів Міжнародним Судом, а також діяльність Управління Верховного комісара з прав людини щодо моніторингу та технічної підтримки у сфері правозахисної діяльності [5].

Вплив міжнародного права відчутний у різноманітних сферах міжнародних відносин. У галузі прав людини міжнародно-правові інструменти зобов'язують держави забезпечувати захист основоположних прав і свобод, визначених Загальною декларацією прав людини та іншими пактами. У сфері підтримання міжнародної безпеки міжнародно-правові норми регламентують застосування сили, забороняють агресивні дії та встановлюють правила ведення збройних конфліктів, що охоплюються нормами гуманітарного права. Економічна взаємодія регулюється договорами про вільну торгівлю, інвестиційними угодами та механізмами Світової організації торгівлі. У сфері захисту довкілля ключову роль

відіграють багатосторонні угоди, спрямовані на боротьбу з глобальними екологічними викликами.

Практика застосування міжнародного права демонструє як успішні, так і неефективні приклади. Серед позитивних прикладів вирізняється імплементація Женевських конвенцій 1949 року, функціонування Міжнародного Суду ООН при врегулюванні територіальних суперечок, діяльність Нюрнберзького та Токійського трибуналів, а також створення Міжнародного кримінального суду [6]. Натомість відсутність належного реагування міжнародної спільноти на акти агресії, зокрема воєнні дії російської федерації проти України чи затяжні конфлікти на Близькому Сході, засвідчує обмеженість впливу міжнародного права за умов політичної поляризації. Ігнорування рішень міжнародних інституцій окремими державами та недостатня юрисдикція міжнародних судів залишають відкритими питання реальної дієвості сучасної системи міжнародного правопорядку.

Отже, міжнародне право є важливим інструментом регулювання міжнародних відносин, що впливає на широкий спектр сфер. Основними механізмами його впливу є договірне право, міжнародне звичаєве право, рішення міжнародних судів та резолюції міжнародних організацій. Проте ефективність міжнародного права обмежена принципом державного суверенітету, відсутністю універсальних механізмів примусового виконання, політичними розбіжностями, діями недержавних акторів та колізіями з національним законодавством. Підвищення ефективності міжнародного права вимагає зміцнення міжнародних інститутів, розвитку механізмів мирного врегулювання спорів, посилення відповідальності держав, сприяння універсалізації договорів та заохочення діалогу. Міжнародні організації, особливо ООН, відіграють вирішальну роль у забезпеченні дотримання норм міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 : станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 07.04.2025).
2. Customary international law. *LII / Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/customary_international_law (дата звернення: 07.04.2025).
3. Сироїд Т. Міжнародне публічне право / підручник. Одеса : Фенікс, 2018. 744 с.
4. Insufficiency of International Law. *Times of India Blog*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/opinionsofpriyanshu/insufficiency-of-international-law-55615/> (дата звернення: 07.04.2025).
5. Shaw M. International law | Definition, History, Characteristics, Examples, & Facts. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/international-law> (дата звернення: 07.04.2025).
6. International Law and Justice. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/global-issues/international-law-and-justice> (дата звернення: 07.04.2025).

Марищук В.О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
четвертого курсу спеціальності 293 «Міжнародне право»
Херсонський державний університет

РОЛЬ РАДИ ЄВРОПИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Проблема захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту є однією з найгостріших та найбільш актуальних для міжнародної спільноти, особливо в умовах повномасштабної війни росії проти України. У цьому контексті особливе значення має діяльність Ради Європи як ключової міжнародної організації, покликаної гарантувати дотримання фундаментальних прав і свобод людини та забезпечувати ефективні механізми відповідальності за їх порушення. Важливість вивчення ролі Ради Європи зумовлена необхідністю визначити ефективність її інструментів та механізмів у реальних умовах воєнних дій, а також окреслити перспективи подальшого вдосконалення системи захисту прав людини в кризових ситуаціях.

Рада Європи є організацією, яка об'єднує виключно європейські держави і не розширює своє членство на інші континенти (окрім Туреччини, частина території якої знаходиться поза Європою). Її органи розташовані в Страсбурзі (Франція), а фінансування діяльності здійснюється країнами-членами пропорційно до їхнього населення. Наразі Рада Європи налічує 46 країн, з яких 27 є членами Європейського Союзу. Згідно з резолюцією Комітету міністрів РЄ №(2022)2, росія припинила своє членство в організації з 16 березня 2022 року через агресію проти України. До Ради Європи також входять країни зі статусом «спеціально запрошеного гостя в Парламентській асамблеї», «спостерігача в Комітеті міністрів» та «спостерігача в Парламентській асамблеї». Канада, США, Японія, Ватикан, Ізраїль і Мексика мають статус незалежних спостерігачів, а Марокко та Палестина отримали статус партнерів заради демократії [4, с. 24].

Згідно з статтями 1 і 3 Статуту Ради Європи ця інституція займається всіма питаннями, що становлять спільний інтерес, за винятком національної оборони. Її діяльність спрямована на захист демократії, прав людини, вирішення соціальних проблем і формування спільної багатокультурної ідентичності серед європейців [6]. Рада Європи активно працює над

забезпеченням прав і основних свобод людини через створення міжнародних угод і стандартів, зокрема через Європейську конвенцію про захист прав людини (ЄКПЛ) 1950 року. Ключовим інструментом захисту прав людини є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), який розглядає індивідуальні та міждержавні скарги на порушення прав.

Зважаючи на складні умови, що виникли внаслідок збройної агресії росії та її повномасштабного вторгнення на територію України, права людини потребують особливого захисту. Така необхідність безпосередньо впливає з конституційних положень, відповідно до яких життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека людини визнаються найвищими соціальними цінностями (ст. 3) [1]. У період збройного конфлікту забезпечення прав людини є не лише проявом високого рівня демократії та суспільного розвитку, але й підтвердженням пріоритетності людини як ключової соціальної цінності та національного інтересу.

Як зазначають науковці, повномасштабна агресія росії проти України спричинила систематичні порушення прав людини. Тисячі українців були вбиті або поранені, зафіксовано численні випадки викрадень, катувань, жорстокого поводження, посягань на гідність та сексуального насильства. У Меморандумі Комісара Ради Європи з прав людини наголошується, що ці дії мали катастрофічні наслідки для майже всього спектру прав громадян України. Використання російськими військовими вибухової зброї великої дальності в густонаселених районах дозволяє розцінювати багато з цих дій як воєнні злочини або злочини проти людяності [2, с. 14].

27 та 28 квітня 2022 року Парламентською Асамблеєю Ради Європи було ухвалено дві резолюції та рекомендації: «Наслідки триваючої агресії російської федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи» та «Агресія російської федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини» [5]. У цих документах висвітлюється низка ключових питань, зокрема: надання допомоги особам, змушеним залишити Україну

через агресію рф; пропозиція створення спеціалізованого Міжнародного кримінального трибуналу зі штаб-квартирою в Страсбурзі, який займатиметься розслідуванням і притягненням до відповідальності політичного й військового керівництва рф за злочини агресії; рекомендація призначити Спеціального представника Комітету Міністрів Ради Європи для координації зусиль із подолання наслідків російської агресії проти України, а також пропозиція використовувати активи громадян росії, на яких накладено санкції через участь в агресії, з метою компенсації завданих Україні збитків. Крім того, на саміті Ради Європи в Рейк'явіку (Ісландія) у травні 2023 року було засновано Реєстр для документування збитків, завданих агресією російської федерації проти України [5]. Створення цього Реєстру є початковим етапом на шляху до формування міжнародного механізму компенсації завданих збитків. Наразі до Реєстру вже приєдналися 42 країни та Європейський Союз на правах учасників або асоційованих членів.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє ключову роль у міжнародній системі захисту прав людини як судова установа, яка контролює дотримання Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Його рішення є остаточними, юридично обов'язковими та не підлягають оскарженню, істотно впливаючи на національну судову практику держав-членів і формуючи культуру поваги до фундаментальних прав і свобод.

Одразу після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України українська сторона звернулася до ЄСПЛ зі скаргою щодо масових порушень прав людини російськими військами, а в червні 2022 року – із позовом через агресію, що суперечить міжнародному праву. Суд закликав росію утриматися від атак на цивільних осіб та інфраструктуру, включно з житловими будинками, школами, лікарнями та автомобілями швидкої допомоги, забезпечивши безпеку медичних установ та персоналу. Однак росія передбачувано проігнорувала ці вимоги ЄСПЛ.

Паралельно Україна активно використовує міжнародні правові механізми для притягнення росії до відповідальності, зокрема, офіційно розпочавши процес у Міжнародному суді ООН у лютому 2022 року, де звинувачує росію у вчиненні актів геноциду [2, с. 14].

У квітні 2024 року Комісар Ради Європи з прав людини Майкл О'Флаєрти під час візиту до України приділив особливу увагу захисту прав дітей, порушенням прав людини на окупованих територіях, катуванням, утискам кримських татар і порушенням основоположних свобод. Він підтримав ініціативи України щодо ювенальної юстиції, привітав створення Реєстру збитків як крок до компенсації постраждалим від агресії та закликав міжнародну спільноту активізувати зусилля на підтримку України [3].

У червні 2024 року ЄСПЛ визнав численні порушення росією прав людини в Криму, зокрема права на життя, свободу, справедливий суд, свободу віросповідання та освіти. У відповідь Комітет Міністрів Ради Європи затвердив перелік обов'язкових до виконання росією заходів, серед яких — звільнення політв'язнів, припинення тортур, повернення депортованих ув'язнених, захист прав кримських татар, забезпечення освіти українською та кримськотатарською мовами та повна співпраця з міжнародними моніторинговими структурами. Незважаючи на небажання рф дотримуватись рішень ЄСПЛ, їх виконання є обов'язковим і не може бути предметом компромісу [7].

Таким чином, зробимо висновок, що Рада Європи відіграє надзвичайно важливу роль у захисті прав людини в умовах воєнного конфлікту, особливо на тлі російської агресії проти України. Через діяльність таких інституцій, як Європейський суд з прав людини, Парламентська Асамблея та Комітет Міністрів, організація не лише фіксує порушення, а й вимагає конкретних дій щодо їх усунення та компенсації завданої шкоди. Реакція Ради Європи на агресію рф — через резолюції, судові рішення та створення Реєстру збитків — є прикладом ефективного міжнародного механізму реагування на масові порушення прав людини.

Попри вихід росії з організації, Рада Європи продовжує підтримувати Україну та сприяти забезпеченню прав її громадян, акцентуючи на важливості захисту дітей, жертв тортур, політичних в'язнів та інших постраждалих від окупації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.04.2025).
2. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2025. №1(52). С. 9-21.
3. Комісар з прав людини закликає посилити підтримку України. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/human-rights-commissioner-calls-for-stronger-support-for-ukraine> (дата звернення: 15.04.2025).
4. Правові аспекти діяльності Ради Європи : навчальний посібник / Лісова К. С., Фокін Я. Ф., Чернецька О. В., Яцишин Н. Г. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 244 с.
5. Про наслідки війни в Україні у сфері захисту прав людини: Меморандум Комісара Ради Європи з прав людини. URL: <https://rm.coe.int/-/1680a7390c> (дата звернення: 15.04.2025).
6. Статут Ради Європи від 31 жовтня 1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення 15.04.2025).
7. У Раді Європи вимагають від РФ виконати рішення Європейського суду з прав людини щодо Криму. *ZMINA*. Березень 2025. URL: <https://zmina.info/news/u-rady-yevropy-vymagayut-vid-rf-vykonaty-rishennya-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny-shhodo-krymu/> (дата звернення: 15.04.2025).

Павко Я.А.,
к.ю.н., старший науковий співробітник відділу міжнародного права та права
Європейського Союзу,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА АДАПТАЦІЇ ДО НАСЛІДКІВ ЗМІНИ КЛІМАТУ

21 квітня 2022 року на підставі Указу України №266 було створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни (далі—Рада) в якості консультативно-дорадчого органу при Президентові України. До її основних завдань слід віднести наступні: розроблення плану заходів з повоєнного відновлення та розвитку нашої держави у різних сферах, включаючи збереження довкілля та протидію зміні клімату; вироблення пропозицій щодо проведення пріоритетних реформ, необхідних у воєнний і повоєнний час; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відбудови України у воєнний і післявоєнний періоди [1]. Серед 24-х робочих груп Ради група №21 під назвою «Екологічна безпека» займається питаннями охорони довкілля та адаптації до наслідків кліматичних змін під час і після закінчення російсько-української війни. Зауважимо, що запобігання зміні клімату та адаптація до її наслідків є окремою важливою частиною євроінтеграційної політики України в контексті поступового наближення нашої держави до повноправного членства в ЄС.

Відновлення України передбачає чотири етапи: розробка плану заходів; його деталізація та підготовка дорожньої карти; впровадження відповідного плану; здійснення постійного моніторингу результатів [2, с. 13].

В цілому, План відновлення України, розроблений Радою, було представлено на Міжнародній конференції з питань її відбудови, яка проходила 4–5 липня 2022 року в м. Лугано (Швейцарія). Він базується на таких принципах, як: негайний початок та поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; інтеграція в ЄС; відбудова кращого, ніж було; стимулювання приватних інвестицій та підприємництва [2, с. 3]. План заплановано втілити у життя до 2032 року. Безумовно, однією із його складових є відновлення довкілля від наслідків збройної агресії РФ проти України та протидія кліматичним змінам. Зокрема, план включає 15 національних програм для досягнення поставлених цілей, серед яких чільне місце займає програма №3, присвячена відбудові чистого та захищеного середовища і забезпечення сталого розвитку в синхронізації з Європейською зеленою угодою. Вона, насамперед, спрямована на досягнення кліматичної нейтральності, збереження природних екосистем, збалансоване використання природних ресурсів, а також забезпечення екологічної безпеки та ефективного державного управління у сфері охорони довкілля та протидії зміні клімату. У програмі вказані основні системні виклики, з якими зіткнулася Україна під час війни та які потребують негайного знаходження на них відповідей. До них належать: низька здатність адаптуватися до зміни клімату; критичний рівень екологічної безпеки; виснаження природних ресурсів; критична втрата біорізноманіття [2, с. 29].

Відповідно до презентованого плану повоєнне відновлення навколишнього середовища України має здійснюватися у межах наступних напрямів: кліматична політика: запобігання та адаптація до зміни клімату; екологічна безпека та ефективне управління відходами; збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених пропозицій; збереження природних екосистем і біологічного різноманіття, відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів; ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та

природокористування [3, с. 2]. На сьогоднішній день План відновлення України є рамковим документом, який задає напрямок процесу відбудови та забезпечує узгоджену участь у ній зацікавлених сторін та партнерів. За підсумками проведення Міжнародної конференції з питань відновлення України було прийнято Декларацію Лугано, яку підтримали усі держави, що брали у ній участь. Вона, зокрема, визначає основоположні принципи відбудови нашої держави. Серед них варто назвати наступні: партнерство; спрямованість на реформи; прозорість, підзвітність і верховенство права; демократична участь; залучення багатьох зацікавлених сторін; гендерна рівність та інклюзія; сталий розвиток [4]. Усі ці принципи мають відношення і до повоєнного відновлення довкілля та адаптації до наслідків кліматичних змін, а особливо це стосується принципу сталого розвитку.

Доречно підкреслити, що 1 лютого 2023 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України представило до обговорення Національний план відновлення України у сфері екобезпеки 2.0. Він передбачає системний підхід до імплементації принципів «зеленого відновлення». На думку розробників, план мав бути кроссекторальним та містити в собі принципи Європейського зеленого курсу. Втілення плану у життя повинно було відбуватися шляхом впровадження 9-ти реформ за 5-ма вищевказаними напрямками, включаючи протидію зміні клімату та адаптацію до її наслідків [5]. Безперечно, він зазнав критики у зв'язку з невідповідністю у повній мірі європейському екологічному законодавству. Не випадково лунали пропозиції стосовно трансформації Національного плану відновлення України у сфері екобезпеки 2.0 на План післявоєнного зеленого відновлення 3.0 на основі визначень Європейської директиви 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність щодо запобігання та усунення шкоди довкіллю, а також відповідно до цілей та індикаторів Європейського закону про відновлення природи [6].

Нагадаємо, що загальне бачення ЄС щодо повоєнного відновлення нашої держави відображено в Комюніке Комісії для Європейського

парламенту, Європейській ради, Ради, Європейського економічного і соціального комітету та Комітету регіонів «Допомога та реконструкція України» від 18 травня 2022 року. У ньому звернено увагу на те, що загальна реконструкція України потребуватиме всебічної підтримки для відновлення держави після воєнних руйнувань, створення основ вільної та процвітаючої країни, заснованої на європейських цінностях і добре інтегрованої в європейську та світову економіку, а також її підтримки на цьому шляху [7, р. 3]. На жаль, у ньому не згадується про екологічні аспекти відновлення нашої держави.

9 лютого 2024 року Робочою групою високого рівня з питань екологічних наслідків війни було представлено документ рекомендаційного характеру— Екологічний договір для України. Він містить рекомендації для нашої держави та міжнародної спільноти щодо повоєнного відновлення довкілля. Зокрема, згідно з документом мобілізація зеленої реконструкції та відновлення навколишнього середовища після закінчення російсько-української війни має здійснюватися шляхом реалізації заходів, спрямованих на відновлення пошкодженого війною природного середовища, видалення наземних мін, побудову зеленої економіки для майбутнього, створення безпечних умов під час розчищення завалів, залучення громадськості до цього процесу та забезпечення сталого фінансування [8].

Таким чином, загальні засади повоєнного відновлення України у сфері охорони довкілля та адаптації до наслідків зміни клімату визначені переважно в рамкових документах, розроблених нашою державою. Особливе місце серед них належить Плану відбудови України, презентованому на Міжнародній конференції в Лугано в 2022 році. Важливою його частиною є заходи з відновлення навколишнього середовища від наслідків російсько-української війни та протидії кліматичним змінам. Україна, попри все, продовжує протистояти збройній

агресії РФ проти неї та шукати міжнародної підтримки для реалізації проектів з метою збереження та «відродження» довкілля.

Список використаних джерел

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 р. №266. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення: 16.04.2025)
2. План відновлення України. Київ: Національна рада з відновлення, 2022. 40 с. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf (дата звернення: 16.05.2025)
3. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». Київ: Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022. 108 с.
4. Декларація Лугано. Підсумковий документ Міжнародної конференції з питань відновлення України. Лугано, 4–5 липня 2022 року. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf (дата звернення: 16.04.2025)
5. Національний план відновлення України у сфері екобезпеки 2.0 має бути кроссекторальним та містити в собі принципи Європейського Зеленого курсу. 01.02.2023. URL: <https://mepr.gov.ua/natsionalnyj-plan-vidnovlennya-ukrayiny-u-sferi-ekobezpeky-2-0-maye-buty-krossektoralnym-ta-mistyty-v-sobi-pryntsypy-yevropejskogo-zelenogo-kursu/> (дата звернення: 17.04.2025)
6. Від Лугано до Лондона через Дублін: де шукати гроші на повоєнне «зелене» відновлення України – «у сфері екобезпеки» чи у сфері підвищення стійкості довкілля? 29.05.2023. URL: <https://voxukraine.org/vid-lugano-do-londona-cherez-dublin-de-shukaty-groshi-na-povoyenne-zelene-vidnovlennya-ukrayiny-u-sferi-ekobezpeky-chy-u-sferi-pidvyshhennya-stijkosti-dovkillya> (дата звернення: 17.04.2025)
7. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «Ukraine Relief and Reconstruction». Brussels, 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0233> (date of access: 17.04.2025)

8. Екологічний договір для України. Зелене майбутнє: Рекомендації щодо відповідальності та відновлення. 09.02.2024. URL: [148029c127aa3b2a3fe9f482f9226118_1707492894.pdf](https://www.researchgate.net/publication/38029c127aa3b2a3fe9f482f9226118_1707492894.pdf) (дата звернення: 17.04.2025)

Пархонюк Ю.О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Право на судовий розгляд є одним із основоположних прав людини, яке знайшло своє нормативне закріплення як в актах міжнародного так, і в актах національного права.

Найбільш розповсюдженим є його інтерпретація, що закладена в Європейській конвенції з прав людини. Відповідно до ст. 6 цієї Конвенції, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Варто зауважити, що Україна приєдналася до Конвенції в 1997 році. У 2006 році був прийнятий закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», ст. 17 якого зазначено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

У національному законодавстві право на судовий розгляд знайшло відображення у ст. 55 Конституції України, згідно з якою кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Конституційний суд України у своєму рішенні від 2

листопада 2004 року № 15-рп/2004 зазначив, що конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних. Кожен під час розгляду будь-якої справи, в тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості [1].

У вітчизняній науці усталеною є позиція, що право на судовий розгляд є невід'ємним, природним правом кожної людини, яке жодним чином не може бути обмежене; це суб'єктивне право людини на справедливе відновлення і справедливий судовий захист порушених конституційних прав із подальшим забезпеченням державою обов'язковості і невідворотності виконання судового рішення [2, с. 139].

Основними елементами права на судовий розгляд на думку О.С. Ткачука є доступ до суду, незалежний, безсторонній суд, публічність, розумність строків, правова визначеність і виконання рішень суду [3, с. 295].

У зв'язку із запровадження воєнного стану на території України, перед нашою державою постало велике питання щодо забезпечення права на судовий розгляд для громадян, зважаючи на серйозній об'єктивні виклики.

Перш за все очевидною і найболючішою проблемою стала окупація частини території України, що унеможливило функціонування там українських судів.

Відповідно до ст. 26 закону України «Про правовий режим воєнного стану», правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судам. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

Так, з метою забезпечення судового розгляду справ громадян на тимчасово окупованих територіях України, було видано кілька розпоряджень Голови Верховного суду, які відновлювали територіальну підсудність двох господарських судів Чернігівської та Сумської областей, а також територіальну підсудність 25 судів Чернігівської області [4; 5].

Ще однією проблемою задля всебічного та справедливого судового розгляду справи стала необхідність забезпечення особистої безпеки учасників справи, у зв'язку з постійними повітряними тривогами. Дуже поширеною стала участь учасників справи дистанційно за допомогою інформаційно – телекомунікаційних технологій. При цьому, важливо розуміти, що така форма взаємодії має мати ефективне спрямування, аби більше людей могли скористатися правом на доступ до правосуддя та якісним судовим захистом [6, с. 287].

Введення воєнного стану також підняло питання поновлення пропущених процесуальних строків, оскільки через об'єктивні причини учасники справи не можуть вчасно вчиняти ті, чи інші процесуальні дії.

Велика Палата Верховного суду у постанові по справі № 990/115/22 від 10 листопада 2022 року зазначає ж, що введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку [7].

Отже, як бачимо, у період воєнного стану право на судовий розгляд залишається одним із фундаментальних прав людини й держава повинна гарантувати його додержання, незважаючи на жодні обставини. Із запровадженням воєнного стану, Україна зіткнулася з значними викликами, щодо забезпечення справедливого правосуддя для своїх громадян. Як бачимо, було здійснено перші кроки на шляху до позитивно якісних змін, проте, на мою думку, цього недостатньо для того, аби суди в таких доволі

специфічних умовах працювали ефективно та здійснювали відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав громадян.

Список використаних джерел

1. Рішення конституційного суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. С. 41.
2. Півненко Л.В. Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. № 1. С. 137 – 143.
3. Бойко. О. Зміст права на справедливий судовий розгляд. *Підприємство, господарство і право. Кримінальний процес*. 2020. № 5. С. 294 – 298.
4. Розпорядження Голови Верховного суду «Про відновлення територіальної підсудності судових справ господарських судів Сумської та Чернігівської областей» № 25/0/9-22 від 22 квітня 2022 року.
5. Розпорядження Голови Верховного суду «Про відновлення територіальної підсудності судових Чернігівської області» № 27/0/9-22 від 4 травня 2022 року.
6. Довгополий Є.І., Вітко А. К., Маслов М. С., Шляховчук М. В. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ. СЕРІЯ: ПРАВО | SCIENTIFIC NOTES. SERIES LAW*. 2023. № 25. С. 284 – 291.
7. Постанова Великої палати Верховного суду у справі № 990/115/22 від 10 листопада 2022 року. URL:

09.03.2025)

Позняк К.Ю.,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
другого курсу спеціальності 081 «Право» ,
Науковий керівник: **Алябов Ю.В.,**
ст. викладач кафедри національного, міжнародного права та
правоохоронної діяльності,
Херсонський державний університет

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ДОВІРА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Поняття адвокатської таємниці закріплено в ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відповідно до ч.1 ст.22 зазначеного Закону адвокатська таємниця охоплює всю інформацію, «що стала відома адвокату, його помічнику, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта» [2]. Зокрема – обставини звернення, питання, з яких надана юридична допомога, зміст консультацій, підготовлені документи, електронні носії та інші дані, отримані у процесі професійної діяльності.

Відносини адвоката і його клієнта ґрунтуються на принципі конфіденційності, встановленому у ч.1 ст.4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2].

Загальне правило конфіденційності можна сформулювати таким чином: адвокат повинен зберігати всю інформацію, яка стала йому відома із перших моментів спілкування із клієнтом. Зберігати інформацію, що стосується обставин і фактів, повідомлених клієнтом або таких, що стали

відомі адвокатам у зв'язку із виконанням доручення, а також сам факт звернення до нього клієнта, і не повинен розголошувати таку інформацію без згоди клієнта [1].

На підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат має дотримуватися наступних норм і правил, які регулюють адвокатську таємницю:

- законний об'єкт адвокатської таємниці;
- обов'язок збереження конфіденційності;
- обмеження доступу до інформації;
- виключення заслуховування адвокатської таємниці;
- відмова від свідчень;
- відповідальність за порушення адвокатської таємниці.

У разі недотримання вище зазначених норм, адвокати можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності. Дане поняття включає в себе процес розгляду письмової скарги, у якій вказано, що в діях адвоката були виявлені ознаки дисциплінарного порушення. У правовій науці це поняття розглядається як спеціальний вид юридичної відповідальності, що проявляється насамперед у разі невиконання/неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

Згідно з частиною 2 ст. 34 зазначеного Закону [2], підставами для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення наступних дисциплінарних проступків:

- «порушення вимог несумісності;
- порушення присяги адвоката України;
- порушення правил адвокатської етики;
- розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення;
- невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків;
- невиконання рішень органів адвокатського самоврядування;

- порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом» [2].

Довіра між адвокатом та клієнтом є ключовим елементом для ефективної правової допомоги. Коли особа звертається за юридичною допомогою, вона ділиться особистою інформацією, яка може мати серйозні наслідки для її життя. Відкритість клієнта залежить від впевненості в тому, що його слова будуть залишатись конфіденційними. Адвокат має забезпечити конфіденційність інформації, створюючи безпечне середовище для обговорення навіть найчутливіших питань. Це дозволить адвокатам отримувати повну картину справи та розробляти ефективні стратегії захисту. Отже довіра стає основою для якісного юридичного обслуговування.

Одним із розповсюджених способів порушення адвокатської таємниці є випадки проведення обшуків та інших слідчих (розшукових) дій, які мають досить «типовий» набір порушень. Під час обшуку вилучаються документи, пов'язані зі здійсненням адвокатської діяльності, комп'ютерна техніка, особисті мобільні телефони адвокатів, які містять адвокатську таємницю, у тому числі листування самого адвоката з клієнтом. Часто під час таких дій слідчі правоохоронних органів виходять за межі дозволеного ухвалою слідчого судді. Існують випадки, коли слідчі приховують факт того, що проведення обшуку буде відбуватись у приміщенні саме адвоката, уникаючи таким чином «зайвого» судового контролю. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що переслідування представників юридичної професії – це неприпустимо з точки зору Європейської конвенції з прав людини. З огляду на це, питання проведення обшуку в приміщеннях адвокатів повинне розглядатися з особливою уважністю [3].

Діючи в інтересах свого довірителя, адвокат може в окремих випадках, отримавши на те згоду клієнта, розкрити зміст фактів, що складають таємницю, яка охороняється законом, якщо це є доцільним виходячи з обставин справи. За загальним правилом, зміст переговорів адвоката з особою, яка звернулася з проханням про ведення справи, не

підлягає розголошенню, оскільки це може викликати сумнівні моменти у правовій позиції, котру адвокат погодився захищати перед судом.

З огляду на морально-правовий аспект та принципи правосуддя можна дійти висновку, що адвокат не може і не повинен розкривати жодних відомостей, довірливо повідомлених йому клієнтом.

У зв'язку з цим слід зазначити, що адвокат не повинен намагатися стати власником такої таємниці. Але, вже ставши власником таємної інформації, він повинен, по-перше, пильнувати право клієнта на конфіденційність, а, по-друге, виконувати свої обов'язки з надання правової допомоги.

Список використаних джерел

1. Мисливський В. А.; Басараба, Н. С. Адвокатська таємниця: теорія та практика. 2014. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/6857> (дата звернення: 13.02.2025)
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 10.02.2025)
3. Антоненко П. А. Проблеми забезпечення адвокатської таємниці під час проведення слідчих (розшукових) дій. 2019 URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/16089175-5b4e-47b5-9dff-3757eb8dbafa/download#page=131> (дата звернення: 13.02.2025)
4. Власова Г.П. Адвокатська таємниця: теорія і практика. 2021 URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/7575/document.pdf#page=104> (дата звернення 13.02.2025).

Політанський В. С.

д.ю.н., старший дослідник,
провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Цифровізація стала однією з провідних тенденцій у трансформації державного управління в Україні, зокрема в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Сучасні цифрові рішення істотно спрощують доступ до адміністративних послуг, соціальної підтримки та освітніх можливостей. На нашу думку, до ключових інструментів, які сприяють реалізації цього процесу, слід віднести:

1. Платформу «Дія», що стала центральним елементом цифрового державного сервісу в Україні. Вона забезпечує єдине електронне середовище для взаємодії громадян з органами публічної влади. У сфері адміністративно-правового забезпечення прав ВПО «Дія» виконує низку важливих функцій: а) реєстрація статусу ВПО – це подання заявки на отримання відповідної довідки через мобільний додаток або вебплатформу без необхідності особистого звернення до органів соцзахисту; б) подання заяв на соціальну допомогу - це електронне оформлення щомісячних виплат дозволяє уникнути черг і бюрократичних процедур; в) інформаційна підтримка - це доступ до актуальної інформації про державні програми, житлові компенсації, зайнятість тощо; г) електронні документи - це можливість використання цифрового паспорта та ідентифікаційного коду значно спрощує доступ до послуг [1].

Серед основних переваг платформи варто виокремити: а) оперативність обслуговування - це значне скорочення часу на оформлення заявок; б) зручність - це послуги доступні з будь-якого пристрою, підключеного до інтернету; в) прозорість - це можливість відстеження статусу звернень у режимі реального часу. Водночас, серед викликів слід зазначити обмежений цифровий доступ окремих категорій ВПО та

нестабільність функціонування платформи в умовах пікового навантаження [2, с. 159].

2. Єдина інформаційна база даних про ВПО є ще одним критично важливим цифровим інструментом, який забезпечує систематизований облік переміщених осіб, моніторинг їхніх потреб і формування політик реагування. Система виконує такі функції: а) персоналізований облік – це включення до бази даних відомостей про кожну особу, включно з місцем проживання та отриманими послугами; б) контроль соціальної підтримки – це інтеграція з системами соціальних виплат дозволяє уникнути дублювання допомоги; в) аналітика для управлінських рішень – це доступ органів влади до актуальних даних сприяє ефективному плануванню ресурсів; г) взаємодія з іншими реєстрами – це зокрема з реєстрами демографічного обліку та соціального страхування, що підвищує актуальність інформації [3].

Серед переваг бази даних можна навести – централізованість, автоматизація перевірки отримувачів соціальних виплат і прозорість розподілу допомоги. До проблемних моментів належать обмежена цифрова інфраструктура в окремих регіонах та можливі перевантаження системи в умовах масового переміщення населення.

3. Система електронних закупівель ProZorro забезпечує прозорість розподілу бюджетних коштів, зокрема у сфері підтримки ВПО. У контексті адміністративного управління система виконує наступні функції: а) закупівлі товарів та послуг – це житло, медичне обслуговування, гуманітарна допомога; б) контроль ефективності використання коштів – це забезпечення громадського доступу до інформації щодо державних закупівель; в) оцінка ефективності – це можливість аналізу витрат за напрямками підтримки ВПО [4].

4. Чат-боти правової допомоги — інноваційна складова цифрової підтримки ВПО. Вони ініціюються як державними органами, так і громадськими ініціативами: а) бот «Право на захист» – надає консультації з

оформлення соцдопомоги, розв'язання правових питань, пов'язаних із майном; б) бот «Дія. Допомога» - консультує щодо реєстрації статусу ВПО, виплат, пошуку житла; в) чат-боти з працевлаштування - сервіси для пошуку роботи або перекваліфікації [5]. Сильними сторонами цього інструменту є доступність, оперативність і зменшення навантаження на державні інституції завдяки автоматизованому обслуговуванню типових запитів.

5. Освітні цифрові платформи для перекваліфікації ВПО - відіграють важливу роль у соціально-економічній інтеграції. Серед найбільш ефективних: а) Prometheus - це безоплатні онлайн-курси з професійної підготовки; б) Всеукраїнська школа онлайн - це забезпечення доступу до освіти для дітей з родин ВПО; в) Coursera for Refugees - це міжнародна програма із сертифікованими курсами для внутрішньо переміщених осіб [6]. Основними перевагами є можливість навчання без фізичної присутності, отримання нових компетенцій та зростання конкурентоспроможності на ринку праці.

6. Інтеграція цифрових рішень з міжнародними системами - забезпечує скоординовану допомогу ВПО. У рамках співпраці з ООН, ЄС, UNHCR функціонують такі механізми: а) платформа UNHCR для реєстрації осіб та надання адресної допомоги; б) EU4Digital це програма, що сприяє цифровій трансформації в Україні, включаючи інструменти для ВПО [7].

Загалом, цифрові технології стали важливою складовою політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. Вони дозволяють оптимізувати процедури реєстрації, надання соціальної підтримки, адміністрування публічних ресурсів і організації гуманітарної допомоги. Інструменти, такі як «Дія», єдина база ВПО, система ProZorro, чат-боти й освітні платформи, підвищують ефективність державного управління та забезпечують рівний доступ до послуг. Попри певні технологічні та організаційні виклики, цифровізація є стратегічним напрямом розвитку

адміністративного механізму підтримки ВПО, сприяючи прозорості, оперативності й інклюзивності державних сервісів.

Список використаних джерел

1. Дія – Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 09.03.2025)
2. Getman, A. P., Yaroshenko, O. M., Shapoval, R. V., Prokopiev, R. Ye., Demura, M. I. The impact of artificial intelligence on legal decision-making. *International Comparative Jurisprudence*, 2023. 9(2), 155–169. URL: <https://ojs.mruni.eu/ojs/international-comparative-jurisprudence/article/view/7898> (дата звернення: 04.03.2025)
3. Урядовий контактний центр «Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб. Урядовий контактний центр». URL: <https://ukc.gov.ua/knowledge/yedyna-informatsijna-baza-danyh-pro-vnutrishno-peremishhenyh-osib/> (дата звернення: 05.03.2025)
4. Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk> (дата звернення: 07.03.2025)
5. Юридичний поради́ник для ВПО. URL: <https://chatbot.r2p.org.ua/> (дата звернення: 11.02.2025)
6. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/kubernetes-basics/> (дата звернення: 12.03.2025)
7. Home - EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/uk/> (дата звернення: 09.03.2025)

Полякова К.К.,

здобувачка першого курсу другого (магістерського) рівня вищої

освіти спеціальності 081 Право,

Херсонський державний університет,

Науковий керівник: д.ю.н., професор, **Стратонов В. М.,**

заслужений юрист України, професор

кафедри національного, міжнародного права та

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

В 2014 році російська федерація вторгається на територію України, спершу окуповує Автономну Республіку Крим, а згодом розв'язує бойові дії на сході України. 24 лютого 2022 року країна-агресор розпочинає уже повномасштабне вторгнення на територію України, а Президент України вводить воєнний стан, що зумовлює те, що Сили оборони забезпечують усі необхідні заходи для збереження цілісності країни. Військовослужбовці та добровольці, які самостійно пішли до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, стають на захист нашої держави та несуть службу в умовах війни дотепер. Звичайно, військовослужбовці мають право на соцгарантії, захист своїх прав, що стосується і пенсійного забезпечення.

Загальне регулювання пенсійного забезпечення здійснюється за положеннями Закону від 5 листопада 1991 року № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення» [1], в якому, зокрема, встановлюються загальні правила пенсій і в сфері військової служби. Так, ст. 4 вказується, що порядок для військовослужбовців встановлено ЗУ «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [2], а ст. 16 встановлюється право УБД на достроковий вихід на пенсію за віком: у чоловіків після 55 років за умов наявності 25 років страхового стажу; у жінок 50 та 20 років відповідно (що викликає дискусію стосовно забезпечення гендерної рівності, закріпленої ст. 24 Конституції). Як слушно вказує Соколов Д.С., це право військовослужбовців, що не пов'язане з безпосередньо проходженням служби як такої, а «...виникає вже після завершення військової служби та за наявності страхового стажу достатньої

тривалості, зарахування якого пов'язане з проходженням військової служби» [3, с. 4].

Одним з основних законів у сфері є ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [4], який охоплює дуже багато питань, пов'язаних із захистом прав військовослужбовців. Так, у п. 1 ст. 8 зафіксовано кілька важливих норм, зокрема те, що військова служба громадян України в особливий період зараховуватиметься до «...вислуги років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах» [4]. Пункт 2 цієї статті визначає, що тільки за настання умов, передбачених законодавством, військовослужбовців можливо звільнити з військової служби до моменту набуття права на пенсію за вислугу років. Однак, у ході дослідження виявлено, що якщо у редакції Закону № 3496-IX від 22.11.2023 такі умови було прописано у першій, дії з реагування на неправомірне звільнення у 2 та 3 чч. 2 п. статті, то вже у редакції № 3621-IX від 21.03.2024 законодавець вирішив змінити зміст пункту статті на дуже лаконічний, а саме: «...не можуть бути звільнені з військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років, крім випадків, передбачених законом» [4], не вказуючи при цьому детального переліку таких випадків.

Цікавим видається те, що пп. 1 п. 1 ст. 3, який регулює сферу поширення Закону, змінювався 4 рази: так, протягом тривалого часу до переліку не було включено прямо розвідувальні органи та СБУ. Найголовнішим доповненням виступають зміни в редакції від 20 серпня 2024 року № 3900-IX [5], якими було врегульовано поширення дії Закону на громадян України, «..., які виконують військовий обов'язок за межами України, у тому числі на території держави-агресора, під час їх безпосередньої участі у здійсненні та/або забезпеченні здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією проти України, а також на членів їх сімей...» [4].

У пп. 7 та 11 ст. 11 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зазначається [6], що обов'язковому пенсійному держстрахуванню підлягають особи, що проходять службу у будь-яких законних військових формуваннях (тобто, цей акт стосується не тільки громадян України), в т.ч. строкову та в особливий період. Під час воєнного стану в п. 4 ст. 115 із змінами, що були внесені відповідно до редакцій Закону № 3886-IX від 18.07.2024 та № 4157-IX від 18.12.2024, значно розширено категорії осіб, що мають право на отримання пенсії достроково за віком. Слід зазначити, що система законів являє собою надзвичайно складну структуру навіть для досвідченого дослідника.

У Законі «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» гарантовано [2], що держава бере відповідальність за гідне забезпечення пенсії розміром не нижче прожиткового мінімуму та права на перерахунок пенсії у разі наявності відповідних підстав. Даний нормативний акт охоплює таку кількість аспектів даної сфери, яку у форматі тез, по-перше, охопити просто неможливо, по-друге, недоцільно, оскільки абсолютна більшість норм прийнята до 2021 року (до періоду тривалого воєнного стану).

У ході вивчення закону, неодноразово зміненого під час дії воєнного стану, виявлено правовий конфлікт з приводу положень 1 ч. ст. 48: документ про призначення пенсії іноді має погоджуватись зі СЗР України. Суть виявленого аспекту полягає у тому, що у випадку необхідності призначення пільгової пенсії для співробітників або позаштатних агентів (військовослужбовців) тої чи іншої української спецслужби, виникає проблема: чи варте питання призначення пенсії якогось публічного погодження відповідним органом; у випадку, якщо варте, то виникає логічне запитання – чому законом прямо не визначаються інші розвідувальні та контррозвідувальні органи, такі як СБУ, ГУР МО України, розвідувальний орган ДПСУ тощо.

На наше переконання, дане питання має потенціал подальшого дослідження та наукових дискусій, оскільки зачіпає права на пенсійне забезпечення чималої кількості військовослужбовців, особливо таких, що виконують особливо важливі та небезпечні завдання, та які, на наше глибоке переконання, мають право на призначення пристойного, захищеного та цілком неpubлічного пенсійного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII : станом на 14 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
2. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
3. Соколов Д. С. Основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби. *Академічні Візії*. 2024. Вип. 33.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 9 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 17.04.2025).
5. Про внесення зміни до статті 3 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" : Закон України від 20.08.2024 № 3900-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3900-20#Text> (дата звернення: 17.04.2025).
6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

Припхан І.І.,
суддя, к.ю.н., доцент,
Горошко В.О.,
аспірант 2 курсу факультету суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»

МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАХИСТ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ НА ВІЙНІ

Міжнародні гуманітарні організації займають важливе місце в захисті прав осіб, які постраждали внаслідок війни. Вони надають різного виду допомогу та підтримку населенню у кризових ситуаціях. Основними організаціями в цій сфері є Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), ООН, «Лікарі без кордонів» та UNICEF. Також варто вести мову про організації, які займаються захистом і дотриманням прав людини, а саме Human Rights Watch («Нагляд за правами людини» - укр.) та Amnesty International («Міжнародна амністія» - укр.). Саме вони документують порушення прав людини, спричинені військовими діями, зокрема напади на цивільне населення, факти тортур, викрадення людей, а також чинять тиск на міжнародну спільноту та органи влади країн, з метою здійснення ефективного розслідування і притягнення винних до відповідальності.

Міжнародні організації надають юридичну підтримку особам, які постраждали на війні, що включає в себе допомогу у відновленні втрачених чи пошкоджених документів, сприяння в одержанні статусу біженця або внутрішньо переміщеної особи, а також консультують щодо захисту прав. Водночас, на нашу думку, основна функція цих організацій повинна полягати в дотриманні виконання правил міжнародного та гуманітарного права у зонах бойових дій.

Міжнародні організації застосовують різні методи впливу на міжнародну спільноту для привернення уваги щодо порушень прав людини

та стимулювання дій з боку органів влади країн, а також міжнародних інституцій. Основними способами, які вони використовують, є: документація, публічні звіти, дипломатичний тиск, інформування громадськості та медійні компанії, співпраця з міжнародними організаціями, юридичні ініціативи й підтримка судових процесів. Ці методи тиску допомагають привертати увагу до порушень прав людини, мобілізувати міжнародну підтримку та створювати умови, за яких міжнародна спільнота змушена реагувати на такі порушення.

Окремі міжнародні організації були піддані критиці через свою реакцію на війну в Україні. Деякі з них зазнають значного тиску з боку урядів, громадських організацій та суспільства через неефективність або уповільненість дій.

Варто навести приклад, коли Рада Безпеки ООН була піддана серйозній критиці через право вето, яке має росія, як постійний член Ради Безпеки ООН. Як наслідок, організація не змогла прийняти рішучі заходи для припинення акту агресії або притягнення винних до відповідальності. Ця структура часто характеризується, як неспроможна діяти ефективно в умовах, коли одна з країн-агресорів має вирішальну силу у прийнятті рішень. Також деякі спостерігачі зазначають, що гуманітарна допомога ООН не завжди доходить до тих, хто її найбільше потребує. Бюрократичні процедури та уповільнена реакція організації призвели до затримок у доставці гуманітарних вантажів та допомоги в найгарячіших точках конфлікту [1].

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) також зазнав критики за недостатню прозорість у своїх діях на території України. Організацію звинувачують у тому, що вона не змогла ефективно підтримати цивільних у найбільш кризових районах та забезпечити евакуацію населення з окупованих територій. Зокрема, візьмемо події в Маріуполі, як приклад бездіяльності МКЧХ та інших міжнародних організацій. Було чимало звинувачень у тому, що МКЧХ не займає чіткої позиції щодо агресії

росії. Деякі експерти вважають, що організація занадто обережно підходить до питань, пов'язаних із порушеннями міжнародного гуманітарного права з боку росії, щоб зберегти доступ до територій під її контролем [2].

У серпні 2022 року Amnesty International опублікувала звіт, у якому звинуватила українську армію в розміщенні військових об'єктів у житлових районах, що, на їх думку, ставило цивільне населення під загрозу [3]. Цей звіт викликав обурення серед українського уряду та суспільства, оскільки він не врахував контексту оборони, і не вказав на причини, чому військові дії відбуваються саме в цих місцях (наприклад, через обстріли з боку російських військ). Звіт Amnesty International був розкритикований як необ'єктивний, і такий, що підриває довіру до організації. Він спричинив відставку представників Amnesty International в Україні та низку заяв про те, що організація не врахувала важливі аспекти міжнародного права, та не намагалася глибше зрозуміти реальну ситуацію на місцях.

Щодо Міжнародного кримінального суду (МКС), то в професійних колах існує думка про повільні темпи його роботи. Багато злочинів, включаючи вбивства, тортури, зґвалтування та інші порушення, документуються українськими та міжнародними організаціями, але прогрес у притягненні винних до відповідальності залишається низьким. МКС часто стикається з обмеженими ресурсами та політичним тиском, що ускладнює його здатність ефективно розслідувати злочини проти людяності, й переслідувати винних. З початку війни в Україні МКС видав перші ордери на арешт 17 березня 2023 року, а саме щодо президента росії Путіна В. та чиновниці Львової-Бєлової М., у зв'язку з участю у викраденні дітей та віддаванням наказів по вчиненню даного злочину. МКС свою роботу виконав, але Монголія, яка є членом МКС, і яку президент росії Путін В. відвідав 3 вересня 2024 року, відмовилась виконувати свої зобов'язання перед МКС та міжнародною спільнотою [4], [5], [6].

Росія систематично порушує міжнародні зобов'язання щодо гідного поводження з українськими військовополоненими, що викликає

занепокоєння та критику з боку міжнародних організацій. Ці порушення суперечать Женевським конвенціям, які гарантують захист військовополонених та встановлюють стандарти гуманного поводження. Відповідні дії міжнародних організацій спрямовані на документування порушень, привернення уваги міжнародної спільноти та намагання забезпечити дотримання норм міжнародного права. МКЧХ публічно закликає росію дотримуватися міжнародних зобов'язань та забезпечити доступ до всіх військовополонених. Хоча МКЧХ зазнає труднощів із доступом до полонених, організація активно співпрацює з іншими міжнародними структурами для підвищення тиску на росію. ООН і ЄС висловлюють занепокоєння з цього приводу в своїх заявах, і закликають міжнародну спільноту застосувати додаткові санкції та засоби впливу на росію, з метою припинення порушень прав військовополонених [7],[8], [9], [10].

Порушення росією міжнародних зобов'язань щодо гідного поводження з військовополоненими є системними і грубими. Міжнародні організації вживають заходів для документування порушень, проведення розслідувань і привернення уваги міжнародної спільноти до цих проблем. Однак, обмежений доступ і труднощі у проведенні розслідувань показують, що потрібно ще більше зусиль, щоб забезпечити дотримання прав військовополонених й притягнення винних до відповідальності.

Загалом, війна в Україні підкреслила важливість і водночас обмеженість впливу міжнародних організацій у вирішенні конфліктів й забезпеченні прав людини. Для підвищення ефективності та довіри вони мають реформувати свої структури, підвищити оперативність дій, покращити співпрацю з місцевими структурами і гарантувати прозорість цих процесів.

Список використаних джерел

1. Debating Deadlock: Reconsidering the Security Council Veto Power URL: <https://nyujilp.org/debating-deadlock-reconsidering-the-security-council-veto-power/> (дата звернення: 11.02.2025)
2. Війна Росії проти України: за що критикують Міжнародний комітет Червоного Хреста і яка реакція організації URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-chervonyy-khrest-rosiya-ukrayina/31780779.html> (дата звернення: 09.02.2025)
3. Ukrainian Fighting Tactics Endanger Civilians URL: <https://www.amnestyusa.org/press-releases/ukrainian-fighting-tactics-endanger-civilians/> (дата звернення: 04.02.2025)
4. Mongolia: Putin must be arrested and surrendered to the International Criminal Court URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/09/mongolia-putin-must-be-arrested-and-surrendered-to-the-international-criminal-court/> (дата звернення: 09.02.2025)
5. Putin welcomed in Mongolia despite ICC arrest warrant. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cwy527yex0no> (дата звернення: 07.02.2025)
6. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (дата звернення: 08.02.2025)
7. Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у воєнних діях, в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-10/23-03-24-ukraine-thematic-report-pows-ukr.pdf> (дата звернення: 10.02.2025)
8. Treatment of prisoners of war and update on the human rights situation in Ukraine URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf> (дата звернення: 09.02.2025)
9. Russia-Ukraine: ICRC ready to visit all prisoners of war but access must be granted URL: <https://www.icrc.org/en/document/russia-ukraine-icrc-ready-visit-all-prisoners-war-access-must-be-granted> (дата звернення: 13.02.2025)
10. Olenivka penal facility: Prisoners of war and ICRC's role. URL: <https://www.icrc.org/en/document/olenivka-penal-facility-prisoners-war-and-icrcs-role> (дата звернення: 11.02.2025)

к.ю.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу правового
забезпечення інноваційної діяльності,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ПРІОРИТЕТНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНИХ НАРАТИВАХ НА ЕНЕРГЕТИЧНЕ ДОМІНУВАННЯ ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Проблема протидії негативним змінам клімату на планеті об'єднала різні країни навколо спільних концептуальних ідей, однією з яких є невідворотність енергетичного переходу, тобто відмова від використання традиційних, *вуглецевих джерел енергії* та заміна їх іншими, більш екологічно дружніми [1].

Так, повна *інтеграція відновлюваної електроенергії* в Ченду (Китай) — це результат нещодавно підписаного контракту на постачання, що зменшить викиди CO₂ більше як на 11 000 тонн на рік. Це останній крок у прагненні Volvo Cars виробляти продукцію без шкідливих викидів вже до 2025 року та є складовою ширшого кліматичного плану. *Стратегія зосереджена на зменшенні вуглецевого сліду* від кожного авто на 40% у період з 2018 по 2025 рік. До 2040 року компанія планує виробляти *автомобілі без шкоди для клімату*. Новий контракт на електроенергію відповідає широким амбіціям у Китаї щодо зменшення промислових викидів вуглецю та вуглецевого сліду завдяки виробництву енергії. До недавнього часу завод у Ченду отримував 70% електроенергії з поновлюваних джерел, новий контракт стосується решти 30%. Згідно з ним 65% електропостачання надходитиме від гідроенергетики, а решта — від *сонячної енергії, вітроенергетики та інших відновлюваних джерел* [2].

Резолюція US Green New Deal (GND) була першою комплексною програмою, що поєднує пом'якшення наслідків зміни клімату й усунення економічної нерівності як політика у великій економіці.

Але у 2025 році The Environmental Protection Agency розірвало грантові угоди на суму 20 мільярдів доларів, видані адміністрацією Дж. Байдена (Joseph «Joe» Robinette Biden Jr.), в рамках так званого зеленого банку для фінансування екологічно чистих проєктів. Ця дія відбулася через кілька тижнів після того, як ЕРА заморозило гранти. Адміністрація Д. Трампа (Donald John Trump) підтвердила відданість ЕРА розумній політиці, яка надає пріоритет головній місії агентства щодо захисту здоров'я людини та навколишнього середовища, одночасно виконуючи обіцянку президента Д. Трампа вивільнити американську енергетику, знизити вартість життя американців, відродити американську автомобільну промисловість, відновити верховенство права і повернути державам повноваження приймати власні рішення. Це означає перегляд правил, які обмежували всі сектори економіки, такі як незаконний план чистої енергії 2.0, стандарти ртуті й токсичних речовин у повітрі та рівні твердих часток 2.5. Енергетичне домінування стоїть у центрі відродження Америки [3].

Як бачимо, у США наявне інше розуміння пріоритетності та механізмів зменшення соціально-економічної нерівності в економічних наративах пом'якшення наслідків зміни клімату й енергетичне домінування для відродження автомобільної промисловості.

Світовий попит *на енергію* відновлюється після наслідків рецесії Covid і російського вторгнення в Україну. Попит впав майже на 4% у 2020 році, зріс на 5,5% у 2021 році, на 0,9% у 2022 році, на 1,4% у 2023 році та, за прогнозами, з 2024 по 2026 рік становитиме в середньому 3,4% на рік. Ціни на нафту і газ зросли вище, ніж на сонячну та вітрову енергію. *Сонячна енергія зараз є найдешевшим видом електроенергії* в більшості країн і поступається гідроенергії за загальною потужністю. Акумуляторні батареї для *сонячних і вітрових батарей* розвиваються разом із залізо-повітряними батареями.

Електрифікація автомобільної промисловості — це необхідний фактор у вирішенні екологічних проблемам, у тому числі тих, які пов'язані

зі зміною клімату.

Удосконалення *технологій акумуляторів* є важливими для поглинання ринку електромобілів.

З огляду на величезну кількість *електромобілів*, які, за прогнозами, з'являться в мережі найближчими роками, вкрай важливо, щоб і користувачі, і комунальні служби *знайшли спосіб заряджати їх відновлюваними джерелами енергії*. Дійсно, електромобілі можуть стати ключем до зв'язку секторів *відновлюваної енергії* та низьковуглецевого транспорту на благо кожного. Потреби електромобілів в електроенергії можна було б використати для розгортання більшої кількості відновлюваних джерел енергії в усьому світі. корпоративні закупівлі відновлюваної енергії за допомогою двосторонніх угод про закупівлю електроенергії (*power purchase agreements, PPAs*) створили значний добровільний попит на нові проєкти в галузі відновлюваної енергетики в усьому світі. Завдяки РРА виробники *оригінального обладнання для електромобілів (ОЕМ)*, оператори зарядних точок, постачальники послуг електромобільності та зростаюча кількість компаній, які зобов'язуються перевести свої парки транспортних засобів на електромобілі, можуть як розробити бездоганні екологічні рішення для майбутнього, так і сприяти розробці нових проєктів із відновлюваної енергетики, що, у свою чергу [4], наблизить світ до досягнення цілей Паризької угоди (*Paris Agreement targets*), яка є юридично обов'язковим міжнародним договором про зміну клімату (набрала чинності 04.11.2016 р.).

У 2020 році валове кінцеве споживання енергії з *відновлюваних джерел енергії у транспортному секторі* становило 95 тис. тонн нафтового еквівалента (148 тис. тонн нафтового еквівалента з урахуванням мультиплікаторів згідно з Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC). На цей час у країні поступово зростають темпи

купівлі *електротранспорту* — станом на початок 2024 року в Україні зареєстровано понад 98 тис. *електромобілів* і близько 28 тис. *гібридних автомобілів* (*Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та план заходів із його виконання* від 13.08.2024 р. № 761-р).

Завдяки гарному плануванню та правильній *інфраструктурі електромобілі* можуть зменшити викиди, замінити транспортні засоби, що забруднюють навколишнє середовище, і прискорити розгортання інфраструктури відновлюваної енергетики, а коли вони припарковані та підключені до електромережі, працюватимуть як акумуляторні батареї, стабілізуючи електричні мережі, що працюють від відновлюваної сонячної енергії [4].

В Україні підтримується *стратегічний зелений перехід*, зокрема, він створює можливість для розвитку зеленої металургії, *відновлювальної та атомної енергетики*, про що вказується у Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках від 31.12.2024 р. № 1351-р.

У *Національній економічній стратегії України на період до 2030 року* від 03.03.2021 р. № 179 серед стратегічних цілей напряму *транспорт та інфраструктура* є забезпечення потреби національної економіки за рахунок розвиненого і модернізованого транспорту, реалізація *транспортного потенціалу* України; *декарбонізація галузі* з метою досягнення цілей *кліматичної нейтральності* не пізніше 2060 року.

Як кандидат на членство в ЄС, з огляду на курс Європи до кліматичної нейтральності, *Україна* прагне забезпечити стійку і «зелену» систему *мобільності та транспорту*, одним з основних напрямів якої є впровадження заходів для прискореного зростання у структурі парку частки *електромобілів* та електробусів, оснащених виключно електродвигунами й акумуляторними батареями, *плагін-гібридних електромобілів* і в перспективі електромобілів із водневими паливними

комірками, а також супутньої інфраструктури для зарядки та заправки транспортних засобів з нульовим і низьким рівнем викидів, що відмічено у *Національній транспортній стратегії України* на період до 2030 року від 27.12.2024 р. № 1550.

Отже, перед Україною, зважаючи на глобальні зміни клімату, забруднення навколишнього природного середовища, постало питання зміцнення потенціалу для *зеленого зростання*, передусім щодо *відновлювальних джерел енергії*, у тому числі в автомобільному секторі.

Список використаних джерел:

1. Павлига А. В. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії в Україні: дис. ... доктора філос. / Павлига, Анастасія Вадимівна; Національний університет «Одеська юридична академія» Одеса, 2023. 231 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad5a7bd3-e7cb-4d9c-8c5e-6f6dfb79d9ff/content> (дата звернення: 29.02.2025)
2. Найбільший китайський завод Volvo Cars у Ченду повністю працює на основі відновлюваної електроенергії. Ecocars. URL: <https://ecocars.in.ua/zavod-volvo-cars-u-kitai-pracyuye-povnistyu-vid-vidnovlyuvanoi-elektroenergii> (дата звернення: 14.02.2025)
3. ICYMI: Administrator Zeldin in WSJ: “EPA Ends the ‘Green New Deal’”. ERA. URL: <https://www.epa.gov/newsreleases/icymi-administrator-zeldin-wsj-epa-ends-green-new-deal> (дата звернення: 13.02.2025)
4. Electric vehicles and renewable energy: a perfect match. 2021. URL: <https://www.atlasrenewableenergy.com/news-and-insights/electric-vehicles-and-renewable-energy-a-perfect-match> (дата звернення: 11.02.2025)

Романюк Г. О.,

аспірантка кафедри конституційного права та прав людини

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Інституційна спроможність Національного банку України є запорукою стабільного функціонування фінансової системи держави. Вона охоплює спроможність регулятора ефективно реалізовувати свої повноваження, адаптуватися до викликів, забезпечувати прозорість і підзвітність. У цьому контексті нормативно-правове регулювання виступає ключовим інструментом, що формує правове підґрунтя для діяльності Національного банку України та визначає межі й зміст його взаємодії з іншими учасниками фінансового сектору, а також дозволяє оцінити роль Національного банку України як інституції, здатної забезпечити ефективне державне регулювання та нагляд.

Інституційна спроможність центрального банку охоплює його здатність послідовно та ефективно виконувати покладені на нього завдання в межах законодавчо визначених повноважень, забезпечуючи при цьому незалежність від політичного впливу, прозорість процедур, підзвітність перед суспільством і стабільність рішень. Така спроможність базується на низці ключових факторів: чітко закріпленому конституційно-правовому статусі, функціональній автономії, належному матеріально-ресурсному забезпеченні, а також професіоналізмі службовців Національного банку України. Визначальну роль у цьому процесі відіграє нормативно-правова база, яка регламентує як загальні принципи діяльності, так і конкретні інструменти регуляторного впливу.

Нормативно-правове регулювання діяльності Національного банку України базується насамперед на Законі України “Про Національний банк

України” (далі – Закон), а також інших законодавчих та підзаконних актах, які визначають його статус, функції, завдання та повноваження [1].

Законодавчо визначено, що акти Національного банку України повинні відповідати принципам державної регуляторної політики, бути прозорими та обґрунтованими. Саме це забезпечує передбачуваність регуляторних дій і створює правову довіру до центрального банку.

Національний банк України, згідно зі статтею 56 Закону, має право видавати два основних типи актів: нормативно-правові та розпорядчі. Перші є загальнообов’язковими для всіх суб’єктів – органів влади, юридичних і фізичних осіб. Вони охоплюють широке коло питань – від ліцензування банків до регламентації платіжних систем, а також визначають правила поведінки на фінансовому ринку. Ці акти, які мають ознаки регуляторних, формуються за процедурами, що включають аналіз регуляторного впливу, обговорення із заінтересованими сторонами та прозоре оприлюднення, що відображає принцип правової визначеності, спрямоване на мінімізацію регуляторних ризиків та підвищення ефективності нормотворчого процесу.

Водночас, окремі категорії нормативно-правових актів Національного банку України (наприклад, пов’язані з грошово-кредитною політикою, наглядом чи санкціями) не підлягають обговоренню, що дозволяє Національному банку України діяти оперативно, зберігаючи при цьому баланс між незалежністю регулятора та підзвітністю перед суспільством.

Розпорядчі акти носять організаційно-індивідуальний характер. Вони не є нормативними, проте можуть суттєво впливати на окремих учасників фінансового ринку. Такі акти приймаються Національним банком України для оперативного реагування на конкретні ситуації – наприклад, припинення дії ліцензії, призначення тимчасової адміністрації або накладення санкцій за порушення законодавства. У 2024 році законодавець деталізував їхню правову природу, визнавши індивідуальні акти адміністративними. Це вимагає від Національного банку України

дотримання норм адміністративної процедури, включно з належним обґрунтуванням, інформуванням про порядок оскарження та прозорістю прийняття таких рішень. Прийняті адміністративні акти набирають чинності з моменту їх доведення до особи відповідно до передбачених процедур, що забезпечує правову визначеність.

Сучасна правотворча діяльність Національного банку України характеризується підвищеним рівнем відповідальності за зміст, прозорість і прогнозованість рішень. Забезпечення ефективного державного регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг потребує наявності гнучкої та адаптивної нормативно-правової бази. Важливо, щоб законодавство дозволяло оперативно реагувати на кризові ситуації, враховувало рекомендації міжнародних організацій (Базельського комітету, Міжнародного валютного фонду, Світового банку) та забезпечувало баланс між автономією Національного банку України та демократичним контролем [2].

У той же час, завдяки впровадженню низки реформ, зокрема в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Україна досягла значного прогресу в гармонізації нормативного поля з європейськими стандартами. Ці зміни посприяли зміцненню довіри до фінансової системи загалом.

Резюмуючи вищенаведене, нормативно-правове регулювання є фундаментальним компонентом інституційної спроможності Національного банку України. Чітка, збалансована та стабільна правова база дозволяє центральному банку ефективно реалізовувати свої функції, протидіяти фінансовим ризикам та забезпечувати макроекономічну стабільність. Подальше вдосконалення правового інструментарію, гармонізація з європейськими стандартами та забезпечення незалежності центрального банку залишаються стратегічними завданнями для посилення інституційного потенціалу Національного банку України у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р.

№ 679-XIV. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 13.04.2025).

2. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 груд. 2021 р. № 1953-IX. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 13.04.2025).

Савицький В.В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня,
другого курсу спеціальності 081 «Право»
Херсонський державний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Громадянське суспільство - це сукупність організацій, об'єднань та окремих громадян, що сприяють формуванню державної політики в державі та захисту прав громадян. Його інститути включають: громадські організації, профспілки, благодійні фонди, волонтерські рухи, незалежні ЗМІ та інші суб'єкти, що представляють інтереси суспільства. Співпраця громадянського суспільства і держави полягає у залученні громадськості до процесу ухвалення рішень для забезпечення прав і законних інтересів.

Конституція України (стаття 15) гарантує участь громадян у суспільному житті на основі політичного, економічного та ідеологічного плюралізму, сприяючи конструктивному діалогу між суспільством і владою. Водночас, стаття 36 закріплює право на свободу об'єднань, що дозволяє громадянам реалізовувати ініціативи та впливати на державну політику через організовану діяльність [1].

У контексті визначення місця та ролі громадянського суспільства в державному устрої, науковці, зокрема І. П. Федірко, О. І. Косілова та М. Чкадуа розрізняють основні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави: перша модель визначає громадянське суспільство як автономну соціально-політичну силу, що має контролювати діяльність держави (консенсусна модель), а друга наголошує на пріоритетній ролі держави у визначенні меж та форм функціонування громадянського суспільства (патерналістська модель), третя модель характеризується наявністю суперечливих інтересів між інститутами громадянського суспільства і держави, що спричиняє виникнення конфлікту між державою та громадськістю (конфронтаційна модель) [5, 304-305; 6, с. 433]. Оптимальною, на нашу думку, є консенсусна модель, яка передбачає визнання державою громадянського суспільства рівноправним партнером у формуванні державної політики.

Керівні принципи співпраці громадянського суспільства і держави ґрунтуються на верховенстві права, прозорості управління та партисипативності, що забезпечують доступ громадськості до ухвалення рішень. Важливими є також принципи відповідальності сторін, субсидіарності, що пріоритизує вирішення питань на локальному рівні, інклюзивності, яка враховує інтереси всіх соціальних груп, та партнерства, що передбачає рівноправну взаємодію й конструктивний діалог у сфері публічного управління.

Форми взаємодії громадянського суспільства і держави охоплюють участь у формуванні та реалізації політики, визначенні національних пріоритетів і законодавчих ініціатив. Важливе значення мають громадські слухання та консультації, що залучають різні соціальні групи до обговорення суспільно важливих питань. Ефективним інструментом є державно-приватне партнерство, яке сприяє спільній реалізації проєктів. Впровадження механізмів делегованого представництва в дорадчі та

консультативні органи державної влади забезпечує інтеграцію громадських інтересів у процес ухвалення управлінських рішень.

Механізми співпраці громадянського суспільства і держави охоплюють: 1) нормативно-правове регулювання, що визначає правові засади взаємодії та обов'язки сторін; 2) платформи діалогу для врахування суспільних інтересів у політиці держави; 3) інформаційні механізми, що сприяють прозорості публічних процесів; 4) договірні форми партнерства, що створюють правові умови для спільної реалізації соціально значущих проєктів; 5) інструменти громадського контролю, що забезпечують моніторинг і оцінку ефективності державної політики.

Водночас, варто акцентувати особливу увагу на визначальній ролі волонтерських, благодійних та інших інституцій громадянського суспільства, які, в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, здійснюють системну підтримку Збройних Сил України, провадять адвокацію прав людини, забезпечують правовий та гуманітарний захист осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, а також беруть безпосередню участь у зборі доказової бази та фіксації воєнних злочинів, скоєних збройними формуваннями росії. З огляду на масштаб і значущість їхньої діяльності, внесок цих організацій є надзвичайно вагомим.

Сучасна взаємодія громадянського суспільства і держави в Україні стикається з проблемами недостатньої прозорості, обмеженого доступу до прийняття рішень та корупційних ризиків, що знижують її ефективність. Недовіра громадян до влади та скептичне ставлення державних органів до діалогу з суспільством створюють бар'єри для конструктивної співпраці та формування стійких партнерств.

Проблематика співпраці між громадянським суспільством і державою в Україні є предметом дослідження вітчизняних науковців. Зокрема дослідження М. Андрієнко, А. Слюсар, П. Гаман, І. Силантьєва та інші зазначають низку перешкод, що ускладнюють ефективну співпрацю

громадянського суспільства і держави: 1) недосконалість законодавчої бази; 2) недовіра між державою і громадянським суспільством; 3) скептичне ставлення влади до комунікації з громадськістю; 4) недостатня обізнаність громадян щодо механізмів взаємодії між державними органами та громадянським суспільством; 5) відсутність ефективної практики співпраці між державою і громадськими організаціями [2, с. 65-66; 4, с. 176].

Для врегулювання зазначених проблем та викликів, пропонуємо наступні заходи для покращення співпраці громадянського суспільства і держави:

1) удосконалення законодавства для розширення механізмів громадської участі, а також захисту громадських активістів через запровадження кримінальної відповідальності за їх переслідування; 2) створення діалогових платформ для постійної комунікації між владою і громадськістю через консультації, форуми та стратегічні сесії; 3) запровадження моніторингових груп із представниками держави і громадянського суспільства для оцінки ефективності політики з обов'язковим публічним звітуванням; 4) розробка фінансових механізмів підтримки громадських ініціатив, зокрема грантового фінансування та податкових пільг для бізнесу, що підтримує соціально важливі проєкти; 5) інтеграція громадянської освіти через розробку методичних матеріалів, тренінгів і впровадження відповідних курсів у навчальні програми вищих навчальних закладів; 6) створення онлайн-платформи для електронних консультацій, голосувань, звернень та доступу до звітності органів влади.

Комплексна реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності співпраці, прозорості державного управління та розвитку механізмів громадської участі.

Окремо варто зупинитися на проблемі залучення сучасних цифрових технологій у процеси державного управління та громадської взаємодії. Загалом цифровізація сприяє підвищенню ефективності комунікації, прозорості прийняття рішень та посиленню механізмів громадянської

участі. Водночас існують певні виклики, що потребують системного вирішення: 1) цифрова нерівність — обмежений доступ до цифрових технологій серед соціально вразливих груп населення, що звужує їхні можливості участі в суспільно-політичному житті; 2) маніпулювання громадською думкою — використання цифрових платформ для поширення шкідливих або небезпечних ідей під виглядом громадської ініціативи; 3) кіберзагрози — підвищений ризик кібератак, які можуть ускладнювати діяльність громадських організацій.

Таким чином, незважаючи на безперечний потенціал цифрових технологій, процес цифровізації супроводжується системними ризиками та викликами, які вимагають стратегічного підходу до їхнього подолання.

Для врегулювання наявних проблем і посилення співпраці між державою та громадянським суспільством необхідно впроваджувати сталі механізми участі, прозорості й підзвітності. Зазначимо міжнародний досвід, який демонструє ефективні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави:

- Open Ministry – онлайн-платформа в Фінляндії, що залучає громадян до нормотворчої діяльності. Пропозиції, які набирають 50 000 підписів, обов’язково розглядаються парламентом.

- Партисипативний бюджет – механізм розподілу бюджетних коштів, де громадяни голосують за проєкти для фінансування суспільно корисних ініціатив.

- Open Government – урядова програма Канади, спрямована на прозорість влади, залучення громадян до політичних процесів і співпрацю з громадськими організаціями.

Водночас в Україні функціонує розвинена система співпраці громадянського суспільства і держави, що ґрунтується на принципах партисипативності та електронної демократії.

Одним із ключових механізмів є платформа електронних петицій, що забезпечує громадянам право ініціювати зміни у державній політиці. Так, у

2016 році петиція щодо посилення відповідальності за жорстоке поводження з тваринами призвела до відповідних законодавчих змін.

Також, важливу роль відіграють робочі групи при міністерствах, які інтегрують громадянський сектор у стратегічні рішення. Зокрема, групи «Електронна демократія» та «Центр розвитку інновацій» були ключовими у створенні платформи «Взаємодія», що розширила доступ громадян до електронних сервісів.

Проект «Громадський бюджет» сприяє залученню громадян до фінансової партисипативності через ініціювання суспільно значущих ініціатив за кошти місцевих бюджетів. Завдяки цьому було реалізовано низку соціально важливих ініціатив на всій території України.

Ці механізми демонструють поступальний розвиток громадянського суспільства, активне залучення громадян до процесів державного управління та демократичних перетворень на території України.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективна співпраця між громадянським суспільством і державою є не лише ознакою демократичності, а й гарантією стійкості держави перед зовнішніми та внутрішніми викликами. Ключовим напрямом розвитку такої взаємодії є формування довіри між громадянами та державою, адже основою розбудови сучасної демократичної держави є здатність до співпраці задля досягнення єдиної мети.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.04.2025 року).
2. Андрієнко М. та ін. Напрями оптимізації механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади.
Вчені записки університету «КРОК»: зб. наук. праць. 2022. № 4 (68). С. 63-

74. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/542/576> (дата звернення 19.04.2025 року).
3. Дяченко С.А. Партисипативний бюджет як інструмент підвищення ефективності управління місцевими фінансами України. *Вчені записки ТНУ В.І. Вернадського. Сер. державне управління*: зб. наук праць. 2019. № 1. С. 26-30. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2_019/7.pdf (дата звернення 19.04.2025 року).
4. Силантьєва І.В. Взаємодія політичної влади та громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*: зб. наук. праць. 2023. № 6. С. 173-177. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/APP_06_2023...pdf (дата звернення 19.04.2025 року).
5. Федірко І.П. та Косілова О.І. Громадянське суспільство і держава: напрямки взаємодії. *Політологічний вісник*: зб. наук. праць. 2023. № 9 С. 302-312. URL: <https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/184/164> (дата звернення 19.04.2025 року).
6. Чкадуа М. Механізми взаємодії держави та громадянського суспільства. *Юридичний науковий електронний журна*: електр. наук. фахове видання. 2021. № 8. С. 432-435 URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/104.pdf (дата звернення 17.04.2025 року).

Садовський І.І.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 081 Право,
Херсонський державний університету

ВОЄННА СИЛА ЯК ЧИННИК СТРИМУВАННЯ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Концепція стримування шляхом застосування воєнної сили залишається фундаментальним елементом архітектури міжнародних відносин, формуючи стратегічну поведінку держав та визначаючи баланс сил на глобальній арені. Протягом всієї історії людства могутність держав традиційно вимірювалася передусім їхньою здатністю проектувати воєнну силу та ефективно захищати власні інтереси. Розвиток міжнародної системи після завершення Другої світової війни продемонстрував, що держави з потужним військовим потенціалом отримують значно більше можливостей впливати на формування глобального порядку денного та захищати свої інтереси, ніж країни з обмеженими оборонними можливостями. Формування біполярної системи протистояння між США та СРСР, відоме як «холодна війна», стало класичним прикладом функціонування доктрини стримування, коли нарощування військового потенціалу обома наддержавами створювало ситуацію «гарантованого взаємного знищення», яка, парадоксальним чином, запобігала прямому військовому зіткненню між ними [1, с.200].

Трансформація міжнародної системи після розпаду Радянського Союзу та формування однополярного світу на чолі зі Сполученими Штатами Америки поставила питання про переосмислення ролі воєнної сили як інструменту стримування. Американська військова потужність, що не мала рівних у світі, забезпечила формування системи міжнародних відносин, у якій США отримали безпрецедентні можливості для просування власного бачення світового порядку та демократичних цінностей. Стратегія національної безпеки Сполучених Штатів традиційно ґрунтувалася на підтриманні технологічної переваги у військовій сфері, розвитку глобальної системи військових баз та альянсів, а також збереженні потенціалу для оперативного реагування на загрози у будь-якому куточку планети.

Американська модель використання воєнної сили як чинника стримування поєднує у собі кілька взаємопов'язаних елементів: наявність найпотужнішого у світі ядерного арсеналу, передові звичайні збройні сили з високим рівнем мобільності та точності ураження, глобальну систему військової присутності та співпраці з союзниками, а також лідерство у впровадженні нових технологій та інновацій у військовій сфері [2].

Ядерна зброя залишається найбільш потужним фактором стримування у міжнародних відносинах, створюючи унікальну ситуацію, коли держави, що володіють стратегічними ядерними силами, фактично захищені від можливості повномасштабної агресії з боку інших країн. Ядерні держави формують свою стратегію стримування на основі тріади - балістичних ракет наземного базування, підводних човнів зі стратегічними ракетами та стратегічної авіації, здатної нести ядерну зброю. Сполучені Штати Америки підтримують найбільш збалансовану та технологічно досконалу ядерну тріаду, яка забезпечує гарантоване нанесення удару у відповідь навіть за умов несподіваної атаки противника. Модернізація американських стратегічних ядерних сил включає розробку та впровадження нових балістичних ракет підводних човнів Columbia-класу, розгортання міжконтинентальних балістичних ракет Ground Based Strategic Deterrent замість застарілих Minuteman III, а також створення нового стратегічного бомбардувальника B-21 Raider. Значні інвестиції у підтримання та розвиток ядерного потенціалу свідчать про розуміння американським керівництвом критичної важливості збереження ядерного стримування як основи національної безпеки в умовах зростаючої конкуренції між великими державами.

Формування системи військових альянсів та партнерств становить третій важливий елемент стратегії стримування Сполучених Штатів. Північноатлантичний альянс, створений після Другої світової війни для протидії радянській загрозі в Європі, залишається наріжним каменем американської політики стримування. Розширення НАТО на схід після

завершення холодної війни дозволило поширити зону стабільності та безпеки на країни Центральної та Східної Європи, інтегрувавши їх до західної системи колективної оборони. Поряд з європейським напрямком, США активно розвивають систему двосторонніх та багатосторонніх оборонних партнерств в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, включаючи договори про взаємну оборону з Японією, Південною Кореєю, Філіппінами, а також посилену співпрацю з Австралією в рамках альянсу AUKUS. Військова присутність США в ключових регіонах світу, підкріплена системою передового базування, забезпечує можливість швидкого реагування на виникаючі загрози та демонструє союзникам надійність американських гарантій безпеки [3, с. 509].

Розвиток нових військових технологій суттєво трансформує традиційні підходи до стримування, створюючи нові можливості та виклики для держав. Впровадження автономних систем озброєнь, розширення можливостей для ведення бойових дій у кіберпросторі та космосі, а також інтеграція штучного інтелекту у військові системи підвищують складність і непередбачуваність сучасного військового протистояння.

Відновлення великодержавного суперництва між США, Китаєм та Росією у другому десятилітті XXI століття призвело до нової динаміки у сфері стримування. Модернізація китайських збройних сил, спрямована на забезпечення можливостей для заборони доступу та блокування зони (A2/AD), створює серйозні виклики для американської військової присутності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, змушуючи Пентагон розробляти нові оперативні концепції та системи озброєнь для подолання цих обмежень. Російська агресія проти України та анексія Криму продемонстрували готовність Москви застосовувати військову силу для досягнення геополітичних цілей, що призвело до посилення присутності НАТО на східному фланзі. Відповіддю Сполучених Штатів на ці виклики стало оновлення доктрини стримування, яка тепер орієнтована на протидію

загрозам у всьому спектрі конфлікту - від «сірої зони» гібридних операцій до стратегічного ядерного протистояння [1, с. 200].

Сила держави у сучасному світі все більше визначається не лише кількісними показниками військової потужності, але й здатністю ефективно інтегрувати різні інструменти національної могутності - дипломатичні, інформаційні, військові та економічні. Успішна стратегія стримування передбачає досягнення синергії між цими елементами, коли військова сила створює основу для дипломатичних зусиль, економічні санкції підсилюють ефект військового тиску, а інформаційні операції формують сприятливе середовище для реалізації національних інтересів. Досвід Сполучених Штатів демонструє, що найбільш ефективне стримування досягається саме завдяки комплексному застосуванню всіх доступних інструментів впливу, що створює для потенційного агресора множинні бар'єри та підвищує ціну можливого конфлікту [2, с.83-88].

Трансформація глобального безпекового середовища вказує на зростаючу роль міжнародних інституцій та норм у формуванні системи колективного стримування. Попри критику щодо ефективності міжнародних організацій у запобіганні конфліктам, вони залишаються важливими майданчиками для координації зусиль держав у протидії спільним загрозам. Сполучені Штати, усвідомлюючи обмеження унілатералізму, активно інвестують у підтримку та розвиток системи колективної безпеки, працюючи над зміцненням НАТО, розширенням співпраці з партнерами у форматі «четвірки» (QUAD) в Індо-Тихоокеанському регіоні, а також просуванням нових ініціатив у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення та контролю над озброєннями. Комбінація потужного національного військового потенціалу з ефективною системою міжнародних альянсів та партнерств створює найбільш стійку модель стримування в сучасних умовах [3, с. 509].

Військова сила залишається незамінним інструментом забезпечення національної безпеки суверенних держав у міжнародній системі, що

характеризується анархічною структурою та відсутністю централізованого механізму примусу. Здатність проєктувати воєнну потужність не лише захищає держави від зовнішньої агресії, але й забезпечує можливість реалізації їхніх зовнішньополітичних інтересів. Досвід провідних держав світу, передусім Сполучених Штатів Америки, демонструє, що ефективна система стримування потребує постійного оновлення та адаптації до змінних умов міжнародного середовища, технологічних інновацій та еволюції загроз. Підтримання балансу між ядерним та звичайним компонентами стримування, розвиток нових військових технологій, формування системи стійких альянсів та інтеграція всіх інструментів національної могутності в єдину стратегію забезпечують найбільш надійну основу для захисту державних інтересів та підтримання міжнародної стабільності в епоху зростаючої геополітичної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Військово-морська міць та її межі / М. Паламарчук. Київ: Наш формат, 2019. 200 с.
2. Гайко О. С. Демографічні процеси в сучасному світі як чинник міжнародної безпеки. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2021. № 38. с. 83-88. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2020-38-10>
3. Світоглядний сенс сучасної війни: соціогуманітарні аспекти: монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків : Факт, 2024. 509 с.

Свінціцька Ю. С.

старший викладач кафедри фінансових
розслідувань та економічної безпеки
Державний податковий університет

Полюхович І. І.

здобувач першого (бакалаврського) рівня

РЕЖИМ СЕКРЕТНОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

У ХХІ столітті інформація стала не лише ресурсом, а й інструментом впливу, управління та навіть зброєю. Усе частіше ми стикаємося з кіберзагрозами, інформаційними атаками, витоками конфіденційних даних, які становлять серйозну небезпеку для національної безпеки будь-якої держави. В таких умовах особливого значення набуває режим секретності як ефективний механізм захисту інформації, що має стратегічне значення для держави.

Режим секретності — це система норм, правил і заходів, спрямованих на забезпечення охорони інформації з обмеженим доступом. Саме через цей інструмент реалізується державна політика у сфері захисту національних інтересів в інформаційному просторі. Забезпечення належного рівня секретності стає не лише вимогою законодавства, а й умовою збереження цілісності, стабільності та безпеки держави.

Режим секретності в Україні регламентується законами, зокрема Законом України "Про державну таємницю", а також низкою підзаконних актів, які визначають порядок роботи з інформацією, що має обмежений доступ. Він базується на таких принципах, як законність, доцільність, необхідність та пропорційність обмежень [6].

Однією з ключових цілей режиму є недопущення розголошення інформації, що може зашкодити державі в політичній, оборонній, економічній чи науково-технічній сферах. Досягнення цього забезпечується шляхом класифікації інформації, контролю доступу, організації допуску до держтаємниці, запровадження технічних та організаційних заходів безпеки.

В умовах зростання кіберзагроз та інформаційної війни актуалізується питання посилення захисту даних. Значну роль у цьому відіграють сучасні ІТ-рішення, система контролю службового доступу, постійна перевірка персоналу та відповідальність за порушення правил секретності [4].

У сучасному світі, де інформація має вирішальне значення, її захист стає одним із ключових напрямів державної політики. Особливо це актуально для державних структур, підприємств оборонно-промислового комплексу, науково-дослідних установ, а також для об'єктів критичної інфраструктури. Саме в цих умовах режим секретності виконує системоутворюючу роль у забезпеченні національної безпеки.

Поняття режиму секретності охоплює не лише сукупність правил доступу до інформації з обмеженим доступом, а й організацію всієї системи захисту, яка передбачає:

- визначення рівнів секретності (цілком таємно, таємно, для службового користування тощо);
- встановлення категорій доступу;
- проведення спеціальних перевірок осіб;
- забезпечення технічного захисту інформації (ТЗІ);
- ведення обліку, зберігання та знищення носіїв секретної інформації [2].

Національне законодавство України у сфері режиму секретності базується насамперед на Законах України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про національну безпеку», а також на інструкціях, положеннях та державних стандартах у сфері охорони інформації. Основним органом, який координує цю діяльність, є Служба безпеки України.

Особливу загрозу у XXI столітті становлять кіберзлочини та інформаційні операції, спрямовані на викрадення конфіденційної інформації або її дискредитацію. Витік або несанкціоноване розголошення стратегічної інформації може призвести до негативних наслідків у зовнішній політиці, економіці, обороні, а також до дестабілізації внутрішньої ситуації.

Для протидії таким викликам режим секретності повинен поєднувати в собі правові, організаційні, технічні та кадрові засоби захисту. Це включає:

- розробку внутрішніх політик безпеки на підприємствах і в установах;
- використання сучасних ІТ-рішень — шифрування, захищені канали зв'язку, електронні ключі доступу;
- навчання персоналу, формування культури безпеки;
- контроль за дотриманням режиму через інспекції, перевірки та службові розслідування [2].

Крім того, режим секретності нерозривно пов'язаний із питанням відповідальності — як адміністративної, так і кримінальної — за порушення встановлених правил. Згідно з Кримінальним кодексом України, незаконне розголошення державної таємниці або втрата документів, що її містять, тягне за собою суворе покарання.

Узагальнюючи, можна зазначити, що ефективність режиму секретності безпосередньо залежить від комплексного підходу, міжвідомчої

взаємодії, сучасного технічного забезпечення та постійного удосконалення нормативно-правової бази.

У контексті зростання ролі інформації як стратегічного ресурсу, ефективний режим секретності стає критично важливим елементом національної безпеки. Він забезпечує системний підхід до захисту інформації з обмеженим доступом, зокрема тієї, що становить державну таємницю, та створює фундамент для стабільної й безпечної діяльності органів державної влади, оборонних підприємств, наукових установ і стратегічних об'єктів [3].

Режим секретності є не лише сукупністю технічних і правових інструментів, але й філософією інформаційного захисту, яка базується на принципах законності, обґрунтованості, достатності обмежень і відповідальності за їх порушення. Його ефективність залежить від гармонійного поєднання законодавчого регулювання, належної організації роботи з секретною інформацією, високого рівня професійної підготовки персоналу, а також постійного контролю та удосконалення відповідних процедур [5].

В умовах гібридної війни та інтенсивного інформаційного протистояння, що охоплює як фізичний, так і кіберпростір, режим секретності виконує роль щита, який не дозволяє противнику отримати стратегічно важливу інформацію, використати її для дестабілізації внутрішньої ситуації, втручання у внутрішні справи держави чи здійснення тиску на її політичні й економічні процеси.

Особливої актуальності набуває адаптація режиму секретності до новітніх викликів — цифровізації, штучного інтелекту, глобальної кіберзлочинності. Це вимагає оновлення технічних засобів захисту, розвитку спеціалістів з інформаційної безпеки, формування національної культури поведінки з чутливою інформацією [6].

Таким чином, режим секретності виступає не просто обмежувальним інструментом, а повноцінним елементом державної політики у сфері національної безпеки. Його ефективна реалізація дозволяє не лише зберігати таємниці, а й запобігати втратам, підвищувати рівень довіри до інституцій, забезпечувати стабільність та сталий розвиток держави в умовах динамічного та небезпечного інформаційного середовища.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-ХІІ.
2. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ.

3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
4. Указ Президента України «Про затвердження Положення про порядок допуску та доступу до державної таємниці» від 12.08.2005 № 1085/2005.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку відомостей, що становлять державну таємницю» від 29.11.2001 № 1334 (зі змінами).
6. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua> (дата звернення: 09.02.2025)
7. Національна стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 14.05.2021 № 187/2021.

Сидоренко В. В.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
та соціально-поведінкових наук,
Відокремлений структурний підрозділ
Закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»»,
Білоцерківський інститут економіки та управління

Волков С. С.,
викладач циклової комісії правових дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
Закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»»,
Білоцерківський фаховий коледж

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПОДАТКОВОГО ПРАВА У СУЧАСНОМУ МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У правовій доктрині концепція функцій держави перебуває в постійному процесі еволюції, що обумовлює появу нових напрямів їх реалізації. Одним із ключових векторів сучасної державної діяльності є податкове регулювання, без якого неможливе ефективне функціонування як державного механізму, так і дієвого механізму правового регулювання. При

цьому існування стійкої правової системи є невід'ємною умовою реалізації всіх інших державних функцій. В свою чергу забезпечення податкової політики держави охоплює комплекс правових інструментів, що формуються на основі норм різних галузей права, зокрема конституційного, адміністративного, господарського, цивільного, кримінального тощо. Водночас саме податкове право відіграє провідну роль у регулюванні податкових відносин, виступаючи фундаментальним механізмом впливу на економічну та фінансову систему країни.

Науковці обґрунтовано наголошують, що функції права тісно корелюють із державними функціями, які відображають основні напрями її діяльності та спрямовані на досягнення визначених цілей, що розкривають зміст, сутність і соціальне призначення держави. Водночас реалізація функцій податків безпосередньо зумовлена дією податкового права, насамперед його регулятивної функції, яка забезпечує ефективне функціонування податкової системи. Зміст кожної державної функції складається з певної сукупності однорідних напрямів діяльності, які об'єднуються в межах конкретної функції залежно від специфіки та особливостей суспільних відносин, на які вони впливають. Відмінності в об'єкті впливу та характері суспільних процесів, що зазнають державного регулювання, є ключовим критерієм, який дозволяє розмежовувати різні функції держави [2, с. 407-409]. Отже, соціальна роль податкового права як інструмента регулювання суспільних відносин є визначальним фактором, що забезпечує реалізацію не лише податкових функцій, а й окремих функцій держави в цілому.

В свою чергу функції права визначають основні напрями його впливу на поведінку суб'єктів через нормативне регулювання та забезпечення охорони умов соціально значущої діяльності. Вони характеризуються стабільністю та системним впливом на суспільні відносини, сприяючи їх впорядкуванню та розвитку. Попри постійний процес еволюції правових норм і зміну суспільних потреб, у праві зберігається принцип

спадкоємності, що забезпечує його стабільність. Функціональне призначення права впливає з його сутності та соціальної ролі, оскільки воно покликане регулювати ті суспільні відносини, які потребують правового втручання. Водночас жодні суспільні відносини не можуть ефективно функціонувати без відповідного нормативного впливу, що, у свою чергу, відображає реалізацію функцій права [1, с. 81].

Регулятивний вплив податкового права реалізується через правовий механізм, що забезпечує впорядкування податкових відносин. Його складовими є визначення правового статусу учасників цих відносин, надання певним діям або подіям юридичного значення, встановлення характеру правовідносин та передбачення заходів відповідальності тощо. У межах податкових відносин правове регулювання охоплює не лише формування податково-правових норм, а й їх подальшу реалізацію, що впливає на податкову сферу в цілому. Це включає виникнення суб'єктивних прав і обов'язків учасників відповідних правовідносин та їхню реалізацію в процесі виконання податкових зобов'язань. Таким чином, регулятивна функція податкового права поєднує аспекти правовстановлення та правозастосування, забезпечуючи впровадження податкових норм у реальну поведінку суб'єктів правовідносин.

Як слушно зауважує, А. Коваленко, «... переважна частина норм податкового права має регулятивний характер, оскільки саме через них здійснюється основний правовий вплив на фінансові правовідносини, що виникають у процесі справляння податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Залежно від спрямованості, такі норми можуть відрізнятися за своєю функціональністю. Зокрема, їх можна поділити на загальнорегулятивні, що забезпечують загальний порядок правового регулювання; стимулюючі, які заохочують до активної участі в податкових правовідносинах або сприяють їх інтенсифікації; а також обмежувальні, що, навпаки, спрямовані на встановлення певних меж та обмежень у сфері оподаткування» [4, с. 111].

Відповідно, регулятивна функція податкового права реалізується шляхом чіткого та однозначного визначення прав і обов'язків як фізичних, так і юридичних осіб у їхніх взаємовідносинах із державним бюджетом або бюджетами органів місцевого самоврядування. Внаслідок цього податкові правовідносини, що мають регулятивний характер, вирізняються низкою особливостей. По-перше, вони виникають на підставі норм права, що виконують регулятивну функцію. По-друге, такі правовідносини спрямовані на забезпечення правомірної поведінки суб'єктів оподаткування. По-третє, вони мають позитивну природу, оскільки в їх межах закріплюються як податкові права та обов'язки учасників, так і реалізуються позитивні функції податкового права в контексті його впливу на економічні та фінансові процеси.

Аналізуючи регулятивну функцію права, дослідники акцентують увагу як на процесі встановлення правових норм, так і на способі прояву активності права. Перший аспект часто визначають як динамічний, другий – як статичний. Однак подібна характеристика видається суперечливою. По-перше, закріплення норм податкового права, як і будь-якої іншої галузі права, не є статичним явищем, оскільки воно змінюється відповідно до потреб суспільства. По-друге, податкові правовідносини за своєю природою є динамічними: вони не існують у застиглому стані, а постійно трансформуються, виникаючи, змінюючись і припиняючись залежно від конкретних обставин. Тому використання категорій «статичності» чи «динамічності» для характеристики регулятивної функції права виглядає не зовсім коректним. Щодо сутності податкового права, то воно насамперед виконує регулятивну функцію у сфері оподаткування. Водночас його роль у суспільстві не обмежується лише регулюванням відносин оподаткування. Однак, серед усіх функцій, саме регулятивна найбільш повно та комплексно розкриває зміст податкового права, оскільки першочерговим завданням права загалом є регулювання суспільних відносин [3, с. 162-163].

Отже, концептуальне визначення регулятивної функції податкового права ґрунтується на сукупності ключових характеристик податково-правового регулювання. Зокрема, воно спрямоване на досягнення визначених юридичних цілей, що, у свою чергу, забезпечує реалізацію конкретних соціальних результатів; охоплює особливий предмет правового впливу; застосовує специфічні засоби та методи регулювання податкових відносин. Основним стратегічним орієнтиром у цій сфері виступає забезпечення виконання податкового обов'язку та створення механізмів, які гарантують належне формування публічних фондів. Одночасно закладаються стимули, що сприяють впровадженню ефективних податкових механізмів і нейтралізації тих правовідносин, які можуть уповільнювати соціально-економічний розвиток через застосування неефективних податкових платежів.

Реалізуючи регулятивну функцію, податкове право визначає межі належної та допустимої поведінки учасників податкових правовідносин. Одним із найважливіших аспектів його функціонування є встановлення податково-правових норм, що виявляє сутність податкового права як регулятора суспільних відносин. Водночас охоронна функція також має регулятивний характер, проте її сфера охоплює відносини, пов'язані із застосуванням заходів контролю та податково-правового примусу.

Таким чином, серед функцій податкового права регулятивна займає особливе місце, оскільки саме через неї формуються матеріальні фінансово-правові норми, що визначають правила поведінки суб'єктів податкових правовідносин, закріплені у вигляді прав, обов'язків та повноважень, встановлених законодавцем.

Список використаних джерел

1. Аністратенко Ю. І., Мартинюк А. Р. Функції податкового права, особливості та способи їх реалізації в умовах сьогодення. *Ірпінський*

юридичний часопис. 2022. Вип. 1. С. 80-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/irpurpr_2022_1_10 (дата звернення: 07.04.2025)

2. Буцан М. С. Функції держави: поняття, класифікації, наукові трактування. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 406 –410.

3. Кобильнік Д.А. Особливості реалізації функцій податкового права (методологічний аспект): дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків, 2021. 443 с.

4. Коваленко А. А. Функції податкового права та способи їх реалізації в умовах сьогодення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. С. 110-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_1_28 (дата звернення: 09.04.2025)

Сотула О. С.

д. ю. н., професор, професор кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет

Сагайдак А. М.

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
четвертого курсу спеціальності 081 Право
Херсонський державний університет

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГЕНОЦИД: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

Наразі людське життя вважається найвищою цінністю. Незважаючи на значний розвиток людства з моменту перших випадків вчинення даного виду злочину та переосмислення значення людського життя, випадки вчинення геноциду фіксуються і зараз. На актуальність досліджуваної теми вказує і те, що вчинення геноциду відбувається на території України діями Російської Федерації і зараз. Це створює передумови для активного

розвитку у вітчизняній науці даної теми та створення наукового підґрунтя для провадження практичних дій.

Задля окреслення відповідальності за злочин геноциду, для початку слід виокремити його поняття. В національному законодавстві воно міститься в Кримінальному кодексі України та трактується як «діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої» [5, ст. 442]. Цей термін є опорним в українській науковій літературі, тому вчені користуються ним, не створюючи власних тлумачень.

Важливим аспектом даного питання є встановлення походження поняття геноциду. Вперше його застосування відбулось в першій половині ХХ століття дослідником Рафаелем Лемкіним у праці «Правління держав Осі в окупованій Європі». Тоді він описав це таким чином: «Геноцид не обов'язково означає нагальне знищення нації, а, скоріше, скоординований план різних дій, спрямованих на знищення суттєвих основ життя національних груп, з метою знищити самі групи, що має на меті дезінтеграцію політичних та соціальних установ, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, та знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності та навіть життя осіб, що належать до даної групи» [6, с. 24].

Значущим просуванням в становленні геноциду, як наукової категорії, є видання Резолюції 96 (I) 11 грудня 1946 року, що проголосила геноцид міжнародним злочином, що суперечить духу і цілям ООН та засуджується цивілізованим світом. Ідеї Рафаеля Лемкіна частково слугували прототипом даного документу.

Після цього відбулось укладення Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 9 грудня 1948 року. Важливість даного документу підкреслює той факт, що, на його основі було створено статтю 442 Кримінального кодексу України, куди увійшло і відповідне

поняття. Окрім цього аналогічне визначення геноциду містить Римський статут Міжнародного кримінального суду, укладений 17 липня 1998 року.

Проаналізувавши дані нормативні акти, можна визначити певне уникнення розбіжностей норм, що вказує з однієї сторони на важливість Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, як основного документу в цій сфері, а з іншого на певний «застій» в розвитку законодавства у відповідному напрямку.

Визначення основних ознак геноциду як кримінального правопорушення слід розпочати з об'єкта. Безпосереднім об'єктом геноциду більшість науковців виділяють безпеку існування певних національних, етнічних, расових та релігійних груп. Об'єктивною стороною даного кримінального правопорушення виступає «діяння, спрямоване на повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом: позбавлення життя членів такої групи, заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі, насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу» [3, с. 995].

Суб'єктом такого злочину можна визначити як загальний, адже «не має значення, чи належать суб'єкт злочину і потерпілі до однієї раси, національності, етносу, конфесії» [1, с. 886-887]. Проте важливу роль тут відіграє вік, тому що «при вчиненні умисного вбивства кримінальну відповідальність може понести також особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років» [5, ст. 22]. Тому суб'єктом можна визначити фізичну осудну особу, яка досягла віку чотирнадцяти років. І останньою важливою ознакою кримінального правопорушення виступає суб'єктивна сторона. Її можна визначити як вину у формі прямого умислу. Однак, важливим аспектом тут виступає мета. Її наявність є обов'язковою для кваліфікації даного злочину.

Також, важливим аспектом є встановлення відповідальності за геноцид. Національне законодавство закріплює відповідні санкції у вже зазначеній статті 442 Кримінального кодексу України. Щодо міжнародних актів, то тут слід виділити статтю IX Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка встановлює, що «спори між Договірними Сторонами стосовно тлумачення, застосування або виконання цієї Конвенції, включно зі спорами щодо відповідальності Держави за геноцид або будь-які інші діяння, перелічені в статті III, а саме геноцид, змова з метою вчинення геноциду, прями та публічні заклики до вчинення геноциду, замах на вчинення геноциду, співучасть у геноциді, передаються на розгляд Міжнародного Суду ООН за вимогою будь-якої із сторін спору» [4, ст. 9]. Отже, притягнути до відповідальності можуть міжнародні суди, а також міжнародний трибунал.

Міжнародний кримінальний суд являє собою правовий інститут, що діє на постійній основі, в компетенцію якого входить здійснення правосуддя стосовно осіб, що вчинили злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії та в тому числі геноцид. Як слушно зазначає Замрига А. В., що «згідно з Римським статутом, Міжнародний кримінальний суд може виносити рішення лише щодо індивідів» [2, с. 604]. Суд здійснює свою діяльність по справах вже після національних судів. В цьому плані його можна назвати найвищим судом у відповідно визначених справах проти миру та безпеки людства.

Окрім цього, можна звернутись до Міжнародного суду ООН, але тут існують деякі перепони. Суд не може розслідувати справу і виносити рішення щодо країни-порушниці міжнародних зобов'язань без її згоди на це. Більше того, держава, що вчинила кримінальне правопорушення, має бути членом Організації Об'єднаних Націй. Інакше ж, юрисдикція Суду поширюється тільки у випадках надання спеціальної згоди та сплату відповідних внесків на судові витрати.

Важливу роль у вирішенні даної проблеми відіграє створення міжнародних трибуналів для притягнення до відповідальності винних у скоєнні геноциду. Серед найбільш резонансних справ, що приналежні до геноциду, можна виділити такі: Нюрнберзький трибунал (вперше було застосовано термін «геноцид» у такій гучній справі, що підштовхнуло до прийняття Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього), Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (геноцид у Сребрениці, концентраційні табори у центральній Боснії), Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (винищення народу тутсі, перший випадок в історії міжнародних трибуналів стосовно винесення вироків саме щодо геноциду), Трибунал над Червоними кхмерами (репресії стосовно осіб, що пов'язані з попереднім режимом).

Підсумовуючи все вищезазначене, можна визначити, що в законодавчому розвитку геноциду як правової категорії виділяється певний застій. Незважаючи на те, що випадки скоєння даного виду злочину і досі фіксуються, прогресу в прийнятті нових або удосконаленні вже існуючих нормативно-правових актів за останні десятиліття практично не помічено. Враховуючи суспільну небезпечність даного виду кримінального правопорушення та кількість вже вчинених на сьогоднішній день таких діянь, доречно було б виокремити певні передумови, що вказують на наближеність до вчинення геноциду. Завдяки окресленню загальних рис поведінки керівництва країни можна запобігти скоєнню таких дій в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/358166.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).
2. Замрига А. В. Визначення злочину проти безпеки людства (геноциду) в міжнародному кримінальному праві та обов'язок покарання за нього. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. Т. IX. С. 601–606.

URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290829> (дата звернення: 02.04.2025).

3. Киричко В. М. Кримінальний кодекс України Науково-практичний коментар. 5-те вид. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 1040 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_VasyI/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Naukovo-praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf (дата звернення: 25.03.2025).
4. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.12.1948 : станом на 18 берез. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 02.03.2025).
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.03.2025).
6. Сербин Р. О. Рафаель Лемкін: радянський геноцид в Україні. Київ : Майстер. кн., 2009. 208 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2260-15-1/978-966-2260-15-1.pdf> (дата звернення: 16.03.2025).

Сотула О. С. (Sotula O.C.)

доктор юридичних наук, професор,

Вища школа соціальних наук та безпеки, Лодзь, Польща

(Wyższa Szkoła Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Łódź, Polska)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДІТЕЙ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України виявила нові аспекти багатовимірної проблеми залучення дітей до збройних конфліктів. Утримання на окупованих територіях, депортація, примусова «русифікація» українських дітей через освітні практики та воєнізоване виховання, залучення до пропагандистських акцій – це лише частина порушень прав дитини, що потребують ґрунтовної правової оцінки. Дослідження Офісу Генерального прокурора України свідчать про

цілеспрямовану політику держави-агресора щодо виховання мілітаризованої свідомості у дітей на окупованих територіях. Відзначаються факти використання неповнолітніх у розвідувальних цілях, підготовка до служби у військових структурах країни-агресора з виразним етапом «ідеологічної обробки». Ці практики істотно розширюють розуміння поняття «діти-солдати» та вимагають переосмислення правових механізмів захисту дітей у сучасних збройних конфліктах. Актуалізується потреба міждисциплінарного дослідження психологічних наслідків залучення дітей до збройних конфліктів, а також удосконалення правових інструментів притягнення до відповідальності винних осіб та організацій.

Проблема залучення дітей до збройних конфліктів належить до найгостріших питань сучасного міжнародного гуманітарного права. Використання дітей як комбатантів та для виконання допоміжних функцій у збройних формуваннях становить системне порушення основоположних принципів захисту прав дитини, що фіксується на всіх континентах. За оцінками міжнародних організацій, від 250 до 300 тисяч дітей беруть участь у десятках збройних конфліктів по всьому світу, причому близько 40% з них складають дівчата. Географічний розподіл проблеми охоплює держави Африки (Демократична Республіка Конго, Сьєрра-Леоне, Уганда), Азії (Афганістан, М'янма, Філіппіни) та Латинської Америки, що свідчить про транснаціональний характер явища. Незважаючи на масштабність феномену, довгий час проблема не отримувала належної уваги з боку міжнародного співтовариства, а перші спроби правової регуляції поведінки військових формувань щодо залучення дітей датуються лише останніми десятиліттями XX століття [1, с. 15–16].

Аналіз етіології вербування дітей до збройних формувань засвідчує існування комплексу взаємопов'язаних соціально-економічних, політичних та психологічних чинників. Серед ключових детермінант виокремлюються: руйнування традиційних сімейних структур внаслідок збройних конфліктів, що зумовлює відокремлення дітей від батьків; критичний рівень соціально-

економічної депривації населення в зонах конфліктів; застосування примусових форм вербування через викрадення дітей із навчальних закладів чи таборів для біженців; систематична ідеологічна індоктринація, що апелює до релігійних, національних чи політичних мотивів [2, с. 4–5]. Сприятливим фактором для залучення дітей до безпосередньої участі у бойових діях стало широке розповсюдження легкої стрілецької зброї, використання якої не потребує значної фізичної підготовки. Психологічна незрілість дітей, їхня підвищена сугестивність та неспроможність адекватно оцінювати потенційні ризики створюють передумови для успішної маніпуляції з боку вербувальників. Особливо вразливими до вербування виявляються діти, які втратили сімейну підтримку – сироти, безпритульні, біженці та внутрішньо переміщені особи.

З правової точки зору, використання дітей у збройних конфліктах є кваліфікованим правопорушенням та вважається воєнним злочином згідно з міжнародним гуманітарним правом. Римський статут Міжнародного кримінального суду, ратифікований Україною у 2024 році, чітко визначає «вербування або призов дітей, які не досягли 15-річного віку, до складу збройних сил або їх використання для активної участі у бойових діях» як воєнний злочин. Це положення ґрунтується на принципах, закладених у Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них, а також у Конвенції про права дитини та Факультативному протоколі щодо участі дітей у збройних конфліктах [3, с. 417-418]. Однак, попри наявність правової бази, механізми притягнення до відповідальності за такі злочини залишаються недосконалими, особливо коли йдеться про недержавні збройні формування або про неявні форми експлуатації дітей (психологічна обробка, ідеологічна індоктринація, мілітаризація освіти тощо).

З точки зору міжнародного права, сексуальна експлуатація дітей у збройних конфліктах кваліфікується як особливо тяжкий злочин. Зокрема, стаття 27 Женевської конвенції про захист цивільного населення забороняє «будь-які посягання на честь та гідність, зокрема, зґвалтування,

примушування до проституції, будь-які форми непристойних посягань». Римський статут МКС визначає зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію або інші форми сексуального насильства як злочини проти людяності та воєнні злочини. Проте, незважаючи на ці юридичні механізми, притягнення до відповідальності за сексуальні злочини проти дітей у зонах конфліктів залишається малоефективним через складність документування таких злочинів, недостатню підготовку правоохоронців для роботи з такими справами, а також високий рівень стигматизації постраждалих.

Міжнародно-правовий захист дітей від використання у збройних конфліктах ґрунтується на комплексі нормативних документів, серед яких центральне місце займають Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, Конвенція про права дитини 1989 року та Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах, а також Римський статут Міжнародного кримінального суду. Цими документами встановлено мінімальний вік для вербування та участі у збройних конфліктах, заборонено примусове залучення дітей до військових формувань та визначено обов'язки держав щодо запобігання участі дітей у бойових діях. Важливо, що Факультативний протокол до Конвенції про права дитини 2000 року підвищив мінімальний вік для обов'язкового призову та безпосередньої участі у бойових діях до 18 років, що є значним кроком уперед порівняно з попередніми документами.

Водночас, імплементація міжнародно-правових норм у цій сфері залишається недостатньо ефективною з огляду на комплекс факторів: відсутність дієвих механізмів моніторингу та контролю в зонах збройних конфліктів, неспроможність багатьох держав забезпечити реалізацію відповідних зобов'язань на територіях зі слабкими інституціями, неготовність недержавних збройних формувань визнавати та дотримуватися міжнародно-правових стандартів. Особливо проблематичним є питання притягнення до відповідальності осіб, винних у вербуванні та використанні

дітей у збройних конфліктах, що створює атмосферу безкарності та сприяє подальшому поширенню таких практик.

Окремим правовим викликом є амбівалентний статус самих дітей-солдатів у системі правосуддя. З одного боку, вони є жертвами, які потребують захисту та реабілітації, з іншого – можуть бути виконавцями тяжких злочинів. Міжнародне право виходить з презумпції, що діти, залучені до збройних конфліктів, повинні розглядатися передусім як жертви, а не як злочинці. Проте на практиці це положення часто порушується, і діти утримуються у місцях несвободи без належних правових процедур та гарантій. Важливим юридичним принципом має стати пріоритет реабілітаційного, а не карального підходу до дітей, які вчинили правопорушення в контексті збройних конфліктів.

Ефективна правова протидія використанню дітей у збройних конфліктах потребує комплексного підходу на національному та міжнародному рівнях. Необхідними є посилення механізмів моніторингу та звітності щодо порушень прав дітей у зонах конфліктів, забезпечення невідворотності покарання за вербування та експлуатацію дітей, відмова від практики амністій за такі злочини. Важливим напрямком є розвиток національного законодавства, що імплементує міжнародні стандарти захисту дітей у збройних конфліктах, зокрема включення відповідних складів злочинів до кримінальних кодексів та встановлення екстериторіальної юрисдикції щодо таких злочинів.

Отже, проблема використання дітей у збройних конфліктах залишається одним із найбільш тривожних викликів сучасності, що вимагає консолідованих зусиль міжнародного співтовариства. Забезпечення ефективного захисту дітей від експлуатації в умовах збройних конфліктів потребує комплексного підходу, який враховує множинні детермінанти проблеми та складні механізми психотравматизації. Лише інтегративний підхід, що поєднує правові інструменти із соціально-економічними та психологічними інтервенціями, може забезпечити належний захист дітей та

надати шанс на відновлення тим, хто вже став жертвою цього тяжкого злочину проти людяності. У контексті війни в Україні особливо важливим є розвиток національних правових і психологічних механізмів протидії залученню дітей до воєнізованих структур, документування злочинів проти дітей на окупованих територіях та розробка комплексних програм психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід війни.

Список використаних джерел

1. Tiefenbrun S. Child Soldiers, Slavery and the Trafficking of Children. *Fordham International Law Journal*. 2008. Vol. 31, Issue 2. P. 415-486. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol31/iss2/6/> (дата звернення: 11.04.2025).
2. McKay S. Girls as 'Weapons of Terror' in Northern Uganda and Sierra Leonean Armed Groups. *Security Dialogue*. 2004. Vol. 35, No. 4. P. 465-480. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010604049519> (дата звернення: 11.04.2025).
3. Veerman P., Levine H. Protecting Palestinian Intifada Children: Peaceful Demonstrators, Child Soldiers or Child Martyrs? *The International Journal of Children's Rights*. 2001. Vol. 9, Issue 2. P. 71-88. URL: https://brill.com/view/journals/chil/9/2/article-p71_1.xml (дата звернення: 11.04.2025).

Стратонов В. М.,
д. ю.н., професор, заслужений юрист України,
професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної
діяльності,
Херсонський державний університет

Малишко А.В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право,
Херсонський державний університет

ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

З моменту становлення незалежної та суверенної України однією з найгостріших проблем залишається корупція, яка роками підриває фундаментальні засади демократичного устрою держави, зокрема принципи легітимності, законності та справедливості. Відповідно, поступово відбувається перехід від ідеалів громадянського суспільства до морально-етичної деградації соціуму, обмеження основних прав та свобод людей і, зрештою, формується негативна уява про авторитет влади та силу закону в цілому. З-поміж того, в умовах військових дій корупційні відносини є непрямою, але реальною загрозою для національної безпеки та конституційного ладу країни. У зв'язку з цим вже сьогодні існує потреба у посиленні антикорупційної боротьби, адже від рівня відповідальності влади залежить рівень розвитку усіх інститутів управління та ефективність реформ як у теперішній, так і в післявоєнний період.

Явище корупції формує несприятливе середовище в межах досягнення економічної, соціальної та політичної стабільності, деструктивно впливаючи як на добробут громадян, так і на позиції країни у світовому просторі. За останніми експертними дослідженнями впливової організації Transparency International Україна отримала лише 35 зі 100 балів за індексом сприйняття корупції, який вказує на те, що наша держава тяжіє до корумпованого сприйняття, зокрема серед країн-кандидаток вступу до Європейського Союзу. Такі експертні оцінки засновані на поширених та відомих нам протиправних діях, як от хабарництво, розкрадання державних коштів чи конфлікт інтересів у сфері публічної служби. У контексті сучасного вибору пріоритету за євроінтеграційними процесами, маємо справу з зростанням вимог до прозорості владно-управлінської сфери та верховенства права, відповідно, створення ефективної системи запобігання та протидії

корупції набуває вирішального значення, зокрема у напрямку мінімізації корупційних ризиків у найактуальніших, на сьогодні, сферах фінансування - стосовно оборонно-промислового комплексу, відродження економіки та інфраструктури.

Загалом термін «корупція» має латинське походження і, відповідно, вказує на дії посадових осіб, які, зловживаючи своїми владними повноваженнями, порушують належний хід управління та шкодять суспільним інтересам. Перші писемні згадки про це явище зустрічаються ще в Стародавньому Вавилоні, зокрема в законах, укладених за часів царя Хаммурапі. Так, українські дослідники В.В. Нонік та В.В. Савіцький зазначають: «Власне Вавилон, як держава, яка вперше зіткнулася з корупцією, є й першою країною, яка почала боротися з нею» [1], а також наголошують, що «...питання корупції в Законах Хамурапі в більшій мірі стосувалися судової гілки влади» [1]. У Стародавніх Афінах також існували юридичні механізми протидії корупції, зокрема обов'язок громадян публічно декларувати джерела своїх доходів.

У сучасному трактуванні змісту корупції важливу роль відіграє підхід мислителя епохи Відродження Нікколо Макіавеллі, який розглядав це явище не тільки як моральне зло, а насамперед як загрозу стабільності держави в усіх сферах. Професор політичної думки Джордж Себайн виділяє: «Під деморалізацією Макіавеллі розуміє такий рівень занепаду особистих моральних чеснот та громадянської чесності й відданості справі, при якому загальнонародне правління стає неможливим. Деморалізація — це розгул зловживань і насильства, це велика майнова і правова нерівність, це порушення громадського миру і справедливості, посилення протизаконних домагань, роз'єднаності, безправ'я, нечестивства і зневаги до релігії» [2, с.314].

Конкретно ж юридичне усвідомлення корупції походить з римського права, де термін пов'язували з суддівською справою, а саме з підкупом

судді або зміною показань за гроші. Таким чином, доречно згадати і слова усім знайомого давньогрецького філософа Арістотеля: «Найголовніше при всякому державному устрої – це за допомогою законів та інших норм влаштувати справу таким чином, щоб посадовим особам неможливо було наживатися» [3].

В межах сучасної законодавчої бази термін «корупція» тлумачиться Законом України «Про запобігання корупції» як «...використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [4]. Законодавець переважно використовує політичні та правові категорії, такі як «особливі повноваження» та «неправомірність дій», що формують юридичну сутність корупції. Важливою перевагою нормативного підходу є також врахування не лише ролі посадової особи, а й участі іншої сторони - тієї, що з особистої вигоди спонукає до протиправних вчинків. Також, варто підкреслити, що значна частина корупційних механізмів в Україні зосереджена у приватному секторі, серед груп, які прагнуть впливати на процеси та вектори прийняття управлінських рішень, наприклад олігархи та представник великого бізнесу. Така політична динаміка є особливо загрозливою, оскільки сприяє криміналізації системи державного управління.

Для кращого розуміння взаємозв'язку між соціальними чинниками та корупцією доцільно звернутися до її економічного виміру, оскільки саме стан економіки в сучасних умовах виступає ключовим індикатором

добробуту та рівня розвитку держави. «Політична корупція дає змогу конвертувати владу в

капітал, а капітал - знову у владу», - доречно зазначає І.Ф. Корж, адже, як правило, неправомірні інтереси корупціонерів мають матеріальне підґрунтя або ресурсне забезпечення [5]. Спираючись на правове визначення корупції, доцільно зазначити, що категорія «неправомірної вигоди», як центральна складова таких протиправних діянь, охоплює «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав», - зазначається у статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» [4].

М.І.Мельник правдиво стверджував у власних монографічних дослідженнях, що явище корупції слід розглядати як «...різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та суспільство в цілому» [6]. Розглядаючи історичні традиції, варто зазначити, що українська ідеологія та система моральних цінностей значною мірою сформувалися під впливом комуністичного минулого. У той період всездозволеність влади та прояви свавілля не викликали такого гострого осуду, як нині. Саме тому процес декомунізації має охоплювати не лише політико-правову площину, а й активно впроваджуватися в культурне й духовне життя суспільства - зокрема, сприяти подоланню радянського мислення. Серед найбільш суттєвих наслідків впливу корупції на соціум можна виділити: занепад та неефективність провадження реформ, загальна напруга у людських стосунках, соціальна стратифікація та ускладнений доступ більшості громадян до суспільних благ.

Корупція є явищем, що розвивається паралельно з іншими суспільними процесами, пристосовуючись до нових умов, але її суть залишається сталою - трансформуються лише форми прояву та механізми здійснення. Таким чином, можна виділити ключові ознаки корупції у площині юриспруденції, а саме: її функціонування в межах діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; обов'язковим суб'єктом таких протиправних діянь є особа, наділена особливими повноваженнями чи владою; посадові повноваження, в такому випадку, стають предметом задоволення індивідуальних або вузькогрупових інтересів матеріального чи характеру; є основою антикорупційної політики держави, законодавчого закріплення протиправності та видів відповідальності за здійснення різних корупційних діянь.

Узагальнюючи ж практичну складову системи запобігання та протидії корупції останніх років, слід окреслити ключові напрямки антикорупційної роботи у політичному та соціальному значенні, а саме: запобігання корупції в представницьких верхівках влади; визнання доброчесності, як ключового індикатора доступу до публічної служби; боротьбу з корупцією в органах виконавчої влади; протидію корупційним проявам у сфері державних закупівель, зокрема, в межах оборонного сектору; усунення корупції в судовій системі та правоохоронних органах; доступність публічної інформації, її зрозумілий громадський моніторинг; практична відповідальність за корупційні правопорушення, поширення правової освіти антикорупційного спрямування та, відповідно, формування відповідального мислення громадян до фактів корупції.

Список використаних джерел

1. Нонік В. В., Савіцький В. В. Корупція як елемент державного управління в стародавніх цивілізаціях. *Державне упр.: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1017> (дата звернення: 01.03.2025)
2. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Пер.

з англ. К.: Основи, 1997. 838 с.

3. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

5. Корж І. Ф. Політична корупція як загроза державній безпеці України / І. Ф. Корж // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2010. Вип. 11. С. 78-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_11_14 (дата звернення: 04.03.2025)

6. 1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): Монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.

Стечишин А.В.,

к.ю.н., викладач кафедри права та публічного управління,

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ

Запровадження воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабної агресії росії, спричинило істотні зміни в роботі органів місцевого самоврядування (далі – ОМС). Громади опинилися в ситуації, коли необхідно оперативно реагувати на загрози, забезпечувати безперебійне функціонування інфраструктури, підтримку населення та сприяння обороноздатності. У цих умовах зросло навантаження на органи місцевої влади, водночас з'являються нові виклики до реалізації принципів децентралізації. Недостатність ресурсів, брак нормативного регулювання надзвичайних повноважень ОМС, проблеми безпеки та координації з військовими адміністраціями ускладнюють ефективне управління [1].

Водночас війна продемонструвала здатність громад до мобілізації, адаптації й прийняття важливих рішень на місцях. Саме тому, потрібна об'єктивна оцінка правового статусу місцевого самоврядування в умовах надзвичайного стану та напрацювання моделей зміцнення його інституційної спроможності. Особливої уваги потребують механізми взаємодії місцевої влади з державними органами та інституціями безпеки. Як наслідок, наукова актуальність подібного дослідження обумовлюється необхідністю забезпечення балансу між централізацією управління в умовах війни та збереженням автономії громад як основи демократії та місцевої відповідальності.

У межах дослідження проблематики функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану першочерговим завданням є ґрунтовний аналіз його правового статусу. Це передбачає системне вивчення норм Конституції України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про правовий режим воєнного стану», а також підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів місцевої влади в умовах надзвичайної ситуації [2, с. 6]. Особливу увагу слід приділити юридичному співвідношенню повноважень органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій, зокрема в частині управління публічними ресурсами, прийняття управлінських рішень та організації безпеки на відповідній території. Такий аналіз, на нашу думку, дозволить визначити правові межі автономії територіальних громад та окреслити можливості для збереження принципу самоврядності у надзвичайних умовах.

Наступним кроком повинно стати виявлення основних викликів, з якими стикаються територіальні громади у процесі реалізації політики децентралізації в умовах збройного конфлікту. Ці виклики мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер і охоплюють фінансову нестабільність, руйнування інфраструктури, кадровий дефіцит, а також загрозу втрати управлінської цілісності на місцях. Зокрема, окремі громади

опинилися в ситуації правової невизначеності, спричиненої обмеженим доступом до адміністративних послуг, евакуацією населення та недостатньою координацією з центральними органами виконавчої влади. Вивчення таких проблем дозволяє окреслити ступінь реальної спроможності місцевих органів влади до самостійного та ефективного управління в умовах кризи.

Водночас важливим науковим завданням є дослідження позитивного досвіду окремих громад, які демонструють ефективні управлінські практики в умовах воєнного стану. Серед таких практик заслуговують на увагу приклади успішної організації безперервного функціонування об'єктів критичної інфраструктури, впровадження інноваційних механізмів реагування на надзвичайні події, забезпечення комунікації з населенням та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Аналіз цих кейсів дозволить виокремити ключові чинники інституційної стійкості, зокрема організаційну гнучкість, лідерські якості місцевих управлінців, рівень правової обізнаності населення та якість нормативного супроводу управлінських рішень. Систематизація зазначеного досвіду сприятиме розробці уніфікованих моделей дій для інших громад.

У зв'язку з цим постає потреба у розробці теоретично обґрунтованих шляхів підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування в умовах надзвичайного правового режиму. Зокрема, йдеться про створення адаптивної управлінської структури, формування антикризових команд, впровадження цифрових інструментів моніторингу та планування, а також зміцнення кадрового потенціалу органів місцевої влади. Доцільним є також розвиток міжмуніципального співробітництва та формування стратегічного резерву матеріально-технічних ресурсів для оперативного реагування. Усе це має базуватися на принципах відкритості, підзвітності та залучення громади до процесів прийняття рішень.

Завершальним і водночас ключовим завданням є формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинної нормативно-правової бази, яка

регламентує діяльність органів місцевого самоврядування в період дії правового режиму воєнного стану. З огляду на виявлені прогалини та суперечності в законодавстві, постає необхідність внесення змін до базових галузевих законів, а також запровадження спеціальних норм тимчасової дії. Такі норми мають забезпечувати правову визначеність, стабільність та ефективність у прийнятті рішень місцевого значення, не суперечачи водночас конституційним засадам місцевого самоврядування. Запропоновані зміни можуть стати основою для формування законодавчої політики держави щодо підтримки та розвитку місцевого самоврядування у кризових умовах.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави для висновку, що місцеве самоврядування в умовах воєнного стану постає не лише як інструмент реалізації публічної влади на локальному рівні, але й як ключовий елемент національної стійкості, здатний оперативно реагувати на кризові виклики. Встановлено, що правовий статус органів місцевої влади потребує чіткого нормативного регулювання з урахуванням особливостей надзвичайного правового режиму, а практика демонструє як позитивні приклади адаптації, так і системні проблеми у сфері децентралізації. Ефективне місцеве управління під час війни стало не лише фактором виживання, а й передумовою подальшого розвитку системи публічного адміністрування в Україні.

На нашу думку, з метою усунення загроз, що склалися, варто почати з двох ключових завдань. По-перше, доцільно розробити спеціальний нормативно-правовий акт або внести комплексні зміни до чинного законодавства, який би визначав особливості діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного та надзвичайного стану, закріплював механізми їхньої взаємодії з військовими адміністраціями та гарантував захист прав і свобод мешканців громад. По-друге, варто ініціювати запровадження національної програми підвищення інституційної спроможності громад, що передбачатиме підготовку управлінських кадрів

до дій у кризових умовах, формування стратегічних резервів, розвиток цифрових інструментів управління та впровадження стандартів антикризового менеджменту на місцевому рівні. Реалізація цих пропозицій сприятиме зміцненню спроможності місцевого самоврядування як фундаменту демократичного устрою та надійного партнера у забезпеченні національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану: виживання чи розвиток?. URL: <https://hromady.org/misceve-samovryaduvannya-v-umovakh-voyennogo-stanu-vizhivannya-chi-rozvitok/> (дата звернення: 09.02.2025)

2. Семенченко Ф.Г. Владні повноваження органів місцевого самоврядування в українському суспільстві в умовах російської агресії. *Політичне життя*. 2024. №3. С. 4-10. DOI:<https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.1> (дата звернення: 11.02.2025)

Тимошенко А. А.

здобувач ступеня вищої освіти 2 курсу ННЕКІ

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: **Федорюк Л.В.,**

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та національної безпеки,

Національна академія внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО- БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судово-бухгалтерська експертиза є надзвичайно важливим інструментом у розслідуванні та судовому розгляді справ, що стосуються фінансово-господарської діяльності різноманітних суб'єктів. Її результати

мають значну доказову силу, сприяючи встановленню фактів правопорушень, нецільового використання коштів та матеріальних збитків. Проте, незважаючи на її важливість, проведення цієї експертизи часто стикається з різноманітними перешкодами, які можуть негативно позначитися на точності та неупередженості експертного висновку. Ці складнощі можуть виникати на будь-якому етапі – від збору необхідних документів до формування остаточних результатів, і їхнє оперативне виявлення та усунення є критично важливим для ефективного застосування спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку та фінансового аналізу з метою забезпечення справедливого судового рішення [1].

Про стрімке розширення судово-бухгалтерської експертизи як наукової дисципліни та професійної сфери свідчить не тільки бурхливе зростання міжнародних компаній, які спеціалізуються на проведенні судово-бухгалтерських досліджень, а й активне впровадження цієї галузі в навчальні програми провідних університетів економічно розвинених країн, що підкреслює її важливість у сучасному світі [2]. Попри вагомий внесок експертного дослідження у процес розслідування, його результативність часто обмежується низкою проблем, які потребують ретельного розгляду.

Дослідження проблем судово-бухгалтерської експертизи вимагає глибокого аналізу як технічних, так і організаційних аспектів. Кожна з проблем, що виникають у процесі її проведення, має значний вплив на точність і достовірність отриманих результатів, що в свою чергу впливає на якість правосуддя.

Проблематика проведення судово-бухгалтерської експертизи охоплює низку теоретичних, методичних, організаційних та практичних питань, що можуть ускладнювати її ефективне виконання. Ці труднощі умовно поділяються на кілька основних напрямів [2]:

1. Невизначеність правового статусу та відсутність чіткої дефініції. Це одна з ключових проблем у сучасній судово-експертній практиці України. У чинному законодавстві відсутнє чітке, нормативно

закріплене визначення цього виду експертизи. Це призводить до неоднозначного розуміння предмету дослідження, завдань експерта, кола питань, які можуть бути поставлені перед ним, а також критеріїв оцінки достовірності та допустимості експертного висновку. Через відсутність чітких законодавчих рамок часто виникають труднощі при формуванні ухвали суду про призначення такої експертизи, оскільки сторони процесу та сам суд не завжди однозначно розуміють, у чому полягає специфіка судово-бухгалтерських досліджень. Це також створює проблеми для самих експертів, які змушені орієнтуватися на загальні методичні рекомендації, а не на стандартизовану методику, закріплену на рівні держави. Тому нагальною потребою є законодавче унормування терміна «судово-бухгалтерська експертиза», чітке визначення її предмету, мети, кола питань, які можуть вирішуватися, та методичних засад її проведення. Це сприятиме як підвищенню рівня професійності експертних досліджень, так і забезпеченню їх процесуальної допустимості та значущості у системі доказування [3].

2. Вплив воєнного стану на експертну діяльність. Збройна агресія та воєнні дії безпосередньо впливають на організаційні можливості експертних установ. Частина територій України знаходиться в зоні активних бойових дій або тимчасово окупована, що унеможлиблює безпечний доступ експертів до матеріалів, об'єктів дослідження або документів, необхідних для проведення бухгалтерських експертиз. Крім того, воєнний стан ускладнює логістичні процеси: обмежений рух транспорту, проблеми з поштовими відправленнями, затримки у пересиланні матеріалів, а також нестабільне функціонування електронних ресурсів. Це безпосередньо впливає на строки проведення експертиз, які в умовах мирного часу і так часто є надто тривалими. Не менш важливою проблемою є ускладнений доступ до бухгалтерської документації, яка часто знищується, пошкоджується або втрачається внаслідок бойових дій. У багатьох випадках експерти змушені працювати з фрагментами інформації, що ставить під

сумнів повноту та достовірність висновків. Також виникають складнощі з допитом свідків, працівників підприємств або посадових осіб, які можуть бути мобілізовані, евакуйовані або перебувати в зонах, недоступних для правосуддя [3]. Сукупність усіх цих чинників не лише ускладнює проведення судово-бухгалтерських експертиз, а й ставить під загрозу їх якість, об'єктивність та своєчасність. У результаті страждає як хід досудового розслідування, так і повноцінне здійснення правосуддя.

3. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення. Більшість експертних установ стикаються з хронічним браком фінансування, що не дозволяє підтримувати технічну базу на належному рівні. У багатьох установах відсутні сучасні комп'ютери, принтери, сканери, копіювальна техніка, не кажучи вже про спеціалізовані програмні комплекси для аналізу цифрових слідів або виявлення ознак фальсифікації документів. Через це експерти змушені працювати вручну або з використанням застарілих засобів, що знижує точність і оперативність проведення досліджень. Крім того, недостатній рівень технічного оснащення обмежує можливість проведення дистанційних або виїзних експертиз, які стали особливо актуальними під час війни та в умовах переміщення великої кількості осіб і підприємств. Проблемою також є відсутність постійного доступу до платних інформаційних баз даних, таких як реєстри юридичних осіб, системи податкової звітності або банківських операцій, що обмежує можливість комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності [4]. Через технічну відсталість експертні установи часто не можуть швидко реагувати на запити органів досудового розслідування або суду. Без вирішення цієї проблеми неможливо гарантувати високу якість судово-бухгалтерських експертиз, а отже, й ефективність правосуддя в цілому.

4. Кадрові проблеми. У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема кадрового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. Одним із ключових викликів є скорочення кількості кваліфікованих фахівців, зокрема через відтік кадрів до приватного сектору або за кордон.

Підготовка нових експертів ускладнюється обмеженими можливостями для стажування та практичного навчання, що знижує ефективність формування професійної спільноти. Крім того, фактично відсутня ефективна система безперервного професійного розвитку судових експертів, що перешкоджає підвищенню їхньої кваліфікації відповідно до сучасних вимог. Усе це вимагає нагального реформування підходів до підготовки, підвищення кваліфікації та збереження кадрового потенціалу в системі судово-експертних установ. Недостатнє матеріальне забезпечення, відсутність чітких кар'єрних перспектив і низький рівень мотивації зумовлюють відмову молодих фахівців від вибору цієї професії. В умовах воєнного стану кадровий дефіцит лише посилився — частина експертів була змушена залишити місце роботи або взагалі змінити сферу діяльності [3].

На мою думку, комплексне розв'язання окреслених проблем вимагає суттєвої перебудови системи судової експертизи. Це включає в себе перегляд законодавства, модернізацію матеріально-технічного забезпечення, постійне вдосконалення кваліфікації експертів, а також гарантування рівноправності всіх учасників судового процесу.

Список використаних джерел

1. Судово-економічна експертиза: від колапсу до ефективного рішення проблеми URL: <https://justtalk.com.ua/post/sudovo-ekonomichna-ekspertiza-vid-kolapsu-do-efektivnogo-rishennya-problemi> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Karpenko Y., Kopaihor I. Теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи. Економіка і регіон/ Economics and region. 2023. № 1(88). С. 121–127. URL: [https://doi.org/10.26906/eir.2023.1\(88\).2882](https://doi.org/10.26906/eir.2023.1(88).2882) (дата звернення: 12.04.2025).
3. Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнської наук.-практ.

конф. (Львів, Київ, Одеса 28 вересня 2023 року): тези доповідей / відп.
ред. Львів : Растр-7, 2023. 326 с. (дата звернення: 12.04.2025).

Федоренко Д. В.,

здобувачка другого магістерського рівня магістерської освіти,

першого курс, спеціальність 081 Право,

Національний університет «Чернігівська політехніка»,

Науковий керівник: к. держ. упр., доцент **Петрик О. Л.,**

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВПЛИВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є однією з основних інституцій, що забезпечує захист прав людини на континентальному рівні. Важливість цього суду полягає не лише в тому, що він надає індивідуальні рішення у справах щодо порушення прав, а й у тому, що його рішення створюють прецедентну практику, що впливає на національні суди та правозастосування в різних країнах-членах Ради Європи. Однією з найбільш значущих сфер, на які впливає судова практика ЄСПЛ, є кримінальне судочинство. Для адвокатів, які займаються кримінальними справами, ці прецеденти мають важливе значення для формування стратегії захисту, адже вони можуть використовуватись для забезпечення правового захисту підсудних у національних судах.

ЄСПЛ було створено в 1959 році для забезпечення дотримання Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) на території держав-членів Ради Європи. Його основним завданням є розгляд скарг від осіб, які стверджують, що їхні права, закріплені в Конвенції, були порушені державами-членами. Це включає широкий спектр прав, але особливу увагу суд звертає на права, пов'язані з кримінальними процесами: право на справедливий суд, право на захист, право на не бути підданим катуванням чи нелюдському поводженню, а також право на свободу і особисту недоторканність.

Завдяки таким рішенням ЄСПЛ, практично всі країни-члени Ради Європи змушені коригувати своє національне законодавство та судову практику, щоб забезпечити відповідність вимогам ЄКПЛ. Це забезпечує не лише індивідуальний захист, але й сприяє загальному удосконаленню систем правосуддя в країнах-членах.

Судова практика ЄСПЛ у сфері кримінального права є надзвичайно впливовою. Його рішення стають основою для переосмислення багатьох аспектів кримінального процесу, зокрема щодо:

ЄСПЛ надає детальне тлумачення цього права, включаючи принципи, що стосуються незалежності та неупередженості суду, рівності сторін, права на захист і на отримання належної юридичної допомоги.

Право на захист (Стаття 6 ЄКПЛ). Судовий процес має забезпечувати доступність правової допомоги для підсудного, включаючи право на адвоката на всіх етапах процесу, а також на стадії досудового розслідування.

Принцип презумпції невинуватості (Стаття 6 ЄКПЛ). Рішення ЄСПЛ щодо презумпції невинуватості стали основою для розвитку практики захисту підсудних у національних судах.

Заборона катувань та нелюдського поводження (Стаття 3 ЄКПЛ). Судова практика щодо цієї статті допомогла розробити механізми контролю

за умовами утримання під вартою, допитами та іншими аспектами кримінального процесу.

Адвокат у кримінальному провадженні завжди повинен бути в курсі найновіших тенденцій та практики ЄСПЛ, оскільки це дає йому можливість ефективніше захищати права свого клієнта. Стратегія адвоката в кримінальному процесі може значно змінюватися залежно від того, чи враховує він прецедентні рішення ЄСПЛ [1].

Адвокат повинен уважно стежити за тим, чи не порушуються права клієнта на кожному етапі кримінального процесу. Це включає такі аспекти, як відсутність належної юридичної допомоги під час досудового розслідування, застосування неправомірного тиску на підсудного, порушення презумпції невинуватості тощо. У разі порушення таких прав адвокат може використовувати це як аргумент у захисті підсудного, посилаючись на рішення ЄСПЛ [2].

Адвокат може оскаржити рішення національних судів, посилаючись на те, що вони порушують стандарти, встановлені ЄСПЛ. Наприклад, адвокат може аргументувати, що вирок був винесений у результаті порушення права на справедливий суд або що розгляд справи не відповідав вимогам щодо неупередженості суду.

Адвокат може сприяти тому, щоб національні суди враховували рішення ЄСПЛ як частину практики тлумачення Конституції та міжнародних норм, що дають підстави для покращення правового захисту клієнта.

Адвокат може застосовувати рішення ЄСПЛ як основу для розробки конкретних тактик захисту, зокрема щодо порушень прав людини під час допитів, обшуків, чи утримання під вартою.

Незважаючи на значний вплив судової практики ЄСПЛ, в Україні та в інших країнах все ще існують проблеми з належним імплементацією цих норм у національне законодавство та судову практику. Чимало національних суддів не завжди враховують рекомендації та рішення ЄСПЛ

у своїх рішеннях, що може призводити до порушень прав людини на рівні судочинства.

Проте існують позитивні зміни, і все більше адвокатів активно використовують практику ЄСПЛ у своїй роботі. Поступово національна правова система адаптується до міжнародних стандартів, і це сприяє покращенню якості кримінальних розслідувань та судових процесів [3].

Судова практика ЄСПЛ має значний вплив на формування стратегії адвоката в кримінальних справах. Адвокат, який знайомий з рішеннями ЄСПЛ, здатний більш ефективно захищати інтереси свого клієнта, посилаючись на міжнародні стандарти та тлумачення прав людини. Рішення ЄСПЛ є важливим інструментом у боротьбі за дотримання прав людини в кримінальному процесі, і застосування цих стандартів у національній судовій практиці є важливим кроком до покращення системи кримінального правосуддя. Тому для адвокатів важливо не лише орієнтуватися на національне законодавство, а й активно використовувати міжнародну судову практику для досягнення найкращих результатів у захисті своїх клієнтів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.03.2025)

2. Кучинська О., Щиголь О. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 20-30. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/20-30>.

3. Гловюк І. В. Доступ до суду у кримінальному процесі: проблеми теорії. Часопис Академії адвокатури України. 2011. Т 4. № 2 (11). С. 1-7. URL: <http://epub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/>.

Фокша Л.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Право на спадкування є одним із фундаментальних цивільних прав, гарантованих Конституцією України (ст. 41) [1], яке забезпечується через норми Цивільного кодексу України. Його реалізація пов'язана не лише з передачею майна від однієї особи до іншої, але й із визнанням законного володіння, правонаступництва, збереженням родинних і господарських зв'язків[2].

Однак із початком збройної агресії російської федерації проти України в 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року, реалізація права на спадкування на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ) опинилася під серйозною загрозою. Окупація частини території України призвела до фактичного паралічу державних інституцій на цих землях, у тому числі нотаріальних органів, що є ключовими у спадкових правовідносинах. У результаті десятки тисяч громадян України втратили можливість належним чином оформити свої спадкові права.

Крім того, багато спадкоємців не мають доступу до спадкового майна, не можуть зібрати необхідні документи або змушені звертатися до судів за межами окупованих територій, щоб відновити строк на прийняття спадщини чи встановити юридичні факти. Паралельно виникає проблема діяльності окупаційних адміністрацій, які видають псевдодокументи про спадкування, що не визнаються на території України та породжують правову колізію.

Українське законодавство не містить спеціального правового режиму, який би врегульовував особливості спадкування в умовах воєнного стану чи

окупації. Це створює необхідність у доктринальному осмисленні та пропозиціях щодо удосконалення правозастосовної практики, а також адаптації Цивільного кодексу України та процесуального законодавства до умов надзвичайних обставин.

Право на спадкування врегульовано нормами книги VI Цивільного кодексу України [3], яка передбачає спадкування за законом і за заповітом. За загальним правилом спадкова справа відкривається за місцем проживання спадкодавця (ст. 1221 ЦКУ), і спадкоємець має шість місяців для прийняття спадщини (ст. 1270 ЦКУ). Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023 року № 3450-IX (вступив в дію з 30.01.2024 р.) визначено що у разі, якщо місцем проживання спадкодавця була тимчасово окупована територія, місцем відкриття спадщини вважатиметься місце подання першої заяви [4]. Це положення дозволяє спадкоємцям не бути прив'язаними до фактичної адреси спадкодавця, а звернутися до будь-якого нотаріуса на підконтрольній Україні території.

Для того щоб оформити спадщину, громадяни мають дотриматись певної послідовності. Якщо факт смерті особи на окупованій території не зареєстрований в Україні, необхідно звернутися до місцевого суду на підконтрольній території з заявою про встановлення юридичного факту смерті. Такі справи розглядаються у порядку окремого провадження за спрощеною процедурою, визначеною ст. 317 Цивільного процесуального кодексу України.

Після винесення рішення суду, громадянин може звернутися до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) на території, підконтрольній Україні, для отримання свідоцтва про смерть. У період дії воєнного стану державна реєстрація актів цивільного стану може здійснюватися будь-яким органом ДРАЦС за місцем звернення – це

передбачено Правилами державної реєстрації актів цивільного стану, затвердженими наказом Мін'юсту № 52/5 [5].

Особливу увагу варто звернути на новації, запроваджені Законом України від 21 квітня 2022 року № 2217-IX [6], яким визначено, що будь-який документ, виданий органами окупаційної адміністрації, є недійсним, за винятком тих, що підтверджують факт народження, смерті або шлюбу, – і то лише як додатки до заяви про державну реєстрацію відповідного акту.

Також, відповідно до Закону України від 08.11.2023 року, у випадках, коли державна реєстрація смерті відбулася пізніше ніж через місяць з моменту фактичної смерті особи, строк у шість місяців на прийняття спадщини починає обчислюватися саме з дня державної реєстрації смерті, а не з дати її фактичного настання [4]. Це надзвичайно важливо для спадкоємців, які втратили можливість оперативно оформити документи через окупацію або бойові дії.

Якщо спадкоємці не мають фізичної можливості звернутися особисто, подати заяву про прийняття спадщини може їх представник за нотаріально посвідченою довіреністю або адвокат, що діє на підставі відповідного ордера.

Верховний Суд неодноразово вказував на необхідність гнучкого тлумачення строків прийняття спадщини, коли особа об'єктивно не могла звернутися до нотаріуса через війну чи окупацію [7]. У таких випадках можливе поновлення строку на підставі ч. 3 ст. 1272 ЦКУ; визнання фактичного прийняття спадщини через суд (ст. 1268 ЦКУ).

Серед першочергових кроків до вдосконалення правового механізму спадкування в умовах воєнного стану можна виокремити такі напрями:

- запровадження гнучкої процедури спадкування в умовах надзвичайного стану. Необхідно передбачити спеціальні положення у Цивільному кодексі України, які б регулювали особливості спадкування під час воєнного стану, включаючи продовження строків прийняття спадщини та спрощені процедури доказування родинних зв'язків і факту смерті;

- розвиток електронних сервісів для спадкоємців. Створення електронного реєстру спадкових справ і забезпечення можливості подання заяв про прийняття спадщини через електронні сервіси дозволить зменшити територіальну залежність та сприятиме доступності процедури для внутрішньо переміщених осіб та осіб з тимчасово-окупованих територій;

- судова практика має бути орієнтована на захист прав спадкоємців у контексті об'єктивної неможливості дотримання формальних вимог. Верховний Суд має забезпечити єдину підходи до тлумачення строків, доказів та встановлення юридичних фактів;

- залучення практики Європейського суду з прав людини щодо прав на майно в умовах збройного конфлікту [8].

Проблематика спадкування на тимчасово окупованих територіях залишається актуальною як для правозастосування, так і для доктрини. В умовах відсутності повноцінного контролю над територією важливо створити гнучкі, адаптивні механізми реалізації спадкових прав, які б забезпечили баланс між формальною легітимністю і фактичною доступністю правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV . *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

4. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення прядку відкриття та оформлення спадщини: Закон України від 08.11.2023 року № 3450-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#Text> (дата звернення: 09.04.2025)

5. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України № 52/5 від 18.10.2000. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 11.02.2025)

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text> (дата звернення: 29.02.2025)

7. Верховний Суд України. Огляд судової практики з питань спадкування на тимчасово окупованих територіях. URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 14.02.2025)

8. Європейський суд з прав людини. Рішення у справах про порушення майнових прав у зонах збройного конфлікту. URL <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 18.02.2025)

Франко І. Ю.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

другого курсу ННІ Права ,

Державний податковий університет

Свінціцька Ю.С.,

доктор філософії, старший викладач

кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки,

Державний податковий університет

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ

ТАЄМНИЦІ

В умовах демократизації суспільства боротьба за права громадян і свободу доступу до інформації залишається важливим завданням. Проте захист інформації з обмеженим доступом також потребує належного

правового регулювання. Це вимагає високого рівня правової грамотності тих, хто забезпечує захист такої інформації.

З огляду на це, варто розглянути історичні аспекти становлення правового регулювання державної таємниці в Україні. Дрейс Ю. О. зазначив, що на початку незалежності України питання охорони державної таємниці регулювалося підзаконними актами закритого характеру, тобто фактично воно було відчужене від суспільства. Внаслідок цього принципи діяльності, її елементи, організаційні структури, механізми та методи, їх ефективність та результативність не піддавалися відкритому обговоренню та критичному аналізу.

Важливо зазначити, що поступовий розвиток законодавства у цій сфері відбувся після проголошення незалежності України у 1992 році. Прийняття Закону України «Про інформацію» та «Про державну таємницю» є важливим моментом у створенні сучасної законодавчої бази у сфері охорони державної таємниці. Ці нормативні акти встановлюють основні принципи захисту конфіденційної інформації та регулюють суспільні відносини щодо засекречування національної конфіденційної інформації, засекречування та розшифровки її матеріальних носіїв.

Подальший розвиток законодавчої бази відбувся в контексті уточнення функцій державних органів. У новій редакції Закону від 21 вересня 1999 р. № 3855-XII передбачено, що забезпечення охорони державної таємниці України покладено на Службу безпеки України як суб'єкта державної влади. Крім того, цей закон також закладає правові основи функціонування системи охорони державної таємниці [1]. Завданням оперативних підрозділів Служби безпеки України є захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, законних інтересів держави і прав громадян від збройних нападів іноземних держав, а також забезпечення охорони державної таємниці [4].

Законодавче закріплення принципів національної безпеки стало важливим кроком у зміцненні інформаційного суверенітету. У 2003 році в Україні було прийнято Закон України «Про основи національної безпеки України», що стало ще одним кроком на шляху до забезпечення національного інформаційного суверенітету та загальної національної безпеки. Цей закон визначає суб'єкти та об'єкти забезпечення національної безпеки, визначає основні напрями розвитку політики національної безпеки та діє до 8 липня 2018 року.

22 червня 2018 року набрав чинності Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [8], який регулює питання визначення та розподілу повноважень державних органів у сфері національної безпеки та оборони.

У січні 2011 року в Україні було прийнято Закон «Про доступ до публічної інформації», стаття 6 якого зазначає: «До публічної інформації з обмеженим доступом належать такі види інформації: конфіденційна інформація, таємна інформація та службова інформація» [7].

Охорона відомостей, які відповідно до Кримінального кодексу становлять державну таємницю, прямо відображена в главі 14 Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації».

Правова система охорони державної таємниці, крім окремих норм та інших нормативно-правових документів, включає також установи, що забезпечують її охорону. Нормативно-правова база, створена в 1990-х роках, регулює охорону державної таємниці у всіх сферах діяльності, пов'язаних зі створенням, використанням і зберіганням секретної інформації. СБУ, Генеральний штаб ЗСУ та інші уповноважені органи охороняють державну таємницю відповідно до національних нормативних актів і відомчих наказів.

Загалом державна політика щодо державної таємниці визначається Верховною Радою України як складова частина основи внутрішньої та зовнішньої політики. З метою забезпечення національної безпеки та її складової – інформаційної безпеки Президент України видає укази та розпорядження щодо охорони державної таємниці. Координацію та контроль за діяльністю органів управління у сфері охорони державної таємниці здійснює Рада національної безпеки і оборони України. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств та інших органів управління, забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони державної таємниці. Центральні та місцеві органи управління, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування реалізують державну політику у сфері охорони державної таємниці в межах повноважень, визначених законом.

Поняття державної таємниці закріплено в Законі України «Про державну таємницю». Відповідно до ст. 1 закону визначено, що «державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [5].

У поєднанні з чинним законодавством у сфері інформації можна зазначити, що державна таємниця має бути віднесена до інформації з обмеженим доступом. Крім державної таємниці, до інформації з обмеженим доступом відноситься також конфіденційна та службова інформація. Поняття таємної інформації міститься в Законі України «Про доступ до публічної інформації». Так, відповідно до ст. 8 цього Закону, «таємна інформація - інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить

державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю» [6].

Важливою ознакою державної таємниці є те, що порушення державної таємниці може завдати шкоди державним інтересам. При цьому збиток означає як економічні втрати, так і інші серйозні наслідки.

Слід пам'ятати, що суттєвої шкоди національній безпеці може завдати не тільки витік державної таємниці, а й втрата її матеріальних носіїв та розвідувальна діяльність іноземних спецслужб (шпигунство). Лише в Кримінальному кодексі України ці діяння передбачені як окремі склади кримінальних правопорушень, але в різних розділах.

У Законі України «Про державну таємницю» одночасно використовуються поняття «державна таємниця» і «таємна інформація». Проте, як зазначає Олійник В. І., таке вживання є некоректним, оскільки поняття «таємна інформація» має ширше значення, включаючи поняття «державна таємниця». Тому ці поняття мають бути визначені на законодавчому рівні.

По-перше, варто зазначити, що правове поняття «державна таємниця» базується на необхідності охорони стратегічно важливої інформації. Це дані, які мають гриф секретності, захищаються державою, а їх незаконне розголошення може загрожувати національній безпеці.

По-друге, аналізуючи поняття «таємниця», можна використати його як основу для визначення «державної таємниці». Вона розглядається не лише як правове поняття, закріплене у законах, а й як інформація обмеженого доступу, розголошення якої становить загрозу для безпеки держави та потребує правового захисту.

Таким чином, державна таємниця є важливим елементом інформаційної безпеки. Її правове регулювання потребує постійного вдосконалення з урахуванням сучасних загроз. Подальше вдосконалення правового регулювання у цій сфері сприятиме зміцненню інформаційного суверенітету України.

Список використаних джерел

1. Звід відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України від 23 груд. 2020 р. № 383. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення 26.03.2025 року).
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 26.03.2025 року).
3. Олійник В.І. Визначення родової належності поняття «державна таємниця». *Право і суспільство*. 2015. №5. Ч.2. С. 143-148.
4. Притула А. М., Халимон С. І., Митрофанов І. І. Закон України: «Про оперативно-розшукову діяльність» науково-практичний коментар / за заг. ред. доктора юрид. наук, професора А. М. Притули. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2021. 238 с.
5. Про державну таємницю: Закон від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 26.03.2025 року).
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 26.03.2025 року).
7. Про інформацію : Закон від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 26.03.2025 року).
8. Про національну безпеку України : Закон від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 26.03.2025 року).

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В МИТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ: ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИХ МЕХАНІЗМІВ

Одним із ключових векторів сучасної антикорупційної політики в митній сфері України є впровадження системних, інституційно вбудованих механізмів виявлення та запобігання корупційних ризиків. Законодавче підґрунтя таких підходів формується, зокрема, новелами Митного кодексу України, серед яких особливе значення має стаття 572-2, яка регламентує проведення перевірки на доброчесність і моніторинг способу життя посадових осіб митних органів [1].

Відповідно до цієї норми, посадові особи митних органів зобов'язані проходити регулярну перевірку та подавати декларацію доброчесності, що дозволяє здійснювати ризик-орієнтований моніторинг способу та відповідність задекларованих доходів фактичному стилю життя.

Важливо, що виявлення ознак недоброчесної поведінки є не лише підставою для дисциплінарного провадження, а й передбачає обов'язкове інформування уповноважених антикорупційних органів. Отже, можна простежити тенденцію в частині переходу від декларативного до превентивного і ризик-орієнтованого підходу, що вимагає поглибленого наукового аналізу.

Зазначені механізми доповнюються ще одним важливим інструментом – психофізіологічним опитуванням із застосуванням поліграфа, яке регламентується статтею 572-1 Митного кодексу України [1]. Йдеться про можливість проведення опитування як щодо кандидатів на державну службу в митних органах, так і щодо чинних посадових осіб, за їхньою згодою, на підставі рішення керівництва. Зазначене опитування, хоч

і має обмежене правове значення (його результати не є доказами для ініціювання проваджень чи кадрових рішень), виконує індикативну функцію, дозволяючи сформулювати узагальнену характеристику доброчесності особи.

З урахуванням вимог щодо знищення результатів такого опитування та заборони їх копіювання, цей механізм інтегрує елементи поведінкового ризик-менеджменту у внутрішню кадрову політику митних органів.

Нормативно-правове регулювання механізмів психофізіологічної перевірки забезпечує постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2025 р. № 366, якою затверджено Порядок проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа. Цей підзаконний нормативно-правовий акт регламентує процедури, гарантії та обмеження, що стосуються проведення відповідного опитування, закріплюючи його правовий формат як інструмента службового контролю, спрямованого передусім на формування профілю доброчесності особи в межах реалізації кадрової політики [2].

Становлення інституційно обґрунтованих механізмів доброчесності в митних органах України узгоджується з міжнародними підходами до побудови систем управлінської відповідальності. Як зазначають дослідники, системна доброчесність у публічному управлінні потребує інтеграції внутрішнього контролю, прозорого лідерства та послідовної етичної політики, що забезпечують баланс між ефективністю і законністю управлінських рішень [3].

Як зазначають дослідники, забезпечення доброчесності державних службовців не зводиться лише до боротьби з корупцією в її традиційному розумінні, а передбачає системну розбудову культури етичної відповідальності, яка охоплює внутрішній контроль, прозоре лідерство та сталу політику реагування на ризики [4].

Як слушно наголошується, побудова системи доброчесності в митних органах вимагає не лише декларативного проголошення стандартів, а й інтеграції інструментів самостійної оцінки, професійного етичного лідерства, зміни організаційної культури та забезпечення системного дотримання норм міжнародних актів, зокрема розширеної Арушської декларації [5].

Досвід інших держав засвідчує, що навіть автоматизовані системи, які покликані зменшити ризики зловживань у митному адмініструванні, за відсутності належних протоколів контролю та інтеграції з іншими державними реєстрами можуть самі по собі створювати додаткові прогалини у забезпеченні доброчесності. Так, на прикладі Малайзії виявлено значні порушення у декларуванні митної вартості, недостовірні або відсутні дані щодо походження транспортних засобів, фізичних перевірок та дозвільної документації, що свідчить про слабкість системи автоматизованого контролю CIS і її відкритість до маніпуляцій як з боку агентів, так і з боку посадовців [6].

Досвід Північної Македонії свідчить, що забезпечення доброчесності в митній службі потребує не лише правових механізмів, а й культурного переосмислення ролі службовця: від персональної відповідальності й етичної поведінки до системної антикорупційної політики, заснованої на прозорості, автоматизації, коду етики та внутрішньому контролю. Успішне функціонування таких моделей доброчесності можливе лише за умови лідерства, сталого розвитку інституційної спроможності та нульової толерантності до зловживань [7].

Як показує міжнародна практика, традиційні антикорупційні заходи в митній сфері, побудовані на класичній моделі “принципал–агент”, зазнають суттєвих обмежень у контекстах, де корупція набуває системного характеру. Натомість інтеграція поведінкових підходів, зокрема створення “антикорупційних команд” усередині митних органів, розробка соціальних кампаній і застосування механізмів “підштовхування” (nudging),

демонструє високий потенціал впливу на мотивацію та культуру доброчесності службовців [8].

Антикорупційна політика в митній сфері України перебуває у трансформаційному етапі, головним вектором якого є перехід від декларативного до превентивного та ризик-орієнтованого підходу. Центром цієї трансформації виступає інституціоналізація доброчесності, вмонтованої у кадрову політику, механізми внутрішнього контролю та нормативне регулювання. Новели Митного кодексу України, зокрема статті 572-1 та 572-2, створили законодавчу основу для впровадження новітніх інструментів моніторингу.

Усі ці заходи є елементами поведінкового ризик-менеджменту, який поступово впроваджується в українську митну систему, що відповідає загальносвітовим трендам розвитку публічного управління. Зокрема, вони узгоджуються з міжнародними стандартами доброчесності, визначеними розширеною Арушською декларацією, де акцент зроблено на внутрішньому контролі, лідерстві, автоматизації, прозорості та професійній етиці. Досвід країн, таких як Малайзія, демонструє, що навіть високотехнологічні автоматизовані системи можуть залишатися вразливими до маніпуляцій без належного супроводу з боку персоніфікованого контролю та перевірки доброчесності. Кейс Північної Македонії підтверджує, що без етичного лідерства, сталого розвитку інституційної спроможності та чітко артикульованої культури нульової толерантності до зловживань, навіть найкращі нормативні рішення втрачають ефективність.

Особливу увагу в цьому контексті привертають поведінкові підходи до управління доброчесністю. Міжнародна практика, зокрема досвід Шрі-Ланки, демонструє ефективність створення всередині митних органів спеціальних «антикорупційних команд», розробки соціальних кампаній, формування механізмів «підштовхування» (nudging) та активізації горизонтального впливу серед персоналу. У таких умовах доброчесність розглядається не лише як правова чи адміністративна категорія, а як

соціальний стандарт, вмонтований у повсякденну професійну поведінку посадовців.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що ефективна антикорупційна політика в митній сфері України вимагає переходу до багатовимірної моделі управління доброчесністю, в якій поєднуються правові, поведінкові, етичні та організаційні інструменти.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/ed20120313#n4128> (дата звернення: 09.04.2025)
2. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2025 № 366 // Рішення Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-provedennia-psykhofiziologichnoho-opytuvannia-366-010425> (дата звернення: 01.04.2025)
3. Yaacob N. M., Khadaroo M. I., Naim D. M., Jusoff K. Enhancing the Accountability of Public Sectors through Integrity System, Internal Control System and Leadership Practices: A Review Study. *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 28. P. 163–169. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)01096-5.
4. Basyal, G.P. Civil servants' integrity in public sector: the case of Nepal. *Heliyon*, 2022. Vol. 8. Issue 12. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12632>. (дата звернення: 02.04.2025)
5. Heinesson P. Transparency and integrity in customs capacity building projects: a preliminary study // *World Customs Journal*. 2016. Vol. 10, No. 1. P. 17–26.
6. Omar N.H., Selamat M.N., Abdul Aziz S.F., Mohd R.H., Ismail R. Integrity Risk in The Customs Automation System // *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. 2021. Vol. 11, No.

3. Р. 206–222. DOI: [10.6007/IJARAFMS/v11-i3/10871](https://doi.org/10.6007/IJARAFMS/v11-i3/10871) (дата звернення: 09.04.2025)
7. Miloshoska D., Vasileska L. Integrity in Customs Administrations – The Case of Republic of Macedonia. *Horizons. Social Sciences and Humanities*. 2022. Vol. 31, №. 2. Р. 43–52. DOI: 10.20544/HORIZONS.A.31.2.22.P03
8. Kumanayake N.S. Behavioural insights for safeguarding customs integrity // *Conference Paper*. Sri Lanka Customs, 2021. 23 с. URL: <https://www.researchgate.net/publication/348686410> (дата звернення: 07.04.2025).

Шевченко О.О.,

Здобувач вищої освіти спеціальності «081 Право»
третього курсу ФПФОДР НПУ ,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії, **Кривопуск О. Г.,**

старший викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ У ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС

Взаємодія під час досудового розслідування означає організаційну форму співпраці двох і більше осіб, яка узгоджена та регламентується законодавчими й відомчими нормативно-правовими актами, спрямованими на досягнення цілей конкретного кримінального провадження. Її основна суть полягає в підвищенні рівня інформаційного забезпечення, виявленні причин і умов правопорушень, а також у зменшенні обсягу перевірок, що сприяє підвищенню ефективності розслідування. Таким чином, взаємодія органів у межах досудового розслідування забезпечує реалізацію цілеспрямованих і результативних організаційних заходів (як

процесуальних, так і непроцесуальних), що сприяють оперативному, всебічному та неупередженому кримінальному провадженню.

Ключову роль в організації розкриття та розслідування злочинів у межах кримінального провадження відіграє слідчий, який виконує процесуальні та координуючі функції взаємодії. Його повноваження в цьому аспекті визначаються процесуальним статусом. Зміст взаємодії залежить передусім від її мети. В одних випадках вона спрямована на отримання оперативної інформації про корупційні зв'язки організованого злочинного угруповання, способи його формування та особливості функціонування; в інших — на виявлення документальних доказів кримінальних правопорушень і слідів легалізації злочинних доходів. Також взаємодія може бути зосереджена на затриманні членів злочинної групи та ліквідації її економічного підґрунтя, організації одночасних зустрічних перевірок у кількох виробничих структурах або забезпеченні безпеки свідків та інших учасників кримінального провадження на етапі досудового розслідування [1].

Законодавець наділив слідчого правом здійснювати нетипову для нього пошукову функцію, що підтверджується терміном «слідчі (розшукові) дії». Ба більше, слідчий уповноважений ініціювати та проводити негласні слідчі (розшукові) дії, які фактично є застосуванням оперативно-розшукових методів. Водночас співробітники оперативних підрозділів не мають права самотійно здійснювати процесуальні дії в межах кримінального провадження або звертатися до слідчого судді чи прокурора з відповідним клопотанням (ч. 2 ст. 41 КПК України). Надання їм можливості ініціювати перед прокурором проведення окремих процесуальних дій могло б сприяти ефективності кримінального провадження. Водночас законодавство не передбачає можливості реалізації інших оперативно-розшукових заходів, окрім слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій [2].

Як наслідок, оперативно-розшукова діяльність, а разом із нею й роль оперативних співробітників, фактично втрачає своє значення. На практиці це призводить до того, що оперативні підрозділи змушені призупиняти активні дії, очікуючи відповідних постанов або доручень слідчого. Водночас слідчі, перевантажені значною кількістю кримінальних проваджень, не мають змоги детально аналізувати кожну справу та формулювати ефективні завдання оперативно-розшукового характеру [3].

Щодо умов ефективної взаємодії слідчих та оперативних працівників, то, як слушно зазначає М.М. Багрій, вона повинна відповідати таким обов'язковим критеріям: неухильне дотримання всіма учасниками принципу законності; чіткий розподіл повноважень між слідчим та оперативним працівником з урахуванням вимог законодавства та специфіки їхньої діяльності; комплексне використання наявних ресурсів і можливостей обох сторін; визначальна роль слідчого в організації процесу, що передбачає його процесуальну самостійність та відповідальність за повне, всебічне і неупереджене розслідування кримінального провадження, при цьому взаємодія з оперативними підрозділами будується на засадах керівної ролі слідчого. [4, с. 317].

Ефективна взаємодія слідчого та оперативного підрозділу під час проведення окремих слідчих дій є ключовим елементом успішного розслідування кримінальних правопорушень. Вона передбачає узгоджене планування, обмін інформацією та чіткий розподіл завдань. Слідчий визначає правові межі та тактичні особливості слідчих дій, зокрема обшук, допит, негласні слідчі (розшукові) дії, тоді як оперативні працівники забезпечують пошук та фіксацію доказів, встановлення місцеперебування осіб і виявлення додаткових обставин злочину. Така взаємодія ґрунтується на законодавчих вимогах і передбачає дотримання принципів законності та допустимості доказів [5].

Отже, співпраця між слідчим і оперативними підрозділами особливо важлива при проведенні слідчих дій, що потребують оперативного

супроводу, наприклад, під час затримання підозрюваного, проведення контролю за вчиненням злочину чи оперативного документування кримінальної діяльності. Оперативні співробітники можуть надавати необхідну інформацію щодо місця, часу та осіб, які підлягають слідчим діям, а також забезпечувати безпеку учасників процесу. Взаємодія має бути організована таким чином, щоб уникнути дублювання функцій та неефективного використання ресурсів, а також сприяти швидкому та результативному розслідуванню.

Список використаних джерел

1. Завгородня А.Ю. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2017/pdf/106.pdf (дата звернення: 14.02.2025).
2. Бондаренко В.Є., Абламський С.Є. Організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/12_12_2018/pdf/7.pdf (дата звернення: 14.02.2025).
3. Ковальська М.Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/100.pdf (дата звернення: 14.02.2025).
4. Багрій М.М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. Випуск 57. С. 315–321. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnu_yu_2013_57_41.pdf (дата звернення: 14.02.2025).
5. Кубарєв І., Барган С. Вдосконалення законодавчого регулювання взаємодії слідчого та оперативних підрозділів на досудовому розслідуванні. Український політико-правовий дискурс. 2024. №. 6. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/92> (дата

Шинькович А.В.

к.е.н., доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Державний торговельно-економічний університет

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ АСЕКУРАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ

В умовах глобальних викликів, що спричинені військовими діями, економічною нестабільністю та кліматичними змінами, забезпечення продовольчої безпеки є стратегічним завданням державного регулювання. В Україні, де аграрний сектор відіграє ключову роль в економіці, ефективна асекурація продовольчої безпеки є критично важливою для гарантування стійкого розвитку та соціальної стабільності. Визначення критеріїв оцінки асекурації продовольчої безпеки дозволяє оцінювати ефективність державної політики, формувати інструменти підтримки агропромислового комплексу та розробляти антикризові заходи .

Нині, продовольча безпека України під час війни, яка охоплює виробництво, логістику, економіку та міжнародну допомогу, характеризується наступним [1, 2, 3, 4, 5, 6]:

- зменшення посівних площ, оскільки через активні бойові дії, мінування територій, окупацію та вимушену міграцію, значна частина сільськогосподарських земель стала недоступною для обробки, особливо постраждали області, де традиційно вирощували основні експортні культури (зернові, олійні);

- війна ускладнила доступ до ресурсів, насіння, добрив, палива та фінансування та зросли ціни на усі ресурси, що негативно вплинуло на виробництво;

- багато сільськогосподарської техніки було знищено та пошкоджено внаслідок бойових дій, також постраждали зерносховища, елеватори та інша інфраструктура, необхідна для зберігання та переробки врожаю;

- мобілізація чоловіків до армії та вимушена міграція призвели до нестачі робочої сили в сільському господарстві;

- російська блокада українських морських портів, через які традиційно експортувалася значна частина зерна, створила серйозні проблеми для збуту сільськогосподарської продукції, що призвело до переповнення зерносховищ та зниження цін на внутрішньому ринку;

- використання сухопутних маршрутів (залізниця, автомобільний транспорт) зіткнулося з обмеженою пропускнуою здатністю, різними стандартами залізничних колій та збільшенням транспортних витрат для експорту продукції;

- війна призвела до зростання цін на логістичні послуги, включаючи транспортування, страхування та зберігання, що збільшило вартість експорту;

- війна призвела до зростання цін на продукти харчування в Україні, особливо на імпортовані товари, що стало серйозним викликом для людей з низьким рівнем доходу;

- забезпечення продовольством населення в зонах активних бойових дій та на окупованих територіях стало надзвичайно складним завданням через руйнування інфраструктури, обмежений доступ та ризики для безпеки;

- уряд та міжнародні організації надають гуманітарну допомогу, включаючи продовольчі набори, для підтримки внутрішньо переміщених осіб, пенсіонерів та інших вразливих верств населення;

- багато країн та міжнародних організацій надають Україні продовольчу допомогу, щоб допомогти задовольнити потреби населення;

- укладена за посередництва ООН та Туреччини угода про експорт зерна з українських портів („Зернова ініціатива”) дозволила частково

розблокувати морський експорт зерна та знизити глобальні ціни на продовольство, однак, постійні загрози з боку Росії ставлять під сумнів довготривалість цієї ініціативи;

- війна в Україні призвела до зростання світових цін на продовольство, особливо на зернові та олійні культури;

- країни, які значною мірою залежать від імпорту українського зерна, зіткнулися з ризиком продовольчої нестачі та голоду;

- війна підкреслила необхідність диверсифікації глобальних ланцюгів поставок продовольства та зменшення залежності від одного постачальника.

Виходячи з вищевказаних ознак робимо висновок, що продовольчій безпеці України під час війни притаманні великі проблеми, що підтверджує необхідність обґрунтування об'єктивних критеріїв оцінки асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання для розробки адекватних стратегій та заходів.

Ключовими критеріями та їх індикаторами вважаємо:

- критерій наявність (Availability), тобто фізична наявність продовольства в достатній кількості;

- критерій доступність (Accessibility), тобто економічна та фізична можливість доступу до продовольства для всіх груп населення;

- критерій використання (Utilization), тобто здатність організму ефективно засвоювати поживні речовини з їжі, що залежить від санітарних умов, доступу до чистої води, медичного обслуговування та знань про харчування;

- критерій стабільність (Stability), тобто забезпечення наявності, доступності та використання продовольства на постійній основі, без ризику втрати доступу до нього внаслідок економічних криз, природних катастроф, політичної нестабільності тощо.

Для об'єктивної адекватної оцінки асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, оскільки асекурація охоплює

забезпечення, гарантування й страхування, до ключових критеріїв необхідно додати й додаткові, що враховують наявність необхідних інструментів забезпечення, гарантування й страхування, їх ефективність, вплив на різних учасників ринку та здатність адаптуватися до змін. Такими критеріями пропонується вважати наступні:

- критерій наявності чіткої та всеосяжної нормативно-правової бази, що регулює асекурацію продовольчої безпеки;
- критерій наявності різноманітних та доступних страхових продуктів, що покривають ключові ризики в агропродовольчій сфері;
- критерій наявності достатнього та стабільного фінансування державної підтримки;
- критерій рівень охоплення сільськогосподарських виробників та площ посівів страховим захистом;
- критерій своєчасне та адекватне відшкодування збитків у разі страхових випадків;
- критерій збільшення обсягів виробництва, підвищення стабільності доходів та залучення інвестицій в агропродовольчий сектор;
- критерій впровадження нових технологій та підходів в агровиробництво;
- критерій забезпечення ефективної комунікації та навчання сільгоспвиробників.

Висновки.

Ефективне державне регулювання продовольчої безпеки потребує комплексного підходу, що включає фінансові, соціальні, технологічні та правові аспекти. Розробка та впровадження багатокритеріальної системи оцінки дозволить підвищити стійкість продовольчої безпеки та сприятиме зниженню залежності від імпортних поставок. Використання сучасних інформаційних та цифрових технологій забезпечить ефективний моніторинг і прогнозування продовольчих ризиків. Інтеграція міжнародних стандартів дозволить гармонізувати систему оцінки продовольчої безпеки в Україні з

найкращими світовими практиками. Запропоновані критерії оцінки асекурації продовольчої безпеки можуть стати основою для розробки ефективних політик державного регулювання в агропродовольчій сфері України .

Список використаних джерел

1. Березюк С., Гонтарук Я., Ясінська Б. (Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44> (дата звернення: 07.03.2025)
2. Вплив війни рф проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/> (дата звернення: 09.03.2025)
3. Диха М. В. Продовольча безпека під призмою воєнних дій в Україні. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 25 травня 2022 р. ВП НУБіП України. С. 55–57.
4. Нікішина О., Чеботарьова Н. Ризики й загрози продовольчій безпеці України та стійкості функціонування агропромислових ринків у воєнний і повоєнний періоди. *Грааль науки*, 2024 № 45. С. 219–236. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.023> (дата звернення: 06.03.2025)
5. Ніконенко О. А. Методичне забезпечення формування продовольчої безпеки України. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 86–92. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.86.
6. Global Report on Food Crises: acute food insecurity hits new highs: Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/newsroom/detail/global-report-on-food-crises-acute-food-insecurity-hits-new-highs/en> (дата звернення: 09.03.2025)

Підписано до друку 30.06.2025 Формат 60х84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 31,64

Наклад 14 прим. Зам. № 20

Видавець і виготовлювач Херсонський державний університет.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.

73003, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27. Тел. (0552) 32-67-95.